

ЎЗБЕКИСТОН ССР ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИ
А. С. Пушкин номидаги тил ва адабиёт институти

О. УСМОНОВ
Ш. ҲАМИДОВ

ЎЗБЕК ТИЛИ ЛЕКСИКАСИ
ТАРИХИДАН МАТЕРИАЛЛАР
(XIX асрнинг охири—XX асрнинг бошлари)

Тошкент
Ўзбекистон ССР „Фан“ нашриёти
1981

Ушбу глоссарий олдига қўйилган мақсад – XIX асрнинг охири – XX аср бошларида ўзбек тили лексикасида содир бўлган ўзгаришларни, хусусан рус тилининг ўзбек тили тараққиётига кўрсатган таъсирини конкрет лексик материаллар асосида кўрсатиб беришдан иборат. Глоссарийда келтирилган барча сўзлар, иборалар, терминологик бирикмалар ва уларнинг дублет формалари босма ва қўлёзма манбаларидан, архив материалларидан келтирилган цитаталар асосида далиллаштирилган ҳамда уларнинг фонетик, морфологик ва лексик вариантлари қайд этилган.

Китоб тилшунослар, таржимонлар, олий ўқув юр்தларининг филология факультетлари студентлари ва аспирантлар учун мулкелланган.

Маъсул муҳаррирлар:

ЎзССР ФА академиги Ш.Шоабдурахмонов, филология фанлари докторлари Ф.Абдуллаев, Ш.Шукуров

Тақризчилар:

СССР Фанлар академиясининг муҳбир аъзоси,
филология фанлари доктори А.А.Азизов

Филология фанлари кандидати
К.Каримов

у 70103-1469

I24 - 80

4604000000

М 355(04) - 81

© Ўзбекистон ССР "Фан" нашриёти, 1981 й.

МУҚАДДИМА

Маълумки, XIX асрнинг иккинчи ярми ва XX аср бошларида ўзбек тили рус тилидан ва рус тили орқали Европа тилларидан кирган сузлар ҳисобига анча бойиди. Ўзбек тили лексикасидаги бу ўзгариш XIX асрнинг иккинчи ярмида Ўрта Осиёнинг чор Россиясига қўшиб олинishi натижасида мамлакат ҳаётида кз берган сиёсий ва иқтимоий-иқтисодий ўзгаришлар ҳамда ўзбекларнинг руслар билан бевосита алоқага киришувлари билан боғлиқ эди.

Агар асрлар мобайнида араб-форс тиллари ўзбек тилининг тараққиёти ва бойишида асосий манбалардан бири ҳисобланиб келган бўлса, энди бу даврдан бошлаб рус тили ҳам ўзбек тилининг ривожланишида муҳим роль уйнай бошлайди. Натижада шу даврдан бошлаб бутун бир аср давомида рус тили ўзбек тили тараққиётига зур таъсир кўрсатмоқда.

Рус тилининг ўзбек тили тараққиётига таъсири бу тилдан фақат сузлар олишдангина иборат бўлмасдан, балки ўзбек тилининг кенг миқёсда бойишига, суз ясаш ва семантик системасининг кенгайишига ҳам кучли таъсир кўрсатади. Натижада рус тили ўзбек тили лексикасининг бойиши ва тараққиётида энг бой ва асосий манбалардан бирига айланади. Шунинг учун ҳам ўзбек тили тараққиётида, хусусан унинг лексикаси ва терминологиясининг бойишида рус тилининг прогрессив роли масаласи ўзбек тилшунослигининг энг муҳим ва актуал проблемаларидан бири бўлиб қолди. Бу проблемани туғри ва ҳар томонлама илмий асосда ёритиш эса ўзбек тилшунослиги олдида турган бир қанча назарий ва практик аҳамиятга эга бўлган масалаларни туғри ҳал этишда ёрдам беради.

Бироқ бу проблемани ҳал этиш учун аввало инқилобгача бўлган даврда рус-ўзбек тилларининг ўзаро муносабати, рус тилининг ўзбек тили тараққиётига таъсири масаласини чуқур ва илмий асосда урганишни тақозо қилади.

Бу ерда айтиш керакки, рус тилининг ўзбек тили тараққиёти ва бойишидаги роли ҳозиргача ҳам ҳар томонлама чуқур илмий тадқиқот объектига айланмай келади. Агар биз проф. А.К.Боровковнинг бундан қарийб қирқ йил муқаддам нашр этилган ва ҳозиргача ўз қимматини йўқотмаган асарини¹ ҳамда филология фанлари кандидати Ҳ.Жураевнинг шу масалага бағишланган, бироқ ҳалигача нашр этилмаган кандидатлик диссертациясини мустасно қилсак, газета ва журналларда чиққан айрим мақолалардан ташқари, бу проблемага бағишланган бирорта ҳам фундаментал иш яратилмади.

Шуларнинг ҳаммасини ҳисобга олиб, авторлар мазкур темани махсус урганишни зарур ҳисоблайди. Шунинг учун ҳам урганилаётган даврда ўзбек тили лексикасида содир бўлган ўзгаришларни урганиш, хусусан рус тили ва рус тили орқали Европа тилларидан кирган сузларнинг қандай йуллар билан узлаштирилганлигини, узлашма сузларнинг состави, сони ва характерини,

1 Б о р о в к о в А.К. Узбекский литературный язык в период 1905-1917 гг. Ташкент, 1940.

уларнинг тишларини ёритиш ҳамда бу сўзларнинг фонетик, морфологик ва семантик ўзлаштириш йўлларини, шунингдек русча сўзлар ва ибораларни нусхалаштириш (калькалаштириш) принципларини аниқлаш бир неча йиллар давомида олиб борган ишимизнинг асосий вазифаси бўлмоғи керак.

Бу проблемага бағишланган бизнинг ишимиз икки қисмдан иборат. Ўқувчиларга тақдим қилаётганимиз ушбу биринчи қисми глоссарий формасида бўлиб, иккинчи қисми эса тадқиқот ва кузатишларни ўз ичига олади

x   x

x

Глоссарийнинг умумий характери ва тузилиш принциплари ҳамда глоссарийга асос қилиб олинган транслитерациянинг тузилиши куйидагичадир.

Глоссарийда бош сўзлар, сўз бирикмалари ҳамда составли терминлар алифбо тартибда берилди. Бироқ уларни ўша даврда энг кўп қўлланилган ёки кейинги даврларда барқарорлашган формасига яқинроқ варианты биринчи ўринда берилиб, бошқа фонетик ёки тавсифий ҳамда баъзи бир синонимик (дублет) вариантлари эса унинг кетидан берилди. Бош сўзлар ва уларнинг фонетик ёки синонимик вариантлари транслитерация қисмида параллель [//], арабча қисмида эса [ـ] ишоралари билан ажратиб кўрсатилди, масалан:

банка   بانکه خانہ ~ بانکخانہ ~ بانک   <рус. "банк" - банк.

болус   بولوش ~ بولوست ~ بولوس ~ بوليس ~ بوليس ~ بولوس   <рус. "волость; волостной, волостной управитель" - волость, булис; волость (булис) оқсоқоли.

вагзал   واغزال ~ وغازل ~ واغزال   <рус. "вокзал" - вокзал.

глобус   گلوبوس ~ گلوبوس ~ گلوبوس   <рус. "глобус" - глобус.

грамафон   گرامافون ~ گرامافون ~ گرامافون   <рус. "граммофон" - грамафон.

даруханă   داروخانه ~ داروخانه   <рус. "аптека" - дорухона.

давлът думаси   دولت دوما ~ دولت دوما   <рус. "государственная дума" - давлат думаси.

Бош сўзлар ўзларининг барча фонетик вариантлари билан биргаликда бир луғавий мақола доирасида жамлаб берилди. Лекин уларнинг серистеъмол варианты биринчи ўринда келтирилди:

август   آوغوست ~ آوغوست   <рус. "август" - август.

паспурт   پاسپورت ~ پاسپورت   <рус. "паспорт" - паспурт.

қанал   قنال ~ قنال   <рус. "канал" - қанал.

курс   كورس ~ كورس   <рус. "курс" - курс.

магнит магнит ~ магнит مغنيت <рус. "магнит" - магнит.

мужик мужик ~ мужик موجيك ~ мужик орус موجيك اوروس ~ му-жик, йа"ни деҳқон موزيك يعنى دهقان <рус. "мужик" - деҳқон, рус деҳқони.

Бош сўзларнинг фонетик ёки синонимик вариантлари ҳам зарур ҳолларда алифбо тартиби бўйича ўз ўрнида алоҳида луғавий мақола тарзида берилиб, улар шу сўзларнинг асосий вариантга ҳавола қилинди, масалан:

башпурт باشپورت - қ. паспурт.

вагзал واگزال ~ вагзал وغزال - қ. вагзал.

грамафон غرامافون - қ. грамафон.

Келтирилган сўз ёки терминнинг маъно ёки фонетик вариантларини тасдиқлаш учун ўша даврнинг турли босма ва кўлёзма манбаларидан мисоллар келтирилди ва хронологик тарзда берилди. Шоир ва ёзувчиларнинг асарларидан келтирилган мисоллар эса бу қоидадан мустасно тарзида луғавий мақола-нинг бош қисмида берилди.

Бироқ рус тилидан кирган сўзларнинг параллель равишда қўлланилган ўзбекча эквивалентлари (аналоглари), синонимик дублетлари мустақил бош сўзлар сифатида алоҳида берилди, масалан:

пайиз پايز ~ пайизд پايزد ~ пойизд پويزد <рус. "поезд" - поезд.

аташ араба آتش ارايه <рус. "поезд" - поезд.

параход پاراخود ~ параход پراخود ~ парахот پراخوت ~ Фарахот فراخوت ~ Фарахот, йа"ни кема پراخود يعنى كيمه ~ параход, йа"ни кема فراخوت <рус. "пароход" - пароход.

аташ кема آتش كيمه <рус. "пароход" - пароход, кема.

министир مينيستر ~ министир مينيستر <рус. "министр" - министр.

вазир وزير <рус. "министр" - министр.

Ўзбек тилининг интернационал (Европа тилларига мансуб) сўзлар ҳисобида бойишида асосий манба рус тили ҳисобланади. Бироқ бу сўзларнинг маълум қисми ўзбек тилига ўша даврда ҳам рус тили, ҳам озарбайжон ва усмонли турк тиллари негизда кириб келганлигидан уларнинг ҳар иккала варианты ҳам алоҳида-алоҳида луғавий мақола тарзида берилди, масалан:

кангрис كانگريس <рус. "конгресс" - конгресс.

қонгира قونغرا <озар.-турк. (<рус. "конгресс") - конгресс.

камитет كاميتيت ~ камитет كमितيت <рус. "комитет" - коми-тет.

қомитә قوميتە <озар.-турк (<рус. "комитет") - комитет.

демакратия ديماكراتيه <рус. "демократия" - демократия.

дәмуқраси ده موقراسي <озар.-турк (<рус. "демократия") - демократия.

палитсийә پاليتسيه ~ пәлитсийә پاليتسيه <рус. "полиция; полицейский" - полиция; полициячи.

полис پوليس <озар.-турк (<рус. "полиция") - полиция.

Рус тилидан ўзлаштирилган сўзлар ва терминлар билан бир қаторда уларнинг ўзбекча аналоглари, тавсифий ёки қиёсий эквивалентлари ҳам мус-

Бир лексик маъно доирасида турли грамматик категориялар (масалан, от, сифат) келиб қолган ҳолларда ҳам улар нуқтали вергуль билан ажратилди, масалан:

иликтир ايلىكتر ~ ايلىكتر <рус. "электричество; электрический" - электриция; электр.

иштиракиун اشتراكيون <рус. "социалист; революционер; революционер-ный" - социалист; революционер; революционер.

Бош сузнинг аслида қайси тилга мансублиги ёки унинг қайси тилдаги қандай сузга эквивалент бўлиб келаётганлигини < ишораси билан курсатилди, масалан:

губирнатур گوبورناتور <рус. "губернатор" - губернатор.

Ҷрмийа ارميه <рус. "армия" - армия.

орду اوردو <озар.-турк. -армия.

памешчик پاميشچيك <рус. "помещик" - помещчик.

аллапут آلپاؤت <тат.

артист آرتيست <рус. "артист" - артист.

муқаллид موقاليد <форс. - тақлид қилувчи.

Маълумки, айрим ёнунча сузлар (масалан, فلسفه фалсафа, جغرافيه жуғрафийа, موسيقى мусиқий ва ш.к.) ўзбек тилига аслида араб тили орқали кириб келган. Уларнинг ҳозирги ўзбек адабий тилида ишлатилаётган философия, география, музика вариантлари эса рус тили орқали утган. Шунга кура ишда бундай сузларнинг этимологик жиҳатдан икки томонламалик хусусияти курсатиб утилди, масалан:

мусиқий موسيقى ~ мусиқя موسيقه <ар.-ён. - мусиқий, музика (<рус. "музика").

музика موزيكا ~ музика موزيکه ~ музика موزيکه ~ музика موزيکه <рус. "музика" - музика.

XIX асрнинг иккинчи ярми ва XX асрнинг бошларида бевосита рус тилидан ушлаштирилган, бироқ эски ўзбек тилида мавжуд бўлган қайтма ушлашмаларнинг аслида рус тилига туркий-форсий тиллар орқали утганлиги ҳам тегишли ишорелар воситаси билан курсатиб утилди, масалан:

истакан استکان <рус. "стакан" (<кад.турк. устакан اوستکان ~ тостакан توستکان ~ тостаган توستاغان) - стакан.

чамёдан چمدان <рус. "чемодан" (<форс. чамёдан جامه‌دان) - чемадон.

нефт نېفت <рус. "нефть" (<форс. нефт نېفت) - нефть.

Уша даврде рус тилидан ушлаштирилган ва эндигина ўзбек тилига кириб ушлашиб бораётган сузларнинг имлосида барқарорлик бўлмаганлигидан бундай сузлар турлича, ҳатто бир хиллари 7-8 хил ёзилиб келарди. Шунга кура бундай сузлар манбаларда қандай имло ва график шаклда ёзилган бўлса, уша имло ва график шакл сақланди, масалан:

истанса استانسە ~ истансийа استانسياه ~ истансийа استانسياه ~ истансийа استانسياه ~ истансийа استانسياه <рус. "станция" - станция.

салдат سالدات ~ салдат سالدات ~ салдат سالدات ~ салдат سالدات <рус. "солдат" - солдат.

[нг -
апостроф

نك
[']

Шундай қилиб, глоссарийда специфик араб ҳарфларига қуйидагича транслитерация белгилари олинди:

мадли алиф	[ʾ]	- а
фатҳали алиф	[ī]	- ä
касрали алиф	[i]	- и, е
заммали алиф	[ı]	- о, у
вов	[w]	- в, у, о
ё	[y]	- й, и, е
Фатҳали ё	[ı̄]	- йä
касрали ё	[ī]	- йи, йе
заммали ё	[ı̄]	- йу, йо
Фатҳали айн	[ʿ]	- ä
касрали айн	[ī]	- и
заммали айн	[ı̄]	- у

ص [ع] }
ث [ع] }
س - ع
م - ت - ط [م]

ض [ز] }
ظ [ز] }
ذ [ز] }
ز - ز

Сўзларни транслитерация қилишда маълум даражада урганилётган даврдаги ўзбек тилининг талаффуз нормаларини мумкин қадар тиклашга, уша даврда сўзлар қандай талаффуз қилинган бўлса, ёзувда ҳам худди шундай акс эттиришга ҳаракат қилинди. Бу жиҳатдан биз қуллаган транслитерация кўп ҳолларда транскрипцияга анча яқиндир, масалан:

سود	сод // суд	<рус. "суд"- суд.
سوتكە	соткә // суткә	<рус. "сутки" - сутка.
سومكە	сомкә // сумкә	<рус. "сумка" - сумка.
بوتكە	боткә // будкә	<рус. "будка" - будка.
دومە	думә // домә	<рус. "дума" - дума.
سوروك	суруг // сурук	<рус. "срок" - муддат.

Эски ўзбек ёзувида мавжуд, бироқ араб тилининг специфик товушларини ифодаловчи [ع], [ي], [ث], [ض], [ظ], [ذ], [ز]; [م] ҳарфлари техникавий сабаоларга кўра транслитерациямизда акс эттирилмади. Бироқ бош сўзлар ва уларнинг фонетик вариантлари арабча ёзувда бу ҳарфлар аслига кўра сақланди:

صلّات	сәллат	صلوات	сәллат
باصمەخانە	басмәханә	اصلاح	ислах
ثانيه	санийә	ضابوت	забут
تنظيمات	тәнзимат	ذكون	зәкун
ذال	зәл	ذكون	зәкун
خيزمات	хизмәт	طياره	тәййарәчи
راپورت	рапурт		

русийә тәбиби, روسيه دوتتورى, русийә духтури, русийә тили, روسيه تيلي,
русийә мәктабханәси, روسيه مكتب خاندهسى, русийә дәмләси ва
 ш.к.

орус - اوروس, русийә тили, اوروسيه تيلي,
орусийә тәбиби ва ш.к. اوروسيه طبيبين, русийә мәктәби, اوروسيه مكتبى,

иликтир - ايلكتيريه, иликтрийә: ايلكتيريه عربيه,
әрабә, ايلكتيريه چراغ, иликтрийә чираг, ايلكتيريه قمرى, иликтрийә қуввәти
 ва ш.к.

Шу тарзда ҳосил булган омографлар бош суз сифатида келса, глосса-
 рийда ажратиб курсатилди ва улардан бири атоқли от бўлса, транслитерация-
 да бош ҳарф билан ёзилиб, тафовутлари ёзувда ҳам акс эттирилди, масалан:

русийә روسيه <рус. "русский; русские" - русча, руслар.

Русийә روسيه <рус. "Россия" - Россия.

Муаллифлар қарийб бир аср давомида яратилган обидаларни, босма қул-
 ёзма манбаларни ва инқилобга қадар узбек тилида чиққан барча газета, жур-
 налларни куриб чиқиб, улар асосида бой картотека бунёдгә келтиришда яқин-
 дан кумақлашган илмий ходима А.Хамитовага, шунингдек, мазкур ишни нашрга
 тайёрлашда узларининг қимматли фикр-мулоҳазаларини билдирган филология
 фанлари докторлари Ф.Абдуллаев, Ш.Шоабдурахмонов ва Ш.Шукуров уртоқлар-
 га, хурматли домла И.А.Киссенга ҳамда ЎзССР фА А.С.Пушкин номидаги Тил
 ва адабиёт институти терминология бўлими ходимларига узларининг самимий
 миннатдорчиликларини билдирадилар.

АРАБ ГРАФИКАСИ АСОСИДАГИ ЭСКИ УЗБЕК
АЛИФБОСИ

Арабча ҳарфлар	: Ҳозирги узбек алиф- : босида ифодаланиши	: Трансли- : терация : белгиси	: Арабча : ҳарф- : лар	: Ҳозирги : узбек : алифбоси- : да ифода- : ланиши	: Трансли- : терация : белгиси
ا	о	а	ا	с	с
ب	б	б	ب	з	з
پ	п	п	پ	т	т
ت	т	т	ت	з	з
ث	с	с	ث	г	г
ج	ж	җ	ج	ф	ф
ح	ч	ч	ح	қ	қ
خ	ҳ	ҳ	خ	к	к
د	д	д	د	г	г
ذ	д	д	ذ	л	л
ر	э	з	ر	м	м
ز	р	р	ز	н	н
س	з	з	س		
ش	ж	ж	ش	ҳ	ҳ
	с	с			
	ш	ш		апостроф	[']

- 1 Ғатҳали алиф $\bar{ا}$ - ä, касрали алиф $\underline{ا}$ - и, е (э), заммали алиф $\acute{ا}$ - у, о (y)
- 2 Ғатҳали айн $\bar{ع}$ - ä, касрали айн $\underline{ع}$ - и, заммали айн $\acute{ع}$ - у. Айн [ع] узбек тилида сўз бошида талаффуз этилмаиди ва ёзувда ҳам ифодалан-майди. Лекин сўз уртасида ва охирида келган айн (ع) апостроф ['] билан ифодаланади.

ҲОЙДАЛАНИЛГАН МАЊБАЛАР ВА УЛАРНИНГ ШАРТЛИ
ҚИСҚАРТМАЛАРИ

- А.Қодирий, БК - Абдулла Қодирий. Бахтсиз куёв. 4 пардалик Ғоҗиа. Тошкент, 1915.
- Авез, ТА - Авез Утар. Танланган асарлар. Тошкент, 1956.
- Авлоний, МШ, I - Абдулла Авлоний. Адабиёт ёхуд миллий шеърлар. I жилд. Тошкент, 1912.
- Авлоний, МШ, II - Абдулла Авлоний. Адабиёт ёхуд миллий шеърлар. II жилд. Тошкент, 1915.
- Авлоний, МШ, III - Абдулла Авлоний. Адабиёт ёхуд миллий шеърлар. III жилд, Тошкент, 1916.
- Авлоний, МШ, IV - Абдулла Авлоний. Адабиёт ёхуд миллий шеърлар. IV жилд. Тошкент, 1916.
- Ажзий, МИ - А ж з и й (Саидахмад Сиддиқий). Мироти ибрат. Тифлис, 1914.
- Бадрий, Аҳ. - Абдулла Бадрий. Аҳмақ. Бир пардалик кулгулик театру. Самарқанд, 1915.
- БГА - Баёзи гулшани ашъор. Тошкент, 1911.
- Беҳбудий, ПК - Маҳмудхужа Беҳбудий. Падаркуш. Самарқанд, 1913.
- БМ - Баёзи муҳалло. Тошкент, 1911.
- БМА - Баёз - мажмуаи ашъор. Тошкент, 1911.
- БМҒ - Баёз маа ҳажвиёти мавлоно Муқимий маа мавлоно Ғурдат. Хуқанд, 1913.
- БМУ - Баёзи мулло Утаб. Тошкент, 1907.
- БЯ - Баёзи янги. Тошкент, 1910.
- БХ, 1910 - Баёзи Ҳазиний. Тошкент, 1910.
- БХ, 1912 - Баёзи Ҳазиний. Тошкент, 1912.
- ДА - Туркистон вилоятидаги ғуқароларнинг амалдорларига таъйин булгон дастуриламал. Марғилон, 1888.
- Даврон, ТВГ - Иброҳим Давроннинг "Туркистон вилоятининг газити" саҳифаларида босилган маҳолалари.
- Дехдон - "Дехдон" (журнал). Тошкент, 1915.
- Дума - Дума сайлов тартиби ва анинг ҳукуматининг умумий фармони. Тошкент, 1917.
- Ёднома - Ёднома дафтари ва аённома ва ҳам савдогарларга зарур хабарлар. Тошкент, 1910.
- Жангнома - Алимқули жангномаси. Қулёзма. ЎзҒА ШИ, инв. № 8616.
- Жугрофия - Жугрофия рибзии. Мураттиб Муҳаммадхожи Каримий Фахриддинов. Тошкент, 1914.
- Завқий, ТА - За в қ и й. Танланган асарлар. Тошкент, 1958.
- Завқий, Фонуз - За в қ и й. Фонуз. Қулёзма. ЎзҒАШИ, инв. №7521.

- ЗВО - С а м о й л о в и ч А. Вотвагонний пассажир (песенка-сатира ташкентских сартов). Отдельный оттиск из Записок Восточного отделения императорского русского археологического общества. Т. XIX, 1910.
- Ибрат, ТХ - И б р а т (И с х, о қ х о н). Тарихи хуррият. Қаранг: "Тарихи маданият", 1917. Қулёзма. УзФА ШИ, инв. № 10117.
- Ибрат, ШТ - И б р а т (И с х, о қ х о н). Шеърлар туплами. Наманган, 1913.
- Камий, ТХ - К а м и й. Табриқи хуррият. 1917.
- Кенгаш - "Кенгаш" (газета). Тошкент, 1917.
- Колумб - Колумб турмуши - Америка иқлимини топқон Колумб деган бир Ёвропо халқдин уламо одамнинг не тариқа умр кургани хусусида. "Туркистон вилояти газити"-нинг 1892-1893 ииллардаги сонларидан олинган алоҳида нашри. УзФА ШИ, инв. № 711.
- МС, 1903 - Муаллимуд-соний (хрестоматия). Тошкент, 1903.
- МС, 1907 - Муаллимуд-соний. Тошкент, 1907.
- МТФ - М у х, а м м а д ф о з и л б е к қ о з и М у х, а м м а д О т а б е к у г л и. Мукамма тарихи фаргона. УзФА ШИ, инв. № 5971.
- МТФ - М у х, а м м а д ф о з и л б е к қ о з и М у х, а м м а д О т а б е к у г л и. Мукамма тарихи фаргона. Қулёзма. УзФА ШИ, инв. № 5971.
- Муин, Кукнори - Ҳ о ж и М у и н и б н Ш у к р у л л о. Кукнори. Бир пардалиқ кулгу. Самарқанд, 1916.
- Муин, МХ - Ҳ о ж и М у и н и б н Ш у к р у л л о. Мазлума хотин. Самарқанд, 1916.
- Муин, ЭМ - Ҳ о ж и М у и н и б н Ш у к р у л л о. Туркистон маишатидин олинган эски мактаб, янги мактаб исми уч пардали тиётир рисоласи. Самарқанд, 1916.
- Мухторий, КҚБ - Ш о к и р М у х т о р и й. Ким қози булсун. Қуқон, 1916.
- Муқимий, АТ - М у қ и м и й. Асарлар туплами. I-2=томлар. Тошкент, 1960.
- Муқимий, ДМ - М у қ и м и й. Девоний Муқимий мав ҳажвиёт. Тошкент, 1910.
- Наж. - Н а ж о т (газета). Тошкент, 1917.
- Наливкин, СПХ - Н а л и в к и н В.П. Сартовско-персидская хрестоматия. Ташкент, 1887.
- Наливкин, ТК - Н а л и в к и н В.П. Терма китоб (хрестоматия). Тошкент, 1894.
- Нодим, ДН - Н о д и м. Девони Нодим (терма баёз). Қулёзма. УзФА ШИ, инв. № 4179.
- Оз. - "Озиё" (газета). Тошкент, 1908.

- Ойина - "Ойина" (журнал). Самарқанд, 1913-1914.
- ОСН - Туркистон вилоятида ер-мулк, олиқ-солиқ низомнома-си. Туркистон вилоятидаги халқларни забт ва рабт қилмоқ, яъни бошқармоқ хусусида низомнома. Тошкент, 1888.
- Робинзон - Робинзон ҳикояси. Мутаржим Муҳаммад Фозилбек Отабек угли. Тошкент, 1911.
- Сабзазор - С а б з а з о р. "Садойи Туркистон" муштарийларина ҳада (туплам). Тошкент, 1914.
- САД - Современные среднеазиатско-турецкие документы из Ташкента. Ташкент, 1915.
- Сам. - "Самарқанд" (газета). Самарқанд, 1913.
- Сатторхон, ХН - С а т т о р х о н А б д у г а ф ф о р о в. Хотиранома. "Туркистон вилоятининг газити" (ТВГ), 1891-1892 ииллар.
- Сидқий, БИ - С и д қ и й Х о н д а қ л и қ и й (Сироҳиддин Махдум). Баъзи ишрат (шеърлар туплами). Тошкент, 1916.
- Сидқий, БРИ - С и д қ и й Х о н д а қ л и қ и й (Сироҳиддин Махдум). Буюк Русия инқилоби. Тошкент, 1917.
- Сидқий, РК - С и р о ж и д д и н М а х д у м С и д қ и й. Работчилар келиши. Тошкент, 1917.
- Сидқий, ТХ - С и д қ и й Х о н д а қ л и қ и й (Сироҳиддин Махдум). Тоза хуррият. Тошкент, 1917.
- СПХ - И а л и в к и н В.П. Сартовско-персидская хрестоматия. Ташкент, 1887.
- С.Турк. - "Садойи Туркистон" (газета). Тошкент, 1914.
- С.Фарғ. - "Садойи Фарғона" (газета). Қуқон, 1914-1915.
- СИ - Савғоти Шавкат. Тошкент, 1914.
- Тавалло, ОБН - Т а в а л л о (Тулаган Хужамийёров). Оламга бир назар. Тошкент, 1916.
- Тавалло, ОБХ - Т а в а л л о (Тулаган Хужамийёров). Овруполилар ҳунари билан бизнинг ҳунаримизнинг фарқи. Тошкент, 1916.
- Тар. - "Тараққий" (газета). Тошкент, 1916.
- ТБ - Терма баёз (қулёзма). ЎзФА ШИ, инв. № 4182.
- ТВГ - "Туркистон вилоятининг газити". 1870-1916 ииллар.
- Тирик сўз - "Тирик сўз" (газета). 1917.
- ТРҚ - Тарихи Русияи қадим. Тошкент, 1906.
- Туж. - "Тужор" (газета). Тошкент, 1907.
- Турон - "Турон" (газета). Тошкент, 1917.
- Турк эли - "Турк эли" (газета). Тошкент, 1917.
- Туй - Н у с р а т у л л а (М и л л и й) и б н Қ у д р а т у л л а. Туй. Самарқанд, 1914.
- ТХ - "Тоза хуррият" (газета). Тошкент, 1917.
- Ф. 1009 - Личный фонд Остроумова (ЎзССР Давлат архивида).

- ФМС - Туркистон гинирол губурнатура Розенбахнинг Фаргона музофотиға қилгон сафари баёни. Тошкент, 1889.
- ФСЯ - А л е к с е е в З. Фрази на сартовском языке. Ташкент, 1884.
- Фурқат, ТА - Ф у р қ а т. Танланган асарлар. I-II томлар. Тошкент, 1959.
- Фурқат, ТВГ - Фурқатнинг "Туркистон вилоятининг газити" саҳифаларида босилган ўз таржимаи ҳоли ҳамда шеър ва мақолалари.
- Хурш. - "Хуршид" (газета). Тошкент, 1906.
- Шаҳидий, Маҳр. - А б д у л р а у ф Ш а ҳ и д и й. Маҳрамлир. Наманган, 1912.
- Эл бай. - "Эл байроғи" (газета). Тошкент, 1917.
- Ўзб. ад. - Ўзбек адабиёти (тўрт томлик). IУ том. I-китоб. Тошкент, 1960.
- Қози рапортлари - Тошканд шаҳар ҳокимиға Сиез қозиларининг рапортлар дафтари (қўлёзма ҳужжатлар). 1901, ЎзФА ШИ, инв. № 6113.
- Ҳамза, ДН - Ҳ а м з а Ҳ а к и м з о д а Н и ё з и й. Девони Ниҳоний. Қўлёзма. 1903-1914, ЎзФА ШИ, инв. № 8989.
- Ҳамза, АТ - Ҳ а м з а Ҳ а к и м з о д а Н и ё з и й. Асарлар туплами (икки томлик). Тошкент, 1960.
- Ҳамза, БА - Ҳ а м з а Ҳ а к и м з о д а Н и ё з и й. Енгил адабиёт (Бошланғич мактаблар учун дарслик). Қўлёзма. ЎзФА ШИ, инв. № 7628.
- Ҳамза, ЗХ - Ҳ а м з а Ҳ а к и м з о д а Н и ё з и й. Заҳарли ҳаёт ёхуд ишқ қурбонлари. Тошкент, 1916.
- Ҳамза, МА - Ҳ а м з а Ҳ а к и м з о д а Н и ё з и й. Мухторият ёки автономия. Тошкент, 1917.
- Ҳамза, МШ - Ҳ а м з а Ҳ а к и м з о д а Н и ё з и й. Миллий ашулалар учун миллий шеърлар мажмуи. I, 1915; II-У, 1916; УI-УII, 1917.
- Ҳамза, ЯС - Ҳ а м з а Ҳ а к и м з о д а Н и ё з и й. Янги саодат ёхуд миллий рўмон. Тошкент, 1915.
- ХМ - И н о я т у л л о М и р з а ж о н у г л и. Ҳисоб масъаласи. Тошкент, 1913.
- Хур. - "Хуррият" (газета). Тошкент, 1917.

ГЛОССАРИЙ

A

- абунә آبونه äбунә ابونه <озар-турк. (<рус. "подписка")-
обуна. Русчә ва мусулманчә билатурганләрни қәләм вә абунә илә
ианәттә болмақләри важибдур (Ойина, 1913, 10, 237; "Сәдоий
фәрғанә" гәзитәсигә абунә (муштәрий назилмақ) фәқәт числә бә-
шидән мумкинدير (С.Фарг., 1914, 27); 1915-нчи ил учун абунә
дәфтәри ачиқ (Дехдөн, 1915, 2,1).
- аванс آوانس <рус. "аванс" - аванс. Йуз минг лудләргә қәдәр
аванс-пешәки ақчәгә сатуб қойуб, вәқтидә иеткуралмәсдин...
(С.Фарг., 1914, 22).
- авахтә آواخته авахта آباختا авақ اواق <рус. "гауптвах-
та; арестный дом, тюрьма" - авахта, ҳарбий қамоқхона, турма.
Ғодәйиб сибир қиламиз дебән, бир авахтәгә салмадинг бәринг
(Завқий, ТА, 44); Ташкәнд шәхридә турмәдә, ияъни авахтадә ия-
тибдур (ТВГ, 1897, 16); Худа корсәтмәсин, әгәр буләрнинг аяғи-
ни тилиб йубарсәк, дәррав приступғә әрз қилиб, бизни авақкә
қәмәтәрдиләр (Муин, ЭМ, 7); Тартәрләр еди зулм ели әлбәттә
авақкә (Хур., 1917, 12); Авақкә әхли зиндан бойлә дерләр...
Авәқкә йкки қиш уч иаз отургани енди аз (Жангнома, 108).
- август آوگوست август آوغوست <рус. "август" - ав-
густ. 3-нчи августдә назилган хәтингиз он уч сом әхчә билән
13-нчи октабирдә тегди (Муқимий, АТ, II, 135); Русийәнинг бәрчә
баләләри август айигәчә дәм алиб, август айиндә оқушни башлай-
дурлар (ТВГ, 1887, 26); Әризә бергучи 1912-нчи йилиндә 7-нчи
августдә Халпашша Абдурәсул қизи қолум қойдум (САД, 31, 60);
Ушбу августни 24-нчи кунидә мәзкур Абдуллабай менгә хусумәт
қилиб, мәзкур сигиримни тәнидим (САД, 32, 48).
- авијатур اوياتور <рус. "авиатор" - учувчи. Фрәнсәнинг (авијатур)
ләри, ия"ни асмәндә учадурган адәмләри (С.Фәрг., 1914, 83).
- Аврупа اوروپا <озар-турк. Avrupa (<рус. "Европа") - Европа.
Ул Аврупа адәмләри илм йолигә әйләр қәдәл, Бизләр чапан, кок-
рәк ачуқ, мәхрәм болалмәймиз хәнүз (Дилафкор, Уэб. ад., 309);
Кор, Аврупа әхли недән оқирләр илму фән, Кокрәк ачиб сизләр
чәпән, инсан болалмәйсиз хәнүз (Тавалло, ОБН, 2); Дуниәнинг
енг мә"рифәтли ва енг сән"әтли вә енг қуввәтли қит"әси Авру-
падур вә анинг әхалиси рус вә фәрәнг қәвмидур (МС, 1903, 84).
- аврупаии آوروپائي <форс. (<рус. "европеец") - европәлик. Туркийә-
нинг енг кәттә уруш кемәси... аврупаийларни әндишәгә салган
(Ойина, 1915, II, 278); Аврупаийләр дерки, мусулманләр ихласи-
ни қәбул қилмайдур (Ойина, 1914, 23, 346).
- аврупаии آوروپائي <озар-турк. (<рус. "европеец") - европәлик. Йа
бир мусулман баләси низәмиий мәктәб формәсидә йурсә мәсхәрә қи-
ладурләр, әгәр извәшчик вә йа қарә меҳнәткәш болиб, аврупаии-
ләрнинг ески либәсини киисә... хеч ким бир нимә демайдурки, бу

кѣмали наденлик вѣ дунядѣн хѣбѣрсизликдур (Бѣхбудий, ПК, 7); Аврупалидѣр... турли алати хѣрбийѣ иѣд етмѣкдѣдурлѣр (Оина, 1913, 29, 569).

аврупачѣ

اوروپاچە <озер. - турк. (<рус. "европейский, по европейски") - европачѣ, европачасига. [Мѣхмудхан] хипчѣ бойлик, хумойлѣб... бутун аврупачѣ кийинган, хусусий муѣллим алиб окумиш, тѣрбийѣ кормиш (Хамза, ЗХ, 5); Мѣхмудхан хужрѣси аврупачѣ зиннѣтлѣнгѣн, бир тѣрѣфдѣ ишкаф, ичидѣ китаблѣр (Хамза, ЗХ, 2); Мехманханѣ мѣнѣбрѣси аврупачѣ шѣклдѣ, бир четдѣ кѣрават, ортѣдѣ бир "миѣиз" (стол) билан 3-4 курси турибдур (Муин, ЭМ, 27).

авуксийун

اوکسیون یعنی ~ авуксийун, иѣ"ни ашкарѣ сѣвда <рус. "аукцион" - аукцион. Хѣр хил нѣрсѣлѣрни... авуксийун, иѣ"ни ашкарѣ сѣвда билан сатилсѣ боладур (ТВГ, 1897, 48); Ушбу биринчи ноябирдѣ иѣкшѣноѣ куни ертѣ бирлѣн 10 сайтдин башлѣб мѣзкур выстафкѣга тѣбллуқ павильон, иѣ"ни авуксийун бирлѣн сатилѣр деб (ТВГ, 1890, 83).

агинт

آگینت ~ агинт <рус. "агент - агент, вакил, айгоқчи. Ташкѣнд нѣхридѣ агинт, иѣ"ни ил башқѣриб тургучи натариус Туминтсуфдир (ТВГ, 1892, 17); Гувах қѣтаридѣ болган агинтлѣр протокол иѣзибдурлѣр (ТВГ, 1904, 24); Иаврупа агинтлѣри оз кози бирлѣн коруб, Иаврупа гѣзитлѣридѣ ул вақѣд хусусидѣ иѣзадурлѣр (ТВГ, 1904, 25);

аграном

آگروانوم ~ аграном <рус. "агроном" - агроном. Хѣр қѣндѣн мѣслѣхѣт керѣк болсѣ, аграномлѣргѣ, инструкторлѣргѣ, иѣ"ни зираѣт тѣ"лимини корсатиб турадурган торѣлѣрдѣн сорѣгѣйсизлѣр (Дехдон, 1915, 4,4); Туркистан олкѣсидѣ йерсуб мѣс"ѣлѣлѣри хусусидѣ тинишли тѣдбир ва иѣзамат тузувга йубарилган мусулман аграном (йер-суб или мутѣхѣссиси) Мѣхдин ѣфѣнди Ҳанишиф Ташкѣндгѣ келуб хизмѣтигѣ кириши (Кенган, 1917, 10).

адвакат

آدواکات ~ адвакѣт <рус. "адвокат" - қ. адвѣкѣт.

азот

آزوت <рус. "азот" - азот. Азот деган шѣн бардурким, ул шѣи екин екин екадурган қѣйгѣ салинсѣ, ул қѣйи хоп кучлик қиладур (ТВГ, 1884, 13); Хѣва тѣркиб тапилган нѣрсѣлѣрнинг кислород вѣ азотдин башқѣ бѣ"зи қузвлѣри козгѣ корунадур (ТВГ, 1889, 44); Хѣва корунмайдурган бир қѣнчѣ қузвдин мурѣккѣбдур; ѣлѣрнинг енг кѣттѣ қузвлѣрининг бири кислород вѣ бири азот деб аталадур (Еднома, 85).

азуқ // азиқ

آزق <рус. "продовольствие" - озиқ-овқат. Орунбурқдѣн Ташкѣндгѣ азуқ йубармѣк мѣс"ѣлѣсининг нѣтиқѣси тѣ"мин етилди (Эл бан., 1917, 13).

азуқѣ комитѣси

آزوقه کاميتىتى ~ азуқѣ комитѣти <рус. "комитет продовольствия" - озиқ-овқат комитѣти. Азуқѣ комитѣсининг ешигидѣ бир коп адѣм қѣтар болиб нѣвѣбѣтдѣ турган еди (Хур., 1917, 10); Кози ѣчиқ болган рус вѣтѣндашлѣримиз... хѣр

иердә азуқә камитети бәрпа қилурғә тиришдиләр (Кенгаһ, 1917, 14).

аируплан // аироплан ~ аируплан ~ аироплан ~ аираплан
 ~ аираплан <рус. "аэроплан" - аэроплан,

самолёт.

Чиқди бирәвләр асман,
 Малиһәси аируплан,
 Сизләр трамвайдән хәман,
 Нечун тушалмайсиһиз хәнуз

(Тавалло, ОБН);

Анда қәнчә адәмләр аираплан деган асмандә учуб йурадиган ара-
 бәни сувнинг ичигә тушиб гәрқ болганларини вә башқә суратлар-
 ни ... кордум (ТВГ, 1911, 62); Туркия хукумәтининг тәклифи-
 ни қәбул қилиб, аирупланләри илә Тунис арқәли Тәраснисга ке-
 тибдур (ТВГ, 1911, 96); Симсиз тилиграфғә охшаш ушбу вәқтдә..
 фәһдәлик иш, иә"ни хәвадә учәдурган аируплан намли әлахидә
 әсбаб бар (ТВГ, 1912, 86); Германия аирупланләри (хәва ма-
 шинәләри) рус әскәри тәрәфидин милтиқ билан атилимақдәдур
 (С.Фарг., 1914, 47).

академиһ ~ академиһ ~ академиһ ~ академиһ
 <рус. "академия" - академия. Петирбург шәһридәги ака-
димиһ деган мәдрәсәдә... (ТВГ, 1883, 15); Киһиф шәһридә ака-
димиһ деган Русийәнинг... кәттә улур мәдрәсәсидә... (ТВГ,
 1883, 15); Академиһ деган енг кәттә мәдрәсә... (ТВГ, 1889,
 23).

акиан ~ акиан <рус. "океан" - океан. Америка иқлими бирлән Йав-
 рупа иқлимининг арасидә Атлантичиски акиан деган кәттә дөнгиз
 бардур (ТВГ, 1886, 2),

аксия ~ аксия <рус. "акция" (экон.) - акция. Ушбу аксияләр сати-
 либ, хәммә пайләр теккандин сонг (ТВГ, 1898, 34).

аксиянер ~ аксиянер ~ аксиянер <рус. "акционер" -
 акционер, акциядор. Ушбу аксияни алған адәмләрни "аксиянер"
 деб атамадур (ТВГ, 1898, 34); Дәм болган дәстманә аксиянер-
 ләргә тәәллүк болиб... (ТВГ, 1898, 34); Ушбу иерләрни беш пә-
 фәр аксиянер... әхалидән ижәрәгә алибдурләр (С.Фарг., 1914,
 19).

аксиянерниһ хәмиһәт ~ аксиянерниһ хәмиһәт <рус. "акционерное общест-
 во" - акционерлар (акциядорлар) хәмиһәти. Бе ат йурадурган аф-
 тамабел арабләрни йургузмақдиқғә аксиянерниһ хәмиһәт ачар
 емишләр (ТВГ, 1909, 28).

акоп ~ акоп <рус. "окоп" - окоп. Немис акопләриндә йшулә,
 хурсәндлик, музидә хәм (ура) сәдаләри ешитилур екан (Турон,
 1917, 1).

ақсуяклар ~ ақсуяклар <рус. "дворяне" - дворянлар, оқсуяклар, зода-
 гонлар. Уләмәләр вә кәттә бәйләр ва кәттә дөхдәниләр вә ак-

суйақлар (Тар., 1906, 3); Бә"зи гурухларнинг, чунанчи ақсуяк ва байларнинг бә"зи имтиаз ва хах, махсусләри мәнсух ва мә"- тәл болгәйләр (Тар., 1906, 9).

ақтармә

اقتارمه <рус. "обнск" - тинтув. Беш нәфәр бенгаллик адәм- ләрнинг ҳавлиләридә ақтармә (тинтув) болиб, ҳәр хил китаблар, кагәзләр, милтиқлар мусадәрә қилинибдур (С.Фарғ., 1904, 13).

ақтор

اقتور <у.-турк. (<рус. "актёр") - актёр. Ташкәнд йашларидин мураккәб бу ақторлар ҳәй"әти йәнги умидлар ояндир- мәккә башләдиләр (С.Турк., 1914, 54).

ақшам дәрсханәси

اقتشام درسخاناسى <рус. "вечерние курсы; вечерная школа" - кечки курс; кечки мактаб.

Ағәрдә ақшам дәрсханәси Хоқәнддә ачилиб, йәнә йаш муәллимләр илтифат етмәсәләр... тәнқид бәлки тәқбир, етмәк сәзадур (Оина, 1913, 10, 236).

алай

الاي <озар-турк. (<рус. "полк") - полк.

Биринчи пуләмут ва пиядә алайлари икки фирқәгә айрилгандур (Хур., 1917, 20); Филландийә ва Мусқувә алайлари уруш мәйдә- нигә аскәр фәвқлари иубармақдән боийн тартибдурлар (Хур., 1917, 20).

алати ҳәрбийә

الات حربيه <рус. "военные снаряжения, вооружение" - ҳәрбий курол-аслаҳалар.

Аврупалиләр... турли алати ҳәрбийә иқам етмәкдәдурлар (Оина, 1913, 29, 569).

алим

العلماء <алими зәмани <рус. "ученни; специа- лист" - олим; мутахассис.

Алими зәмани болмақ учун баләләрни әввәл мусулмани хәт ва сәвадини чиқариб, сонгра ҳукумәтизмизнинг низамий мәктәбләригә бермақ керәкдур (Бехбудий, ПК).

алқишлар

القيشlar <озар-турк. alkişlar (<рус. "аплодисменты")- олқишлар.

Шаир әфәндиининг созләри қат-қат алқишлар илә қапланур (Хур., 1917, 12); Муштәрәк мажлисининг бу иши алқишларгә йарар бир батурликдур (Хур., 1917, 28).

алман

المان <озар-турк. alman (<рус. "немец") - немис.

Алманлар... истехкамат ва ист:надгаләр бина етмақгә башләб, йәнгидән хужум қилмишлар (Турон, 1917, 4); Алман дәвләти мә"- лум қилибдурким, алман сәфири вәтәнигә келиб йетмәгунчә Хитай сәфири Берлиндән чиқәалмас (Хур., 1914, 4).

Алманийә ҳукумәти

المانيه حکومتى <озар.-турк. (<рус. "германское правительство") - Германия ҳукумати.

Мухарибәнинг әввәлләриндә гәзитәлардә муталәә қилиндики, Ал- манийә ҳукумәти умум аҳалигә йер алмәси (кәртүшкә) йемаққә әмр қилгән еди (Хур., 1917, 21).

алпаут

الپاوت <алпаут-байар <тат. (<рус. "помещик"- бой, помещик.

Алпавут вә байләрдән мурәккәб олған кәдир фирқәси (Тар., 1906, 9); Черкав, монастыр хәм алпавут иерләри... хәлқ қолиғә отмағи керәк (Кенгаш, 1917, II).

алфавит

آلفاويت <рус. "алфавит" - алфавит, алифбо. Сәйловгә малик адәмләрни алфавит тәртиби билән мусавидә қилур (Дума, 16).

амал

آمال <рус. "идея; идеал" - идея; идеал. Федератсийә идиәси (амали) хумжурийәтгә мәхкәм бир йәсәс болуб хизмәт етадур (Турон, 1917, 5); Ишчи вә салдат шораләри идиә (гейә, амал) хижәтиндән худә йәхши муһсәсәләр болсәләр хәм, аларнинг Туркистандәгиләрин билуб болмайдур (Кенгаш, 1917, 8).

Америқә

آميريكا ~ Америқә ~ آميريكا ~ Америқә <рус. "Америка" - Америка. Тәрәққий иолине иурмиш йаврупадин сен ибрәт ал, фунуни илми йапуну Америқәдин сен ибрәт ал (Авлоний, МШ, 1915, 19);

Америқә иқлимни тапған Колумб дегән бир йаврупа хәлқидин уләма адәмнинг не тәриқә умр корганининг хусусидә (ТВГ, 1892, 6); Шерикләримдән бири атәсини параходдә Американинг Мәрака дегән жәнубигә баредурганин хәбәр берди (Робинзон, II).

анбарханә

آمبارخانه ~ амбарханә <рус. "склад" - омбор, склад.

Оттуз беш анбарханә ичидәги нәрсәләр бирлән набуд болубдур (ТВГ, 1883, 42); Йәнә анбарханәләр иоклиғи сәбәбли нечә йуз минг пуд мал-тавар йукләри... набуд боләр емиш (Тар., 1906, 16); Лекин уруш әсләхәләрининг амбарханәләригә от қойубдур (ТВГ, 1913, 54).

антиқа

<у.-турк. antik (<рус. "античный") - антиқа. Сиддиқий Хәндәқлиқидән Хислат ешангә тәқдим етилмиш бир антиқә гәзәлдур (СШ, 36).

опера

آپيرا <рус. "опера" - опера. Вақеян: йаврупа тиятру тамашалариндә турли ойунләр, мәсәлән (опера) вә (әпериткә) кәби ойунләрни коруб, фәхдханә орни гуман қилурләр (Оз., 1908, I).

апиратсийә

آپيراسيه <рус. "операция" (мед.) - операция. Гирманиәнинг "Иштәтин" шәхридә сонг конләрдә гәриб әмәлиә йи қәррахийә (апиратсийә) йасалубдур (С.Фарг., 1914, 33); Апиратсийә йасалған адәм олум хәзәсигә хукм қилинған бир мөхбус екан (С.Фарг., 1914, 33).

април

آپريل ~ април ~ اپريل ~ африл <рус. "апрель" - апрель.

Ушбу хәт априлне әввәлиндә йазилди (Муқими, АТ, П, 126); Ушбу келадурған африл ичиндағи боладурған сиязгә оз арә-

миздән... мулла Нәжмиддинхожа қазини сәдриншинлиқғә... тә"нин вә мухәррәр әйләдик (Қоzi рапортлари, 65); Мәзкур фәрмайиш бирлән думә сәйлави 28-нчи әприлғә тә"нин болубдур (Тар., 1906, II).

аптик آپتيك ~ аптик деган даруханә ديگان داروخانه <рус. "аптека" - дорихона, аптека.

Ифлас хәваләрдән кундән-кунғә дәрманләри кетәбашлайдур, шундақ болсә хәм фелдшир вә иаки духтурғә вә иаки аптик деган даруханә-ғә бармәйдурләр (ТВГ, 1895, 15); Вә аптик вә доқтур вә хибзисихәт тейишли ишләр (ТВГ, 1911, 73).

аристокраси آريستوقراسي <озар.- турк. aristokrasi (<рус. "аристократия") - аристократия, асилзода.

Бунинг устиғә хәр мәмләкәтдә (аристокраси)нинг эидди болмақ узрә (дәмуқраси - хакимийәти аммә әсасиғә мустәнид) фикрләр пәйда болди (Турк эли, 1917, 3).

артизиан кудуғи آرتيزيان قودوغي ~ артизианиски кудуқ آرتيزيانسکه قودوق ~ артизианиски нам кудуқ آرتيزيانسکه نام قودوق <рус. "артезианский колодец" - артезиан кудуғи.

Ошәндақ кудуқләрни артизианиски деб әтәйдурләр... Ошәндақ кудуқләр копейиб иатибдур (ТВГ, 1886, 15); Мәзкур сувни иернинг устиғә чиқармақ хусусидә коп терән артизианиски нам кудуқләр кавләб... сувләрни чиқарибдурләр (ТВГ, 1895, 27); "Бирадәран Гиринуф" ширкәти тәрәфидин бир артизиан кудуғи қазилишидур (С.Турк., 1914, 22).

артилерийә آرتيليرييه ~ артилерийиски آرتيليرييسکه <рус. "артиллерия; артиллерийский" - артиллерия; артиллерияга оид.

Русийә әскәрләри топ вә милтиқ атадурган иергә муттәсил артилерийиски рәвишчә, иә"ни топ әскәрләригә қәрәгән кәттә бағ мәйдан сәвда бирлән сатиладур (ТВГ, 1884, 10); Мәасий дәрәсани онг тәрәфидә бизнинг дәлә артилерийәси (топ атадурган әсбаб) Гирманијә ни уч жуфт иәнги бәтариисани хәлак қилди (С.Фарг., 1914, 74).

артист آرتيست ~ әртист آرتيست <рус. "артист" - артист. Истудентләрдин башқә энг мәшхур профисирләр вә әдибләр вә артист вә артисткаләр вәгәзәли әйләнтуроб алибдурләр (ТВГ, 1910, 88); Артистләрнинг хәмәсини тәбрик әтуб... (С.Турк., 1914, 54); Тийәтирханәләрнинг әртистләри вә бизләр тәам иеб болганимизчә хәр хил ойунләр қилиб вә әшулаләр итиб турдиләр (ТВГ, 1916, 86).

асари әтиқә آثار عتيقه <рус. "памятники древности; памятники старины" - осори атиқә; қадимги едгорликлар.

Асари әтиқә, иә"ни ески зәманләрдән вә ески зәман адәмләридин қалмиш биналәр, иә"ни имарәтләр, нишанташләр, әсләқәләр, әқчәләр вә гәйри әшјаләр (МС, 1903, 95).

Асия آسيا <озар.- турк. Азуа ~ Азия آزيا ~ Азийә آزيا <рус. "Азия" - Осие.

Коп зәмандур иавруналиләргә болдик ашна,
Хурми не болди бизым зулмәтдә қалди Асияна
(Авлоний, МШ, II, 8);

Бул намә"лум иерләр Азия иқлимигә тәблүдур (ТВГ, 1892, 8);
Қит"әләрнинг энг улуги Азия қит"әсидур вә энг кичиги Афистра-
лия қит"әсидур (МС, 1903, 81); Қуруқ иерләр беш улуг қит"әдур,
буларнинг бири Азия, бири Аврупа... қит"әсидур (МС, 1907, 89).

Асияна Вәсәти آسيا ووسطى <рус. "Средняя Азия" - Урта Осиә.

Асияна Вәсәти қит"әсиндә атәш әрабә иолини тәшхис қилғучи коми-
сийәләр болди (ТВГ, 1879, 23); Туркистан Асияна Вәсәти ва иайинки
Турани зәминдән ибарәт (Ойина, 1913, I, 2).

ат куввәти آت قوتى атнинг куввәти آت قوتى ат кучи آت قوتى
<рус. "лошадиная сила" - от кучи.

Анинг куввәтидә 225 атнинг куввәти бардур (ТВГ, 1909, 8); Вә хәм
нефт дивигатил машинәси 6 әдәддән та 40 ат куввәтлик машинә бо-
либ, әрзан бәха илан сәтиладур (ТВГ, 1909, 8); Оттиз икки минг
ат кучигә малик машинә (С.Турк., 1914, 16).

ат оюни آت اوپون خاناسى ат оюпханәси آت اوپونى <рус. "цирк" -
цирк.

Чунанчи, Петирбург шәхридә боладурган тсирк деган, йә"ни ат оюн-
ханәсигә 23-нчи йәнвәрдә бир нечә хурмәтлик депутатләрни, хурмәт-
лик Лякушин (Лякошин) торә баш болиб алиб бардиләр (ТВГ, 1895,
42); Чунанчи, домәханә хәйини ат оюни учун 500 сомгә қойибдур
(ТВГ, 1913, 55).

атәш آتش <рус. "огонь" - ут (ут очин, уқ отиш).

Сахил топләрнигә қарәб, оз топләридән атәш ачмакгә бошләди-
ләр (Хур., 1917, 19).

атәш әрабә آتش عرابه <рус. "поезд" - поезд.

Бул вилайәтләргә атәш әрабәләр пәйде болиб, Туркистан (гулистан)
болә башләди (ТВГ, 1900, 2); Атәш әрабәнинг кирәси хәм әрзан бо-
ладур (МС, 1903, 67); Атәш әрабә бир сәйтдә 25 чәқиримдән та 80
чәқиримгәчә иол иурадур вә хәм хәр бир вагони миқдари 600 пуд
иук котарадур (МС, 1903, 72); Булгар атәш әрабәләри истәнсә арқә-
ли оталмәй қалибдур (ТВГ, 1913, 54); Петирбургдән атәш әрабә илан
торри иуриб Мәскәвгә келур (Жугрофия, 17).

атәш әрабә² آتش عرابه <рус. "конка" - конка (от қушиб притил-
ган трамвай).

Ат бирлән иурадурган атәш әрабәдә хәм адәм кәм иурадур (ТВГ,
1897, 15).

атәш әрабә иоли آتش عرابه يولى атәш әрабә иол آتش عرابه يول <рус.
"железная дорога" - темир иул.

"Мә"лум боладурки, Асияна Вәсәти қит"әсиндә атәш әрабә иолини
тәшхис қилғувчи комиссияләр болди (ТВГ, 1879, 23); Атәш әрабә
иолни кормақ учун бир хәмәй әнжирнайлар келган емишләр (Тар.,
1906, 2).

аташ кемә

آتاش كيمه <рус. "пароход; корабль" - пароход; кема.

Андин аташ кемә билан Баку шәхригә келтуруб сәвда қилибдурләр (ТВГ, 1874, 15); Ғәзәли шәхрининг ияқинидә турган "Ташкәнд" деган аташ кемә Амударьягә хәр хил иуқләр алиб бармақ учун Арал денгизи бирлән донәб кетубдур (ТВГ, 1885, 43); Америка иқлимидан ...бир аташ кемә келибдур (ТВГ, 1892, 12).

аташханә

آتاشخانه <рус. "паровоз" - паровоз.

Ингилтәрәдә аташ арабәнинг икки пәраваз-аташханәси әсбаби илен огуруланибдур (Ойна, 1914, 13, 207).

атистафкәгә чикмақ

آتستانكه بيرماق ~ атистафкә бермақ آتستانكه بيرماق <рус. "вйти в отставку" - истеъфо бермоқ, истеъфога чикмоқ.

Бинабәрин, баш министир вә ғәдри министирләр атистафкәгә чикмақ учун әрзә берадурләр (Тар., 1906, 3); Мәзкур министирләрнинг бир нечәләри нарази болиб, атистафкәгә чикмақ учун әрзә бермақдә кетишибдурлар (Тар., 1906, II); Палкавник Сакалский дәнәбләри... исте"фа-атистафкә берибдурләр (Ойна, 1913, 3, 218); 1906-нчи иили 26-нчи йәнвәрдән кейин атистафкәгә чикқанләр (С.Фарг., 1914, 59).

атишмә

آتيشمه ~ атишув

آتيشو <рус. "перестрелка" -

отишма, отишиш.

Шәхәрдә атишмә вә урушмәләр барадур (Хур., 1917, 48); Башқә тәрәпләрдә атишувләр болуб турубдур (Турон, 1917, I).

атпуска

آتپوسكا ~ отпуска

آتپوسكا <рус. "отпуск" - от-

пуска.

Атпускагә кетган афитсерләргә 24 саит ичидә әскәрдәги оз оринләригә келиб иетмәкгә әмр тәрқатилибдур (ТВГ, 1913, 9); Туркистан гинирал губирнатури... икки йәрим ай муддәтлик отпуске, йә"ни хизмәтләрдин рухсәти али и алиб, Ташкәнд шәхридин дәнәбдурләр (ТВГ, 1913, 42).

Афистралиа

آفسترااليا <рус. "Австралия" - Австралия.

Қуруқ иерләр беш улуг қит"әдур, буләрнинг бири Азия, бири Аврупа, бири Америка, бири Африка вә бири Афистралиа қит"әсидир (МС, 1907, 89).

Африкә

آفريقا ~ Африкә

آفريقا ~ Африка <рус. "Африка" -

Африка.

Ул вәқтдә Португалия хәлқи... хәтта Африкә иқлимининг дәнуб тәрәфигә иуриб иетган еканләр (ТВГ, 1892, 6); Қуруқ иерләр беш улуг қит"әдур, буләрнинг бири Азия, бири Аврупа, бири Америка, бири Африка вә бири Афистралиа қит"әсидир (МС, 1907, 89).

афтамабел

آفتاموبيل ~ афтамабел

آفتاموبيل ~ афтамабел <рус. "автомобиль" - автомобиль.

Бингләрчә трамва, афтамабел, хәр иердә илиқтир илә қәндил (Ажии, МИ, 25); Афтамабелләрнинг енг тезлик илә иурадурганләри йәнгиндин ижәд қилинди (ТВГ, 1909, 7); Илиқтиричиски трамвай 5

минг вә афтамабел 5 минг болуб, ҳаммаси ҳаракатда екан (ТВГ, 1910, 86); Ўсқар учун халқдан афтамабел кәби әрәбләр йигмақлик хәқидә фәрмани алий нәшр етилди (Ойина, 1913, 42, 1008); Бу иердән вагон сәйахәти тәмам олиб, афтамабел сәйахәти башләнди (С.Турк., 1914, 3); Йол афтамабеллари вә йолчи әрәбләри келтурилибдур (Ойина, 1914, 31, 615).

афтаномийә آفتانوميه ~ афтаномийә <рус. "автономия" - автономия, мухторият.

Кадетләр есә ҳукумәтдән қорқанларидәнму иаки бир башқә сәбәбдәнму (учридителии собранийә)ни бунинг илә бәрәсәр (афтаномийәни) низамнамәларидән чиқардиләр (Тар., 1906, 9); Тортинчи номерида йазилибдурким, "Хуррият" деган созни хусусан "афтаномийә" деган ибарәтнинг мә"ниси хусусидә йазган ибарәт вә истатийәни йәхши фәхләмәй, бә"зи мәжлисләрдә хәр хил хәйәл вә әндишәләрни қилурләр (Тар., 1906, II); Әввәл башдә Йапонийәнинг вә"дәси Кариийәни афтаномийәлик бир әйәләт қилмақчи еди (ТВГ, 1909, 57); Албанияғә афтаномийә, йә"ни озичә турмақликкә имкан йоқдир (ТВГ, 1911, 36); Шунинг учун ул Русийәнинг Мангулийәни афтаномийәсини тәсдиқ етмәкчигә қәттиқ пратест қилди (ТВГ, 1913, 4).

афтаномийәлик әйәләт آفتانوميه ليد ايات <рус. "автономная область" - автоном область.

Әввәл башдә Йапонийәнинг вә"дәси Кариийәни афтаномийәлик әйәләт қилмақчи еди (ТВГ, 1909, 57).

ахтариш آختارش <рус. "обиск" - тинтув.

Ихраийә қомитәси сәдри тәрәфидән Миркамилнинг хәвлисидә ахтариш вақе болгандур (Хур., 1917, II); Еран Сәрхәдигә йәқин бир авулдә селдатләр аобисқ (ахтариш) бәханәси лә бутун халқни кибиткә (чадир)лардән чиқармишләр (Турон, 1917, 3).

ашханә آشخانه <рус. "столовая" - ошхона.

Багдә хәммәгә мә"лум ақсәқал әсл чайханә вә ашханәләр бина қилиб, хәр хил ширия вә ләзиз тә"әмләрни жуда әрзан бәхадә сатиладур (ТВГ, 1892, 38); Мәзкур мәхәвләр турадурган уйләрдән башқә алохидә мәсҗид вә ашханә вә фелдширгә уй вә кичкинә даруханә хәм бар (ТВГ, 1900, 44).

А

әгинт اگينت - қ. әгинт.

әгитатсийә اگيتاسيه <рус. "агитация" - агитация, ташвиқот.

Бу партияә сәйлав хәқиндә ҳазирдән әгитатсийә қилмақ нийәтиндәдур (Тар., 1906, 15).

әдәбият ادبيات <рус. "литература" - адабиет.

Бир милләтнинг оз тилидәги китаб, рисалә, гәзитә, журнал вә башқәләригә бир соз билан әдәбият (литирәтурә) дийилур (С.Фарг., 1914, 3).

Әдәми мәркизизәт <у.- турк. : ademimerkeziyet (<рус. "децентрализация, федерация; федеративни") - федерация; федератив.

Меним тәрәфимдән курултайни тәбрик етуб вә әрз етингизки, Русийә фәқәт әдәми мәркизизәт әсаеи устигә идарә етиладур (Турон, 1917, 5);

әдвакәт ادواکت ~ адвакат آدواکت ~ адвакәт ادواکت ~ әдвакат ادواکت <рус. "адвокат" - адвокат, оқ-ловчи.

Мәсләки бетәрәф тәрәққий иоли,
Қәләмин илм учун тутубди қоли,
Сәрф етәр қанчә болсә бар пули,
Адвакатдир мудирәи мәс"ули

(Авлоний, МШ, Ш, 24);

Мәзкур әдәмләрнинг ичидә адвакатләр вә учитилләр вә шәхәр дохтирләри хәм бар еканләр (Тар., 1906, 5); Сод вә сенат хузуригә әзбәраи озигә нәф" келтурмақ вә иа дәф"и зарәр учун әлбәттә әдвакәт-зақунчи иубарадурләр (Туж., 1907, 8); Сәвал-хәваб учун әдвакәтләр йаллаб коб рәсходләр қалишиб едиләр (ТВГ, 1913, 17);

әдйутант اديو تانت <рус. "адъютант" - адъютант.

Вә мәзкур әфитсерләр әдйутант мәнсабидә боладур (ТВГ, 1897, 23); Бир нечә гинирал вә әдйутантлари илан мутәвәттин уиләридин пинадә чиқиб... (ТВГ, 1902, 16); Әмма әдйутантгә оқ тегибдур (ТВГ, 1913, 21).

әдлийә министрәи عدليه مينيستري <рус. "министр юстиции" - адлия министрәи.

Әдлийә министрәи мубашрид дәвлә Мәскав дарилфунунидә хуқуқ шо"бәсини тәмам қилган лайиқә хәзирләмақдәдур (ТВГ, 1911, 26).

әдрис¹ ادريس <рус. "адрес" - адрес.

Ушбу сәбәбли озумни қәр тәрәфгә иубарадурган хәтләримгә әдрис иазиб вә хәм саируннаснинг әдрисләрини иазиб бериб, пулләрини алдим (Фурқат, ТА, II, 150); Устигә шул тәриқә әдрис иазмәк керәқдур (ТВГ, 1896, 15); Орусчә әдрис гәзитимизни(нг) ахиридә иазилгандур (ТВГ, 1905, 23).

әдрис² ادريس نامه ~ әдриснамә ادريس نامه <рус. "адрес"..(письменное приветствие) - адреснома, табрикнома.

Әдриснамә - Қурәмә уиәздининг тәмами фукәраләридин вә хәми"и әмәлдарләридин... (ТВГ, 1907, 17); Хоқәнд иашләри илә Русийәдин келган татар иашләридә тәқдир едуб, Камил әфәндигә устигә "Хоқәнд иашләридин" соzlәри иазилган кумуш истәқан савути вә кумуш қашик илә бәрабәр әдрис тақдим етдилар (С.Фарг., 1914, 28).

әҳәйиоханә عجائب خانة ~ әҳәйиобатханә عجائب خانة <рус. "музей"-музей.

Ташкәнд шәхридәги музий деган әҳәйиобатханәни имарәтига Ташкәнд шәхрининг инабәтлик мусулманийәләри келибдурләр (ТВГ, 1899, 22); Токиу шәхриндә бир (музий) әҳәйиоханә ачилишидур (Тар., 1900, 10);

аҳнабий

حسنی <рус. "иностранец" - ажнабий.

Ваияни сод 19 селдати ҳам уч нәфәр аҳнабий кишиләрни олим қазасига хукм етмиш (Хурш., 1906, 1).

а"за

اعزأ <рус. "член; участник" - аъзо; қатнашчи.

Мәжлиси а"залари тәрәфидан умри а"заликка қабул қилинди (С. Турк., 1914, 3); Ҳарбийя мектабининг шағирдлари... хуррийят уйини муҳасирә етуб, инқилабийун камитетининг 12 нәфәрлик а"-заларини тәмамилә тутмиш (Турон, 1917, 5).

айиамнамә

ايام نامه <рус. "календарь" - календарь.

1872-нчи йилни айиамнамәси аҳвал басмәханәдә терилиб турубдур (ТВГ, 1871, 23); Орусийәләр ошандақ айиамнамәни калиндәр деб атайдурлар (ТВГ, 1871, 24); Ибраҳимүф таркиб айлаган айиамнамә Ташкәнд шәхридә басмә болуб чиқти (ТВГ, 1872, 17); Афтоб вә аи тутилишини қәйси кундә вә қәйси сәйтдә боладурганини айиамнамәләргә басиб чиқарадурлар (МС, 1903, 80).

айруплан

ايروپلان - қ. айруплан.

әкси хужум

عكس هجوم ~ әкси хәмлә

عكس حمله <рус. "контрнаступление" - қарши хужум.

Аләргә әкси хужум қәби худә ағир вә хәвфлик вәзифәләр тапшурилур екан (Хур., 1917, 17); Лекин мәзкур куннинг ақшамида душмән әкси хәмлә келтуруб, бизнинг қит"аларимизни сиқмақгә муваффақ болди (Хур., 1917, 19).

әксилхәрәкәт

عكس الحركة ~ әкси хәрәкәт

عكس حركت <рус. "противодействие, реакция" - әксихәрәкәт, тескари қаракәт, реакция.

Ахири әксилхәрәкәт башланиб, иашләргә [Бухоро ёшларига] хужум қилинур, иашләрдән бирнечәси урулур (Хур., 1917, 6); Шул мәжлисгә келгән Қрим муфтийиси селдатләргә муражиәт етуб, анләрининг Қримдә қалувләрин вә ҳазир башланган әксилхәрәкәт вәқтиндә хатунләр баләләрни ва әмлакни сақлавдә иардәмчи болувләрин отинди (Турон, 1917, 7).

әкт¹

الکت - қ. әктнамә.

әкт²

الکت ~ әкт

آکت ~ әкт мәжлиси

آکت مجلسی

<рус. "әкт" (торжественное открытие собрание) - тантанали мажлис.

Мәзкур әкт мәжлисидә иәхши хәтм қилген шағирд алтун вә кумуш медал олур ермиш (Фурқат, ТВГ, 1891, 5; ТА, П, 129); Бешинчи ииундә шәхәр мәдрәсәсидә әкт болунди (ТВГ, 1887, 23); Ул әктдә мәдрәсәнинг аҳвали хусусидә ҳисобнамә вә ҳам хәтм қилген шағирдләрининг исмләри... окулди (ТВГ, 1887, 23); Йиллик әкт, иә"ни мудәррис вә шағирдләрининг бир йилдан бери не тариқә оқутқан вә оқуганләрининг дәфтәри окулди (ТВГ, 1888, 22).

әкт дәфтәри

آکت دفترى ~ әкт дәфтәри

<рус. "книга для записей" - әкт дафтәри, журнал.

Мәзкур хукм вә әкт дәфтәрләри тапшурулди (САД, 25, 52); Вә бул аҳднамә 1908-нчи йилни әкт дәфтәригә 662-нчи рәқәмдә аъ-

вълдин ахиргачъ язилгандир (САД, 25, 52); Ушбугъ тийшли 75 тинлик маркани асл акт дѳтѳаригъ иапштурилди (САД, 43, 76).

актнамѳ اكت نامه актнамѳ اكت نامه акт اكت акт اكت

<рус. "акт" (документ) - акт (хужжат).

Рубинискининг актнамѳси хънабингизгъ дѳйтариб тапшурулди.

Мѳзкур истѳршинѳни (нг) қилган ѳйб ишини биѳйнихи актнамѳ қилиб, шѳхѳр кѳттѳ набѳлѳригъ тапшурубдурлѳр (ТВГ, 1904, 48); Мѳзкур актнамѳ кагѳзлѳрини тегишли хѳйлѳргъ тапшурубдурлѳр (ТВГ, 1907, 29); Ёилахир, болистной болган ишлѳрни биѳйнихи актнамѳ яазибдур (ТВГ, 1909, 65); Захир болинган нимѳрсѳлѳрни вѳ хѳм уч нѳѳѳр адѳмлѳрни ушлашиб, тегишли хѳйлѳргъ сурѳти хѳдисѳни биѳйнихи актнамѳ яазиргузубдур (ТВГ, 1913, 53); Ушбу иерни келиб коруб, оз қадригъ муваѳиқ бѳхѳа қилиб, акт қилиб берсѳлѳр (САД, 32, 68).

ѳлѳм علم <рус. "знамя" - байроқ.

Ертѳга нѳмайиш қилиб... ѳлѳм котѳриб, ѳркгъ бармақчи болдилѳр (Хур., 1917, 6).

ѳлахидѳ камитет علاءه كاميته <рус. "чрезвычайный комитет" - махсус комитет, февқулодда комитет.

ѳлахидѳ камитетдѳ ач қалганлѳр учун икки лѳх тоқсан бир минг бир иуз алтмиш бир сом иигирмѳ тийин иигилибдур (ТВГ, 1914, 1)

ѳлбом اللبام <рус. "альбом" - альбом.

Падшахи ѳ"зѳм импиратур хѳзрѳтлѳригъ Туркистан вилайѳтини иигирмѳ беш ииллик иубелеининг вистѳѳкѳсини иаднамѳ ѳлбамини мѳнзур қилур еканлар (ТВГ, 1910, 4).

ѳлкуул الكحول <рус. "алкоголь" - алкоголь, спиртли ичимликлар, спирт.

ѳлкуул агуси бирлан хоб хар етти хѳлқни, Бѳ"зин етти қѳлтирақ, бѳ"зин қилуб ѳ"ма шѳраб (Авлоний, МШ, Ш, 9).

ѳмѳлѳ عمله <у.-турк. emele <форс. (<рус. "рабочий, трудящийся") - ишчи, мехѳнаткаш.

Иер-сувда хизмѳт қилгучи ѳмѳлѳлѳрнинг хѳқи (Тар., 1906, 10); Бѳй-нѳлмилѳл иштиракинуун вѳ ѳмѳлѳ хѳмийѳти (ТВГ, 1906, 12).

ѳмѳлѳ синѳи عمله صنف <рус. "рабочий класс" - ишчи синѳи, ишчилар синѳи.

Карханѳ вѳ башқѳ хѳйлѳрдѳ тун-хун чѳлиштурмақдѳ олан ѳмѳлѳ синѳини устигъ топланмиш мехѳнѳт вѳ мѳшѳқѳтлѳргъ бир нѳзѳр қилинсѳ, тѳхѳмуллѳригъ тѳѳхѳубдѳ қѳлиб, ѳмѳлѳ синѳининг адди адѳмлѳрдин олмайуб, балки башқѳ бир нѳвдан болмақликлѳринѳ захѳб олмѳққѳ мѳхѳбур олинур (Тар., 1906, 10).

ѳмѳлийѳти хѳррахийѳ عمله جراحي <рус. "рабочий класс" - ишчи синѳи, ишчилар синѳи.

ѳмѳлийѳти хѳррахийѳ сѳбѳбли бѳ"зи вѳқт шул қѳдѳр қан иѳкатадурлѳр (Ойна, 1913, 49, 1179); Гирманиѳнинг Иштѳтин шѳхридѳ сонг кунлѳрдѳ гѳриб бир ѳмѳлийѳти хѳррахийѳ (апиратсийѳ) иасалубдур (С. фарг., 1914, 33); Ул иердѳ миллиѳт вѳ хѳм усули идарѳ мѳсѳ.

ләләри хәл қилинмақ илә бәрабәр Русийәнинг эәиф бәдәни хәзиқ тәбияләр тәрәфидән муалиқә вә әмәлиияти хәррахийә (апират-сийә)гә учраса керәк (Турк эли, 1917, 1).

Әмерика اميریکا ~ Әмерика اميریکا — қ. Америка.

Әмерика гозәси اميریکا غوزه سي <рус. "американский хлопчатник" - амир-кон пахта, Америка пахтаси.

Фәргонә музафатидә Әмерика гозәсини шайе қилинғани (ФМС, 4).

Әмерика иқлими اميریکا اقلیم ~ Америка иқлими اميریکا اقلیم <рус. "Америка, американская зона, американский пояс" - Америка, Америка зонаси.

Ушбу вәқтдә Әмерика иқлимидә илм шул тариқә ривақ тапибдур-ким, Йәврупа хәлқләри хәм хәйран қалғадурләр (ТВГ, 1888, 17); Бул вәқтдин неча йуз иил илгари Әмерика иқлими хечбир кишигә мә"лум емас еди (ТВГ, 1893, 33); Америкә иқлимини тапқан Колумб деган бир Йәврупа хәлқдин улма адәмнинг не тәриқә умр корғани хусусидә (ТВГ, 1892, 6); Америка иқлимининг шимали тәрәфидәги тәмами шәхәрләрдин атәш әрабә йоллари ул шәхәргә дахил боладур (Колумб, 82).

Әмерика чигити اميریکا چيگيتي <рус. "американская семена" (хлопчатника) - амиркон чигит, Америка чигити.

1889-нчи йилдә Әмерика чигитидан хоб коп екилибдур (ФМС, 39)

әмерикалик اميریکا ليک <рус. "американец" - америкалик.

Вә әнгә табе" бир нечә қишләқләрни әмерикаликләр ортаб йубарибдурләр (Колумб, 35).

әмирәлбәхр امير البحر <рус. "адмирал; капитан корабля" - адмирал; кема капитани.

Колумбнинг йолдашләри әни мухит әмирәлбәхри болсун деб е"лан қилибдурләр (Колумб, 23).

әмири ләшкәр امير لشکر <рус. "главнокомандующий; начальник дивизии" - бош қумондон; дивизия бошлиғи.

Ул бәләнд дәрәҗәлик әмири ләшкәр. фәрмойиш қилибдурләр (ТВГ, 1911, 94); Әмири ләшкәр (С.Турк., 1914, 15).

әмиркан اميرکان ~ әмиркан اميرکان <рус. "американский; американский хлопок" - амиркон, америкача; амиркон пахта.

Нәрм олиб зери зәҳан ах, әмиркан сабуниди (Фурқат, ТА, I, 168);

Коз тикди Әндиқангә, әфсус, болди вайран.

Абад еди чунанким, синган еди әмиркан

(БМФ, 70).

әмиркан пәхтә اميرکان پخته ~ әмиркан пәхтә اميرکان پخته ~ әмирикән гозә

اميرکان غوزه <рус. "американский хлопок" (американские сорта хлопчатника) - Америка пахтаси (гузаси).

Мәзкур шәхәрнинг әтрафидә әмиркан пәхтә коп йәхши кокариб, хәсилати коп йәхши боладур (ТВГ, 1902, 32); Ташкәнд шәхри әтрафида әмирикән гозәнинг фәқәт тез пишадурган хилини екмәқ керәк (Дехдон, 1915, 3, 4).

антракт انترآكت ~ антракт آنترآكت ~ кантрак لنتراكت <рус. "антракт"-антракт, танаффус.

Беш дақиқә антракт болуб, андин сонг йәнә... (ТВГ, 1911, 86); Тәнаффус (антракт) вәқтләридә миллии музика оиналди (С.Турк., 1914, 16);

Суваруф чун озин ичкәри алди,
Арагә кантрак деб пәрдә салди

(Фурқат, ТВГ, 1891, 44; ТА, II, 40).

арабә¹ عراب - ғ. аташ арабә.

арабә² عرابه <рус. "вагон" - вагон.

Та иигирмә сәккиз арабә бир-бирини әрқасидин байлаб қоиладур (ТВГ, 1872, 3).

Арәсту ارستو ~ араб. (<рус. "Аристотель") - Аристотель.

Бар ерди торт минг сахиб зәкавәт,
Хәмишә хизмәтидә әхди хикмәт.

Алар хәр қәисиси манәнд Арәсту
Хирәддә бәлки Афлатунгә қәршу

(Фурқат, ТВГ, 1890, 19; ТА, II, 7).

аратур اراتور <рус. "оратор" - нотик.

Вә бирар аратур оз йәна зәбанидә созлаша, андин кейин йининг нутқи-ни боләк таифәләр учун руссийә зәбанигә тәрқимә қиладурләр (ТВГ, 1913, 68).

әрик ارىق ~ кәттә әрик کته اريق <рус. "канал" - канал.

Устигә барғанләридә әрикдә ишлаб тургучиләрнинг бәрчәләри он икки минг киши бар екан (ТВГ, 1876, 32); Ул алим Қахирийә вилайәтдә икки денгизнинг әралигинә кәттә әрик қазиб қошқан вәқтдә ишбаши болуб тургандир (ТВГ, 1884, 17).

әрист ارىست ~ әрист خجزارىست ~ хәжәз-әрист <рус. "арест" - хатлаш.

Судебни приступ келиб, малләрини хәжәз-әристгә алгани вә байни абруси токулганини тәсвир етарди (Ойина, 1914, 6, 136); Бәхмәданчининг бағигә (арист) салдилар (Ойина, 1913, 35, 837).

әристан ارىستان ~ әристант ارىستانت ~ арстант <рус. "арестант" - махбус, ерестант.

Омиски шәхридәги турмәханәдә йәтган әристан-бандиләр әраләридә кечәси бунт, йә"ни фәсад ва игва фәсад болибдур (Тар., 1906, II); Ташкәнд областнай турмәсидә хәр даийм қариб 500 әдәмдин кәм болмасдин әристан болур екан (ТВГ, 1912, II); Житомир шәхридә бир неча аристант (махбус)нинг турмәдә от чиқаруб қаравулләр билан атишмақләри йазилган еди (С.Фарғ., 1914, 36).

әркани хәрб ارکان حرب <форс. (<рус. "штаб") - штаб.

Хәйәти хәрбийә әфисәрләри Туркийәнинг баш әркани хәрбийәсидә (иш-табинда) турурләр (Ойина, 1913, 10, 239); Гинирәл Авишилидзә хәнабләри Туркистан музафатининг штаб-әркани хәрб башлиги мәнсәби-

гә мустәхкәм болубдурлар (Ойна, 1914, 14, 237).

әркестир

ارکستیر <рус. "оркестр" - оркестр.

5-нчи қисмдә Ташкәнддә биринчи мәртабә оларәқ тәшкил қилинган мусулман әркестири тәрәфидин мусулманчә нағма чалинди (ТВГ, 1910 59).

әрмия

ارمیه یعنی کتة قوسون ~ әрмия, йә"ни кәттә қосун <рус.

"армия" - армия.

Бул тәриқә иғвағәрчилик Манжурийәдәги әрмия, йә"ни кәттә қосун әскәрләри ичидә хәм вақе болубдур (Тар., 1906, 1); Гирманиядәнинг сәккизинчи әрмиясидә (әскәригә) назилган фәрманишләрни французлар тапди (С.Фарг., 1914, 60).

әртил

ارتيل یعنی جمعیت ~ әртил, йә"ни хәм"ийәт <рус.

"артель, товарищество" - артель; ширкат.

Мәзкур вилайәттә Мадлингка нам пасолкә қилмақ учун әртил, йә"ни хәм"ийәт болуб барганлар емиш (Тар., 1906, 15); Сәнаәткар кәсәбәләри ва сәнаәткар әртил хәмәйләри дәхлдарлар (ТВГ, 1913, 9).

әртист

ارٹيست - д. артист.

архалагическәй камисийә

ارخا لاگيسکايه کاميسييه

<рус. "археологическая комиссия" - археология комиссияси.

Петирбурх шәһриндә импирәтирскәйә архалагическәйә камисийә деган мәхкәмдә хәр турлик ески нәрсәләрни қараб тәхдиқ қилиб туриладур (ТВГ, 1883, 5).

архилогически деган хәмә

ارخيلوگيسکايه ديگان جماعه

<рус. "археологическое общество" - археология хамияти, археологлар хамияти.

Архилогически деган хәмә чиланләрининг кәттә мәжлисләри болди (ТВГ, 1902, 33).

архитектур

ارخيتيكتور ~ архитектур

ارخيتيكتور ~ архитектур, йә"ни ме"мар

<рус. "архитектор" - архитектор, меъмор.

Мәзкур шәһәрләрдә шәхәр архитектури, йә"ни ме"мари йәнәдин пәйда боладур (МВГ, 1898, 6); Бәлки илим тә"мирни коп йәхши билган архитектурлар тәмами деварләрини агирлигини ҳисабләб вә фәхмләб бина қилгандурлар (ТВГ, 1899, 41); Җаме"нинг архитектури (ме"мари) Киричински вә анинг муавини Вәсилдиф деган адәмлар екан (С.Фарг., 1914, 21); Мухәндис (архитектур) Сәлтин тәрәфиндән плани тузилган (С.Фарг., 1914, 112).

архитектура

ارخيتيكتور ~ архитектура <рус. "архитектура" - архи-

тектура, меъморчилик.

Архитектурани - Хевә мәмләкәтигә боладурган кәсәлхәнәнинг планини ва тәртибнамәләрини тәртиб қилибдур (ТВГ, 1911, 47).

әршин

ارشين ~ аршин <у.-турк ~ аршин ~

алчин (<рус. "аршин") - аршин, газ.

Қой базари майданидин қирқ мурәббә әршин иерни мәсјид сәхнигә қосдиләр (Ойна, 1913, 28, 544); Хәзинәнинг астидә уч алчин

кәттәликдә йәнә бир йертолә бар (Ойна, 1913, 25, 399); Йергә йәқин турган хиштләрни (икки уч әршин миқдари)... синдуруб алганлар. (С.Турк., 1914, 31).

әсасий қанун اساسى قانۇن <рус. "основной закон" (конституция) - әсосий қонун (конституция).

Дахилии сиясәттә... әсасий қанунләрни озгәртин мәждиси муәсси-сангә қалдирилсин (Кенгаш, 1917, 5).

әсәр اثر <рус. "произведение; пьеса" - асар; пьеса.

"Пәдәрқуш"... кулдургучи вә хәм иглатгучи насих вә нафе" әсәр-дур (Ойна, 1913, 28, 552).

әсбабланмақ اسبابلانماق <рус. "вооружиться" - қуролланмоқ.

Ихтилалчиләр коп йәхши әсбабланган (Тар., 1906, 15).

әскәр عسکر <рус. "солдат; войск" - аскар; қушин.

Вәқти муҳарибә мәзкур әскәрнинг әдәди уч йәрим миллиондән та беш миллионгәчә барәдур вә хәм дәркар мәрхәзгә бетәвәққуф йеткузилә-дур (МС, 1903, 86); Бәрчә әфтамәбелләрни әскәр учун алди вә хәм-давчиләрни әскәр елән етди (Ойна, 1913, 44, 1052); Фитнәчи әс-кәрләрдән бир фирқәси (С.Фарг., 1914, 26); Әскәр мудирләри, йә"ни сәрдари икрам хәзрәтләри (С.Фарг., 1914, 67).

әскәр сәфәрбәрлиги عسکر سافربەرلىگى <рус. "военная мобилизация" - ҳар-бий сафарбарлик.

Әскәр сәфәрбәрлиги (мобилизатсия) е"лән болгунчә оз қоманданимиз хәм бу топләр тоғрисиндә ҳеч нимә билмас еди (С.Фарг., 1914, 83).

әскәрий әнбар عسکرى انبار <рус. "военный склад" - ҳарбий склад.

Бир тәрәфи ... әскәрий әнбарләр вә енг кәттә мәшқгах, вә ләшкәр-гах, вә мәйданләрду (Ойна, 1913, 41, 982).

әскәрий машқ عسکرى مشق <рус. "маневр, военное упражнение" - маневр, ҳарбий машқ.

Франсийә флотининг әскәрий машқ (маневр)ләрига чақирубду (Ойна, 1913, 39, 940); Кәттә әскәрий машқ (маневр)ләригә... Йу-сиф хәзрәтләрини чақирубдур (Ойна, 1914, 38, 915).

әскәрийә башлуғи عسکرى باشلۇغى <рус. "командующий войсками" - қу-шинлар қумондони.

Қазан шәҳригә вәқтинчә камандуишчи вайискә, йә"ни әскәрийә баш-луғи вә Кутич нам гинирәлни та"ийн қилинибдур (Тар., 1906, 2).

әскәрийә кәсәлханә عسکرى كەسل خانە <рус. "военный госпиталь" - ҳар-бий госпиталь.

Агәр ул коз әгриги зор болсә вә иа козни тәшрех қилмақ керах бол-сә, ошәндақ кәсәлләрни Ташкәнд шәҳридәги әскәрийә кәсәлханәгә... йубариб, әнинг учун ул коз дәваханасидин пул аладур (ТВГ, 1892, 7).

әскәрийә тәбибләрнинг назир عسکرى تەبیب لارى نازىرى <рус. "военно-медицинский инспектор" - ҳарбий медицина инспектори.

Туркистан вилайәтидәги тәмами әскәрийә тәбибләри назирининг фәх-мигә мувафиқ... тәсибханә ачмаққә рухсәт айладим (ТВГ, 1887, 23).

әскәрханә

عسكر خانہ <рус. "казарма" - казарма.

Мәскавгә дахил болуб, французлар ҳаммә йәхши имарәтләрни әскәрханә қилдиләр (МС, 1903, 108); Әхмәд әфәнди оз шәхридә әскәрханә салмақ учун 50 минг сом хәдйә қилубдур (Сам., 1913, 35).

әтказ

اتكاز ~ атказ <рус. "отказ" - рад;

рад этиш, бош тортиш.

Зә ошәл падратчик әндин кейин башқә қалған абләстни алмайман деб әтказ қилмаққә имкани йоқ (ТҮГ, 1897, 35); Әммә бир завут мутәсәддиси сайламақни әтказ етган емиш (Тар., 1906, 14); Муста" - жир Дадәхожәнинг рәд қилған әткази тоғрисидағи сәбәбләр мәзмунидин хеч бир ма"ни чиқмайдур (Туж., 1907, 1).

әтказ малләр

اتكاز مالار <рус. "контрабандные товары" - контрабанд моллар.

Әскәр сәвдагәрләр әтказ малләрни бажханәләрдә йашуруб откармақ боладурләр (ТВГ, 1898, 48).

әтрад

اترد ~ әтрад <рус. "отряд" - отряд.

Қәршилиқ қилған 18 нәфәр игвагәрләрни вайенной әтрад атибдурләр (Тар., 1906, 5); Гинирал Әлихануф... әскәрләрни торт әтрадқа (фужра) тәксим қилибдур (Тар., 1906, 9); Чунанчи, қайу жайгә қайу әтрад, йә"ни қошин дәркар болсә, ошәл жайгә йубармақ учун деб торт тәксим қилибдур (Тар., 1906, 9); Мәзкур әтрад биринчи игвагәрләрни атиб вә коп адәмләрни орунләридин қалдирубдурләр (Тар., 1906, 11).

әфисәр

افيسر ~ әфитсер <рус. "офицер" - офицер.

Мәзкур игвагәрләрни тинчландурмақ учун әскәрийә әфитсерләр вә хәм шәйх вә имамләр бариб дин тәрәфиндин нәсихәт қиладурләр (ТВГ, 1897, 18); Кәттә гиниралләр вә әфитсерләр вә рәсмиј торәләр хәзир болуб... (ТВГ, 1902, 19); Бир әфитсерни олдурган хусусидә гумандар болған бир адәм қачиб, йаширунуб отурган екан (Тар., 1906, 1); Хәй"әти хәрбийә әфисәрләри Туркийәнинг баш әркини хәрбийәсиндә турурләр (Ойна, 1913, 10, 239); Сәмәрқәндий мусулман бир әфиср торә қол астидә душман илә урушуб, қәхрәманлиқ корсатмақдәдурләр (Ойна, 1915, 11, 284).

Әфлатун

افلاتون ~ Фәлатун <рус. "Платон" - Платон, Афлотун.

Улуму фәндә Әфлатундән әфзәл,

Кәмәлу әхлу даниш бирлә әкмәл

(Фурқат, ТВГ, 1890, 19; ТА, П, 9);

Әләр ичрә еди лекин Фәлатун

Жәми илму хикмәт бирлә әфзун

(Фурқат, ТВГ, 1890, 19; ТА, П, 8).

әфлисин

افليسين ~ әфлисун <рус. "апельсин" - апельсин.

Мәзкур дәрахтгә әфлисин мевәсини вә йаки боләк мевәләрни асиб қуйадур (ТВГ, 1904, 4); Хәвәси коп иссиқ болған сәбәбдин хурма,

зайтун, афлисун, лимонга охшаш меваларни коп фуруш қиладур (ТВГ, 1911,76).

Африка افریقا ~ Африка افریقا - қ. Африққа.

аҳли касиб اهل كاسب <рус. "мастеровне, рабочне" - ишчилар, меҳнат-каш аҳли.

Мърдикарлар ва аҳли касиб коп жайларда иш қилмақларини иба қилурларки, муни русийа халқи забастофка дер еканлар (Тар., 1906,4).

аҳли муздур اهل مزدور <рус. "пролетарий" - пролетарлар.

Аҳли муздур, йа"ни мърдикар ва қашмақ касиблар (Тар., 1906, 8).

ашула ойуни اشول اوپون ~ عسول اوپون <рус. "концерт" - концерт.

21=нчи майдә Ташканд шахрига Хевадин қайтганида машхур ашулачи Кәмалбай=Мути"ий Тухфатуллин тохтайдур. Ташкандда бир мартбай ашула ойуни-концерт беруб кетадур екан (С.Фарг., 1914, 21).

Б

баб باب <рус. "статья" - модда.

Туркистан музафатига жарий болган зақуннинг 319=нчи бабини итмами учун шул тариқа тайин қилибдурларким.. (ТВГ, 1902,25); Чунанчи, палаженига 211=нчи бабидә ман" қилингандур (Тар., 1906,11).

багаж باغاج ~ багаж بغاج <рус. "багаж" - багаж, юк.

Ул багажни ичидә ҳеч нимәга арзимайдурган нәрсаълар бар екан (Туж., 1907,18); Йукларимни багажга беруб, пайиздга чиқиб олтуруб едим (С.Турк., 1914, 3); Жайларга йанги=йанги йолчилар ва ҳар хил багажлар толган еди (С.Турк., 1914,53).

бажхана باج خانه <рус. "таможня" - бошхона.

Жалда бажханасидә ... вақе болар еди (Ойна, 1913, 26,485); Кәт-тәкорганга та"йин болган пасилкалар андаги бажханада корсагилса керак (ТВГ, 1890,1).

бай باي <рус. "богач, буржуй, капиталист" - бой, буржуй, капиталист.

Ақсуйак ва байларнинг ба"зи имтияз ва ҳақ махсусалари мансук ва ма"тал болгайләр (Тар., 1906,9); Бай киши қашмақ адамга ҳар қандаг иш қилурса... (Тар., 1906, 13); Русийадаги вәтандашларимизни(нг) байлари даима оз миллатдошлари учун кәтга хайир ва еҳсанлар қиладурлар (Сам., 1913,31).

байарин بايارين <рус. "боярин" - бояр, боён.

Бул аснада пристуф зорлик илан ул келган мазкур мағрур байариннинг сәқалларини қириб ва либасларини қайчиләб ташладилар (ТВГ, 1911,74).

байкут بايقوت ~ байкут بايكوت <озар. (<рус. "бойкот") - бойкут бойкот.

Орусча байкут деган сознинг маъмуни - йуз огирмақ, вәрд қилмақ ва душман кормақдур (Тар., 1906,11); Ва бул халқни фикри думани байкут қилмақка таралдуд қиладурлар (Тар., 1906,11); Чет падшах мамлакатларининг таварларини байкут қилмақ хусусидә ва"з айфур емишлар (Туж., 1907,10); Хаммаси йунаний ва бирдәмлик болганлиги-

дин аларга байкут йасәбдурлар (ТВГ, 1913, 33); Русийә Туркийәгә шул тәриқә (байкут) барәсидә мәсәлә котарсада, бир қарарғә келмәди (Сам., 1913, 39).

бал بال ~ бал=тәмаша بال تماشا <рус. "бал" - бал, базм. Вайенной сабрания дегән кәттә имарәттә бал дегән ниһайәттә хурсандлиқ тәмаша болинди (ТВГ, 1896, 42); Көчәси вайенной сабранияда әскәрийә торалар вә жамаәләри учун әлахидә бал=тәмаша болинди (ТВГ, 1906, 58).

балалайкә بالالايك ~ балалайкә بالالايك <рус. "балалайка" - балалайка.

Тийатир сәхнәси йузләрчә балалар илә толуб, вәтәншәврәлик шеһрләр окурлар вә балалайкә илә музика куйләри ойнар едиләр (С. Турк., 1914, 52); Сәртийә шагирд балаләри олтуруб, балалайкә дегән русийә сазин русийә ахангида чалиб... (ТВГ, 1914, 88).

Балқан بالقان <у.=турк. (<рус. "Балкан") - Болкон.

Балқандә йәнә қан истайур.. йәнә инсан қани ичиюр (С.Турк., 1914, 18).

балқанли بالقاني <у.=турк. (<рус. "балканец") - болқанли.

Балқанлиләргә тәзминати хәрбийә (уруш мусрифи) учун беш пул хәм бермәдиләр (Ойна, 1913, 28, 2536).

Балтик денгизи بالطيق دنگيزي <у.=турк. ~ Балтик исимлик денгиз

بالطيق اسمل دنگيز <рус. "Балтийское море" - Болтик денгизи. Балтик денгизининг әтрафи бурун швед падшасия вә Қарә денгиз әтрафи Истамбул падшасияга табе ерди (МС, 1907, 3); Параходга олтуруб, бир нечә вәқтләр отгач, шул денгизга васил олган Балтик исимлик денгизга келиб тушәр (Жугрофия, 16).

балшавик بالشويك ~ балшавик بولشه ديق <рус. "большевик" - большевик.

Ҳазир Кронштатдән 200 нафәр уруш тиламайдурган балшавикләр Петруградга келиб мажлисләр тәратиб бермақда (Хур., 1917, 20); 23-нчи октабирдә балшавикләр Петроградда болған салдат вә рәбочи васитәси бирлән муваққәт ҳукумәтни хибс етиб, озләри иш башина миңдиләр (Әл бай., 1917, 8).

банкә بانك ~ банкәханә بانك خانه <озар.=турк. ~ баник بانك ~ банк بانك ~ банкәханә بانك خانه ~ банкәханә بانك خانه <рус. "банк" - банк.

Вә йәинки падшахлик ахчә турадурган кәттә банкә дегән махкамәгә йубарсә керак (ТВГ, 1875, 9); Кордумки, банкәдә пул саладурган темурдин қилған сәндукнинг арқәсидин тешибдурлар (ТВГ, 1876, 6); Банкәләр вә почтаханәләр вә хәр хил рәсмий ишдә... русийә тили бирлән бәхрәмәнд болмағи лазимдур (ТВГ, 1892, 3); Мәскавдәги сәвдагәрләр Бухара шәхридә банкәхана ачибдурлар (ТВГ, 1892, 24); Руски, хитайски банкәханәсидин хәр хил бахалик нимәрсәләрни ул шәхәрдин алиб чиқарған екан (ТВГ, 1904, 29); Банкәханәсигә бир нечә йәман адәмләр кириб... (Хурш., 1906, 1); Мәзкур банкә қартәләригә бина қойуб, банкә қартәләри йузәсидин 22409-нчи рақәмлик гуваҳнамә захир айлаган сәбәбли... икки тәрәфгә

ешиттурулди (Тар., 1906,17).

банкъвай белат بانکه وای بیلات <рус. "банковский билет" - банк билети. Файда келтурадурган кагазлар, йаъни банкъвай белатлар (ТВГ,1885, 49).

банкир بانکیر <рус. "банкир" - банкир.

Банкир (Тар.,1906,4); Лекин банкирлар бу берадурган қарз учун бир неча вилайят дахулдарини корсатмақга талаб қилибдурлар (ТВГ, 1913,64).

банкрут بانکروت بولماق ~ банкрут болмак <рус. "банкрот; банкротство; обанкротиться" - банкрот; банкрот бўлмақ; сиймоқ. Бяъзи савдагар ва байларни ақча толамасдин синиш (банкрут) болишлари илдиэ атиб, адат бола башлади (ТВГ,1913,98); Ахир умрларидя синиб (банкрут), тиланчи елчи болуб қалмақдин тутудурлар ерди (ТВГ, 1912,37); Байлар той қилиб, тойга қилган сарфларидин (банкрут) синмақлари бедалилдур (ТВГ,1914,98); Банкрут авазасини ешитя=ешитя дилларимиз қап=қара болди (С.Фарг., 1914,5).

баржа بارجا <рус. "баржа" - баржа, юк кема.

Шамал болуб, коп баржаларни ва искалаларни халак қилубдур (С. Фарг., 1914,17).

барышна باريشنا <рус. "барышня" - қиз; оймқиз.

Икки барышна қолларига бир озбек тофисини иля... хайран болуб(С. Турк., 1914,53).

барометир // баруметир باروميتر ~ барометир باروميتر деган асбаб <рус. "барометр" - барометр.

Барометир ва ҳам термометир не тарикада қилинадурлар келадурган газитимизда байан қилурмиз (ТВГ,1887,20); Уламалар бир махсус барометир деган асбаб қилиб ва анга қараб кундузу кечя ва йаки бир неча кун илгари хаванинг табдилини биладурлар (ТВГ,1898, 5); Барометир асбаби хаванинг басмагини корсатиб, хар бир жай, чунанчи шахар ва таг йер йузидя баланд=паэст еканлигини корсатадур (ТВГ,1898,50).

басма باسمه <рус. "печатный; напечатанный" - босма; нашр этилган, чоп қилинган.

Ибрахимуф таркиб айлаган айнамнама Ташканд шахрида басма болуб чикти (ТВГ, 1872,1); Сибир нам ширкатининг басмаханасига 15 қадар йараг=аслахалик иштиракийун адам кириб 10 пуд ваэзлик басма машинасини алиб кетибдурлар (ТВГ,1906,35).

басмаҳана باسمه خانه ~ باسمه خانه <рус. "типография" - босмаҳона.

Бир минг саккиз йуз йетмиш иккинчи йилни айнамнамаси алхал басмаҳанада терлиб турибдур (ТВГ,1871,23); Бизнинг вақтларда Маскав ва Петирбург шахарлардаги басмаҳаналарда буг машинаси бир саат ичинда қирқ минг варақни басадур (ТВГ,1900,26).

баталйон باتاليون ~ باتاليون <рус. "батальон"- батальон.

Ва ййна Туркистан ески баталйондин беш салдатни икки топ билан ... (ТВГ,1873,24); Хижаз тарафига уч баталйон аскар йубарилиб-

дур (ТВГ, 1904, 15).

ботанически баг باتانيجيسكى باغ ~ ботанически деган баг باتانيجيسكى ديگان باغ
рус. "ботанический сад" - ботаника боғи.

Биздәрни мәзкур шәхәрни ботанически деган бағиға алиб бардиләр (ТВГ, 1900, 42); Ботанически бағида бул вистафкада хисса ва дәхл-дар болмақға ихтиярләри бардур (ТВГ, 1913, 9).

батарийә باتاريه ~ батари باتاري рус. (хәрб.) "батарея" - бата-рея.

Топчи әскәрләрниң 5-нчи батари сәлдатләри (Тар., 1906, 5); Махасәра топ батариәси уйләрни атуб хәрәб етә башладиләр (Ойна, 1914, 41, 1989).

бахуш باخرش рус. "сознательный" - онгли, тушунадиған.
 Рабочиләрниң миғанәләрида бахуш адәмләри хәм бардурлар (Тар., 1906, 9).

баш әркани хәрбийә باش ارکان حربيه ~ баш әркани хәрб идарәси باش ارکان حرب اداره سي
рус. "главный штаб командования; штаб верховного командования" - баш хәрбий штаб; олий қумондонлик штаби.
 Хәй-әти хәрбийә әфисәрләри Туркийәниң баш әркани хәрбийәсинда (иштәбинда) турурлар (Ойна, 1913, 10, 239); Бу тәриқә сақитлик Алманийә баш әркани хәрб идарәсиниң ехтият плани болса керакдур (Турон, 1917, 4).

баш вәзир باش وزير рус. "премьер=министр" - баш министр.

Баш вәзир ... хукумәтниң бәйаннамә (декларатсийә)син окуйақ (Кенгам, 1917, 8).

баш иштаб باش ایشتاب рус. "главный штаб" - баш штаб.

Ул шәхәрдағи вағзалда баш иштабниң Азийә ишләригә мутәсәдди әскәрийә тораләри едчиләрни истиқбал қилибдурлар (ТВГ, 1889, 12); Булғарләрниң баш иштаби уруш әсбабләри илә биргә Сербийә худудигә әскәр йубарурғә фәрман чиқарубдур (ТВГ, 1913, 41).

баш котәрмақ باش كوته رماق рус. "забастовать" - баш қутармоқ, иш ташламоқ.

Кәсәлханадағи йигирмә адәд хизмәткарләрни ориңләридан бекар қилған хусусида баш котәриб, буйруққә қаршилиқ қалғанләри учун қамабдурлар (Тар., 1906, 7).

баш министр باش مينستر рус. "премьер=министр" - баш министр.

Импиратур вә хәм кароллар баш министрни, йә"ни президент, йә"ни вәзири ә"зәмни сайлаб тә"йин қиладурлар (Тар., 1906, 3); Бинабәрин баш министр вә ғәйри министрләр атстафкаға чиқмақ учун әривә берадурлар (ТВГ, 1908, 21).

баш сәрдар باش سردار рус. "главнокомандующий" - баш қумондон.

Русийә хукумәтниң бәрчә қуввайи хәрбийәсиниң болиб отмиш баш сәрдар ... хукумәтни оз қолагә алмақни андин тәләб қилди (Хур., 1917, 37).

баш сәрмайә باش سرمايه рус. "основной капитал" - асосий капитал (маблаг).

Шаркәтниң баш сәрмайәси 5500 сом бодуб, мәзкур маблаг учун ә"-

- заларнинг ҳар қайуляри 500 сомдин ташпурадурлар (Турон, 1917,4).
- баш ҳаким باش حاکم <рус. "главный начальник, генерал-губернатор"- бош ҳоким; генерал-губернатор. Туркистон мамлакатининг баш ҳакими (ТВГ, 1871, 24).
- башқаргучи باشقارغۇچى <рус. "управитель" - башқарувчи. Исфара болусини башқаргучи (ТВГ, 1881, 13).
- башлик-галава باشلىق گلاوه <рус. "голова, городской голова" - шаҳар бошлиғи. Бизлар бариб башлик-галавамизга озларимизни ма"лум қилиб айтар-миз (САД, 38, 68).
- башлуқ باشلىق <рус. "начальник, управляющий, заведующий, руководитель" - бошлиқ, башқарувчи, мудир, раҳбар. Банкәханәнинг башлиғи (ТВГ, 1894, 42); Аташ арабага тааллуқ мас-тирханә башлуғи (Тар., 1906, 4); Вакзалга бармақ зәрур болган салдатлар барислари учун башлуқларидан махсус мухрлик ижазатна-малари болмақи керәк (Турон, 1917, 1).
- башпурт باشپورت - қ. паспорт.
- башсизлик باشسىزلىق <рус. "беспорядок, анархия" - тартибсизлик, тус-туполон, анархия. Башсизлик вә аксилянқилаб ҳарәкәтлари (Хур., 1917, 47).
- башчи باشچى <рус. "руководитель" - башчи, йулбошчи, раҳбар. Ишлари битган сонг иштиракийунларнинг башчиси матбәйда болган-ларнинг жумласини чақируб шул созларни сойламыш (Тар., 1906, 16).
- бадан тарбия بدن تربيه <рус. "физкультура" - бадантарбия, физ-культура. Саламати бадан тарбия - ел саламат, ақл ҳам фикр саламат бадан-дәдир (С. Фарғ., 1914, 24).
- бәзм بزم <рус. "концерт" - концерт. Тушти бир алий имарәтга ниғах Русийә халқиға еркан бәзмгах. Беләт алдим, андә олтурдим кириб, Бәзм бунйад етдиләр, кордим кириб (Фурқат, ТВГ, 1890, 28; ТА, П, 26).
- байаннамә بيان نامه <рус. "декларация, заявление" - декларация, баённо-ма, баёнот. Муштафиқ ҳукумәтлар Булғарийәнинг савалига айлаган байаннамәлә-рини топширубдурлар (ТВГ, 1915, 35); Русийә ижтимаийун-амиййун фарқәси ҳукумәтнинг ушбу байаннамәсини барчә дәвләтларнинг маз-кур фирқәларига билдирди (Хур., 1917, 5); Сатсийалист вәзирлар ҳукумәтнинг байаннамә (дикларатсийә)сидан ташқариға чикмаслиққа таришсаләр... (Кенгаш, 1917, 5); Баш вәзир ҳукумәтнинг байаннамә (дикларатсийә)сини оқийәжәк (Кенгаш, 1917, 8).
- байналмилал بين الملل <рус. "международный" - халқаро. Байнадмилал иштиракийун вә амалә жам"ийати (Тар., 1906, 12); Лон-

донда байнамлил ат пайгаси ачилди (С.Фарг., 1914,22).

байрам

ميم ~ майрам <рус. "праздник" - байрам.
 Ўа орусда январларга бу кун майрам -
 Ҳаво даврида ҳамма масту фийан қурбоналар
 (Муқимий, ДМ,235);

7=нчи январда Русийа байрамлари боладурган саволи... биз сийаз қазилари сийазни беркитдук (Қози рапортлари, 2); Мусулманлар на- сараларнинг йолкалик байрамларига қошулубдулар (Ойна, 1913,12, 213).

байтар

بيطار <рус. "ветеринар" - ветеринар, мол доктори.
 Биргиня байтар ва йа биргиня фелдшерда йок (Ойна, 1915, 14, 376).

баладийа

بلدية ~ баладийа идарәси <озар.=турк.
 belediye <араб. (<рус. "городская дума") - шаҳар думаси, шаҳар совети.

Шаҳримизга (дума), йа"ни анжумәни баладий болур; баладийага й"- залар интихаб қилмақ керәк. Баладийага бариб, иш қормақ учун й"заларнинг ҳазирланмағи дәрқар (Хур., 1917,6); Чунанчи, бир- икки айғачә бутун Туркистан шаҳарларига баладийа идарә (дума)- лари ачилур (Хур., 1917,16).

балда

بلد <озар.=турк. belde <араб. (<рус. "город")- шаҳар.

Русийада бунлардан гайри улуг балдалар ҳам қолди, чунанчи Вар- шавә, Рига, Қазан, Тула, Ҳаркуф, Баку... Ташканд ва гайриләр (МС,1903,86); Балдаи Петирбург Балтик денгизи жаваринда ва Не- ва нәҳри узаринда турган бир гайат улуг ва йзим ва гозал, йа"ни чирайли бир шаҳардур (МС,1903,87).

Балчиқа

بلجيكا <озар.=турк. Belçika (<рус. "Бельгия")- Бельгия.
 Гирманийа ҳукумати Балчиқа қираллиғига ултиматум (тәләномә) тапшуруб... (Ойна, 1913, 42, 1011); Балчиқа (С.Фарг., 1914,55).

балчиқалик

بلجيكالىك <озар.=турк. belçikalik (<рус. "бельгиец") - бельгиялик.

Балчиқалик (С.Фарг., 1914,55).

банан

بنان <рус. "банан" - банан.

Мәзкур банан дәрәхтининг мевәси пишмаган вақтда қартушканинг мә- зәсига охшайдур (ТВГ,1897,18).

банди

بندی <рус. "арестант" - маҳбус, аристон.

Турмадан икки адәт бандилар қачишдилар (Тар., 1906,6); Приступ законига мувафиқ сазлар банди болдингиз деб қичқирубдулар (Тар., 1906,13).

бандиханә

بندی خانه <рус. "тюрма" - турма.

Кәминә бир нечә мәртәба қамалиб йатар едим, дәрвақе илгари вақт- да қол хәсрәт билан бандиханәга кетәр ердим (Тар., 1906, 10).

баха (такса)

بها (تاكسه) <рус. "такса" - нарх, қатъий баҳо.

Фарғананинг областнай губирнатури тарафларидан тәсдиқ қилинган баха (такса)га мувафиқ бугдай илан унни сатмақ мүмкин емәс (С.

Фарғ., 1915, 110).

бáхрийá äмири بحريه اميرى <рус. "адмирал" - адмирал.

Лондон, 25-нчи июн. Бáхрийá äмири кáбáр берадурким алман сув асти қайиғи тáрафиндán ингилтáранинг бир уруш кемáса батирилиб-дур (Хур., 1917,21).

бáхрийá äскáри بحريه عسکرى <рус. "морская пехота" - денгиз аскарлари, денгиз қўшини.

Бу сáна ... бáхрийá äскáри мусрифлáри ... алтмиш алти миллион лирá артак болди (Ойна, 1913,17,271).

бáхри мухит بحر مصيط <рус. "океан" - океан.

Дунйанинг áтрафидáғи áзим денгизлáрни адáмлáр бáхри мухит дей-дурлáр (МС,1907,90); Áзим денгизлáр бештáдур, чунанчи, Бáхри мухити Кáбир, Бáхри мухити Ғáрбий, Бáхри мухити Ҳиндий, Бáхри мухити Шималий, Бáхри мухити жанубийдур (МС,1907,90); Сибирийдán отуб Бáхри мухитгá барадур (Жуғрофия,16).

Бáхри мухити Ғáрбий بحر مصيط غربي <рус. "Атлантический океан" - Атлантика океани.

Áзим денгизлáр бешдур, чунанчи, Бáхри мухити Кáбир, Бáхри мухити Ғáрбий ... (МС,1907,90).

Бáхри мухити Кáбир بحر مصيط كبير <рус. "Тихий океан" - Тинч океан. Áзим денгизлáр бешдур, чунанчи, Бáхри мухити Кáбир... (МС,1907,90).

Бáхри мухити Ҳиндий بحر مصيط هندي <рус. "Индийский океан" - Ҳинд океани.

Áзим денгизлáр бешдур, чунанчи, Бáхри мухити Ҳиндий... (МС, 1907,90).

Бáхри мухити Шималий بحر مصيط شمالي <рус. "Северный Ледовитый океан"- Шимолий Муз океани.

Áзим денгизлáр бешдур, чунанчи, Бáхри мухити Шималий... (МС, 1907,90).

бáхрий äскáр بحري عسکر <рус. "морская пехота" - денгиз пиеда аскарлари.

Урушгá тайинланган бáррий вá бáхрий äскáримизнинг башидá турмақгá имкан тапганимиздán... (Ойна, 1913,42,11007).

белáт بيلت ~ белат ~ بيلات ~ белит ~ بيليت ~ белат, "йá"ни йол хáт <рус. "билет" - билет.

Вá áғáр алти айлик жáйдin хám узакрақ жáйгá бармақчи болсалáр белитни уйáзной ҳáкимлáрдin алурилáр (ТВГ, 1870,8); Мáккáгá бармақни хáҳлаган мусулманлáргá белат, йá"ни йол хáтни Ташкáнд шáҳри билан Алмáти шáҳридá берилиб, озгá шáҳáрлáрдá берилмáсá керак (ТВГ, 1871,4); Темир йол башлиғи йолдá áлáрдin белат, йá"-ни йол хáтлáрини кормақ учун тáлáб айлáбдур (ТВГ, 1871,22); Ҳáр кишининг қолидá белати болмáсá вá хám қáйси вилайáтдин чиқиб келганини ози мá"лум қилмáсá, áндағ адáмни мáҳбус қилмақ лáзимдур (ТВГ, 1877,6); Тамашагá киргучилáрдin белит сатилиб, йиғилиб тáмаша хáражатидин артқан пуллáрни кáмбáғáл адáмлáргá берá-

дурләр (ТБГ, 1885, 31); Аларни ахвалидин хабәрлар болуб, хах аташ кемә ва хах темир йол учун беләтләрни алиб бериб узәтур екан (ТБГ, 1893, II); Кирган адәмләр белит алиб ақча толәйдурләр (ТБГ, 1897, 35); Пассаждрларнинг беләтләрини хақиқәт қилиб, хам жай тапиб бермақ учун махсус адәмләр та"йин боләр емиш (ТБГ, 1909, 2).

беләтхәт

بيلت خط ~ белитхәт بيلت خط ~ белиткагәз
بيلت كاغذ <рус. "лотерейный билет; пропуск" - лотерея билети; пропуса, рухсатнома.

Ул бағқә тамаша учун коп русийә вә мусулман хәлки йигилдиләр. Адәмләр бир таңгәлик белитхәтләр бирлан хәр хил нәрсәләрни йутиб олиб турдиләр (ТБГ, 1888, 17); Вә уләрнинг найибләри мавхуд падшалик йамақләрининг устидән қарәб турғучи назирләр - ижазәт, йә"ни беләтхәт бериб турадурләр (ТБГ, 1905, 7); Андин кейин белиткагәзларни олиб кетәрмән дегән муддәа илан кормаққа кирган екан (ТБГ, 1909, 31).

берданкә милтиқ

بيروانله ميلتق <рус. "берданка" - бордонка, бордонка милтиқ.

Сәрбазләрнинг беш әдәд берданкә милтиқләрини алиб кетибдурләр (ТБГ, 1907, 9).

бержа

بيرزا ~ бержә برژه <рус. "биржа" - биржа.

Бухара шәхридә бержа бина қиянгәндә бизләрни Бухара савдагәрләри қандай иттифақ бирлан қилдиләр, чунки ул бержагә коп мухтаж ердуқ (ТБГ, 1913, 15); Бәлки бержә йрқәлик сораб, бизларгә мәсләхәтнинг гәзитә арқәлик билдирувга деб идарәгә муражәәт қилдиләр (С.Фарг., 1915, 115).

бержавай камита

بيرزاواي كاميتت ~ бержавай камитет بيرزاواي كاميتت
 <рус. "биржевой комитет" - биржа комитети.

Хоқәнд шәхрининг бержавай камитасининг хәбәричә, Фәргонә вилайәтинда пәхталәрнинг ҳасили йетти миллион пут екан (Ойна, 1913, 9, 223); Бержавай камитет (С.Турк., 1914, 23).

бесим тилиграф

بي سيم تليگراف <рус. "беспроволочный телеграф"- симсиз телеграф (радиотелеграф).

Әзбәраи падшахликни мухафизәти учун ҳазирдә Русийә мәмләкәтидә йәнгидән бесим тилиграф қилмақ хәрәкәтидә еканләр (ТБГ, 1909, 75).

бесурук

بي سوروبك <рус. "бессрочный" - муддатсиз.

Бесурук гуваҳнамәтә коп ақча сорәсә бермасинләр (ТБГ, 1910, 65).

бетәртиблик

بي ترتيبليك <рус. "беспорядки, бунт" - исьён, гамаён, туполон, алгов=далгов.

Бетәртибликләр бәсилаб шәхәр бир аз сақит олди (Хурш., 1906, I); Шул вәқтдә башқә екипажләр арасидә бетәртиблик башланди (Тар., 1906, II); Хәр хил бетәртиблик вә забастофқә вә боләк бетәртиблик ишләр хусусидә соз болишган йоқ (Тар., 1906, I3).

бефавуска

بي فاورسله <рус. "без повестки" - повесткасиз, чақирув

қоғозисиз.

Тийишли дәлиллари билан қолишмаққа иттифак қилиб миннәтдар болдилар, бефавусқә ушбуғә қол қойди (САД, 2, 23).

бинзин بینزین ~ бинзинмай بینزین مای <рус. "бензин" - бензин.

Бундағи зәвудлардә кирасини ила бинзинини айриб алғандян кейин парафинини айриб алалмайдур (ТВГ, 1911, 61); Ичидә икки йуз елик чөләк бинзинмай бар экән (ТВГ, 1916, 4).

бирадәрләр уруши برادرلار اورووشی <рус. "гражданская война" - граждандар уруши.

Петраград салдатски, рабочи шораси "бирадәрләр уруши" ачди (Эл бай., 1917, 8).

бланкә بولانکه ~ бланкә кағәз بولانکه کاغذ <рус. "бланк" - бланк.

Ики әдәд вексил буланкәсигә қол қойубдур (ТВГ, 1902, 17); Мәзкур вексилной буланкәләрни мәркәларигә хийлә қалиб... (ТВГ, 1902, 17); Мәскавски учотний банкәнинг бланкә кағәзигә Андижан шәхригә русски=хитайски банкәгә азбәрайи Абдулқарим 25 минг сом перавад қилган тилиграфни берибдур (ТВГ, 1909, 67).

боғаз بوغاز <озар.=турк. bogaz (<рус. "пролив") - бугоз.

Ламаниш боғазни астадән денгиз тәхтидан мәгарә йоли (туннил) қазулуб, Англияға, Францияға арасидә йер ичидән темур йол салинур емиш (Сам., 1913, 32); Чәнақ қәл"ә боғазидә миналар қойулди (С. Турк., 1914, 31).

боләк بولهك <рус. "часть" - булак, кисм.

Хәлқимизнинг иккинчи боләги бу фикргә қәршу келәр (Хур., 1917, 30).

болкә بولکه <рус. "булка" - булка, булка нон.

Вәле болкә йеб сәрт нан истәбан

Тафәлмай ани жумлә деб ах, нан

(Нодим, ДН, 157).

болмә بولمه <рус. "купе" - купе.

Пайиздни болмәларигә толиб олтурдиләр (С.Турк., 1914, 3); Пайиздни болмәлари (С.Турк., 1914, 9).

болус بولوست ~ болуст بولوسى ~ болус بولوسى ~ болус بولوسى

луш بولوش <рус. "волость, волостной управитель" - волость, булис; волость (булис) оқсоқоли, мингбоши.

Ундә болус Ғәзи деди,

Ҳәм муфти, ҳәм қәзи деди.

Йурт бәрчә нарази деди,

Қилган иши азар экан

(Муқимий, АТ, П, 88);

Путин алти тийиндин қәрар айлади,

Болуш ақчәсини тумар айлади

(Муқимий, АТ, П, 24);

Мундә аммә=халә вә хеш=ақрабаләр хәммәлари сизни дуайи жанин-

гизни қиладурлар. Ва ул Йантиқорган болисидин ҳам сизгә сәлам бар (Муқимий, АТ, II, 123); Ҳәр бир уйаздаги елатийа халқи бир неча болистгә тақсим болиб, мазкур болистлар авул жамаъларига болинадур (ОСН, 28); Ҳәр бир болустнинг бир мингдин та икки минг хавлиси болса керәк... Бир авул жамаатидин башқа авул жамаатига йа бир болустдин озга болистгә чиқмақнинг ижазәтини уйазд хакими берадур (ОСН, 2).

болустной управитил بولوستى ~ болустнай بولوستى بولوستى <рус. "волостной управитель" - волость бошқарувчиси, бўлис оқсоқоли, мингбоши.

Болуснайларгә мә"лум қилсинлар (ТВГ, 1876, 6); Ҳәр бир болустнинг ва жамаатларнинг йамалдарләри, йа"ни болустной управитили (ДА, 2) Ақ мәсјид уездининг ... болустной управитили Йусуфбек... ушбу хәтни йубарди (ТВГ, 1892, I); Агәр бир болустнойнинг қол астидә минг уй болса, икки бий, уч бий болса ҳам бир уруг болса жанг-жал кам болур (ТВГ, 1892, 25); Ташкәнд уйаздига табе' Нийазбек болустини болустной управитили мулла Усман (ТВГ, 1902, 21).

болустнайханә بولوستى خانە <рус. "помещения волостного управителя" - волость бошқарувчисининг идораси.

Бу гәрибна(нг) адиягә фарсий, туркий китаби йа болустнайханә ва казиханә ва тижарәтханә хәтләридан қойилса оқиб, мә"ни чиқаралмайдур (Туж., 1907, 10).

бомбә بومبە ~ бомба нам мушәк بومبە نام موشك <рус. "бомба" - бомба.

Йапан әскәрләри торт тақсимгә болиниб, сәккиз йуз әләд бомбә, йа"ни ичига ниҳайәти мәйдә оқ салинган кәттә оқни атадурлар (ТВГ, 1904, 35); Бир хавлидин бомбәнинг искалади, йа"ни әнбарханәсини тепибдурлар (Тар., 1906, I); Мазкур Лоқ шәхрини(нг) бир кочәсидән отиб кетиб барәйатган палитсийа мә"мурләрига бомбә тәшләбдурлар (ТВГ, 1907, 12); Келадурган вәқтдә ул йанги әсбабдин (әйрупландин) душман әскәрләргә коп зәрәрлик бомбә нам мушәкни тәшләсә боладур деб (ТВГ, 1912, 86).

боткә بوتكە ~ ботка بوتكە <рус. "будка" - будка.

Ани ҳам кеткан вәқтидә боткәсидә бә"зисини қутига ва бә"зисини камзулини(нг) чончакигә солиб кеткан екан (ТВГ, 1906, 34); Қаравул ушләб Шайхавәндтахур боткәсигә алиб келиб, боткә мутәсәддисигә тапширибдур (ТВГ, 1913, 48); Орунски бағдә боткәләр қоймаққа жайлар берилур (ТВГ, 1915, 23).

бофит // буфит بوفيت ~ буфит, йа"ни ашханә بوفيت يعنى آستخانه <рус. буфет" - буфет.

Мулла Әхмәджан келди. Мазкур биринчи қиләсни бофитига, йа"ни таамлар таййар ханәсигә алиб чиқиб, таамгә буйурдим (ТВГ, 1895, 17); Аташ арабәләрдә буфит, йа"ни ашханәларини биргә алиб йурдурлар (Тар., 1906, 3); Амма Йәнка мазкур қайу бир вәқтдә мазкур байарнинг хавлисигә тақим [тоқи] бофит ешигигәчә баруб йаширибгинә туриб... (Еднома, 72); Бағзал бофитидә бизләр учун таам

таййарлатгузиб кутиб турган екан (ТВГ, 1911, 61); Бофит хажәси нан бермақни мән қилибдур (С.Фарғ., 1914, 21).

бохгалтер بوخغا لىتىر ~ бухгалтер <рус. "бухгалтер" - бухгалтер.

Бу мәсәләни падшахлик банкәсининг бохгалтерләри хәм хәл қиләал-масләр (С.Турк., 1914, 1); Бухгалтер Асулуф (САД, 36, 67).

бохгалтерийә بوخغه لىتىرىه <рус. "бухгалтерия" - бухгалтерия.

Умумән бизнинг хәлқ бохгалтерийә илмигә ашналиктән узақдәурләр (С.Фарғ., 1914, 8).

бохгалтирлик بوخغه لىتىرلىك <рус. "профессия бухгалтера" - бухгалтер-лик.

Бохгалтирлик ҳисаби илми тижарәт билә туркий бохгалтирлик ҳисаби йуритәтурган адәм байләримизгә керәк (Сам., 1913, 26).

бочкә بوچكه <рус. "бочка" - бочка.

Бағдә тарик салган бочкә турадур (ТВГ, 1892, 38); Ошәл арабә вә бочкәләрни қошиб чиқәрмақ учун ат вә йаки ҳокиз болсин (ТВГ, 1897, 29); Бочкәләрнинг қапқақләрини шул тарикә маҳкәм йапиштирмақ керәкким, анинг иси вә суйуқ нимәрсәләри бочкә ичидин чиқ-мәсин (ТВГ, 1897, 29); Чинанчи, бир вәгәндин синган бочкәдин кирк пуд кәнд огирләнибдур (С.Турк., 1907, 2); Отган хәфтәдә бир сут (?) бир бочкәни котармақчи болиб, уч бочкә устигә тушиб, бир айағини синдирибдир (ТВГ, 1910, 4).

бризент بريزينت <рус. "брезент" - брезент.

Вә хәм сойған мални тазә боз илан вә йаки бризент дегән тазә орав илан йапмақ керәк (ТВГ, 1897, 11); Хәйванатнинг бутун ә"засина... тазә бризент бирлан орамақ керәк (ТВГ, 1898, 5); Мәзкур қизни котәриб арабәгә солиб вә бризентгә орав алиб қачибдурләр (ТВГ, 1913, 32).

бриллиант بريليانت <рус. "бриллиант" - бриллиант.

Хәммәси қиймәтбәха алмас вә бриллиант (ТВГ, 1911, 5).

буғ машинә بوغ ماشينە ~ буғлик машинә بوغلىك ماشينە <рус. "паровая машина; паровоз" - буғ машина; паровоз.

Русийә мәмләкәтидә алти мингтә йақин буғ машинә [паравоз] бардур (ТВГ, 1896, 17); Йер йузидағи тамами буғлик машинәләрнинг кучи кирк алти миллион ат кучи бирлан бәрабардур (ТВГ, 1887, 146); Хәр хил фабрика вә завутләрдә буғ машинә илан ниҳәйәти коп хәр хил ишләрни қиләдурләр (ТВГ, 1890, 50); Бул вәқтдә буғ машинәдәғи тәҗрибәларни корсатиб... (ТВГ, 1850, 50); Бизнинг әсримиздә хәр хил фабрика вә завутлардә буғ машинә илан... хәр хил ишләрни қиләдурләр (ТВГ, 1898, 60); Буғ машинәсини башқарғучигә буғруқ қилибдур... ахистәрәк йуритсинлар деб (ТВГ, 1898, 16).

бюджет بودجيت <рус. "бюджет" - бюджет.

Бюджет камиссийәси (С.Фарғ., 1914, 31).

бузғунлик بوزغونلىق <рус. "мятеж, волнение" - исьән, галаән.

Миниск әскәри арәсидә бузғунлик зухур қилди (Тар., 1908, 14).

буйрақират بويراقرات ~ буйракират بويراكرات <рус. "бюрократ" -

бюрократ.

(Буйракират), йа"ни халкни фәйдә вә зәрәрини мулахәзә қилмайдурган хукумәтдарларимиз (Тар., 1906,4); Буларни қилган ишләрини мулахәзәгә алиһә... әләргә буйракират (фәйдәйи шахсийәси учун умумни хәраб етәдурган затлар) намини бермаққә мәжбур етәдур (Тар., 1906,16); Буйракират орнигә инсафлик адәмлар нә зәман отиражақлар (Тар.,1906,17).

буйракиратийә بويراکراتيه ~ буйракратийә بويراکراتيا <рус. "бюрократия" - бюрократия.

Дома йигилуб йетканчә ... буйракратийә мундә хәм бир усталик қилган екән (Тар., 1906,16); Бу партияйә ишни коп асанлик илә йуритиб, буйракиратийәгә тезлик илә гәләбә қилди (ТВГ, 1909, 29).

буйура بويورا ~ бийура // буйра بويورا <рус. "буро" - бюро. Хәзир сентрални камитет буйураси қамалганларни йәхшилаб тәхқиқ вә тәфтиш қилмаққә қилган әмрини ешитдирди (Турон, 1917,II); Учридигилни сабранияйәгә баратурган вәкилләр хузуридә Фәрғанадән бир буйура тәшкил қилинсин (Эл бай., 1917,8).

булафкә بولافکه <рус. "булавка" - булавка, тўгнагич.

Кочәдә бир кичкинә булафкә, йә"ни тоғнагични кориб алиб, озининг йиртиқ кийумигә тағнаб барар еди (ТВГ,1910,69).

булвар بولوار <рус. "бульвар" - бульвар.

Баку шәхрининг мусулманләри тәрәфидән ... булвардә ойнайдурган музикачиләрнинг жум"ә кунләрида мусулман ахәнт ойнамақләрини отинубудурлар (С.Турк.,1914,20).

бунт بونت ~ бунт, йә"ни фәсад вә игва بونت يعنى فساد و اغوا <рус. "бунт" - бунт, исьән, галаән.

Турмәханәдә йатган әристан=бәндиляр араләрида кечәси бунт, йә"ни фәсад вә игва вақе" болубдур (Тар., 1906,II); Сен озинг йолдашларнинг мийанәсигә игва салғил. Шул игва бирлан әзбәрайи бунт вә фитнә чиқсин (Туж., 1907,2).

буржуазийә بورژوازيه <рус. "буржуазия" - буржуазия.

Хәзирдә буржуазийә деб йуритилган бир синиф бәрдурки, ул синиф бу кунгәчә бечарә фуқарани хәрам қанини зулук кәби соруб келган (Турон,1917,6).

бутилкә بوتيلکه ~ бутулкә بوتولکه ~ бутилкә=шишә بوتيلکه = شيشه <рус. "бутилка" - бутылка.

Вә йәники бир бутулкә пивани ағзидән куйиш керак (ТВГ,1898,15); Йәнә кәсәлнинг курсәгигә, қарнигә вә аяқләригә хәм томәк орнигә бутилкә=шишәләрнинг ичигә иссиқ сув куйиб, кәсәлгә иссиқ пәйдә болатурган қилиб... қоймақ керәк (ТВГ,1904,48); Бутилкә хәм бар еди (С.Турк.,1914,53).

бутпәрәст بت پرست <рус. "идолопоклонник, язичник" - бутпарәст. Әмирикәдәги бутпәрәстләр... (ТВГ,1892,25).

бухран بحران ~ бухран <рус. "кризис" - кризис. Сийәсий вә иқтимаий бухран (Турк эли, 1917,1).

B

вагзал

واگزال ~ вагзал آتس ~ аташ араба вагзали
واگزال ~ вагзал منزل ~ вагзал,
يا"ни аташ араба мәнзили واگزال يعنى آتش عرابه منزلى
вал" - вокзал.

Вагзал истаршинлари билан созлашиб, ма"рифат қилдим (Фурқат, ТА, II, 149); Ташканд вагзали тарафларига ҳар ким пошта билан ақча ва нимарса йубармакни хаҳласа, алиб йубариб турмакига фармайиш айладим (ТБГ, 1870, 6); Вагзал يا"ни аташ араба мәнзилида йларни Маскавда тургучи қирққа йакин бухараликлар Шаҳгази катта савдагяр башлик истиқбал қилибдур (ТБГ, 1889, 12); Ул шаҳардаги вагзалда баш иштабнинг Азийа ишларига мутасаддий аскарийа торалари елчиларни истиқбал қилибдурлар (ТБГ, 1889, 12); Мазкур Баку шаҳрининг вагзалини тартиб имаратларини кориб тааҷуб ва афаринлар қилдук (ТБГ, 1895, 24); Мазкур темир йолнинг вагзали, يا"ни мәнзили Ташканд шаҳрида ҳам бина болинә башланди (ТБГ, 1897, 28); Бир кун йакин вақтда ул аташ араба вагзалига чиқиб кордикким... гайатда йахши болибдур (ТБГ, 1898, 32); Хаҳ йарманка ва хаҳ вагзал ва хаҳ сирк ойинханаси ва на ислаботка ва гайри жайларда олтурган адамларнинг адалдийоқ (ТБГ, 1902, II); Пачотной қаравуллар вагзалгача келибдурлар (ТБГ, 1905, 18); Пойизд тохтаганида бизлар пойиздин вагзалнинг суфасига тушиб қатар турдик (ТБГ, 1911, 61).

вагон

واگون ~ вагон واگون ~ вагон واگون ~ вагон آرابا
واگون عرابه <рус. "вагон" - вагон.

Ибтида туштум ваганга мән бариб Хоқандин,
 Турфа сан"ат ким мисали гумбәзи даввардур

(Нодим, ДН, I);

Мазкур вагон=араба аларга ҳар мартоба кирганда йетмиш=саксан адам кирар экан (ТБГ, 1893, 31); Ибтида тушдим ваганга мән бариб Хоқандин (ТБГ, 1899, 17); Вагон يا"ни темир йол бирлан сафар қилмак учун таййарлаган аташ арабанинг тариқаси ушбу (ТБГ, 1899, 29); Мазкур вагон ичинда бир неча тақсим қилинган ханалар бар (ТБГ, 1898, 29); Аташ араба билә сафар қилган вақтимда йолда бир ваганда бир адам билә рафиқ болиб танишдим (ТБГ, 1910, 86); Бу топлар... ҳар болаги темир йолда бир вагон илгал қиләди (Ойна, 1914, 50, 1206).

вагонетка

واگونيتكا <рус. "вагонетка" - вагонетка.

Ташканд темир йолининг башлуғи мазкур йолнинг сув басиб кеткан жайидин почталарни вагонетка намлик кичик вагонлар илән йургузлусун деб буйруқ қилибдур (ТБГ, 1908, 54).

вагончи

واگونچى ~ вагончи واگونچى <рус. "крупный торговец"

- вагонлаб мол савдо қилувчи йирик савдогар.

Известный вагончи тунд кор Адил,

Олмай туриб охшади кесакка

(Завкий, ТА, 42):

Агардә мазкур гәлләләрни вагончи алмаган болса, ошәл гәлләләр пәнжәнбә кунигәчә калса керәк (ТВГ, 1902, 1).

вадарод وادارود ~ вадародний газ وادارودنى گاز <рус. "водород"-водород.

Икки нафәр данишмәндләр илму фәрасәт билан сувдин хәва тапибдурләрки, әнга вадародний газ исм койубдур (ТВГ, 1871, 7); Сув икки жуздин мураккәбдур, ул жуздинг бири кислород вә бири вадарод деб аталадур (ТВГ, 1890, 14).

воздух وازروخ <рус. "воздух" - хаво.

Воздух, йә"ни хәва (МС, 1903, 80); Йерни (нг) атрафидә воздух, йә"ни хәва бар. Хәво ози козга коринмайдур (МС, 1907, 88).

войанный وايائىنى ~ войанной وايائىنى <рус. "военный" - харбий.

Участкәдә турадурган войанный, йә"ни харбийә қаравулбаши торәсигә келиб, бәй"ат берибдурләр (Тар., 1906, 2); Вә Тифлис шәхридин чикмаккә войанной, йә"ни харбийә болмаган адамләргә имкани йокдур (Тар., 1906, 5).

войанный губернатор وايائىنى گوبرناتور ~ войанной губернатор وايائىنى گوبرناتور <рус. "военный губернатор" - харбий губернатор.

Сирдәрия областни (нг) войанной губернии (ТВГ, 1870, 1); Сирдәрия музафәтиня (нг) жәнаби войанной губернии... фәрмайш қилган (Қози рапортлари, 28); Хар бир музафәтдә бир войанной губерни вә бир областной правленийә махкәмәси боладур (ОСН, 250).

войенной министр وايائىنى مينистр <рус. "военный министр" - харбий министр.

Мән озим жәнаби войенной министирга телеграфнамә йубариб илтимас қилдум (ТВГ, 1898, 39).

войенный палажкийя وايائىنى پالائىنى ~ войенной палажиня وايائىنى پالائىنى <рус. "военное положение" - харбий ҳолат.

Семипалатински областдә йәкин фурсәтдә войенный палажкийя е"лан қилинур эмиш (Тар., 1906, 8); Вә хәм шул сәбәбдин войенной палажиня - қәттиқ мухафәзәтни е"лан қилибдурлар (ТВГ, 1909, 50).

войенной совет وايائىنى ساويت <рус. "военный совет" - харбий кенгаш. Петирбурх шәхридағи войенной совет махкәмәсигә тайин болиб, әлхәл Туркистан вилайәтининг генерал губернатурлиқ мансәбигә тә"йинланибдурләр (ТВГ, 1904, 26).

войенной суд وايائىنى سمود <рус. "военный суд" - харбий суд.

Ригә шәхридә бәрпа болган войенной суд йәкиндә бир дохтурни асиб олдурмаккә ҳукм қилибдур (ТВГ, 1908, 70).

Волга واگ <рус. "река Волга" - Волга дарәси.

Копрукләрдин... бариб турган қәттәси Самәр бирлан Сизран арасидәғи Волга деган Едил дәрйә устидәғи копруқди (ТВГ, 1886, 9).

волостной истәришнә والاستوى اسطرشيه ~ валасной والاستوى <рус. "волостной старшина" - волость (булис) оқсоқла.

Домалари ҳам хоб бўжа,
 Баласноий уҳда бура,
 Йурт ишларини даима
 Хайрийятин қозлар экан

(Муқимий, АТ, II, 92);

Иккинчи кун бечарā бала Йанкя валосной истаршиний хузуридā сод-
 нинг алдидā турди (Ёднома, 74).

ванна واننى <рус. "ванна" - ванна.

Мā"дан сувлар и устинā морчāлār салниб, ваннилār қойилган (С.
 Турк., 1914, 17).

вапрос واپروس <рус. "допрос" - суроқ.

Мāндан вапрос алинди (жаваб соралди) (Тар., 1906, 12).

вапур واپور <узар.-турк. vaput (<рус. "паро-
 ход") - пароход.

Гāхи рилгā, гāхи вапура тушдим,
 Гāрāз Байтул-муқаддасгā йегушдим

(Фурқат, ТА, II, 55);

Бу киши вапур илā бир сайтдā оттиз чақирим йурā... (ХМ, 1913,
 12).

вағзал وغزال - қ. вағзал.

вазарāt وزارت <рус. "министерство" - министрлик.

Бешинчи мажлисгā йетирақ етāдурган адāмлārнинг испискāсини вāза-
 рātгā āрз етмақ... (С.Фарг., 1914, 22).

вāзир وزير <рус. "министр" - министр.

Вāзирлār парламентдā депутатлārнинг копи тārāфидан сайланур
 (Тар., 1906, 1); Сатсийалист вāзирлār ҳукумātнинг бāйаннамā (дек-
 ларātсийā)сидан ташқаригā чиқмазликқā тиришсāлār (Кенгаш, 1917,
 5).

вāзирлār шораси وزيرلر شوراسي <рус. "совет министров" - министр-
 лар совети.

Вāзирлār шораси (С.Фарг., 1914, 30).

вā"з=насиҳāt وعظ و نصيحت <рус. "агита-
 ция" - ташвиқот, агитация.

Ѐсқār āрасигā вā"з=насиҳāt саладур (Тар., 1906, 14); Улмалāримиз
 хāлқни вā"зу пāнд илā тоғри йолгā башқармāйдурлар (Сам., 1913, 31).

вāкалātнамā وکالت نامه <рус. "мандат, верительная грамота" - мандат,
 ваколатнома, гувохнома.

Шул хāм"ийāt йаки камитет тārāфидан берилган вāкалātнамā (ман-
 дат) болмағи шāртдир (Кенгаш, 1917, 12).

вāкил^I وكيل <рус. "депутат" - депутат.

Бу кетган вāкиллār хār қāйс и пāртийādан емишлār (Тар., 1906, 8);
 Бу қадār коп хāлқ вāкил йубармақ хāқиндā нечук мāхрум етилди
 (Туж., 1907, 15).

вāкил² وكيل <рус. "делегат" - делегат.

Бā"зи бир шāхәрлārдан вāкиллār келмāй қалдилār (Турон, 1917, 2);
 Он кун ичиндā бирар жāмийātдан вāкил келмāсā, бар ā"за илā сāй-

лав ҳаракатига тушидур (Кенгаш, 1917, 3).

вакил³

وكيل <рус. "агент" - агент, вакил.

Вакилләр болса аввалда йахши муддаа илан муштәрий қабул қилиб ғазитә ҳақини нәсийә қилиб... емди нәсийәларини сорәб алиб ида-рағә тапширалмай ҳижаләтларидан асла идарәни кочәсидан оталмай йурмақдаләр (С.Фарғ., 1915, 115); Ҳәр бир йердә отатурган коп фойдәли мални сатурғә бирғә вакил (агент) керақдур (Хур., 1917, 29).

вәләсафит

ولا سفيد ~ вәләсафед вәләсафед араба ولا سفيد عرابه ~ веласепид ويلاسيپيد <рус. "велосипед" - велосипед.

Машина араба веласепид миңиб йурган адамларни вә йахши магазинларни ҳисоби йоқ (ТВГ, 1900, 22); Вә ҳам велосипед машинәчиләрдин йигирмә беш адәд рәсмий фукәраләр бир қайдин бир қайғә бариб йуриб аскәрларғә керәклик хабәрларни йетқурадурлар (ТВГ, 1904, 26); Мәзкур Шадрин вәләсафитгә миңиб, қавлусидин чиқиб кетуб, ошәл кетқандин уйиғә қайтиб келмабдур (Туж., 1907, 10); Вәләсафед арабаларига миңиб, озғә тәрәфгә қарашиб қачиб кетубдурлар (ТВГ, 1909, 54).

вәрақә

ورقه <рус. "бюллетень" - бюллетень.

Ул вәрақәдә сайлавчининг исми вә атасининг исми, фамилияси ҳам сайлав орни корсатилган боладур (Дума, 8).

ватән

وطن <рус. "отчизна, родина" - ватан.

Йанги ҳукумәт ҳәр ҳалдә ватән баләларининг қилган хизмәтларини тақдир қилур вә берган йардам ахчәларини еҳтият қилур (Наж., 1917, 8).

ватәндашлар муҳарәбәси

وطندار محاربه سي <рус. "гражданская война"

- гражданлар уруши.

Русийадә еҳтимал қутилган ватәндашлар муҳарәбәси енди алманләр арасидә вә уләрнинг мәбуатиндә орун тутмишдур (Турон, 1917, 5).

ватәнпарәст

وطن پرست <рус. "патриот" - ватанпарвар.

Рус вә Йапанија муҳарәбәсидән сонгрә... рус ватәнпарәстлари вәтәнни хаинләр қолидән қутқармақ учун тинчи фидакарлик илә мақсадларига биринчи қадәмни қойган болдиләр (Хур., 1917, 13).

вексил

ويكسيل ~ вексил қағәз ويكسيل کاغذ ~ бексил بيكسيل <рус. "вексель" - вексель.

Рубау бексилу тәнзил ичидә нәнгу нам олмәс, Шәрият ҳам тәриқәт ишлариғә ихтисам олмәс

(Нодим, ДН, 502);

Вексил қағәзларни вә канвертларни ҳамәсини бизларғә корсатиләр (ТВГ, 1900, 42); Вексилни маркәсигә... қол қойдуруб алиб йурәр екан (ТВГ, 1902, 17); Мән ҳеч кимгә вексил берганим йоқ деб әрзә берди (ТВГ, 1904, 9); Коп кишиләрнинг вексиллари кейин қайтариләдур (ТВГ, 1907, 65); Тәсадиғий башқә адәмдән ешитиб нәтарийусгә фәзлә пул бериб вексилни алди (Сам., 1913, 38).

вершук

ويرشوك <рус. "вершок" - вершок.

Кечәси беш вершукка йәқин... қар йағибдур (ТВГ, 1892, 44); Ошәл йашчикнинг бойи сәккиз вершукдин та бир гәзгәчә болмаға лазим (ТВГ, 1909, 33); Он йашлик бир баләнинг бойи икки гәз онбеш вершукгә йетубдур (ТВГ, 1913, 97).

ветеринар=табиб ويتيرينار طبيب <рус. "ветеринар" - ветеринар, мол доктори.

Вә хәм қайу хәйванатләрни(нг) терисини сатмакға вә сойган бутун гоштни ветеринар=табибләр қайу тәриқә илан корадурләр (ТВГ, 1904, 43).

вивиска ويوسكا ~ ويوسكا ~ ويوسكا <рус. "вивеска" - вивеска.

Амбарханәләрнинг ташқари тәряфиядә вивиска деган хәт илән йазган әләмәтни қоймақ керәк (ТВГ, 1898, 47); Докандарләр вивискәсини әсл бойав бирлан ортатурмән (ТВГ, 1904, 17); Тамләрини вә туникәләрини вә мәгазинләрнинг вивискаләрини шәмал кочуриб алиб кетди (ТВГ, 1908, 53); Бу кейинги вәқтдә хәм"ийәти-имдадийә вивискаси коздан гәйиб болди (ТВГ, 1913, 11).

вина ويناي <рус. "вина" - вино.

Мәзкур узумдин қилинган винәси, йә"ни мусәлләси Кәфказ хәм Бас-сарабски вилайәтләридә тәййарланәтурган мусәлләсидин коп зияд вә артуқдур (Тар., 1906, 5); Вина докани (Тар., 1906, 6).

винтилатор وينتيلاتور <рус. "вентилятор" - вентилятор.

Хәр кун дәрсханәләрни винтилатор нам әсбаблиқ рәвзәнини ачиб, ески хәваләрни чиқариб, теризәләрдәги мәхсус кичик дәрничәләрни ачиб, бағдин тазә хәва киргизур екәнләр (Фурқат, ТА, II, 130).

винтовка=милтиқ وينتوفاكه ميلتيق <рус. "винтовка" - винтовка.

Йоқалган бир йуз әдәд винтовка=милтиқләрни ошәл бәтәлийонгә хәр хил буйумләрни... (ТВГ, 1908, 17).

вистафка ويستاوفاكه ~ ويستاوفاكه ~ ويستاوفاكه <рус. "выставка" - выставка, кўргазма.

Кириб вистафкани қалдик тәмәша,

Хәмә әшһа екән әндә мухәййә

(Фурқат, ТВГ, 1890, 35; ТА, II, 11);

Вистафкә, йә"ни хәлайиқгә корсәтмақ учун хәй (ТВГ, 1870, 1); Уч кун ичидә бағдарлиқ хусусидә виставкә болиб турди (ТВГ, 1892, 39); Петирбург шәхрида иккинчи тәсвират вистафкәси болур (ТВГ, 1911, 71).

врач ورا <рус. "врач" - врач, доктор.

Бешинчи мартдә уйәзднай врач... келди (ТВГ, 1908, 23).

вулкан ويولكان ~ ويولكان ~ ويولكان <рус. "вулкан" - вулкан.

Бул жәзирәләрдә қирк беш вулкан, йә"ни от сачиб турадурган тағ-ләр бардур (ТВГ, 1883, 34); Италия мәмләкәтигә йәқин хәйдә. Етна деган вулкан хәрәкәт қилиб, хәр хил нарсәләрни сачиб турибдур (ТВГ, 1883, 18); Бул тағләр хәр қайу мәхсус исмдин башқә влмп жуғ-

рафийдә вулқан деб нам тутадур (ТВГ, 1906, 15); Балқан адәмләрининг натиҗчилиги, Балқан вулканининг йәнә атәшфшанлик етмағининг мәддәсидур (Сам., 1913, 35).

Г

гарадавай گارا دا وای ~ гарадавай گرادا وای <рус. "городовой" - городской, миршаб.

Бир гарадавайни ҳам олдуرمىшлар (Хурш., 1906, 1); Аларни қачқанлари Ногин намлик бир истәрши гарадавайни туфәнгчә бирлан атиб, йәрәдар қилибдур (ТВГ, 1908, 1); Мән кечәси саит тоққуздә гарадавай билан дәрвәзәдә олтуруб ердим (САД, II, 21).

гармон گارمون <рус. "гармонь" - гармонь.

Қолләридә гармон ушлаб фивәханәләргә бариб, қәнчә пулләрни бекар ишгә сарф қилибдурлар (ТВГ, 1910, 2).

газет غزيتە ~ газетә گازيتە ~ газетә گزيتە <рус. "газета" - газета.

Газетләр ичрә болгач нами мәрхум

Улуғләр ичрә болғай баз мә"лум

(Фурқат, ТА, II, 12);

Ушбу айдан башланиб Туркистан газети чикадур (ТВГ, 1870, 1); Адәмләрининг тапалмаған бә"зибир илму ибрәтләрини газет васитәси бирлан бирәз зәманләрдә тапилмағи әжәб ермәсдур (ТВГ, 1885, 25); Газетә бир афтаб (қуйаш) гә ошмарки, хәр қаранғуликни йаруқлатур (С.Фарғ., 1914, 1); Газетә бутун дунйәдәғи мәдәний милләтләрининг... бир-бирләри билан муdavәләи афкар (мәсләхәтләшмақ вә кенгәшмақ) учун ләзим болған бир васитәдур (С.Фарғ., 1914, 2).

газетхан گزيت حوان <рус. "читатель газеты" - газетхон.

Бәс, андағ болсә, газетханләрнинг берәдурған уч сом ақчалари фәйдаланмақ учун емас екән (ТВГ, 1885, 25).

газетханә گزيت خانە ~ газетханә گزيت خانە <рус. "редакция, редакция газеты" - редакция.

Газетханәнинг йәнги мутәсәддисә (ТВГ, 1883, 1); Газетханәләрининг кантурләригә хәр ким озининг билған йәнги хәбәрләрини вә фәхмләган бәтәртиб ишләр хусусидә йазуб йубариб турсә ихтиҗари бардур (Тар., 1906, 2); Китаб доканләридә вә газетә идарәләридә мутаәллә қиләмиз (С.Фарғ., 1914, 31).

газетчи گزيتچي ~ газетчи گزيتچي <рус. "работник газеты, корреспондент; журналист" - газета ходими; мухбир; журналист.

Бул тәриқә ишләрни фәхмләб, бә"зи газетчиләр йазәдур (ТВГ, 1904, 25); Русийә газетәчилари айтурлар (Тар., 1906, 5); Газетчиләр хукумәт хилафигә созләгучи хәм, харижийгә баргучи адәм йубаргучидир (Ойна, 1913, 44, 1056).

гәраниш گرانيش <рус. "городничий" - шаҳар бошлиғи, шаҳар ҳоқими.

Қаравулни, хатин, қизи, байни

Гәранишгә келтирдиләр хәр чәхәр

(Муқимий, АТ, II, 27);

Ғараниш почта бирлан зор етиб чун
Шитабляб йол алиб, торт кечаву кун
(Жангнома, 108).

- гидраплан گيدراپلان <рус. "гидроплан" - гидроплан.
33 дана гидраплан, йа"ни хавадә ҳам денгиздә (сувдә) учадурган машинә закъаз қилибдур (С.Фарғ., 1914, 37); Андә беш адәд гидраплан (сувдә ҳам йузадурган хәва кемәси) кетирганлар (С.Фарғ., 1915, 117).
- гимназийя گيمنازيه ~ گيمنازيه ~ гимназийя деган мәдрәсә گيمنازيه مدرسه <рус. "гимназия" - гимназия.
Кириб тәклиф бир зати кирами,
Кириб гимназийя кордук тәмами.
Демә, гимназийяким, бир гулистан,
Ерур хәр йанә гулчинләр хирами
(Фуркат, ТВГ, 1890, 15; ТА, П, 19);
Андәги хәлайиқ йаш қизләр оқиғаги учун гимназийя деган мәдрәсә қилмақкә он минг сом хәдйә қилибдурләр (ТВГ, 1883, 13); Ташкәнд шәхридәги огул вә қиз баләләр оқийдурган гимназийя-мәдрәсә (ТВГ, 1892, 6); Улуғ мөхманләр қиз балә окуйдурган гимназийя-мәдрәсәгә бариб, хәр хил мәшқ ва ойун коруб вә ешитибдурләр (ТВГ, 1898, 37); Торт нәфәр туркистанлик гимназийяни... тәмам қилуб, милләтгә хадим вә мудафә" болалмади (Ойна, 1913, 8, 179).
- гимназист گيمنازيست <рус. "гимназист" - гимназист.
Шул вақтдә хәлиги хәмраҳим - гимназист келуб қолимни ушлади (С. Турк., 1914, 53).
- гимнастикачи گيمناستيقه جي <рус. "гимнаст" - гимнастикачи.
Гимнастикачи йигитләр ҳам арагә қошилган (Ойна, 1914, 44, 1051).
- генирал گينيرال <рус. "генерал" - генерал.
Истанбул кошунларининг рәйасәтигә Гирманийя гениралининг тайин етилмағи... (Ойна, 1913, 10, 240).
- генирал-губирнатур گينيرال گوبيرناتور ~ گينيرال گوبيرناتور <рус. "генерал-губернатор" - генерал-губернатор.
Генирал-губирнатурининг мирза хәнабигә тапшуруб кағәз алсунләр (ТВГ, 1870, 1); Туркистан генирал-губирнатури (ТВГ, 1870, 3); Қачанким хәнаби генирал-губирнатурдә ишимиз биткәндиң сонг андин чиқиб тоғри Сәттарханнинг хавлисигә әкәм билан бирга бардук (ТВГ, 1893, 24).
- гир گير ~ گيرتاش <рус. "гиря" - қадоктош.
14 цут гирташни кокрагигә қойуб уйнар екан (ТВГ, 1885, 4); Сен гир илан олчамай, таш илан негә олчайсан (ФСЯ, III).
- герман گيرمان ~ گيرمان <рус. "германец; Германия" - герман; Германия.

Рус әскәри чағлансун,
Герман бәғри дағлансун
(Авлоний, МШ, Ш, 20).

глубус // гулубус گلوبوس ~ глабус گلابوس ~ глубус деган курра
گلوبوس ~ глубус курра گلوبوس گره
курраи зәмин گلوبوس يعنى گره زمين
курраи мужассамә گلوبوس گلوبوس - глубус, курраи мужассамә.

Курраи зәмин сурәтини глубус дейдурләр (ТБГ, 1885, 27); Вә хәр хил денгизләр мазкур глубусда жудә йахши зумурадләр бирлан нишанә қилинган екан, әлбәттә мундақ курраи зәминнинг сурати коп қиймәтдур (ТБГ, 1885, 27); Ул глубус деган курраи устидә рәсмән иқлимләр вә мәмләкәтләр вә шәхәрләр вә денгизләр вә дәрья вә колләр вә тағләр аламәтләри йазилган боләдур (ТБГ, 1889, 42); Глубус курраи чирақнинг алдидә қойуб айлантурсақ, бир тәрафи йаруғ ва бир тәрафи қарангу боләдур (ТБГ, 1889, 43); Ушбу йуқаридә айтилган сөzlәрни тәҗриба қилмақ учун глубусни, йә"ни курраи зәминни кормақ керак (МС, 1903, 79).

госпитал گوسپیتال <рус. "госпиталь" - госпиталь.

Госпитал нам махкәмә, йә"ни кәсәлханә (ТБГ, 1878, 16); Ушбу вәқтдәги дефтирий кәсәлигә мубатәла болғанләр учун госпиталдә қилинган уй мазкур муддәга лайиқ емасдур деб (ТБГ, 1888, 43).

государственной думә [Домә] گوسودارستوينوي دومه ~ государски думә
گوسودارساي دومه <рус. "государственная дума" - давлат думаси.

Государственной думә сайлавиғә тегшли ахбар (Тар., 1906, II); Вә ул мәктәбләрғә бар илмдән хәбәрлар болсә едук, бу кундә государски думәдән махрум болмәс едук (Туж., 1907, 7).

градус گرادوس <рус. "градусник; градус" - термометр; градус, даража.

Градус нам әсбаб бирлән гәрму гәрд ме"йарини билиб, он торт дәражәдә иссиқни тутар еканләр (Фуркат, ТА, II, 130); Градус деган Орусийәнинг иссиқ-савуқ дәражәсини биләдурған нимәрсәсидур (ТБГ, 1872, II); Вә әгәр уч минг қадәм миқдарлиқ йер қазилганда йернинг иссиғи қирқ градус болуб, хәдсиз хәрарәт болсә керак (ТБГ, 1872, II).

граждан گراژدان ~ гражданин گراژدани <рус. "гражданин"-гражданин.

Вә хәмәни хуррийәт айлеб, азад қилиб, гражданин қатаридә турсуңләр (ТБГ, 1906, 45); Биз қат"ий сурәтдә Русийәнинг миллийәт е"тибари илә болунмақ тиләрмиз... вәкти илә Русийәдә тартиб вә низам болғач биз озимизни рус гражданини деб ифтихар етармиз (Туж., 1907, 15); Русийәнинг граждани илм ҳуқуқлиқ чин тәбәәси (Ойна, 1914, 44, 1057); Русийә гражданилари еркак вә ййал, қайси мәзхәб вә таифәдәнки болсә, билафәрқ сайлавғә қошулмақи мумкин-дир (Хур., 1917, 25).

гражданлик گراژدانليق ~ гражданлик گراژدانليق <рус. "гражданство" - гражданлик.

Бул бетәртиблик ахвалатдә осуб бәлагәтгә йетган йигитләрдин нечук гражданлик умид қилинадур (ТБГ, 1907, 3).

- гражданлик хукуқи گراژدانلىق حقوقى <рус. "гражданское право" - гражданлик хукуқи.
- Бир нечә кунләрдән бери Бухара әмирининг Бухара хәлкигә гражданлик хукуқи беруб, манифист чиқармаги хусусидә хәбәрләр йазилмақдә вә ешитилмақдә еди (Наж., 1917, 17).
- грамафон // грамафун گرامافون ~ грамофун گراموفون ~ грамофония گراموفين
~ грамафан گرامافان <рус. "граммофон" - граммафон.
- Билгунг йәсамақ адати алат,
Машин илә грамафону саят
(Ажзий, МИ, 17);
- Грамофон билан ... нәгамәт вә әшуләләр ... (ТВГ, 1897, 23); Фонораф вә йаки грамофун әсбабидә тәжрибә корсәтмақ керәк (ТВГ, 1898, 50); Ул хәтнин алган адәм грамафонгә салиб ешитур екан (ТВГ, 1913, 50).
- гранат گرنات ~ гранат=оқ گرنات اوچ ~ гранат گرنات <рус. "граната" - граната.
- Қол илә атиладурған топ оқләри (гранатләр) (С.Турк., 1914, 29); Биргина гранат=оқ зәвуди хәр кун он минг гранат=оқ ишлаб чиқариб турармаш (ТВГ, 1916, 29).
- гранит گرانيت <рус. "гранит" - гранит.
- Анцннг деварләри гранит деган кок ташдин болур емиш (ТВГ, 1883, 38).
- граф گراف <рус. "граф" - граф.
- Граф Стругануф кәмбағал адәмләргә йигирмә минг пуд нан [ғалла] бериб откан... (ТВГ, 1896, 6); Сенатур граф Палин жәнәбләри хәзир болиб... (ТВГ, 1909, 38).
- губирнатур گوبرناتور ~ губирнатур گوبورناتور ~ губирнатир گوبرناطير
<рус. "губернатор" - губернатор.
- Йигит губирнатирнинг йәзиб берган мәктубини алди (ТВГ, 1873, 22); Сирдәрья музафатининг жәнәби вайанний губирнатури... фәрмайиш қилган (Қози рапортлари, 280); Бурун губирнатурләр қарәмагиндә, әләрнинг қол астиндә еди (Эл бай., 1917, 1).
- губирнә گوبيرنه ~ губирнийә گوبيرنيه <рус. "губерния" - губерния.
- Русийәни (нг) ичкәрисидә бә"зи губирнийәләрдәги ачәрчилик хәбәри Мургинан шәхригә йетиб... (ТВГ, 1892, 4); Мәзкур губирнәни бәрчә тәваби атләри бирлән вайанний пәлаженийә е"лан қилинибдур (Тар., 1906, 7); Сәратуф губирнәсидә 5 адәм вәба кәсәлигә мубтәла болибдур (ТВГ, 1908, 61).
- губур گوبور ~ губур <рус. "губернатор" - губир, губернатор.
- Исфәсибә, можнә деб бармә пийан базаригә,
Сәйр қилсәнг, бар ешал Кафман губур гулзаригә
(БЯ, 133);
- Кирдим губурнинг бағигә
(Муқимий, ДМ, 38).
- гувахнамә گواه نامه <рус. "удостоверение; аттестат" - гувоҳнома; аттестат.
- Русийә мәктәбханәләридә хәтм қилған шагирд баләләрни имтихан қи-

либ... гуваҳнамә бердиләр (ТВГ, 1892, 23); Имтихан бериб хукумәт жанибидин мустәхкам болмиған гуваҳнамәни алиб чикиб кетадур (МС, 1903, 73).

гуланийя گولانيه <рус. "гулянье" - сайр, томоша, сайил.

Тәмаша бағдағи гуланийядән, коришдан туштан пулгә мусулман йетим баләләри хәм ҳақләри барму? (Тар., 1906, 17); Стәл кун шәхәр бағдә кәттә тәмаша - гуланийя болди (Туж., 1907, 10).

Г

газ غاز <рус. "газ" - газ.

Газ вә-гидротурнай дивигатал намлик машинәләр сатиладур (ТВГ, 1909, 8); Бу рәнгсиз газ иккинчи хисмәлгә қийас қилган вәқтидә ёчитмәк вә йандурмәк әсәри захир боладур (С.Турк., 1914, 23); Ҳива унсурләридән бириси азун исминдә бир газдур (С.Турк., 1914, 25).

гәвга غوغا <рус. "смута, мятеж" - исъён, галаён, гала=гули.

Раҳатсизликләр вә гәвгаләр (Тар., 1906, 14).

гәзитә غزيتہ - қ. гәзит

гәзити идариюн غزيتہ ادارہ - қ. гәзитханә.

гайи амал غايہ آمال <рус. "идея; идеал" - гоя, идея; идеал.

Ишчи вә салдат шораләри идийә (гайи амал) жиҳәтиндән жүдә йахши муәссәсәләр болсәләр хәм әләрининг Туркистандәғиләрини билди болмайдур (Кенгаш, 1917, 8).

гинвар غنوار <таг. (<рус. "январь") - январь.

Шаҳар думасигә гласнийлар келәси йилнинг биринчи гинваригә қадар сайланурләр (Дума, 2).

гласний گلاسني ~ гласной گلاسنوي <рус. (эск.) „гласный" - шаҳар дума аъзоси.

Мәзкур бағни абад қилмақ учун думә гласнийләрдн топланган қочәт қәм"и 400 сомдин зийад қәм болубди (ТВГ, 1882, 9); Бир нечә мусулман гласнойләри... нар салмақдин иқтинаб қилабериб ерди-ләр... (ТВГ, 1892, 4); Йурт манфәәтләригә иш қилмақ учун сайлиниб қойулган гласнийләримиз ... (Тар., 1906, 3); Кандидатләрни мусавәдәсини вә сайланган гласнойләрни... (Дума, 16).

граждан غراژدان - қ. граждан.

граждан уруши غراژدان اوروش <рус. "гражданская война" - гражданлар уруши.

Бизнинг әскәрләримиз харижий душмән хуқумин дәф" қилиб турған зәмәндә мәмлүкәт ичиндә граждан уруши корунәбашлади (Эл бай., 1917, 1); 4-нчи умумий Туркистан мусулманләрининг фәвқуладда қрайивой қурултайи Ташкәнддағи қанли граждан урушидә хәсрәтли қун-ләрдә хәлак болғанләрни тә"зим билан айағ узрә туруб йад қилди (Эл бай., 1917, 12).

Д

давернас داويرناس ~ давериннаст داويرينناست <рус. "доверенность" - ваколатнома, ишонч қоғози.

Мазкур пиркашчик қолига дѳвернас кагаз қилиб берган фурсѳтда мазкур дѳвернас қолидаги кагаз илан... (ТВГ, 1910, 66); Ташкѳнд шѳх-
радаги Ф. Живилуф кантурининг дѳвериннайи Василя Ивануф, Латифуф
мундин буйан бекар болди. Мазкур тоградѳ берилган дѳвериннастни
е"гибарга алмаслѳр (ТВГ, 1915, 79).

давуш

د ا و س <рус. "голос" - овоз (сайловда бериладиган овоз).
Мумкин қадѳр биз мусулманлѳр озимизнинг давушамизни копѳйтурур-
га, шѳхѳр думѳсинда ѳ"залѳримизнинг коп болиши хѳрѳкѳтида бол-
мак лѳзимдур (Эл бай., 1917, 1).

дазнанийѳ

د ز ن ا ن ي ه <рус. "дознание" - суроқ,
дастлабки тергов.

Бу ѳривѳ тергов вѳ дазнанийѳ болганда ма"лум болубдурким... (ТВГ,
1910, 31); Қазини қилган ишини дазнанийѳ қилмаққѳ муқѳррѳр қилиб-
дурлѳр деб (ТВГ, 1915, 79); Бешѳгач қазилѳридин бѳйаннамѳ алду-
руб, тийшли йерда дазнанийѳ қилдуруб... (САД, 10, 18).

дайна хатун

د ا ي ا خ ا ت و ن <рус. "акушерка" - доя, акушерка.
Мазкур туғадурган хатунга акушерка, йѳ"ни дайна хатун вѳ йаки тѳ-
биѳ хатун кѳлган вақтда... (ТВГ, 1893, 44).

даклад

د ا ق ل ا د <рус. "доклад; сообщение" - доклад;
докладнома, ахборот.

Домѳханѳга даклад қилинадурган ишлѳрнинг хѳр қѳйсиси хусусида
(ТВГ, 1892, 4); Бул дакладни тохтѳтмақ хусусида бѳлѳнд аваз илан
гѳвга қилишадурлѳр (ТВГ, 1906, 26); Андаги беш хукумѳтнинг икти-
сад вѳ малийѳ дѳхѳтлѳрини бѳлиб қѳйтиб хукумѳтига даклад бериб-
дур (ТВГ, 1913, 58); ѳввѳл дакладлѳр, сонгра лайихѳлѳр оқилѳдур-
ган болди (С. Турк., 1914, 21); Мѳркѳз шора хѳзинѳдари Фѳрид Тахи-
рийнинг сатилѳдурган мѳтѳѳлѳр хѳқинда даклади (бѳйанати) тингла-
нуб, мѳркѳзи шора хизмѳтлѳри учун бир мѳтѳѳѳ алиш тѳкраран лѳ-
зим тапилди (Кенгаш, 1917, 8); ѳбдилхѳмид ѳфѳндиннинг Қапқасийѳ
сѳфѳри хѳқинда даклад (ма"руза) си болачѳқдур (Кенгаш, 1917, 12).

даклад қилмақ

د ا ق ل ا د ق ي ل ا م ا ق <рус. "докладывать, доложить" - ахборот
бермоқ, хабардор қилмоқ (бошлиқни).

Домѳ сѳдрнишини домѳнинг хизмѳт иши тоғрисида... даклад қилиб
турар екан (Тар., 1906, 16); Изхѳри миннѳтдарлик илан даклад қи-
либ вѳтѳнига дѳнабдур (ТВГ, 1909, 8); Бар адѳм чѳкиб кетгандин ке-
йин... ѳдѳутант Арифхѳжабѳйини даклад қилди (ТВГ, 1916, 31).

дакладчи

د ا ق ل ا د چ ي <рус. "докладчик" - докладчи.
Комисийѳда дакладчи (ма"руз) сайламақ болган (С. Фарг., 1914, 16).

дакумент

د ا ك و م ي ن ت <рус. "документ" - хужжат.
Мазкур болуслѳрда Русийѳ зѳкунига мувафѳқ йер сѳтиб алиб даку-
мент қилиб алгандѳр (ТВГ, 1908, 35); Керѳкли дакумент (кагаз) лѳри
қѳйда бар деб қѳйдин келмақлѳри фѳқѳт оз тѳқдир ва ифѳдѳлѳрига
тѳвѳққуб етиб қаладур (С. Фарг., 1914, 40).

дамла

د ا م ل ا <рус. "учитель, преподаватель" - ѳқитувчи, муаллим.
Петроф намлиқ бир русийѳ дамла қашуққѳ ошшѳ йердин кавлаб тап-
ган бир чѳйѳн ѳсѳбни мазкур музийга хѳдийѳ қилди (ТВГ, 1904, 46).

- дарилмуаллим دارالمعلمين <у.=турк. <араб. darülmuallimin (<рус. "учительская семинария") - дорилмуаллим, муаллимлар институти. Мәариф назари 1914=нчи йилгә Русийәгә 21 (дарилмуаллим) ачмақчи болди (Сам., 1913,44); Семинарийә (дарилмуаллим) (С.Турк., 1914,16).
- дарилфунун دارالفنون <у.=турк. darülfünun (<рус. "университет") - университет, дорилфунун.
Мәктәб вә мәдрәсә вә дарилфунунлар (Хурш., 1906,1); (Каллеж) баш мәдрәсә, йә"ни дарилфунун бизләрни(нт) Русийәдә университет дәрәжәсидәдур (Туж., 1907,1); Дарилфунуннинг хуқуқ шу"басни тәмам еткан Хантемуруф исмли бир мусулман Баку Әдлайә мәхкәмәсигә әризә беруб, дә"ва вакили болмақни сорабдур (Сам., 1913,3); Қанун илми Русийә дарилфунунларигә оқилур (Сам., 1913,26); Мәскав дарилфунунидә оқувчи Ҳади әфәнди илә бирадәри фелдшер [фельдшер] Шакир әфәнди... даруханә мәғазәси ачубдурлар (Сам., 1913,35); Дарилфунунгә йуз йил толуш мунасәбәти илә кәттә (йубилей)бәйрәм қилдирмағини хәм гапируб отди (ТВГ, 1915,3).
- даруханә داروخانه дару мәғазини دارو مغازيني даруханә мәғазәси <рус. "аптека" - дорихона, аптека.
Ул табиб тә"йин қилған дарунинг даруханәдин бариб алиб исте"- мал әйладим (ТВГ, 1875,13); Хәлққә йардәм бермақ учун муфт даруханә вә табиб бардур (ФМС,1889,9); Дәваханәгә барған бечарә кәсәлләргә дарулар ул дәваханә табибининг корсәтуви бойинчә шәхәр даруханәсидин текин бериләдур (ТВГ,1892,7); Әлбәттә бай мусулманийәләр озләригә русийә табибини чәқирмақ вә даруханәдин даруни сатиб алмаққа илажи бар (ТВГ,1897,46); Нефиски [Невская] кочадәги дару мәғазинигә кечәси бир нечә огриләр хуқум қилибдурлар (Туж.,1907,7); Биринчи дәрәжәдәги даруханә мәғазинләригә сәтилмақдәдур (ТВГ,1913,90); Мәскав дарилфунунидә оқувчи Ҳади әфәнди илә бирадәри (фелдшер) Шакир әфәнди Астраханәдә иккинчи мусулман даруханә мәғазәси ачибдурлар (Сам.,1913,35).
- даруханәчи داروخانه چي <рус. "аптекарь, работник аптеки" - аптекачи, дорихона хизмәтчиси.
45 йаши арасидәги хәммә табиб вә даруханәчиләрни хәм әскәр е"- лан етди (Ойна, 1913,44,1053).
- даска داسکه <рус. "доска" - доска.
Муәллим муллә Ташполад хәзрәтләри бир данә (даска), бир данә (фәртә) хәдийә қилдиләр (С.Фарғ.,1914,72).
- дахилий бухран داخلي بحران <рус. "внутренний кризис" - ички кризис, ички ахвол танглиги.
Мәжлиси муәссисан Русийәни дахилий бухрандән хәлас етмақ илә бәрабәр хариждән келган хәвф вә хәтәрдән хәм хәлас етмақгә қадир боладур (Турк әли,1917,1).
- дахилий ихтилад داخلي اختلال <рус. "беспорядки, бунт" - галаән,исъ- ён.
Бир тәрафдән харижий душмән Петраградкә йақинлашуб, ихтилад уйә-

си болган пайтәхтни таҳдид астиндә қойғандә, иккинчи йақдән даҳилий ихтирал баш котәрди (Эл бай., 1917, 8).

даҳилийә вәзири داخليه وزيرى <рус. "министр внутренних дел" - ички ишлар министри.

Даҳилийә вәзири илә дәвләт думәси... ҳақиш қилибдурлар (Ойна, 1913, 28, 542).

даҳилийә назарәти داخليه نظارتى <рус. "министерство внутренних дел" - ички ишлар министрлиги.

Даҳилийә назарәти (Хурш., 1906, 4).

дача داچا <рус. "дача" - дача, дала ховли.

Кирилүф шәҳрида Ухтомискининг хәзина дачәси куймақдәдур (С.Фарғ., 1914, 36); Бу йер бир дача олуб, ҳәр йердан кишилар келуб истирахат қилурлар (С.Турк., 1914, 17).

дә"вәтнама دعوتنامه <рус. "приглашение, пригласительный билет" - таклифнома, таклиф билети.

Мәктәбгә тәшриф қилингиз деб дә"вәтнама йубарган едим (Муин, ЭМ, 41); Сайлавчиләргә йубарган дә"вәтнамәләр (Хурш., 1906, 1).

дәваханә دواخانه <рус. "амбулатория" - амбулатория.

Дәваханәнинг муддәси шулдирким, биринчи коз ағриқигә мубтәла болиб келган муслман вә орусләргә текин йардәм бермақдур (ТВГ, 1892, 7).

дәверинний داويرينى <рус. "доверенный" - ишончли вакил.

Мәзкур дәверинний Мәксимуф мундин муқаддәм ҳам бир савдаханә ачган вақтида муслманийәләргә той қилиб берсә ҳам бу дәрәжәда коп адәмләрни таклиф әйләб, гәйтдә коп жамә бермаган еди (ТВГ, 1913, 30); Ташкәнд шәҳридаги Жевилүф кантурининг давериннайи Вәсильи Иванов бундин буйан бекар болди (ТВГ, 1915, 79).

дәвләт دولت <рус. "государство, страна" - дәвләт, мамлакат.

Жәм"и дәвләтләргә вистафкә ичинда жай вә уй тәййар қилган екан (ТВГ, 1900, 34); Жәм"и дәвләтләрнинг адәмләри музикантлари ила келган (ТВГ, 1900, 29); Дәвләтләргә бериләдурган нотагә... ҳаммә вәзирлар қол қойган еканлар (ТВГ, 1913, 8); Англия вә Франция дәвләтләри Туркийәгә нота бердиләр (Ойна, 1914, 1, 3); Бу банқадә Франция ҳәқи уч хиссә олуб, башқә дәвләтләр ҳәқи биргинә хиссә олур емиш (Тар., 1906, 4); Бизни(нг) Фарғанә музафәти Русийә дәвләтигә даҳил болганигә йәқин отғиз беш йил болди (ТВГ, 1907, 12).

дәвләт думәси گوسودارستوينى <рус. "государственная дума" - дәвләт думәси.

Дәвләт думәси (Тар., 1906, 3); Вә бул мәсләхәтни русийә забанигә государственная дума деб атайдурлар, йә"ни падшаҳлик дума мәсләхәтханәси деган сөз боладур (Тар., 1906, 1); Государственная дума (Тар., 1906, 9); Даҳилийә вәзири илә дәвләт думәси... ҳақиш қилибдурлар (Ойна, 1913, 28, 572).

дәвләт шорәси دولت شوراى <рус. "государственный совет" - дәвләт кенгаши.

Давлат думаси ва давлат шорасининг ташланмагини... талаб қилмиш-
лар (Турон, 1917, 6).

давлатманд адам <دولتمند آدم> <рус. "богач, миллионер, капиталист" -
бой, миллионер, капиталист.

Давлатманд адамларни миллиарднер дер еканлар ва бу хил адам ху-
сусан Америка климиде коп боладур (Тар., 1906, 13); Йер, завод
ва карханалар... барә=барә давлатманд адамларнинг қолларидан
алиниб, йурт, йә"ни фуқараларнинг қолларига оттайлар (Тар.,
1906, 13).

дақиқа <دقیقه> <рус. "минута" - минут, дақиқа.

Иккинчи мартаба Лондон шәхридән йубарилган хабәр Японийә мәм-
ләкәтигә оттиз йетти дақиқадә йеттибдур (ТВГ, 1885, 13).

дәмуқраси <ده موقراسی> <у.=турк. demokrasî (<рус. "демократия")
- демократия.

Фәқат дәмуқраси (йә"ни ҳақимийәти амма) илә қумхурийәт бир=бири-
гә қаришдирилмасун (Турк эли, 1917, 3); Бу кун дәмуқраси кәлимәси
(аҳали илә идарә демак болан) ески мә"насини гайиб қилмишдур
(Турк эли, 1917, 3).

дәмуқратик <ده موقراتیک> <у.=турк. demokratik (<рус. "демократи-
ческий") - демократик, демократияга асосланган.

Бунинг устигә ҳәр мәмләкәтдә (аристокраси)нинг зидди болмақ уз-
рә (дәмуқратик - ҳақимийәти амма асосидә мустанид) фикрлар пай-
да болди (Турк эли, 1913, 3); Ушбу Франсийә импратурлигини вақти
илә дәмуқратик бир ҳуқумәт(га) атлантурмиш едиләр (Турк эли,
1917, 3).

дәрамәд <دوآمد> <рус. "доход; приход" - даромад; крим.

Шәхәрларнинг дәрамәд ва хәрәжәт пулларининг ҳисаби... (ТВГ,
1880, 15); Курсгә аид дәрамәд ҳисаби (исмитаси) әрз қилинуб, курс
учун 3340 сом ақчә кераклиғи англашиладур (Кенгаш, 1917, 7).

дәрсаханә <درس خانه نه درس خانه> <рус. "кафедра; класс; аудитория" -
кафедра; синф; аудитория.

Йахши шағирдларни бәләнд дәрсаханәларгә чиқариб, әләр гә тә"риф-
намәлар ва китаблар ин"ам берилди (ТВГ, 1887, 23); Бәләнд дәрсах-
анәгә чиққан ва хәтм қилган шағирдларнинг исмләри окулди (ТВГ,
1887, 23); Дәрсаханәмиздә бир печ билан бир ишкаф бар (МС, 1907, 6).

дәстә <دسته> <рус. "группа, отряд; труппа" - группа, тўда, отряд;
труппа.

Фәвран бир дәстә русийә аскәри асбабләри илә келиб йангини
очурдиләр (Ойна, 1913, 26, 492); Шәхәрдағи жандармә дәстәләри ҳам
әләр гә қошулибдур (Ойна, 1913, 33, 796); Бир нечә тәрәққийпәрвәр
йашлардан Самәрқанддә тийатру, муסיқий ва әдәбийәт дәстәси таш-
кил бергандурлар (Ҳур., 1917, 17); Шәхримиздә жум"а кечәси 23-нчи
ийундә мусулман тийатру дәстәси тәрәфиндан "Ҳуррийәт курбонлә-
ри" адли бир ойун ойналди (Ҳур., 1917, 20).

дәстуруләмәл <دستور العمل> <рус. "инструкция; положение" - инструк-
ция; қоида, низом.

Йанги дәстурләмәл (палаженийя)ни йәнгидән йазиб... бә"зи мәсәләләрини тәғйир вә тәбдил қилмақ учун... (ТВГ, 1909, 46).

дахә

ده <рус. "часть или район города" - шаһарнинг бир қисми ёки райони.

Русийә дахәсидәги гастинсийәләргә кириб хәр хил тәамләрдин алдик (ТВГ, 1902, 17); Мусулманийә дахәсининг палитсийә мистиря Калмакоф (ТВГ, 1902, 18); Ташкәнд шәһрининг русийә дахәси (Ёднома, 17).

дварәнкә

دوارانکه ~ дваранка <рус. "дворянка" - дворянка, зодагон аёл.

Тиллә бәлиқинтгә тә"зим айла вә айтгил: ман хәхламайман мужик хатуни болмақни, хахлайман дварәнкә, йә"ни әсләдә торә хатуни болмақни, деди (МС, 1903, 56); Емди ул киши дваранка хәм болмай, падшах хатуни болар емишләр деди (МС, 1903, 58).

диван

ديوان <рус. "диван" - диван.

Бә"зи уйләргә диван, устул хәм, айналар хәм қурулган (ТВГ, 1892, 1); Иккинчи ханәдә хәр хил устал вә диван ва курси тәййар қилиб, аларнинг фирмәсини вә қиймат бәхәсин нәқшләрини бәйән қилмаққә имкани йоқ (ТВГ, 1899, 29).

диванханә

ديوانخانه ~ ديوانخانه <рус. "министерство, канцелярия министерства" - министрлик, министрлик маҳкамәси.

Петирбургдә зимистон вә табистан сәрайи падшахләр вә улуг диванханәлар, йә"ни вәзарәт маҳкәмәләри улуг ибадәтханәләри ва башқә улуг имарәтләр вә гәләти бостанлар жүдә көпдур (МС, 1903, 87).

деварий калиндар

ديواری كاليندار <рус. "стенной календарь" - деворий календарь.

Орунбург, Қазан вә Уфә шәһәрләридәги деварий калиндар, йә"ни (числа) фабрикаләрини хажәйинләридән вә қан=қәриндашләримизнинг зати алийләридән ушбу әрзи ажизанәни йазуб, шул йуқаридә зикр қилинмиш затләрдән илтимас қиламанким (С.Фарг., 1914, 55).

декабир

ديكار <рус. "декабрь" - декабрь.

Декабирдә, йә"ни рәмәзан айнинг болган күнләриндә (ТВГ, 1870, 1); Париж шәһридә... декабир айн ичидә хәр бир хәфтәдә 52 адамдин та 85 әдәдгә йақин адам олибдур (ТВГ, 1872, 6); Ул хәзирәгә Колумб 6=нчи декабирдә бариб, әндәги адамлардин көп алтунлар мәавәзә қилиб алибдур (Колумб, 27).

декламатор

ديكلاماتور <рус. "декламатор" - декламатор.

Лекин кәлимәләрининг ләфзләри хәқиқий бир туркистанли декламатор ағзидин чиққан кәби болди деб айтәалмиш (С.Турк., 1914, 52).

декламатсийә

ديكلاماتسيه <рус. "декламация" - декламация.

Бир байвәччә халипам ше"р декламатсийә усулигә бәна қилунуб сойләнди (С.Турк., 1914, 52).

декларатсийә

ديكلاراتسيه <рус. "декларация" - декларация.

Хукумәт декларатсийәси тоғрисидә вәкилләрининг вәкаләтләрини тәфтиш етиш хусусидә (ТВГ, 1907, 49).

- демакратичиски ديموقراتيچىسى демократичиски ديموقراتيچىسى
 ~ демакратиски ديماكراتيچىسى <рус. "демократический" - демократик, демократияга асосланган.
 Русийә дәвләтидә... демакратичиски республикә (кент халқ жумхурийәти) болсун (Турон, 1917, 5); Мәтбуат хәм демократичиски тиләкләрни тәрәввуж етуб, халқни демократлиқ фикри илә тарбийә қилабашлаши керәк (Наж., 1917, 10); Әмма қанун мәмләкәтдарлик канститутсийуннай демакратиски тәриқә илә тузатилиб башқарилсун (ТВГ, 1906, 21).
- демократийә ديموقراتيه демократлиқ ديموقراتليق <рус. "демократия" - демократия.
Демократийә ҳеч йенгилмәйдурган қувәтдур (Эл бай., 1917, 8); Енди бу кундә вәтан рус демократийәси қолиндә, мәтбуат хәм демократичиски тиләкләрни тәрәввуж етуб, халқни демократлиқ фикри илә тәрбийә қилабашлаши керәк (Наж., 1917, 10).
- демократчи ديموقراتچىسى <рус. "демократ" - демократ.
 Инсанийәт достләри болган демократчиләр қайуси йердә қарангу вә хилвәт йерләрдә қуллиқ әсарәтдә екан вәқтләридә пайтахтдә тулу" қилған хуррийәт қуяшин қоруб, бариси бирдән қозғалдилар (Наж., 1917, 10).
- денгиз دينيز <рус. "море" - денгиз.
 Мә"лумдурким, ертәдин та тушгәчә ул кәнарәдин денгиз вә дәрйәгә қараб бир аз шәмал болуб турадур (ТВГ, 1889, 47); Ғәзәли шәхрининг йәқинидә турган "Ташкәнд" деган атәш кемә Амударйәгә хәр хил йукләр алиб бармақ учун Арал денгизи бирлән қонаб кетибдур (ТВГ, 1885, 43).
- денгиз нишанғахи دينيز نيشانگاھى <рус. "маяк" - маёк.
 Андәғи симсиз тилиграф истансийәси, денгиз нишанғахи вә сахил топләригә қараб оз топләридән атиш ачмақгә башладилар (Хур., 1917, 19).
- денгиз сәддати دينيز سالداتى <рус. "матрос" - матрос.
 Севастопол бәхрийәсиндә бетәртиблик қилған сәккиз нафәр денгиз сәддатини бәхрийә хәрбий суди мухталиф муддәтлар илә қәтиг хизмәтгә ҳукм қилдилар (Сам., 1913, 7).
- деншиқ دينشيك <рус. "деншиқ" - деншиқ (инқилобгача офицернинг шәхсий хизмәтини ӯтайдиган солдат).
 Әввәлги пәрдәдә деншиқ Әли, 2=нчи пәрдәдә қиз сорав деган муқәллид екан (ТВГ, 1910, 46).
- депа ديپا <рус. "депо" - депо.
 Чунки ошәл ан бар пулини депа нәчәлниги эхтият қилиб алиб чиққан екан (Туж., 1907, 7).
- департамент ديپارтамينت <рус. "департамент" - департамент (чор Россиясида олий маъмурий ва суд идораларининг бӯлимлари).
 Андәғ нимәрсәләрни йубарган адәм департамент маҳкәмәсигә йәинки хәт тапшурулған поштәгә табе музафәтдә болғучи улуг поштәгә мә"лум қилсә керәк (ТВГ, 1872, 6); Чет динләрининг ишләрини

қарайдурган департамент кишилариндән бирави ушбу мажлисдә ҳазир боладур (С.Фарғ., 1914, 22).

депломат

دبلوماسات <рус. "дипломат" - дипломат.

Асирларни алмаштурмақ хусусидә депломатлар васитәси илә музакә-рә башланибдур (ТВГ, 1911, 96); Кейинги мәсәләләрдә топ милтиклә-ри аваз чикмайинчә иш депломатларнинг хукмләри бирлан битар деб умид қилинсә боладур (ТВГ, 1913, 41); Русийанинг бу фикри Франсийә депломатларининг тә"сири екән (Сам., 1913, 42).

депутат

ديپوتات <рус. "депутат" - депутат.

Мәжлисләрдә депутат болуб олтурмақ учун сайлав болубдур (ТВГ, 1890, 38); Туркистан шахрининг савдагәрләр депутати - Муҳаммад Амин оғлига... (ТВГ, 1892, 5); Ва фуқараләр тарафидин қойилган депутатларга рәсм тәбақга қойган нан=намакларни ул ханаб вәзир-га пешкаш айладиләр (ТВГ, 1894, 34); Мәзкур сайланадурган депу-татлар озләри русийә тилини вә хәтини вә хәм мусулманийә хәти-ни оқиmaq вә йазмаққа хоб қадир вә махир адәмләр болсун (ТВГ, 1902, 12).

директур

دیرکتور ~ директур, йа"ни башлик

دیرکتور یعنی دیرکتور یعنی باشلق <рус. "директор" - директор.

Савдага таләбгар киши әрзәсигә уч тангалик марка йапуштуриб, оз қоли бирлан вә йаки пошта бирлан ул мәдрәсәнинг директури, йа"-ни мутәсәддисигә берса керәк (ТВГ, 1883, 33); Андин кейин хәммә дәрсханаларга нәзәрләрини солиб, директур, йа"ни мутәсәддидин ул гимназийанинг барчә ахвалләрини сораб баз мәрхәмәт қилдиләр (ТВГ, 1887, 34); Ул мәдрәсәнинг директури, йа"ни башлиги хәхәнна-мәни кағәзгә тартилган сурәтләрини корсатиб, ушбу вәқтләрдәги мәмләкәтларнинг вә хәлқларнинг ахвалини байан қилиб... (ТВГ, 1889, 12); Мәзкур шахәрдәги хәмма хәйләрини тамаша қилдирмақ учун мәзкур гимназийани(нг) директури уч әдәд дамләләри, йа"ни бир торә, 5-6 әдәд адәм хәммәләри бирга болиб тамаша қилдурди-ләр (ТВГ, 1889, 45); Оз муәллимләри вә директури, йа"ни шәл тә"-лим берадурган мәдрәсәнинг кәттә баш муәллими хазир болуб, хәр хил оқиган илмлардин сәвал қилдиләр (ТВГ, 1902, 3); Мәктәбханә-нинг хурмәтлик директурига ушбу тәриқә мәктуб йазибдурлар (ТВГ, 1913, 17); Ширкәт правленийәсигә директур (мудирликга) Винагра-дурф, набликга Муллабай Мусәбайеф сайланибдур (С.Фарғ., 1914, 32).

десатинә

ديساتين ~ десатинә

<рус. "десятина" - десятина.

Хоқәнд уйездидә бир минг десатин вә Ош уйездидә бир минг деса-тин йер екилган екән (ФМС, 1889, 39); Фәрғанә музафәтидә хәм"и 35 минг десатинә йерга әмирикә гозәси екилгандур (ТВГ, 1889, 18); Баҳари екадурган йерләри йигирмә сәккиз минг тоққиз йуз тоққиз десатинә екән (ТВГ, 1893, 40); 4900 десатина йерга кунжуд вә хәм зиғир екиб, 4120 десатинә йерга мәккәжовари екибдурлар (Тар., 1906, 8); Бир нечә десатин йер бермиш (Тар., 1906, 17); 1500

десатинә миқдаридә зираәтләрни дол йағиб набуд қилибдур (ТБГ, 1913, 57).

дивизийә ديويزيه ~ дивизя ديويزيه <рус. "дивизия" - дивизия.
Отган урушда булғарләр онбеш дивизя йскәр чикаруб едиләр (Сам., 1913, 38); Буләрнинг орнигә Манжурийәгә әхтийат учун алти диви-зийә йскәр йубарилур емиш (ТБГ, 1913, 32).

дежур ديژوراي ~ дежурный ديژورني <рус. "дежурный" - дежур, навобатчи.
Ушбу нимәрәсләрни (нг) ййхшиляғини вә хисләтини дежурнай тәбиб билан дежурнай торә коруб шахидлик берсәләр керак (ТБГ, 1879, 6); Саәт тоққузда дежурнай конгирак чалди, биз хәммәмиз класгә кир-дук (МС, 1903, 6); Йәнә ошәл кечәси нәбахәтда дежурнай болуб тур-ган салдатләрнинг хәммә патрунләри биткан емиш (Туж., 1907, 10); Дежурнай болуб турган салдат наумидлик илан изхар қилади (ТБГ, 1911, 75); Саәт 9 да дежурнай конгирак чалди. Биз хәммәмиз клас-гә кириб жай-жайимизгә отурдук (МС, 1907, 7); Хәр куни бир балә дежурнай, йә"ни навобатдар болуб, мәктәбдагә хәммә йсбабләрни ләттә билан әртиб тазәләб турадур (МС, 1907, 7).

делигат ديليات ~ делигат <рус. "делегат" - делегат, вакил.
Орунбурғ вә башқә шәхәрларгә (делигат) йубариб, умумий мусулман-ләрнинг миллий вә сийасий мәсләкләрин бир нуктәгә йигди (Турон, 1917, 5); Сәйланган делигат (вакил)ләрнинг мәжлиси еди (Наж., 1917, 12); Мәжлисда шоран исламнинг Ташкәндәгә а"заләри вә Тур-кистаннинг башқә шәхәрләридан келган делигатләрдан ибарат бир минг чәмәсида киши бар еди (Наж., 1917, 18).

дилижанка ديليجانكە <рус. "дилижанс" - дилижон (почта ва пассажир-лар ташийдиган катта карета).
Мәзкур кочада конкәдин башқә дилижанка деган конкәгә охшәш әра-бә бар (ТБГ, 1900, 22).

динамит ديناميت <рус. "динамит" - динамит.
Бомбаләр, динамитләр кәшф қилмақ учун жасусләр тә"йин қилинди (Тар., 1906, 17).

дифтирит ديفتيريت <рус. "дифтерит" - дифтерит, бугма.
Дифтирит нам дәрд кәдимил аямдан адәмийләрдә бир нәв" йукатур-ган касәлдур. Минг сәккиз йил муқәддәм бул дифтиритни Миср жәра-хәти деб атабдурлар (ТБГ, 1889, 5); Хәр хил касәллар дифтирит вә тамақ вә терләмә пәйда болуб турган сәбәбли (ТБГ, 1892, 11); Ушбу вәқтдә Ташкәнд шәхридә дифтирит касәлини примчик суви билан ем қилмақни тәдбири тапилуб, риваж ийхши болибдур (ТБГ, 1895, 27).

дожнә ديوجينه ~ дожнә دوژينه ~ дәужинә <рус. "дожина" - дожина.

Бир дәужина, йә"ни 12 чай кашуқни алти сомгә сатубдур (ТБГ, 1870, 3); Русийә тәрәфидән хәдйә болган биринчи дожнә тугма бар (ТБГ, 1904, 33).

домә دومه - қ. дума.

домәханә // думәханә دومهخانه <рус. "дума" - дума (унинг жойлашган

биноси).

Алмата шаҳрига ҳам йангидан домохана барпа болди (ТВГ, 1877, 22); Ташканд шаҳрининг домоханаси (ТВГ, 1881, 21); Ташканд шаҳрининг домоханаси (Хурш., 1906, 1); Ул домохананинг катта залида мажлис барпа болди (ТВГ, 1907, 6); Франсийа шаҳарларининг биринда домохана раиси наблигига бир айал сайланибдур (Сийна, 1913, 2, 28); данаби иззатлик ва ҳурматлик Ташканд шаҳрининг домохана галавларининг хизматларига (САД, 38, 68); Домоханада иш қорув, хизмат қилув, гласний болув йенгил иш емас (Кенгаш, 1917, 4).

дохтур // духтур دوختور ~ дохтир // духтир دوختور ~ дохтур دوختور
~ дохтур دوكتور <рус. "доктор" - доктор, врач.

Илаж айлаб ҳақими бахунёрлар,

Арастуи замана дохтурлар

(Фурқат, ТА, II, 51);

Ҳам йарадарин қаратиб духтирә,

Тапти сихат даруи дәрман билан

(Муқимий, ДМ, 27; АТ, I, 343);

Ки бетаб десә дохтури таййар

Шитабләб йубарур Русийа сардар...

Буйурди дохтур ул кун сут қаймақ

Иккинчи чай, қанд бирлан нан ақ

(Жангнома, 130-131);

Магар бетоб олурсә бергай анга дару дохтурлар

Бизингдек йа бузақ, йа ечки сойгил деб буйурмайдур

(Сабзазор, 4);

Ул вақтда даруга йубармақга адам болмасдин ҳеч бир ем ва илажсиз озларига = озлари сабаб болуб оладурлар, ймма дохтурларда ва ҳар фельдшерларда безгакнинг даруси бардур (ТВГ, 1895, 15); Мян табиб емасман, андаг болса саламатлигингизга дохтурдин гуваҳнама алиб келинг (ТВГ, 1905, 15); Мулла Йусуфхан мирза ҳурматлу дохтур бир кизнинг сифаршатини вақтда тапширмақ учун Хўқандга кетмақга муфариқат тайлаб қилган едилар (ТВГ, 1906, 38).

дохтурхана دوختورخانه <рус. "амбулатория" - амбулатория.

Дохтурхана ачилса екан деб илтимас қилиб тегишли жайларга ариза берибдурлар (ТВГ, 1907, 25).

драма ~ драма دراما <рус. "драма" - драма.

Қойулатурган асарлар фажа ... драма, йа"ни хангамалик бир воқеа (Сийна, 1913, 28, 556); Драма тамам болгач, ше"р декламатсийа усулига бина қилинуб сойланди (С.Турк., 1914, 52).

дренаж دريناز <рус. "дренаж" - дренаж.

Ёкинчилик жайи кенг болса атрафига ҳам мазкур дренаж ариглари қилмақ керак (Дехқон, 1915, 2, 4).

дружина دروژина <рус. "дружина" - дружина, отряд.

Масалан, коп гайурана са"й егалари Мирҳашим ва шайх Салимдек адамлар ҳарбийа дружинасининг, йа"ни ихтилолчиларни хибс ва маханасига дучар омишлардур (Туж., 1907, 8).

думә // дома دومه ~ дума دوما <рус. "дума; член думы" - дума; дума а"-
восн.

Думәләри хам хоб бәжа,
Валаснайи ухдә бура,
Йурт ишләрини даима
Хайрийәтин козлар екан

(Муқимий, АТ, П, 92-93);

Дизах, Замин думәсиңи сәдринилләри (ТВГ, 1875, 9); Вә бул мәсләхәтти русийә забаничә государственни думә деб атайдувләр, йә"ни падишахлик думә мәсләхәтханәси дегән сөз боләдур (Тар., 1906, 1); Әввәлә думә болмақгә рәғбәти вә хақиши вә сәләхийәти бар адәмләрни сайламақ лазимдур (Тар., 1906, 2); Башқә мәхкәмәларни (нг) башдуғләри вә пачутнай мусулманлар вә хәм мусулман думәләр хазир ердиләр (Туж., 1907, 4); 1908-нчи йилдә йеттинчи гинвардә сехсанбә куни кеч илан думә мәжлиси бәрпа болди (Туж., 1907, 18); Откан еттинчи ноябрдаги думә мәжлисидә Русийәнинг ичкари тәрәфидаги мусулманийә депутаты Йеникийеф Ғ. [Еникеев Ғ.] - думә мәжлисининг секретаригә шерик болмақни хахләбдур (ТВГ, 1908, 1); Падишахлик думә (Сам., 1913, 4); Кеч саат сәккизгәчә хәммә мусулман думәләр йиғилишдиләр (Турон, 1917, 1).

дунйа йиғучи دُنْيَا يِغُوچِي <рус. "эксплуататор, богач" - эксплуататор, бой.

Дунйа йиғучиләр вә мөхнат қилғучиләр (Тар., 1906, 13).

дунйавий илму фәнләр دُنْيَاوِي عِلْم و فَنَلَر ~ дунйавий илму фәнләр دُنْيَاوِي عِلْم و فَنَلَر <рус. "светские науки" - дунёвий фәнлар.

Ул мәктәбдә диний илм устиндә дунйавий илму фәнләр хам окулур (Сам., 1913, 26); Диний вә дунйавий илму фәнләр (Сам., 1913, 31); Русийәнинг 15 йәшәр бир шагирди бизнинг 50 йәшәр мулламиздән дунйа илми тоғрисида йахши хәбәрдардур (Жуғрофия, II).

дурбин دُورْبِيْن ~ дурбин=айна دُورْبِيْن آيْنَه <рус. "микроскоп; телескоп"-микроскоп; телескоп.

Сигир олғандин сонгрә ул кәсәлгә дучар болғанлигин йләхидә дурбин илан тәфтиш қилиб биләдур (ТВГ, 1898, 6); Мундан чиқиб мунәжжимханәнинг муәллими бир шагирд баләгә буйуруб афтаб шиамини вә бәрк хәрәкәтини вә дурбин=айналәрни корсәтиб турдиләр (ТВГ, 1898, 36); Чунанчи әләхидә дурбинләргә махсус айналәрни қойуб, енг алисдаги нимәрсәләрни корсәләр боләдур (ТВГ, 1898, 50); Ушбу дурбин илан ай йузини вә бә"зи йулдузләрни қарәб вә байанләрини ешитиб мунәжжимханә хусусидә йанги вә дуруст хәбәрләрни алибдурлар (ТВГ, 1899, 22)

Е

екватор اِكْوَاتُور <рус. "экватор" - экватор.

Ул глобуснинг ортәсидин айлана бир тоғри чизик йол салыңандур; ани мусулман уләмәләри хәтти усту ва дейдурлар вә Йаврупә хәлки екватор деб атайдувләр (ТВГ, 1889, 47).

экипаж اِكْبِيَاژ ~ экипаж اِكْبِيَاژ <рус. "экипаж" - экипаж.

Ҳақилар учинчи даражалик экипажга олтурган едилар (ТВГ, 1892, 12); Мусулман арабси ва орус арабси ва экипажлар (ТВГ, 1892, 23); Тортуничи флотиски экипажнинг матрослари (Тар., 1906, II); Шул вақтда башка экипажлар арасида бетартиблик башланди (Тар., 1906, II).

экисперт ایکسپیرت <рус. "эксперт" - эксперт.

Ҳар йуз пуддан он пуди темир йол (экисперт)лари учун, йаъни маълумларни синаб маъини қилуб турадурган маъмурлар учун алинуб қалинадур екан (С.Фарғ., 1914, 22); Руманийа шул экиспертлар қараридин чиқмас дебдур (ТВГ, 1913, 59).

экисприс ایکспресс <рус. "экспресс" (поезд) - экспресс (поезд).

Экисприс - тез йурадурган пойизд (С.Фарғ., 1914, 24).

экистринний пойизд ایکستریننی پویزد <рус. "экстренный поезд" - экстрен поезд.

Руслар экистринний пойизд ила йурадурлар (С.Турк., 1914, 40).

экономийа ایقونومیه <рус. "экономика, экономия" - экономика, иқтисод.

Ҳалқ экономийасига ҳужум қилинди (Тар., 1906, 14).

ел курултаи ایل قورولتایی <рус. "учредительное собрание" - таъсис мажлиси.

Мусулман ёскерларини келажакда ел курултаи (учредитилни сабрания)га ҳазирлав иши ҳам ҳарбий шорага таъширилган сабаблар ҳарбий шоранинг ишлари фавқулада коңдур (Кенгаш, 1917, 13).

е"ламнамә اعلام نامه <рус. "реклама; объявление" - реклама, эълон.

Шул тариқа фермалар бар еканки е"ламнамалар учун бир йилда икки миллион сом ақча сарф қилур еканлар (ТВГ, 1913, 32); Туркийа ҳукумати 1898 йилда йасалган програм бойинча Кичик Азияда ислахат йасамақ хусусида улур давлатларга е"ламнамә тақдим етарга қарар берибдур (ТВГ, 1913, 39); Киши наמידан зайавленийя (е"ламнамә) берулубдур (С.Фарғ., 1914, 22); Бул ҳақда бир е"ламнамә (объявление) йазиб Ашқабатда темир йолнинг баш идарясига йубармақ лазимдур (С.Фарғ., 1914, 36).

елатийа халқи ایلاتیه خلق <рус. "местное население" - маҳаллий аҳоли.

Елатийа халқининг ҳар бир уй егасидан падшахияга торт сом салик алинадур ва уй ва йертола уйга ҳисоб болинадур (ОСН, 19); Ҳар бир уйезддаги елатийа халқи бир неча болистга тақсим болиб, маъмур бодустлар авул жамааларига болинадур (ОСН, 8).

еливатур ایلیواتور <рус. "элеватор" - элеватор.

Йуқари тарафига чиқилатурган еливатур йола бардур (Ойна, 1914, 43, 1032).

елчи ایچی <рус. "посол" - элчи.

Ҳаммамиз ва елчи Миллер чиқиб кетдур (Хур., 1917, 6).

елчилик ایچیلیک <рус. "посольство" - элчилик, элчихона.

Елчилик ва алақа тариқаси билан (Тар., 1906, 9).

елчиханә ایچی خانه <рус. "посольство" - элчихона.

Пачотнай канвай деган русийә қазакләри әләрниң арқаләридин та едчиханәгәчә йуруб келибдурлар (ТВГ, 1898, 41).

еркинлик ايرکينلىک <рус. "свобода" - эркинлик.

(Улар) бутун Русийәгә йер ҳам еркинлик сорәрләр (Тар., 1906, 4).

ермитаж ايرميتاژ <рус. "эрмитаж" - эрмитаж.

Бизләрни мәзкур шәхәрдәги ермитаж деган әжайибханәсигә алиб бардиләр (ТВГ, 1900, 42); Он иккинчи февралдә ермитаж имарәтидә болған тийатир ойлини кордук (ТВГ, 1902, 8); Хәр тарикә йадгарий нимәрсәләр вә хәр хил қиймәтбәха әжайиб вә гәрайибләр сақланиб турадурган ермитаж нам имарәти алийләрини вә әнинг ичиндәги нимәрсәләрни коргани бардум (ТВГ, 1911, 80).

ески мәктәб ايسكى مکتب <рус. "старометодная школа" - эски усулдаги мәктәб.

Бәхауддинкул нечә йилләрдән бери ески мәктәбдә оқуб хеч нимә болмади (Муин, МХ, 34).

етнаграфий ايتناغرافي <рус. "этнографический" - этнографик.

Ушбу ийәул айниңг 15-ндә башланмаги фәрз қилунған иқтисади, зираий, қәмий (етнаграфий) перипис (руй=хат) йахши барған сурәтдәдә октабир бешиндәгинә маълум болсә керак (Кенгаш, 1917, 3).

ехтият әскәри احتياط عسکرى <рус. "резервные войска" - резерв аскарлар.

Турк әскәрләриниң йарми ехтият (зәфас) әскәридур (С.Фарг., 1914, 83); 500 нәфәрдән артуқ пийадә ехтият әскәрләри айирим украин фәвжи тартиб берилмақини тәләб қилибдурлар (Хур., 1917, 20).

ж

жандарм ژاندارمه жандарма <рус. "жандарма" - жандарм,

миршаб. жандарм ул Нийазуфниң алдигә келгәндә аниңг йанидаги еркәк вә балә қачиб йоқ болубдур (ТВГ, 1906, 38); Карпуф торә вә жандарма башлуғи палкавник Максимуф (ТВГ, 1908, 85); (жандарм), йә"ни темир йолләрниң пасбанләри (Тар., 1906, 9); Бул копрук йанигә мухафәзә учун жандармаләр қойилубдур (С.Фарг., 1914, 19); жандармаләр фитнәчиләргә қаршу турмақгә қадир емасдурлар (С. Фарг., 1914, 19).

жапон забити ژاپون ضابطى <рус. "японский офицер" - япон офицери.

Тәл"әтбек он нәфәр жапон забити йубарилмақини хаҳиш қилған еди (Сийна, 1913, 33, 797).

журнал^I جورنال <рус. "журнал" (периодическое издание) - журнал.

(Кутубханамиздә) хәр хил гәзитә ва журналләр вә хәр хил кантур вә мәктәб әсбабләри әрзан бәха илан сатилмақдәдур (Мухторий, ҚҚБ, 24); Париж шәхридә йәнәдин мусулман намлик рус зәбанидә (мәч-муә) журнал чиқабашлабдур (ТВГ, 1910, 24); Чунанчи журналдә ушбу тарикә йазибдур (ТВГ, 1911, 48); Хәфтәдә бир дә"фа мужаллә, йә"ни журнал чиқарилған сурәтдә беш йуз сом қадәр мусриф болур (Сам., 1913, 45); Сзингиз гәфләт уйқусидин уйтаниб, бечарә баләләрниң

аҳвалига нәзәр қилингизким нә ҳалдә еканләр деб йанимдин мактаб журналини (нг) он учинчи номерәсини алиб жанаби дамләгә тутдум (ТВГ, 1913, 92); Барануф жанәвләри Сп шәхри фукәраләридин йигилуб берилган ианәләргә хәр хил русчә вә мусулманчә гәзитә вә журнал-ләр алдуриб бердилар (ТВГ, 1916, 7).

журнал²

جورنال ~ журнал журнал дафтәри ~ روزنال دفترى
 <рус. "журнал" (книга для записей) – журнал, қайд дафтәри.

Бә бул карван қайдин келиб вә қайси йергә бармәгин қаравул бәшлик торәләри журнал деган дафтәргә йазиб қойғайләр (ТВГ, 1882, 2); Чунанчи улуглар келган хәр хил фәрмайш қағәзләрни журнал дафтәригә откузалур (ТВГ, 1909, 9).

журналист

روزناليست <рус. "журналист" – журналист.

Болуб отмиш депутатләр арасидә торт нәфәр журналистләр бар екан (ТВГ, 1913, 45); Буләр арасидә хәрбийә журналистлари хам бар екан (С.Фарг., 1914, 33).

Ж

жан дафтәри

جان دفترى <рус. "список" – рӯйхат.

Буйураләрнинг хизмәтчиләри тезлик илә бутун сайлавгә ҳуқуқли кишиләрнинг жан дафтәрләрини ҳазирласунләр (Турон, 1917, 4).

жандар

جاندار ~ жандарал جانداران <рус. "хранитель; жандарм" – мухофаза қилувчи; жандарм.

Мирза Мәхтум рухсәт сорди ул жандардин,
 Чунки ул алий жанәб ул букъага сәрдәрду.
 Рухсәт олгач, Некалай Аструмуф жандардин,
 Кирдук ул гимназийә тә"мири гәрдунварду

(Нодим, ДН, 264);

Жандараликим, тәмамийи мадарис назири,

Данишу ақл ичрә мәшхури-хәмә әмсарду

(Нодим, ДН, 264).

жанхәт

جان خط <рус. "перепись, перепись населения" – рӯйхатга олиш, аҳолини рӯйхатга олиш.

Чунки Туркистан хәлқиндә жанхәт хусусидә турли шәк вә шубхәли хәм йанглиш фәкрләр орнашибду (Кенгаш, 1917, 8).

жанхәт мәхкәмәси

جان خط محكمه سى <рус. "бхоро переписи" – аҳолини рӯйхатга олиш бюроси.

Перипис бийуроси (жанхәт мәхкәмәси)нинг Туркистандә жанхәт учун турли жайларгә йубарәдурган вәкилләригә... берган әризә вә мурәққәтнамәси қаралди (Кенгаш, 1917, 8).

жасус

جاسوس <рус. "лазутчик, агент" – айгоқчи, агент.

Жасусләр Ҳажибекнинг ҳаракәти бежа вақея қилдиләр (МТФ, 34).

жабхә

جبهه <рус. "фронт" – фронт.

Алманләр башқә жабхәләрдан Рига жабхәсигә бә"зи топханәләрини гашимақдәдурләр (Ҳур., 1917, 21); Русийәнинг жануби-ғәрб жабхәсин-дә йанә шундай бир муҳим ҳадисә вуку" болмагандур (Турон, 1917, 4).

жадвал

جدول <рус. "расписание" – жаadwal.

Чунаңчи, муәллимләрдән ... вә башқә кишиләр дәрсләр хәдвәлигә қараб, хахлаган фәйләрининг тә"лими вәқтидәгинә курсдә хәзир болмақлари мумкиндур (Хур., 1917, 23); Йуқаридәги хәдвәл йузәсидән кундә уч дәрс берилурки, хәр дәрснинг муддәти тә"лими бир сайтдур (Хур., 1917, 23).

хәдидчи جدیدچی <рус. "новатор, джадид" - жаид.

Ғәзитчи хәдидчи емасмән (С.Турк., 1914, 3); Бир нечә вәқтдән бери шәхримиздә (хәдидчи) дегән йәнә гәләти бир соз пайда болған (Хур., 1917, 65).

хәзәйи нәқдий جرای نقدی <рус. "штраф" - штраф, жарима.

Хәр кимки ушбу мәжбурий фәрмайишгә әмәл қилмәсә... минг сомгәчә хәзәйи нәқдийә вә уч айгәчә хибсгә мәхкум боләдур (С.Фарг., 1914, 52).

хәзирә جزیر <рус. "остров" - орол.

Мәзкур хәзирәгә оә"зи вәқтдә чинавникләр вә табиблар вә имамлар хәм барар екан (ТВГ, 1900, 12).

хәйиш جیش <рус. "дивизия" <араб. جیش хәйиш <рус. "дивизия" - дивизия.

Хәр орду уч кәттә хәйиш (дивизия)дән ибарәт болур (Ойна, 1913, 9, 212).

хәмаә¹ جماعه <рус. "класс" - синф.

Хушйакмас баләләр әввәлги хәмаә ва йаки башқә хәмаәдә қалиб, йәнә бир йил тәқрар оқийдурлар (МС, 1903, 78); Баләләр хәмаә-хәмаә болуб оқийдурлар (МС, 1903, 81); Баләләрнинг хуш захн фәрәсәтликләри иккинчи хәмаә вә учунчигә вә андин тортинчи хәмаәгә отуб, мәктәбийә назирләри хузуридә имтихан бериб кетибдур (МС, 1907, 81).

хәмаә² جماعه <рус. "общество, группа" - жамият; группа.

Илми хуграфийә, йә"ни хәханнамә хусусидә барпә болған хәмаә" (ТВГ, 1900, 4); Мәзкур хәмаәнинг кәмитет тәмами русийә сахибләрини ... тәклиф қиләдур (ТВГ, 1902, 33); Атәш әрабә йолини кормақ учун бир хәмаә йәңирнайлар келгән емишләр (Тар., 1906, 2).

хәмаә³ جماعه <рус. "партия" - партия.

Русийәни сатсийалист хәмаәси (Тар., 1906, 5); Сатсийал=демакрат хәмаәси (Тар., 1906, 5).

хәмаәт хадими جماعت خادمی <рус. "общественный деятель" - жамсат арбоби.

Бугун хәмаәт хадимләри учун биринчи дәрс кунидур (Хур., 1917, 37).

хәм"ийәт¹ جمعیت <рус. "общество; труппа; кружок" - жамият; труппа; тугарак.

Билмәймизки, ким хәм айтики, хәм"ийәтгә қараб кәзақ орусләр келәйәтдиләр деб (Тар., 1906, 9); Сәләрини(нг) хәлләрини илишдурмақ учун йәсалмиш хәм"ийәтләр кәзақ әскәр тәрәфиндән тарқатилуб, рәисләри тәвқиф қилинуб, хибсхәнәләргә салинуб езилмақдәдур (Тар., 1906, 17).

хәм"ийәт² جمعیت <рус. "митинг; собрание" - митинг; мажлис, йагилиш. (Метингкә), йә"ни сийәсий хәм"ийәт (Хурш., 1906, 1); Метинглар

жәм"ийәтләр гә палатсәләр хужум етмаги елгә дәлилдур (Тар., 1906, 12).

жәм"ийәт³ جمعيت <рус. "партия" - партия.

Ишчиләр партияси (ишчилар жәм"ийәти) (Тар., 1906, 12); Партиялар, йә"ни жәм"ийәтләр хусусидә (Тар., 1906, 17).

жәм"ийәти хайрийә جمعيت خيريه <рус. "благотворительное общество" - жамияти хайрия.

жәм"ийәти хайрийә (Тар., 1906, 8).

жанубий полус جنوبي پولوس <рус. "жнний полюс" - жанубий кутб.

Ул оқнинг (глобус ўқининг) икки учи чиқиб турган жәйи нуқтаи полус деб аталадур. Аләрнинг бириси жануб вә бириси шимал тәрафдә болган учун бирини жанубий полус вә бирини шималий полус дейдурлар (Ёднома, 83).

жәридә جريد <форс (<рус. "газета") - газета.

Боләк йердә бариб гәр қилсә изхар.

Жәридә қойсәләр ҳәққигә дәркар

(Муқимий, АТ, П, 153).

Әмма умидвармизки, милләт турсун, бәлки бир зәманлар келәрки, Туркистанда онләб жәридә вә мәжәлләләр чиқар (Сам., 1913, 44); Му- сулманларга назар қилибсизләр! Жәридә (гәзит) ва тилиграмләрдән оқуб турибсизләрми? вә мухәрәбәнинг ахвалидән бахәбәрмисизләр деб (С.Фарг., 1914, 97).

жәханнамә جهان نامه <форс. [әсли جهان نما жәханнума - жаҳонни кўрсатувчи] (<рус. "география; карта") - география; харита.

Агәр жәханнамәгә қаралсә хәр ким корәдурким, Ташкәнд мәшриқ тә- рафга йәқинрак, лекин Мәскав вә Петирбург узақракдур. Шул баис- дин ул шәхәрләрдә саитлар кейинрак қаләдурлар (ТВГ, 1885, 2); Бир аз тәварих бир аз жәханнамә илмләрини органибдур (Колумб, 2).

жин جين <рус. "джин" (волокноотделитель) - жин, жин машинаси.

Американинг жин деган машинаси (ТВГ, 1875, 4); Пәхтә тазә қиладур- ган жин намлик машинә (ТВГ, 1885, 11); Пәхтә тазә қиладурган жин намлик машинәләр бар (ТВГ, 1894, 12).

жисм جسم <рус. "тело" (физ.) - жисм.

Иссиқлик ҳәрқәндәк жисми кентайтурадур (ТВГ, 1889, 46).

жисманий тәрбийәт جسماني تربيت <рус. "физическое воспитание" -- жис- моний тарбия.

Жанимиз илә бәрабар болган әзиз фәрзәндимизнинг жисманий тәрбийә- ти учун нақадар жәфа чекармиз (Сам., 1913, 34).

жуграфия // жәграфия جغرافيه жу"рафийә // жә"рафийә جغرافيه ~ жуграфия جغرافيه <форс., араб. جغرافيه жәграфия (<рус. "география") - география.

Кимиким билди жуграфия илмин,

Бу созгә фикр етиб коргузди хилмин

(Фурқат, ТВГ, 1906, 34; ТА, П, 43);

Жуграфия илми копайиб, дунйанинг курралиг еканлигин ма"лум вә сабут қилди (ТВГ, 1893, 8); Мәзкур кәттә мәжлис учун гимназиянинг

кәттә залханәсидә жу"рафийә вә илми хикмәттә тәәллук хәр хил әс-баб вә пилян вә машинәләрни тәййарлаб қойған еканләр (ТБГ, 1899, 7); Илми жу"рафийә гайәт ески вә муҳим бир илмдур (МС, 1907, 82); Шул тәриқадә илми жу"рафийәни оқуб, хәритәләрини диққәт илан тәфтиш қилған... дунйани әхвалиғә ашна болур еди (ТБГ, 1909, 44); Жу"рафийәни райазий (Жу"рофия, I).

жу"рафийә жәм"ийәти جغرافيه جمعيتي <рус. "географическое общество" - география жамияти, географлар жамияти.

Мәмләкәтләрдә мәхсус жу"рафийә жәм"ийәтләри тә"сис қилмишлар (ТБГ, 1909, 44).

жу"жур جو جاور ~ جصور - қ. дижур.

жу"зв جزو <рус. "часть; частица" - қисм; заррача.

Хәва бир неча жу"звдин мураккабдур (ТБГ, 1889, 44); Аларнинг енг кәттә жу"звләрининг бири кислород вә бири азут деб аталадур (ТБГ, 1889, 44).

жумхурийәт جمهوريت <азар.=турк. cumhuriyet (<рус. "республика") - республика.

Қошма хәлқ жумхурийәти (Турк әли, 1917, I).

жумхурийәти әвам جمهوريت عوام ~ жумхурийәти аһам جمهوريت اھام <рус. "народная республика, демократическая республика" - халқ республикаси, демократик республика.

Бә"зиләр Русийәдә жумхурийәти әвам тә"сис қилмәкни мунасиб коруб, ул хәқдә муфәссал нутқлар сойлаб, жумхурийәти аһамнинг фәидәлик болганлигини бәйән қилғанләр (Хур., 1917, 14); Бу бәйәннамәдә дейилурки, кенг фәдиратсийә әсәси устиғә тәшкил етиладурган жумхурийәти аһам усули идарәси Аһрика мисалиндән болсун (Турон, 1917, 5).

жумхурийәтчи جمهوريتچي <азар.=турк. cumhuriyetci <рус. "республиканец") - республикачи.

Жәмаәт мәхкәмәләри (Туркистанда) ... тинчлик вә асайиштәлик ила туруб, жумхурийәтчиләр тәрафлариндән қилинған тәклифгә итаәт қилиб, әмрләрини бәја келтуруб турмақләри е"лән қилинадур (Наж., 1917, 17).

3

зааологически деган баг زااولوجيسكى دېگان باغ <рус. "зоологический сад, зоопарк" - ҳайвонот боғи, зоопарк.

30=нчи йәнвәрдә ертә бирлан зааологически деган баг, йә"ни ажайибул=махлуқатләр бар бағтә бардук (ТБГ, 1895, 42); Кечқурун хурмәтлу Лапин торә бизләрни мәзкур шәхәрдағи зааологически деган баггә алиб бардиләр (ТБГ, 1900, 42).

забастофка زا باستوفكا ~ забастофка زا باستوفكا забастофка, йә"ни иш тохта-тиш زا باستوفكا ياستوفكا يعني ايش توختايش ياستوفكا, йә"ни тәрки хизмәт زا باستوفكا يعني تروا خدمت <рус. "забастовка" - иш ташлаш, забастовка.

Чирақчилар забастофка, йа"ни иш тохтаткани сәбабли мазкур шахар қарангулик вә зулматдә калибдур (Тар., 1906,1); (Забастофкә), йа"ни тәрки хизмәтләр (Тар.,1906,4); Рабачилар бир йәрим ай забастофкә қилиб, иш тохтатиб туруб едиләр (Тар.,1906,5); Рига – шахар конкаси забастофкә қилибдурләр, йа"ни тәрки хизмәт қилибдурләр (Тар.,1906,16); Атәш кемәләрнинг хизмәткарләри забастофка қилиб, әксәр атәш кемәләр йурмай тохтабдур (ТВГ,1906,24); Зераки, забастофка, йа"ни иш тохтатиш болуб, ул забастофка башлукләри ози иш қилмай, боләк адәмләрни хәм иш қилмақдин мән" қиләдур (ТВГ,1906,33); Бәнгалә вилайәтидәғи темир йол хизмәтчиләри йақиндә жүдә зор забастофкә, йа"ни тәрки хизмәт қилиб, мазкур вилайәтдәғи жәм"и атәш арабәләрни тохтатиб қойубдурләр (ТВГ,1907,92); Ул хукми муллабәччәлар фәхмләб, мәдрәсәгә келиб забастофкә қиламиз деб дәнжалләр қилишибдур (ТВГ,1908,9); Шахәрдә умумий забастофка башланган кочәләрдә намайишләр болган (ТВГ,1913, 32); Вә мазкур сийасий забастофкагә аралашганларгә хәм жәза бермагини билдурди (ТВГ,1913,32).

забастофкә қилгучи زاباستو فکله قىلغۇچى забастофчик زاباستا قىلىش забастофчик زاباستو قىلىش <рус. "забастовщик" – забастовкачи, иш ташловчи.

Забастофкә, йа"ни ишләрини ташлаб йалқавлик қилгучиләр (Тар., 1906,2); Забастафчикләр ва игвагәрләр келәдурган йолләрни топләр вә пулимит билан сәкласәләр керак (Тар.,1906,3); Вә забастофчикләрнинг хукумәтдарларгә йаман муддәа бирлан қарши туриб, зорлик қилган фе"лләрини хәмәсини йаман корәдур (Тар.,1906,7).

забит زابىت <озар.=турк. (<рус. "офицер") – офицер.

Тәл"әтбек он нафәр жапон забити йубарилмақини хахш қилган еди (Сийна,1913,33,797).

завут زابوت زابوت زابوت забуд زابود <рус. "завод" – завод.

Завутдә тәрқәган Ивануф ати,
Хәмә тази нәжад анләрни зати

(Фурқат,ТА,П,15);

Завудни биткәзалмай ешанни жани чиқди,

Афсус, ей хәлайик, ишләр йаман чиқди

(Муқимий,АТ,П,34);

Вә гәқий кәсбу хунәр билан забут ва карханәләридә қилинган аши-аләрини мазкур вистафкә қабул қилиб аладурләр (ТВГ,1878,7); Ушбу пәхтә завутининг бинаси 1878=нчи йилдә баш хақими фәрмайишләри бирлан бәрпа болуб ерди (ТВГ,1881,3); Завуд вә фабрикләрдә ишланган нәрсә алмақгә қадирдур (Деҳқон,1915,1,2); Он йилдан зийад Бақижанбай завутидә хизмәт қилдим (САД,33).

завуд егәси زابد اىگهسى <рус. "владелец завода" – завод эгәси.

Бурун бир бай йаки завуд егәси ани нечук ишләтган болсә, ул хазирдә шул койи қалган (Эл бай.,1917,1).

завудчи زابدچى <рус. "заводчик" – заводчи, заводчи бой, завод эгәси.

Йоддашбай деган завудчининг дәмәриги мавзуидаги завудни йанида-
ги бағига кечкурун икки адам келди (ТВГ, 1907, 52).

загранитсә زاگرانيسه <рус. "заграница" – чет эл, чет (хорижий) мам-
лакат.

(Загранитсә) – мәмләкәти әһәбийдә (Тар., 1906, 4); Байарлар заг-
ранитсә, йә"ни дигәр падшах мәмләкәтигә кетуб едиләр (Еднома,
73); Хариж мәмләкәтгә (загранитсәгә) кетмақ учун бул адәмгә хеч
бир мане" йокдур (С.Фарг., 1914, 34).

задәган زادگان <рус. "аристократ" – зодагон.

Хәр киши туғулган оиласигә қараб задәган, буржува вә йәки дехқан
хисаб қилинур еди (Турк әли, 1917, 3).

здаткә زاداشه <рус. "здаток" – задатка, бай пули.

Ушбу китаблар Ташкәнд китабфурушларини(нг) хәр бирләридан тапи-
лур. Йүзләб алувчи вә сатувчиләр учун йүқаридә йазилмиш бәхалә-
ри мумкин дәрәжәда кәмитилур. Башқә шәхәрләрдән соравчиләр бир
аз здаткә йубарсәләр тезлик ила йубарилур (Авлоний, МШ, I, I).

зайавленийә زاياولينيه ~ зайавленийә нам әризә زاياولينيه نام عريزه <рус.

"заявление" – билдириш, әълон, әълоннома; ариза, илтимоснома.

Бул хәқдә бир е"ламнамә (зайавленийә) йазиб, Ашқабәддә темир
йолнинг баш идарәсигә йубармақ лазимдур (С.Фарг., 1914, 36); Интин-
дат мәхкәмәсигә ушбу йил 15-нчи сентабиргәчә теккан зайавленийә
нам әризәләригинә қабулга алинур (ТВГ, 1900, 5, 27).

зайум زايوم <рус. "заём" – заём.

Анатолий илә Сурийәдә ислахат учун 35 миллион сомлиқ зайум бе-
риладур (ТВГ, 1913, 38); Хуррийәт (зайуми) буржи... мәзкур зайум-
нинг вәтән учун фәидәлигини бәйән қилувни мунасиб корурмиз (Хур.,
1917, 19).

заказ زاکاز يعنى سپارش ~ зәкәз زکاز ~ заказ, йә"ни сипариш
<рус. "заказ" – заказ, буюртма.

Хәридарлар хәзир болуб, бә"зиләригә бир аз йубарәдурган заказ
келган сәбәбдин бә"зиләр тәхир қилмәсдин хәрид қилабашлабдур
(ТВГ, 1911, 60); Хоқәнд Ғасудариственний банкәнинг закази бойнчә
(С.Турк., 1914, 22); Хәрбий заказлар (С.Фарг., 1914, 12); Заказ, йә"-
ни сипариш қабул қилинадур (С.Фарг., 1914, 66).

заказ қилмақ زاکاز قىلماق ~ зәказ қилмақ زکاز قىلماق <рус. "заказать" –
заказ қилмоқ, буюртмоқ, буюрмоқ.

Думәнинг әввәлги мәжлисидин сурат тушуриб алмаққә енг махир су-
ратчигә заказ қилмаққә иттифәқ қилибдурлар (Тар., 1906, 7); Русийә
хуруфи бирлан басиләдурган машинә алиб фарс хуруфларини әләхидә
зәказ қилиб отқузган екан (ТВГ, 1911, 56); Пулини пешәки йубариб
зәказ қилган адәмләргә... он әдәд картә вә муфт йубарилур (Сйна,
1913, 17, 215).

заказнай хәт زاکاز نوي خط ~ заказной хәт زاکاز نوي خط <рус. "заказное письмо" – заказной хәт.

Вә йәнә заказнай деган хәт болсә керәк (ТВГ, 1871, 24); Заказнайни
ма"ниси йсқалмайдурган хәт деганидур (ТВГ, 1871, 24); Заказной хәт

дәр Ахмәд охундгә... Кулмухаммәд Юсуфбай оғлигә... (ТВГ, 1892, I); Заказной хатлар учун I4-2I-28, бәлки андин хәм зийад пул аладур-ләр хәтнә вәзнигә қараб (Еднома, 29); Заказной хәт... (С. Фарғ., 1914, 24).

зәкаләт زکات ~ закәлад زکات <рус. "закаток" - закат.

Алай десә, кантурдә йоқ бир пақир,

Десә: алмайин, ул зәкаләт куйир

(Муқимий, АТ, П, 9);

Бир аз зәкаләт йубарилсә, тезлик илә хәр тәрәфгә кондирилур (Авлоний, МШ, П, 46); Закәлад қабул қилуб падлог учун ... жәза корган адәмләр сәйлав хәқиғә малик олмасләр (Дума, 4).

закун زاکون - қ. закун.

закунчи زاکونچی - қ. закунчи.

закунхана زاکون خانه - қ. закунхана.

зал کتّه زال ~ зал уй زال اوی ~ катта зал уй کتّه زال зал дегән кәттә имарат زال دیکان کتّه محلات <рус. "зал" - зал.

Ошәл гимназийәнинг кәттә зали, музайән болди бир гулшән мисали (Фурқат, ТВГ, 1890, 26; ТА, П, 22); Алар гимназийәнинг зал дегән кәттә имарәтигә кирган вәқтдә икки қичкинә шагирд қиз балә райал дегән нағмәни ойнаб турди (ТВГ, 1887, 23); Ул бәләнд дәражәлик кәтта залға кириб кетдиләр (ТВГ, 1893, I); Вә мәзкур залнинг хәмә атрафларидәги уйләрдә хужуми адәм толиб гойаки ийдгах болинди (ТВГ, 1895, I); Ордәнинг ичиндә узундан=узақ салиб қойган кәттә зал уйләр ва бул уйләрни зийнәту намайишларигә ақләримиз лал болди (ТВГ, 1895, 23); Мәзкур залдин чиқиб гимназийәдин әзимәт қилдиләр (ТВГ, 1898, 37); Зал уйна(нг) бир тәрәфигә дәрвәзәдек кәттә рамкагә ақ бозни тутуб қойган екан (Туж., 1908, 45); Мәзкур қәсрдәги залларнинг ичидәги әндудларини корган киши тәжәммуллигидин хәйран бодуб қаладур (ТВГ, 1911, 65); Залдә фива ичганлигига... Дониал дегән орис гуваҳ (САД, 15, 36).

залок // залог زالوک ~ залог زالوع <рус. "залог" - гаров.

Мәхкәмәләргә мә"лум қилмасдин фуқаралар оз араләридә қилишган хуждәт хәтләр билан йер вә хавлиларни гәровгә ва залокгә қоймақ хусусидә шәхадәтнама бермақ мүмкин емасдур (ТВГ, 1881, 22); Мәзкур пудратнинг жәми соммәсидин ондан биригә ләйиқ залог, йаки кәфил-намәси болсә керак (ТВГ, 1884, 10); Сәвда пулидин уч хиссәдин бир хиссәсини залок қойсәләр керәк (ТВГ, 1894, 34); Русийә зақунидә муқәррәр болган залокни қойсәләр боладур (ТВГ, 1898, 31); Вә мәзкур бай банқәханагә залог қойуб ақчә алган екан (ТВГ, 1904, I); Тергавчи (Тофингайефни вә әнинг хәмраҳларини гәрав (залог) влан азад қилибдур (ТВГ, 1908, 35); ... шәхәрдән I4 нафәр адәмни залог бермақни тәләб қилибдурләр (С. Фарғ., 1914, 50).

замәска زامسکا <рус. "замаска" - замазка.

Агәр замәска ози қуйуқрак, керәк болса ул вәқтдә зигир йағини

кәм қошмак керак (ТБГ, 1897, 14).

запас

زافاس ~ запас ~ زافاس запас, йа"ни ехтийат
<рус. "запас" - запас.

Кераклик ажнаслар бар болуб ва бөлкя бирмунча артуқча (запас) болуб турмаги йахши болур еди (С. Фарг., 1914, 82); Ва йанә мәзкур изхарнамалар ичиндә запаскә деб тә"йин болган гәлләләр икки муддәтгә таййарланиб тамам боладур (ТБГ, 1894, 17); Хизмәти тамам болгандин кейин йанә бир неча йилләр запас, йа"ни ехтийат аскәридә хисобланур ердиләр (МС, 1903, 42); Аскәрийәләрнинг чап тәрәфида атстафкага ва запасгә чикқан аскәрләр хәзир ердиләр (ТБГ, 1908, 90); Запас сәлдатләрни хәзир болуб турмақлари тоғрисидә е"ламнамалар йапуштурулган (ТБГ, 1913, 8); Гошт ва гәйри нимәрсәләрнинг запаси (артуқчәси) йеткудекму? (С. Фарг., 1914, 53); Турк аскәрләрининг йармиси ехтийат (запас) аскәридур (С. Фарг., 1914, 83); Хәр қайси вилайәтләрдәги запас аскәрләрни йигиб йубармақ учун фәрмайиш болилган сәбәбли... (ТБГ, 1914, 70).

запасной

زا پاسنوی запасной ~ زاپاسنی запасной аскәр запасной
<рус. (харб.) "запасной" - запасдаги.

Ва запасной аскәрләрни қошгандә тамами торт миллион сәлдатләр боладур (ТБГ, 1898, 38); Умум имарәтләрдә запаснийләрни жәм қилмақ учун дәркарлик нәрсәләр чай, таам хәзирланибдур (С. Фарг., 1914, 45).

записка

زاپيسکه ~ записка ~ زاپيسکا записка - записка, хатча, мактубча.

Копчи тургандә записка нимә қилиб йурубдур (ТБГ, 1914, 27); Очурилган йахуд тузатилуб йазилмаган запискәләр хисаб вақтидә е"тибаргә алилмас (Дума, 1917, 9).

закаләт

زکالت - қ. закаләт.

закун

زاكون ~ закун ~ زکون закун <рус. "закон" - қонун.

Амма закун бойинчә сәвдагә тейишли кағаз билан ихтиярый болса керак (ТБГ, 1870, 3); Думәләрнинг разиллиги ва қилган ҳукмләрдин башқә ҳеч бир закун ва қанун бәрпа ва мустәхкам болмайдур (Тар., 1906, 1); Ул қабул етмәган низам лайхәләри қанун (закун) болуб чиқалмайдур (Сам., 1913, 37).

закун лайхәси زکون لايحه سی <рус. "законопроект" - қонун лойихәси.

Ва йаинки ҳукүмәтнинг адәргә тапшурган йәнги закун лайхәләрини баҳсу муназәрә қилишиб, ба"зи рәд ва аскәрини мустәхкам қиладурләр (Туж., 1907, 8).

закунханә زکون خانه <рус. "адвокатура" - адвокатура.

Перавиский, йа"ни Ақ мәсҗид шәхарининг закунханәси (ТБГ, 1874, 5).

закунчи

زاكونچی ~ закунчи ~ زاکونچی закунчи, йа"ни адвакәт
زاكونچی يعنى حقوق شناس закунчи, йа"ни ҳуқуқшунас
<рус. "адвокат" - адвокат, химоячи, окловчи.

444 сом ақчә закунчи Тумансуфгә берилган (ТБГ, 1879, 8); Ва бул пулни мәзкур закунчи әризә йазмақ учунгинә сорабдур (ТБГ, 1899, 4); Ва"зи адәмләр бечарә қәрздарларни вексилни закунчигә бериб

хавли вә ерләрни хәтләтүб сатдуруб аладурләр (ТВГ, 1908, 59); Оқуб дохтур, зәкунчи, йурист болганләр (Сам., 1913, 4); Судийә закунчи, йә"ни хуқуқшунасләрни етишдирмақ керәк (Ойна, 1913, 7, 155); Биз баләләримизни оқитуб әдвәкәт (закунчи) ва фәбрикантликгә орғатмақдәмиз (С.Фарг., 1914, 15); Закунчи, йә"ни әдвәкәт (С.Фарг., 1914, 59); Татар фирибгәрләрдин бири закунчи болуб келиб мәталәрин алдаб алиб кетәр (ТВГ, 1914, 11); Ендиги заманнинг етти йашар баләләри хәм закунчи болуб қалган (Муин, ЭМ, 17).

зәрбә әскәри ضربه عسکری <рус. "ударный отряд" – зарбдор отряд.

"Зәрбә әскәри" йаш вә кучлик әскәрләр арасидән, бойдақ йаки баләсиз уйлик йигитләрдән сайланиб тәшкил берилгандур (Хур., 1917, 17).

зәхирә ذخيره <рус. "запас" – запас, әхтиәт.

Туркистан вилайәтидә гәлләни зәхирә қилмақ керәк (ТВГ, 1892, 1).

званок زوانوك <рус. "званок, телефонный звонок" – звонок, қўнғароқ. Арифжодобай оз кантуридә олтурган вәқтидә тилифан званог берилбдур (ТВГ, 1916, 31).

земискә زميسكى سالىغى ~ земиски пули زميسكى پولى ~ земиски солиги زميسكى سماغىسى ~ земиски жәмалгәси زميسكى جمالغەسى ~ земиски избор زميسكى ازبور <рус. "земский сбор" – земство солиги.

Салибан уйпули, олфан, земискә хәм қарауул пул,

Келибан ерта=кеч истәршин, әмлақдар хит қилди

(Нодим, ДН, 366);

Хәлқ земиски пули ... ул тәрәфгә турсун, дехқанчилик қилишта мәдари етмайдурган ерди (ФМС, 4); Чигирткә тухумининг кәвләмәк салуги вә бир тәрәф олпан пули вә земиски избор вә почта пули вә истәршиналәрни вәзифәси (ТВГ, 1902, 14); Кәсәлләр фәқиру бечарә болсәләр аләр учун музафәт земиски пулидин тә"йин қилинган бәхәгә мувафиқ толанадур (ОСН, 2); Туркистан вилайәтидәги земиски жәмалгәси икки хил боладур (ОСН, 2); Сәвдаханә вә кәсбханәси бар кишиләрдин земиски солиги та"йинланган қайдәгә мувафиқ миқдари земиски пули алинадур (ОСН, 23).

земләмер زيمله مير <рус. "землемер" – землемер, танопчи.

Анинг йерини әжратмағлиқгә домәханә шәхәр земләмеригә тапширган екан (ТВГ, 1909, 69); Ичләридә русчә оқуб дохтур, адвәкәт, земләмер, инжинир болуб чиқганләри болсә хәм буләр оз қаранләригә хизмат қиладурләр (С.Турк., 1914, 22).

И

ибадәтханә عبادت خانه <рус. "церковь" – черков.

Жәнаб гинирал=губирнатур... Мәргилян шәхридәги ибадәтханәгә кирдиләр (ФМС, 32); Русийәнинг кәттә ибадәтханәсидә... әлаҳидә дуа қилинди (ТВГ, 1892, 1); ... ибадәтханәдин чиқиб, саф саф турган әскәрләргә бариб, мубаракбад етиб парад қилдилар (ТВГ, 1915, 81).

ибрәтнамә عبرت نامه <рус. "театр" – театр.

"Тийатир нимадур? ... тийатир ибрәтнамадур (Ойна, 1914, 29, 550).

ибрайтханә تھیٹر خانہ <рус. "театр" - театр.

Ғажия йәхши тә"сир бериб ерди. Хәт ибрайтханәдин чикмәй туриб, йә-
нә качан қойилур? деб сорайдургәнлар коп еди (Ойна, 1914, 14, 231).

ибтидаий мәктәб ابتدائی مکتب <рус. "начальная школа" - бошлангич мактаб.

Чунки бу йил йәқин вәктләрдә Бухарадаги ибтидаий мәктәбләрдәги
муәллимләр хәр қайуларыгә бәрабәр хәзрәти йәмир тәрафларидән он
беш сомдән вәзифә тә"йин қилинган екан (ТВГ, 1911, 35).

игвагәр اغواگر <рус. "провокактор, смутьян" - игвогар.

Мәзкур әтрәд бир нечә игвагәрләрни атиб вә коп адәмләрни орунла-
ридин қачурубдурләр (Тар., 1906, II).

идарә¹ اداره <рус. "управление, учреждение, контора" - бошкарма, муас-
саса, контора.

Сәмәрқәнд шәхәр идарәсигә хәм"и шәхәр идарәләрини страхавай (си-
гуртә) қилмақ мәс"әләси музакәрә болилмақдадур (Сам., 1913, 4).

идарә² اداره <рус. "редакция" - редакция.

Идарәгә мактуб (Сам., 1913, 30); Бә"зи мухтәрәм киши идарәгә йа-
задурки, мәсәлән: бизни әдрисимизни фәлан-фәлан оғлигә йазмәс-
дән нә учун (уф) деб йазарсиз? (Сам., 1913, 33); "Турон" гәзитәси-
нинг идарәси (Турон, 1917, I).

идарә ә"заләри اداره اعضاي <рус. "президиум" - президиум.

Шорагә призидийум (идарә ә"заләри) сайланди (Көнгәш, 1917, 4).

идарәи жумхурийә اداره جمهوريه <рус. "республиканская система управ-

ления" - республика идора этиш усули. Идарәи жумхурийә болуб,
мәзкур мәмләкәт қанунләри хәлқ вәкали тәрафидән тасниф болуб,
йәнә мәмләкәт падшәси мақаминдә хәм хәлқ вәкиллари уч йа беш
йил учун бир кишини раис сайлайдур (Сам., 1913, 43).

идарәи мәдәнийә اداره مدنيه <рус. "культурно-просветительное учреж-
дение" - маданий-оқартув идорәси.

Шул праграммаләрдән идарәи мәдәнийә учун лайихә хәзирламәк шә-
хәр вә дахә башлуқләригә тапшурулди (Наж., 1917, 8).

идарәи мәшрутә اداره مشروطه <рус. "конституционный режим" - конститу-
цион режим.

2=нчи, идарәи мәшрутә усулидурки, мәмләкәтнинг хәр бир вилайәт
хәлқидән махсус қатәзгә мувафиқ вәкилләр сайланиб... вә хәр ви-
лайәт вә хәлқининг әхвалини е"тибаргә алиб зақун тузайдурләр
(Сам., 1913, 43); Демәк, хуррийәт тәрафдарларининг енг баруб ти-
ралган нуқталәри идарәи мәшрутә еди (Наж., 1917, 16).

идарәи миллийә اداره مليه <рус. "национальная форма правления" - мил-
лий идора усули.

Идарәи миллийә учун лайихә хәзирламәк шул хусусләрдә сайланган
олкә камиссийәләргә тапшурулди (Наж., 1917, 8).

идарәи мухтарийә اداره مختاريه <рус. "автономная форма правления" - ав-
тономия (мухторият) усул идорәси.

Муваққәт ҳукумәт тәрафидән қурултайни тәбриқ қилган Ислависнуф
бәйән етмишдирки, Русийәнинг келәдурган усул идарәси милләт жи-
хәтидан идарәи мухтарийә боләдур (Турон, 1917, 5).

идарай шариъа ادارۃ شريعيہ <рус. "духовное управление, мусульманское духовное управление" - диния назорати.

Идарай шариъа учун лайиха хазирламак Абдулахад...ларга тапшурулди (Наж., 1917, 8).

идиал ايديال <рус. "идеал" - идеал, жксак мақсад.

Биз туркистанликларни маданийят ва заманинг улум ва фунундан хабарлар болуб, нафланмақларини мақсад (идиал) тутуб, ажизанә хизмат етмакга бел бағладик (С.Турк., 1914, I); "Садаий Фарганә" намлик нашрга гайрат етилган маҳаллий газетамиз васитәси бирлә севиклик милләтимизнинг ... заманинг улум ва фунундан хабарлар болуб, нафланмақларини мақсад (идиал) тутуб, ажизанә хизмат етмакга бел бағладик (С.Фарг., 1914, I).

идийә ايديه <рус. "идея" - идея, гоя.

Ишчи ва салдат шоралари идийә (гайи амал) жиҳатидан худә йахши муассасалар болсалар ҳам аларнинг Туркистандагиларини билуб болмайду (Кенгаш, 1917, 8).

ижазатнама اجازت نامه <рус. "пропуск, разрешение" - пропуска, рухсатнома.

Махсус мухрилик ижазатнамалари болмаки керак (Турон, 1917, I).

ижрайә комитәси اجراييه قوميتهس <рус. "исполнительный комитет" - ижрайә комитети.

2=нчи мәсәлә "исполнителний комитет", йәни ижрайә комитәси тәшкил етмак ва бунга кимларни сайламак музакарәси болуб... ушбу әфандилар сайландилар (Турон, 1917, 7).

ижтима اجتماع <рус. "съезд" - съезд, қурултой.

Учунчи ижтимаи мусулман (Хурш., 1906, 2).

ижтимаий бухран اجتماعي بحران <рус. "социальный кризис" - ижтимаий кризис, социал кризис.

Хуррийәтдән сонг йетти ай зәрфида Русийәнинг тале" кемәси даҳшатли фортанә... устинда сайр қилуб, ниҳайәтдә шиддатли бир сурәтдә сийасий ва ижтимаий бухран... ичиндә боғулуб келмақдә (Турк эли, 1917, I).

ижтимаий ҳайат اجتماعي حيات <рус. "общественная жизнь" - ижтимаий ҳаёт.

Чунки дәвләтий ва ижтимаий ҳайат мәсәләлари бу йердә ҳал етиләду (Турон, 1917, 3).

ижтимаийун=амийун фирқәси اجتماعيون عاميون فرقهسي <рус. "социал=демократическая партия" - социал=демократлар партияси.

Русийә ижтимаийун=амийун фирқәси ҳукумәтнинг ушбу байаннамәсини барча дәвләтларнинг мазкур фирқәларига билдуруб, аларнинг ҳам оз ҳукумәтларини... кондулмақларини отунган едилар (Хурш., 1917, 5).

ижтимаийун=инқилабийун фирқәси اجتماعيون انقلابيون فرقهسي <рус. "социалист=революционер" (әсер) - социалист=революционер (әсер).

Бугун Русийәдә енг зор қуввәтгә малик болган ижтимаийун=инқилабийун фирқәси шакли идарә ҳақиқдәги програм маддәсини бу маз-

дурлар (ТБГ, 1886, 35); Ҳурматлу хоҷандлик ҳажини ҳарёмини Мирзу-суф Мирфайаз оғлининг иклимнамаларин қоруб... ва ғайри ҳар хил хунәр ва касобларнинг сән"ятларин қоруб, аларнинг риважларини ҳазрат ҳақ тааладин тилаб, дуаин хайрлар қилдуқ (ТБГ, 1886, 41).

иқтисадийят اقتصاديات <рус. "экономика" - экономика, иқтисодиёт. Тоғридики, иқтисад миллатларни йақинлашдирур; фақат бул ҳам тоғридики, иқтисадийят миллатларнинг мухтариийят ва истиклал сайёсинда таракқий етур (Турон, 1917, 10).

иликтир اليكتير ~ اليكتير <рус. "электричество" - электр. Бингларча трамва, афтамабил, Ҳар йерда иликтир ила қандил (Ажзий, МИ, 25);

Шаҳарнинг кочаларини иликтир чирағ бирлан йаруқ қила башлабдурлар (ТБГ, 1913, 83).

иликтирий اليكتيري <рус. "электрический" - электр.

Чайханаларга ҳам ссм билан иликтирий чирағларни йақуб, ниҳайятда зеба қилибдурлар (ТБГ, 1911, 67); Анда катта сәхнадә ссндар қойган екан. Аҳли кәсбадин коп болур екан. Анга иликтирий фәнарлар қилибдурлар (ТБГ, 1911, 70).

иликтирийя اليكتيرييه ~ اليكتيرييه <рус. "электрический; электричество" - электр.

Йанги иликтирийя араблар ушбу келадурган йанвар айидин башлаб йурар емиш (ТБГ, 1912, 99); Иликтирийя чирағлар йақилиб, улуг (йубилий) бәйрами болди (ТБГ, 1913, 16); Ва йанә иликтирийя қуввати-нинг чирағи бирлан адамизаднинг ичини, тамагини ва козининг ичини йаруқ қилиб, анинг ичиндаги нимарсаларни йа бирар пайда болган кәсәлларни биладурган машинә ихтира қилибдурлар (ТБГ, 1913, 61).

иликтирийя истансәси اليكتيرييه استانسه سي <рус. "электрическая станция, электростанция" - электр станцияси, электростанция. Андижан шаҳаридә иликтирийя истансәсининг ишлари тамам болди, мазкур шаҳарнинг кочаларини иликтр чирағ бирлан йаруқ қила башлабдурлар (ТБГ, 1913, 83).

иликтирийя қуввати اليكتيرييه قوتى <рус. "электрическая энергия, электроэнергия" - электр қуввати, электроэнергия.

Ташканд шаҳаридә иликтирийя қуввати бирлан трамвай йурадурган болубдур (ТБГ, 1913, 1).

иликтирик اليكتيرييك ~ اليكتيرييك ~ اليكتيرييك <азар. = турк. elektrik <рус. "электричество; электрический" - электрик, электр.

Ёй, надар мухбир, бу кун илм ва таҷриба сәбаби ила минг=минг кишиларни иликтирик ила дава қиладурлар (ТБГ, 1907, 72); Дарваза устидәги икки ёдд гулдастасига ҳар хил қизил, сариг, ақ кичкинә иликтирик ләмфалар бирлан зийнат қалиб қойубдурлар (ТБГ, 1913, 58); Йанги Бухарада иликтирик устунларини олтургузуб, тамам қилдилар (ТБГ, 1913, 81); Сойланувига қараганда иликтирик депоси тамам ишни тохтатмак еҳтимали бар емиш (Турон, 1917, 2).

электричиски إليكتريچيسكى <рус. "электрический" - электр, электрга оид, электр қуввати билан харақатта келадиган.

Шәхәрни ҳам электричиски қуввати илан йарутмақ мәсләхәти ҳазир шәхәр домаһанәдә болуб турадур (ТБГ, 1906, 32); Ҳар хил гулләр билан вә бәйрақ билан, электричиски чирағләр билан зийнәт берилган (ТБГ, 1909, 42); электричиски трамвай беш минг вә афтамабел беш минг болуб, ҳаммә харақатда екан (ТБГ, 1910, 86).

электричиства إليكتريچيستوا ~ электричиствә إليكتريچيستوا <рус. "электричество" - электр, электрик; электр қуввати; электр чирогы. Сшал йәшин йашнаб, хәва гулдурәгани-хәвадә пәйда болган бир қувватдурки, ани электричиства дерләр (ТБГ, 1877, 4); Ахирги вәқтләрдә электричиствани йолләрдә хәм исте "мал қилмақни башлабдур, йә"ни тәфсири шулким, асмандә йашин болган вәқтдә қандақ йарук вә равшәнлик пәйда боладур. Ушандақ равшәнликни ушбу вәқтнинг уләмәләри хунәр бирлан озләри қиладурләр (ТБГ, 1883, 27); Ирландийә деган ингилис мәмләкәтининг шимал тәрәғидәғи вилайәтдә ушбу йилдә 2=нчи мезандә электричиствә бирлан йәнги йрәбә бина қилибдурләр (ТБГ, 1883, 36); Хәвадә электричиства деган бир тәәжуб от бар. Мәзкур от асмандәғи барк, йә"ни чәқмақ отидур вә ул от бенихәйә йарук боладур (МС, 1903, 68).

илми жуғрағийә علم جغرافيه <рус. "география" - география, география фани.

Илми жуғрағийә ... ахли тижарәтгә мәхсус керәклиги бардур (ТБГ, 1909, 44).

илми нуҷум علم نجوم <рус. "астрология; астрономия" - астрология; астрономия.

Ҳанаб деректур бизләргә илми нуҷумни бәйан вә йән қилибдиләрким, афтабининг йаруғлиги бизләрнинг козимизгә ақ рәнг корундур (ТБГ, 1898, 46).

илми сәнаәт علم صناعت <рус. "промышленность; промысел" - сансаат; касб= хунар.

Коз алдидә корулуб турган илми сәнаәт вә илми ҳисабләрни бизләргә тахсил әйлаб билмақ лазимдур (ТБГ, 1907, 67).

илми тәшрих әл-әбдан علم تشريح الابان <рус. "анатомия" - анатомия.

Ҳисаб, хандәсә, жуғрағийә, илми тәшрих әл-әбдан (адәмнинг қаринләрини йаруб дәрдини биладурган илми) ва башқә хәммәси оқулган (С.Фарғ., 1914, 7).

илми ҳисаб علم حساب <рус. "арифметика" - арифметика.

... вә ахири ҳар қайси баләләр илми ҳисаб тоғрисидә бир сәвални бәйан қилдиләр (ТБГ, 1897, 21).

илмханә علم خانه <рус. "учебное заведение; аудитория, класс" - билим юрти; синф.

"Усули сәвтиййә" мәктабини су"исте "мал қилиб, илмханәләрни сәвда йуртләригә айлантирибдурлар (Ойна, 1913, 29, 364).

имам امام <рус. "поп" - поп.

Колумб ози бирлан нәсара хәлқининг бир нечә имамләрини бирга-

лаштуруб алди (Колумб 25); Русийа хурматлик имамлари келушуб... муражаат айлашдилар (ТВГ, 1897, 23); Ул имамлар Америкадан бутпа-растларни масихий динига да"ват қилсун деб... (Колумб, 33).

имза

امضا <рус. "заголовок" - сарлавха.

"Вакт" газетасининг ушбу йилда 9040 рақамда пайтахт мактаблариндин бириси имзалик шул мазмунда мақалани йазибдурким... (ТВГ, 1912, 7).

импиратрицса

امپراتريسه ~ импиратрицса

импиратрицса <рус. "императрица" - императрица, император рафиқаси.

Хитай импиратрицсасини расман падшах хатуни деб атайдулар (ТВГ, 1892, 2); Хусусан маликка ва импиратрицса бирлан олтурадурган вагунларни алтункарлик қилуб ... (ТВГ, 1902, 15); Импиратрицсийа Йекатринна вафат болуб, андин кейин йанна бир падшах отуб, мазкурә Йекатриннанинг набирәси импиратур Аликсандр Павлович Русийа давлатига падшах болди (МС, 1907, 112).

импиратур

امپراتور ~ импиратур

<рус. "император" - император.

Импиратур ақ падшах хазратлари ... (ТВГ, 1870, 1); Сшал йаш импиратурнинг хукмранлигининг жуда қилуб ма"лум айлади (ТВГ, 1900, 29); Импиратур Аликсандр первай вафат болуб, Русийа давлатига анинг укаси Николаи первай падшах болди (МС, 1903, 110); Токло ози катта шахар болуб, анди Японийа импиратури турадур (ТВГ, 1904, 8); Мазкур Петирбург шахрини импиратур Петир Велики деган рус падшаси бина қилмишдур (МС, 1907, 94).

импирийалист

امپرياليسيت <рус. "империалист; империалистический" -

империалист; империалистик.

Импирийалист хукуматлар (Хур., 1917, 70).

имтихан

امتحان <рус. "испытание, экзамен" - синаш, имтихон.

Мазкур йанги копрукнинг махкамлигини имтихан ва тажрибә қилибдурлар (ТВГ, 1899, 6); Талабаларни имтихан қилмакга комиссия қилуб Бурхан Хабиб, Садик Абдулсаруф, Мунавварқари... та"йин қилинди (Кенгаш, 1917, 11).

инастран

امناستران <рус. "иностранец" - ажнабий.

Инастран, йа"ни озга ажнабийлар (Тар., 1906, 4).

ингализ

انگيليز ~ انگليز <сэр. = турк. ingiliz ingiliz <рус. "англичанин; Англия" - инглиз; Англия.

Газитларда оқуб кордук, билдурмиз,

Инглизга качан та"на қилурмиз...

(Фурқат, ТВГ, 1905, 34; ТА, II, 43); Инглиз

мамлакатидә бир копрукнинг устунларининг аралиги алти йуз газдин кобрақдур (ТВГ, 1886, 9);

ингалис

انگليس ~ انگليس <форс. (<рус. "англичанин; Англия" -

инглиз; инглизлар; Англия.

Ингалис мамлакатидә ҳам бул кәсәлнинг коп кучи бардур (ТВГ, 1899

6); Русийәнинг, ингилиснинг, фәрәнсузнинг, немиснинг вә ғайри-ләрнинг Аврупадан хариждә хәм коп йерләри бардур (МС, 1907, 92).
ингилдис малләря انگلیس مالاری <рус. "английские товары" - инглиз молла-
 ря.

Ингилдис малләринигинә емас, балки бутун йаврупа мәмләкәтләри-
 нинг мал вә әһнасләрини хәм бизнинг сәвдағәрләримиз итариб чиқа-
 рибдурләр (Тар., 1906, 7).

Ингилистан انگلیستان <форс. (<рус. "Англия") - Англия.

Ингилистан вә Германийә ... вә Русийәләрнинг абаданлығи шундин
 бәрпа болди (Колумб, 78); Ингилистан (С.Турк., 1914, 14).

ингилтәрә // әнгилтәрә انگلتاره <азар.=турк. Ingiltere (<рус. Анг-
 лия) - Англия.

Ингилтәрә мисали бирлә йазилиб, бә"д жумлә фәрәнг тилләридә тәр-
 жимә қилинған (Робинзон, 2).

инжинир انجینیر ~ инжинир انجینیر ~ әнжирнай انجیر نای <рус. "ин-
 женер" - инженер.

Дәрйәғә тушған тағни тазәламақ учун инжинир торә йубарилибдур
 (ТВГ, 1890, 7); Мәзкур қамалғанләрнинг арасидин бир нечә шәхәр
инжинирләри хәм қамалубдур (Тар., 1906, 1); Атәш йрабә йолини кор-
 мақ учун бир жәмаә әнжирнайлар келған емишләр (Тар., 1906, 2); Вә
 шәхәрдәғи бирнеча тәбибләр илан инжинирләрни мәхбүс қилибдурләр
 (Тар., 1906, 5); Имарәт қилмақчи болсак, пилан лайихәси лазимки,
инжиниргә мухтаж боләрмиз, әмма биз хәнүз (мухәндис) исмини бил-
 маймиз (Сам., 1913, 26); Илгәриги сарт инжинирлари (мухәндис) йер-
 ни сугарадурған сувләрни хәр хил егри=бугри йолләр бирлан кәттә
 ариғ вә дәрйәләрдән келтурған еканләр (С.Фарғ., 1914, 8); Нефт әса-
 рәти билиниб турған хәйни инжинирләр кәттә машинә йоли билан не-
 чә йүз сәржингәчә тешар еканләр (МС, 1907, 70).

инспектур انسپکتور ~ инспектур انسپکتور <рус. "инспектор" - инспектор.

Мәзкур инспектур мәктәбханәни коруб келәйатиб ... (ТВГ, 1892,
 32); Сирдәрйә музафәтидәғи мәдрәсә вә мәктәбханәнинг инспекту-
 ри кәттә мәдрәсәләргә қилған илтимасини гәзит алғучиләр оқуған-
 дурләр (ТВГ, 1896, 38); Мәзкур мутәвалли бул хусусдә дамлағә хәс-
 рәт қалиб, Мәрғилан инспектуригә әрз қалибдур (ТВГ, 1905, 15);
 Ески мусулман мәктәб вә мәдрәсәләри инспектурләр тәдбиригә ита-
 әт қилуб, мәариф нәзарәти мәктәблари қатаригә дахил болушләри
 мәтлубдур (Ойна, 1914, 14, 240).

институт انستیتوت ~ институт انستیتوت ديگان مدرسه
 <рус. "институт" - институт.

Истамбул шәхридә институт деган мәдрәсәнинг башлиғи хәнаб Му-
 радбей йазилибдурким, ул хәнаб русийә тилигә хоб махирдур вә
 русийә шаирләрининг тәснифләрини органиб турған емаш (ТВГ, 1885,
 37); Йетим қизләр учун Петирбург шәхридә институт деган йәнги
 мәдрәсәни бәрпа қилмаққә фәрмайиши алий болинибдур (ТВГ, 1894,
 26); Мәзкур жайләрдән отуб институт деган мәктәбханәгә туштук
 (ТВГ, 1899, 44); Умумтуркистан учун учителскя институт ачилмақ

қарар берилмиш (С.Турк., 1914, 4).

инқилаб انقلاب <рус. "революция, переворот" – инқилоб, революция. Бу кунлар башимизда бир сәхаб олса ажаб ермас, Муқаррардур заманә инқилаб олса ажаб ермас

(Завқий, ТА, 95);

Мазкур басмәханәдә басилган бир нечә инқилаб рисаләлари зәбт вә мусадәрә олиниб, бул хусусдә бир нечә адәмләрни махбус қилмиш-ләр (ТВГ, 1906, 7); Русийәнинг зор инқилабидә чирик нәрсәләрни асасән йемирган қувватли ихтилалда хәр милләтгә, Русийәдә турувчи хәр бир қавмгә озининг керәкларин коз алдина кетирди (Эл. бай., 1917, 1).

инқилабийун انقلابيون <озар., форс. (<рус. "революционер") – инқилобчи, революционер.

14-нчи ноябирдә кечәси Петирбургдә инқилабийун фирқәсининг жәмиһәти тутулмишдур (Туж., 1907, 15).

инқилабийун камитети انقلابيون كاميتيتي <рус. "революционный комитет" – революцион комитет.

Хәрбийә мактабининг шагирдләри қол бомбәләри вә пулимотләр ила ... болганләри ҳалдә хуррийәт уйини (дом свобода)ни мухасарә етуб, инқилабийун камитетининг 12 нәфәрлик ә"заләрини тәмамилә тутмиш (Турон, 1917, 5); Демәкки 12 сентябирдән етибарән Ташкәнд ҳакимийәти тәмам инқилабийун камитети қолигә отган ҳисаб олунур (Турон, 1917, 5).

инқилабчи انقلابچي <рус. "революционер; революционный" – инқилобчи, революционер; инқилобий, революцион.

Вәршавә шәхридә икки әдәд хурфия басмәханә тапилибдур. Аләрдин бириси әскәрийә инқилабчиләргә тәәллук екан (ТВГ, 1906, 60); Ул инқилабчиләргә йардәмчиләр қафқазликләр екан (ТВГ, 1909, 16).

инқилабчи демократийә انقلابچي ديموقراتيه <рус. "революционная демократия" – революцион демократия.

Бу хил жиддий вә мас"улийәтли бир замандә бутун мәмләкәт хайятиндә вужудгә келган ҳадисәләр ... инқилабчи демократийә ва бутун Русийәнинг азад милләтләри қаршусидә сойламақни озләригә қәрз вә ҳақ ҳисаб етурләр (Турон, 1917, 3); Инқилабчи демократийә (Турон, 1917, 14); Мусулманләр бутун қурултайләриндә, қарарләриндә, ичкәри Русийәдә болсун, қафқазийәдә болсун, Туркистанда, Қирғизистандә болсун, хәр тәрәфдә инқилабчи демократийә илә бәрабәр кетмәккә вә"да етмишләр (Турон, 1917, 4).

инқилабчи халқ انقلابچي خلق <рус. "революционный народ" – революцион халқ.

Инқилабчи халқ, озининг вақтли ҳукумати ҳам ишчи, салдат вә кристийан депутатләри советләрининг маркәз камитети васитәси илә ул хәрәкәтләрнинг әлбәттә йолин кесаәладур (Кенгаш, 1917, 8).

интибахнамә انتباه نامه <рус. "листовка" – варақа.

I=нчи йилда ерта билан шаҳарнинг бир қоп дарвазалирида, ҳатта шаҳарнинг марказий кочалирида... ушбу мазмунда интибахнамалар йапушдирилган эмаш (Хур., 1917, 29).

интелигент اينتيليجانت <рус. "интеллигент" – интеллигент, зиёли.

Мана бу йигит тараққийпарварлар арасида биринчиликни озига ниобат берган интелигентдур (ТБГ, 1910, 77).

интернат اينتيرنات <рус. "интернат" – интернат.

Андин сонгра ул динаблар мазкур мактабханага тийишли йанги бина болинган интернат уйлари ва ғайри башка жайларни кордилар (ТБГ, 1904, 46); Мазкур ҳажига ва ул адад интернат балаларга торт адад гуваҳнамани тапшурдилар (ТБГ, 1905, 26); Ташканд уйазди Тойтепа болусининг русийа мактабханасида 1906=нчи йилда – 19=нчи йилда, йа"ни октабир айинда интернат башланди (ТБГ, 1906, 62).

иримчик ايريمچيك <рус. "сиворотка" – сиворотка.

Ушбу вақтда Ташканд шаҳрида дифтирит касалини иримчик суви билан ем қилмакни тадбири тапилиб, риваж йахши болубдур (ТБГ, 1895, 27).

исбиргатилий касса ايسبيرگاتيلين كاسسه <рус. "сберегательная касса" – омонат касса.

Государственный исбиргатилий кассалар Русийа маҳкумидаги аксар шаҳарларнинг хазина ва почтаханалирида мавжуддур (Еднома, 3).

исимтой اسم توي <рус. "именны" – исмтуй, туғилган кунни нишонлаш.

Ниязининг исимтойга чақирилган болса ҳам бугунгина, йа"ни уйланган хатун келган сабабдин ози бармасдин, деншигининга йубариб табрик қилдирмакчи боладур (ТБГ, 1910, 46).

исён عصيان <рус. "мятеж, бунт, восстание" – исён, галаён, қузғолон.

Русийа демократийасини ҳар хил фикрларга салган ва шаҳарнинг назар диққатини озига жалб етган Корнулуф исён қан ақузмақдан тоқтатилди (Турон, 1917, 13); Жаридалар исён сабабларини турлича корсатадур (С.Турк., 1914, 11).

исёнчи عصيانچي <рус. бунтовщак, мятежник" – исёнчи, қузғолончи.

Исёнчилар Дурагусга ҳужум етдилар (С.Турк., 1914, 11).

искаля اسكلا <у.=турк. *iskele* (<рус. "пристань") – пристань.

Шамал болуб, қоп баржаларни ва искаляларни ҳалак қилубдур (С. Фарг., 1914, 17); Беш дана пристан (искаля) ҳамда бирқанча мал искаладлари куйди (С.Фарг., 1914, 22).

искалад اسكلا <рус. "склад" – омбор, склад.

Бир ҳавлидин бомбанинг искалади, йа"ни анбарханасини тапубдурлар (Тар., 1906, 1); Зираат ва деҳқанчилик асбаблари турадурган искаладга ружу қилсунлар (ТБГ, 1907, 18); Туркистан вилайатида зираат ишларига йардам хамийанинг уруғ сатадурган искалади (Деҳқон, 1915, 1, 10).

искамикә اسکەمیکە ~ اسکەمیکە <рус. "скамейка" – скамейка.

Искамикә узрә олтурса пичә рахәт қилиб,
кафшамиз лайи билә бих устидә йатмагшмиз
(Сабзор, 16).

искирипкә

اسکریپکە دیکان نغمات ~ اسکریپکە
~ искирибкә اسکریپکە <рус. "скрипка" – скрипка.

Мәзкур Илийн оз хавлисигә чақируб алиб, оглининг искирибкәсин саз қилиб, мәзкурлардин тә"лим алиб, искирибкә сазин узәсидин башкә бир кағазгә хуруфи хижа әдәдий бирлә йазиб, икки әдәд сәндук бина әйлаб, хамә қошук вә әшулаләрни сәндук ичрә жай қилиб таййар әйлади (ТБГ, 1875, 18); Әввәла йаш балалар вә кичкинә қизләр искирипкә деган нәғмәтләрни қолгә алиб вә устал устидәги китабгә йазилган ше"р әйәтләригә зехнларини қойуб турдиләр (ТБГ, 1897, 1); Бизләр мәжлисгә бариб олтургач, мәзкур китабигә искирипкә деб исм берган еди (ТБГ, 1907, 95); Бир байар алпавит хәвлисидә лакей [уй хизматкари, малай] болуб турган адәмнинг искирипкә нәғмәси бар еди (Еднома, 72)

искулптурә

اسکولپتورە <рус. "скульптура" – скульптура, хайкалтарош-лик.

Мәзкур Ермитаждә суратләр тасвир қилинган искулптураләр, йә"ни адәмизат вә йаки бирар хайванатларнинг бәййихи тәбиий хисмләргә манәнд жинс ә"за бериб қилган сурәтләри вә хам башкә хәр хил йигилган гәрайибләрнинг мәжмәи бардур (ТБГ, 1911, 80).

ислах

اصلاح ~ ислахат اصلاحات <рус. "реформа" – ислах, ислохот. Уләмаләр болсаләр қазиләрнинг сөзләридин отуб, бир иш қилалмасликләри учун бул қәнабләрден ислах умид қилмақ тоқсан йашлик бир қари әжүзәдин фәрзәнд умид етмәк қабилдиндур (Тар., 1906, 9); Сәмәрқәнд мусулманийә қит"әсиндә тубли бир ислахат йурутмадиләр, адиланә бир йәнгилек бермадиләр (Хур., 1917, 29); Шунинг учундә кучли қәмийәтләр йасаргә ислахатләрни әсасиндән ишләб, миллий мәтбуатләр турғузургә ... бирләшуб, биргәләшуб алгә таба инти-лургә керәк (Әл бай., 1917, 1).

ислидаватил

اسليدا واتيل <рус. "следователь" – терговчи.

Андин сонгрә судебнай ислидаватил торәнинг мәхкәмәсидәги ишләрни тәфтиш әйлаб қәрағандә икки хәқиқәт қилинмаган иш корунди (ТБГ, 1880, 24).

исмета

اسميتا ~ исмет // исмит اسميت - қ. смет.

испәрафкә // испрафкә

اسپرافکە ~ исфәрафкә // исфәрафкә اسرافة

~ спәрафкә // спрапкә سبرافکە <рус. "справка" – справка.

Хәр нәв хужжәтләрни вә исфәрафкә хукм хәтләрни вә пулләрни тәләб қилиб алурсиз (ТБГ, 1882, 14); Вә йәнә билмақ керәкким, мәзкур камитет хеч кимгә вә хечкимнинг исмләри хусусидә испәрафкә, йә"ни әләмәт вә нишанни билмайдур (ТБГ, 1895, 44); Сәмәрқәнд об-ластной правленийә мәхкәмәсигә иккинчи әризә бериб, спәрафкә алиб едим (ТБГ, 1905, 37); Вә хәр бир келган адәмләргә испәрафкә бериб турар емишләр (Тар., 1906, 16); Бирар бәхтийар адәм арқәли

испәрафка қилмасдан хәрәкәт қилушларидә коп ағиз болур ердиләр (С.Фарг., 1914, 38).

испиктакил اسپكتاكل ~ اسپكتاكل <рус. "спектакль" - спектакль.

Онинчи йилдә шәхәр бағининг йазлик тийатрусидә бир мәртәбә испиктакил қойуб, алти йуз сомгә йәқин фәйдә қилди (Сам., 1913, 38); Русийә мусулманләри арасидә ... испиктакил, тийатир кәби нәрсәләр йок ерди (ТВГ, 1913, 92); Бир қирайтханә фәйдәсигә бир-икки мәртәбә испиктакил қоймақ кәсидә болган (С.Турк., 1914, 21); Мусулманчә испиктакил (тийатру кечәси) боладур (С.Фарг., 1915, 100).

испикулантчи اسپكولانتچي <рус. "спекулянт" - олибсотар, савдогар, спекулянт.

Туркистан олқасидә савдагәрләр қолидә торт миллион пут чәмәсидә пахта бар; савдагәрләр (испикулантчилар) кәсдән ушбу пахтаңи йубармасдан ушлаб турубдурләр (Кенгаш, 1917, II).

испикулатсийә اسپكولاتسيه <рус. "спекуляция" - спекуляция, чайқовчилик, олибсотарлик.

Сәвда вәзаратиндә испикулатсийәгә қарши тәдбирләр қилмақ тоғри-синдә кенгаш мәҗлиси болди (Турон, 1917, II).

испирт اسپيرت ~ اسپيرت <рус. "спирт" - спирт.

Мускират деб ичидә куул (испирт) болган нәрсәләрни дейидур (Сийна, 1914, 37, 887).

испиртлик ичкуликләр اسپيرتليك ايجكوليكلار <рус. "спиртные напитки" - спиртли ичимликлар.

Инародисләр арасидә испиртлик ичкулик тарқатимаслик, аларни инқираз йолигә киргузмаслик лазим (ТВГ, 1911, 92); Сабранийәләрдә вә ашханәләрдә испиртлик ичкуликләрни, йә"ни аракгә охшаш ичкуликләрнинг сатилмақини мән" қилибдур (С.Фарг., 1914, 54).

испискә اسپيسكە ~ اسپيسكە ~ اسپيسكە <рус. "список" - рӯйхат.

Сийазга ниҳайәтдә коп йәлган испискә табурубдурләр (ТВГ, 1899, 24); Домәханәгә сайланадурган адәмләрни нам=банам йазуб испискәләрини государственни думәгә тезлик илан тапшурсун деб (ТВГ, 1906, I); Домәханәдәғи дәфтәрләрнинг тәртиби бойнчә йазиб, испискә=хәтләрни йазмақдин асан иш болмасә керәк (Тар., 1906, II); Думә сайлагучиләрнинг испискәләри, йә"ни ройхәтләри йазилиб тәмам болубдур (Тар., 1906, 13); Руски=туземной мәктәб дамләрининг қилган испискә=хәтләрини... алиб келиб ... (ТВГ, 1906, 23); Жәнаб палитсийә мистирин еликбашиләрни испикәгә қараб тәртиб қилиб турганларидә шәхәр ҳакими келиб сәйлав башладиләр (ТВГ, 1909, 7); Тездән сәйлав хусусидә испискә (мусавада) қилмақга башләр (Кенгаш, 1917, 3).

иссиқ иқлим اسپيق اقليم <рус. "теплый климат" - иссиқ иқлим.

Иссиқ иқлимләрдә хәва худә курук болган вәқтдә, йә"ни әндә биздин чиққан буғләр кәм болсә хәм ул иқлимдә кечәләри хәва нәмрак

жайдә салқинрак боладур (ТВГ, 1889, 46).

иссиқлик اسيقتايق <рус. "теплота" - иссиқлик.

Ташқаридәғи хәва хәм йаздә афтабдин иссиқликни алиб, ул хәм иссиқ боладур (ТВГ, 1889, 45).

истал استال - қ. устал.

исталбә // усталбә استابه <рус. "столб" - столба, сямөгоч.

Ҳазирдә тилиграф симләри тартмақ учун стун (исталбәләр) отказмақғә башладиләр (С.Фарғ., 1914, 15).

истатийә¹ استاتيه ~ статийә <рус. "статья" (глава, раздел) - модда.

1001=нчи истатийәнинг 1=нчи шәрхигә мувафиқ (ТВГ, 1893, 41); Фәлан истатийә вә фәлан мәсәләгә бул сөз мувафиқ емәс деб ... (ТВГ, 1894, 41); Хәт билган кишидек созлаб бир русийә китабини қолиғә алиб, сән ушбу истатийә вә бабләр бойинча тазә боласән, мән сәнгә әрзә йазиб берәмән дебдур (ТВГ, 1895, 43); Сәбәбләр шулдурки, чунанчи, кәмбәгәл фукәрәләр бул ижарәнинг статийә қайдәләри сәбәбли фукәрәләр арасигә гәвға тушиб, мустә"жирни урмақ болдиләр (Туж., 1907, 1).

истатийә² استاتيه ~ истатийә <рус. "статья" - мақола.

Туземнай гәзитгә басмақ учун йубарилган хәбәр вә истатийәләрни газит муәллифининг намиғә тоғри йубарсунләр (ТВГ, 1895, 128); Сшәл гәзитнинг 42=нчи рәқәмидә бизгә аид деган истатийәдә Туркистан вилайәтининг мусулманләр вә қәзақләри деб мусулманләрдин қәзақни әжрәтиб йазилибдур (ТВГ, 1905, 38); Қазан шәхридин йубарган бир истатийә, йә"ни мақаләдә басилибдур (ТВГ, 1907, 91).

истәкан استكان ~ ستكان ~ استكان ~ استكان ~ استكان <рус. "стакан" (қад. турк. توستكان тостакан) - стакан.

Истәканни алиб бир култ ичгәндә хәм қоли куйар (Муин, ЭМ, 30); Вә бир әдәд кумушдин қилинган дәстәлик стәкан берилибдур (ТВГ, 1886, 18); Хурмәтлик мөхманләр бирар стәкан чай ичиб, хәммәләри шагирдләрниң алдигә кирдиләр (ТВГ, 1889, 1); Чунанчи, чини=каса вә истәкан, чайнак... гә охшәган нимәрсәләр сатилмайдурму (ТВГ, 1902, 17).

истәнсә¹ استانسيه ~ استانسيه ~ استانسيه ~ استانسيه ~ استانسيه ~ استانسيه <рус. "станция" - станция.

Сәмәрқәнд вилайәтигә келиб, атәш әрабәсигә туштум, истәнсә мә-мурләри билан билганимчә орусчә созләшиб вә беләт алиб әрабәдә олтурдим (Фурқат, ТА, П, 149; ТВГ, 1892, 14); Сирдәрйә музафатин истәнсәләридә поштавай ат ушлаб турмаққә 12 йилгәчә пул бермәбдур (ТВГ, 1871, 20); Хоқәнд шәхридә стансийә бина қилиб ачиладур (ТВГ, 1893, 31); Ертәси 5 огрини темир йол истәнсийәсидин ушлабдурләр (ТВГ, 1904, 3); Қара узук вә терән узук истәнсийәләр арасидә атәш әрабәләрдә адәм вә йук алиб йурадурләр (ТВГ, 1904, 23); Хәр қайу мәнзилләрдә истәнсәләр бина болиниб йолавчиләр андә истирахәт қиладурләр (МС, 1907, 360, 74).

~ истарши استارشی <рус. "старшина" - оксокол.

Қаравул уйидин йарим ақшами,

Банагах болди фиған ашкар ...

Қаравул, истарши=йу, мингбашиләр,

Чапиб келдиләр, деб: нәчук кар=зар?

(Муқимий, АТ, П, 26);

Вагзал истаршинлари билан созлашиб ма"рифат пайда қилдим (Фуркат, ТВГ, 1892, 13; ТА, П, 149); Ақсақалларға вә болуснайларға вә авулнай истаршиналарға вә ҳам палисийа маҳкамасининг адәмларига ма"лум қилсунлар (ТВГ, 1874, 6); Истаршиналарнинг қайсисининг йаши кәттә болса, ошәл истаршинә баш болуб олтурса керак (ДА, 4); Старшиналар Русийа шәхрида... турғандә русийа тилини исте"мал қилмаға мумкин вә лазимдур (ТВГ, 1892, 3); Истаршин, болус деган адәмларни сайлаб, шәриятимизни шул истаршин, болуслар қолиға тапшурди (Тар., 1906, 5); Турмәнинг старшиси (Тар., 1906, 7); Мәзкур ҳукмдән исфалнителни алиб, тейишли Бешйағач истаршинәсига алуб баруб, мәзкур қарздардин тәләб қилганимдә пулумни бермәди (САД, 14, 33).

истәтуй

استه توي <рус. "статуя" - статуя, хайкал.

Вә йәнә Афрасийабдән бир нечә әдәд сафалдән йасалган гәләти гәйри муқаррар истәтуй вә йәнә бир нечә әдәд ташдан йасалган ... мухр тапилди (ТВГ, 1888, 19).

исте"фа

استعفا <рус. "отставка" - истеъфо.

Сәкалиски ханаблари хизмәтларидән исте"фа-әтистафкә берибдурлар (Ойна, 1913, 9, 218).

истехкам

استحکام <рус. "укрепление; окоп" - истехксм; окоп.

20 минг әскәр истехкамлар салмак илә машғулдурлар (Сам., 1913, 34); Бул истехкамлар... (35 сантиметрлик) арудийа (топ)лар илан толдирилган (С.Фарг., 1914, 81); Бә"зи фирқаларимиз оз афитсерләри ила истехкамларини ташлаб шималға тәрәф чекиндиләр (Турон, 1917, 1).

истибад

استبداد <рус. "деспотизм, самодержавие" - деспотизм, истибод, самодержавие.

Коз алдимизнинг қарангулатиб турадурган истибад ҳаман майдандәдур (Тар., 1906, 17); Хәлқ ҳам истибаднинг махв болмақини умид етмақдәдур (Тар., 1906, 17); Русийадә бутун инқилаб башланди. Әсрләр бойинча истибад лайида комилиб йатган умидләр майданға чиқә башлади (Турон, 1917, 6); Истибад вәқтиндә ихтиарсиз байланган милләтләр... ҳаммә куч вә қуввәтни бир нуктаға қийуб, ойлаган мақсудларига табара йуғураләр (Эл бай., 1917, 1).

истиқлал

استقلال ~ истиқлалийәт استقلاليت <рус. "независимость, самостоятельность" - мустақиллик.

Туркистан озининг тәрихий кучин - қуввәтин тәқрар қилди... гәй-әт кучли вә қуввәтли авазни бирлән озининг истиқладин, дунйадә йашамәккә исте"дади зор, умид вә мақсади алий еканин 27=нчи ноябирдә аләмтә е"лан қилди (Эл бай., 1917, 12); Истиқлалийәт

вә мухтарийәт (Турк эли, 1917, 1); Äтәр Русийә Туркийәнинг истик-
ладийәт вә хуррийәтигә суйиқәсд қилмайдурган болсә, Туркийә Ру-
сийәнинг тәләбләрин қабул қилувгә тәййардур (Наж., 1917, 1).

истикраз استقراض <рус. „заём“ - заём.

Азад Русийә учун халқ идарәси хукумәтининг биринчи е"лан қил-
ган истикразидур. Хәр қанчә коп бериб йардәм қилганләрниң сәа-
дәтидур (Наж., 1917, 8).

истинадгах استنادگاه <рус. (харб.) "опорный пункт" - таянч пункти.

Адманлар жузый миқдардә болсә хәм ишғал етган... йерләрдә исе-
техкамат вә истинадгахлар бина етмақгә башләб... йәнғидан ху-
жум қилмишлардур (Турон, 1917, 7).

истипендийә استپنديه ~ استپينديه <рус. "стипендия" - стипендия.

Фәқир вә йетимләрниң оқимағи учун вәқф (истипендийә)лар тә"-
йин қиләр (Сам., 1913, 26); Вә алий мәктәбләригә оқийдурган өз
милләт баләләригә ианәт етәрләр (истипендийә) вә улуфә муқаррар
етәрләр (Сам., 1913, 31); Бухарадә даимий икки истипендийә етәрки,
мусаидә етмәкләрини әмир хәзрәтләридин илтимас қилибдур (ТВГ,
1913, 27).

исторуж استوروز ~ استوروز <рус. "сторож" - қоровул, соқчи.

Исторужгә берганингиз артуғрақ болур... исторуж деб мәхкәмәни
шипуруб, тазаләб туратурган адәмни әйтәләр (Еднома, 76).

истражник استراژنيك <рус. (тар.) "стражник" - миршаб, соқчи.

Халқгә қаршу қазак әскәр вә истражниклар хазирләмәқдә (Тар.,
1906, 17); Палитсийә илан болган урушдә 3 истражник вә әхалидән
бир киши олибдур (ТВГ, 1906, 47); 12 нәфәр истражник 24 нәфәр қә-
равул вә хәм мирзалардән ибарат (Ойна, 1914, 37, 89); Бир нәфәр
истражники олтурган екан (ТВГ, 1916, 22).

истудент استودينت ~ استودينت <рус. "сту-
дент" - студент.

(Истудент) тәләбә формәсиндә бир киши (Хурш., 1906, 9); Петир-
бург шәхридә ноғайлар мәжлисидә бир студент - талиби илм келиб,
бул тәриқә сәвалләрни қилибдур (ТВГ, 1906, 8); Венә шәхридә бир
истудент (алий мәктәб шагирди) озининг хужрә сахибәси бир хатун-
гә ижарә пули учун қәрзланибдур (С.Фарғ., 1914, 50).

исчот اسچوت - қ. ишчот.

иттифақ اتفاق <рус. "блок" - блок.

Хәм башқә тийушли милләт, фирқә вә гурухлар илә иттифақ (блок)
йасамақ мәсәләләри қаралмағи керақдир (Кенгаш, 1917, 5).

иттифақнамә اتفاق نامه <рус. "соглашение; договор" - битим, шартно-
ма.

Италийә гәзитәләри йазадурки, Руманийә вә Булғарийә арасиндә
хәрбий иттифақнамә болубдур (С.Фарғ., 1915, 122).

ихтиярлик әскәрлар اختيارليك عسکر <рус. "добровольные войска" -
қунғилли аскарлар.

Хариж иштиракийуннинг ихтиярлик әскәрләри (Тар., 1906, 13).

ИХТИЛАЛ

احتلال <рус. "восстание, мятеж" – кўзгосон, исён, галаён. Сайтунг тарафларинда ихтилад башлаганлар (Тар., 1906, 15); Каминка деган қишлакда ихтилад чиққан вақтда... (Тар., 1906, 16); Шунинг учунда ихтиладдан сонг бизлар коп созлар ешитдик (Эл бай., 1917, 1).

ИХТИЛАЛЧИ

احتلاچى <рус. "повстанец" – кўзгосончи. Ихтиладчилар коп йахши ёсбабланган (Тар., 1906, 15); Ҳазир аскарнинг бир қисми (биринчи ҳам иккинчи Сибирски полклар) ихтиладчи совет тарафинда (Турон, 1917, 5); Ихтиладчи халқ кучли зәрба ила чиритган бинани опириб ташлади (Наж., 1917, 9); Шул сәбабли биринчи май ихтиладчилар байрами деб аталар еди (Наж., 1917, 18).

ИХТИЛАФ

اختلاف <рус. "разногласие, раскол" – ихтилоф. Русийанинг ичидә болган ихтилаф ва тафриқасини нәзарга алиб, алманлар танаффусга ва ҳам арқа қошинларини қувватландирмакга мунасиб вақт тапмишлар (Турон, 1917, 4).

ИЧКУЛИК

ايچكولىك <рус. "напиток; пьянство; попойка" – ичкилик; ичкиликбозлик, айш=ишрат.

Ичкиликга органиб болди фийан бир нечәлар, Коп кишиләр башига салди қурук да "ва шараб

(Авлоний, МШ, Ш, 9);

Аксар аҳалиларни баъзи таифәлари ичкулик бәласига гирифтардулар (Туж., 1907, 1); Таяжубки, бу ичкулик ичадурганларнинг атааналари йоқ еканларму (Туж., 1907, 18).

ИЧКУЧИ

ايچكوى <рус. "пьяница" – пиёниста, ичкиликбоз. Амма шу ичкучилар факат Ташканд шәхрининг ичиндаги мутавәттинлар болса андаг емас, лекин буларнинг ичинда уезднинг фукәраларидин ҳам бар (Туж., 1907, 18).

ИШ БАШҚАРГУЧИ

ايش باشقارغۇچى <рус. "управляющий делами" – иш башқарувчи. Иш башқаргучи

Мазкур жайда иш башқариб тургучи Чижикдур (ТВГ, 1892, 27); Иш башқаргучининг наоби... Абдулгәфур хожа оғлидурлар (ТВГ, 1892, 35).

ИШ ТАШЛАМАК

ايش تاشلاماق <рус. "забастовать" – иш ташламак.

Ригә шәхрида 13 минг нафәр хизмәткар иш ташлабдур (С. Фарг., 1914, 43); Биринчи майда... вагонлар йасайтурган заводларда ва басмәханәларда ҳамда нанвайханәларда 100 мингга йақин хизмәткар иш ташлади (С. Фарг., 1914, 12).

ИШ ТАШЛАМАК

ايش تاشلاماcliق <рус. "забастовка" – иш ташлаш.

Ҳамма мамләкәтларда иш ташламаклиқлар (Тар., 1906, 1); Иш ташламак ҳақинда йазадур (Тар., 1906, 5); Нефт заводларида иш ташламак давам етмақдадур (С. Фарг., 1914, 24); Баку нефт заводларида (забастофка) иш ташламақлар копаймақдадур (С. Фарг., 1914, 27).

ИШОНЧСИЗЛИК БАЙАН ЭТИШ

ايشانچسىزلىق بيان ايتىش <рус. "вотум недоверия" – ишончсизлик билдириш.

Кабинит тәшкил қилнуб еди, лакин сол сатсиялиастлар фирқаси

тарафидан бунга коп тавуш илә ишанчсизлик байан етилди (С.Турк., 1914,38).

ишбаши

ایشباشی <рус. "глава, руководитель" - иш боши, рахбар, мутасадди.

Ул алим Қахирийә виләйәтидә икки денгизни(нг) аралигинә кәттә әрик қазиб қошқан вақтдә ишбаши болуб турғандур (ТВГ,1884,17); Йәнәдин ески ишбашиләр келуб, бу сайлавимизни хәм пудратни алдиләр (Турон,1917,17):

ишкаф

ایشکاف ~ اشکاف <рус. "шкаф" - шкаф.
Атәшханәнинг деварләридә хәр хил әсбаб қоядурган коп ишкаф вә такчәләри бар (ТВГ,1899,29); Ибадәт қиладурган тарафләридә 3-4 кичик суратләрни қилиб, бир ишкафтә салиб қойибдурлар (ТВГ,1899 45); Сизгә байан қилган 8200 сом ақчә бир уйдә ишкафта вә йа сандукдә турган ермәски... (ТВГ,1908,7); Вә йәнә дәрсханәмиздә бир печ билан бир ишкаф бар (МС,1907,6).

ишкул // ишкол

ایشکول <рус. "школа" - мактаб (рус мактаби).
Дадам мәни рускә=туземний ишкулгә берди, мән хурсәнд болдим, зерәки рускә=туземний ишкул азадә вә хәм йәхши болар екан (МС, 1903,1); 4 әдәд ишкулләрининг әввәлги учиси сәртийә баләләри учун... (ТВГ,1915,55).

ишлапкә

ایشلاپکه <рус. "шляпа" - шляпа.
Башинә самандән тоқилган ишлапкә кийиб вә ишлапкәсини тозиб битган теграси астидән башини йуқари котариб пәррәндәдек болуб асмангә қарар еди (Еднома,69).

ишпал

ایشپال ~ ишпал йағач <рус. "шпалы" - шпал.
Темир йол учун ишпал вә боләк йағачлар бар екан (ТВГ,1904,26); Вә ошәл завутдин от темир йолнинг ишпал йағачләригә отгандә буг машинә келиб сув сепиб отни очирибдур (ТВГ,1906,26); 10 минг ишпал (темир йол йағачлари), 49 минг сажин отин сув билан ақиб кетибдур (С.Фарг.,1914,14).

иштаб

ایشتاب ~ иштаб <рус. "штаб" - штаб.
Сирдәрия музафәтигә табе" әскәрләрининг иштаб деган мәхкәмәсининг сәрдари (ТВГ,1873,24); 1880 йилдә мәхбусханә учун сәрф қилмақгә тайин қилинган пул 12 минг сом вә иштаб имарәти учун 7276 сом (ТВГ,1880,2); Булғарләрининг баш иштаби уруш әсбабләри илә биргә Сербийә худудигә әскәр йубарургә дәрман чикарибдур (ТВГ,1913,41); Хәй"әти хәрбийә әфисәрләри Туркийәнинг баш әркини хәрбийәсидә" (иштабиндә) турурлар (Ойна,1913,10,239).

иштат¹

ایشتات <рус. "штат" - штат.
Гәзит хәбәри бойинчә хәммә министрства йәнги йилдә иштат хәражатләрини камайтурадурлар (Тар.,1906,3); Гинирал Гродивиноф Зәрбин шәхрини истиқамәт қайи қилиб, иштатләрни камайтуруб, мәхкәмәләрининг әксәрини бәрхәм берибдур (Тар.,1906,13).

иштат²

ایشتات <рус. (геогр.) "штат" - штат.
Фалифуринә иштати йапун жинсигә мәнсуб кишиләргә мәзкур иштатдә 3 йилдин артуқ йери имарәт алурни мән" қилмақгә қарар бериб-

дур (ТБГ, 1913, 33).

ишташлав

ايشس تاشلاو <рус. "забастовка" - иш ташлаш, забастовка.
Умумий ишташлав башланди (Тар., 1906, 15).

ишташлавчи

ايشس تاشلاوچى <рус. "забастовщик" - иш ташловчи.
Умумий ишташлавчилар хабари бутун завод ва ҳам фабрикаларга тар-
қатилди (Тар., 1906, 5).

ишташлаш

ايشس تاشلاش <рус. "забастовка" - иш ташлаш, забастовка.
Почта=тилиграф сайузи забастовка (ишташлаш) ни ниҳайятда ҳақли
тапиб е"лан етганини... е"тираф етамиз (Эл бай., 1917, 12).

иштараф

// иштраф اشترافي ~ иштарап اشتراپ ~ штраф اشتراپ
<рус. "штраф" - штраф, жарима.

Қойуб қол дума буйруқ қилса торә,

Адурлар иштарап уч сом жора

(Муқимий, АТ, II, 153);

10 сом иштарап қилмаққа ҳукм қилибдур (ТБГ, 1888, 21); Қайси во-
лусларда копрақ гунаҳкар адам болса, ул болуслар копрақ иштара-
раф толәйдурлар (ТБГ, 1898, 40); Мазкур байни 50 сом иштараф пули-
дин башқа 500 сом пули сарф болди (ТБГ, 1902, 34); Уйәзд ҳакимла-
ри йетти кундин ашук емас ҳабсга ва йа он беш сомдин ашук емас
штрафга гирифтар қилмаққа ҳадлари бардур (ОСН, 5); Алиқ=салиқ
хусусидаги жарий болуб турган тартибга мувафиқ мазкур муҳлатдин
ҳәр бир отган айда бир сомга бир тийиндин штраф қошуб, ул адәм-
лардин алинадур (ОСН, 16); Буларнинг ҳаммаси ййблик тапилиб, 50
сомдан 100 сомгача иштараф (жазаи нақдийә) толамәқга ҳукм қили-
нибдур (С.Фарғ., 1914, 32).

иштик

ايشتيك يعنى ميلتيك نيزوسي ~ иштик, йә"ни милтик найзәси
<рус. "штик" - милтик найзәси.

Тоғри оз милтиқларига йугуриб иштик, йә"ни милтик найзәси ва
дастәси илан душмәнларни уриб... барибдурлар (ТБГ, 1898, 27).

иштиракийун

اشتراكيون <рус. "коммунист; социалист; революционер;
революционный" - коммунист; социалист; революционер; революци-
он.

Иштиракийун жамаәси билан курашиб кетдилар (Тар., 1906, 4); Ишти-
ракийун ашулалар (Тар., 1906, 4); Ишлари биткан сонг иштиракийун-
ларнинг башчиси мәтбәәдә болғанларнинг жумәсини чақируб, шул
сөзларни сойламыш (Тар., 1906, 16); Севирни нам ширкәтининг бас-
мәханәсигә 15 қадар йарағ=әслаҳәлик иштиракийун адам кириб, 10
пуд вәзнлик басма машинәсини алиб кетибдурлар (ТБГ, 1906, 35);
Агәр дәвләт болса ҳаммәгә бәрабәр болсин, агәр бәрабәр болмәсә
ҳеч бир кимгә болмасин деб бул созни иштиракийун фирқәлари айтә-
дурлар (ТБГ, 1907, 75).

иштиракийун=амийун фирқәси اشتراكيون = عاميون فرقه سي <рус. "социал=де-
мократическая партия" - социал=демократлар партияси.

Тарҳиман гәзитәсини мәтбәәсигә иштиракийун=амийун фирқәсигә мән-
суб алти мусәллә адәм кириб... бәсиб алиб кетмушлар (Тар., 1906,
2).

ишфийунлик اشفيونليق <рус. "шпионаж, шпионская деятельность" - жосу-
лик.

Ул адам 2 мәрәтәбә Парижгә кириб хуфийә (ишфийунлик) қилмишдур
(С.Фарғ., 1915, 103).

ишханә ايش خانه <рус. "цех" - цех.

Забуднинг йаниши 3 кун давам етди... четки йанмасдән қалган иш-
ханәләр сув сепулуб очирилди (Турон, 1917, 1).

ишчи ايشچى <рус. "рабочий" - ишчи, ишчилар.

С.демократләр [социал=демокиратлар] шәхәрләрдә вә фабрика вә
завудләрдә ишлайдурган ишчи халқнинг фәйдәсигә хәрәкәт қиләмиз
деган партиядур (ТВГ, 1908, 14); Ишчидән мурадимиш-сәртәрашләр,
шахибафләр, алачәбафләр, гилкарләр, дурадгәрләр, мәрдикарләр,
хизмәтчиләр вә башқаләр кәби оз кучи билән кун откарәтурган иш-
мәйтләр ерурләр (Хур., 1917, 30); Бутун дунья ишчиләри капиталгә
қарши мубаризә етәрләр (Турон, 1917, 10).

ишчи дәстәләри ايشچى دسته لارى <рус. "рабочие дружины" - ишчи
дружиналари.

Бәъзи қошун фирқәләри вә ишчи дәстәләри мусәлләх болуб, Петраг-
рад қочаләриндә нәмайишләр йасаб, ҳукумәтнинг әзлини тәләб қил-
мишләр (Турон, 1917, 6).

ишчиләр синфи ايشچى مصنت كىش صنفى ~ ишчи=мехнәткәш синфи
<рус. "рабочий класс, пролетариат" - ишчилар синфи, пролетари-
ат.

Зераки, Русийадә бу кент халқ ҳумхурийәти болгандәгинә фәқир
ишчиләр синфи оз мулдәсигә йетмағи... учун курәшмағи мумкин
боладур (Турон, 1917, 5); Русийәни қаплаған зулми әсасиндән йеми-
рувдә әскәр бирлән бәрабәр ишчи=мехнәткәш синфида қатишди (Эл
бай., 1917, 1).

ишчот¹ ايشچوت كاغذ ~ ايشچوت كاغذ ~ ايشچوت كاغذ ~ ايشچوت كاغذ
ишчот кағәз <рус. (бухт.) "счәт" - счәт.

Ушбу рапурт ичигә қошуб тикилған ишчот кағәзни биринчи номири-
дән 14-нчи номергәчә йазилған... (Қози рапортлари, 82); Сийаз
қазиләрни ишчот кағәзләри (Қози рапортлари, 129); Мәзкур бай
бир адамгә 600 сомлик мал бериб қолигә ишчот тапширди (ТВГ, 1902
33); Сәрф болған ақчәни ишчот бирла қайтариб қаладурләр (ТВГ,
1906, 22).

ишчот² ايشچوت كاغذ ~ ايشچوت كاغذ ~ ايشچوت كاغذ ~ ايشچوت كاغذ
ишчот - қ. чот.

Й

йавлик ياوليق <рус. "вражда" - душманлик.

Уләма билән йашләр, йашләр билән байләр, байләр билән коп ара-
синдә айрилик бар, йавлик бар, адавәт бар (Хур., 1917, 25).

йаврупа ياوروپا <рус. "Европа" - Европа.

Вә әндин йаврупа иклимигә хәр хил йанги хайванатләрни алиб ке-
либ пәрвәриш қиладурған болдиләр (Колумб, 79); йаврупа иклимлә-
ридә машинә бирлан тешиб чукур қудуқ қилибдурлар (ТВГ, 1897, 23).

Йаврупа мамлакатлари ياوروپا مملكتلىرى <рус. "европейские страны" - Европа мамлакатлари.

Йаврупа мамлакатларида тайيارланган ашшалар ҳар йерда муайза... болмағига сәбаб илмдур (ТВГ, 1893, 33).

Йаврупа халқи ياوروپا خلقى <рус. "европейские народы" - Европа халқлари.

Бу ишни Йаврупа халқи билурлар,
Ҳәма инсаф етиб тәхсин килурлар...

(Фуркат, ТА, II, 43);

Йаврупа халқи ҳар иштә нәзари ибрат учун бақар, базим ел қаф йоқатгандек туришганига диққәтмән (Сабзасор, 38).

Йаврупали ياوروپالىك ~ Йаврупалик ~ ياوروپالىك ~ Йаврупали ~ ياوروپالى <рус. "европеец" - европалик.

Коп замандур Йаврупалуларга болдук амна,
Қурми не болди бизим зулмәтдә қалди Асия

(Авлоний, МШ, II, 8);

Йаврупали (С.Турк., 1914, 3); Йаврупалик (Тар., 1906, 6).

Йадгарий يادگارى <рус. "памятник" - ёдгорлик, ҳайкал.

Тортинчи майдә Ташкәнд шәхриндә Туркистан музееми "Фон Кавфман" учун Йадгарий (абидә) ачиладур (Сам., 1913, 5).

Йаднама¹ يادنامه ~ Йаднама таш يادنامه تاش <рус. "памятник" - ёдгорлик, ҳайкал.

Ул Йаднама таш зәбәржәддан болиб ат сурәтини вә хәм Йаднабинг сурәтини йлаҳидә қойиб, андин кейин ат устигә миндируб қойилур екан (ТВГ, 1911, 41); Ул Йаднамабинг бәләндлиги 15 йарим гәз болуб, кенглиги торт гәз болур екан (ТВГ, 1911, 41).

Йаднама² يادنامه <рус. "память, воспоминание; сувенир" - ёдгорлик, эсдалик.

Йаднама рисалә вә икки қутидин кәнпут бердилар (ТВГ, 1911, 86); Сзләридин Йаднама (памит) қалдуруб, та қийамәтгәчә намләри тәрих сәхифәләридә корилур (С.Фарғ., 1914, 19).

Йанартағ يانارتاغ <рус. "вулкан" - вулқон.

Камчаткә йарим атасидә Килучивиски қишлағи йанидә (Қилучивиски йанартағи) кутура башләди (С.Фарғ., 1915, 104).

Йанвар يانوار - қ. йанвар.

Йангин يانغين <рус. "пожар" - ёнгин.

Андин кейин турмәдәги тошак вә оринларга от йақуб Йангин (пожар) чиқарганлар (С.Фарғ., 1914, 8); Фәврән бир дәстә русийә йсқәри йсбабләри илә келиб Йангинни очирдилар (Ойна, 1913, 26, 492); Йангиндан қачган халқ ҳазиргәчә қайтуб келган йақ (Турон, 1917; I); Йангиндан йуз уй, коп маллар вә хайванлар йаниб кул болгандур (Хур., 1917, 3).

Йапон يابون <рус. "японец; Япония" - япон; Япония.

Йапон йаҳлидин йндақ болди қушта,
Қонуб ул қушталардин пушта=пүштә

(Фуркат, ТВГ, 1905, 34; ТА, II, 41);

Етсә гәмзәнг сипәхи қасд әгәр,
Алғуси русу фәрангу йадуи
(БГА,94);

Фунуни илму йапуни амирқадян сен ибрәт ал
(Авлоний, МШ, I, 19).

йарағлик ياراغلىق <рус. "вооруженный" - қуролланган. (Муваққат ҳуку-
мәт) йарағлик һәмәйишни куч илә болмәкгә мәжбур болди (Кенгаш,
1917,4).

йарғу يارغو <рус. "конфискация" - мусодара, конфискация.
15-нчи номирни канфискавайт қилибдурлар, йә"ни йарғу қилибдур-
лар (Тар., 1906, 12); Фалитсә тәрәфидин компускавайт етилди, йә"-
ни йарғу тәриқилә йиғилиб алинди (Хурш., 1906, 1).

йардәм ياردم <рус. "паёк" - паёк.
Мусулман қачақлар башқаләр каби йардәм (пайук) илә файдалансун
(Кенгаш, 1917, 10).

йармәнкә يارمنگه ~ йармаркә يارمارگه ~ йармәркә يارمورگه - қ. йәр-
мәнкә.

йатақханә ياتاق خانه ~ йатақ ياتاق <рус. "общежитие" - ётоқхона.
Корпус йатақханәсигә кириб келиб, хәр қажумизнинг қараватимиз
йанләридә коруб йуруб турган әснадә бизләрниг копимиз хануз ух-
лаб йатқан едик (ТВГ, 1911, 76); Ақчәсиз йатақ вә ақчәсиз китаб
тапиб бературганлар иккинчи номирдә йазилдиләр (Хур., 1917, 35).

йәнвар يناوار ~ йәнвар يناوار ~ гинвар غنوار <рус. "январь" - ян-
варь.

Йәнвари сәккизинчиси, йә"ни зул хижжә айининг он учинчиси (ТВГ,
1895, 1); Себзар қазиси Ешан Бабахан муҳрим басдим 1901-нчи йил-
дә 2 йәнвардә (Қози рапортлари, 1); Бинабәрин сиз жәнәбингизгә
мә"лум әйләб әризә йаздим деб 1913-нчи йил 1-нчи йәнвардә (САД,
9, 16).

йәнги усул ينگى اصول <рус. "новый метод; новометодный" - янги усул.
Кәрки шәхридә (йәнги усул) тәрәфлари болмәклик... мәзун вә мән-
фур саналадур (Ойна, 1913, 32, 640).

йәмшик يەمشىك ~ йәмчик يەمشىك <рус. (эск.) "ямщик" - ямщик (бекат
отларини хайдаб кривчи кучер).
Йәнбулақ ва Сралиски нам поштәвай истансәләрдин алиб кеткан йәм-
чик, йә"ни атбаш адамлар екан (ТВГ, 1875, 23); Вә лекин йәмшик ат-
ләрни уриб хайдаб олтуриб йеткурмәбдур (ТВГ, 1904, 23).

йәнги мәктәб ينگى مکتەب <рус. "новометодная школа" - янги мақтаб,
янги усул мақтаб.

(Бәхавуддинқул) йәнги мәктәбга баргандин бери оқуш-йәзишни хәм
органайабдур (Муин, ЭМ, 34).

йәрмәнкә يارمنگه ~ йәрмәнкә يارمنگه ~ йәрмәркә يارمورگه ~ йәрмар-
кә يارمارگه ~ йәрминка базари يارمينگا بازارى <рус. "ярмарка" -
ярмарка.

Русийә шәхрини сәйр әйләр едим,
Лекин әндишәмни хайр әйләр едим.

Иттифақа, ул кунни тапиб хабар,

Айладим Йарманка сарига гузар

(Фурқат, ТВГ, 1890, 28; ТА, II, 26);

Қайси шахарда Йарманка базарларда қандай мал билан савда қилмак-ни билмак... лазимдур (ТВГ, 1870, I); Йарманка, йа"ни катта базар қилмақга фармайш қилдилар (ТВГ, 1870, 3); Ташканд Йарманкаси ба-ҳарни аввал вақтида болса орус савдагарларига коп фойда боладур (ТВГ, 1871, 3); Йарманка деган катта базар (ТВГ, 1874, 29); Ушбу йил Нижегородская Йармаркасига Ташканд савдагарлари аввал даф"а ҳар хил ипак ва туйа қунидия қилинган мата алиб барибдурлар (ТВГ, 1888, 33); Қазаклар қарамалларини йашуруб мазкур Йарманка базари-га алиб бариб сатиб турдилар (ТВГ, 1898, 32); Чотка Йарманкага ке-ладурган адамларни йади йилдин-йилга копейко ва беш қалган до-канлар Йарманкани атрафидигина боладур (ТВГ, 1898, 30); Авлиа ата-да йағлик малларга Йарманка ачилмагини рухсат соралди (ТВГ, 1902, 9); Русийа давлатида коп шахарларда Йармарка деган бир улуг ба-зарлар боладур ва лекин аларни ҳеч бири Нижегородски Йармаркага йетмайдур (МС, 1903, 89); Нижний атрафидиги ба"зи ун завудлари Йарманка ачилгунча малларини алиб битирибдур (ТВГ, 1913, 58).

Йашик

يشيک ~ Йашик ~ يشچوک ~ Йашик ~ يشچوک ~ Йашик ~ يشچوک
Йашик ~ يشچوک <рус. "яшик" - яшик, кути.

Болак ифласларни алиб чиқармақ учун арабада тахтадин маҳкам қи-лингн Йашик болса керак (ТВГ, 1897, 29); Таййар болганини Йа-шукларга салиб печатлаб турибдурлар (ТВГ, 1899, 45); Баҳавалларда кулфлик йахдан ва фечатлик Йашиклар ичига йашурган алтун, ку-муш, алмас, маржан... қийметбаҳа асл нимарсаларни ачмасдан маз-кур рентген асбаби васитаси илан тапиб аладурлар (МС, 1903, 69); Тиҳаратнинг равиш рафтанини билган йарманлар узум, алмаларни Йашик алиб аташ араба арқали ҳар қайси вилайатларга алиб бариб сатмақладурлар (Туж., 1907, I); Ва ошл Йашикнинг бойи 8 вершик-дин та бир гезгача болмаги лазим (ТВГ, 1909, 33); 3 дана топина, 2 Йашик оқларини ва башка қуралларини қолига туширди (С.Фарғ., 1914, 47); Сайлав вақтида Йашик турган усталга тартибу навбат ила келинур (Дума, 21).

Йер алмаси

يرالماسى <рус. "картошка" - картошка.

Мухарибанинг авваллариндан гезиталарда мутаала қилиндика, Алма-нийа ҳукумати умум аҳалига ... Йер алмаси (карташка) екмәққа амр қилган еди (Хур., 1917, 21).

Йер айланмақ

يرايانماق <рус. "вращение земли" (вокруг солнца) - ер ай-ланиши (қуёш атропоида).

Афтабнинг атрафларида Йер айланмагини корсатадурган асбаб (ТВГ, 1898, 49).

Йер йағи

يرياغى <рус. "нефть" - нефть.

Кирасин деган Йер йағини чирағ йағ орнига исте"мал қиладурлар (ТВГ, 1883, 23); Йер йағидин кирасин деган чирағ йағи таййарлини-ди (ТВГ, 1884, 25); Ул аташ кемаларга отун орнига Йер йағи бирлаш

йақиб ҳар бир саътда 22 чақирим йурадурган болур емиш (ТВГ, 1886, 47).

- Йер майи يرمايى <рус. "нефть; керосин", - нефть; керосин.
Баку шахридаги йер майининг мусрифи ҳар сәна 400 миллион пудга йетадур (МС, 1903, 64); Мундан еллик миллион пуд йер майини харижга, йаъни башқә дāvлатләрә алиб кетадурләр йазбәрайи йуруш учун (МС, 1903, 64); Чет милләт алимләрининг изләб тапганләригә қарағанда бизим Туркистандә ташкомири, темир, кумуш, алтин, йер майи (кирасин) вә башқә ҳар хил маъданләр бар екан (Турк эли, 1917, I); ЗИ=нчи ийундә тасдиқ қилинган қарар бойинча карханәләргә кирасин (йер майи) етқариб береш ... тапширилди (Кенгаш, 1917, 13).
- Йер олчәгучи يراولچاگوجى <рус. "землемер" - ер ўлчовчи, землемер.
Вә йер олчәгучи торәләр бирдан биргәлашиб, йерләрни олчәб, плангә салиб, ул йерләргә салиқ тәйинлайдурләр (ОСН, I).
- Йер уй يروى <рус. "землянка" - ертўла.
Бар, тиллә бәлиқинггә уй сорә, қачангәчә бизләр йер уйда олтирәмиз деб мени хәйдәб йубарди (МС, 1903, 56).
- Йер шар يرشارى <рус. "земной шар" - ер шар, ер курраси.
Йер шар куйаш тегрәсиндә бир мәртәбә йиләниб чиқиви илә бизгә сәнағлик 366 кун (бир йил)ни толдириб тәшләйдур (Турон, 1917, 7).
- Йетимханә يتيم خانه <рус. "детский приют, интернат" - болалар уйи, интернат.
Мәдрәсәдә оқийдурган баләләргә канфит бериб вә йетимханә сәрфигә йуз сом... хәйдә йиләбдурләр (ТВГ, 1900, 49); Йетимханә фәйдәсигә бир минг сом хәйдә қилибдурләр (ТВГ, 1911, 38); Каминани биргә алиб Исабилуфдәги йетимханә, йаъни (детский приют)га алиб бардилар (С.Фарғ., 1914, 58).
- Йигилиш يغىلىش <рус. "собрание" - мажлис.
Метинг вә йигилишләр болмади (Турк эли, 1917, I).
- Йигин يغين <рус. "митинг, съезд" - митинг; съезд.
Йигин (митинг) (Тар., 1906, 4); Русийәдәги мусулманләрининг ҳар хил хәмийәтләри вәкилләрининг йигини (сийәзи) қилмақгә рухсәт алибдурләр (С.Фарғ., 1914, 91).
- Йолбашчи يولباشچى <рус. "руководитель, путеводитель" - йулбошчи, йул курсатувчи, йул бошловчи.
Ҳазирдә афқар йоқалган будук бир милләтнинг афқаринә рәхбәрлик етәрлик қучли йолбашчи йоқ (Эл бай., 1917, 8); Йолбашчи Колумб мәзкур қазирәгә бармақчи болуб ул йәланғач халқдин йолбашчи алиб қонабдур (Колумб, 25).
- Йолка¹ يولكا <рус. "ёлка" - ёлка, арча байрами.
28=нчи декабирдә кечқурун 6 саътдә қиз баләләр оқийдурган шахәр мәктәбханәсида андә оқийдурган қиз баләләр учун йолка болубдур (ТВГ, 1887, 56).
- Йолка² يولكا <рус. "дорожка, тротуар" - йулка.
Мәзкурни дәрвәзәсидин кириб қаралғанда йолкалардин бағни атрафләридә фантанләр коринәдур (ТВГ, 1899, 37).

- Йолхат يول خط <рус. "билет" (железно дорожный)- билет.
 Мәккәтә бармақни хаҳлаган мусулманларгә беләт, йә"ни йолхәтни Ташкәнд шәхри билан Алматы шәхридә берилиб, озгә шәхәрләрдә берилмәсә керак (ТВГ,1871,4); Темур йол башлиғи йолдә йләрдин беләт, йә"ни йолхәтларини кормақ учун та"ләб айлабдур (ТВГ,1871,22).
- Йолчи يولچى <рус. "пассажир, путник" - пассажир, йуловчи, сафарчи.
 Йолчи афтамабили (С.Фарғ., 1914,30); ... қайләргә йанги-йанги йолчиләр вә хәр хил бағажлар толған еди (С.Турк.,1914,53); "Адаш-мәс едим йәхши болурди" тушунчәси билан йурган йолчи, не қилсә қилсун йәнә адашиб қалур! (Хур.,1917,28); Вағзалдәги йолчиләр (Турон,1917,1).
- Йубилий يويلى <рус. "юбилей" - юбилей.
 Гәзит хәбәрчә 25 йиллик йубилий емәс, балки 50 йиллик хизмәтининг йубилийи болсә керәк (ТВГ,1911,40); Иликтирийә чирағләр йақилиб улуг йубилий бәйрәми болди (ТВГ,1913,16); Дарилфунунгә йуз йил толув мунасәбәти илә кәттә (йубилий) бәйрам қилилмағини хәм гәпириб отди (ТВГ,1915,3).
- Йузгуч шәхәр يوزگوج شهر <рус. "пароход" - пароход.
 Ушбу йузгуч шәхәрләги ливазими мәдәнийәни ниҳайәтдә муқәммәллиғи... ма"лум болур (Сийна, 1915,7,170).
- Йук афтамабили يوك آفتامابىلى <рус. "грузовой афтомобил, грузовик" - юк афтомобили.
 Йук афтамабили (С.Фарғ., 1914,30).
- Йук вағони يوك واگونى <рус. "грузовой вагон" - юк вағони.
 Булаг истансийәсидә йук вағонини бошатадурган вәқтдә силәх - әс-баб тапилибдур (Тар.,1906,5).
- Йуқариги палатә يوقارىغى پالاتا <рус. "верхняя палата парламента" - юқори палата (парламентнинг юқори палатаси).
 Парламент мәхкәмәси икки болак палатә боладур, йә"ни икки залханә болуб, туманги палатәни хәм йуқариги палатә деб атайдурлар (Тар.,1906,13).
- Йурист يوريسىت <рус. "юрист" - юрист.
 Бул адәм йалгуз йурист фәқиҳи зәмани емәс, бәлки фарсий вә туркий тәрих вә әдабийәтгә хәм бир аз вуқуфи бардур (ТВГ,1906,21).
- Йурт вәкили يورت وكيلى <рус. "депутат" - депутат.
 Депутат (йурт вәкили) (Тар.,1906,4).
- Йуфка يوفكا <рус. "юбка" - юбка.
 Ниндай хал болдики, озингиз йуфка кийиб, тийатирләрдә сәхәргәчә йурәсиз... (ТВГ,1910,11).

К

- кабинит¹ كابينيت <рус. "кабинет" - кабинет.
 Илми хикмәтгә тәәллук кабинетни корсәтдилар (ТВГ,1892,10); Қисқәси, кабинет кор мәтлубгә йәқиндур (ТВГ,1911,26).
- кабинит² كابينيت <рус. "кабинет" (министров) - кабинет (министрлар

кабинети).

Сайланган халқ вәкилләри нәздидә мәс"ул кабинет бәрпа қилинган болса хәм әләр ҳақиқий җумхурийәт усулигә бина қилинбо болган емәс (ТВГ, 1913, 5); Бә"зи министрлар тағйир вә тәбдил болуб, кабинет йәнәдин тузуладир (ТВГ, 1913, 47).

кавалерийә کاو لیریه <рус. "кавалерия" - кавалерия, отлик аскар.

Бизнинг кавалерийә (атлик әскәрләргә) мүмкин емәс вә влажи йок ... (С. Фарғ., 1914, 94).

кавитансийә کاو تانسیه ~ кавансийә کاو تانسیه ~ кавитанса کاو تانسیه
- қ. каптанса.

кавучук کاو چوک <рус. "каучук" - каучук.

Бир мәратибә етни кесган тамарин орнигә кавучукдан най қилиб откузубдур (ТВГ, 1912, 7).

кағәз کاغذ <рус. "листовка" - варақа.

Мәзкур жәм"ийәт болган уйдин инқилабгә даир коп кағәзлар ила бир аз әдрисләр тапимшидур (Туж., 1907, 15); Сәл басмәханәдин уч пут басмәханә хуруфәтләри бирлан коп әдәд йәман мәзmunлик кағәзләр... чиқибдур (Туж., 1907, 18).

кадет کادیت <рус. "кадет" - кадет (либерал буржуазиянинг "конституцион-демократик" партияси аъзоси).

Ҳәр хил торәләр вә рәсмий зу"әфа вә еркак җуқараләр вә кадет баләләр улуг имамдин бәрәкат учун дуа аддиләр (ТВГ, 1902, 16); Мәзкур думәнинг баш мәжлисида кадет тәрәфидин депутат йок екан (ТВГ, 1906, 1).

кадет фирқәси کادیت فرقہ سی <рус. "партия кадетов" - кадетлар партияси.

Аллавут вә байләрдин мураққаб олган кадет фирқәси (Тар., 1909, 6).

кадетиски корпус کادیتسیکی کورپوس ~ кадитиски корпус کادیتسیکی کورپوس
<рус. "кадетский корпус" - кадетлар корпуси.

Кадетиски корпус, йә"ни мәдрәсәи хәрбийә инша етибдурләр (Туж., 1907, 2); Орунбургда кадетиски корпусда оқуб чиқган әфисар Абдулрәхман Муҳәммәд Аминбек оғли Худайархануф урушда олубдур (С. Фарғ., 1914, 81).

казармә کازارمه ~ кәзәрмә کازارمه ~ кәзәрмәханә کازارمه خانه <рус. "казарма" - казарма.

Йәнги шахәрда қалмади бир тиккә сайбан,
Забудләрү кәзәрмә, кәлисаләр анчунан

(БХ, 1910, 124);

Вә йәнә мергән сәлдатләр истиқамәт қилмак учун бир казармәни дуруст қилмак тоғрисида сәвда боладур (ТВГ, 1880, 6); Оз казармәларигә қайтмак болуб кочәдин отуб йуруб базарда музикантларини чалиб бердиләр (ТВГ, 1902, 38); Казармә ичидә ухлаган сәлдат уйғаниб ҳеч бирисини билмасдин милтуқларини алуб атубдурләр (Туж., 1907, 10); Йиқилган казармә вә уйда бир нечә ишчи девар астида қалиб ҳалак болубдурләр (ТВГ, 1913, 46); Турк мәмләкәти Германия кәзәрмәханәси болуб Германия генералини әмри бирлан ... (ТВГ,

нинг фарзандлари экан (ТВГ, 1909, 54); Камандир (уруш башлиги) йаъ радар бодубдур (С.Фарг., 1914, 49); Аларни тоғри йолга салмак учун чарчамайдурган камандир (сардар) дәркар боләдур (С.Фарг., 1914, 94).

камбой کامبوی - қ. канвай.

камедийә کامیویہ <рус. "комедия" - комедия.

Чәхар шәнбә куни "Бизнинг шәхәрнинг сирләри" намлик 4 пәрдалик камедийә (муқаллид) ойини қойар емишләр (ТВГ, 1913, 48); Вә ҳам "Банкрут" намлик камедийә (муқаллид) ойинни ойнадиләр (ТВГ, 1913, 52).

камерчиски мәктәбханә کامیرچسکی مکتب خانہ - қ. каммирчиски ишкол.

каметә کامیته <рус. "комета" - комета.

Мәзкур йулдуздин башқә янга охшәгән коп йулдузләр бар. Аларни каметә деб атәләдур (ТВГ, 1885, 45).

камита کامیته - қ. камитет.

каминдант کامیندانته <рус. "комендант" - комендант.

Мәзкур шәхәрнинг каминданти баш болуб, вағзал буфетидә... коп торәлар бирлан қутуб турган экән (ТВГ, 1911, 61).

камисар کامیسار کامیسار کامیسار, йә"ни башлуг کامیسار <рус. "комиссар" - комиссар, бошлиқ.

Камисар торәләргә ул бәләнд дәрәҗалиқ... коз тутамән дедилар (ФМС, 1889, 41); Камисар торәләргә... вәсиқәләрини ... корсәтмақләри лазим (ТВГ, 1892, 40); Бул вәқфнамәләрни паземелной падатной камисийанинг камисариягә, йә"ни башлугигә тапшурмақ керак (ТВГ, 1905, 38); Губярниски камисарләр ... җәмаә идарәләригә гарадискай думагә ... йардәм берурлар (Дума, 16).

камисәрлик کامیسارلیک <рус. "занятие комиссара" - комиссариат.

Ул җәнаб Сәмәрқәнд вә Хужанддә хақамлик вә камисәрлик вә озгә мәнсәбләрдә коп йилләр туруб едиләр (Сйна, 1914, 14, 237).

камисийә کامیسیه - қ. камисийә.

камисийанер کامیسیانیر کامیسیونер <рус. "комиссионер" - комиссионер.

Йармәрқәдә сәвдаси суств болуб вә ҳам камисийонерләри хәбәр берәдурким... (ТВГ, 1892, 33); ... Ул жуҳуд йаш хатунини тәшләб, боляк шәхәргә бариб, андә мән камисийанер деб хәбәр берибдур (ТВГ, 1908, 17).

камитет کامیتیت کامیتат کامیتات <рус. "комитет" - комитет, қўмита.

Йармәнкәянинг камитати Ташкәнд фуқараләригә мә"лум қилиб е"лан етәдурки (ТВГ, 1870, 3); Красной крест деган җәмаәтнинг камитети торт минг адәмләргә нан бериб хәйр қиладур (ТВГ, 1892, 6); Мәзкур хәйрийәтнинг камитет чиланләри изхари миннәтдарлик қилибдурләр (ТВГ, 1898, 44).

каммирсант کامیرسانته <рус. "коммерсант" - коммерсант, савдогар.

Бизләр каммирсант, йә"ни тажир зәмани емас, бәлки бизләргә

деҳканлик лазим (ТВГ, 1914, 21).

каммирчиски банкă كامميرچيسكى بانك <рус. "коммерческий банк" - тижорат банки.

Каммирчиски банкăдаги ... текушчий исчодиға ... мусулман камитети учун хăт вă хăбър унвани (Ойна, 1915, II, 302).

каммирчиски ишкол كامميرچيسكى اشكول ~ каммирчиски мăктабханă كامميرچيسكى مكتب خانه <рус. "коммерческая школа" - коммерция(савдо) мактаби.

1907=нчи йилда 30=нчи августда Ташканд шăхридă савдагърчилик мăктаб(каммирчиски ишкол) ачилди (Туж., 1907, 4); Рийалний мăктабханă вă гимназийă вă хăм каммирчиски мăктабханăлар болиб, ул мăктабханăлардă бирар нафър хăм сартийă балăлари йок десă боладур (ТВГ, 1913, 3).

каммунист كاممونيست <рус. "коммунист" - коммунист.

Прикашчяклăргă айтибдурки, бизлър ... каммунистлърни йубарган адăмлăридурмиз (Туж., 1907, 5).

кампанийă كامپانيه ~ кăмпанийă كامپانيه <рус. "компания" - компания, ширкат.

Вă лекин Америка кампанийă ул пăраходни ижарăгă алиб Америка бирлан Йапунийă арасидă ул пăраходни йургузубдурлър (ТВГ, 1904, 29); Йăкин фурсăтдă Йапун аскарлăригă керăклик гостни американ савда кăмпанийăлари йеткурмăкгă падрат қилиб, коп миқдарлик гостни савда пăраходлăригă салиб, Йапунийă тăрăфига йубарибдурлър (ТВГ, 1904, 30); Кампанийăлар тузмак хăқиндă (С.Фарг., 1914, 3).

кампас كامپاس ~ кампас, йă"ни қиблăнамă كامپاس يعنى قبله نامه <рус. "компас" - компас.

Кампасни билгандин кейин денгизлърдă вă мухитлърда адашмакликдин қорқмасдин йураберганлър (ТВГ, 1887, 35); Ушбу алăтни кампас, йă"ни қиблăнамă дерлар (Жуғрoфия, 29).

камприс كامپريس <рус. "компресс" - компресс.

Вă қарнигă сагревайушчий камприс қойиб, йă"ни қаринни иссиқ тутадурган даруни қойиб ораниб йатмак дъркар (ТВГ, 1964, 48).

кампускавайт етилмақ كامپوسكا وايت ايتيماق - қ. канфискавайт болмақ.

канал كانال - қ. қанал.

канвай كانواي ~ канбай كانباي ~ камбой كامبوي ~ канвай=қăравул كانواي قراول <рус. "конвой" - соқчи отряд, соқчилар.

Мăзкур елчилър отган вақтдă мăзкур канвайлари онг қоллари бирлан милтиқларини астигă ахистă уруб, салам беруб, қолларини пешанăгă ушлаб тă"зим илан турубдурлър (ТВГ, 1885, II); Мăзкур канвайдă бир йуз атлик болар еди (ТВГ, 1900, 45); Каласкани икки тăрăфидă қазрăти амирнинг хас канвай=қăравуллари чапиб барибдурлър (ТВГ, 1906, 10); Шулърнинг башлиғи думăдă чилан болуб турган Буракуф тутулуб вă хăм камбой болуб, Пензагă йубарибдурлър (Тар., 1906, 16); Анга озини ишини қарамақ учун берганлър йанигă вă ешиқ алдилăригă канбай сăлдатлър қойганлър (Туж., 1907, 7); Арқă-

ләридән канвай йуруб келубдур (ТВГ, 1913, 13).

канверт

کانويرت ~ канвирт <рус. "конверт" – конверт.

...Канвертләргә йазиб вә тилиграм лазим болсә йазиб, башқә адәмгә ехтияажим тушмади, бәлки башқә адәмләрни ехтияажләри менгә тушти (Фурқат, ТВГ, 1892, 13); Аввәла лифафәлик хәт деганингиз йазилган хәтләрни канвертгә, йә"ни озга бир кағәзгә ораб устидин сорғич билан, йә болмасә йелам билан махкәмлаб қойган хәтдур (ТВГ, 1871, 24); Мундақ хәтләрни бандурул қилинсә керак вә йә канвиртгә салиб кушадә қойилур (ТВГ, 1879, 27); Ва канвирт арқасиға шул тариқа йазса керак (ТВГ, 1880, 24); Мәзкур падрат сәвдәсидә бәхаләрини агзәки вә лифафәлик канверт бирлан мә"лум қилсә боладур (ТВГ, 1902, 36).

кангрис

کانگريس ~ кангрис <рус. "конгресс" – конгресс.

Париж шәхридә адәмизадни йәрәлик а"заләрини кесиб тузатадурган дохтирләр йиғилиб, кангрис җәм"ийәти ачибдур (ТВГ, 1910, 42); Бул йәнги чиққан машинәләрни йәкин фурсәтдә Лондун шәхрининг тиб дәрилфунуни кангрис мажлисидә имтихан қилиб корубдурләр (ТВГ, 1913, 61).

кандидат

کانديتات ~ кандидат <рус. "кандидат" – кандидат, номзод.

Җәнаб Әзизләрхан кази оғлининг сәдрнишинликгә хахләб, бул кишигә кандидатликгә хурмәтлик... муллә Абдуғәниханни тәйин ва муқәррәр айлади (Қози рапортлари, 4); Бул тәриқә сәйләнәдурган адәмләргә бизләр кандидат нам қойамиз (Тар., 1906, 1); Народ, йә"ни фүқаралар бир хавлигә, йәки бирар катта кочәләрдә вә йәки мәйданләрдә җәм" болиб кандидат сайлайдур (Тар., 1906, 2); Биринчи нәвбәтдә рәислик учун кандидат корсәтмәги тәклиф етилди (Турон, 1917, 8).

кандидатлик

کانديتاتلىق ~ кандидатлик <рус. "кандидатура" – кандидатура.

Вә аксәқаллик мәнсәбигә Кәламбек махдум Мулла Нурмухаммәд оғли вә аңга кандидатликкә Усманхожә Инайәтхожә оғли (ТВГ, 1890, 2); Вә кандидатликкә Алимухаммәд Худайберган оғлини мустәхкәм қилинибдур (ТВГ, 1905, 16); Мәзкур Мухаммәд Шакир мингоаши кандидатликкә тәйин болган ердиләр (ТВГ, 1906, 30).

кандитер

کانديتير ~ кандитер <рус. "кондитер" – шакарпаз, қандолатчи, кондитер.

Архангилски шәхридә муслманләрдин кандитер вә хазирланган тә"ам сатгучиләр бар (ТВГ, 1913, 14);

кандитерски

کانديتيرسكى ~ кандиторски <рус. "кондитерский" – ширавор, қандолат; ширинликларга оид.

Вә мәишәти бир аз тәкәллүfli болуб, алаълхусус дәвләтлик кишиләрининг суфрә вә дәстурхани, мевә базари, йәинки хәлвәфуруш докани вә башқә сөз илә кандитерскигә охшайдур (Сам., 1913, 30); Сонгрә Канифил нам кандиторски докани робәросидә оғриләрнинг бирини ушлайдур (Туж., 1907, 10).

кандуктур کاندوكتور ~ кандухтур کاندوختور ~ кандуктур کاندوكتور

«рус. "кондуктор" – кондуктор.

Мазкур аташ арабада бир бадбуруш кандуктури бар екан, бизларни коп танг қилиб азар берди (ТВГ, I, 895, 29); Шахр қуқаралари конка кандуктурлари конкага олтурган сартийа қуқараларининг талаби бо-йинча конкани тохтатмайдурлар деб арз қилдилар (Туж., I, 907, I); Ул киши кандухтурнинг қолига икки алаб бир сомлик тангани ушла-тибдур (ТВГ, I, 909, 73); Кандухтурга ва "да қилдим (С. Турк., I, 914, 3); Кандуктурлар корса, озингни хайдаб чикарурлар (С. Турк., I, 914, 7); Бул пулни трамвай кандуктури (билет сатган адам) тапиб алиб, хожа сизга таширибдур (С. Фарғ., I, 914, 37).

канйак کانياک ~ канйак کانياک «рус. "коньяк" – коньяк.

Канйакла толур вақти сафарда чамаданлар,
Сухбат йеримиз болди номир, ресторанлар

(Авлоний, МШ, I, I4);

Йолдан алашган, тешлари канйак лаззатидан қамашган байбаччалар
... (Даврон, ТВГ, I, 908, 56).

кансерт کانسیرت «рус. "концерт" – концерт.

Маълумларингиздурки, бизни Русийа мусулманлари арасиде аввалде кансерт, испиктакил, тийатир каби нарсалар йок ерди (ТВГ, I, 913, 92); Ташкандде бир мартаба ашулла ойини кансерт беруб кетар екан (С. Фарғ., I, 914, 21); Туземнай мактабханаларнинг сартийа шагирд балалари жам болуб, кансерт, йа"ни на"ма ва ашулалар қилибдур (ТВГ, I, 914, 98).

кансиларийа کانسيلاریه – қ. кансиларийа.

канститутсийа کانستیتوتسیه «рус. "конституция" – конституция.

Канститутсийа деган лафзнинг ма"ниси, йа"ни бул тарика раиййалар-ни башқарилмак болганда падшах ва ҳукуматдарларнинг мутасаддилар-ри оз хашишлари бойинча раиййаларни башқаралмайдурлар (Тар., I, 906, 3); Еран мамлакатиде хукмранликнинг тарикаси тағйир ва табдил болса керак, йа"ни канститутсийа намлик тарикага охшайдур (ТВГ, I, 906, 6).

канститутсийонни=демакратичиски партийа کانستیتوتسییوننی=دیماکراتیکسیک پارته
«рус. "конституционно=демократическая партия" – кон-ституцион=демократик партия.

Канститутсийонни=демакратичиски партийа болса гасудариственнай думага курбати, бизнинг фахмимизга қараганда, коп равшан корун-майдур (Тар., I, 906, I4).

канститутсийонной тартиб کانستیتوتسییوننی ترتیب «рус. "конституционный порядок" – конституцион тартиб.

Русийа мамлакатиде канститутсийонной тартиби бирлан раийа башқарилмаги хусусиде махкамалар барпа болуб, зақун танзиматлари ту-зулмагани талаб қиладур (Тар., I, 906, 7).

кантрабанд کانتراباند ~ кантрабанд کانتراباند «рус. "контрабанда" – контрабанда (давлат чегарасидан яшириқча, бож туламай мол ўтка-зиш).

ایتیلماق <рус. "конфисковать" - конфискация бўлмоқ, мусодара бўлмоқ.

Пәлитсә тәрәфидән кампускавайт етилди, йә"ни йаргу тәриқилә йиғилиб алинди (Хурш., 1906, 1); "Тәрәққий" гәзитәси канфискавайт болгандин кейин... әлбәттә шул орунғә келсә әжәб ермас ерди (Туж., 1907, 5).

капитал

كابتال <рус. "капитал" - капитал.

Бутун дунйа ишчиләри капиталғә қарши мубарәзә етәрлар (Турон, 1917, 10).

капитан

كانفيتان - қ. кәмпут.

капитан

кафитан ~ كافيتان, йә"ни кемәчи кафитан ~ كافيتان
 кафитан ~ كافيتان, йә"ни кемәчи кафитан ~ كافيتان
 <рус. "капитан" - капитан.

Нечәнд полкавнигу майур, кәмандат,

Кәфитан, ротнай башлиги сәллат

(Жангнома, 19).

Ишләрни бәжә келтуруб турмақ учун орниғә памошниги капитан Чайковскини тәйин қиламан (ТВГ, 1870, 1); Бизләр алти нәфәр адәмләргә берган ханәчәсигә... сирмаймиз, шул хусусдин кемәнинг капитан чикиб созлашиб келдим (ТВГ, 1895, 17); Мусулманийә дәхәси-ни палитсийә мистирини капитан Калмакоф билән келиб олтуруб... (ТВГ, 1902, 18); Мени кафитан әфәндигә, йә"ни кемәчигә тә"йин қилуб, ози хайрлашиб қайтуб кетти (Робинзон, 1911, 7); Биродәрим... мени кафитан әфәндигә, йә"ни кемәчигә та"йин қилуб... қайтуб кетти (Робинзон, 7).

карантин

كارانتين ~ карантинә

карантинә ~ كارانتينه <рус. "карантин" - карантин.

Иетти кун мухләт ичидә карантин болуб тохтасәләр керак (ТВГ, 1892, 27); Кәмаран дегән хәзирәдин карантинә қилиб, йә"ни тохта-тилиб қойган (ТВГ, 1892, 12); Мәзкур карантинә болган баисдин та"-ун кәсәли сағ хайләргә дахил болмай, анинг қуввәти бархәм тапа-дур (ТВГ, 1897, 7); Еран мәмләкәтидә бә"зи хәвфлик мәвзу"ләрдә бәр-па болган карантинәнинг әхвалати йәхши емәс (ТВГ, 1904, 28); Мәз-кур карантинәдә тохтамақнинг муддәти беш кундин та он кунгәчә боладур (ТВГ, 1904, 42); Бу йил хәжгә баратурган параходләргә йол-дә карантин болган учун баратурган иерләригә кечикмасинлар (Сам., 1913, 30); Русийә ҳукумәтдарләри Русийә фуқараләрини вәба кәсәли-дин сақләмәк учун Еран бирлан Русийә мәмләкәтләри арасидәги сәр-хәлләрдә карантинә қилибдурлар (ТВГ, 1914, 70). Қайиқ кираси, ка-рантин пули, бәхур пулләри учун бир сом алиб сәнәб бердиләр (Ойи-на, 1914, 6, 125).

карболка

كاربولك ~ карболкавай кислотә

карибол ~ كاربول <рус. "карболка, карболовая кислота" - карболка, карбол кислотаси.

Әндин кейин ул хайванләргә вә йа әләрнинг аддиләридәги нәрсәләр-гә текган адәмләр қолләрини сабун вә карбул дегән сув бирлан йу-

сунләр (ТБГ, 1885, 26); Челәк вә йа хумгә салиб, устадин курук туп-
рақ сепиб, әндин кейин әни хоб қаттиқ карбол суйи бирлан сепиб,
бирар тә"ийн қилинган қайгә коммақ керак (ТБГ, 1888, 25); Карбол-
ка деган муалиҗа дариләрдин лайқал йигирмә қәдақ дару мәвҗуд
булмабдур (ТБГ, 1893, 39); Чунанчи, карболәвай кислота, мәргимүш
вә агук, шунгә охшаш нәрсәләрни теккузмәқдән хәзәр қилмақ керәк-
дур (ТБГ, 1902, 21); Уй тәғидағи тәхтә вә гәйрий нәрсәләр бойал-
ган фурсәтдә карболәвай кислота, йаки йуқаридә бәйән болган
ахәкни токмақ керак (ТБГ, 1904, 48).

карзинкә کارزینکە ~ карзинка کارزینکا <рус. "корзина" - сават.
Енди карзинкәни алинг, ваган алдига чикайлик (С.Турк., 1914, 53);
Қариндаш қәләм билан йазилган хәбәр вә мәқаләләр хеч окулмасдин
карзинкагә тәшланадур (С.Фарғ., 1914, 32).

карита کاریتا ~ каритә کاریتە ~ кәритә کەریتە ~ карита نام ۛرابتا کاریتا
<рус. "карета" - карета, фәйтон.
Алтун билан ишлаб аинәбанд қилган карита деган ăраба (ТБГ, 1871,
16); Қоқан хониғә хәм иккитә карита نام ۛرابتا йубарибдур (ТБГ,
1874, 18); Ханнинг озиғә вә йәнә ханзадә учун кәритә نامлик якки
йәхши ăраба алиб йубарибдур (ТБГ, 1874, 19); Ордәгә барғандә хәм,
әндин қонәғандә хәм каритә деган йәхши ăрабадә йурдук (ТБГ, 1888,
7); Ул каритәгә алти ат уч қатар қилиб қошубдур (ТБГ, 1905, 44).

картушкә کوتشکە ~ картушка کارتوشکا <рус. "картофель, картошка" - картошка.

Ул вәқтдә картушкәни йер алмәси деб айтур еканләр (ТБГ, 1886, 11);
Гәлләләр хәм болган вәҗхдин кәртушкәни нан орниғә тәнаввул қи-
либдурләр (Колумб, 1902, 7); Гошт вә картушкә илан шорпә қилиб ақ
нанләрни қойәдур (ТБГ, 1902, 17); Хәммә деҳқанләр қош чикариб, кар-
тушка вә пийаз вә бедә вә шунга охшаш екинләр екиб, әмиркан пәх-
тә екмақ учун хәм зәминләрини шудгар вә тәййар қилмақгә хәрәкәт
вә тәрәддулдәдурләр (ТБГ, 1904, 11); Хайванатләргә фәйдә келтур-
мақни хахлаган сахибләр оз хайванатләрнәгә кәртушкәдән нангә ох-
шаш қилиб берадур (ТБГ, 1904, 30); 1875 десәтинә йергә кәртушкә,
тәрбуз вә тәмбаку екибдурләр (Тар., 1906, 8); Галитсийә дәләлләри-
дә екин вә картушкә териб йурган деҳқан хатунләри учрайдурләр
(С.Фарғ., 1914, 60).

карханә کارخانه <рус. "завод; предприятие; мастерские" - завод; кор-
хона; устакхона.

Забут вә карханәлардә қилинган әшйәләрни мәзкур вистафкә қйбул
қилиб аладур (ТБГ, 1878, 7); Хәр қандағ карханәләр вә забудләр
(Тар., 1906, 13); Туркийә ҳукумәти Гирманийә карханәларнәгә 600
минг мавзир милтиги сипарिश етубдур (Ойна, 1913, 40, 964); Темир
йолләр вә башкә мәдәний карханәләр (Турк әли, 1917, 1); Қалган ал-
ти йуз нәфәримизни ишлатмақ учун Қафқазгә абаруб, Новарассири-
йисқидағи Сарож карханәсиғә қойдиләр (Хур., 1917, 21).

кассә کاسه ~ кассәханә کاسه خانه <рус. "касса; сберегательная

касса" - омонат касса.

Касса, йа"ни пул сақлайдурган жайнинг низамлари хусусидә (ТВГ, 1884,33); Кассага берилган пулни егаси тәләб қилсә бетәвәкқуф қайтуб бериләдур (ТВГ,1889,3); Ушбу кассаханәдә сақланмақ учун пул тапширмақ Чуст участкасини ғайри қишлак фукәрәләригә қийин вә мушкул емас (ТВГ,1894,10); Ташкәнддин шәхәр кассәсигә ҳәр сә- нә мәбләғ 430.000 сом унадур (МС,1903,118).

кассир

كاسير <рус. "кассир" - кассир.

Кассирнинг памошниги ғайиб болуб қачубдур (ТВГ,1906,16); Мәзкур кассирни ул йәман адәмләр иккиси пул сәндукнинг алдигә башлаб келибдур (ТВГ,1908,5);

кастум

كاستوم <рус. "костюм" - костюм.

Рамануф кочәсидәги Валодә нам купеснинг мәгазинигә уч нафәр намә" - лум адәмләр кириб, уч әдәд кастум, йә"ни жамә" сорәб алиб... мәгазиндин чикиб қачибдурләр (Туж.,1907,5).

каталог

// каталок كاتالوك <рус. "каталог" - каталог.

Мәзкур бағдин сатиләдурган мевәлик вә боләк кочәтләрининг ката- лог, йә"ни нәрхнамәси бериләдур (ТВГ,1911,17).

котиб

كاتب <рус. "секретарь" - секретарь, котиб.

Мәркәз вилайәт шәхәрләриндә мәхкәмә вә лазим қадәр мусулманий вә русий котибләри болсә керәк (Ойна,1913,10,126).

катлит

كاتليت - қ. кәтлит.

каторгә

كاتورغە <рус. "каторга" - каторга, сур- гун.

Рабочиләр ушбу каторгәгә кетиб турган салдатләрни узатиб йубар- мақгә хаҳишләри бардур (Тар.,1906,9); Шунгә охшаш нимәрсәләр илан йардәм қилсә каторгә - Сибир жәзәсигә ҳукм боладур (С.Фарғ., 1914,99).

каторжнай работ

كاتورژنای رابات <рус. "каторжная работа" - каторга ишлари; ҳаддан ташқари огир иш.

Ташмуҳәммәд оглини каторжнай работгә ишлатмақгә бемуҳләт ҳукм қилибдурләр (ТВГ,1892,2); Йә"қуб Сә"лимбай огли отган 1894 йил- дә каторжнай работгә он бир йил муддәт ичидә қәттиг вә қийин иш ишләмақгә ҳукм болғандин сонгрә ошал йилдә сәккизинчи августдә Сибир йолидин қачибдур (ТВГ,1898,28); Каторжнай работ, йә"ни кан ишлатмақ учун йубармақгә иҗазәти алий қилибдурләр (ТВГ,1898, 35); Мәзкур Фаруққоҗәни муддәт 8 йил каторжнай работгә бариб иш- ләмақлик учун ҳукм қилибдурләр (ТВГ,1904,14); 81 адәм ҳукмгә алиниб, ҳәр қайуляри мухтәлиф муддәтгә каторжнай работгә ҳукм болинибдур (ТВГ,1907,70); Вә 18 адәм каторжнай работгә ҳукм қили- нибдур (Туж.,1907,7).

катгә дехқанләр

كاتتە ديهقانلر <рус. "помещики" - помещиклар.

Уләмәләр вә катгә байларвә катгә дехқанләр вә ақсуйәкләр (Тар.,

1906,3).

кафтак

كافتاك <рус. "мяч" - тўп, копток.

Йўрим сўёт миқдари бизләр хавлидә кафтак ойнадук (МС, 1907, 17).квартал// квартал <рус. "квартал" - квартал.Мән Русийә дэхәсигә қарашли Чернишефски кочәдә квартал - Орда гузәридә ... кетиб барур едим (САД, 15, 35).квартир~ кувартир ~ кувартир ~ кувартир, йә"ни ижарә уй~ кувартир <рус. "квартира" - квартира.Тутқинләрнинг квартирләргә, йә"ни йатган уйиғә қараб қонадук (Тар., 1906, 2); кувартирләрдә, йә"ни ижарә уйдә олтуруб вәтән қилғучиләрнинг ройхәтини палисә йазар емиш (Тар., 1906, 13); Стган йил бир муҳәррәд орус бир нечә муддәт квартир туруб кетган екан (ТВГ, 1908, 7); Исхак әфәнди бу кишининг уйидә квартирдә ту-
рар екан (С.Турк., 1914, 3).кәзәрмә~ кәзәрмәханә ~ кәзәрмәханә - қ. казарма.кәләскә~ кәләскә ~ кәләскә - қ. каласкә.кәлиса~ кәлиса <рус. "церковь" - черков.Бина ул йердә қилмишләр кәлиса,

Ешик башидә бәнд ййлаб чәлипа

(Фурқат, ТА, II, 50);

Йәнги шәхәрдә қалмади бир тиккә сайәбан,

Забудләрү кәзәрмә, кәлисаләр анчинан

(БХ, 1910, 124);

кәлиш~ кәлиш ~ кәлиш ~ кәлиш <рус. "калош" - калиш.Кәйфу мәхси тоғриләр қилган кәлушгә вә"дәнгиз,

Ййлади та хәйрингиз мундағ хәйанлар, ассалям

(Муқимий, АТ, II, 107);

Бутун аламдә енг. ә"ла кәлишдур,

Кийәр адәмгә хоб зеба рәвишдур

(Завқий, ТА, 66);

Вә анинг аяқләридә Русийәнинг резинәвәй деган кәлуш вә башадә ақ доффининг устидан ески Русийә телпәк бар екан (ТВГ, 1897, 94).кәмандир~ кәмандир - қ. камандир.кәмзул~ кәмзул <рус. "камзол" - камзул.

Ешигигә урулган бағу хуснинг қуфлиму алтун,

Бә йа кәмзулләрингдә лә"лчун тутмаләринг бардур

(Муқимий, АТ, I, 190);

Ақчәгә кәмзул алиб, порум кәвиш, белбағ фәрәнг,

Куз болуб, байләр келиб ушләр етакидин тәрәнг

(БМУ, 1907, 216);

Йарашубдур пәрдаз, упә, хиналәр,

Йол-йол бәхмәл кәмзул пормә йәқаләр

(Ҳамза, АТ, I, 40);

Камзулни алдини йапди вә белбағини байлади (ТВГ, 1887, 40).

кәмисийә~ кәмисийә ~ кәмисийә ~ кәмисийә <рус. "комиссия" - ко-

миссия.

Касиб ва савда тоғрисида сөз айтмақни хақлган адәмлар болса айтингизлар деб комиссийанинг баши хаваб берди (ТВГ, 1871, 3); Министир маҳкамәсидә комиссийалар корадур (ТВГ, 1872, 6); Русийә мәликән муәззәмәси фәрмайиш қилиб экәнларки, савдагәр аҳлининг комиссийалари Бухара савдагәрлари учун муқәррар болган низамни башқадин тафтиш қилсунлар деб (ТВГ, 1893, II); Ўзба кәсәлани ёқ қилмақ учун уйаздә мавжуд фуқараларни коп кәсәл болабергәнликлари хусусидә ваҳж ва сәбәбини билмақ учун отмаш йилдә комиссийә тайин қилмаққә булурубдурлар (ТВГ, 1893, 49); Мәзкур вәсиқәларни кәмисәләргә тапшурмасәлар ул вақтдә аларнинг йерлари болдк мулк сахибларидин ажратилмай қалинадур (ТВГ, 1904, 15); Комиссийанинг чиланларидин ҳеч бир адәм ул тәрәфларга нәзәр салмас экәнлар (ТВГ, 1906, 2); Мәзкурнинг ҳәр қайси тийишлик мулкларини мувафақ ҳақиқат билдә вәсиқә йузәсидән тийишли вәрисләригә өз вәмләригә нумур болуб комиссийә йубармаққә ҳақиқат учун управадан фәрмайиш илтамас қиламан (САД, 35, 66).

кәмитет

کميته - қ. кәмитет.

кәмпанийә

کامپانيه - қ. кәмпанийә.

кәмпанийун

کامپانيون <рус. "компаньон" - шерик, улфат, хура.

Темир йол идарәси падшаҳлик болмай (кәмпанийун) ширкәт идарәсидә экән (ТВГ, 1909, 83).

кәмпут

کامپوت - кәмпут کافيت <рус. "конфета" - конфет.

Нәбат билан кәмпутнинг бир пути вә "дәлик он бир сомдан савда болди (ТВГ, 1874, I); Кәмпутнинг бир пути он бир сом еллик тайин (ТВГ, 1873, 4); Гимназийининг кәттә назари тәълим сәфидә турган баләләргә өз қоллари илан кәмпут улашб, тәмам болганди сонг рә йәнәдә ... сәфларини бузмай турдилар (ТВГ, 1894, 21); Мәзкур баләләргә ширинлик кәмпут берасиз деб вә "дәлик он өз вәтәнләргә қонабдурлар (ТВГ, 1897, 41); Мехманлар тәам танавул қилб болганди кейин ҳәр қайу мехмангә бир кутичәди кәмпут берелур экән (ТВГ, 1913, 48).

кәнал

کنال - қ. кәнал.

кәнвирт

کنويرت - қ. кәнвирт.

кәндида

کنديوات - қ. кәндида.

кәнсәларийә

کنساليه ~ кәнсәларийә کانتساليه ~ кәнсәларийә

<рус. "концелярия" - концелярия.

Ани орнигә кәнсәларийәдә хизмәт қилгучи барун Керивнисидә мәнсуб айладим (ТВГ, 1871, 12); Туркистан гинкрал-губирна турининг кәнсәларийә йубарсә хәм боладур (ТВГ, 1872, 22); Ганирал-губирна турининг кәнтсәларийәсининг башлуғи елчи болуб қонабдурлар (ТВГ, 1902, 18); Думәнинг ишлари ҳарий қилиниб йурмағи учун думәнинг ичидә кәнсәларийә маҳкамәси хәм барпа қилинар экән (Тар., 1906, 16); Ташкәнд истансасидан 4 йашчик кәнсәларийә тайилуқ нимәрсәлар вә бир адәд велисәфидни оғирлаб кетибдур (Туж., 1907, II).

кәнтрак

کنتراک <рус. "антракт" - антракт.

Сувараф чун озин ичкәри алди,
 Арага кәнтирак деб пәрдә салди

(Фуркат, ТА, П, 40);

Алти минут кәнтирак тәмам болуб хәр икки пәхләван әвратиб кет-
 гандин сонгрә ... (ТБГ, 1896, 2).

кәнтур

کانتور ~ кәнтурә ~ کانتور ~ кәнтур ~ کنطور ~ کنتور
 <рус. "контора" - контора.

Алиб сомини әкчәсин хоҗәйин,
 Бериб мал кәнтурга қилди тәйин,
 Аләй десә, кәнтурдә йок бир пәқар,
 Десә, алмәйин, ул зәкаләт куҗар

(Муқимий, АТ, П, 9);

Смәл пәхәрдаги банкәдин йа кәнтуридин вә йа әтделинәсидин тә"-
 йин болунган адәмгә дәрхал әкчәләрин тапшурурләр (ТБГ, 1875, 13);
 Атәш әрабәнинг кәнтур, йә"ни атәш әраба тохтайтурган йердә...
 (ТБГ, 1879, 20); Тәрбийәликләр... кәнтурәләрдә вә йа бир адәмнинг
 хизмәтидә мәшғул (Ойна, 1913, 10, 257); (Кутубханәмиздә) хәр хил
 гәзитә... вә хәр хил кәнтур вә мәктәб әсбабләри әрзан бәха илан
 сатилмақдәдур (Мухторий, ҚҚБ, 24).

кәптансә

// кәптансә ~ کپتانسہ ~ кәптансә ~ کپتانسہ ~ кәптансә ~ کپتانسہ
 ~ кәптансә ~ کپتانسہ ~ кәптансә ~ کپتانسہ
 ~ кәптансә ~ کپتانسہ ~ кәптансә ~ کپتانسہ
 <рус. "квитанция" - квитанция.

Ушбу толаган әкчәсигә кәптансә, йә"ни фәтгә аладурләр (ТБГ, 1898,
 34); Мәзкур әкчәләрни тапшурмәгунчә кәптансә бермәйдурләр (ТБГ,
 1902, 3); Қолләригә кәптансә бермәк учун ушбу хәт илан бәрабәр
 әлахадә дәфтәр йубарилди (ТБГ, 1904, 10); Ул хатуннинг ери истәр-
 шинә чақариб, смәл йернинг салиқ пули деб 23 сом 50 тийин пул
 алиб, 430=нчи рәқәмлик кәптансә беридур (ТБГ, 1905, 5); Бай-
 әзизуф намигә йубариб, рәсмий кәптансә алмағи мумкиндур
 (ТБГ, 1905, 87); Ҳәммәдин илгари гәзитинг йиллик вә алти айлик
 деб әкчәләрини алиб, иларәсидин кәптансә берган едалар (ТБГ,
 1906, 63); Кәминәгә йәна қәм"ламақ учун рухсәт вә сәнәд бармақ
 учун кәптансә дәфтәри берилгандур (ТБГ, 1907, 92); Пулни санаб
 аләр, кәптансә берар (Бадрий, Ах., 16); Ешмурад: Бу нимә, тәх-
 сир? Мухаррир: Кәптансә, акантизга елтиб беринг (Бадрий, Ах., 16).

кәрават

// кәрават ~ کراوات ~ кәрават ~ کراوات ~ кәрават, йә"ни кәрт
 <рус. "кровать" - каравот.

Бир нечә кәмбәгәл йетим балә гимназийдә даим турәдур вә хәм
 әләрга йатмақ учун мәдрәсәдә мәхсус уйләрдә кәраватләр бардур
 (Фуркат, ТА, П, 130); Оғриләр уйгә кирганда мән кәрават, йә"ни кәрт
 тәгидә пинхан болуб қалдим (ТБГ, 1875, 25); Йә"ни Мәрғиландәги
 караватләр кәсәлләрдин хали болмабдур (ТБГ, 1893, 41); Аксиянүф
 келиб кәрават отурди (ТБГ, 1902, 9); Сонгрә хавли йузәсидәги ка-
раватгә йатиб, смәл қайдә бәндәликни бағдә келтуруб, вәфәт қилиб-
 дурләр (ТБГ, 1904, 34); ... Ҳуҷрәсини алдидә қойилган кәраватгә

олтурмаликгә тәклиф қилди (ТВГ, 1909, 34); Бу ақчәләр Қафқазгә карават йубармак учун тапширилди (С.Турк., 1914, 55); Бул әрздән кейин ертаси мәзкур муфтининг олиғини караватидан тапуб алябдурләр (ТВГ, 1915, 9); Бир четдә карават, ортадә уч-торг курси турибдур (Муин, ЭМ, 17).

каратиданий атрад کراتيداني آتراد <рус. "карательный отряд" - казо отряда. Қиззах шәхригә йубарилган каратиданий атраднинг башлиғи ушбу тәриқә е"ламнамә тәрқәтйбдур (ТВГ, 1916, 44).

карита کوريتہ - қ. карита.

картушкә کورتوشکە - қ. картушка.

касәлханә کاسل خانہ <рус. "больница; амбулатория" - касалхона; амбулатория.

Хәр бир мусулман хатунләр озларигә вә йаш баләләригә кераклик даруләрни ул касәлханәдән текян аладурләр (ТВГ, 1883, 40); Ошал касәлханәдә касәл адәмләрнинг йатмақи учун он беш әдәд карават таййар қилибдурләр (ТВГ, 1894, 2); Мәзкур касәлханәгә йәм"и Бухара фукәраләригә бәрабәр файдаланмақлик мумкин болур (ТВГ, 1911, 34); Ташкәнд шәхрини мусулман дәхәсидә хатунләр касәлханәсигә отган октабр айн ичидә 2741 нәфәр касәлләр қилибдур (ТВГ, 1912, 93).

кассә کاسه - қ. кассә.

кассир کاسير - қ. кассир.

кассирлик کاسيرليک - қ. кассирлик.

катлит کاتليت ~ катлит کاتليت <рус. "котлета" - котлет.

Қуймақ вә катлит вә қавурдақләрни қилдуруб балә-чәкаләри вә йәр-достләри илан тәнавул йилладиләр (ТВГ, 1902, 17); Тһам усталләридә хәм хәр нәв" катлит, газ, ордақ ва шәрабләр сатилди (ТВГ, 1913, 3).

кәттә мәдрәсә کتہ مدرسه <рус. "институт; высшее учебное заведение" - институт; олий укув юрти.

Отган йилләрдә бир нечә қәзақийә баләләри Ташкәнд гимназийәсидә оқуб хәтм қилуб, Петербург шәхридә табиблик тә"лим берадурган кәттә мәдрәсәгә барибдур (ТВГ, 1895, 43).

каптансә کاپتانسه ~ каптансә کاپتانسه - қ. каптансә.

квадрат کوادرات ~ квадратний کوادراتي <рус. "квадрат, квадратный" - квадрат.

Зийарәтчигә тоққуз квадратний фут, йә"ни узунигә вә снигә тоққуз футлик қай... керәк (ТВГ, 1892, 12); Амудәрйанинг пайаннининг мәсафәти тоққуз минг квадратний чәқирим қай йерни аладур (ТВГ, 1894, 3); Мәзкур уязнинг мәсафәти йетти минг квадратний чәқиримдур (ТВГ, 1900, 15); Мәзкур Сирдәрия областигә табе" йер ҳисаб қилингандә тәқсим йузасидин квадрат ҳисаби бирлан бир чәқирим йергә 363 адәм ҳисаб қилинадур (Туж., 1907, 4).

квартал کوارتال - қ. квартал.

кувас کواس - қ. кувас.

квитансийә کويتانسیه ~ квитансә کويتانسه - қ. каптансә.

кемә башлиғи کيمہ باشليغى ~ кемә рәиси کيمہ رئيسى <рус. "капитан

корабля" - кема капитани.

Кемә башдиги ехтийат қилмақ учун ... (ТБГ, 1871, 3); Кемә рйиси буларга хийли тәзәб корсатур еди (Робинзон, 45).

кенгаш

کينگاش <рус. "совет" - совет; кенгаш.

Хәр йердә болған кәби өзгаришдән сонг Туркистандә хәм салдат вә ишчиләр кенгашләри қурулди (Хур., 1917, 30); Умумий шора (кенгаш) ләрни тәмам ислах қилушмақ учун Туркистан Мәркәзи Шораси оз хузуридә ташкилат шо"бәси (организационный отдел) исмидә бир қисм очди (Кенгаш, 1917, 3).

кенгаш мәжлиси

کينگاش مجلسي <рус. "совещание" - кенгаш, кенгаш мәжлиси.

Туркләрни Адирнәдин чиқармақ мәсәләсидә Кануфсиф тәхти рәйасәтидә кенгаш мәжлиси болуб ... қарарләр қәбул қилинбдур (Сам., 1913, 31); Мәскав кенгаш мәжлиси (савишчаниййси) хәқиндә вәқтли хукумәттә мундәй тилгирам йубарилмақга қарар қилинди (Кенгаш, 1917, 8).

километр

کيلومتر <рус. "километр" - километр.

Кәмарнинг ... тәнурәсининг (кратерининг) чуқурлигини уч километр тәхман қилибдурләр (Ойна, 1914, 1, 15).

кимйавий гулудә

کيمياوي گولود <форс. (рус. "химический снаряд") - кимйавий снаряд.

Рудкай - Мерински дайирәсидә душмән кимйавий гулудәрдән атиш ачмақдәдур (Хур., 1917, 37).

киназ

کناز <рус. "князь" - князь.

Кийиф (Киев) шәхридә Владимир намдик бир улуг киназ оттан екан (МС, 1903, 99); Коп йерләр падшах нәсли вә уругига, йә"ни киназ ләргә тәғилуқ тапқан (Тар., 1906, 15).

кинематограф

کينما توغراف ~ کينما توغراف <рус. "кинематограф" - кино, кинотеатр.

Кинематографханадә хәр хил тағ вә бағ вә хайванат вә хәр хил болак нимәрсәларни корсатадур (ТБГ, 1912, 5); Китаблардән окутуб, рәсм вә кинематографләри влә корсатадур (ТБГ, 1913, 38); Ешитилганга қараганда ошәл кечәси мәзар ичидә ачиқ кинематограф қо йилуб, хәр хил гәләти сурәтләр корсәтлур емиш (ТБГ, 1913, 60); Шәйхандәхур мәзаридә, йә"ни йасалған кинематограф ойуни келар хәфтә башланур екан (С.Турк., 1914, 17); Кинематограф машинәси (киноаппарат) (ТБГ, 1916, 63).

кирасин

کيراسين ~ کيراسين <рус. "керосин" - керосин.

Ушбу вәқтләрда хурмәтлик гәзит окугучиләргә мә"лумдурким, кирасин деган йер йағини чирағ йағ орнигә истеъмал қиладурләр (ТБГ, 1883, 23); Аввәлдин та ушбу вәқтгәчә йер йағидин кирасин деган чирағ йағи тәйيارлаб, қалған ифласләри фәйдәсиз қалур екан (ТБГ, 1884, 25); кирасин, ташкомур хәлқимизгә коп нәф" йеткуруб турадур (ТБГ, 1897, 23); 450 минг пуддин кирасин йағи тәйيارлаб бер-

мақдә шартнамә қилушуб, миннәтдар болған екан (Тар., 1906, 15); Бирадәран Тубилнинг кәттә кантури Туркистан музафәтигә кирасин йағни бәхасини зийад қилмақдә буйурубдур (Туж., 1907, 4); Бизнинг ушбу Туркистан вилайәти Русийә дәвләтигә муттәсил болғандин буйан бир нечә йәнги ихтира"әтләр, чунанчи киросин, ташкомур вә мунгә охшаш мә"дәнләр Туркистан вилайәтидин тапмақдә хәлқимизгә коп мәнфәәт йеткузмақдәдур (ТВГ, 1911, 31); Ул бәләнд дәрәжәлик йәнги кирасин май зәвудини кордиләр (ТВГ, 1913, 29); (Кирасин) пәнар йағини бир пути икки сом (С. Фарғ., 1914, 66).

кирасин ләнфә کیراسین لانه <рус. "керосиновая лампа" - керосин лампа. Петирбург вә боләк шәхәрләрдә кечқурун кирасин ләнфәсининг орнигә шиктиричиствани йаруғлиғи боладур (ТВГ, 1899, 1).

кирасин кудук کیراسین کوردوق ~ кирасин кани کیراسین کانی <рус. "нефтяная скважина" - нефть кудуғи.

Вә ошәд кирасин учун кавлаган кудуқнинг чуқурлиғи барикчиси 113 сәржин, иккинчиси 77 сәржин екан (ТВГ, 1905, 18); Мәзкур қайләрдә кирасин кани ишлаб турубдур (ТВГ, 1905, 18).

кисларод کيسلارود ~ кислород کيسلورود <рус. "кислород" - кислород.

Ҳәва таркиб тапулған нәрсәләрнинг кислород вә азотдин башқә бәзи "жуз"илари козгә корунадур (ТВГ, 1889, 44); Ҳәва корунмайдурған бир қанчә аждадин мураққабдур, әләрнинг кәттә жузвләрнинг бири кислород вә бири азот деб аталадур (ТВГ, 1889, 44); Сув икки жузвининг бири кисларад вә бири валарад деб аталадур (ТВГ, 1890, 14); Ҳәва икки нәрсәдин таркиб болмишдур. Кислароддин вә хәм углероддән, кисларод адәмләргә вә хәйванатләргә вә пәррәндәләргә зәрур вә углерод нәбатәтләргә, йә"ни гийахләргә (МС, 1903, 81).

китабханә کتابخانه <рус. "библиотека" - кутубхона.

Сәмәрқәнд шәхрининг Русийә қит"әсидәги китабханә (библатек)га келиб ройхәт беришләри керакдур (Хур., 1917, 18).

китабчә کتابچه <рус. "брошюра" - брошюра, рисола, китабча.

Мәзкур асбабнинг устига қойулған китабчәгә зихн салиб қарадим (ТВГ, 1892, 11); Бул кунләрдә Ташкәнд шәхридә йәнгидин икки китабчә басилиб чиқиб базардә сатилмақдәдур (ТВГ, 1911, 26).

клас¹ کلاس <рус. "класс" (в школе) - синф (мактабларда).

Сағт токкуздә дижурнай қонғирақ чалди; биз хәмәмиз класгә кириб қай=қайимизгә отурдук (МС, 1907, 7).

клас² کلاس <рус. (эск.) "класс" (тип вагонов поезда или кают парохода) - класс (поезд вагонлари ёки пароход каюталарининг типи, бахосига кўра даражаси).

Та Бакугәчә 9 сом еди, устига 3 сом 15 тийин бериб, мәзкур кемәнинг биринчи класида бардим (ТВГ, 1895, 17); Сәмәрқәнд истәнсәсидә учунчи класгә белат алдим (С. Турк., 1914, 3).

класлик کلاسلىك <рус. "классный" - синфли.

Ташкәнд шәхрини икки класлик русски туземной училишчәсининг мусулман муәллимидин мәктуб (ТВГ, 1906, 2); Мәзкур семинарийә торт клас-

лик, йа"ни даражаси торт дәрсханәдин ибарәт болуб, мәзкур дәрсханәләрдә ҳәр хил илмләрдән тәләбәләргә тә"лим берилур (ТБГ, 1906, 41); Ҳәдрә мавзу"нидәги икки класлик мәктәбининг рушдийә синфи тәләбәсиндән (Жугрофия, 2).

клишә كليشه <рус. "клише" - клиша.

Тәрихий нәқшәләрининг қалипи-клишәси лязим (Ойна, 1914, 31, 599)

конгуллилар كونگولليلر <рус. "добровольцы" - кунгиллилар, кунгилли аскарлар.

Асәдпашанинги аскәри 472 турк афисәри, 26 минг низамий вә ехтият хәмдә 5 минг конгулли нәфәрдән ибарәт емиш (Сам., 1913, 5); Кечә учинчи ийулдә урушгә баратурган конгуллилардән 13 нәфәр аскәрләр рәйисининг алдигә хәзир болгандур (Хур., 1917, 21).

конкә كونكه ~ конка ~ كونكا ~ конкә=арабә كونكه عرابه <рус. "конка" - конка.

Мәзкур кочәләрдә конкә=арабәдән хисаби йоқ (ТБГ, 1900, 22); Ташкәнд шәхридә Русийә дәрәсидәги кочәләрдән икки ат қошулган конкә=арабәси йура башлади (ТБГ, 1901, 11); Ул мәдрәсә Ташкәнд шәхрининг ортәсидә, чунанчи конка барадурган жайдә (ТБГ, 1905, 31); Мәзкур вәгәәлни ози=озигә алаҳидә болак темир йол бирлан, йаки конка йоли бирлан шәхәргә қошмақ лязим вә лабулдур (Тар., 1906, 13); Ҳәвзбаг мәхәлләси конкә йолидин алуc емас (Тар., 1906, 16); Ташкәнд шәхридә икки жайдә конка=арабә йурмақдә (ТБГ, 1907, 62); (Трамвай) конка истансәсигә хәм оқ төгибдур (С.Фарғ., 1914, 78).

консул كونسول <рус. "консул" - консул.

Вә дигәр булки, хурмәтлик Кашғәр консули бир кишидин мөнинг ахваләмни сораған екан, улуг адәмнинг бир бечарә кишини йадигә алио сораған сәбәбдин кобдин=коб хурсәнд вә миннәтдардурман (Фурқат, ТБГ, 1894, 26; ТА, П, 155); Вә йәна Кашғәр шәхридә биздин консул бариб турсә керәк ерди (ТБГ, 1872, 23); Йапунийә мәмләкәтдәги ҳәр хил шәхәрләрдә йаврупа мәмләкәтләрининг елчиләри вә консулләри бар (ТБГ, 1904, 12); Сәйяхләр озләрининг консулләри тәрафидин тәқдимнамә алио (ТБГ, 1908, 33).

консулханә كونسولخانه <рус. "консульство" - консулхона.

Вә Русийә мәмләкәтигә табе" адәмләр консулханәгә бариб хәләс тапибдурләр (ТБГ, 1905, 12); Еран мәмләкәтидәги Русийә консулханәләригә хәм аскәр келибдур (ТБГ, 1907, 20).

коп // коб كوب <рус. "масса" - купчилик, омма.

Уләма билән йашләр, йашләр билән байләр, байләр билән коб арасиндә айрилик бар, йавлик бар, йдават бар (Хур., 1917, 25).

копәс كوپس - қ. купес.

копийә كوپيه ~ кофийә كوفيه <рус. "копия" - копия.

Зераки вәсиқәләр йоқалган вәқтдә ошәл дәфтәрдән йанги копийә котариб берсәләр керәк (ТБГ, 1899, 4); Ул адәм нарази болуб кофийә алуб, жәнәб шәхәр ҳақимигә әрзә берганидә сийаз мәжлисигә тапширулган екан (ТБГ, 1902, 4); Қабәкчи нарази болуб, кофийә алио, ушбу йилдә хурмәтлик окружной суд мәхкәмәсигә әрзә берга-

нидә (ТБГ, 1902, 19); Мәзкур вәсиқәни бәйнихи кофийәсини тәкрир вә тәхрир әйләрмиз (ТБГ, 1904, 41); Хоқанд шәхрини сийаз қазиләри хукми копийәсини йәзиб, Туркистан мусулманләригә корсаттан ушбу гәзитдур (ТБГ, 1906, 24); Ошәл приказ кофийәсини бу җайдә бәйнихи дәрҗ қилмән (ТБГ, 1911, 30).

копчик كوبچيك ~ кофчик كوفچيك ~ копчи кағаз كوبچي كاغذ <рус. "купчая" - купчик, васиқа.

Мәзкур қарздар Сажидәбиби мәзкур хавлисини кофчик қилмақгә хур-мәтлу, бәләнд мәртәбәлу сийаз қазиләригә әрзә берибдур деб ешитдим (САД, 21, 44); Бул қолингиздәғи кағазләрингиз копчи кағазлардур (ТБГ, 1914, 27).

корпус قورپوس <рус. "корпус" - корпус.

Туркистански әрмийски корпуснинг интндант мәхкәмәсидә ушбу йилдә 12=нчи йундә падрат (пудрат) сәвдәси боладур (ТБГ, 1902, 19); Ушбу корпусдә тәрбийәт тапиб, хәтм қилуб чиққан талиби илмләр шул дәрәжәгә йетсә әжәб емәс (ТБГ, 1905, 23); Ғәвғәгә әралашган әскәрләрни учинчи корпусгә тә"йин қилибдурлар (ТБГ, 1909, 30); Орунбург қадитаски корпусидә ақуб чиққан... ймин огли шәхид бо-лудур (Ойна, 1914, 1, 42); Туркийә Булғарийәгә йардам учун уч корпус әскәр берсә керәк (Ойна, 1914, 3, 89).

корханә کورخانه <рус. "приют для слепых" - кӯрхона; кӯрлар мактаби. Мәзкур хәдйә пулләрдин корләр учун хәр хил корханә хәраҗәтләрни қиладурлар (ТБГ, 1898, 21).

кофи كوفي <рус. "кофе" - кофе, қахва.

Ул җайдә тәййар вә амадә қилинган дәстурхангә мукәлләф болуб, чай вә кофиләрдин ичиб... ва тәмә"гирләр музикәләрини чалиб турдиләр (ТБГ, 1900, 39); Йәнә кәсәл адәмләргә ичкузмақ учун савук хәм куйук кофини... канйак бирлан ... ичкузуб турмақ керәк (ТБГ, 1904, 48).

кофийә كوفيه - қ. кофийә.

кофчик كوفچيك - қ. копчик.

кочир // кучер كوچر <рус. "кучер" - кучер, извошчи.

Кәләскә ... нинг кочир ... етиксиз, кәфш илангинә йурадур (ТБГ, 1897, 18).

красной крест كراستى كرىست ~ краснай крест كراستى كرىست <рус. "красный крест" - қизил крест.

Красной крест деган җәмаәтнинг камитети торт минг адәмләргә нан бериб хәйр қиладур (ТБГ, 1892, 6); Мәзкур афәтгә мубтәла болган адәмләр учун Петирбурх шәхридәғи красной крест деган мәхкәмәдин он минг сом йубарилибдур (ТБГ, 1902, 42); Мәзкур пулни краснай крест деган хәйрийәт җәмаәсигә тапшурулубдур (ТБГ, 1905, 28); Хәд-йә бермақни хаҳлаган адәмләр мәзкур краснай крест намлик кәсәл-ханәгә тапшурмақгә мумкиндур (ТБГ, 1906, 42); Ушбу җайдәғи красний крест җам"ийәти хәйрийә Германийәгә тушган әсирләринг муавидәси қилиб бермақгә миһнәтдар болубдур (С. Фер., 1914, 70); Ул җәнәб красний крест (Сәлиби ахмәр) дәфтәригә йәзиб, беш йуз сомгә кәф-

тансә бердиләр (С.Фарг., 1915, 115).

крахмал

كراخمال <рус. "крахмал" - крахмал.

Вә бул қошуладурган нимәрсәләр хәр хил боладур, чунанчи, крахмал деган ақ нимәрсә ... бор (ТБГ, 1889, 9).

крайсьир

كرايسير ~ крайсьир

Иапунийәдин крайсьир намлик, йә"ни тезлик илан йурадурган кәттә хәрб кемәләри йардәм учун келиб, Русийә бирлан нияһәти қизик уруш башлади (ТБГ, 1904, 9); Зәрхли крайсьирләрдән торт йардамчи боляб... хас фиркәгә қошулубдур (Сийна, 1913, 39, 939).

кредит

كريدت ~ кредит <рус. "кредит" - кредит.

Коплар бериб әризә, кредитни ачтиләр,

Пулни аляб хәлайиқкә пәхтәгә сачтиләр

(Ибрат, ШТ, 1913, 13);

Сә намигә кредит ачсә керәк (ТБГ, 1894, 42); Амма кредит хусусидә йәнги тәртәб вә шәрт қилдиләр (ТБГ, 1911, 60); Бир адәмгә банккә 5000 сом кредит ачган бслсә, фирмәләр 10.000 сом кредит ачдиләр (С.Фарг., 1914, 22).

Кримил

كريميل ~ кримил намлик ордә

мль." - Кремль.

<рус. "Кремль" - Кремль.

Хурмәтлик гәзит оқучиләр Кримил хусусидә ушбу йилдә әввәлки рәкәмлик гәзитләрдә басилган Мирзә Бухарий Мирзә Абдулла оглининг хәтини оқугандурләр (ТБГ, 1888, 11); Йуқаридә бйан қилган Кримилдәги бар нәрсәләрни кордук (ТБГ, 1911, 62); Мәскавгә бәсиб кируб, Кримил намлик ордәгә қайлашдыләр (ТБГ, 1913, 15).

крипост

// крипуст

كريبوست ~ крипост

<рус. "крепость" -

қалъа, хәрбий истехком.

Крипуст ичләридә озләрининг истехкаматләригә беркиниб йатәдурлар (ТБГ, 1912, 17); Аймақ крипости (Хисари) гирманийаликләр тәрәфидән алинубдур (С.Фарг., 1914, 47); Ушбу крипост (хисарлик шәхәр) Шилда нәхри бойидә бина қилинубдур (С.Фарг., 1914, 53).

крест

كريست <рус. "крест" - крест.

Мәзкур крест кумушдән бина болган (ТБГ, 1905, 24).

кристьян

كريستيان ~ кристьян, йә"ни мәйдә дехқан

كريستيان ~ кристьян, йә"ни мужик <рус. "крестьянин" - дехқон.

Хәр тәрәф мәсжеду минбәр беш нәмаз жум"ә оқур,

Бир тәрәфдә кристьян бутханәсин хәм кормишәм

(Жангнома, 121);

Кристьян, йә"ни мәйдә дехқанларни азад қилиб, әләрнинг хәр қәйсиләригә әлахидә сув вә йер бермәкгә фәрмайиши алий қилдиләр (МС, 1903, 11); Кристьян, йә"ни мужикләрни хәм, рәбочи, мәрдикар хәлқани ахвалләрини хәм сәхл вә йенгил қилмақни тәләб қиладур (Тар., 1906, 7); Мәзкур кристьянләрни басмақ вә тутмақ учун хуқумәтдәрләр атлик қәзақ орусләрни ва салдатләрни, мужикләрни қишлақларигә йубарә башләдиләр (Тар., 1906, 15); Кристьян мужикларгә йер тәқсим қилиб бермақ хусусидәги иш госудәрственной думәнинг әв-

вълги иши болса керäk (Тар., 1906, 17); Мабадä шундаг иардәмләр болса (Русийä христианләри (дехканләри) хам немисләр қилган иш-ләрни қилмақгä йәрайдурләр (С. Фарг., 1914, 94).

кубически كوبىچىسى <рус. "кубический" - куб.

Хәр қайси зийәрәтчиғә еллик торт кубически жай керак (ТБГ, 1892, 12); Ул чиқарган таш, туфрақ коплиги нечә йуз миллион кубически сажинга йетибдур (ТБГ, 1913, 49).

кубически саржин كوبىچىسى سارجين <рус. "кубический сажень" - куб саржин.

Бир кубически саржин, йә"ни кенглиги, узунлиги вә бәләндлиги уч гәзлик жай (Дехкон, 1915, 4, 6).

кувартир كووارتير - қ. кәвартир.

кувас // квас كواس <рус. "квас" - квас.

Кәсәлмәнд адәмләргә иситмә пәйда болган вәқтдә тәрбуз йемәктә вә базардә сатиладурган кувас ичмәктә вә хам қан алмақ вә савуқ жайдә, йә"ни сув ләбидә йатмақгә буйрубдурләр (ТБГ, 1895, 48); Хәр хил кәсәлмәнд қәйнәтмаган сувни вә базардә сатадурган кувас-ни хеч ичмасун (ТБГ, 1897, 35); Кувас вә шәрбәтли сувләр илан сәв-да қилмақ (ТБГ, 1915, 23).

квасчи كواسچى <рус. "продавец кваса" - квас сотувчи.

Шәхәр бағидә йәқиндә икки квасчи хатунлар жай тәлашиб урушуб, бирини бири бутилкә бирлан уруб олдуруб қойибдур (ТБГ, 1908, 57); Ул мәзар мәйданининг кәттә йолләридә кувасфуруш тәр мевәләр вә ширин нәрсәләр сатадур (ТБГ, 1913, 58).

кулги әсәр كوئىگى اثر <рус. "комедия" - комедия.

Бир пәрдәлик "Ач хәрифләр" исмли кулги әсәр мәвқе"и тәмашағә қойилди (ТБГ, 1914, 55).

кулуб كلوب - қ. кулуб.

кумуш медал كۆمۈش مېدال <рус. "серебрянная медаль" - кумуш медал.

Он тоққуз шагирд хәтм қилган еканләр; әләрдин бирига йәхши оқу-гани учун кумуш медал ин"ам берилди (ТБГ, 1887, 23).

купес كوبىس <рус. "купец" - сав-догар.

Чиқиб қачди бир=бир хәмә мәрдикар,

Купес қалди бу сиргә хәйрану зар

(Муқимий, АТ, II, 9);

Пәхтә ексә хәр киши ел ичрә иззәтлик болур,

Хәм кофәс, хәм бай елигә йәхши хурмәтлик болур

(Камий, ТХ, I, 78);

Нәмчиноф деган купеснинг кәрвани қәйтиб келди (ТБГ, 1870, I); Әмма йәхши атләр тоғрисиндә хурмәтлик Ивәноф куфеснинг вә гәйри бир нечә сән"атләри тоғрисиндә хурмәтлу Русийә байләрининг оз мех-нәт вә хунәрләрин корсатуб... (ТБГ, 1886, 41).

курраи зәмин كۆرۈ زېمىن <рус. "земной шар" - ер шари, ер курраси.

Гәзитәләрдә ... шәхәрләрдә болган воқеаләрдин хәбәрлар қилиб,

курраи зәминдә ваке " болган хадисәләрдин вакиф қилди (ТВГ, 1914, 83).

курраи мужәссәмә كرة محصه <рус. "глобус" – глобус.

Хоқанд тәраққийпәрвәр туғдар йашлариндин Усманжан әфанди жәнәб-ләри "Мәлжәул әтфал" мәктәбигә курраи мужәссәмә (галубус) вә беш қит"ә хәритәси хәдйә етдикләри учун мәктәб шағирдләри наминдин тәшәккур етилур (Сам., 1913, 44).

курс كورس <рус. "курс" – курс.

Васторғуф" намлик поп Ташкәнддә (мисйонер) ваиз вә муәбллиг курси (мәктәби) ачар емиш деб ("иқбал") йазәдур (Сам., 1913, 7).

кутубханә کتبخانه <у.=турк. kitaphana (<рус. "библиотека") – кутубхона.

Кутубханәмиздә хәр хил гәзитә вә журналлар вә хәр хил кәнтур вә мәктәб әсбабләри әрзан бәха илан сатилмақдәдур (Мухторий, КҚБ, 24); Ташкәндә "Мәктәб" кутубханәси тәрафидән басилуб, бутун Туркистан мәктәбләридә оқулуб турган китаблар... (Авлониғ, МШ, IV, I).

кучир كوجير – қ. кочир.

Қ

кабак قاباق قاباقخانә قاباق خانه – қ. қабак.

кавчук قارچوق – қ. кавучук.

кадитиски корпус قاديئىسى قورپوس – қ. кадитиски корпус.

канал قانال – қ. қанал.

кантрабант قانترا بانئت – қ. кантрабанд.

қанун илми قانون علمى <рус. "правоведение, юриспруденция" – ҳуқуқшунослик, юриспруденция.

Шәрият илми мәдрәсәләрғә, қанун илми Русийә дарилфунунләриғә оқулур (Сам., 1913, 26).

қанунийә قانونيه <рус. "дисциплинарный" – интизомий.

Қанунийә (дисциплинарни) баталйон (Хурш., 1906, I).

қануннамә قانون نامه <рус. "устав" – устав.

Қануннамәсини, йә"ни устафини сорамәк лазим (С.Фарғ., 1914, 22); 4=нчи мәс"әлә "мусулман илчиләр шорасининг қануннамә устаф"и мәҗ-ласта тәқдим етилуб, бу ҳам мәзәкәрәсиз қәбул қилинди (Турон, 1917, 7).

қанунсизлик قانونسىزلىق <рус. "беззаконие" – қонунсизлик.

Ески әжнәбий динлар дәпартаменти бу қанунләрни чиқаратурган бир идарә емас, бәлки қанунсизлик шиарининг мәнбәи еди (Хур., 1917, 12).

қара гурухлар قارا گروهلر қара гурухлар قارا گروهلر қара кучлар قارا گروهلر

<рус. "черносотенцы; реакционные силы" – қорагурухчилар; реакцион кучлар.

Государственной думә тәрқатмәган вәқтдә хәр йердә қара гурухлар фурсәт тапиб (пағром) йәсәмақғә хәрәкәт қила башладиләр (Тар., 1906, 9); Қара гурухнинг йәнги Бухарағә келмақдә еканликләри барәсиндәги хәбәрләр еса кучланмақдә еди (Хур., 1917, 5); Ул залим, қара

кучләрни саф алихий бир пак куч йекитди (Наж., 1917, 16).

қарол

كارول <у.=турк. кгар (<рус. "король") - қарол, подшо. Руманийя халқи бул хиссийатга табе" болгандан кейин Руманийя қароли (падшахи) бул тараф четликга (бетарафликка) қаршу турмакга алабтга қадир болалмас (С.Фарғ., 1914, 54).

қартә

قارته - қ. қартә.

қартәбаз

قارته باز <рус. "картежник, игрок в карты" - қартабоз.

Қартәбазләр учун, пийану рақс учун... алаҳидә ханәләри бар еди (Ойна, 1915, 7, 170).

қаторга

قاتورغه - қ. қаторга.

қафитан

قافيتان ~ қафитан - қ. капитан.

қабак

قباق ~ қабак қабақханә قباق خانه ~ қабақханә <рус. "кабак" - қабоқхона, майхона.

Қабак вә башка ичкулик ичадурган қайләрда маст қилиб... (ТВГ, 1902, 17); Қишлақда болган жәм" қабақләр (майханә)ларни ачдурмас-лигиға қарар бермишләр (Туж., 1907, 18); Русийя қабақханәләрида озләрини қандақ ушламақликләрини йезиб тәмам қилиб болмайду (ТВГ, 1913, 54); Нәмәнгандә химмәтли байләримиз вә рус вәтәндашлә-римизнинг иштираки ила... ичкуликханә (қабак)ләрни йапдурмақ учун ... әризә бердиләр (Ойна, 1913, 34, 813); Ҳар қайу қабақха-нәләрдә ашулаләрини айтуб, ичуб отурганләри корулур (С.Турк., 1914, 3).

қабакчи

قباقچى <рус. (эск.) "кабатчик, владелец кабака, содержи-тель трактира" - қовоқхона, майхона эгаси.

Ул қабақчи хатун ошәл меҳманханәдә йалғуз олтуруб, ... (ТВГ, 1902, 19); Қабақчининг уйини йәрмигә пәрда тутулган вә мәзкур пәрдани ачиб корсә коп топ читләрни тәхлаб қойган емиш (ТВГ, 1906, 6).

қадимчи

قديمچى <рус. "сторонник старометодной школы и духовенства; консерватор" - қадимчи.

Муни чиқаргучи затләр мутәдәийин (хурафатчи) қадимчи әфәндиләри-нинг озләриду (Ойна, 1913, 37, 894).

қазак орус

قزاق ادروس ~ қазак әскәр قزاق عسكر ~ қазачи әскәр

Билмаймизки, ким ҳам айтдики жәм"ийәтгә қараб қазақ орусләр келиятдиләр деб ... (Тар., 1906, 9); Кристиянләрни басмақ ... учун ... қазақ орусләрни ... йубарабашладиләр (Тар., 1906, 15); Сзләрининг халләрини алашдурмақ учун йәсәлмиш жәм"ийәтлар қазақ әскәр тәрафиндан тәрқатилуб, раисләри тәвфиқ қилинуб, хәбсханә-ларга салинуб езилмақдадур (Тар., 1906, 17); Қазақ орус сәрбазлә-рининг атистафкага чықган кичик афитсири (ТВГ, 1908, 81); Топләр билан силаҳланган (қуралланган) бир полк қазачи әскәримиз Авус-тирийянинг Фәрамсул деган қайдан коп әсирләр келтурди (С.Фарғ., 1914, 54).

қал"ә

قلعه <рус. "крепость, укрепление; цитадель" - қалә.

Ориски қал"әсининг жәнуб тәрафида торт чақирим мәсафәдаги Турга-йиски областка табе"е ... (ТВГ, 1892, 1).

- қамав قماو <рус. "арест; заключение; под стражу" - қамоқ, қамов. Петруграднинг бәъзи участкаларида учинчи уйдун кейин қамалган салдат вә рабатчиләр соралмасдан вә айблари бойунлариға қойилмасдан хазиргачә қамавдәдурләр (Турон, 1917, 11).
- қанал قنال ~ канал کانال (<у.=турк. kanal) кәнал کانال ~ канал کانال (<рус. "канал") - канал. Петирбург шәхридә таргавай мост деган йернинг робәрсида Крукоф каналининг алдидә ... (ТВГ, 1872, 22); Ачилган қанал вә кәшфийатлари бәйан болгандур (ТВГ, 1905, 13); Ҳажибәбаләрингиз... канал Сувәйишдән отарләр (Ойна, 1913, 14, 217); Бу йил ийул айиндә қанал, йә"ни қазилган аригдән йввалинги дәф"а кемә отәдур (Сам., 1913, 27); Ушбу ийун айидә қаналдин биринчи параход отадур (ТВГ, 1913, 46); Мәзкур қанал Бәхри Ҳәзәрдән ... Астрәхангә йетмақлариға имкан берадур (Ойна, 1914, 37, 890); Қанал (параход отадурган ариг) йанидә бир нечәси сувгә батиб халак болибдур (С.Фарғ., 1914, 54); Сувәйш қаналигә (аригига) Мәскав гәзитәлариға келган тилиграмләр (С.Фарғ., 1914, 89).
- қара гурухлар قرا گورولر - қ. қора гурухлар.
- қарават قراوات - қ. қарават.
- қаравул قراول - қаравул=салдат قراول سالات <рус. "караул" - қорувул, соқчи; посбон. Кочәдин бевәқт йургандә қаравулләр ани ушлаган екан (ТВГ, 1897, 34); Мундин кейин қаравул=салдат келиб Кисинуфнинг хатинигә йитди (ТВГ, 1902, 8); Вир неча аристант (мәхоус)нинг турмәдә от чиқаруб, қаравулләр билан атишмақлари йазилган еди (С.Фарғ., 1914, 36).
- қаравулханә قراولخانه <рус. "гауптвахта" - гауптвахта. Ул қаравулханәдә бар хәмә әжнасләрни вә хәм сәрбазләрнинг беш әдәд берданкәси милтиқларини алиб кетибдурлар (ТВГ, 1907, 9).
- қара мал قرا مال <рус. "крупный рогатый скот" - қорамол. Қазақлар қара малларини йашуруб, мәзкур йарманка базариға алиб бариб сатиб турадиялар (ТВГ, 1898, 32).
- қарардад قاراداد <форс. (<рус. "решение, постановление") - қарор. Ҳуррийәт мунасабәти илә барчә милләтләр диний вә сийасий ҳуқуқларини оз қоллариға алмақ мақсади илә ишгә киришдиләр. Ҷам"ий-әтләр, шораләр тә"сис етиб, зәмангә мувафиқ қарардадләр чикардиләр (Ҳур., 1917, 21).
- қарн قرن <форс. (<рус. "столетие") - аср, кз йил. Илгариги қарнләр (әсирләр)дә мәдәнийәт очаги, қанун вә әсас мәркәзи Асия болган... (С.Фарғ., 1914, 24).
- қартә قارته ~ қартә قارته <рус. "карта" (игральная) - қарта. Анингчун җум"ә гәп, йәкшәнбә гәп қойуб намин, Бутун кун қартә, шәхмат ойнашуб кәйф-сәфәмиз бар (Сабззор, 24); Ва бул нийәт илән мәликә падшаҳлик имидән ҳудә қилмақ учун қартә ойунини оргатиб вә ҳәр хил әлахидә әфғундек мәст кунәндә ни-

мәрсәләрни берибдур (ТВГ, 1899, 3); Бир устални устидә қартә ойнашиб отирган еканләр (ТВГ, 1907, 12); Копләрининг äввәлидик ахиригә қадәр қартә ойунларин ойнаб ... (С.Турк., 1914, 60).

қибләнамә قبل نامہ <форс. قبل ناما қибләнамә (<рус. "компас") - компас.

Ушбу қибләнамә сәфәр қилгучиләргә зәрур, әләлхусус денгиздә йургучиләргә хәм зәрурдур (ТВГ, 1872, 21); Вәқтни корсатадурган әсбаб вә қибләнамә вә мәгнит вә хәвани чикәрадурган насус деган машинани корсатиб, әләрдин хәр хил тажрибаларни қилиб кордилар (ТВГ, 1899, 7); Тагләрдә бир хил мәгнит деган темир боладур... Шул мәгнит деган әсл темирни исте"мал қилиб қибләнамә деган әсбабни қиләдур (МС, 1903, 70); Қибләнамә деган әсбабни ози йағачдин, йаки башқә бир нәрсәдин қилинган... йумәлақ кути боладур (МС, 1907, 76); Қибләнамә чинидән йәсалиб усти пийләә илан беркиттан тоғәрәк киритмадин ибаратдур (Жуғрофия, 29).

қиз шағирд قرشاگرد <рус. "ученица; гимназистка" - Уқувчи қиз; гимназистка.

Уч нәфәр қиз шағирдни хибс етдиләр (Хурш., 1906, 1).

қизил крист قريل كريست <рус. "Красный Крест" - Қизил Крест.

Йиккинчисини қолигә бағлаган қизил кристни хәнжәр бирлан чапибдурләр (ТВГ, 1911, 91).

қиймәт قيمت <рус. "курс" (валюты) - курс, қиймәт.

Рус мәнати (кағәз пули)нинг қиймәти кундан-кун тушиб тәназзул етмәқләдур (Хур., 1913, 3).

қирайтханә قرايتخانه <рус. "читальня; библиотека" - киратхона; кутубхона.

Шәхәр қирайтханәсининг имарати... (Сам., 1913, 5); Хоқәнд йашләри озәра мушаварә қилишуб, мусулманләргә махсус қирайтханә ачмақчи... (С.Фарғ., 1914, 31).

қит"ә"¹ قطعه <рус. "материк, часть света" - қитъа, материк.

Қуруг йерләр беш улуг қит"әдур. Буләрнинг бири Азия, бири Äврупа, бири Амирика, бири Африка вә бири Äвустралия қит"әсидур (МС, 1907, 89); Амирика қит"әсидә Бразилия шәхригә йол тутдук (Робинзон, 10); Америка қит"әсини енг әввәл ачқан (табқан) "Христуфир Калумб"га паматняк (хәйкәл) ачилубдур (С.Фарғ., 1914, 43).

қит"ә"² قطعه <рус. "часть" - қисм, бұлак.

Сәмәрқәнд мусулманийә қит"әсиндә тубли бир ислахат йуруглийләр (Хур., 1917, 29); Бизнинг ақчәмиз билан Сәмәрқәнднинг озгә қит"әләри абад болур (Хур., 1917, 29); Себзар дәхәсигә табе" Ахундгузәр мәхәлләдә бир қит"ә хәвли мән мәзкургә мерас қалган еди (САД, 35, 66).

қичқирушув قيچقروشو <рус. "дебаты" - мунозара, тортишув.

Думәнинг тарқалганигә сәбәб-думә чиленләрининг мә"мурләр илә қәттиқ қичқирушувләридиләр (Тар., 1914, 14).

қишли қәср قيشلي قصر <рус. "зимний дворец" - қишлик сарой.

Мәзкур қишли қәср Петербург шәхрининг ортасидин стадурган Невә

деган дарйёнинг лабидә екан (ТВГ, 1911, 65).

қомандан قوماندان <у.=турк. komendan (<рус. "командир; командующий") - командир; қумондон.

Аскар сафарбарлиги е"лан болгунчә оз қоманданимиз ҳам бу топләр тоғрисиндә ҳеч нимә билмас еди (С.Фарғ., 1914, 83).

қомитә قوميته <у.=турк. komite (<рус. "комитет") - комитет.
"Иттиҳад вә тәрәққий" қомитәсини хәбәрдар қалибдур (Ойна, 1914, 48, II55); Азуқ қомитәси (Хур., 1917, 37).

қонгира قونغرا <у.=турк. kongre (<рус. "конгресс") - конгресс.
Қонгира келатурган Азия вә Африка мусулманләри учун... (Ойна, 1913, 10, 205); Умумий мусулман қонгирәси (Ойна, 1913, 13, 117); Сул қонгирәси (Хур., 1917, 62).

қонғирақ قونغراق <рус. "звонок" - қўнғироқ.
Саит 9 да дижурнай қонғирақ чалди. Биз ҳамәмиз класгә кирдук вә жай=жайимиздә отурдик (МС, 1903, 65).

қонук قونوق <рус. "очередь" - навбат.
Қишнинг савук кунләриндә қару йамғурләр астиндә абшства доканләри йаниндә қонукдә (навбатдә) туруб нәрсә алмақ хәлқимиз учун кучдир (Хур., 1917, 30).

қонфрансийә قونفرانسيه - қ. канферинсийә.

қорпус قورپوس - қ. корпус.

қоруқчи قوروقچى <рус. "стражник" - соқчи, қоровул.

Сәрбазләр вә атлиғ қазакләр вә башқә әләргә охшаган қоруқчиләр (Тар., 1906, 4).

қошмә жумхурийәт قوشمه جمهوريهت <рус. "федеративная республика" - федератив республика.
~ қошмә хәлқ жумхурийәти قوشمه خالق جمهوريته

Лекин мәмләкәтнинг идарә ишләри учрадителной собранийәдә (федеративний республика) қошмә жумхурийәт әсосиягә курулмақ мунасиб тапилсә, ул вәктдә ҳәр милләтнинг диний вә миллий мәсәләләри башқә рәвишдә қойилдур (Хур., 1917, 12); Бә"зиләри федератсийә мәхәллий мухтарийәт усулиндә қошмә жумхурийәт тәрәфлари болуб, анинг фәйдәсини сойлаганләр (Хур., 1917, 17); Русийәнинг миллий-мәхәллий мухтарийәтләр узригә курилган қошмә хәлқ жумхурийәти ила идарә етмәгини тәләб әйләдигимиз заман милләтдашларимиздән бә"зиләри бизим бу фикримизгә қаршу чикдиләр (Турон, 1917, 10).

қулуб قلوب <рус. "клуб" - клуб.

Хәвәдә учадурганләр қулуби наמידә бир қулуб ачилди (ТВГ, 1899, 7); Ташкәндлик татар ағайниләримиз тийатир хәвәскарләри тәрәфдин приқашчикләр қулубидә тийатир ойналди (ТВГ, 1914, 42); Петербургдә Лондун шәхридәгигә охшаш йунанләр қулуби (жәм"ийәти) ачилдур (С.Фарғ., 1914, 44); Бизләр (Мухәммәдхожә вә мулла Хәйдәрбек) бир исламийә қулуби (мәжмуә) та"сис етмақгә мәшвәрәт бердук (Хур., 1917, 6).

қулубник قولوبنيك <рус. "клубника" - клубнай.

Мәзкур мевәлик дәрәхтләр ичидә вә ҳәр хил алмә ... вә йәнә малинә

вә кулубнак вә хәр хил башка мевалар бардур (ТВГ, 1897, 12).

курорт

کورورت <рус. "курорт" - курорт.

Копинхагин - шәхәр Германия курортларидан (истирахаттақларидан) качуб келган адәмләр билан толуб қалди (С.Фарг., 1914, 46).

курс¹

کورس ~ курс <рус. "курс" - курс.

Зера курс хазирлайан камисийәгә лазим келәрки, курсдан чиқаққ муәллимләрни хазирланмиш мәктабларигә тә"йин етуб, аларгә пруг-рәммәләр вә китаблар хазирләсун (С.Турк., 1917, 7).

курс²

کورس <рус. "курс" (валюты) - қиймат, курс.

Бизни ақчәнинг курси (Хур., 1917, 65).

курултай

کورولتاي <рус. "съезд" - съезд, курултай.

Кәзәндә ачилган иккинчи мусулман курултайиндә 26-нчи ийулдә Хо-жайиф афәндиинг окудикләри мә"рузә... Бу мә"рузәни курултай йахши қарши алди (Хур., 1917, 30).

курултай

مجلسي <рус. "учредительное собрание" - таъ-сис мажлиси.

Курултай мажлисининг (учридитилний собранийәнинг) мумкин қадәр тездән чақирилувининг ишанчли болмағи учун муваққәт хукумәт сай-лавләри онинчи сентабиргә тә"йин қилмиш еди (Турон, 1917, 2).

Л

лава

لوا <рус. "лава" - лава.

Ул тағнинг бир нечә дәрәжә пәст жайидә лава, йә"ни суйуқ кулгә охшаган нәрсә тезлик бирлан бир нечә сел болуб, сайларга ақиб турган әмиш (ТВГ, 1886, 23).

лагир

لاگير <рус. "лагерь" - лагерь.

Эшан Мухәммәд Али хәлифә лагиргә баскан вақтидә игвагәрларни қо-лидә болган йашил вә қизил бәйрақларни Русийә әскарләри хузурлә-ридә куйдуриб набуд қилибдурлар (ТВГ, 1898, 23); Лекин Русийә ла-гирларидә кәсәл бир болсә хәм коп емәс (ТВГ, 1904, 25); 6 майдә (лагир) гә пайга болур (Ойна, 1914, 27, 523).

лайиха

لايحه <рус. "проект" - лойиха.

Екинләргә салиқ салмақ тоғрисида тәқдим қилинган бир лайиха қабул вә тәсдиқ қилинди (ТВГ, 1907, 49); Лайихәләр думә музакәрәсина қо-йилур (С.Турк., 1914, 7); Шул прағрамалардан идарәи мәдәнийә учун лайиха хазирламақ шәхәр вә дәхә башликларигә тапширилди (Наж., 1917, 8); Удәмаләримизни ... туркий вә фарсий лайиха вә е"ланлар чиқариб, йахши ибарә вә мусулманларгә әнгләтганларигә тәшәккур (Хур., 1917, 37).

лак

لاک <рус. "лак" - лак.

Кағәзинг устигә лакни қалин сурган учун тәамнинг рутубәти вә рәвғәни унчә тә"сир етмәсдир (ТВГ, 1876, 31); Мәсәлән, фәрәнг улә-маләри хәйәл бирлан ойләб тапибдурларким, хәвагә учиб чиқадурган шар деган әсбабинг устини лак деган нәрсә бирлан қапләсә, ул шар ичиндәги йенгил гәз деган хәва коп узақ, бир нечә айләр турар екан (ТВГ, 1884, 12).

лакаматиф لاکاماتیف <рус. "локомотив" - локомотив.

Темир арабани алдидә лакаматиф нам араба боладур (ТВГ, 1872, 3).

лампа لامپا ~ лампа - қ. лампа.

латарийя لاتاریه ~ латәриә <рус. "лотерея" - лотерея.

Балаларнинг мәнфәйти учун латари деган ойун бирлан кәттә тәмаша болди (ТВГ, 1892, 34); 3=нчи мәртәбада чиқарган белетләр хәр йилдә биринчи май айида вә хәм бириңчи ноябир айидә латарийя ойунга қойиладур (ТВГ, 1894, 28); Ушбу сентабир, йә"ни мизон айини йигирмә биринчисидә йәкшәнбә кунидә Ташкәнд шәхридә Русийя дәхәсидәги шәхәр бағидә хәлайиқларга сурур хәсил болмақ учун әләхидә сәйру тәмашаләр вә хәм латарийя ойуни боладур (ТВГ, 1897, 2, 5); Мәзкур базардә латәри ойунләр вә қажабағә тушкан кишиләр вә хәлқәбазлиқләр вә гәйри чадирхәйәл ойунләр... болади (ТВГ, 1900, 1); Сентабир айиндә ушбу йилдә шәхәр бағидә сәйру тәмаша вә латарийя ойуни боладур (ТВГ, 1904, 35); Қәхвә хәмдә йәнсиб (латарийя) кашкләрига мәрхәмәт етингиз (Ойна, 1915, II, 286).

латин тили لاتین تیلی ~ латин кәлами <рус. "латинский язык" - латин тили.

Биринчи дәрсханә - илми дәрсхана,

Иккинчидә оқур латин кәлами

(Фурқат, ТВГ, 1890, 15; ТА, П, 19);

Чинанчи ул хәт оқимақни вә битмақни... вә бир аз латин тили, шәханнамә илмләрини органибдур (ТВГ, 1892, 6).

ләвхә لوحه <рус. "вывеска" - вывеска.

Устигә "ички Русийя мусулманләрининг миллий идарәси" деб йәзилган ләвхә қойилди (Хур., 1917, 42).

ләк لك <рус. "сто тысяч" - өз минг.

Нәмәнган уйездидә бир ләк 80 минг пуд пәхтә тазәләйдурган биргинә 6 машинәлик завод бар экән (СМС, 39); Ач қалғанләр учун 2 ләк 91 минг 161 сом 20 тийин йиғилибдур (ТВГ, 1897, II).

ләмпә لامپه ~ ләмпә ~ ләнпә ~ ләнпә ~ ләмпә <рус. "лампа" - лампа, чирок.

Йоқ әмма ләмпә йәнглиғ әндә сайә,

Шуайи бағ ара әйләр кифәйя

(Фурқат, ТВГ, 1892, 27; ТА, П, 17);

Ләмпә, йә"ни чирагдан қилмақчи ишләр... (ТВГ, 1883, 30); Ул ләмпәләрдә иликтиричиства деган әләхидә аташләр рәвшанлиқ берәдур (Колумб, 83); Вә бул адәмләр ичиндә кечәләри рәвшанлиқ бермақ учун 10 минг ләмпә бәрпа қилган вә ул ләмпәләрдә иликтиричиства деган әләхидә аташәр рәвшанлиқ берадур (ТВГ, 1893, II); Коп адәмнинг қолларига ушләб турган шәм" вә ләмпәләр вә чирақләр билан йақтурилган экән (ТВГ, 1895, II); Русийя дәвләтидә кирасин жудә коп қуруш боладур, чунки ... хәммә ләмпә йақадурган болган (МС, 1903, 63); Бу әсрдәги 30=ләмпәлар орнига илгәри зәмәндә зигир йағ илан қара чирағ йақилур әди (ТВГ, 1906, 57); Энциликдә

Ю=ләнпәнинг йаругин писәнд қилмай 20 ва 40=ләнпә истәйдиләр (ТВГ,1911,17); Мәсалән ләнпәни қаршусидә 4 бурчәкли бир тәхтә кағәзни тутуб турсак девардә мәзкурни сайәси хәм тограк болиб керинур (Журғофия,20).

ләнпәмай لنپه ماى ~ ләнпә йағи لنپه ياغى <рус. "керосин" - керосин.

Тугурт вә ләнпә йағи вә ғәйри ушбуларгә охшаш нимәрсәләрнинг налок, йә"ни баж пулләрени дәрәжә бә дәрәжә кәмәйтурмақлик бирлан ахиридә бекар, йә"ни йоқ қилмақни тәләб қиләдур (Тар.,1906,7); Мәжлисининг рәиси тәрәфндин мә"лум қалинадирки йәқиләдурган ләнпә майининг тәқсим қилуб берув тәртиби... рәйанни вәкилгә тапшурулди (Турон,1917,2).

ләфқачи لفقاچى <рус. "лавочник, владелец лавкой" - дүкөнчи, лавка (дүкөн) эгәси.

Ләфқачи хәм читфуреш, шәкәр хишанларни сорәнг (БЯ,133).

ләфқә لفقه <рус. "лавка" - дүкөн, лавка.

Бағу гулзарләр әтрафидә сайу әнхар,
Мәғәзин ләфқәләри алий мудәввәр базар
(Нодим, ДН,348);

Торт әтрафдәги мәғәзин вә ләфқәләри ачилиб вә сәвдаләри риваж тапди (ТВГ,1902,16).

ләшкәргах لشكراغاه <рус. "стан, военный лагерь" - кароргох, харбий лагерь.

Бизнинг хәва кемәмиз илә 2 алман тәййарәси урулиб душмәннинг ләшкәргахигә тушди (Хур.,1917,5).

лексийә ليكسيه <рус. "лекция" - лекция.

Хәзирги замангә мувафәқ сурәтдә хәлқкә әнгләтмақ учун нәтиқләр тәййарләмақгә, сийәсий, миллий хәм мәйший дәрсләрин оқимақгә лексийә мәктәб тәшкил қилиб... лексийә оқиб бермақни истаган му-сулман бирадарләрден хәм тәклиф қиләмиз (Наж.,1917,18).

леманат ليمونات ~ лемонад ليموناد ~ леманәт ليمانت <рус. "лимонад" - лимонад.

Мәзкур Мулла Әхмәджан минтбаши тәәмләрени йемай дилләри беҳузур болиб, лемонад буйурдиләр (ТВГ,1895,17); Кампот вә қандалат вә леманатлик манпасләр (ТВГ,1902,12); Вә ғәйри дору вә илаж боладурган леманәтдек сувләрни ичмәнгиз (Тар.,1906,14).

лиман ليمان <рус. "лиман" - лиман, күрфәз.

Қаваләр аталәр денгизининг шималидә енг йәхши лиман болиб, Булғар йолләренинг денгизгә чикмағи учун коп онғәйли жайдур (ТВГ,1913,59).

лимон ليمون <рус. "лимон" - лимон.

Хәрарәт вәқтидә савуқ немәрсә чинанчи лимон шәрбәтини вә мунгә охшәш немәрсәләрни бермақ керәк (ТВГ,1897,7).

лифәфә لفافه <форс (<рус. "конверт") - конверт.

Мәктуб йәзиб лифәфә билан ораб озгә адәм ачиб оқимәслик тәриқи-ни ехтият әйләб йубарсә хәм боладур (ТВГ,1871,20); Сәвда агзәки

вә лифайлик хәт бирлан боладур (ТВГ, 1892, 12).

лозунг

لوزونج <рус. "лозунг" - шюр.

Ескидән хазирлиги болган милләтләр! "Ҳәр хәлк оз ишени ози баш-
карувга ози идарә қилурга тийш" деган лозунгни майданга чикарди
(Эл бай., 1917, 1).

лустир

لوستر <рус. "люстра" - люстра, қандил.

Алхал оз хәлқимга айтмаққа боладур, мәсәлән лустир деган жүдә
кәттә бир қандил ордадә мәзкурдирким ағирлиги 400 пуд (ТВГ, 1888,
5).

М

мавзир милтиқ

ماوزيرمىلتق <рус. "маузер" - маузер.

Туркийә хуқумәти Германияә карханәләригә 600 минг мавзир милтиқи
сипариш етубдур (Ойна, 1913, 40, 964).

мадәр = вәтән

مادر وطن <рус. "родина=мать" - она=Ватан.

Ҳәр қалдә мәқсәдимиз дәхшәтли душмәннинг темир-пәнжәсидән мадәр=
вәтәнни хәлас қилмақ еди (Наж., 1917, 17).

маддә

ماد <рус. "статья; параграф" - модда.

Дақлад маддәсининг хәммәси умумий мәқлис тәрәфидән хәм қәбул қи-
линоб 15-нчи април сийездигә салмаққа қарар берилди (Наж., 1917,
8); Әввәла Орунбургдән келган вәкилләрнинг дақладләри оқулуб,
маддә=маддә музакәрә қилинди (Наж., 1917, 8).

маддий

مادى <у. =турк. maddi (<рус. "материальный") - мод-
дий.

Фатимә ханим бу дарилфунуннинг маддий вә мәънәвий хәхәтләригә
сәрф етмәк учун коп пул қәм әйләбдур (Сам., 1913, 32); Ҷәмийәтгә
маддий вә хәм мә"нәвий йардәмдә болмақләрини илтимас қилди
(Турк әли, 1917, 1).

май

ماى <рус. "май" - май.

Йәнә май айини он иккинчисидә бахәбәр болуб, иккинчи поштәгә сал-
дук (Муқимий, АТ, II, 124); Ушбу 1870=нчи йилдә 15=нчи майдә, йә"ни
сәфәр айиндә пәйтәхт Петирбургдә корсатурләр (ТВГ, 1870, 1); Вә
мәзкур завод ушбу йилдә май айидин башләб йәнги пулдин ифәк аҗ-
рәтә башләйдур (ТВГ, 1897, 14); Тәхсил башланадур биринчи август-
дән вә тәмам боладур май айининг ахиридә (МС, 1903, 73).

майяқ

ماياق <рус. "маляк" - маёк.

Чәнақ қәл"ә богазигә миналәр салиноб майяқләр (фанарләр) очури-
лубдур (С.Фарғ., 1914, 46).

майур

مايور <рус. "майор" - майор.

Нәчәнд полкавнику майур қамандат

Кәфитан, ротной башлиги сәллат

(Жангнома, 19):

маклер

ماكلىر <рус. "маклер" - даллол.

Йәман нийәтлик маклер (даллал)ләр Русийә мәмләкәтигә табе" мусул-
манийә фәқәрәләр арасигә хәвфлик хәбәрләр тәрқатадурләр (ТВГ,
1908, 62).

мал=тавар مال تاواری ~ мал=тáвар مال توار <рус. "товар" - товар. Тáмами мал=тáвар мáгазинлáридá сатилáдурут (ТВГ, 1900, 20); Йáни áн-барханáлáр йоқлиги сáбáбли нечá йуз минг пуд мал=тавар йуқлáри йердá йатиб, нáм вá зáх тартиб чириб набуд болáр емиш (Тар., 1906, 16).

малийат ماليات <рус. "налог, подать" - солик. Хукумáт фáрманлáри малийат вá хирæқ вáластнайлáр васитáсилá... жáмланур (Ойна, 1913, 3, 83); Йилдá минг сомдán артуқ мáдахали бол-ган кишилáргá... подоходний малийат салинур (Ойна, 1914, 3, 66).

манапол қилмақ مانا پول قىلماق <рус. "монополизировать" - монополия қилмоқ, монополиялаштирмоқ. Гáзитáлáрнинг е"ланлáрини (манапол қилмақ) хáзинá қолигá алмақ мáсáлáси қáралуб ушбу иш намувафиқ тапилган еди (С.Фарғ., 1914, 15).

манарх مانارخ <рус. "монарх" - монарх. Манарх деган сознинг мáъниси куч вá қуввáти вá хукумáти мустá-қил вá á"ла дáрæждá болуб, бир адáмдá қáрар тападурут (Тар., 1906, 3).

мандалин ماندا لين <рус. "мандолина" - мандолина. Мандалинини мán ойнасам,
Сán йанимдá қуйлáсанг,
Аҳвалимни коруб жаним,
Рáхм етмақни ойлáсанг
(Хамза, МШ, 1916, 6).

мандарин ماندارين <рус. "мандарин" - мандарин (революциягача Хитой-даги олий даражали амалдор). Вá ул áрæбáнинг áрæбáкáши хитай падшасидур. Мандарин, йá"ни хи-тай мánсáбдарлáри ул áрæбáкáшнинг қулáридурилáр (ТВГ, 1887, 37).

маневр مانویر ~ مانویر <рус. (хæрб.) "маневр, маневр" - маневр, маневрлар. Хазир атлáри ор йáхши вá пийадá áскáрлáр маневирни йáхши йáсай-дурут (Сам., 1913, 43); Туркийá хукумáти Адонá áтрафидá 180 минг áс-кáр иштираки алá зор маневирлáр йасемақгá қáрар берибдурут (ТВГ, 1913, 63); Фрáнсийá флотининг áскáрий мáшқ (маневир)лáригá чакирубдурилáр (Ойна, 1913, 39, 940).

манифест مانیفست ~ манифест مانیفست <рус. "манифест" - ма-нифест (тантанали муружаатнома). Ул алáмпáнахнинг фáрмаиши алийлáри бойинчá тáмами фукáралáригá мáрхáмáтлик е"ланнамáлáр жáрий болди. Уни орусчáсигá манифест деб áйтуладур (Тар., 1906, 1); Падшáхнинг манифест е"лан қилмақни кутуб турурилáр (Тар., 1906, 13); 17=нчи октабир манифестидá вá"дá қилинган ислахатнинг тезрақ ифра қилилмағин, тезрақ падшáхлик низами ислах қилилмақни сорабдурилáр (ТВГ, 1913, 67); Русийáдá иш-қилаб болгандán сонг áмир 17=нчи октабир фáрмани алийси (манифес-ти)гá ишануб, мáшрутийáт е"дан қилган еди (Кенгаш, 1917, 8).

манифестатсийа مانيفستاتسيه <рус. "манифестация" - манифестация, на- мойиш.

Башқа шахарларда манифестатсийа (намайиш) болди (С.Фарг., 1914, 83); Кейинги вақтларда Қафқазда мағлуб болув тоғрисида болган манифестатсийалар тохталди (С.Фарг., 1915, 106); Биринчи декабрда Туркистан олкәсини йерлик мухтарийәтли етуб е"лан қилуш мунаса- бәти илә фәвқуладда зор йеғун (манифестатсийа) йасалди (Эл бай., 1917, 12).

мануфактур مانوفاكتور ~ мануфактурә مانوفاكتوره <рус. "мануфактура"- мануфактура.

Кейинги кунларда гәзләмә (мануфактурә)лар Посқалудга малләри вә хәм ишланган териләр илә йахши сәвда қила бшладиләр (ТВГ, 1913, 61); Хусусән, мануфактур (гәзмәли) әмәлати кәм келубдур (С.Фарг., 1914, 44).

маркә مارك ~ марқ مارق - қ. мәркә.

Марс مارس ~ Марс مارس ~ Марс مارس نامليک يولدوز <рус. "Марс" (планета) - Марс (планета).

Мәшхур ингилис мунаҗжими биз турадурган куррәи әрз хусусидә Марс نامليک يولدوز ахвалатигә охшаш болсә керәк дебти (ТВГ, 1908, 42); Марс نامليک يولدوز август айиндә қийә туруб озининг қануб тәрәфидәги йарим пәлләси билан йергә қараб туруб, шимал тәрәфи бизләргә корунмасдин турар екан (ТВГ, 1909, 70).

марсилйазә مارسيلياز <рус. "марсельеза" - марсельеза.

Салдатләр йолдә (марсилйазә), йә"ни хукумәтгә қаршу авазләр чи- қарсәләр хәм афитсерләр мән" қилди.

март مارت <рус. "март" - март.

Ушбу хәт йазилди мартнинг йигирмә тортинчисидә. Албәттә, қавәби- ни йазиб вақтлиғ йубаринг (Муқимий, АТ, П, 123); Орусчә әрзәни... сийаз қазиләридин қайтариб алдум. 1909=нчи йилдә I=нчи мартдә деб... (Қози рапортлари, 32); Шайхавандтәхур дәхәсини народной судйәләрин қилган 155=нчи рақәм хуқм кофийәсин март 5=нчи кунидә 1912=нчи йилиндә (САД, 15, 35).

марш مارش <рус. "марш" - марш.

Ул бәләнд дәрәжәликни марш деган ханиш вә нағмә бирлан истиқбал қилиб алдиләр (ТВГ, 1887, 22); Музикант сәлдәтләр аяндижаниски марш деган ойунни мәшқ қилибдурләр (ТВГ, 1900, 2).

маршал مارشال <рус. "маршал" - маршал.

Йапон гиниралләридин маршал Нудзәднинг вәфәт болганлиги ... (ТВГ, 1908, 81).

массаж ماسساج <рус. "массаж" - массаж, уқалаш.

Шифаханәдә иликтирик вә зийа машинәләри, ванна вә хәр хил дару- ләр тәййар болуб массаж (хадими) хәм қилинадур (С.Фарг., 1914, 52).

маставай ماستاواي ~ моставай مومستاواي <рус. "мостовая" - тошйул.

Бир ифлас либасләри йиртиқ балә маставай, йә"ни таш терган кочәдә олтирган екан (ТВГ, 1910, 69); Узун тоғри кочәләргә таш салдуроб

вә бә"зиләрини моставай қилдурубдурлар (ТВГ, 1913, 81); Шәхәр көчәләри моставай тратуарләри кәттә хәрсанләр илә ишланган (ТВГ, 1914, 90).

мастеравай әскәр ماستيراواي عسكر <рус. (хәрб.) "мастеровой солдат, сапёр" - сапёр.

Хәлқ мийанәсидә мастеравай әскәрләр келиб қалдиләр... тәдбирләр хәм куч бермәди (Тар., 1906, 9); Сапёр, йә"ни мастеравай әскәрләр (Тар., 1906, 9).

мастерханә ماستيرخانه <рус. "мастерские" - устакана.

Атәш әрабәгә тәәлүк мастерханә башлиги (Тар., 1906, 4); Мастерханәдаги рабәчиләр йиғилишләр (Тар., 1906, 6).

материйә ما نيريه <рус. "материя" (ткань) - мато, газлама.

Сабиржан Шакиржануфдән 70 тийинлик материйә алди (С.Турк., 1914, 45).

материк // матирик ما تيريك ~ материк, йә"ни кәттә қуруғлиқ ~ ماتيريك <рус. (геогр.) "материк" - материк, қитъа.

Материк, йә"ни кәттә қуруғлиқ жайләрни чунанчи, бизлар иқлим деб атаймаз, алти иқлимдур (ТВГ, 1883, 27).

матрос // матрус ماطروس ~ матрос // ماتروس ~ матрос, йә"ни параход салдати ماتروس <рус. "матрос" - матрос.

Хәр хил ширинлик дәстурхан вә расмий матросләргә йәхши аш вә тәмақуни йубарибдурлар (ТВГ, 1898, 38); Набулнам параход камандирини олдирмиш; матрусләри, йә"ни мәзкур параход салдатләри хусусидә сод болсә керәк (Тар., 1906, 15); Ичиб мәст болиб йурган матрос, йә"ни параход салдатләри атлиқ қәзақ орусләр бирлан уруш қилибдурлар (Тар., 1906, 17); Адед шәхридә, бә"зи атәш кемәләрдә матросләр ишни тохтатиб. ... зәрәр келтирубдурлар (ТВГ, 1906, 27); Стган кунләрдә матрос, йә"ни мәллахләр ичидә иғвагәр ... йәхудийә хәм бар еди (ТВГ, 1906, 35).

махоркә ماخوركا ~ махорка ماخوركا деган тәмаку

<рус. "махорка" - махорка.

Махоркә деган тәмаку илә сәвда қиладурган докан (ТВГ, 1889, 17); Чекмәклиқгә папирус (махоркә) гагурт вә хәм башқәләрдән йардәм етунгиз (ТВГ, 1915, 14).

маханә ماھانہ <рус. "жалованье" - мояна, маош, ойлик.

Мәктәбләрни тәрбийәси оқуган баләләрдән алинган маханә (ойлик) илан боладур (С.Фарғ., 1914, 81).

машин ماشين - қ. машинә.

машин қазан ماشين قزان ~ машинә қазани ماشينه قزاني <рус. "кастрюля" - кастрюлька.

Наһпәзу қәссаб тапиб дәф"әтан

қурди тәнур, ортгә машин қазан

(Муқимий, ДМ, 27);

Коп турғучи қәсәлләр әлбәттә хусусий ханәләр ижарә алиб, машинә қазанидә осләри тәам пишурадурлар (Ойна, 1913, 37, 884).

машинә ماشينہ ~ машинә ماشينہ <рус. "машина" -

машина.

Ипак машинаси бирла тегирман
Кор, анда айлади аламини хайран...

(Муқимий, ДМ, 40);

Билгунг йасамак адати, алат?

Машин ила грамафон ва саат

(Ажзий, МИ, 17);

Пяхтани машин билан хайлатсунлар (ТВГ, 1879, 6); Ехтият учун келтуруб қойган бир машинни коруб, мендин та"лаб айладилар. (ТВГ, 1879, 28); Пяхта таза қаладурган дин намлик машина (ТВГ, 1885, 11); Туркистан музафати Русийа давлатига табе" болгандин буйан... забут ва машиналар пайда болиб... галлани нархи арзан болди (ТВГ, 1895, 18); Адамизадга коп манфаат келтурадурган, йанги асбаб ва машиналарни ижод қилдилар (ТВГ, 1898, 9); Ул машиналарнинг ақсари буғнинг харафат ва қуввати билан харахитга келадур (МС, 1903, 64); Йургуздурган машинаси бузилган ваъхдин сувга гарк бола башлади (ТВГ, 1904, 9); Чунки машина бирлан ишлаган ишлар аз муддатда таййар болган сабабли арзан баха бирлан сатадурлар (Тар., 1906, 15); Машина бирлан дару сепаб, набуд қилиб Дизах уйазиде куйдурдурган машина бирлан куйдурур екан (ТВГ, 1913, 26); Афтамобиллар қумлик сакраларда йуралмайдур. Чарх ва машиналарга қум кириб тез ишдан чиқадур (Ойна, 1914, 52, 125); Ески араба ила емас, суратли машин ила... асанлик ила кетмак даркардур (жадиди қадим курашларидан) (Хур., 1917, 18).

машина²

машина тикадурган машина ماشینه машина хаййатий تیکادورکان ماشینه
рус. "швейная машина" - машина, тикув машинаси.

Хизматингда айласам қасдан озимни чун гулам,
Чак тиксанг, қилса жаним ристалиғни илтизам,
Машинанг чархи каби башингдин айлансам мудам,
Лахза болгайму муйассар давлати хампалигинг

(Муқимий, АТ, 1, 266);

Мазкур базарда хар хил ширинлик-канфитлар ва тикадурган машина ва боз таййарлайдурган машиналар хам сатиладур (ТВГ, 1897, 14); Тикув машина (Тар., 1906, 10); Машина хаййатий сатувчи "Зингер" ширкатининг имарати... баландликдадур (Ойна, 1913, 3, 90).

машина³

машина машин ماشینه машина ماشین
рус. "машинка" - машинка, езув машинаси.

Йазибурки, Амирикада хат йазмак хусусиде бир машин ижод болуб, ул машиннинг хар бир тилини бассалар бир харф йазилур (ТВГ, 1876, 31); Римикилтан деган бир киши ... хат битмак учун қалам орнига бир машина чиқарибдур (ТВГ, 1883, 23); Кадрибек афанди хатдан копия котаратурган машина ихтира" қилибдур (Ойна, 1914, 23, 352).

машина⁴

машина аташ араба ماشینه آتش عرابه
рус. "паровоз" - паровоз.

Йана машина аташ араба

Турур ҳикмат тилсимати мäsабä

(Фурқат, ТВГ, 1890, 35; ТА, П, 12);

Машинадаги бугни зийадрак қилиб, äрабäни тезрак джонатибдурлär (ТВГ, 1886, 17).

машина⁵ ماشينه <рус. "телефон" - телефон.

Лекин ушбу йил чиқарган машиналärдин зийадä йäхши болуб, хär не-чук муддäа билан ... созлашмаққä имкани болди (ТВГ, 1871, 11).

машина⁶ ماشينه <рус. "лифт" - лифт.

Йуқаридäги қäбät уйлärдäги адäмлär äлахидä машиналär илан пär-ваз қилгандек, машина хäräкäти илан ул уйлärгä чиқиб вä тушуб йурадурлär (Колумб, 83).

машиначи¹ ماشينه چي <рус. "портной; портниха" - машиначи, тикувчи.

Машиначигä бердим бозни,

Камзул бирlä тонимни.

Сангä қäйдин бақдим бир йол,

Алдинг шул дäm конглимни

(Ҳамза, МШ, 1916, 6);

Вä йа машиначиму бирартäсиягä шагирдликгä бериб, оз нури чäшмлär-рини икки дунйа сäадäтидин мäхрум қилурлар (ТВГ, 1906, 39).

машиначи² ماشينه چي <рус. "техник" - техник.

Ҳазир äмäлиятини ишаййädä 34 минт 500 ишчи ел, 1500 мухändис вä (машиначи) хизмät етмäкдäлурлär (Сам., 1913, 27).

машинаист ماشينيست <рус. "машинаист" - машинаист.

Атäш äрабä йолдин чиқиб кетиб, икки машинаист набуд олуб вä беш нäфär уста оруслär мäжрух болубдурлär (ТВГ, 1906, 40); Ул пойизд-ни алиб бораياتган машинаист... пойиздни тохтатибдур (ТВГ, 1906, 67); Фärганä областидä... атäш äрабä машинаисти... падшахлик ду-мägä депутат болубдур (ТВГ, 1907, 20).

мäариф معارف <рус. "просвещение" - маориф, маърифат.

Мумкин қäдär мäарифгä хизмät қилмақ учун хär нäv" фидакарликдän ... мäқсädгä тоғри йурмақ арзусидämиз (Хур., 1917, 19).

мäариф вäзир معارف وزير <рус. "министр просвещения" - маориф ми-нистри

Äндижан шäхридä прагимназийä (руштай мäктäб) ачмақ учун мäариф вäзир тäräфидän рухсät берилубдур (С. Фарғ., 1914, 37).

мäарифпärвär معارف پرور <рус. "покровитель просвещения, просвети-тель" - маорифпärвар, маърифатчи.

Миллätпäräст мäарифпärвär... мäктäбгä беш äдäд нимкät (партä)... бермақчи болдилär (Сийна, 1914, 28, 50); Мухтärам мäарифпärвärлär-нинг тäшриф буйурмақлärини хäши етиладур (Хур., 1917, 13); Сиз хäm бундäй... мäарифпärвärлигингизни четгä емäs, ишгä қойингиз..., болмäsä шахингизни кесган болурсиз (Турон, 1917, 4).

мäаш معاش <рус. "жалованье" - маош, ойлик.

Ғазитädä ишлавчилärнинг мäаши котарилганлигини... муштärилärимиз-гä е"лан етämиз (Турон, 1917, 1).

мәвзу

موضِع <рус. "участок; часть" - участка; қисм.
 Ҳар бир мәвзуга кәттә пәрмә салиб, нефт йағини изләйдурлар (Тар., 1906, 13).

мәвқиф

موقف <форс. (<рус. "станция") - станция.
 Тәәҗуби шулки, мәвқиф (истансә)ләр әтрафидә... еркак, айал вә балә корунмайду (Сийна, 1913, 35, 835); Бухара ймири ҳәдйә қилган сәрай мәвқиф (истансә) қилинадур (Сийна, 1913, 31, 6015).

мағазин

مگازين ~ мағазин ~ ماگازين ~ мағазин <рус. "магазин" - магазин.

Бағу гулзарләр әтрафидә сайу йнхар,
 Мағазин лафқаләри алий мудәввәр базар

(Нодим, ДН, 348);

Мәзкур кундә Нәмәнган шәхридәги мағазин учун 2833 четвирт бугдай уни йетқургандин кейин... берадур (ТВГ, 1885, 36); Мағазинләрғә бирар нәрсә сатиб алмақ учун кирганимдә Русийә савдағарләри... менинг бирлан... созләшдиләр (ТВГ, 1838, 4): Петербург шәхридәги уйләр вә мағазинләр вә әскәрийәләрининг ... тәрифләрини... әйтиб тәмам қилиб болмайду (ТВГ, 1895, 23); Әләр ҳам озләрининг докан вә мағазинләриғә... әрзан бәхалик малләрни алдуруб... (ТВГ, 1902, 17); Әндә нечә минг кәттә вә кичик мағазин вә малханәләрни кордум (ТВГ, 1911, 62).

мағнит

مگنيت ~ мағнит ~ ماگنيت ~ мағнит мағнит деган <рус. "магнит" - магнит.
 мағнит деган мағнит, йә"ни ахәнрәба

Тағ ичиндә темур ташләр бар. Мәзкур темур таш темурдин қилинган кичкинә нимәрсәләрни озигә тартадур. Мәзкур темур ташнинг исми мағнит деганидур (ТВГ, 1890, 1); Тағлардә бир хил мағнит деган темур боладур... (МС, 1903, 7); Мағнит, йә"ни ахәнрәбани темурғә охшаш нәрсәләрни озигә тартиб турмағи хәмәғә мә"лумдур (Жуғрофия, 22).

мағазә

مغازه <озар.=турк. mağazə (<рус. "магазин") - магазин.
 Ун қәппанидә бәққалийә мағазәләридан захир болган йангин хәқидә (Сийна, 1913, 10, 285); Ширкәтнинг мағазәси ... "мә"рифәт" китабханәсининг қаршусидәдур (Сийна, 1913, 38, 935).

мағарә йоли

مغارة يولى <форс. mağarə mağarə - гор йул (<рус. "туннель") - туннель.

Ламаниш боғазидә астидән денгиз тәхтидән мағарә йоли (тунел) қазулуб Английә, Фәрансийә арасидә йер ичидән темур йол салинур емиш (Сам., 1913, 32).

мағнит

مگنيت - қ. мағнит.

мағнит оқи

مگنيت او قى <рус. "магнитная стрелка" - магнит стрелкаси.
 Мәзкур мағнит оқи дайима шимал вә җанубни корсатиб турадур (ТВГ, 1899, 1).

мағриб

مغرب <рус. "запад" - ғарб.

Ағар мағрибдә болса кимсә сакин,
 Ани билмақ ерур бир кундә мумкин
 (Фуркат, ТВГ, 1890, 19; ТА, П, 9).

мә"дән معدن <рус. "руда, металл" - маъдан, руда.
Туркистаннинг табиат байлиги... мә"дән вә канләри дуньянинг ҳа-
рис падшахларини озигә тартса ҳам келганләр даима... мусафир бо-
луб йатадиләр (Эл бай., 1917, 12).

мә"дән сувләри معدن سولى <рус. "минеральные воды" - минерал сув-
лар.

Бакудән чиқиб минералний водә (мә"дән сувләри) махтәсигә мутә-
вәжжә" болдик (Ойна, 1913, 35, 835).

мәдәний ижтима "مدنى اجتماع <рус. "культурно-просветительное учрежде-
ние" - маданий=оқартув муассасаси.

Буләргә мәдәний ижтималәр дерләр (Хур., 1917, 12).

мәдәний мухтариёт مدنى مختارىت <рус. "культурная автономия" - мада-
ний автономия.

Йақин бир фурсәтдә кичик милләтләргә мәдәний мухтариёт (автоно-
мия) берилмаги хусусидә лайихә... қилинмишдир (Кенгаш, 1917, 7).

мәдәний улфат مدنى الفت <рус. "культурные связи" - маданий алоқа,
маданий муносабат.

14=нчи әсрдән ендигә қадәр бизнинг тилимизгә (полйәк тилигә)
шайхи Сә"дийнинг "Тулистан", "Йусуф Зуләйха" қиссәси тәржимә
қилинуб, мусулман алами илә бизнинг арамиздә мәдәний улфәт баш-
ланган еди (Хур., 1917, 12).

мә"дәнийәт معدنيات <рус. "минералы, ископаемые; руды" - минераллар;
қазилмалар; ер ости бойликлари.

Ошәл йердин келтурган нефт вә мә"дәнийәт нәмунәләрини ҳам корса-
тибдур (ТВГ, 1911, 58).

мадрәсә مدرسه ~ гимназийә=мадрәсә گمنازیه مدرسه <рус. "гимназия,
средние учебные заведения" - гимназия, ўқув юрти.

5=нчи ийундә шәхәр мадрәсәсидә акт болунди (ТВГ, 1887, 23); Йавру-
па вә Русийә мәмләкәтидәги мадрәсаләрдә кағәздан қилинган курраи
йернинг сурәти бардур (ТВГ, 1889, 41); Ташкәнд шәхридәги гимназийә
мадрәсаләрдә оқийдурган... баләләр... нәғмә вә ханиш қилиб хәлқ-
қә корсагдиләр (ТВГ, 1892, 1); Қәзақийә баләләри Русийә мәктабханә
вә мадрәсаләридә хәтм қилиб озләригә вә оз жамаәләригә фәйдә ет-
кузсаләр керак (ТВГ, 1895, 43).

мәжәллә مجلة <форс. (<рус. "журнал") - журнал.

Мәжәллә (Сам., 1913, 31); Хәстәлигимиз сәбабли "Ойна" мәжәлләси
ийди қурбангә чиқса ехтималдур (Сам., 1913, 44); Бакудә 15 кундә
бир нәшр боладурган "дәйрилиқ" мәжәлләсининг 13 сани идарамизгә
келди (С.Фарг., 1915, 117).

мажлис¹ مجلس <рус. "собрание" - мажлис.

Мәжлис пависткәсидә бир нечә мәсәләләрни музақарәгә қойулди (Ту-
рон, 1917, 1); 10=нчи ийун айиндә "Қулуби Исламийәдә" Самәрқәнд
тәраққийпәрвәр мусулман йашләрининг умумий мажлиси мун"әққид бол-
ди (Хур., 1917, 17).

мажлис² مجلس <рус. "митинг" - митинг.

Хәмәләри (йерли аҳали) дәрхал мәгазинләрини йапуб, бир мажлис

(митинг) йасадиляр (С.Фарг., 1914, 22).

мажлис³

مجلس <рус. "палата" (законодательная) - палата.

Халқ жумхурийяти болганда хукумат халқнинг вакиллари қолларинда болуб хат бир палат (мажлис) болсун (Турон, 1917, 5).

мажлиси маб "усан"

مجلس مبعوثان <у.=турк. <форс. (<рус. "первая государственная дума") - биринчи давлат думаси.

Ул вақт ҳамма Русийа мамлакатларидан вакилләр интихаб болуб, биринчи (государственный думә) - мажлиси маб "усанга" бариб иштирак қилдиләр (Хур., 1917, 13); Қалган бош оринлар мажлиси маб "усан чакирилган сонг толдирилур (Эл бай., 1917, 13).

мажлиси му'ассисан

مجلس مؤسسان <у.=турк. <форс. (<рус. "учредительное собрание") - таъсис мажлиси.

Учредительный сабрания (мажлиси му'ассисан) деган нимарсага ҳазирланишимиз керак (Кенгаш, 1917, 15); Мажлиси му'ассисан (Турк эли, 1917, 1); Бутун ҳақимийат мажлиси му'ассисан (учредительный сабрания) қолида болса керак (Эл бай., 1917, 8); Ташканд муваққат хукумат Хожайуф жанобларини туркистанлилар тарафидан намайанда сифати ила мажлиси му'ассисан сайлавлари учун барпа болган махсус мушавара мажлисига таклиф қилибдур (Хур., 1917, 17).

мажрух

مجرع <рус. "инвалид" - инвалид.

Урушда олмай қалиб қайтганлари... мажрух йаки (асабий), ҳасталикларга мубтала болиб, қувватсиз, зэйф ата боладурлар (С.Фарг., 1915, 102).

майда қарз банкәси

ميد قرض ~ مايدا قرض بانکسي <рус. "мелкий кредитный банк, банк мелкого кредита" - майда кредит банки.

Аввалә ҳар бир қишлақларга майда қарзхана (мелки киридит) банкәлари ачдиләр (С.Фарг., 1914, 9); Мелки кредитный банкә (майда қарз банкәси) (У.Турк., 1914, 11).

майрам

ميرام <қад. турк. bayram (<рус. "праздник") - байрам.

Йа орусдек жанварларга букун майраммукин
Хавз даврида ҳамә масту фиан қурбақаләр

(Муқимий, ДМ, 135).

мақарийа йармаркәси

مكزيه يارمه ركسي <тат. мақаржә йармаркаси (<рус. "Ниженевгородская ярмарка") - Нижний Новгород ярмаркаси.

Мақарийа базарини аввалги вақтларига қараганда ма"нисе йилдин" йилга кетиб турубдур (ТВГ, 1870, 8); Нижнигарсдиский йармаркәни ногайлар, сартийаләр мақарийа йармаркәси дейдурлар (МС, 1903, 89).

мақалә

مقاله <рус. "статья" - мақола.

Беҳудә ва надуруст ва йалган мақаләсини қоруб оқудигимиз газитда башқә ҳеч бир ма"ни мафҳум болмас (ТВГ, 1906, 34); Отган йилги "Туркистан вилайәтининг газитини" бир номирида кәмина имзаси ила бир нечә сәтрлик бир мақалә йазилмиш еди (ТВГ, 1916, 30).

маликә

مليكه <рус. "царица; жена государя" - малика, қиролича.

Маликә Изабила Колумбга коп миқдар пул ва бәланд амәлләр ва хукумат берибдур (Колумб, 33); Емди ул киши маликә ҳам болмас емишлар,

мәликәй денгиз боләр емишләр (МС, 1903, 60).

мәллах

ملاح <форс. (<рус. "матрос, моряк") - матрос, денгизчи.
Йәнги падшах... мәллахләрни хурмәт қилур екан (ТВГ, 1892, 12); Ул бәжур"әт мәллах... денгиз бирлан Ҳиндистангә йетмакни хахлабдур (Колумб, 4); Колумбнинг бирадари Бартулилит ул хәм мәллах екан. Ҳәр хил узақ жайгә кемәдә сәфәр қилмакни хахләр екан (Колумб, 5).

мәмалики әжнәбийә

ممالك اجنبية <рус. "иностранные государства, заграница" - ажнәбий мәмлакатлар, чет мәмлакатлар.
Илму мәарифнинг чарәси есә... әвладимизни хәр бир мәдәнийәт қазанган мәмалики әжнәбийәләргә (чет мәмлакатләргә) йубариб оқутмәгимиз лазимдур (Турон, 1917, 2).

мәнастир

مناسير <рус. "монастырь" - монастырь.
Бир калисанинг ... кубәси нәзаримни жалб етди... Русләрни мәнастири - дәйридур (Ойна, 1914, 3, 52).

мә"навий

معنوي <рус. "духовный" - маънавий.
Фатимәханим бу дарилдунуннинг маддий вә мә"навий жиҳәтләригә сәрф етмак учун коп пул хәм әйләбдур (Сам., 1913, 3).

мәнифист

منيفيست - қ. манифист.

мәнпәс

مونپانسى <рус. "монпансье" - манпаси.
Мәнпәсләр вә ширин=шәроәтләр, алмә вә накләр мисли йәнги дәрәхтдән узгәндек (ТВГ, 1902, 16); Лекин қандалат вә печәк оригә орисий қиймәтбәха кәнфит вә момпәсини ... бериб турди (ТВГ, 1909, 35).

мәнфәз

منفذ <форс. (<рус. "форточка; отверстие") - форточка, дарча; туйнук, тешик.
Адәм коп болган уйләрдә... (тийатру) кәби даирәләрдә хәванинг йуриши учун мәнфәз (туйнук)ләр болмәсә хәва тәмам бузилуб, тәнәффуз агирләшәди (С.Турк., 1914, 23).

мәнтиқ илми

منطق علمي <рус. "логика" - логика, мәнтиқ.
Мәнтиқ илми тоғри Арәсту китабидин тәржимә қилингандур (ТВГ, 1898, 36).

мәрамнамә

مرامنامه <у.=турк. . форс. (<рус. "программа; платформа" - программа; платформа.
Әнжумәннинг мәрамнамә (пруграмма)си әлахидә тәбил болунуб "Хуррийәт" муштәрийләригә илавә тәриқиндә йубарилур (Хур., 1917, 6); Қадитләрнинг мәрамнамәсигә илавә киритилган босәдә, мәзкур тәклифни... мунасиб корилмәс (Хур., 1917, 16).

мәржә

مرجه <тат. (әск.) Асли русча "Маруся" деган номнинг бузиб талаффуз әтилишидан хосил булган сүз булиб, рус аёлларига нисбатан қулланилган.
Мәржәләр қол ушлашиб чиқсә коруб йәкбаригә,
Мубтәла болмә әләрни жилваи рафтәригә
(Гурбат, БЯ, 133).

мәркә

مارك ~ маркә ~ марка ~ маркі ~ марқ <рус. "марка" - марка.
Лазим йхчәнинг оригә мәркә йапуштурсә боладур (ТВГ, 1871, 24); Бирар адәм бир йуз сомлик вәсиқәгә баргәндә мәркә пули вә йазган

вә қол қойғанларға ақча толабдур (ТВГ, 1902, 14); Маркәсиз хәт қолға алинмайдур (Тар., 1906, 5); Тилиграф йубармақ болғанда... хәр бир тилиграфнама учун 15 тийиндән мәркә пул толамақ лазим боладур (Еднома, 30); Бул маркәләр, 1907=нчи йилда басилған маркәләрға охшаш екан (С.Фарғ., 1914, 29); Гирманийәнинг уруш мусрифи 834 миллион марк ... сәнәладур (Ойна, 1914, 1, 20); Копләб алувчиләрға... зәкаләт учун мәркә хәм қабул қилинур (Авлоний, МШ, 1915, 46); Қази мәзкур Мәхмудхожаға айдики, сен әввәлан ушбу хәтға бир сом 25 тийинлик мәрки йапиштургил (САД, 9, 15); Ушбуға тийишли торт сомлик мәркә йапиштуруб, торт сом шәхәр фәйдәсигә толәди (САД, 39, 76).

мәркәзи шора مرکز شورا <рус. "центральный совет" - марказий кенгаш, марказий шүро.

Мусулманләр тәрәфидән қойилған мәзкур хукумәт намайәндәләри Туркистан мусулманларининг мәркәзи шорасидә хәм ишләшүб йатубдурләр (Эл бай., 1917, 8); Фәрид Гахирийнинг сатиладурған мәтбәәләр хәқиндә дақлади (байанати) тинглануб мәркәзи шора хизмәтләри учун бир мәтбәә алиш тәкраран лазим тапилди (Кенгаш, 1917, 8).

мәрш مرش <рус. "марш" (межд.) - марш, жўна, кет, йўқол.

Гунәхкар қатилләр бағланур-хәйдә мәрш турмағә - пәдәрқуш фәқийәсининг хәсили шундән ибарәт (Ойна, 1913, 14, 230).

мә"рузә معروضه <рус. "доклад" - доклад.

Абдилхәмид әфәндиининг Қафқасийә сәфәри хәқиндә дақлад (мә"рузә) си боләжәқдир (Кенгаш, 1917, 12); Бу мә"рузәни қурултай йәхши қарши алди (Эл бай., 1917, 8).

мә"руф معروف <рус. "известный, знаменитый" - таникли, машхур.

Мә"руф вә машхур жәмаәт хадими вә мәариф инспектари... (Кенгаш, 1917, 4).

мәскавчи مسكافچى <рус. "купец" - маскавчи

(Россиянинг Москва ва бошқа шаҳарлари билан савдо алоқасида бўлган йирик савдогар).

Ҳикаят қиләй, турфә дāvран екан,

Хәлайиқ хәмә мәвху хәйран екан,

Чиқиб йәнги мәскавчидин байләр,

Синәр отмәйин бә"зиси айләр

(Муқимий, АТ, II, 8).

мәсләхәт мәжлиси مجلس مشورتى <рус. "совещание; совет" - кенгаш.

Масквә мәсләхәт мәжлисигә қошулуб = қошулмав мәсәләсини музакәрә қилмәк учун Масквә әскәр ишчи шораларининг бирлик мәжлиси болди (Турон, 1917, 2).

мәсләхәтханә مجلسخانه <рус. "консультация" (здание) - консультация.

Туркистандә хәм ҳуррийатдан сонг жәм"ийәтләр, мәсләхәтханәләр мәқсад тәрәфгә хәрәкәтләр болуб турди (Эл бай., 1917, 8).

мәс"алә^I مسئله <рус. "вопрос" (проблема) - масала.

Тавушгә салинған бә"зи мәс"аләләр (С.Турк., 1914, 5); Биринчи

мас"ала идарәгә раис хәм сәркатиб сәйләмак хусусидә болиб... (Турон, 1917, 7); Иккинчи кун праграммәдәги мас"алаларни айрим сексийә (шу"ба)лардә мухакәмә қилдик (Кенгаш, 1917, 10).

мас"ала²

مستهل <рус. "статья" (закона) - модда.

Казоннай пудрад хусусидәги законнинг 144-нчи мас"аләсигә мувафиқ (ТВГ, 1892, 29); Вайаннай судни 279-нчи мас"аләсигә мувафиқ (Тар., 1906, 6).

матбаа

مطبع <рус. "типография" - босмахона, матбаа.

"Садаи Ғарғанә" матбаасигә Туркистан тилигә ашна наборчик (мураттиб) керак (С.Фарғ., 1914, 73).

матрос

متروس - қ. матрос.

махаллий

идарә محلي ادارو <рус. "земство" - маҳаллий бошқарма.

Русийадан башқа земиства лайихаләри тартиб берган камисийә Кафказийадә земиства (махаллий идарә) тузәтмәкдән башқа лайихә тартиб етуб қарар бермишди (Турон, 1917, 8).

махаллий хукумат

محلي حکومت <рус. "местные власти" - маҳаллий хукумат.

Маариф ишларимиз оз ихтияримиз илә идарә қилинсон. Маҳаллий хукумат ма"мурларни... қарамәқиндән чиқарилсон (Турон, 1917, 4).

маҳбус

مصوب <рус. "заключенный, арестованный; арестант" - маҳбус.

Апиратсийә йасалган адәм олим жазасигә хукм қилинган бир маҳбус екан (С.Фарғ., 1914, 33).

маҳбуслик

مصوبسليك <рус. "положение арестованного; нахождение под арестом; тюремное заключение" - маҳбуслик.

Ушбу маҳбусликдән азад болган ғайур бирадарларимизни халләри ниҳайәт дәрәжә пәришан вә фәнадур вә фәқирлик сәбәбидән хануз әристанлик, йә"ни бәндилик либасләри бадәнләригәдур (Хур., 1917, 3).

маҳкамә

محكمة <рус. "учреждение; канцелярия местного управления" - маҳкама, муассаса.

Ҷәм"и улуг маҳкамәи падшахилар вә мактабханалар хаммаси Ташкандә турадур (МС, 1903, 118); Ҳәр қайу маҳкамәдә вә қазиханалардә ... тузукрақ адәм тапилмайдур (ТВГ, 1906, 15).

маҳкум милләт

معلوم ملت <рус. "обреченная нация, обреченный народ" - ҳалокатга маҳкум милләт (халқ).

Ҳатта Русийаичиндә йашәгучи бутун маҳкум милләтларнинг озләринә маҳсус мустақил ишчи фирқаләри бар (Турон, 1917, 10); Русийадә йашәгучи маҳкум милләтлардә оз керәкләрин оз халқларининг истиқбали та"мин етадурган планларин чиздилар (Эл бай., 1917, 8).

машрутачи

مشروطه چي <рус. "сторонник конституции, конституционного режима" - конституция талаб; конституцион режим тарафдори. Анинг арқасидән муллаларнинг йарақлик бир улуг дәстәси пайда болуб Бухарадә машрутачиларнинг қолгә алмақини фәрманнинг нәсхиви вә аёл болган вәзирларнинг чақирилмақини талаб қилдилар

(Ҳур., 1917, 1).

машрутийат مشروطيت <форс. (<рус. "конституционный режим; конституция" - конституцион режим; конституция.

Хевá хани Русийадан қайткан ҳаман Хевá аҳалиси андин машрутийат е"ланини талáб қилдилар (Ҳур., 1917, 1).

мебил ميبيل <рус. "мебель" - мебель.

Ишмит (Шмидт) нам адáмнинг мебил фабрикаси болибдур (Тар., 1906, 2).

медал ميدال <рус. "медаль" - медаль.

Ики болган уч бар шуд мулла

Йазилди намигá медали тилла

(Фурқат, ТА, П, 23);

Алтун медал ин"ам қилдилар (ТВГ, 1870, 1); Артиқ деган Султанчá-вақнинг оғли йáхши оқиған екан, тилла медал тегди (ТВГ, 1878, 18); Шаҳмурад Áлмáт оғлигá кáттá алтун медал... бердилар (ТВГ, 1892, 2); Ибраҳимбай оғлигá кумуш медал, Муҳáммáдмомин оғлигá кáттá тилла медал берилди (ТВГ, 1902, 39).

мелки кредитний банкá میلگی کريدیتى بانکہ <рус. "мелкий кредитный банк, банк мелкого кредита" - майда кредит банки.

Мелки кредитний банкá (мáйдá қáрз банкáси) (С.Турк, 1914, II);

Áввáла ҳár бир қишлақлáргá мáйдá қáрзханá (мелки кредит банкá-лáри) ачдилар (С.Фарг., 1914, 9).

ме"мар معمار <рус. "архитектор" - меъмор, архитектор.

Ҷаме"нинг архитектури (ме"мари) Киричинский вá анинг муавини Бáсилиф деган адáмлár екан (С.Фарг., 1914, 21).

меравай судйá میراوی سودیه <рус. "мировой судья" - сулх судьяси (чор Россиясида майда ишларни кúрган судья). ИҶарáхор ишлáрини закунгá мухалиф еканлигини фáхмлáб, меравай судйáгá áрзá қилган едилар (ТВГ, 1898, 38).

метир میتیر <рус. "метр" - метр.

Áввáл мáртáбá учганидá, 400 метир бáлэнд котарилгандá йиқилиб тушуб, ани кáсáлханáгá йубарилибдур (ТВГ, 1911, 40).

метрополиýá میتروپولیه <рус. "метрополия" - метрополия.

Оз екинлáри йетмáй, áвқáтлáри учун метрополиýáдин áвқáт келтурмақ зáрур болуб қалган ерди (ТВГ, 1893, 4).

механик میخانیک <рус. "механик" - механик.

Мундин кейин ҳár бир афтамабелнинг машинáси областной механик (вилайáт машинá устáси) тáрáфидан йáхши майнá вá тáфтиш етилур (С.Фарг., 1914, 6); 100 нáфар уста (механик)лár тахти нáзарáтиндá тá"мир қилинмақдáдур (С.Фарг., 1914, 89).

меҳнáткáш میخت کاش ~ میختکاش ~ меҳнáтзáдá میهنت زده <рус. "трудящийся" - меҳнáткáш.

Ақчá, йер=сувгá малик болмақлик меҳнáткáшлáрининг ҳақлáри екан, бил"áкс умриндá бир мáртáбá ишгá қол урмаган затлár малик болмақдáдурлár (Тар., 1906, 10); Меҳнáтзáдáлár диллáриндáги áрзлáрин муҳтáрám байлáргá тáрáф етдилар (Наж., 1917, 10); Сиз базар-

ларда кетман котариб, иш излаб йурган меҳнаткашларга қарангиз (Эл бай., 1917, I).

мешчан

ميشچان ~ мешчанин ميشچا نينى <рус. "мещанин" - мешчан, майда савдогар, кособ (шаҳар аҳолисининг бир табақаси).
Нижний Новгород шаҳрида бир мешчанин мужик фуқаралар арасида бир йалган созни ашқара қилибдур (ТВГ, 1892, 28); Савдогар Трет-йакуф... мешчан балалари окуйдурган мадрасага 40 минг сом... хайр қилибдур (ТВГ, 1892, 40); Бул қандни ногай Хайридин - Қазан мешчани ... берган еди (ТВГ, 1908, II).

микраскоп

ميكرا سكوپ ~ микраскоп ميكرا سكوپ ~ микраскоп ميكرا سكوپ
~ микраскоп ميكرا سكوپ دېگان ماشينه микраскоп ميكرا سكوپ ماشينه
~ микраскоп ميكرا سكوپ نامليق دۇربىن микраскоп ميكرا سكوپ نامليق دۇربىن
~ микраскоп ميكرا سكوپ دۇربىن <рус. "микроскоп" - микроскоп.

Ул касал куртларни микраскоп دېگان асоаб бирлан саг куртлардин ажратмак мумкиндур (ТВГ, 1887, 43); Мазкур микраскоп айналарининг васитаси бирлан 6 аяд сартийалар қараб ишлар еканлар (ТВГ, 1893, 41); Микраскоп дېگان машина асоаб илан мазкур капалакларни коруб... (ТВГ, 1897, 34); Зийада хикмат еканлиги сабабли ушбу микраскоп машина асини арзу қилиб... фарагсуз Алайезига илтимас қилдим (ТВГ, 1897, 34); Ошл нимарсаларни кормак учун алахид микроскоп намлик дурбин керак (ТВГ, 1899, 12); Катта қилиб корсатадурган микраскоп дурбин айна бирлан коруб боладур (ТВГ, 1911, 10).

микроб

ميكروب ~ микроб ميكروب <рус. "микроб" - микроб.
Таун касали микроб дېگان козга коринмайдурган... кичкина нимарсалардин боладур (ТВГ, 1897, 7); Мазкур олган каламушларнинг а"залариде тауннинг асарати, йа"ни микроблар нихайати коп тапиладур (ТВГ, 1897, 7); Микроб майд коз кормас куртлар... (Тар., 1906, 14).

мил

ميل <азар.=турк. mil (<рус. "миля") - мил.
Ингилис аскарлари туру аскарларини бир мил узаққа сурубдурлар (ТВГ, 1916, 9).

миллиметр

مىللىمىتىر <рус. "миллиметр" - миллиметр.
Кулола оқлар 2 минг қадмдан 27 миллиметр қалинликда болган полатни тешиб чиқар (Ойна, 1914, 22, 333).

минут

مىنۇت - қ. минут.

миллион

مىلىيان - қ. миллион.

миллионер

مىلىيانەر - қ. миллионер.

миллиард

مىلىيارد <рус. "миллиард" - миллиард.

Бул 2 йиллик маҳариба уруш харажати Англияда 10 миллиард... (ТВГ, 1916, 18).

миллиардчи

مىلىياردچى ~ миллиарднер مىلىياردچى <рус. "миллиардер" - миллиардер.

Давлатманд адамларни миллиарднер дер еканлар ва бу хил хусусан Америка иклимиде коп боладур (Тар., 1906, 13); Америка миллиардчи ларидан бирининг... 150 минг франкни пула қалибдур (Ойна,

1914,29,567).

миллион // милйун مليون ~ милйан مليان <рус. "миллион" - миллион.
 Фэрз айлаки, йилдә нечә милйун,
 Йа ексик ё бир азчә афзун

(Ажзий, МИ,13);

Отуз икки бәччагәр дегангә келсә аччиги,

Айтәмән минг бәччагәр милйан=милйан бәччагәр

(БЯ,134);

Ташкомурдин 50 милйон вә 6 ләк 54 минг 522 пуд чиқибдур (ТВГ, 1874,2); Ул коприкләрнинг хәр қайсиси бир нечә милйон сом пул-
 ләргә тушандир (ТВГ,1886,9); Бәлдән Петирбургнингнинг аҳалиси
 тәхминән 2 милйандир (МС,1903,88); Ани бинаси учун асбабләр хә-
 рәжатидин башқә фәқәт хизмәтләр учун 22 милйон сәрф болған, ан-
 даги бә"зи бир сурәтлар учун 1 милйон вә 2 милйон вә йәрим милй-
 он сәрф болған (ТВГ,1911,10); Русийә дәвләти 10 милйонгәчә ас-
 кәр чиқарғучи мухташәм вә муәззәм бир дәвләт (Ойна,1913, 43,
 1022).

милйонер مليونيئر ~ милйанер مليانير ~ милйанер пулдар مليانيرپۇلدار
 <рус. "миллионер" - миллионер.

Илм олсә башчимиз,

Милйанердур ташчимиз

(Ҳамза. ЕА,II);

Қиримдә бу Евпаторийадә милйонер (Освалд) нам байнинг уйигә 4
 киши кирибдур (ТВГ,1912,26); Бу халдә хәлқ қолидәги сәләх илан
 курашуб алған хуррийәтини йәхширақ сақлайаладур... Баләләрини
милйанер пулдарләрни муддәаси учун олимгә йубармәсә керәк (Ту-
 рон,1917,5).

милйончи مليانچي ~ милйанчи مليانچي ~ милйанчи бай مليانچي باي
 <рус. "миллионер" - миллионер.

Нә ажаб халдирики, бә"зи милйончи сәналған мутәкәббир инсанийәт-
 дан хәбәрсиз худпәрәстләр (Даврон, ТВГ, 1908,58); Исми шәрифлә-
 ри Ҳажимулла мирза Балтәбайхожә ахун милйончи (Бадрий, Ах., 6);
 Баку мусулман милйончиләри хайрәт йолигә йанә қиладурләр (Ойна,
 1913,33,793); Мәшхур армани милйончиси... Мәскав дарилфунунигә
 50 минг сом йанә қилибдур (Ойна, 1914,28,545); Бә"зиләр милйан-
чимән деб илмдән инкар етәр (Сабззор, 1914,31); Бутун сайлав
 хукуқи хәмәгә бәрабәр болуб, хәр бир киши ақсуйәк, памшчик,
милйанчи бай, дәләдәги дехқан, йаки қол учи билан кун корувчи,
 ишлавчи... хәр бирләри бир кәттә авазгә малик болурләр (Турон,
 1917,5).

милләт ملت <рус. "нация; национальность" - миллат; элат.

Мутәраққий милләтләрининг аламәтләриндән бә"зиси шулки, ибтидаий
 мәктәбләри мунтәзәм (Ойна,1913,2,10); Хәр вәкт милләт тәрафи-
 дан авазләрини думәнинг минбәри устиндән дунйа хәлқигә ешитду-
 рио келдиләр (Хур., 1917,13); Йәқин бир фурсәтдә кичик милләтләр-
гә мәдәний мухтарийәт берилмаги хусусидә лайихә... қилинмишдур

(Кенгаш, 1917, 7).

милләт мәжлиси *ملت مجلسى* <рус. "дума, парламент" - дума, парламент, милләт мажлиси.

Илгәри йанги ачиладурган милләт мәжлисининг мәсләхәтигә берилмаги бәрчә ахалиу исламнинг муддәә вә арзуларидур (ТБГ, 1906, 9); Фәрмани шәханә илә милләт мәжлиси ачилиши еди (Хурш., 1906, 8); Петербургдә болгучи милләт мәжлиси мәшвәратгә бармақ учун ... (Сйина, 1913, 31, 599); Милләт мәжлиси (С.Турк., 1914, 16).

милләти махкумә *ملت محکومه* <рус. "обреченная нация; угнетенный народ" - махкум милләт; мазлум халқ.

У вәқтдә милләти хақимә милләти махкумәгә нисбәтән бир нечә мәртәбәләр куввәтли еди (Наж., 1917, 18).

милләти хақимә *ملت حاکمه* <рус. "господствующая нация" - хоқам милләт.

У вәқтдә милләти хақимә милләти махкумәгә нисбәтән бир нечә мәртәбәләр куввәтли еди (Наж., 1917, 18).

милләтпәрәст *ملت پرست* <рус. "националист; шовинист" - милләтчи; шовинист.

Думәдәги милләтпәрәст вәкилләр (Хур., 1917, 13).

милләтпәрәст *ملت پرست* <рус. "патриот" - ватанпарвар.

Милләтпәрәст, мәарифпәрвар... мәктәбгә 5 әдәд нимкәт (партә)... бермақчи болдиләр (Сйина, 1914, 28, 538).

миллий *ملى* <рус. "национальный" - миллий.

Умумий йаянки диний вә миллий ишләрни айәндәси учун, милләтни зәманә адәмләридек тәрәққий етмаги учун, хәлайиқни ислах әхлақи учун гәм тартгучи вә хәрәкәт еткучи йокдур (Сам., 1913, 31).

миллий музика *ملى موزيكا* ~ миллий музика *ملى موزيقه* <рус. "национальная музыка" - миллий музика.

Ибрәтлик йашләримиз миллий музика вә ше"рләримизни йолгә салиб йубарурләр умидиңдәмиз (С.Фарг., 1914, 28); Тәнафус (әнтракт) вәқтләридә миллий музика ойнайди (С.Турк., 1914, 16).

миллий сәндуқ *ملى صندوق* ~ миллий фонд *ملى فوند* <рус. "национальный фонд" - миллий фонд.

Миллий сәндуқгә даимий ақчә келиб турмақ тоғрисида бир чарә тапмақ учун мәркәзий шора тәрәфидән... камисийәгә тапширмақ... (Турон, 1917, 4); Қағказдә, ички Русийәдә шул халләрни мулахәзә қилиб "миллий фонд"ләр ачилди (Турон, 1917, 7); Миятләрчә хәмайт хадимләри миллий фондләри мукәммәл болгангә озләрин мустәқил етиб е"лан етәргә хәсарәт етди (Эл бай., 1917, 1).

миллий хәрәкәт *ملى حرکت* <рус. "национальное движение" - миллий хәрәкәт.

Хазиргәчә ... миллий хәрәкәтимизгә... озимиз монә"миз (Хур., 1917, 10).

миллий шора *ملى شورا* <рус. "национальный совет" - миллий шүрс, миллий кенгаш.

Миллий шорани башқарувчи камитети тәрәфидән Русийә мусулманлә-

риға хитаб (Эл бай., 1917, 3).

миллийят мәсәләси ملت مسئلہ سی <рус. "национальный вопрос" - миллий масала.

Ул йердә миллийят вә хәм усули идарә мәсәләләри хәл қилинмақ илә бәрабәр Русийәннинг ... бадәни жәррахийә (апиратсийә)га учрасә керәк (Турк эли, 1917, 1).

миллийләшдирилмак ملی لشدیرلیمه ك <рус. "коренизация, коренизировать, укомплектовать местными национальными кадрами" - миллийлаштириш; миллийлаштирилмоқ.

Русийәннинг хәр тәрәфиндә мәктәбләрнинг миллийләшдирилмак мәсәләси хәл етилмиш вә хәр ким бу йолдә хәзирләнмиш (Турон, 1917, 7).

милтиқдару میلتیق دارو <рус. "порох" - порох, милтиқдори.

Ичидә мәзкур минәни йарадурган милтиқдару бардур (ТВГ, 1904, II).

минанос مینا نوس - қ. минанос кема.

минә مینہ ~ мина مینا ~ мина намлик мушәк مینا ناملیک مویشک ~ минә = мушәк مینہ یعنی جهنم ~ мина, йә "ни жәхәннам машинәси ماشینہ سی <рус. "мина; плавучая мина" - мина; сузгич мина.

Мина намлик мушәк икки хил боладур (ТВГ, 1904, II); Ичидә мәзкур минәни йарадурган милтиқдару боладур (ТВГ, 1904, II); Мина карханәсигә йәрим миллион мина кемәләрни тешгучи әсбаб сипариш қилибдур (Ойна, 1913, 10, 284); Денгиз астидә мина, йә "ни жәхәннам машинәләридә барадур (Ойна, 1914, 43, 1032); Норвегийә хукумәтининг кемәси немис денгизләридә минә=мушәкгә тоғри келиб гәрқ болибдур (ТВГ, 1914, 99); Ул ихатәләр портгә кирадурган минә=мушәкләргә хәләл берур емиш (ТВГ, 1915, 8); Бир әнгилтәрә тә"әрруз мина кемәси (Ламаниш) денгизидә минагә тоқинишиб гәрқ болибдур (Хур., 1917, 5).

минәнәс кемә مینہ نوس کیمه ~ минанос مینا نوس <рус. "минаносец" - минаносец (Узирар миналар - торпедалар билан қуролланган харбий кема).

Мәзкур хәва кемәләрининг бир йентил кемә, бир минәнәс кемә вә бир нечә адәд башқә кемәләри... (ТВГ, 1914, 99); Икки мухриб (истрибитил) вә торт минанос сатиб алмишдур (С.Турк., 1914, 24); Бир әнгилтәрә тә"әрруз минә кемәси (Ламаниш) денгизидә минагә тоқинишиб гәрқ болибдур (Хур., 1917, 5).

минбәр مینبر <рус. "трибуна" - минбар, трибуна.

Хәр вәқт милләт тәрәфидән авазләрини думәннинг минбәри устиндән дунйа хәлқиғә ешитдуриб келдиләр (Хур., 1917, 13).

миниралний сув مینیرالنی سوو ~ миниралний вадә مینیرالنی واده <рус. "минеральная вода" - минерал сув.

Миниралний сувгә тушиб, әввәлгидин йәхширақ болиб қайтиб келган едиләр (ТВГ, 1907, 74); Бакудән чиқиб миниралний вадә (мә"дән сувләри) мәктәсигә мутәваәжжиб болдик (Ойна, 1913, 35, 835).

министир مینستیر <рус. "министр" - министр.

Импиратур=падшах хәзрәтләрини мәсләхәтханә мәхкәмәсидин министирнинг корсатгани билан фәрмайиш чиқибдур (ТВГ, 1872, 3); Ҷанәб ми-

министрлар ижазатлари илан мазкур йәрмәнкә ачилюбдур (ТВГ, 1902, 9); Русийә мәмләкәтининг жәваби хусусидә тәмами министрлар мәсләхәт қилишибдурлар (ТВГ, 1904, 1); Қайу тәриқә рәийә башқарулмағи хусусидә мәсләхәт вә мәшвәрәтни министрларға ... корсатадурлар (Тар., 1906, 3); БИ"зи министрлар тәғйири тәбдил болуб, кабинет йәнә... тузулар (ТВГ, 1913, 47).

министрлар кабинети مىنىستىرلار كابىنېتى <рус. "кабинет министров" - министрлар кабинети.

Бу кун министрлар кабинетининг фәвқуладдә йиғилиши боладур (С. Турк., 1914, 10).

министрлар савети مىنىستىرلار ساۋېتى <рус. "совет министров" - министрлар савети, министрлар кенгаши.

Миршәбләрнинг әдәдини ... зийад қилмаққә министрлар савети ... қарар берибдур (ТВГ, 1906, 69); Министрлар савети мәсләхәти бәрпа болибдур (Тар., 1906, 3).

министр финансуф مىنىستىر فىنانسوف <рус. "министр финансов" - моляя министри.

Жәнаби министр финансуф рухсәтләригә мувафиқ (ТВГ, 1892, 7); Министр финансуф, йә"ни дәхл сәрфни қарайдурган вәзир (Тар., 1906, 3).

министриства مىنىستىرستۋا <рус. "министерство" - министрлик.

Вайанный министриствадә ... йәнги қошун бәрпа қилмақ хусусидә иш башланадур (Тар., 1906, 8); Анинг министриствәси Мәртнявич кабинети истефа қилибдур (ТВГ, 1913, 36).

минут مىنوت ~ минит مىنىت ~ милит مىلىت <рус. "минута" - минут.

Кәмәли шеддәтидин дәрдини башдин алиб ҳушинг,
Қилур рәнгингни тутқач бир минитдә зә"фәран, безгак
(Муқимий, ДМ, 37; АТ, II, 76);

Турдә мәхлуқи вужудадур зәхәр исқаб тапәр,
Бир милит ухләтмәдиләр та сәхәр исқаб тапәр
(Муқимий, АТ, II, 74);

Чакармиш бир минут торт йуз оқ (Фурқат, ТВГ, 1890, 39); Алти минут кәнтрак тәмам болиб (ТВГ, 1896, 2).

мирза مىرزا <рус. "секретарь" - секретарь, котиб.

Болустной упрәвительларнинг мирза билан йигитләрининг вәзифәләрия 300 сомдин то 400 сомгачә тә"йин йиләсәләр керәк (ОСН, 4); Германийәннинг харижий ишлар устиядағи мирзәси бир әжнәбий гәзит мухбиригә айтубдур (Сам., 1913, 31).

мирзаханә مىرزا خانە <рус. "канцелярия" - канцелярия.

Гинарал-губирнатурни (нг) мирзаханәсигә тапшириб қағәз асунлар (ТВГ, 1870, 3).

миршәб مىرشىب <рус. "полицейский; полицейский стражник" - миршәб.

Қилиб ердик, ҳаким бир ишарә,
Йиғилди қәнчә миршәб бешумарә
(Завқий, ТА, 89);

миршабханә میرشہ خانہ <рус. "полицейский участок; арестный дом" - миршабхона.

Миршабханәгә олтургузганлиги сәбәбли ... (ТБГ, 1884, 26); Он беш кунгә миршабханәгә хуқм қилған едиләр (САД, 12, 30).

мисйонер میسوئیور ~ миссийонер میسسویور ~ миссийанер میسسیانیر
<рус. "миссионер" - миссионер.

Ул вәктдә мисйонерләр... Исмаил әләвийни ибтидаий мәктәбгә муәллимликгә тәһийн қилмишләр (Тар., 1906, 10); Черконски торә миссийонер емәс (ТБГ, 1906, 28); Ислам динигә тәклиф учун гибәт мәмләкәтигә... мусулман миссийанерләри барибдур (ТБГ, 1908, 91); Бизни, жәдидләрни рус мисйонеригә табе" болған... деб билмәсдән ифтира қиладурләр (Ойна, 1913, 28, 53); Башкә милләтләрниң руханий уләмаси ба хусус мисйонерләр Аврупаниңг еңг коп мисанләринә ашна (Мухторий, КҚБ, 11).

МИТИНГ میتینگ ~ митинг میتینج ~ митингә میتینگә // метинкә میتینگә ~ митинг میتینگ нам жәм"ийәт میتینگ نام جمعیت <рус. "митинг"-митинг.

Мәскав шәхридә... фукәрәләр топлашиб МИТИНГ нам жәм"ийәт қилишиб падшахлик низамигә мухалиф ханишләрни оқидурләр (ТБГ, 1906, 29); Метинкә, йә"ни сийасий жәм"ийәт (Хурш., 1906, 1); Салдатләр митингә йасабдурләр (Тар., 1906, 11); Хәмәләри дәрхал... бир мәжлис (митинг) йасадиләр (С.Фарғ., 1914, 22); Бир нечә жайләрдә митинг йасамақгә қәсд қилсәләр хәм... палисийә тәрафидин мән" қилиб тарқатилибдур (ТБГ, 1913, 7); Митинг вә йигилишләр болмади (Турк әли, 1917, 1).

мода مود <рус. "мода"-мода.

Әмма қишлақлардән кәттә илтимасимиз шулдирки, Аврупаниңг мода-сидән-шишәсидән, бузук әхлақидән нәмунә алмәсдән вә буниләргә бул жиҳәтдән тәклид қилмәсдән бәлки илму фән, хунәр, сәнәәтгә охшәшлик мәдәнийәтләридән нәмунә алиб, бул жиҳәтдән тәклид қилмақингиз лазимдир (С.Фарғ., 1914, 26).

момпәси مومپەس - қ. манпәси.

морфи مورفی <рус. "морфий" - морфий.

Териниңг арасидин йубарған морфи дегән дару зәрәр келтирибдур (ТБГ, 1892, 2).

муахадә معاهد <рус. "договор, соглашение" (между государствами) - шартнома, битим.

Сәдри йә"жәм муахадәгә... имза қилди (Ойна, 1913, 6, 147).

му"әрриз معرض <рус. "докладчик" - докладчи.

Комисийәдә дакладчи (му"әрриз) сәйламақ болған (С.Фарғ., 1914, 16).

муәллим معلم <рус. "учитель, преподаватель" - муаллим, ўқитувчи.

Оз муәллимләри вә деректури, йә"ни ошәл тә"лим берәдурған мәдрәсәниңг кәттә баш муәллими хазир болуб, хәр хил оқиган илмләрдин сәвал қилдиләр (ТБГ, 1902, 3).

муәллимләр жәм"ийәти معلمار جمعیت <рус. "общество учителей" - муаллим-

лар жамияти.

қазанда болажак муаллимлар сийазидига... Абдулла Авлоний муаллимлар жам'ийати тарафиндан... вакил болиб сайландилар (Турон, 1917, 7).

муаллиф مؤلف <рус. "автор" - муаллиф, автор.

Муаллиф... андаг ифода йеткурадур (ТВГ, 1872, 23).

мубариза مبارزه <рус. "борьба" - кураш.

Бутун дунья ишчилари капиталга қарши мубариза етәрлар (Турон, 1917, 10).

мубаракбад مبارکباد <рус. "поздравление; поздравительный" - табрик, табрикнома; табриклашга оид.

Турк аскари Адрига келиб киргандә.. Қибрис ва Миср мусулманларидан коп мубаракбад тилграми келибдур (Сам., 1913, 33).

мублизатсийа موبليزاتسيه ~ мублизатсийа موبليزاتسيه <рус. (ҳарб.) "мобилизация" - сафарбарлик; сафарбар қилиш.

Худудга йакин нахийаларда (вилоятларда) рус аскарининг мублизатсийаси... (Ойна, 1913, 42, 1008); Туркийда мублизатсийа (аскар йиғмак) боладиму? (С.Фарғ., 1914, 33); Измир вилайатида умумий сафарбарлик (мублизатсийа), йа'ни умумий аскар йиғилмаги елан олинибдур (С.Фарғ., 1914, 86); Ангилтарада мублизатсийа (С. Турк., 1914, 3); Булгарийда тахшидад (мублизатсийа) тамам болди (Ойна, 1914, 47, 1109).

муваққат ҳукумат موقت حکومت <рус. "временное правительство" - муваққат ҳукумат.

Ватаннинг енг таҳликали саътида гинирал Чарнилуф, муваққат ҳукумат ҳам ихтилолга қарши исан етди (Эл бай., 1917, 1); Муваққат ҳукумат (Турк эли, 1917, 1); Туркистан мухтарийатининг муваққат ҳукуматига мунтахаб а "залари ушбулардан ибарат (Эл бай., 1917, 13).

муғанний معتنى <рус. "певец; музыкант" - хонанда; сазанда (музикачи).

Муҳаммад Камил ал Муте"и жанаблари... йахши муғанний ханандадур (Сам., 1913, 38).

мударрис مدرس <рус. "преподаватель; профессор" - муаллим; профессор.

Мударрислар йаганә илму фанда,

Етар мансух афлатунни нами

(Фурқат, ТВГ, 1890, 15; ТА, 1, 20);

Йаврупа мударрислари... курраи замин суратини кагаздин килиб, ул сурат бирлан оргатадурлар (ТВГ, 1885, 27); Мазкур илми ҳикмат мударриси Бахметидга шул йолида тажриба етмак учун Кийиф шаҳридан бир бай 1500 сом йанә килубдур (Сам., 1913, 43); Американинг (Туд) деган бир мударриси Русийанинг Либава шаҳрига келәдур (Ойна, 1913, 39, 939).

мударраи миллий жам'ийати جوامع مليه بمجتمعتى <рус. "общество национальной обороны" - миллий мудофаа жамияти. Йунан мударраи миллий жам'ийати намага... пул жамлаб йубарибдур (Ойна, 1913, 3, 71).

мудир مدير <рус. "заведующий; директор; управляющий; председатель"-

мудир; директор; бошқарувчи; раис.

Ширкәтнинг бир йилги йўн айдәги мәжлисида бир мудир (придсада-тил) хазинадар вә икки муфәттиш сайланадур (Турон, 1917, 4); Кархананинг мудиригә муражәат етканда созимизни йлар хәм е"тибаргә алмас едиләр (Хур., 1917, 21).

мудир²

مدیر <озар. = турк. mudir (рус. "редактор") - редактор. Иззәтлу мудир гәзитә жәнәбләринә тәбрикнамәмиз дәрж олинсун (Тар., 1906, 13); "Ш.Амриқа" гәзитәсининг мудир бәйән қилибдур (Хур., 1917, 5).

мужик

موزيک ~ мужик موزيک ~ мужик орус موزيک اوروس ~ мужик кристијан موزيک يعنى ديهقان ~ мужик, йә"ни дехқан موزيک گريستان موزيک <рус. "мужик, крестьянин" - дехқон, рус дехқони.

Уч мужик орусни алиб келмақ учун озгә уч қазак орус йубариб еканләр (ТВГ, 1871, 13); Кәмпир хәлдин аша аччигләниб, ул кухансални йузигә бир шәфати уриб айтибдур: сән мужик мени бирлан муназәрә қилмақкә нечук жур"әт қиләсән, мән әслзадә хатиндурман (ТВГ, 1898, 28); Бир кун бир кәмбәгәл мужик балтәсини қолигә алиб ормангә дәрәхт кесмақкә барди (МС, 1903, 24); Бари бекинишгә жай тапалмай... качиб барайтиб еди, ани(нг) алдидән бир мужик, йә"ни дехқан чикди (МС, 1903, 34); Қабакләрни йкәәр вәқт Палтавскининг мужик дехқан фукәраләри екар еканләр (ТВГ, 1902, 47); Тилиграмда йазадурким, кристијан мужикләр Херсон уйәзидә... бай дехқанләрининг қорған имарәтләригә баруб, талан=тараж қилиб турибдур (Тар., 1906, 1); Дехқанчилик иши мужик хахолләр қолидәдур (С.Турк., 1914, 22).

мужская гимназия موزسكايه گيمازيه <рус. "мужская гимназия" - эрлар гимназияси.

Ташкәнд шәхридә мужская гимназия, йә"ни оғил балаләр оқийдурган мәдрәсә (ТВГ, 1883, 28).

музакәрә

مذاكره <рус. "обсуждение" - муҳокама. Лайихәләр думә музакәрәсинә қойилур (С.Турк., 1914, 7); Мухим бир нечә мәсәләләрни музакәрәгә қойилди (Турон, 1917, 1).

музафат

مضافات <рус. "область; край" - область, музофот. Сирдәрйә музафатининг областной прәвленәси (ТВГ, 1870, 3); Петирбургдин қайтиб келиб... Фәрганә музафатигә сәфәр қилдиләр (ФМС, 7); Туркистан музафатигә жарий болган закон... (ТВГ, 1902, 25).

музей

موزي خانه ~ музей موزي خانه <у. = турк. muzе ~ музейханә موزي ديگان عجائب خانه <рус. "музей") - музей.

Ташкәнд шәхридәги музей, йә"ни хәр хил ески вә гәләти нәрсәләр сақланиб турган жай (ТВГ, 1884, 3); Ташкәнд шәхридәги музей деган әжайибатханәнинг имарәтигә Ташкәнд шәхрининг инабәтлик мусулманийләри келибдурләр (ТВГ, 1899, 22); Шул тарикә музейләр тамаша учунгина емас, лекин илми жуграфийә учун боладур (ТВГ, 1900, 3); Ташкәнд шәхридәги мусулманлар музейханәни коп йәхши тамаша қиләдурләр (ТВГ, 1902, 19); Мәжлисгә келган Мирза Абдулла Исамухәммид

огли қадимги вақтларда дафн қиладурган икки ёдд сафал сандуқча-ни тапиб музейханәгә хәдйә қилди (ТВГ, 1904,46); Токиа шәхридә бир музей деган ажайибханә ачилмишдур (Тар., 1906,10); Елчиләр келиб тушган уйләрнинг деварләригә шул тәриқә нимәрсәләрни асиб-дурки, худди бир музейдек (ТВГ, 1909,19); Шәхәр қираятханәси-нинг имарәтиндә йерли хәлқнинг истифадәси учун ажайибханә (му-за) ачилмақчидур (Сам., 1913,5); Ул жәнәбни(нг) вақтларидә тәва-рих вә жуғрафийә жәм"ийәти ачилиб, китабханә, мунағғимханә, му-зейханә ачилди (ТВГ, 1913,37).

музикант موزيكانت ~ музикан موزيكان < рус. "музикант" - музикант, музикачи.

Чалинди әндә хәр хил музиканләр,

Тапиб әндин гиза руҳи рәванләр

(Фурқат, ТА, II, 23);

Әскәрийә музикантләри ул вақтдә хәр хил нәғмәләрни чалдиләр (ТВГ, 1913, 19); Бул баләни Йәнка музикант деб атадиләр (Ёднома, 70).

музикә موزيکه ~ музикә موزيکه ~ музика موزيكا ~ музика موزيكا ~ музика موزيكا ~ музика موزيكا < рус. "музика" - музика.

Йаш қиз вә оғил баләләр гимназийәнинг бағдә тәмаша қилиб, ул бағдә музикә ойналиб... тәмаша қилдиләр (ТВГ, 1884,33); Музикант-ләр музикә чалиб тәмами кочәләргә байрак байлаб вә кечкурун бәр-чә кочәләрдә вә уйләрдә чәраған болинди (ТВГ, 1904,17); Топ вә әскәрий музикә тавушләри ичидә шаҳ озининг пайтахтигә кирди (Ойна, 1913,40,965); Ибрәтлик йашларимиз миллий музикә вә пе"-рларимизнидә йолгә салуб йубарурләр умидиндәмиз (С.Фарғ., 1914, 28); ... (музик)ләр бирлан... қиммәтбахә тонләр берилди (С.Фарғ., 1915,115).

музикәчи موزيکهچی ~ музиканчи موزيکانهچی < рус. "музикант" - музика-чи.

Бир жайгә келсәк, әндә 2 топ музикәчиләр нәғмәләр қилиб туриб-дурләр (ТВГ, 1899,37); Музиканчиләр истиқбал мәшқини чалдиләр (ТВГ, 1911,41).

музикә موزيکه ~ музика موزيكا - қ. музикә.

мукафат مکافات < рус. "награда, премия" - мукофот.

(Мукафат) ин"ам тәриқәсилә йуз қдақ кок чай, йуз дана етик алиб... йубарилди (С.Фарғ., 1915,117).

муқаллид مقلد < форс. (< рус. "актёр, артист") - тақлид қилувчи; актёр, артист.

Мәзкур баләләрдин бирининг хизмәти тәмам болуб, пенсийә аладур-ган бир йәхши хулқлик уләма сурәтидә вә бири жәхәләтлик бай бо-луб аләрнинг хәр қәйуларини хулқләригә муқаллид болуб, әхли мәж-лисгә ниҳайәттә мәнзур қилдиләр (ТВГ, 1898,8); Ул муқаллид оюн-ләридә муқаллид болиб ойнайдурганләр... сәртия йигитләри... емишләр (ТВГ, 1914,17).

муқаллид ойуни مقلداويوني ~ муқаллид тәмашаси مقلد تماشاسی < рус. "те-атр; представление" - театр, тәмоша.

Бул муқаллид ойуни болишини (нг) авазаси коп вѣктлѣрдин бери ъешитилбо турибдур (ТБГ, 1914, 17); Ул муқаллид тѣмашасини... калезийе тейатиридѣ болмакликкѣ мухѣррѣр қилибдурлѣр (ТБГ, 1914, 17).

мулклар

ملكوٰار <рус. "богач, помещик" - бой, помещик.

Бир тѣрафдан хукумѣт вѣ дигѣр тѣрафдан мулкларлѣр фуқаранинг намус вѣ хукуқини аяқ астигѣ алуб езмѣкдѣ еди (Тар., 1906, 9).

мунаѣжим

منجم <рус. "астролог; астроном" - астроном.

Дунйанинг енг узак мамлѣкѣтларигѣ сѣйѣхлѣр... мунаѣжимлѣр йубарадур (ТБГ, 1909, 44).

мунаѣжимханѣ

منجم خانہ <рус. "обсерватория" - расадхона, обсерватория.

Тѣмаша йер йузидѣги кѣттѣ мунаѣжимханѣларнинг бири Пулкофдѣги мунаѣжимханѣдур (ТБГ, 1889, 35); Мунаѣжимханѣнинг муѣллими бир шагирд балѣгѣ бу йуруб, афтаб шуанни вѣ бѣрк хѣрақатини вѣ дурбин айналѣрени корсатиб турдилѣр (ТБГ, 1898, 37).

мундир

موندير <рус. "мундир" - мундир.

Гѣр мѣбадѣ корсѣмиз сѣлдатни мундир кийганин

(Сабзозор, 16).

мунтѣхѣб а"за

منتخب اعضا <рус. "выбранный член" - сайлаб қўйилган аъзо.

Туркистан мухтарийѣтининг муваққѣт хукумѣтигѣ мунтѣхѣб а"залѣри ушбулѣрдѣн ибарат (Эл бай., 1917, 13).

мурѣббѣ

مربع <рус. "квадрат; квадратный" - квадрат.

Дѣруни 20 миллион чѣкирим мурѣббѣдур, Русийѣ дѣвлѣти Аврупа вѣ Азийѣ кит"ѣлѣригѣ йѣйилмишдур вѣ йери жумлѣ дѣвлѣтлѣрдѣн зийаддур (МС, 1903, 84); Қой базари мѣйданидин қирқ мурѣббѣ ѣршин йерни мѣсѣид сѣхнигѣ қошдилѣр (Сйина, 1913, 28, 544).

мурѣббийѣ

مربيه <рус. "нянка" - энага, доя.

Кѣттѣрақ болиб, еси киргандѣ озининг мурѣббийѣ (нанкѣсидѣн менинг аням барму, деб сораган (С.Фарг., 1914, 15).

мурѣттиб

مرتب <рус. "наборщик" - хѣрф терувчи.

Мурѣѣятнамѣларни ... чѣкариб 2 мурѣттибгѣ бериб, тезлик илѣ тѣртиб қилмағини... ѣмр қилмиш (Тар., 1906, 16); "Сѣдаи Фѣрганѣ" мѣтѣбѣсигѣ мусулманчѣ (мурѣттибликгѣ) хѣрфлѣр термақгѣ органдурган шагирдлѣр керѣк (С.Фарг., 1914, 21); Мѣтѣбѣ"ѣ хѣрф аз болгани учун мурѣттиблѣргѣ фѣвқуладдѣ хизмѣт хѣкилѣр бериб турибмиз (Хур., 1917, 19).

мусават

مساوات <рус. "равенство" - тенглик.

Мусавват есѣ нѣкѣдѣр хѣқиқий, нѣкѣдѣр ѣдллик узѣсигѣ қурулган болсѣ хѣм, Русийѣдѣ болган хѣмѣ тиллѣргѣ бирдек болмақ фѣ"лѣн (практичѣски) мумкин емас (Тар., 1906, 16).

мусавѣдѣ

مساوٰد نامہ <рус. "список" - рўйхат.

Сѣйлаб мусавѣдѣсигѣ йѣзилган кундѣн башлѣб... (Дума, 17); Сѣйлаб камитети... сѣйлаб болгандин сонг... тездѣн сѣйлаб хусусидѣ испискѣ (мусавѣдѣ) қилмақгѣ башлѣр (Кенгаш, 1917, 3); Биринчи сийизд вѣ хѣм тѣшкилатлѣрнинг корсѣтуви бойинчѣ кандидат

ийгув мусаваданама (исписка) йасамак (Кенгаш, 1917, 9).

мусадара مصادره <рус. "конфискация" – мусодара, конфискация.

Беш нафэр бенгаллик адамларнинг ҳавлиларида ақтарма (тинтув) болуб, ҳар хил китаблар, кагазлар, милтиқлар мусадара қилинубдур (С.Фарғ., 1914, 13).

мусафирхана مسافرخانه <рус. "гостиница" – мехмонхона.

Йанги Бухарада (Бристул мусафирханасида) жаҳаншин... ва Султан-мурадудф нам икки мусулман... кагаз ақча йасаб олтурганда палитсийа тарафидан қолга тушурулубдур (Сам., 1913, 32); Мусафирхана (С.Фарғ., 1914, 3).

мусанниф مصنف <рус. "автор, сочинитель; писатель" – автор, муаллиф; ёзувчи.

Гогол намлик бир катта мусаннифнинг вафат қилганига еллик йил тамам болгандур (ТВГ, 1902, 8).

музикий موسيقى ~ мусиқа موسيقه <ар.=юн. (<рус. "музыка") – музика.

Афлатун йашлик вақтида... илму ҳисоб ва илму музикий ва машқ ва улуми фалсафани органган екан (ТВГ, 1886, 45); Амма тәнбур, дутар ва сатар, гижжак ва ғайри музикий нағамматлар коп болар еди (ТВГ, 1894, 19); Анинг ичидә китабхана ва шатранжхана ҳам рақс ва музикий учун ажиб биналар (Ойна, 1913, 37, 883); Ҳижрий 900=нчи йилда ва бундан илгарирақ ҳам мавлана Лутфий, амир Навоийдек затлар вужудга келиб, 40 га йақин асарлари билан ана тилимизнинг башқа тилларга назаран байлигини ше"рда берилган музаййатини, мусиқа (музика)да болган латафатини "Мезанул-авзан", "Муҳакама-тул-луғатайн"лари билан билдурган ердилар (С.Фарғ., 1914, 3).

мустаҳкамланган нуқта مستحکم نکتان نقطه <рус. "опорный пункт" – таянч пункт.

Бутун кун инадлик урушлар барур, мустаҳкамланган нуқталар қолдан қолга тушур (Ҳур., 1917, 19).

мутараққий مترقی <рус. "передовой, прогрессивный" – илғор, прогрессив.

Мутараққий миллатларнинг аламатлариндан ба"зиси шулки, ибтидаий мактаблари мунтазам (Ойна, 1913, 10, 24).

мутасадди متصدی <рус. "руководитель; уполномоченный" – мутасаддий, раҳбар, вакил.

Ташканд шайхрида сарт тилида басиләдурган газитнинг мутасаддисидин (ТВГ, 1883, 5); Вилаят мутасаддисиди (Турк эли, 1917, 1).

мухбир مخبر <рус. "корреспондент" – мухбир.

Ирманийанинг харижий ишлар устидаги мирзаси бир аҷнабий газити мухбирига айтибдур (Сам., 1913, 31).

мухриб مخرب <рус. "истребитель" – қирувчи самолёт.

Икки мухриб (истрибитил) ва торт манапос сатиб алмишдур (С.Турк. 1914, 24).

мухтарийят مختاریت ~ мухтарлик مختاریك <у. =турк. Muhtariyet (<рус. "автономия") – автономия, мухторият.

Оз мактаб ва мадрасаларига тартиб ва низам ижра қилмакликда хурлик, мухтарлик ёта қилинди (Тар., 1906, 13); Русийа мамлакатига таб"е ҳар хил майда таифалар йвтанамийа, йа"ни мухтариётни хахлаб, Русийа забанини оқимакга хахламайду (ТВГ, 1909, 13); Йақин бир ғурсатда кичик миллатларга маданий мухтариёт (автономийа) берилмоғи хусусида лайиха... қилинмишду (Кенгаш, 1917, 7); Миллий-маданий ва ҳам йерлик мухтариёт (Турк эли, 1917, 1).

мухтариётчи مختاریتی ~ мухтарчи مختاری <рус. "автономист, федералист" - автономиячи, мухториятчи, федералист.

Мухтарчи (Хур., 1917, 60); Мухтариётчи (Хур., 1917, 61).

мухажир مهاجر <рус. "эмигрант, беглец" - эмигрант, қочоқ.

Руманийадан Русийага жуда коп мухажирлар келмакдаду (Турон, 1917, 1).

мухазара محاضرة <рус. "лекция" - лекция.

Қағқаздан келган "Йанги ҳай"ят" а"заларияндан... афанди Мурсалзада жанаблари тарафиндан... жума кунлари мухазара (лексийа) оқилади (Турон, 1917, 2); Сентабир айнинг саккизинда Шайхантахур мазаринда ... "Русийада акс инқилаб ҳаракати" мавзуинда бир мухазара берилладу (Турон, 1917, 3).

муҳариба محاربة <рус. "война" - уруш.

Агар шул 13 йилнинг бадалида улуг муҳариба воқе" болиб, ҳукумат аскарга мухтаж болса, ани йана хизматга чақирадулар (МС, 1903, 86); Иккинчи Балкан муҳарибасидан ул Булғарийа усманликдан кетган 6 вилайят ва 5 миллион халқнинг аксарини... бермакчи еди (Сам., 1913, 35); Ерон тақвимларида (қалиндар) ушбу жахан муҳарибаси хусусида ифадалар бар еди (Хур., 1917, 1).

муҳарибаи умумий محاربة عمومی ~ муҳарибаи умумийа محاربة عمومی <рус. "мировоя война" - жаҳон уруши.

Муҳарибаи умумий учинчи илини ҳам тамам қилабашлади (Хур., 1917, 24).

муҳасира محاصره <рус. "осада, окружение, блокада" - қуршов, блокада.

Агарда душман ҳужум қилиб Адрийани йанадан муҳасира қилмакчи болса, 4 айга йетарлик уруш асбаби ҳазирланмишду (Сам., 1913, 34).

муҳафизаи шадида محافظه شديدة <рус. "усиленная охрана" - қаттиқ қуршов.

Туркистан вилайати коп заманлардин бери (муҳафизаи шадида) - усилинний аҳран астида еди (Хурш., 1906, 6).

муҳандис مهندس <рус. "инженер" - инженер.

Дунйанинг енг узақ мамлакатларига саййахлар, муҳандислар... йубарадулар (ТВГ, 1909, 44); Имарат қилмакчи болсак, план лайихаси лазим... Амма бу хануз (муҳандис) исмини билмаймиз (Сам., 1913, 26).

муҳаррир محرر <рус. "редактор; автор" - муҳаррир, редактор; автор.

Масалан, жариданинг муҳаррири ози учун (Беҳбудий)ни фамилийа қарар берибду (Сам., 1913, 33); Тийатир учун муҳаррир нақадар чуқур силлағучи зариф ва назақатлиги лазим (Ойна, 1913, 28, 551).

- муҳафиза** محافظه <рус. "защита, охрана, оборона" – ҳимоя, муҳофаа. Агарда биз динимизни, миллатимизни йахши қориб муҳафиза қилмақчи болсак, енг аввал... мактабимизни замонга мувафиқ ислах қилсак керак (Сам., 1913,34); Пасажириски пайиздларда силаҳлик муҳафиза қаравуллари қоймаққа ҳукм болибдур (Туж.,1907,II).
- муштэрий** مشتري <рус. "подписчик" – обуначи. 212 киши муштэрий болдилар (ТВГ,1877,5); Ҳурматлу муштэрийлар агар ҳаҳласалар ҳисабиға нэзарэн аҳчаларини алсунлар (ТВГ, 1906, 63); Адрислари ма"лум болган коп адамларнинг намларига муштэрий (абунэ) дафтэрлари йубариблуб еди (С.Фарғ.,1914,25).
- H
- наборчи** نابورچى ~ наборщик نابور شېك <рус. "наборщик" – харф терувчи. "Садаи Фарғана мэтба"асига мусулман мурэтиб (наборщик)лар керак (С.Фарғ., 1914,15); Мусулманча ҳуруф терадурган (наборчи)ларни(нг) йоклиги сабабдан газитамиз... ҳафтада уч маратиба чиқиб турибдур (С.Фарғ.,1915,101).
- наград** ناگراد ~ наград ناكرات ~ наград نگراد <рус. "награда" – мукофот, инъом. Улар бизни [нг] Ташканд шахридағидек... тойларнинг егаларига наград берадурлар (ТВГ,1885,40); Зарйақалик чакманни наград деб марҳамат қилубдурлар (ТВГ, 1900,45); Ҳар вақт наград алиб йургани ҳаммага ма"лумдир (ТВГ,1907,9); 200 сом ин"ам (наград) берамиз (ТВГ,1909,32); Дамла Файзулла Мирҳамд оглига учинчи даражалик пачутной халатни марҳамат қилиб наград берибдурлар (ТВГ,1912,46).
- назир** ناظر <рус. "смотритель, надсмотрщик; инспектор" – назоратчи, инспектор. Андин сонгра мэзкур жайдаги назир ва деректур Русийа ва мусулманийа муаллимлари билан хайрлашиб, оз жайларига қайтибдурлар (ТВГ,1907,36).
- наиб** نايب <рус. "помощник, заместитель" – муовин, ўринбосар, ёрдамчи. Истаршинанинг наиб... жамалгадин азад боладур (ДА,77); Сирдар йа облястани вайанной губирнатурини наиби (Еднома,17).
- налук** نالوك ~ налук ақчэси نالوك آ قچه سي ~ налук ақча نالوك آ قچه سي <рус. "налог" – солиқ. Ушбуларга охшаш немэрсаларнинг налук, йа"ни баж пуллари... йок қилмақни талэб қиладур (Тар.,1906,7); Налук ақчасини ашурмаглиги дуқараларга ниҳайатда ағир, бинааналай налук ақчэси ашурмаймиз дейдилар (Туж., 1907,18); Екинларга (налук) – солиқ салмақ тоғрисида тақдим қилинган бир лайиха қабул ва тасдиқ қилинди (ТВГ,1907,49).
- наразилик** نازايلىك ~ наразилик نازايلىك <рус. "протест" – норозилик. Парфинуф фиркаси тарафидан қат"ий наразилик билдуруб...(Турон, 1917,1).

народнай судйя نارودنى سوديه ~ народний судйя نارودناى سوديه <рус. "народный судья" - халк суди.

Себзар даҳасининг народний судйяси жанаби Мухаммад Мухийддин хожа (ТБГ, 1892, 1); Народнай судйялар ва мударрисларни маъкур мажлиста таклиф қилганларидин муддаа шулдирким... (ТБГ, 1896, 6); Хоқанд шаҳрининг шаҳар сийазд қазилари, йаъни народнай судйялар-дурмиз (Тар., 1906, 8); Бешйағач даҳасини народнай судйяси ҳузурига... фәрмайиш кағазлари бойинча йрза бергувчилар (САД, II, 19).

насос ناسوس دېگان ماشينه ~ насос машина ناسوس ماشينه ~ насос деган ас-баб ناسوس دېگان ماشينه ~ насос деган машина ناسوس دېگان ماشينه <рус. "насос" - насос.

Хар хил машиналар... чунанчи насос деган сувни котариб ташлай-дурган машина... копдир (ТБГ, 1894, 12); Бул вақтда сув котарадурган насос машинани корсатмақ керак (ТБГ, 1898, 5); Насос деган ас-баб илан сувни 5 саржин йуқарига котарадур (ТБГ, 1898, 50); Маса-лан, насос деган машина бирлан сувни... 15 гез йуқарига чиқара-дурлар (МС, 1903, 81); Сувни йуқарига чиқарадурган алаҳидя машина-лар ижад қилмишдур, масалан, насос (МС, 1907, 86); Бул насос... хар қандай чуқур жайдан 100 дан минг сатилгача сув тартар (Сийна, 1913, 20, 387).

натарийус ناتاريوس ~ натарийус ناتاريوس ~ натарийус ناتاريوس <рус. "нотариус" - нотариус.

Натарийус қиладурган ишларни судйялар бажя қилмақига фәрмайиш қилинибдур (ТБГ, 1881, 4); Ушбу вилайятлардаги халайиқ хужжат ва-сиқа хатларини натарийус мустаккам қилмаган фойдалиг екани фәҳм қилганлар (ТБГ, 1891, 4); Бул кунларда Самарқандда натарийус йал-гузгина бардур (ТБГ, 1898, 15); Агар мактабханани тамам қилсалар натарийусларга таъжيمان болиб ҳам ишлайдилар (ТБГ, 1915, 2).

натарийус ناتاريوس ~ натарийус маҳкамә ناتاريوس ~ натарийус маҳкамә ناتاريوس ~ натарийус маҳкамәси ناتاريوس ~ натарийус маҳкамәси ناتاريوس ~ натарийус маҳкамәси ناتاريوس ~ натарийус маҳкамәси ناتاريوس <рус. "нотариальная контора" - нотариал контора, нотариус.

Хужжатлар натарийус маҳкамәнинг мутасаддиси ҳузурида болиб, ул гуваҳланса керак (ТБГ, 1881, 4); Нотариус маҳкамәсида хар қандак адамнинг қилган хат ва васиқаларига қол қоймақ ва гуваҳландур-мақнинг тартиби (ТБГ, 1884, 35); Натарийус маҳкамә арқали вакил болиб, вакалат хат алибсиз (ТБГ, 1905, 20); Асхобад шаҳрида йана бир натарийусхана ачилар емиш (ТБГ, 1906, 63); Пахтачи деҳқанлар-нинг вексилларини натарийусда ва судйяларда корилабашлади (ТБГ, 1907, 93); Мухаррир ва натарийус ва на банкадан хабарнама алган йоқ (Сам., 1913, 38); Йаъни натарийус мақавалат мухәрририликига аид ишлар ҳам мусулман қазилари маҳкамәларига тасдиқ қилунадур (Сийна, 1914, 3, 32).

натя ناتية - қ. нотя.
натик ناتيق <рус. "лектор" - лектор.

Ҳазирги зăманга мувафиқ сурăтда хăлққа англăтмақ учун натиклăр тăйيارламақ лазим (Наж., 1917, 18).

нахийя ناحیه <у.=турк. nahije (<рус. "район") - район.

Ҳукумат Туркистан музафатининг ақсарий нахийялăринда кичкина банк... ачмақда (Ойна, 1913, 23, 517).

наград نگراد - қ. наград.

нагма نغمه <рус. "музыка, мелодия" - музыка, куй.

Ташканд шăхридағи гимназийă мадрăсалăрда оқийдурган шагирд ба-
лăлăр... нагма вă ханиш қилиб хăлққа корсатдилăр (ТВГ, 1892, 1).

нагмачи نغمه چي <рус. "музыкант; композитор" - музыкачи; компози-
тор.

Глинка деган нагмачини есдан чиқармăслик учун памитник деган
имарăтни башлăбдурлăр (ТВГ, 1883, 36).

назарийя نظريه <рус. "теория, учение" - назария, таълимот.

Миллатлăр асрлăр бойинчă ешитган, билган назарийялăрин турмуш-
га, оз миллатлăрининг ехтияжатиға тăдбиқ етă (Эл бай., 1917,
1).

нақша نقشه <рус. "карта, схема, рисунок" - харита, схема, расм.

Айнанинг 1С рăқаминда йернинг йумалақлиги... йер йузининг нақ-
шаси йаритилиб еди (Ойна, 1913, 14, 216).

намайянда نماينده <рус. "депутат" - вакил, депутат.

Ижрайя қомитăси, ишчилăр вă аскăрлăр намайяндалăрининг шораси
мăзкур аскăрлăрнинг... хăқинда тăдбирлăр коргандур (Ҳур., 1917,
3).

намайиш نمايش <рус. "демонстрация" - намоийш.

Шахăрда умумий забастовка башланган, кочаларда намайишлăр бол-
ган (ТВГ, 1913, 32); Ерта намайиш қилиб, амир хăзрăтлăриға арзу
тăшăккур вă изхари абудийат учун алăм котăриб, аркга бармақчи
болдилăр (Ҳур., 1917, 6).

намайишчи نمايشچي <рус. "демонстрант" - намоийшчи.

Кеча ахшамда амир дăрбарига бир топ намайишчилăр пайда болиб,
амирнинг ислахат барăсидă берган фърманиға оз тăшăккурлăрини
изхар қилиб... тэрқалиб кетгандурлăр (Ҳур., 1917, 1).

насара نصارا ~ نصاري <рус. "христиане" - христианлар.

Колумб ози бирлан насара хăлқининг бир нечă имамлăрини бирга-
лаштаруб алди (ТВГ, 1892, 25).

натарийус ناتاريوس خانہ - қ. натарийус.

началник نچالنيك ~ نچالنيك <рус. "начальник" - бошлиқ.

Иссиқколни уйазной началники, йа"ни хакими (ТВГ, 1870, 1); На-
чалник аддилинийя (ТВГ, 1875, 5); Бул участкалăрни вайанный на-
чалник, йа"ни хаким қарăмақлăриға хăвалă қилибдурлăр (Тар.,
1906, 3); Началник истанса (Тар., 1906, 7).

немис نيمس <рус. "немец" - немис.

Алиб тортинчидă тă"лими немис,

Оқур бир жăмийат анда мудами

(Фурқат, Та, II, 19).

йя"ни рәжәб айидин та бәрат айигәчә... (ТВГ, 1870, 3); 1879 йилдә ноябир айидә фәлан уйездни ҳақимигә әрзнамә (СПХ, 73).

номир^I //

номир نومیر - نومیر рус. "номер" - сон, рақам, номер. Ийгирмә торт номирдин оттуз алти номирғачә бәсилиб чиқсә керәк (ТВГ, 1873, 3); Гәзит тәркиб қилғучининг исмләри хәр номирнинг ахиридә мәзкурдир (ТВГ, 1878, 20); Йунисмухаммад хожи Мухаммад оғлини йәланғач мәвзуидәги 4944=нчи номирдәги 1892 сәржинлик йеригә гуваҳнамә берилди (Қози рапортлари, 10); Ушбу тәриқә әрз йаздимким, хавли вә докан номирләрни вә вивискәсини Нәмәнган тәриқәсидә қилдурсәләр (ТВГ, 1905, 10); Мәзкур думә хусусидә гәзитимизнинг мундин муқаддәм номирләридә байан қилиб едук (Тар., 1906, 16); Отган йилги "Туркистан вилайәтининг гәзитини" бир номиридә... бир мәқалә йазилмиш еди (ТВГ, 1916, 30); Ақчәсиз йәтәк вә ақчәсиз китаб тапиб берәтурғанлар иккинчи номирдә йазилдиләр (Хур., 1917, 35); Мәзкур йерни ошәл вәқтдә салиқ номирини шәхәр дәфтәридин озләрини намининг очиртуриб... ердиләр (САД, 34, 65).

номир²

номирханә نومیرخانہ рус. "номера гостиницы; гостиница; купе" - мөхмөхона хонаси; мөхмөхона; купе.

Суҳбәт йеримиз болди номир, рестуранләр,
Кор козләрә, ах, учрәмәйтур гәйри пийанләр

(Авлоний, МШ, 1916, 14);

Мәзкур пәссәжирни (нг) йәнә бир хәмрахи болиб, тәшқәри тәрәфдин дерәзәни ачиб, нәрсәләрини номир мутәәлиқатини әрабәгә салиб алуб қачқандур деб хәйәл едадурләр (Туж., 1907, 10); Пушкински кочәдәги франтсийә намлик мусафир (номир) ханәгә тушиб, бир номир алиб... (ТВГ, 1908, 63).

номирлик

номирли نومیرلی рус. "номерной" - номерли, рақамли.

Берган 25 сом әләрнинг хиссә (пәй) кағәзи саналуб, номирли... мәхсус дәфтәригә йазилур (Турон, 1917, 4); 614I=нчи номирлик мулкларини... сатиб, ошәл вәқтдә кофчи қилиб берур ердиләр (САД, 34, 65);

Бар учун ул бәзм әра хасу әвам
Қилдиләр мәхсус номирлик мәқам

(Фурқат, ТА, П, 27).

ногә^I

ногә نوتہ рус. "нота" (дипл.) - нота.

Дәвләтләргә бериләдурган ногәгә... хәммә вәзирләр қол қойган еканләр (ТВГ, 1913, 8); Ангилйә вә Франсийә дәвләтләри Туркийә-гә ногә бердиләр (Ойна, 1914, 13); Япунийә Америқанинг ноти (сийәсәт сози)ни бежәваб қалдурибдур (С.Фарг., 1915, 123).

ногә²

ногә نوتہ рус. "нота" (муз.) - нота.

Қулақ ногәләри илә ешитилуб келган миллий ашуләләримиз (Хәмза, МШ, 1916, 1).

ногә نوتاری рус. "нотариус" - қ. натариус².

- нукта نقطة <рус. "пункт, место" – пункт, жой.
Ба"зи нукталаридә кичик токушмалар ва топ атишмалари давам болса... (Турон, 1917, 4).
- нутк نطق <рус. "речь" – нутк.
Адамизад башка хайванлардан йалгуз нутклари (созлашмаклари), ақл ва закаватлари билан айрилгандурлар (С.Фарғ., 1914, 2); Мажлисдә меҳманлиқ сифати илә келганлардан енг биринчи марта... Маскавдәги савда ва тиҷарәт институтининг прафесури Катланифский ҳукумати муваққатә вакили сифати илә шойлә нутк сойләмиш (Хур., 1917, II).
- 0
- област آبلاست ~ ابلاست ~ облуст ~ ابلوست ~ облус ~ ابلوس ~ аблуст <рус. "область" – музофот, область.
Сирдәрия облустни вайанной губирнагири (ТВГ, 1870, I); Оралски йанги облус болган вақтдә 4 уйездгә тақсим болган екан (ТВГ, 1874, I3); Давахананинг харажати... Алмати областидин йигилган пул бирлан боладур (ТВГ, 1892, 7); Туркистан вилайәтини уч облуст (музафатгә) тақсим қилибдурлар (Туж., 1907, 6); Бул кантурни ачмақликкә област ҳукуматидин ижазәт алибдурлар (ТВ, 1919, 5); Идарәи (руҳанийә ва мулкия) ... шу "бәләри 5 вилайәт аблустигә ачилсә керәк (Ойна, 1913, 10, 226).
- областной правленийә آبلاستوى ~ ابلاستى ~ областной правленийә <рус. "областное правление" – область правленийеси, музофот маҳкамаси.
Фарганә музафатигә тәәллук областной правленийә маҳкамәси әндә боладур (Фурқат, ТА, II, I38); Сирдәрия музафатининг областной правленийә маҳкамәси е"лан қиләдурким... (ТВГ, 1892, 6); Йер алик=салиги... областной правленийә қол астидә боладур (ОСН, 2); Областной правленийә ул камисийәгә баш болиб... ишләрни хал қилиб турадур (ССН, 2).
- областной суд (сод) آبلاستوى ~ ابلاستى <рус. "областной суд" – область (музофот) суди.
Хәр бир уйезддә ва хам Ташкәнд шәхридә бир меравай судийә тәйинланадур ва хәр бир областдә бир областной суд деган маҳкамә боладур (ССН, 17).
- общества اوبشستوا <рус. "общество" – жамият.
Мәзкур обществәгә кирмак учун хәр хил шәртләр бар (ТВГ, 1906, 55); Мәзкур общества мутәсәддиси бул тариқә ишләр вақе" болган вақтләрдә тоғри обществанинг озигә әрз қилмаққә буйурадур (Туж., 1907, I).
- оюн мажлиси اويون مجلسى <рус. "концерт" – концерт.
Кечқурун 8 сәйтдә кансерт деган әлаҳидә оюн мажлиси болинди (ТВГ, 1899, 42).
- оюнчи اويونچى <рус. "актёр, артист" – актёр, артист.
Туркләрнинг машҳур оюнчи муқаллидларидан Бурханиддинбек... му-

сулманларга оид тийатир оюнлари ойнаб, шул оюнларни синаматаг-
рафга откармакчи экан (Сам., 1913, 34); Бизим Сямарқанд мусулман
оюнчилари тийатрунинг миллати файдасини душунуб... (Хур., 1917,
20).

округ

اوكروغ <рус. "округ" - округ.

Дарйайи Аму округидин келган хабар (ТВГ, 1873, 24); Мазкур Ҳиндис-
тан вилайатида Паккар ва Толук округларида бир болак йаман кә-
сал пайда болиб... бир кечә=кундуәдә 50 адәдгә йақин адам оладур
(ТВГ, 1898, 11); Мазкур йанги округнинг башлуғининг кансаларийәси-
гә тә"йин қилибдурлар (ТВГ, 1904, 22).

октабр

اوكتابر <рус. "октябрь" - октябрь.

3=нчи августдә йазилган хәтингиз он уч сом ахчә билан 13=нчи ок-
табрдә тегди (Муқамий, АГ, П, 135); Биринчи октабрдан та биринчи
нойабиргәчә, йа"ни ражаб айдан та бәрәт айигәчә (ТВГ, 1870, 3);
11=нчи октабрдә кечәси тәмами маллахлар йерни кормак арзуси
бирлан ухламай уйғақ олтирибдурлар (Колумб, 21).

октабрчи

اوكتابريچي <рус. "октябрист" - октябрист.

Октябрчиләр илә кадетлар фуқарағә душман ва фәйдәсизлиги ачиқ
мә"лум болди (Тар., 1906, 9).

оқ¹

اووق <рус. (ҳарб.) "патрон, пуля" - ўқ.

Истамбулда... оқ қарханәси бир миллион патрон ишланатурган дәрә-
жәгә йеткуруладур (Ойна, 1914, 7, 206).

оқ²

اووق <рус. "стрелка" - стрелка.

Агәр поладдин қилган кичкинә ва йингичкә оқни ошал темурташ илан
суриб, андин кейин йигнә устигә қойса, мазкур оқни бир учи шимал
тәрафигә ва бир учи жанубгә қараб қаладур (ТВГ, 1899, 1); Мазкур
магнит оқи дайима шимал ва жанубни корсатиб турадур (ТВГ, 1899,
1).

оқ атмак

اووق اتماق <рус. "перестрелка, стрельба" - оташма.

Шаҳардә йанәдин оқ атмақлар башланди (Хурш., 1906, 1).

оқувчи

اووقچي <рус. "читатель, читатель газетн" - ўқувчи, газетхон.

"Садоий Туркистан" оқувчилари (С.Турк., 1914, 11); Муҳтараб оқу-
чиларимизгә мә"лум болсинким, иккинчи рақамдан гәзитәмизгә тилг-
раф ва муҳарибә хабарлари ҳам йазилур (Хур., 1917, 1).

олпан пули

اولپان پولى <рус. "земельный налог, подать" - ўлпон, ер со-
лиги.

Олпан пулини йанги тақсим қилганчә... алиқ ва саллиқ ва йуртийә
қамалгәсини бериб тургай (ОСН, 2).

орам

اورام <тат. "улица" - кўча.

Маскависки орамдә... (Тар., 1906, 15); Орам темир йоллари ишчилә-
ри (Тар., 1906, 16).

ордә

ورد <рус. "дворец" - сарой.

Халқ коп вақтгәчә кетмай, ордә алдадәгә кочадә турибдурлар (ТВГ,
1891, 19); Ордә ешикигә маҳсус палитсийә=мистир болуб, хәр ким
баргахи алийгә кирмақни хаҳләсә, ул палитсийә=мистиргә әрз қи-
либ, андин сонг кирар экан (ТВГ, 1910, 5).

ордин=нишан اوردين نیشان ~ ордин اوردين <рус. "орден" - орден.

Баҳадурлик корсатгани учун тортинчи мартабадаги Георгий деган ордин бердилар (ТВГ, 1873, 24); Қазикалан марҳум оғлига Анна деган ордин=нишан... берибдурлар (ТВГ, 1892, 3); Шитабс=капитан Темирбек Худайархан... аскарларга тейишли беш ордин=нишанни алибдур (ТВГ, 1916, 13).

орду اوردو <турк. ordu (<рус. "армия") - армия.

Бу катта амал ордуси учун ҳафтада (3 минг сом) сарф боладур (Сам., 1913, 27); Ҳар орду уч катта жийиш (дивизия)дан ибаратдур (Ойна, 1913, 9, 212); Туркийанинг бул аскари беш ордуга болинибдур, биринчи орду (армия) 100 минг кишидан ибарат (С.Фарг., 1915, 122); (Қарнилуф)нинг тарафдарлигида айбдар болуб, қолга алинганларнинг ичидә 10-нчи орду дайирасидә Қарнилуфга вакил болуб турган фавж сардари Серогин ҳам бардур (Ҳур., 1917, 37).

ордугах اوردوگاه <озар.=турк. ordugah (<рус. "местопребывание армии") - армия қароргоҳи.

Ингилис ҳарбий кемаларин Мәрмәр денгизига келтуриб, рус ордугаҳини топга тутарлик бир даражада ҳазир болуб турди (Ойна, 1914, 21, 293).

ориндик اورندىق <рус. "сиденье; стул" - ўриндик; стул.

Бир мактабда... 32 ориндик болса... (Сам., 1913, 17).

орус اوروس ~ орис اوروس <рус. "русский (суц.); русский (прил.)" - рус, русча.

Шул сабабдин аввалги майдин йарманка ачмак бизни орус савдагарларига файда қилмайдур (ТВГ, 1871, 3); Келган мусулман ва орусларга текин йардам бермак... ТВГ, 1892, 70); Қазаклар... буғдайни орус ораги бирлан чапиб аладурган болибдурлар (Тар., 1906, 8); Йанги шахарда (орус қисмида)... бир неча адал... газиталар болиб, ҳали камлик қилур (С.Фарг., 1914, 31).

орус арабаси اوروس سراجىسى <рус. "телега" - арава, рус араваси (тўрт гилдиракли арава).

Мусулман арабаси ва орус арабаси ва экипажлардин мазкур олинандурган баҳа (ТВГ, 1892, 23).

орус купеслари اوروس كوپىسلىرى <рус. "русские кушцы" - рус савдогарлари.

Ташканд ҳақими ва озга орус купеслари ортада гуфтигой коп қилгандин сонг (ТВГ, 1871, 3).

орус мактаби اوروس مکتىبى <рус. "русская школа" - рус мактаби.

Ёндиги муллаларнинг озраи ҳам огулларини адам болсин деб орус мактабига қойарлар (Муин, ЭМ, 1916, 8).

орус торалари اوروس تورلىرى <рус. "русские чиновники" - рус чиновниклари.

Васильиф дамла мазкур орус тораларига... дастурхан салуб... е"-заз қилибдур (ТВГ, 1890, 2).

орусийа اوروسيه <рус. "русские; русский, российский" - руслар; русча.

Орусия мамлакатларидин Ташкандга мал коп келадур (ТВГ, 1871, 3).

орусча

اوروسچا <рус. "русский; по-русски" - рус; русча.

Иазар ул хат, орусча хоб билур тил (Жангнома, II9); Орусча хат йазмакга қадир болиб қалдилар (ТВГ, 1892, 9); Орусча арза ва орусча копийаларни... сийаз қазиларидин қайтариб аддим (Қози рапортлари, 32); Орусча адрис газетамизнинг ахирида (ТВГ, 1905, 23); Шулар бир қатра жани билан орусчани қандақ органдур (Муни, Кукнори, 7).

осумлик

اوسومليك <рус. "растение" - усимлик.

Бу Туркистанда зеба қир ва сай коп,
Осумлик, тупроғи кенг, йахши жай коп;
Сигир, қуй, ату тева бирла тай коп,
Қимиз, қаймак, қатику, ету май коп
(Авлоний, III, IV, 35).

от

اوت <рус. (ҳарб.) "огонь" - ут очиш, ўқ отиш.

Худумат аскарлари тарафидан ачылган от (топ) жуда коп зарар келтурмишдур (С.Фарғ., 1914, 26).

от араба

اوت عرابه <рус. "поезд" - поезд.

Русия халқининг Шоран (?) деган шаҳрига от араба билан барган (ТВГ, 1874, II); Ва йана барча халайиқга маъбул... болган от арабаси мисли тилграф келганидек бул мамлакатларга... ҳавабат болур ерди (ТВГ, 1875, 5).

от кема

اوت كيمه <рус. "пароход" - пароход.

Алма-Ата атрафидаги Иля деган дарияда ҳам йурийдурган от кема қилиб, ул дарияда башлаб йургувибдурлар (ТВГ, 1874, 9); Лондин деган азиям шаҳарга тез йурадурган от кемасига олтуриб барибдурлар (ТВГ, 1874, 12).

от очирадурган машина

اوت اوچرادورگان ماشينه <рус. "пожарная машина" - ўт ўчириш машинаси.

8-10 дақиқа фурсат ичиди от очирадурган машина ҳазир болиб ... (ТВГ, 1914, II).

отханя

اوتخانه <рус. "паровоз" - паровоз.

Ким ишда илму ҳикмат қоллаб агар тилсимат,

Отханя бирла бир рад кетур бари ваганлар

(Завқий, IА, 29);

Алган ганиматимиз жуда коп... 500 вагон, торт отханя (паровоз); 250 минг пуд отханяга йақладурган ташкомир (ТВГ, 1915, II6).

II

паваска араба

پاواسكه عرابه ~ паваска پاواسكه <рус. "повозка" - арава.

Хан фармайиши бирла амалда ва таййар қилиб қойган қайғача паваска арабам билан бардум (ТВГ, 1871, I); Ҳар қайси паваскалар бир миллион ва икки миллион ақча илан бунйад болгандур (ТВГ, 1895, 23).

павестка

پاويستكه <рус. "повестка" (дня) - рўзнома, кун тарғиби.

Бу кунги мақлис павесткасида муҳим бир неча зарур болган масала-лаб музакарага қойулди (Турон, 1917, I).

ТА, П, 147-148).

падрад савдаси پادرات سوداسى ~ падрат савдаси پادرات سوداسى <рус. (эск.) "торговля по подряду" - пудрат савдоси.

Йук ва адәмлярни кира қилиб алиб келмак учун падрад савдаси боладур (ТБГ, 1892, 2); Мазкур падрат савдаси интиндант маҳкамасиндин е"лан қилинган (ТБГ, 1902, 14); Қавун базарига келиб сатилган қавунларнинг ҳар бир арабасидин падрат савдасига кириб, ул падратни алган киши беш тийин алса керёк (ТБГ, 1906, 31).

падрадчиқ پادراتچىق ~ падратчиқ پادراتچىق - қ. пудратчи.

падшаҳлик банкәханәси پادشاهلىك بانکەخانەسى ~ падшаҳлик банкәханә پادشاهلىك بانکەخانە <рус. "государственный банк" - давлат банки.

Ташканд маҳрининг падшаҳлик банкәханәси ушбу илан хәлайиқларга е"лан қиладурким... (ТБГ, 1885, 22); Бухарада падшаҳлик банкәнинг ачилиши Бухара фукәраларининг ихтиёжини дә"ф қилиб ул мамләкәтдә ҳар хил нәрсәләрни қилмак ва елмаққа ва копайтмаққа сәбб болиб ул мамләкәтлик аҳвалини йахши болишига баас боладур (ТБГ, 1889, 31); Ташканднинг падшаҳлик банкәханәсининг е"ламәси ушбодур (ТБГ, 1892, 28); Ташканднинг падшаҳлик банкәханәси (ТБГ, 1900, 2).

падшаҳлик думә پادشاهلىك دومهسى ~ падшаҳлик думәси پادشاهلىك دومهسى <рус. "государственная дума" - давлат думаси.

Бу киши... падшаҳлик думәсига ә"за сәйланиб еди (Ойна, 1913, 10, 289); Падшаҳлик думә (Сам., 1913, 4).

падшаҳлик солиғи پادشاهلىك سالىغى ~ падшаҳлик алиғ ва солиғи سالىغى <рус. "государственный налог" - давлат солиғи.

Падшаҳлик солиғи - государственни нәлог (Тар., 1906, 1); Важиб ва лазимдурки та олпан пулини йанги тақсим қилганчә жуда болган кишлақнинг жә"ми падшаҳлиғ алиғ ва солиғ ва йуртийә қамалғасини бериб тургай (ОСН, 2).

падшаҳпәрәст پادشاه پرست <рус. "монархист; монархический" - монархист; монархистик.

Падшаҳпәрәст (Хур., 1917, 37).

пажарний پاژارنى ~ пажарний әскәр پاژارنى عسکر <рус. "пожарный" - ұт учирувчи.

Пажарний әскәрләр хәрәкәти бирлан ушлабдурлар (ТБГ, 1913, 45); Ст очирадурган пажарнийләр хамәлари тәәжуб либаслар кийишоб... (ТБГ, 1915, 25).

пай پاى ~ пай پاى <рус. "пай" - пай, улуш, хисса.

Мазкур "пай" (қәдри хиссә)нинг мәбләғи бәрабәр болсә керәк (ТБГ, 1898, 34); Берган 25 сом әләрнинг хиссә (пай) кағәзи саналуб, номерәли... махсус дәфтәрига йазилур (Турон, 1917, 4).

пайиз پايز ~ пайизд پايزد ~ пойизд پويزد <рус. "поезд" - поезд.

Ошәл Гирман уруши тохтәган ан,

Пайизләрдә келур ашлиқ билан нан

(Завқий, ТА, 89);

Петербург пәләт мәхкәмәсини хукми бойинчә (Тар., 1906, 2); Судеб-
най пәләтдә қилинмиш хукми бойинчә парламент мәхкәмәси икки бо-
лак пәләтә боладур, йә"ни... туманги пәләтә хәм йоқариги пәләтә
деб атайдурлар (Тар., 1906, 13); Содғә беш тәржиман, пәләтгә бир
тәржиман берилубдур (Ойна, 1913, 5, 108); Хусусән шундай кабинет
сайлангандә мустәхкәм етмәк учун пәләтә қарамағигә киргузмәк ла-
зим болмәсун (ТВГ, 1913, 21)

палитически агинт پاليتيچيسكى آگينت ~ палитически агинт پاليتيچيسكى آگينت
< рус. "политический агент" - сиёсий агент.

Бухарадә турғучи палитически агинтнинг наоби... болуб турубдур
(ТВГ, 1892, 24); Палитически агинт вә анинг зәвҷалари (ТВГ, 1902,
35).

палитсийә^I پاليتسيه ~ пәлитсийә پاليتسيه ~ палисә فاليسه ~ фалисә
پوليتسيه ~ политсийә پوليتسيه ~ полисә мәхкәмәси پوليسه ~ фалисә
~ пәлитсийә پاليتسيه ~ пәлисә فاليسه ~ фалисә پاليتسيه ~ пәлисә
~ палит-
сийә, йә"ни миршәбханә پاليتسيه پاليتسيه پاليتسيه پاليتسيه < рус. "полиция; поли-
цейский" - полиция (миршәбхона); полициячи.

Палисә мәхкәмәсининг усталбәшиси Калезиский... Шахмурад Ибрахи-
муғни... Сирдәрия облусининг облуснай мәхкәмәсигә тәржиман қил-
дим (ТВГ, 1870, 7); Әрәкни коп ичиб мәст болуб йурган екан, пәлид-
сийәнинг адәмләри ани мәстлигдә тутуб... тапширубдурлар (ТВГ,
1875, 8); Палитсийә, йә"ни миршәбханә (ТВГ, 1887, 42); Палитсийә
мәхкәмәсигә тапшуроб... (ТВГ, 1895, 34); Бул йад едилмиш сиғәтлә-
ри хусусидә пәлитсийәдин ёхбар сорамақ лазимдур (ТВГ, 1905, 38);
Шул шәрт бирланким, бир нечә кун муқәддәм мәсләхәт кунни илгәри-
рок палисәни хәбәрдар қилмақгә лазим екан (Тар., 1906, 5); Мәс-
кәв 457=нчи сийасий иш бирлан фалисә тәрәфидән хиғз қилинганлар
азад болмишлар (Тар., 1906, 9); Шал йердәги орманлардә пәлисә-
ләр бир данә сумкә тапмишлар (Тар., 1906, 9); Бирар адәмнинг на-
мигә берилган вәкаләтләрни меравай судийәләрдин башкә политсийә
мәхкәмәсидә... гувахләндурилсә боладур (СН, 17); Бир данә чит
йәхтәк... оғирләб алган екан ушлаб фалисәгә алиб борган едим
(САД, 7, 37).

палитсийә^C پاليتسيه ~ пәлитсийә پاليتسيه ~ фалисә فاليسه ~ фалисә
پوليتسيه ~ политсийә پوليتسيه < рус. "полицейский" - полициячи,
полиция маъмури.

Кечә тутубдур қараул ани,
Йешиб либасин қәмәб ниҳани,
Фалисә аҳлини кәттәкани,
Қилиб емишдур хәладә музтәр

(Нодим, ДН, 176);

Фалисә истиқамәт қиладурган мавзу" (ТВГ, 1880, 13); Палитсийәләр-
гә баш болуб турадурган бир адәм (ТВГ, 1884, 1); Каллежски... па-
литсийә пристуфнинг ләвазиматини вәқтинчә ада қилмаққә тә"йя-
ләнди (ТВГ, 1892, 27); Қазимиз, политсийәмиз бар (Ойна, 1913, 3,
60);

палитсийа=мистир پاليتسيه ميستر ~ полис=мистар پوليس ميستر < рус. (дөрөв.) "полицеймейстер, полицмейстер" – полицмейстер (шахар полиция бош-лиги).

Андан жонаб палитсийа=мистир مەخкәмәсигә бариб... даҳил болиб-дурләр (ТВГ, 1900, 39); Мусулманийа дэхәсини палитсийа=мистири Калмокуф билан олтуриб... (ТВГ, 1902, 18); Ташкәнд шәхрини Русийа дэхәсини палитсийа=мистири... (Ёднома, 17); Он комиссардән хәм алтиса... полис=мистар хәм немисдур (Ойна, 1914, 47, 1108).

палитсийаханә پاليتسيه خانه ~ фәлитсәханә فەليتسه خانه < рус. "полиция" – полиция.

Йәнги=йәнги хәбәрләрдин палитсийаханә вә башқә мәхкәмәләрдә болган хәдисәләрдин мә"лүмәт берур (Туж., 1907, 1); Фәлитсәханәдә кечәсә тоқтаб қалмақдин башқә хәзә йокдур (ТВГ, 1911, 90).

палкавник پالکاو نيك < рус. "полковник" – полковник.

Ташкәнд ҳакими... орнитә палкавник Колосовски тә"йин қилинур емиш (С.Турк., 1914, 11); Уйузднай нәчәлник... палкавник Сәкалски истә"фа – атиставка берибдурләр (Ойна, 1913, 9, 218).

палто پالتو ~ палта پالتا ~ палта, йә"ни чәкман پالتا يعنى چکمان < рус. "пальто" – пальто.

Ул тораләр устәридәги палта, йә"ни чәкманләрини вә кәфшләрини йешиб... (ТВГ, 1906, 14); Қисқә палто астидән бир әршин қәдимә либас чикиб турубдур (Ойна, 1913, 47, 1122).

памешчик پاميشچيك ~ пәмишчик پميشچيك ~ памешчик, йә"ни байар پاميشچيك يعنى كەبايار ~ памешчик, йә"ни кәттә бай پاميشچيك يعنى كەبايار ~ памешчик, йә"ни йери коп байан پاميشچيك يعنى يير كۆپ بايان < рус. "помещик" – помещик.

Қул болуб памешчик дегән Русийадинг кәттә дехқан байләрәгә хизмәт қилиб келәйтгән... (МС, 1903, 111); Игвәгәрләр памешчик, йә"ни байарләрни қорган вә имарәтләрәгә баруб талан-тарақ қилди (Тар., 1906, 1); Кристианләр памешчик, йә"ни кәттә байләргә қәрши фәсад чикаруб... мулкләрини отғә куйдуруб набуд қилубдурләр (Тар., 1906, 2); Бә"зи губирнийәләрдә дехқанләр памешчик, йә"ни йери коп байанләргә зорлиқ илан... имарәтләрни куйдуруб набуд қиладур (ТВГ, 1906, 24); 20 миллион хәлқ памешчикләр қолидин бутун хәләс болуб, Әлахидә йерләр берилди (ТВГ, 1913, 17).

памитник پاميتنيك < памитник дегән имарәт پاميتنيك ديكان عمارت ~ памитник, йә"ни имарәти алий پاميتنيك يعنى عمارت عاليه ~ памитник, йә"ни нишанташ پاميتنيك يعنى نشان تاش < рус. "памятник" – хайкал, ёдгорлик.

Мәскав шәхриндә мәзкур хәлайиқ памитник, йә"ни бир имарәти алий бина қилмақгә ирадә қилибдурләр (ТВГ, 1883, 2); Глинка дегән нәг-мәчининг есдин чикармәслик учун памитник дегән имарәтни башлаб-дурләр (ТВГ, 1883, 36); Ул уләмаләр Мисрдіңи памитникләрдә иблисинг сурәтини тапқандурләр (ТВГ, 1888, 10); Зәрәфшан дәрийасининг бойи... Чопаната дегән кичик тағ тепәсигә йаднамә бәрпа қилинган памитник ташни ачилмағи... (ТВГ, 1904, 24); Буинус=Айрис шәх-

рида... "Христуфар Колумб"га памитник (хайкъл) ачилубдур (С. Фарг., 1914, 43); Петир Велики намига гозъл памитниклар, йа"ни нишанташлар қоймишдур (МС, 1907, III).

памошник پاموشنيك < рус. "помощник" - ёрдамчи.

Ақсақал памошникга халифани, нечъ адамларни ва озини хузурига яқрар болганини йрз қилубдур (ТВГ, 1879, I); Памошник йитубдур (ТВГ, 1902, 19); Мазкур секретарга икки ёдъд памошникни беш йил мухлът бирлан сайлар еканлар (Тар., 1906, 15); Пристуф хақимини памошники келуб хайқиқат қилганларида ма"лум болубдур (ТВГ, 1909, 34).

панар پانار - қ. фанар.

панисламизм پان اسلاميزم < рус. "панисламизм" - панисламизм.

Ул балалар ул йерда оқуб шул арада панисламизмни органибашладилар (ТВГ, 1913, 15).

пансийон // пансийун پانسيفون < озар.=турк. pensiyon (< рус. (эск.) "пансион") - пансион.

Аларга махсус майлас, йининда бир истиқаматтах (пансийон) бина қилуб, йагга йетмадди муриббийалар та"йин етдур (Сам., 1913, 34); Балалар учун тарбиятхана (пансийон) ачмак керак (Сийна, 1913, 7, 155).

папирус // папирос پاپيروس < рус. "папироса" - папирос.

Чай қуйилганини кейин ташкиндлик меҳманларга озларининг хас папирусларидин чекмакка тэклиф йилди (ТВГ, 1906, 12); Мутаваффа Ивануф байнинг ворисларин папирус ва тамаки сатадурган икаладиларида... бир минг бир йуз еллик сомлик малларни набуд қилубдур (ТВГ, 1908, 7); Рамазанулмубарак ва муҳаррамуд харамдек азиз айларда (чаллим) фаллан, папирус исте"мал қилдур (Сам., 1913, 32); Нас, чилем, папирус бир билан мубрэмдур (Сийна, 1913, 2, 14); Йаш-йаш балалар орусиянинг папирусини чекуб йурадурлар (С.Турк., 1914, 37).

папирусдан پاپيروسدان фафирусдан پافيروسدان фафирускути پافيروسكوتي < рус. "папиросница, портсигар" - папиросдон, папирос кут.

Хйалидин чиқганиларда бир кёра қайишдан қилган папирусдан тушиб қалган екан (ТВГ, 1905, 21); Бир фафирусдан ва қолитга солиб йурган бир зумрад коалак тилла узук ва бир саитни берубдур (ТВГ, 1906, 39); Халқининг яши сяддф тарашламак ... папирусдан ёлбом, муқавб... ййсайдур (Сийна, 1914, 2, 27); Ёлкиндан 15 сомлик кёму-га папирус идиши (С.Турк., 1914, 45).

пар پار < пар, йа"ни буг پارفين بوغ < рус. "пар" - буг.

Пар, йа"ни буг мёнфайти (МС, 1903, 64); Бу топларни буг (пар) қуввати ийа атдилар (С.Фарг., 1915, 116).

паравай машина پاراوای ماشين < рус. "паровая машина" - буг машина, буг билан ярадитган машина.

Либталном инжинир хёр хил паравай машинани коп арзан баха илан сатадур (ТВГ, 1908, 8); Уч ёдъд паравай машина тегирман бар екан

дирина олдурумил мятрослари, йаъни мазкур параход салдатлари ху-
сусида сод болса керак (Тар., 1906, 5).

парашук

باراشوك < рус. "порошок" - порошок.

Йукарида айтулган капли, йаъни қатралавдин башка канфар парашу-
гини бир грам миқдар олчави бирдан ичкюзуб турилса керак (ТВГ,
1904, 38).

парк

بارك ديكان باغ < рус. "парк" -
парк, бог.

Ақ уйнинг арқасидаги Александровский парк деган бағдин отиб ке-
тиб барганда... (ТВГ, 1908, 73); Стган йилларда паркта катта тама-
шалар қилдириб, унган пулдан мазкур оринларга сарф қилиб тирик-
лик қилиб тургучи еди (С. Фарг., 1914, 68); Тамаша қилмак қасди
илә шахар бақчаси (парк)га чиқдум (С. Фарг., 1914, 112);

парламент

بارلا مينت < рус. "парламент" - парламент.

Бизирлар парламентдаги депутатларнинг копи тарафидин сайланур
(Тар., 1906, 1); Парламент махкамиси икки болак палата боладур, йаъ-
ни... туманли палата ҳам йукариги палата деб атайдувлар (Тар.,
1906, 13); Думага охшаш парламент мажлиси он йетти йил муддат
ичинда он бир мартаба тибдил ва тағйир болинди (ТВГ, 1906, 29);
Уруш сарфларига 53 миллион қарзини парламент қабул қилди (С.
Фарг., 1914, 54); Оттиз нафар аъзалик бир парламент-мажлиси мил-
лат ачилгандур (Ойна, 1914, 4, 123).

партя

پارته - қ. партия.

партия¹

پارتيه يعنى جمعيت < рус. "партия" - партия.

Сз партийалари билан созлашиб, махлахат қиличиб, баъзилари ҳеч
созга аралашмай, башларини тубан қилиб, созни ешитиб тураду
(ТВГ, 1902, 1); Ҳукуматга мухалиф партийалар (Тар., 1906, 7); Пар-
тийалар, йаъни ҳамийатлар хусусида (Тар., 1906, 7); Ўаки сартийа
фуқаралари озларига болак йахиде бир партия қилиб, ошал пар-
тияга қошилмаклари лазимдур (Тар., 1906, 11); Ишчилар партияси
(ишчилар ҳамийати) (Тар., 1906, 12); Таждиди сулхи партияси
(Тар., 1906, 15); Бизларнинг партиямиз йахши ва халайикга наф
келтуртургандур (ТВГ, 1906, 18); Мазкур партийалар арасида ехти-
мал партия вакиллари ҳам болар (Эл бай., 1917, 8).

партия²

پارتيه < рус. "партия" - отряд, тўда, қисм, группа.

Инжинир мутасадди Гилизердин сорасаларки, мазкур йол корадурган
инжинир партийаларидин бир партиясини ошал хайга йубарсалар
деб (Туж., 1907, 4); Чан тарафдаги мусулманийа партийаларнинг оз
айбларини аларга тоғри корсатди (ТВГ, 1906, 61); Биринчи партия
хам ипак йубарибдур (С. Фарг., 1914, 24).

партиябазлик < рус. "групповщина" - гуруҳбозлик.

Вакиллар бир иш йилаганлари йоқ. Ҳамавақт партиябазлик ва шах-
сий мулахазалар ила вақтларини откарадур (ТВГ, 1913, 54); Партий-
абазлик ҳануз бир раислик тартибуви болуб давам етди (Турк эли,
1917, 1).

Агар бул тарихи паспуртсиз адәмляр мазкур мавзуларда тапила, ул вақтда бир маҳалла хах қишлақга, хах бир авулга тас"е уй егалари ивтираф толаслар керак (ТВГ, 1899,30); Кәттәкорган шәхрининг фуқараси Хәсанбек мулла Хуввақт оглининг чайханәсидә паспуртсиз бир еранини ушлабдурлар (ТВГ, 1902,18); Иуз=Иуз паспуртсиз вә тайин бирар иши йок адәмляр хис алунишлар (ТВГ,1906,45).

паспуртханә خانه پاسپورت < рус. "паспортный стол" - паспорт стола.

Паспуртханәдин хажларни бахнанга алуб баруб мазкур жайда йәрим қап йаки бутун қап ун вә йаки гурунч учун бир рупийадан бах аладурлар (ТВГ,1895,17).

пассаж پاساژ ~ фасак فاساژ < рус. "пассаж" - пассаж, раста, тим.

Пассаж еди Чарсу йеринә,

Хәр жаноби бенгзаб у биринә

(Ажзий, МИ,26);

Бир нечә кәттә магазинларга кирдим, бир нечә фасакларни сәйр қилдум (ТВГ,1910,86).

пасхә پاسخه < рус. (дин) "пасха" - пасха.

Вақтеки, Русийә халқининг енг кәттә байрами пасхә йегушуб, 20-нчи апрелда шәнбә" куни кечәси Русийә шәхрида топ атилиб, кәлисанинг минаридин зәнглар авази чиқабашлади, мен ул байрам тарихәсини кормак учун бариб кәлисанинг йәқинидә туруб тамаша қилдим (Фуркат,ТА,II,144); Русийә халқининг пасхә деган енг кәттә байрамлари башланди (ТВГ,1892,14).

патент // патинт پاتينت < рус. (эск.) "патент" - патент.

Завуд патентлари учун земиски салиги ушбу йилда закуннинг 53-нчи мәсәләсидә айтилганга мувафиқ толә алунсин деб хукм қилибдур (ТВГ,1887,41).

патрон پاترون < рус. "патрон" - патрон, ўқ.

Мазкур басмаханәдин бир икки аядәд туфәнгчәлар вә патронлар чиқибдур (ТВГ, 1908,3); Тәфтиш вақтида бундан торт данә милтиқ хәм коп патрон (ок) тапилубдур (С.Фарғ.,1914,28); Истанбулда... ок кәрханәсини ... бир миллион патрон ишланатурган дәрәжәга йеткуруладур (Ойна,1914,13,206).

патрул پاترول ~ патрул, йә"ни қаравул сәрбаз پاترول يعنى قراول патрул, йә"ни қаравул پاترول يعنى قراول патрул, йә"ни сақчи پاترول يعنى ساقي < рус. "патруль" - патруль.

Бир нечә данә бомбәни патрул, йә"ни қаравул сәрбазларнинг аяк астиларыга ташлайдур (Тар.,1906,1); Вайаннай патруллар, йә"ни сақчилар қоймишлар (Тар.,1906,8); Кечәси бир нечә оғрилар хужум қилибдурлар, патрул=қаравуллари изләрига тушиб... бирини ушлабдурлар (Туж.,1907,7); Стиб барайатқан патруллар милтуқ тавушини ешудуб, булар хәм милтуқларини асманга қараб атаберубдурлар(Туж.,1907,10).

почотнай булуститил پاچوتنای بولوستيتيل ~ почотний блуститил پاچوتنى

< рус. "почетный блуститель" - фәхрий нозир, мутавалли.

Мақтабханәларнинг халқдин хәбәр алиб тургучи мусулманлардан бол-

ган пачотний блуститилар истиқбал қилибдурлар (ТБГ, 1867, 47); Пачотнай булуститил Арифхажэ Азизхажэ оғли (ТБГ, 1892, 23); Ташканд шәхридағи бешинчи руски тузямной улколга пачотнай булуститилдик мәнсәбигә сәрт Асил ақсақал тайин болубдур (ТБГ, 1902, 43); Андин кейин икки класлак училишчанинг пачотнай блуститили хурмәтлик Сәидғәнибай ул җанаби граф Палинни чайга тәклиф айлаб, чайдин кейин ул имтиханда ҳазир болган балалар ва торалар ва башка адамларни тәсвиратни алдилар (ТБГ, 1909, 38).

пачотнай гражданин پاچوتنای گراژداین < рус. "почетный гражданин" - фәхрий гражданин.

Пачотнай гражданин Сәидғани ва Сәидкәрим Сәидәзимбай оғуллари ва бә"зи бир нечә мусулманийалар келишди (ТБГ, 1899, 22).

пачотнай қаравул پاچوتنای قراول < рус. "почетный караул" - фәхрий қоравул.

Темир йолнинг тәмам тохтәган җайига йетиб, пачотнай қаравулни (нг) алдидә тоқтабдурлар (ТБГ, 1889, 42); Пачотнай қаравуллар... вағзалгәчә келибдурлар (ТБГ, 1905, 18).

пачотнай халад پاچوتنای خالاد ~ пачотнай халад پاچوتنای خالاد ~ пачотнай халад, йә"ни зәр йақалик чәкман پاچوتنای خالاد یعنی زر یا قه لیک چاکمان < рус. "почетный халат" - фәхрий чопон (мукофот тармақсида бериләдиган чопон).

Мәзкур Исәхожәни пачотнай халад, йә"ни зәр йақалик чәкман берән деб мубарәкбад қилибдурлар (ТБГ, 1898, 40); Отган йилдә мусулманийә балалари бирлан Петербург шәхригә барган Ташканд шәхридағи Русийә мәктәбханәнинг дамләси Сәидғани дамләгә отган хәфтәдә 15-нчи мәртдә пачотнай халад ин"ам берибдурлар (ТБГ, 1902, 12).

пачотний исмотритил پاچوتنای اسموتريتيل < рус. (эск.) "почетный смотритель" - фәхрий назоратчи, фәхрий назир.

Бәрчә мәдрәсә ва мәктәбханәларнинг назари Хоқанд шәхридағи Русийә мәктәбханәсигә мени пачотний исмотритил, йә"ни иззәтлик назирлик мәнсәбигә тә"йин қилмақ учун тәрәддуд қилди (ТБГ, 1890, 32).

пачтавай вагон پاچتاوای واگون < рус. "почтовый вагон" - почта вағони, почта ташийдиган вагон.

Мәзкур истансәгә пачтавай вагон келган фурсәтдә... (ТБГ, 1912, 26).

пашпурт پاشپورت - қ. паспурт.
пашпуртсиз پاشپورتسиз - қ. паспуртсиз.
пай پای - қ. пай.
палажинийә پالاجينيه } - қ. палажинийә.
палажина پالاجينه }
пәлат پالات ~ пәләт پلت - қ. палата.
пәлисә پلیسه - қ. палитсийә.
пәлитсийә پالیتسیه ~ ПОЛИСА مأوضه پولیسه محکمه پولیسه - қ. палитсийә^I.
пәмишчик پمیشچک - қ. памешчик.

панду насиҳат پندونسيهت < рус. "агитация" - ташвиқот.

Ҳар миллатни (нг) уламоси, аҳли қалъми, мутафаккири оз миллатининг айандәси учун йол корсатур... миллат аҳлақининг ислоҳи учун масҷидлардә панду насиҳат берур (Сам., 1913, 31).

пәр پار ~ пар پار < рус. "пара"-пар, жуфт.

Айлаһуб бар ашнағә хабәр,

Отқузинг ҳаммасин қилиб пәр=пәр

(Муқимий, АТ, II, 155);

Тирикдин: тева, тати ат илә хәр,

Кийик бирлә ҳоқуз хәр кайсиси пәр=пәр

(Фурқат, ТВГ, 1890, 36; ТА, II, 15);

Бир пар батинкә 200 сом, бир флакон адиқалон 40 сом (С. Турк., 1917, 21).

пәрәт پرت - қ. парад.

пәраход پراخود ~ пәрахот پراخوت - қ. параход.

пәрахот кайяк پراخوت قايق < рус. "моторная лодка" - моторли қайяк.

Дон деган бир дәрйа бар екан, устиғә темурдин копрук қилинган, дәрйани ичидә пәрахот қайяклар коп екан (ТВГ, 1899, 37).

пәрда پرده < рус. "акт, действие" (в пьесе) - парда (пьесада).

Умумийәт узрә биринчи пәрда, иккинчи пәрдадан даҳа гозәл вә фә-рәҳли тәртиб едилмашдир (Ҳур., 1917, 20).

пәркә پركه - қ. парк.

пәркит пал پاركيت پال < рус. "паркетный пол" - паркет пол.

Адамлар қадимги боғатлик вәсабурйә уйләрининг орниғә пәркит пал-дик айинақар уйләрдә олтуруб... ишларғә амул болурлар (ТВГ, 1900, 2).

пәртә پرته ~ партә پارته ~ фәртә خوته < рус. "парта" - парта.

Мәктабимизнинг ичидә он әдәд пәртә турубдур. Ул пәртәлардә мәк-таб балалар отурадурлар (МС, 1903, 6); Ул қайдә мәктабханәғә керәклик нимәрсалар, чунанчи устал вә устол, пәртә, жазул тәхтә, шунгә охиёш асбаблар тапилмай йаки қиләдигән устә тапилмай қал-гандә мәзкур дамлә шундә осләри қилиб алурлар (ТВГ, 1906, 41); Башкә успартғә бағлиқ кишиләр ҳам пәртәғә олтуруб ибтидаий оқув-ғә мәшғул едиләр (ТВГ, 1907, 97); Муәллим муллә Ташполәд хәзрәт-ләри бир данә (доска), бир данә (фәртә) хәдйә қилдиләр (С. Фарғ., 1914, 72); Нәсриқдин мингоаши... мәктабғә беш әдәд нимкәт (пәртә) охшәтиб бермәкчи едиләр (Ойна, 1914, 28, 538); Бир дөвхә қаршусидә икки пәртәғә торт тәләбә отурган (Муин, ЭМ, 40).

пәтнус پتنوس ~ фәтнус فتنوس < рус. "поднос"-патнис, баркаш.

Тәамни хәтта пәст пәтнуслардә алиб келиб, астиғә бирар нәрсә қойар еканлар (ТВГ, 1883, 38); Шәхәр галавәси қумуш пәтнусда нан вә туз тутди (ТВГ, 1891, 19); Мәзкур уйғә киргандин сонгрә бир кечә фәтнусларғә нечән әдәд истакан йанглиқ кәттә румкәларғә шампаньски деган ширин мукаййифәтләрни толдириб алиб келдиләр (ТВГ, 1898, 15); Бир данә гирдәк кәттә фәтнус вә бир данә гәрдун

кәттә فاتنوس қиймәти икки сом (САД, I, 2).

пәттә

بته ~ пәттә < рус. "чек, талон; квитанция" - чек, талон; квитанция.

Буралғу мал тапылса... бирар халис адәмгә... тапшируб, андин пәттә алыб... пристафғә әрзә билан мә"лум қиладур (ДА, 25); Хизинәчи хәридарларининг ақчәләрини алыб, йләрнинг қолигә берәдурган пәттәләрни йеткузиб берәлмәйдур, ниһайәт хәридарларининг коплигидин (Туж., 1907, 2).

пени

پيني ~ пени деган иштәраф < рус. "пеня" - пеня (жарима).

Пени деган иштәраф вә йәнә... шул тәриқә алық=салиқ (ТВГ, 1902, 14); Оз уйигә ози ижарәгә олтурган вә озини берәдурган исметә ақчәсигә пени деган иштәрафни толайдурган адәмләр кирәлмәйдур (ТВГ, 1906, 47).

пенсия

پنسيه ~ пенсия = вәзифә ~ пенсия ~ вәзифә ~ пенсия деган иштәраф < рус. "пенсия" - пенсия..

Беккулибекгә хәр йилгә икки миңг беш йуз сом пенсия деган вәзифәни бермақгә мархәмәти алий қилибдурлар (ТВГ, 1892, 32); Русийә мәмләкәтининг башқә қайләрдин даимә пенсия алыб йатмақ умиддә болиб, бир қисм фукәраләр башқә қисм фукәраләрни даимә йеб йатмақлик фикрудәдурлар (ТВГ, 1911, 92); Бир нечә вәқт отгандин сонг Русийә дәвләтининг мутәсәдди хақимләри ментә вә акәмгә 40 сом пенсия тә"йин қилдиләр (ТВГ, 1893, 24); Мәзкур мәдрәсәдә хизмәт қиләдурган торәләр учун пенсия ақчәси 5 ләк сом (ТВГ, 1894, 26); Музафат улугләри минбо"д мәзкургә пенсия деган иштәраф берилуб турса деб төгшли жәйгә тапшурган емишләр (ТВГ, 1905, 9); Йаки темир йолдин вәзифә вә пенсия алыб турган адәмләр (Тар., 1906, 7); 4 бевә хатинләригә пенсия = вәзифә хәзинәдин тайинланубдур (ТВГ, 1904, 25); Рази болса умри баричә пенсия берилб вә хәм хәзинәгә" алинган ймлақларини қайтариб бермақ болубдурлар (ТВГ, 1913, 68); Аскәрий либасдә туриб хәм (пенсия) тәқә"ид мәшһини аладур (Сам., 1913, 32).

пенсияхор

پنسيه خور < рус. "пенсионер" - пенсионер, пенсия олувчи. Мәзкур 1908=нчи сәһәдә тәмам Русийә мәмләкәтидәги пенсияхорләргә вә башқә әмәлдарларгә мәбләг 57 миллион сом пул зәрур екан (ТВГ, 1908, II).

пера

پيرا < рус. "перо" - перо. Чини кәса вә истәкан, чайник, қәләм вә сийах вә қариндаш вә пера вә муңга охшәш нимәрсәләр сатилмәйдурму (ТВГ, 1902, I7); Ташкәнддә "мәктәб" кутубханәсиндә қәләм, дәфтәр, пера кәби мәктәб әшйәләри мәвжуддур (Авлоний, МШ, II, 46).

перевад қилмақ ~ переват қилмақ ~ переват қилмақ ~ переват қилмақ ~ переват қилмақ ~ переват қилмақ < рус. "переводить" (по почте или телеграфу) - перевод қилмоқ (почта ёки телеграф орқали пул кбормоқ). Бәнкә, бул тариқә перевад қилганимиз йоқ, деб қәвәб берибдур

(ТБГ, 1903, 67); Болак жайларга перевад қилиб йубарсалар муфтга йубартуриб берурлар (ТБГ, 1906, 33); Тилиграф васитәси бирлан пул перевад қилмақ учун 25 кәлимә сознинг тилиграфни пули тола-надур (Еднома, 29); Азобрай акамга атни (нг) пулини перевад қилмақ тоғрисидин барган ердим (ТБГ, 1911, 38); Акча перевад қилганда ески адресларини, йәинки ески адреснинг номирини йәзиб йубармақлари хәм мәтлубдур (С.Фарғ., 1914, 36); Ҳәр хил ферма вә заводларга ҳәр тәриқадә откузмақ, бермақ, йубармақ вә переват қилмақ ма"н болди (С.Фарғ., 1914, 87).

перевадчик پيراوودچيليك ~ переводчик پيراوودچيك < рус. "переводчик" – таржимон.

Перевадчик мәзкур участкавай сийазд қазиләридин илтимас қилибдур (ТБГ, 1904, 27); Мәзкур гәзитдә перевадчик илтимас қилди деб йәзилган созлар... йалғандур (ТБГ, 1904, 33); Переводчик бирлан ул адәм бир саәтгә мәжәра қилишиб жонаб кетибдур (ТБГ, 1914, 27).

перисадка پيريسادا < рус. "пересадка" – пересадка қилиш, кучиб ўтиш (бошқа поезд ва пароходга).

Ертә бирлан Ҳәрқуф истансәсиягә келиб перисадка болинди (ТБГ, 1910, 41); Чунанчи бул пайиздлардә йургандә ағдәрмә (перисадка) боладурган жайлардә башқә пайиздларга қараб турмақга... тоғри келмәйдур (С.Фарғ., 1914, 35).

печ^I پيج < рус. "печь" – печка.

Анинг ичидә ул ун хәмир болуб чиқар емиш вә хәм печ, йә"ни очакдә нан йападурган жай... (ТБГ, 1883, 37); Ул заводнинг печдәрини вә машинәларининг кәттәлигини шундин қийас қилсә боладурким... (ТБГ, 1889, 5); Аларнинг уйләридә печ йок, тешик коп, ташқаридин савуқ вә ҳәр хил печ қилиб... ханәларини иссиқ қилиб, ташқаридәги савуққа қарәмәй йаз фәслидәгидек турадурлар (ТБГ, 1898, 50); Адәмлар ҳәр хил печ қилиб турадурган ханәларин иссиқ қиладурлар (ТБГ, 1898, 50).

печ² پيج < рус. "печь" – печь, печка.

Савуқ қайдә екан арами жан, печ,

Дегәйким бә"зи наданлар: йаман печ.

Ешиқдин қалтираб келсәнг иситгәй,

Ки мушфиқ валидәнгдин меҳрибан, печ...

Келур нә сәндәли тоғри, нә гулхән,

Чиқарганин, Муқим әтгәй, аман печ

(Муқимий, АТ, II, 56).

печәт پيجەت < рус. "печать" – печать, муҳр.

Мәзкур сәрайнинг гумандар болган барханәсини (нг) печәтләрини ачиб кириб... корубдурлар (ТБГ, 1905, 25).

печәт қилмақ پيجەت قىلماق ~ печәт қилинмақ پيجەت قىلىنماق < рус. "опечататься" – печатланмақ, печат қилинмоқ.

Фалан адәм докани печәт қилинди (Ойна, 1913, 35, 837); Ичкилик сатиладурган докандарга печәт қилиноб... ҳәр хил беҳудә адәмлар йақалашуб, тинчилик болуб қалди (ТБГ, 1914, 90).

печәтламак پيچتلاماق ~ фечәтламак فيچتلاماق < рус. "опечатать" - печәтламак.

Мәзкур нәм пәхталәрни алахидә қапларға вә хәм ба"зи тазә пәхталәрни хәм печәтләб бул хусусдә шәхәр ҳакимиғә мә"лум қилибдурлар (ТБГ, 1888,4); Тәййар болганини йашуқларға салиб печәтләб турубдурлар (ТБГ, 1899,45); Анинг хавлисиғә барсам, Бешһағач истәршинәси әнгә тейшли мәсәләләрни хәтләб фечәтлаган екан (Қози рапортлари,57).

печәтланган پيچتلانگان ~ печатланган پيچتلانگان < рус. "опечатанный" - печәтланган.

Печәтланган мә"лум намләрни озләри вә йа вәкил адәмләри тапшурсә мумкиндур (ТБГ, 1870,3); Тушган хәдйәләрни алахидә печәтланган сәндүкчәгә солиб, қарәб турдиләр (ТБГ,1904,33); Бул сәвда ағзәки вә лифәфәлик печәтланган е"ланнамә боләдур (ТБГ,1906,1).

печкә پيچکە ~ печка پيچکە < рус. "печь, печка" - печка.

Ушбу ахирғи вәқтләрдә... мәзкур печкәләрни Русийә мәмләкәтидән Туркистан вилайәтиғә коп алиб келган еканлар (ТБГ,1895,29); Мәзкур вагондә печкәгә отия йақмай иссиқ сувдин чиқадурган бугни хәр хил машинә илан йубариб... ханәләрни... керәклик дәрәжәдә иссиқ қиладур (ТБГ,1899,29); От йаққан печкәгә қойиб мәзкур нан курутандин сонтра хәйванатларға бериладур (ТБГ,1904,30); Иккинчи февралнинг кечәсидә икки мәрдиқар сартгә от йаққан печкадин ис тегиб, йиқилиб беҳуш болуб, әләрни бири иккинчи кунни олудур (ТБГ, 1905,7); Қишнинг кунидә, йә"ни зимистан вәқтидә печкә устидә олтуруб ахистәгинә савуқгә қаттанлиқдән йигләр еди (Еднома, 68).

пешәки ақчә پيشهکي آقچه < рус. "аванс" - аванс.

Ю минг пуддан йуз минг пудларға қадәр аванс-пешәки ақчәгә сәтиб қойиб... (С.Фарғ.,1914,22).

пешдар дәстә پيشدار دسته < рус. "головной отряд, авангард" - авангард отряд, пешдор отряд.

(Густина)нинг шимали-ғәрбидә бизнинг дәстәләримиз душмәннинг пешдар дәстәләрини уруб чиқариб, әндәги бир жәнтәлни зәбт қилди (Хур.,1917,37).

пивә // певә پيوه // فيوه < рус. "пиво" - пиво.

Пивә, лиму, арақ дәрқар емәс, чунки хәрам (ТБГ,1898,21); Бир нечә пивә шиәси толадурган миқдарлик сувдин адәмзәдни ә"зәси тәркиб тапган боладур (ТБГ,1899,2); Ба"зи адәмләр тапган ақчәни пивә вә ичкиликкә ихлас қилиб сәрф қиладурлар (ТБГ,1907,68); Әфсуски, сәртгәйәләр-русийәләрдән енг йаман қәбақханәләрдә пивә вә арақ ичмак адәтгә рузи қиладурлар (ТБГ,1913,54); Фивә ичканлиқгә... Данил дегән орус гувах (САД,15,36).

пивәфурушлиқ докани پيوه فروشليک دوکانی < рус. "пивная, пивная будка" - пивохона, пиво сотадиган будка.

Сәмәрқәнд шәхрининг муслуманий қит"әсиндә йетти жәйдә пивәфурушлиқ докани ачилибдур (Сам.,1913,26).

пиваҳанә // певаҳанә پيوه خانه ~ фиваҳанә // феваҳанә فيوه خانه < рус. "пив-
ная" - пивохона.

Пиваҳанәгә бариб, пиваләр ичиб отурган вақтдә (ТВГ, 1898, 7); Чай-
ханә вә ашханә вә фиваҳанә вә қаввақханәләр толиб хангәл вә му-
нақшә айлаб.. (ТВГ, 1902, II); Муслуманийәләр оз бәлләрини пива-
ханәләргә бармақдин мән" қилмақләри лазимдур (ТВГ, 1906, 69); Пи-
ваҳанәләрни хукумәтгә әризә бериб мән" қилмақ мумкиндур (С. Фарғ.,
1914, 37); Нәмангандә пиваҳанәләрни йоқатмақгә әризә берибдурләр
(С. Фарғ., 1914, 57).

пижак پيجاك ديكان كوزل ~ پيجاك деган қамзул < рус "пиджак" - пид-
жак.

Салдатни ески чит койлаги вә иштан вә пижак деган қамзул вә ес-
ки резинавой қалуш ва ески телфәгини сатиб алдим (ТВГ, 1897, 34).

пийадә аскәр پياده مسكر < рус. "пехота" - пиёда аскар.

Пийадә аскәр тәрәфидән пулемётләр бирлә хайдамиш (Тар., 1906, II).

пийан پيانيست ~ پيانيست ~ پيان ~ پيان < рус. "пьяный; пьяница" - маст, маст=алас; пиёниста, арақхур.

Йа орусдек жаниварләргә буқун майраммуқин.

Хавз дәвридә хамә масту пийан қурбақаләр

(Муқимий, БМА, 235);

Беҳайа хушйару равшән дил нигари алдидә,

Дарбадәр шармәндәи даим пийан не найдәсун

(Нодим, ДН, 134);

Чақсәм чийан деб мақтанур,

Мен коп йаман деб мақтанур,

Умрим пийан деб мақтанур,

Оз айбига иқрар екан

(Завқий, ТА, 49);

Ичкуликгә органиб болди пийан бир нечәләр,

Коп кишиләр башгә салди қуруб дәва шараб

(Авлоний, МШ, III, 9);

Кор козләрә ах учрамайдур гәйри пийанләр

(Авлоний, МШ, I, 14);

Талан қилғучиләр пийанистә вә бебаш адәмләр екан (Тар., 1906, 9);

Бәнги пийанистәләрдек... бу феъл вә әдәдни жарий қилмақгә мәж-
бур боладур (Ойна, 1913, 50, 1218).

пийан базар پيان بازار < рус. "воскресенский базар" (в Ташкенте) - пиён-
бозор (Тошкентда).

Хумаридин пийан базаргә канләр йутиб чиқсәк,

Бариб майханәгә биз бирлән атәмләш, фәжалистә

(Ф. 1009, д. 184, 24);

Испәсиба, можнә деб бармә пийан базаригә,

Сайр қилсәнг, бар ошәл Кафман губур гулзаригә

(Ғурбат, БЯ, 133);

Идиш=айағ мағазини пийан базаридә Романофиски қочадәдур (С. Турк.,
1914, 28)..

- пийаниста پيانىستە ~ пийанистса پيانىستە - қ. пийан.
- пийану پيانو < у. = турк. piyano (< рус. "пианино") - пианино.
Қартабазлар учун, пийану вә ракс учун... алахидә ханялари бар еди (Сйна, 1915, 3, 170).
- пийесса پييسسا < рус. "пьеса" - пьеса.
Йаврупаликлардә миллий тийатирлар коп мақталса хәм... адебгә хилаф болган ахлак бузардек, бәлки диний мәрасимдин истехзадек илмий пийессаларни сәхнәгә қойдурмайдулар (ТВГ, 1913, 92) Илмий пийессалар болмағанда тийатирларгә йаш шагирдларни йурутмайдулар (ТВГ, 1913, 92).
- пирамид پيراميد < рус. "пирамида" - эхром, пирамида.
Миср халқи озларининг мазарларининг жүдә махкәм болмағи учун имарәтларини пирамид сурәтидә, йә"ни ташдин торт бурчлик имарәт қилиб, дәрәжә-бәдәрәжә устуни хәмә атрафини тар қилур екан (ТВГ, 1888, 31).
- пиркәз پيركز - қ. приказ.
- писир // پيسر < рус. "писарь" - мирзо, котиб.
Метрополиски... созлашиб ибни Йәминбек хавлиларыдә писир, йә"ни бир мирза истиқамәт қилар екан деб айтур едилар (ТВГ, 1893, 28).
- пистан پستان ~ пистон پيستون < рус. "пистон" - пистон.
Аскәрларнинг милтиклари пистанлиг, әмма котидән оқ саладурган милтиқ 300 кишидә бардур (ТВГ, 1880, 15); Ушбу вәқтләрдә илктиричиства баиси бирлан атадурган милтиқ қилмақчи емишлар. Ул милтиқни он минг мәртәбә пистансиз атса болур емиш (ТВГ, 1883, 41).
- питамник پيتامينك < рус. "питомник" - питомник (қучатзор, ниҳолхона).
Мәзкур кочат дәрәхтәрдә, бағлардә вә питамниқдә, йә"ни кочатзарлардә боладур (МТФ, 2).
- план^I پلان ~ план پلان ~ план, йә"ни нақшә پلان يعنى نقشه < рус. "план" - план.
Әмма мәзкур йерни плангә салмақгә 150 сом хәрәжәт пул керәк (Туж., 1907, 1); Ағәрдә бул йер плангә тунса, ул вәқтдә иккинчи бир ижарәгә алғучигә берилсә керәк (Туж., 1907, 1); Сәфәримни(нг) муддәти вә плани ент қисқә еди (ТВГ, 1907, 97); Бә хәм ул бина болайатган шәхәрнинг план, йә"ни нақшәи хәйалини қилдилар (ТВГ, 1911, 89); Биз Макидонийәни йутмақ планимизни вужудгә чиқаралмадук (ТВГ, 1913, 32).
- план² پلان ~ план=кағәз پلان كاغذ < рус. "проект; схема; карта" - лойиҳа; схема; харита.
Бу план=кағәзләрдә йер йузидәғи тәмами жағлар йазилгандир (ТВГ, 1898, 9); Вашингитун мунажжимләри... кәттә план тәййар қилиб, ошәл планни тәсвиридә афтаб тутилишининг йәхши корсәтадурган мәвзунни бәйән қилибдулар (ТВГ, 1899, 29).
- план лайиҳәси پلان لايحه سي < рус. "проект" - лойиҳа.
Имарәт қилмақчи болсак, план лайиҳәси лазимки, инджиниргә мухтаб болурмиз, әмма биз хәнүз (мухандис) исмини билмаймиз (Сам., 1913, 26).

планчи پلانچى < рус. "землемер" – землемер, ер ўлчовчи мутахассис. Бизга... мусулман муҳандис инжинир, планчи... мусулман саркарлари... керакдур (Ойна, 1914, 31, 601).

пласқарт پلاستقارت ~ пласқард پلاستقارد ~ пласқартлик پلاستقارتلىك
< рус. "плацкарта; плацкартный" – плацкарта; плацкартали. Йол кирәдин башқә пласқард учун ҳам ақчә алинурус екан (ТВГ, 1913, 50); Кетадурган пайиздининг башқә вагонларигә ағдәрмә (пересадка) болғандә ҳам пласқартлик вагонларгә ағдәрмә болмайдур (С. Фарғ., 1914, 35).

пластинкә پلاستىنكە < рус. "пластинка" (граммофонная) – пластинка, граммафон пластинкаси.

Грамафон ашяствасилә сойлашуб, хәр бир пластинкадан 10 тийин алмак шәртилә бир нечә хәфизларнинг вә оз тәрбийәсидаги мактаб шағирдларининг тавушини сатди (Сам., 1913, 38).

платформа پلاتفورمه < рус. "платформа" (железнодорожная) – платформа (усти очик кк вагони).

Платформа деган йрабәни хәр биригә 900 сомдин бир минг уч йуз сомгәчә хәрәжәт боладур (ТВГ, 1880, 10).

плитә=очак پليته اوچهق < рус. "плита" – плита.

Плитә=очакларни қойдуруб қоймак вә катлет вә қавурдақларни қилдуруб... (ТВГ, 1902, 17).

плуғ پلوع ~ плуғ деган рус амачи پلوع ديگان روسي آماچى < рус. "плуг" – плуг.

Шор йерни плуғ деган рус амачи билан йәхшилаб хайдаб тәжрибә учун чачмаги хәм мүмкин боладур (Дехкон, 1915, 2, 2).

пол پول – қ. пал.

полад қәләм پولاد قلم ~ фолад қәләм فولاد قلم < рус. "перо; ручка" – перо; ручка.

Ва кағәз ва фолад қәләм вә қәриндаш қәләм сәвдәси боладур (ТВГ, 1883, 34); Хәмәдин илтари фолад қәләмни чиқарган Йансен деган бир немис екандур (ТВГ, 1884, 29); Мәктәб ичидә қарә тәхтә... хәритә, чот, қорғашин қәләм, полад қәләм вә шулар каби нәрсәлар болур (Хур., 1917, 4).

полис پوليس озар.=турк. polis (< рус. "полиция; полицейский") – полиция; полиция маъмури.

Аскәр, жандәрм вә полис ма "мурләри озләри хизмәт қилган орундә сайлавгә қошилмайдулар (Сам., 1913, 36); Ана шул кази... шәр"и, мәйиший ҳақим вә полисимиз, бегимиз... (Ойна, 1913, 3, 83); Полис ма "мурләри... тафтиш қилибдулар, йангин ҳақидә полис тара фидан ижра болинган тәхқикатдан билинибдулки, йангиннинг сабаби бир сичқан екан (Ойна, 1914, 12, 285).

полк پولك ~ полқ پولق ~ палк بالك < рус. (ҳарб.) "полк" – полк.

Ғаха музика қалиб, Ғаха хәрбийә ашулә айтиб, иккинчи палқгә бардик (ТВГ, 1911, 89); Он алтинчи полқ пайадә, 9-нчи полқ суварә, алтитә полқ топчи турк аскәрләри йубармақлигини зәрурус қилдуруб (Ойна, 1913, 26, 491).

полкавник پولكاونيك < рус. "полковник" - полковник.

Начанд полкавник майор камандат,

Кафитан, ротнай башлиги саллат

(Жангнома, 19);

Полкавник Тубиртинуф... шаҳарни галавасининг лавазиматини ада қилмаққа таъинланди (ТВГ, 1892, 37).

полк پولك - қ. ПОЛК.

полус بولوس < рус. "полк" - қутб.

Глобус деган курра ичидә темир оқ боладур... ул оқнинг икки учи чиқиб турган қайи нуқтаи полус деб аталадур. Ҳақнинг бириси жа- нуб ва бириси шимал тарафда болгани учун бирини жанубий полус ва бирини шималий полус дейдилар. Ушбу икки исмларни билмақ учун ҳақаннамә илмини органаман деган адәмларга керакдур (Едно- ма, 83).

поп پوپ ~ поп, йаъни мулла پوپ يعنى ملا боф, йаъни орусийә дам- ласи پوپ يعنى اوروسيه داملاسى < рус. "поп, священник" - поп.

Мазкур қишлақ халқининг боф, йаъни орусийә дамласининг заифаси вафат айлаб, анинг хавлисида он алти йашар оғли қалибдур (ТВГ, 1875, 25); Мен аввалда христиан руҳанийларидан бир улуг поп едим (Тар., 1906, 8); Радом шаҳридаги йаман адәмлар бир палак по- пининг уйига кириб, ул поп бечарани куйдуруб йубарибдур (ТВГ, 1908, 17); Йанә поп, йаъни мулла чақирмақ керак (Еднома, 67); Бир кечә кәшиш (пап) лари ҳам бардур (Сийна, 1914, 39, 929).

попечителнитса پوپچيتيل نيتسه < рус. "попечительница" - нозир, мутавал- ли.

Ул мактабхананинг попечителнитсаси, йаъни ани аҳвалидин хабар- дар болуб турғучиси (ТВГ, 1887, 21); Ул гимназийда попечителнит- сә, йаъни ул мадрәсани аҳвалидин хабардар болуб турғучи Турки- стан вилайати жанаби гинирал-тубирнатурининг аҳлийаси (ТВГ, 1887, 23).

порма чапан پورمه چاپان < рус. "костюм" - костюм.

Тараққийпарвар факат порма чапан илә тез=тез йурмақ, таназул- парвар факат узун чапан илә катта сәлладан ибарат болса ҳаргиз мундай емас (Наж., 1917, 17).

порт پورت ~ порт < рус. "порт" - порт.

Бир кемә портқа йақин искәлә (пристан)ларни қаттиқ атубдур (С. Фарғ., 1914, 47); Ул ихаталар портга кирадурган минә=мушак (плаву- чие мине) ларга халал берур емиш (ТВГ, 1915, 8).

портанә پورتنه < рус. "шторм" - ҷуртана, шторм.

Сзларимиз дәрйада болуб турган портанәни кориб турсак ҳам пара- ходимизда портанә асаратин ҳисабини қилганимиз йоқ (ТВГ, 1910, 41).

портфил پورتفيل < рус. "портфель" - портфель.

Қолтуғига кағаз ва ишлар саладурган портфил ушлаб. (ТВГ, 1913, 28).

порустай кағаз پوروستاي كاغز < рус. "простая бумага" - оддий қоғоз.

Падшаҳлик кағазга йазмай, порустай кағазга йазиб берса керак (ТВГ, 1872, 21).

портăкизлик پورتگيزلىك < озар.=турк. portekisli (< рус. "португалец")
-португалиялик.

Амриқани тапқан портăкизлик вă ахири Испанийағă келган илми рий-азий ва денгиз ахвалиғă махир ҳăкими фăйласуф Христафаруф Колумб деган киши (Жуғрофия, 52).

порх پورخ < рус. "порох" - порох, милтиқдори.

Мăзкур Гăлăвăr уйининг ҳăва чиқадурган тешукиғă порх, йă"ни милтиқдаруси бирлан тăййар қилинган бомбă қойиб, андин сонг мăзкур бомбани йандурубдурлăr (Туж., 1907, 4).

почтавай атăш арабă پوچتاواي آتش عرابه - қ. почтавай пайиз.

почтавай йол پوچتاواي يول ~ почтавай йоли پوچتاواي يولى - қ. почтă йоли.

почтавай кантур پوچتاواي كانتور - қ. почтă кантури.

почтавай пайиз پوچتاواي پاييز ~ почтавай атăш арабă پوچتاواي آتش عرابه < рус. почтă алиб йурадурган атăш арабă پوچتاواي يورادورغان آتش عرابه - почта поезди.

Йăнă почтавай атăш арабăлărни йурмақлăри темир йолнинг тăрăфидăғи атăш арабăлărни вăқтиғă қараб йурсалăr керак (Тар., 1906, 3); Қăйси истансă вă шăхăрдан кетилсă хăм почтавай (почтă йургуздурган) пайизлărғă олтурмақ керакдур (С.Фарғ., 1914, 35); Бухара елчилăри 21-нчи февралдă Мăскав вă Резан шăхăрлăрининг арасидăғи почтă алиб йурадурган атăш арабăсидă кундузи бир саатдă Мăскав шăхриғă келидурлăr (ТВГ, 1889, 12).

почталийон // почталийун پوچتاليون ~ фочталийон // фочталийун پوچتاليون
почтăчи پوچتە چي < рус. "почтальон" - почтальон.

Хăr кун мунтăзири фочталийон болуб, нигаран турумăн (Хур., 1917, 13); Ул вăқтдă тилиграфханăдин алаҳидă почталийон бул тилиграфнамă вă ақчăлărни алиб, тилиграфнамăғă йаздуруб ақчăсини берадур (ТВГ, 1904, 2); Почтă арабăсидăғи почталийонғă торт қарақчи милтиқ атиб, ул почтăни талан қилмақчи екан (ТВГ, 1904, 23); Вă болăк почтăчи вă йамшиқни йăрадар қилсăлăr хăм почтăдăғи пул вă маллărни алалмабдурлăr (ТВГ, 1906, 38); "Сăдаи Фăрганă" почталийон-почтă ташиған адăмнинг вăзифăси енди почтă идарăсигă йуклансă керак (С.Фарғ., 1914, 28).

почтă پوچتە ~ пощтă پوچتە ~ пощтă پوچتە ~ почтăханă پوچتە خانە ~ пощтăханă پوچتە خانە < рус. "почта" - почта, почтăханă. 1) Хат, пул ва енгил=елпи юқларни бошқа шăхарларга юбориш учун хизмат қилган муассаса ва унинг жойлашган биноси; 2) эски маҳалда; айни вăқтда от қушиладиган экипажларда, араваларда пассажирларни хăм ташишга хизмат қўрсатган муассаса.

Почтăханă катиблăри бепул йазиб бермăслăr вă гахи болурким, пулғă хăм йазиб бермăслăr (Фурқат, ТВГ, 1892, 13; ТА, П, 150); Йăнă май айининг он иккинчисидă бахăбăr болуб, иккинчи (мăртă) пощтăғă салдук (Муқимий, АТ, П, 124); Келиб хат почтăдин тегди қолимғă (Жангнома, 131); Туркистан гăзитининг исминă Ташкăндғă пощтă билан йубарсунлăr (ТВГ, 1870, 3); Ташкăндни (нг) пощтăханăсидă ушбу гинвар айидин башлăниб Ташкăнд шăхриғă йăқин йердăғи тилиграф

истансәсигә хәр ким әкчә йубармакни хахләсә йубәриб турмаккә фәрмайиш болди (ТБГ, 1871, 1); Почтаханәләрнинг башлиги йазган мәктубиддә йәнә әндак әйтибдурки... (ТБГ, 1873, 2).

почта атлари پوچتہ آتلاری < рус. "почтовые, почтовые лошади" – почта отлари (почта кареталарига, экипажларига қушилган ва пассажирлар минадиган отлар).

У почта атигә миңиб, йәмшиклик қилиб йурғучи екан (ТБГ, 1875, 6).

почта әрабәси پوچتہ عربہ سی ~ пошта әрабәси پوشته عربہ سی ~ почтавай әрабә پوچتاوای عربہ < рус. (әск.) "почтовая карета, почтовый экипаж" – почта каретаси, почта экипажи (әски маҳалда шаҳарлар ўртасида пассажир ташийдиган транспорт воситалари).

Әндиң йәнәдә почта әрабәсигә тушиб... Кафказ сәрхәддигә бардук (ТБГ, 1894, 28); Ул атәш әрабә тезлик илан йурадур вә бул тәриқә болғандә атгә миңиб почтавай әрабәгә олтуруб йурганни кираси қийас қилғандә атәш әрабәдә йурганни кираси кәмрақ боладур (ТБГ, 1897, 50); Уч ат қушилган пошта әрабәси қонғирагин шилдиратиб сәрайгә кириб келди (ТБГ, 1902, 8); Почтавай әрабәгә уч ат қошиб, йолавчиләр бир саәтдә он вә йаки он икки чәқирим йол йурадурған болдиләр (МС, 1903, 66); Қәрмақчи шәхридән чикқан почта әрабәсидәги почталийонгә торт қәрақчи милтиқ атиб, ул почтәни тәлан қилмақчи екан (ТБГ, 1904, 23); Ҳәмсайә истансийәләргә почта йурмағи тохталуб, хәттаки атлик адәмләр хәм әсла йурасолмадиләр (Тар., 1906, 2); Торт нафәр йәхудий сәвдагәрләр почта әрабәси илә Шәхрисәбздән Сәмәрқәндгә барар еканләр (Ойна, 1914, 24, 376).

почта йоли پوچتہوای یولی ~ почтавай йоли پوچتاوای یولی ~ почтавай йол پوچتاوای یول < рус. "почтовая дорога" – почта йули (әски маҳалда почта экипажлари, кареталари ва киракаш отларининг кришита мослаштирилган йуллар).

Чамкәнднинг почтавай йолидә Бозсув йәқинидә бир йәнги бағ тәййәрләб, ошәл бағдә хәр хил йәхши мевәлик дәрәхтләр кочәтләрини сатадур (ТБГ, 1899, 8); Емди почтавай йолигинә емәс, бәлки темир йолләри бина болиниб турадур (ТБГ, 1902, 3); Йаман йолләр тузатилиб, йәнги кофриклар бина болиниб, почта йоли қилинди (МС, 1903, 66); Әмма бу қунләрдә ошәл почтавай йолләр кәм-кәм бәрхәм тапиб барадур (МС, 1903, 66); Йәнги ... почта йолләри қилинди (МС, 1907, 74).

почта кағәзи پوچتہ کاغذی < рус. "почтовая бумага" (для писем) – почта қоғози (мактуб ёзишга мўлжалланган қоғоз).

Вә йа... Сабирзадә кәби озләригә унван тузатиб, почта кағәзигә вә йаинки сипаришнамәләригә йазиб йубарсәләр, йлобәттә, қаридәнинг (унвани), йә"ни әдриси шул мәзмунда йазиләрди (Сам., 1913, 33).

почта кәнтур پوچتہ کنتوری ~ почтавай кәнтур پوچتاوای کانتور < рус. "почтовая контора" – почта контораси, почтахона.

Ташкәнднинг обласной почтавай кәнтуридә хизмәт қиладурған йи-

гитләр (ТВГ, 1876, 8); Ашхабад шәхридәги почтавай кантурга от тушибдур (ТВГ, 1902, 31); Йетмаган болса, почта кантурига хабар бермақ керәкдур (Сам., 1913, 33).

почта кәфтәрләри بوچته گفتر لری < рус. (эск.) "почтовые голуби" - почта каптарлари (почтанинг хат ташувчи каптарлари).

200 әдәд почта кәфтәрләрини Галитсийә фукәраләридин тапиб, буләрни хәм Кийифга келтурубдур (ТВГ, 1915, 47).

почта кутиси بوچته قوتيسى ~ почта сәндуги بوچته سندوقى < рус. "почтовый ящик" - почта яшиги, почта кутиси.

Почтәни (нг) ташқарисидәги сәндугга салиб йубарса хәм боладур (ТВГ, 1872, 1); Почтага берадурган вә почта сәндугига саладурган керәк (ТВГ, 1872, 6); Чунанчи, ул мушук канвертланган хәтләрни ташлаб алиб бариб, почта кутисини (нг) устига чиқиб... (ТВГ, 1912, II).

почта ҳәқи بوچته حقى < рус. "почтовый сбор" - почта ҳәқи.

Почта ҳәқи... коп алувчиләргә йигирмә тийин тәнзил едилур (Ойна, 1913, 14, 210).

почтаханә بوچته خانه - қ. почта.

пошлина بوشلینه < рус. "пошлина" - пошлина, бож.

Русийә мәмләкәтига келадурган малләрнинг пошлина, йә"ни баж пулини кәмайтурмақни тәләб қиладур (Тар., 1906, 7).

почта بوشته - қ. почта.

почта арабәси بوشته عرباسى - қ. почта арабәси.

почтавай истанса بوشته وای استانسە < рус. "почтовая станция" - почта бекәти, почта станцияси (эски маҳалда почта каретәси ва экипажлари хәмда почта отлари тўхтайдиган бекат, станция).

Йәнбулақ вә Орәлиски нам почтавай истансаләридин йәмчик, йә"ни атбаши адәмләр екан (ТВГ, 1875, 23).

почтаханә بوشته خانه - қ. почта.

почтачи بوشته چى - қ. почталийон.

правад برواد ~ правад сим برواد رسم < рус. "провод" - сим (электр, радио, телефон ва ҳоказолар сими).

(Боран) шәхәрдә тилифан вә иликтирий чираг (правад) симләрини бутун узуб, оғ"зи жәйдә висвиска вә тамләрни кочирибдур (С.Фарг., 1915, 123).

правакатур بروا قاتور یعنى اعوانگر ~ правакатур, йә"ни иғвагәр < рус. "провакатор" - иғвогар, фитначи.

Еранда турк (правакатур), йә"ни иғвагәрләри йайилганини хәбәр берадурлар (С.Фарг., 1914, 95); Бу афсусли воқеәләргә биринчи сәбәб правакатурлар болмиш (Турон, 1917, 1).

православнай мазҳаб بروا اسلامى مذهب < рус. "православие" - православие (христиан динининг бир мазҳаби).

Русийә фукәраләрининг әсл православнай мазҳабдаги фирқәләри... (ТВГ, 1908, 12).

православнийләр بروا اسلامى نىلار ~ правакатурлар < рус. "православные" - православлар, православ динидаги кишилар.

берадурган падшахлик кассалар... (Ёднома, 2); Ёуз сомға кун=кун
хисабиға ижарә (прасант) хисабламақ тәриқәси (Ёднома,30); Ёуз-
дин сәксан прасенти бузилибдур (ТВГ,1913,46); (Аввалән) Ёуздә
беш файиз=прасент илан бир миллион сомлақ қарз берибдур (Ойна,
1913,10,256).

пратакол بروتاکول ~ протокол بروتاکول ~ протакол بروتاکول ~ протакол
پيرتاکول ~ притакол پيرتاکول ~ притакол پيرتاکول ~ притакол
кол (протокол), йә"ни тәзкирә پيرتاکول [بروتاکول] يعنى تذکره
~ пратакол, йә"ни тәзкирәхәт پيرتاکول يعنى تزکرة < рус. "протокол"
(документ, акт) – протокол.

Мәзкур мал қарәйдурган тәбиб палитсийә ҳузурләридә притакол йә"-
ни тәзкирә қилиб, мәзкур кәсәл хайванни билатәвәкқуф зақундә
корсатқан тәртиб илан олдурадур (ТВГ,1897,26); Ул сәртни ушлән-
тиб, палитсийәгә йубариб, пратакол йаздуробдур (ТВГ, 1902,43);
Санитәрний зақун қайдәсини орниғә келтурмәғанләри тоғрисидә са-
нитәрний камисийәси он торт нәфәр притакол йазибдур (Туж.,1907,
3); Мәзкур болған вақеләргә фиртакол, қилсун деб... (ТВГ, 1908,
7); Ҳәр қайуларигә мунасиб қавабләридән рәпортлар йәзиб вә хәр
хил ҳадисәләр тоғрисидән протокол, йә"ни тәзкирә вә ақтлар йә-
зиб... салиқ пулләрни бәқәдру ахвал йазадур (ТВГ,1909,2); Қиш-
лақ хукумәтдарләри хәбәрдар болуб қалиб, пратакол йәзиб, пада-
чини ушлаб суднинг ихтияригә тапширибдурлар (ТВГ, 1911,31);
Ағардә бепәрвалиқ қилишиб бармай қалсангизләр, ертәгә ишләрин-
гизгә пратакол йазилсә йаман болсә керак (ТВГ, 1913, 96); Пали-
сә бир нечә бәратулқавл, йә"ни (пратакол) йазмақтә қарар бериб-
дур (С.Фарғ.,1915,109).

пратест بروتيست ~ пратест بروتيست ~ протест بروتيست ~ пратест,
йә"ни рәд қилмақлик بروتيست يعنى رد قیلماک تلیک ~ протест=е"тираз
< рус. "протест" – норозилик, қаршилиқ, эътироз.
Ҳәр бир сийасәт дәвридә вә зиндағарчилиқнинг тәмамигә ерушмаған
ни хәқидәғи (пратест), йә"ни рәд қилмақлик ахвалати... пәйда
болди (Туж., 1907,8); Сербийә Австрийәнинг бу ишигә протест қи-
либдур (ТВГ,1908, 89); Шул сәбәбли Хоқәнд йашләрининг (сәрт)хә-
қидә қилған протест = е"тиразләри хәқлидур (ТВГ,1913, 5); Бул
мунасабәт бирлә шиддәтлик протест бәйән қилмақ учун Ақиндәғи
елчисигә фәрман йубарибдур (ТВГ,1913, 45); Йәқиндә сияиб, век-
сили пратест болишни мушфәл қорибдур (Ойна,1913,10,240).

пратестнамә بروتيست نامه < рус. "нота протеста" – норозилик нотәси.

Туркийә хукумәти улуг дәвләтләрдә болған елчиләригә йангидан
бир пратестнамә (норозилик хәти) йубармишдур (С.Турк.,1914,15).

прафисур برافيسور ~ профисур بروفيسور ~ прафисир برافيسور ~ пра-
фисор, йә"ни мудәррис برافيسور يعنى مدرس ~ мудәррис=прафисир
< рус. "профессор" – профессор.

Йә мусулман мәдрәсәләригә кириб... тәхсилни биткәриб, хәтм қи-
лдур, йәинки Мисрға бариб оқуб... мудәррис=прафисир болур (ТВГ,
1908,10); Илми нәбататни йәхши биладурган улуг прафиссорлар,

йа"ни мударрисларнинг айтишларига қараганда... (ТВГ, 1911, 76); Уч прафисур ватан учун жанларини фида қилди (ТВГ, 1913, 34); Ушбу музлатиш усулининг кашифи Маскав прафисури (мударриси) Бахметийфдир (Сам., 1913, 43); Йаврупанинг энг машхур прафисури (кәттә улама)ларига муражаат қилдилар (С.Фарғ., 1914, 24).

прәтест پرو تېست - к пратест.

пресс=машина بريس ماشينه ~ прес намлик машина بريس ناملك ماشينه < рус. "пресс" - пресс.

Пәхтани зичлайдурган прес намлик машина... ҳәр хил тәразиләр бар (ТВГ, 1894, 12); Йағ вә кунжарә чиқақдурган пресс=машина бир ханәдә икки әдәд екан (ТВГ, 1902, 14).

присидатил بريسدا تيل ~ притсидатил بريتسيدا تيل ~ пирсидатил بريسدا تيل
~ присидатил, йа"ни сәдрнишин بريسدا تيل يعنى صدر نشين < рус. "председатель" - раис.

Мәсләхәт қилишиб битим қилиб, пирсидатил... йәхши=йаманини текширмай қол қоядур (ТВГ, 1898, 24); Мудәррис Вәхабуф җаноблари тәхти рәйасәтиндә (притсидатил) биринчи иқтима вақе болди (Тар., 1906, 5); Мәсәлән, пәрламентнинг присидатили, йа"ни сәдрнишиниңдә чап тәрафидә олтурганларни левий крайной партия деб атайдурлар (Тар., 1906, 14); Думанинг присидатили арқали... мә"лум қиләр еканлар (Тар., 1906, 16); Палатанинг присидатили қазиләрдин сәрәбдурки... (ТВГ, 1913, 96).

призидент بريسزيدنت ~ призидент, йа"ни башлиқ بريسزيدنت يعنى باشليق ~ призидент, йа"ни сәйлав падшаси بريسزيدنت يعنى پادشاهى ~ призидент, йа"ни вәзири ә"зәм بريسزيدنت يعنى وزير اعظم < рус. "президент" (глава государства) - президент (давлат бошлиғи).

... Феликс Фар намлик Фрәнтсийә мәмләкәтининг призидент, йа"ни башлуғи Петирбург шәҳригә келибдур (ТВГ, 1897, 33); Фрәнтсийә мәмләкәтининг башлуғи Лубий намлик призидент Кранштәт шәҳригә дахил болубдур (ТВГ, 1902, 20); Сайланган адәмни призидент деб атайдурлар (Тар., 1906, 3); Императур вә хәм кароллар баш министирни, йа"ни призидент, йа"ни вәзири ә"зәмни сайлаб тә"йин қиладурлар (Тар., 1906, 3); Америка мәмләкәтининг призиденти, йа"ни сәйлав падшаси Рузвелт призидент екан (ТВГ, 1908, 86); Чунанчи, Америка мәмләкәтидә призидент сәйлав қиләдиган вақтдә е"ланнамәларгә бир миллион сом сәрф қилур еканлар (ТВГ, 1913, 32); Америка призиденти (падшахи) Вилсун уруш қилган Йаврупа ҳукумәтләригә Американинг васитәчи болмағини тәқдим қиладур (С.Фарғ., 1914, 46).

приказ بريسكاز ~ пиркәз بريسكاز ~ приказ, йа"ни фәрмайиш بريسكاز يعنى فرمايش < рус. "приказ, распоряжение" - буйруқ, фәрмойиш.

Байан болмиш приказнинг мәфхумига фукәраларни аниқ тушундурмақ... (ТВГ, 1902, 2); Генирал=лейтинант Рафинкафнинг йазган буйруқ вә приказларини бәрчәгә мә"лум қилинубдур (Тар., 1906, 11); I20=нчи рақәмлик приказ билан мулла Абдулжаббар қолидин ишларни алиб дамлә Мирзәриф оглининг қолигә тапшурди (ТВГ, 1907, 68); Ташкәнд шәҳри хәкимининг прикази, йа"ни фәрмайиши (ТВГ, 1909, 11); Туркистан

вилаятига (приказ) фармаишлар... (С.Фарг., 1914,56).

приказчик پريکا شچيک ~ приказчик پريکا زچيک < рус. "приказчик" - приказчик.

Зераки, бул тарихи муаммаларни қилган приказчикнинг хожайинлари... ма"кул қилса керак (ТВГ, 1898, 37); Немис савдагарларига ва приказчикларига махсус (миллийат) солиғи салурга қарар берилибдур (ТВГ, 1913, 31).

прискурант پرسکورانت < рус. "прейскурант" - прейскурант.

Ул магазинлар ҳар кун торт мартаба прискурант чиқарур еканлар (ТВГ, 1913, 32).

пристуф پوروستوف ~ пристуф پوستوف ~ пристаф پرستاف < рус. (эск.) "пристав" - пристав (маҳаллий полиция бошлиғи).

Пристуфта ма"лум қилмақ учун,
Алиб кирдилар тоғри айлаб қатар

(Муқимий, АТ, II, 27);

Ҳаким Мединский, пристафлар -
Келди, жамаа олтурубдурлар

(Завқий, ТА, 62);

Комитет садри, ҳаким ҳам пристуф,
Чиқиб келди аларни қуршади топ

(Завқий, ТА, 89);

Худа корсатмасин, агар буларнинг айагини тилиб йубарсак, дәррав пристуфта арз қилиб, бизни аваққа қаматардилар (Муин, ЭМ, 18); Мазкур пристуф учун (ТВГ, 1884, I); Пристуф аларни ахтарди; пи-чақ ва таппанча, танга халтаси тапилди (Ойна, 1914, I, 230); Стиниб илтимас қилурманки, агар мумкин болса тейишли фурустуфта фармайиш қилсангиз (САД, 20, 43); Агарда бузмасам, он беш кунда жанаби пристуф ози бузиб ташласа қерак (САД, 27, 54).

пристан پرستان ~ пристан پرستان, йа"ни параходлар истансаси < рус. "пристань" - пристань.

Мундин башқа Сәмәрқанд областида темир йолнинг истансийаларига ва пристанларига йетқурган ҳар хил йукларни (нг) миқдари ушбу екан (ТВГ, 1897, 35); Ошол пристандин бизлар конка арабага тушиб, озимизни турадурган мактабхонамизга келдур (ТВГ, 1900, 40); Ул жайдаги денгиз канаридаги пристан, йа"ни параходлар истансасига бариб ҳар хил улуг ва кичик параходларни кордум (ТВГ, 1911, 87); Беш дана пристан (искала) ҳамда бир қанча мал искаладлари куйди (С.Фарг., 1914, 22).

програм پروگرام ~ программа // пруграмма پروگرامما - қ. праграмма.

програм پروگرام ~ программа // пруграмма پروگراممه - қ. праграмма.

прожиктор پروجكتور ~ прожиктор < рус. "прожиктор" - прожиктор.

(Прожиктор) нам иликтирик фанаэрлар ила танвир етилибдур (Ойна, 1914, 44, 1049); Шаҳарнинг коп жайларид сентабир числасидан буйан (прожикторлар), йа"ни кечасини йаруг қиладурган асоблар қойилгандур (С.Фарг., 1915, 103).

проект پروېکت - қ. проект.
просант پروست ~ просент پروستنت ~ протсент پروتسنت - қ. пра-
сант.

протест پروتست - қ. пратест.

профессиональный союз پروفېسيونالنى سوپوز < рус. "профессиональный союз"
 - қабаба союзи.

Шул тәриқләрнинг бириси профессиональный союз, йә"ни хизмәт егә-
 ләри болған мәрдикәр вә ишчиләрнинг берк вә иттибақ жәм"ийәтлә-
 ридур (Кенгаш, 1917, 5).

профисур پروفيسور - қ. прафисур.

пруграм پروگرام пруграммә پروگراممه - қ. праграммә.

пружина پروژينه - қ. пуржина.

пут پود - қ. пут.

пудрәт پودرات ~ падрад پودرات ~ пудрат پودرات ~ фудрәт پودرات
 < рус. (эск.) "подряд" - пудрат.

Фудрәтимни менгә зийан әйләдинг,
Йурган йолим чолу даван әйләдинг

(Нодим, ДН, 159);

Узақбай пудратчи барку, ошани хәр пудрәтдән минг сом фәйдә қила-
 дур дерләр (Муин, Күкнори, II); Орусийә әскәри учун 544 пут су-
 хари нан йеткузмаққә пудрад алгани учун ... (ТВГ, 1878, 79); Гәл-
 лә сәрайи... падрадгә бермак учун сәвда боладур (ТВГ, 1892, 6);
 Казанной пудрад хусусидәги законнинг 144=нчи мәсәләсигә мувафиқ
 (ТВГ, 1892, 29); Бугдай базари фудрәтләридин торт минг беш йуз
 сом зәрәр қилдим, зәрәр бурд учун законгә мувафиқ гәрәв, йә"ни
 падрад бәхасини хәр бир сомгә 20 тийин тапшурадур (ТВГ, 1885, 4);
 Темир йолни бәрпа қилмақ учун падрадгә бермақгә хахлаб турубдур-
 ләр (Тар., 1906, 8).

пудрәт сәвдаси پودرات سوداسي - қ. падрад сәвдаси.

пудрәтчи پودراتچي ~ пудрәтчик پودراتچيك ~ пудратчик پودراتچيك
پادراتچيك ~ падрадчик پادراتچيك ~ падратчик پادراتچيك
падратчик پادراتچيك < рус. (эск.) "подрядчик" - пудратчи.

Узақбай пудрәтчи барку, ошани хәр пудрәтдән минг сом фәйдә қила-
 дур дерләр! (Муин, Күкнори, II); Пудратчик сәвда қилиб алған ни-
 мәрсәсини мәзкур болған муддәтдә йеткуриб бералмәсә, сонг бәши-
 гә 15 тийин жәримә алинадур (ТВГ, 1874, 14); Пудрадчик... Йусуфә-
 лихажә Султан Сәидхажә оғли... (ТВГ, 1892, 4); Йсроил Бәдәлқари
 падрадчикнинг оғли ... торт йил оқиған (ТВГ, 1892, 23); Бул сәбәб-
 дин ул падрадчик ул базарни әксәригә йеталмай пулләрини дуруст
 йиғалмаған екан (ТВГ, 1906, 31); Падрадчикнинг мәзкур завуддә ту-
 радурган хәвлисигә ози йоқ вәқтдә келиб, балә=чәкәсидән пул со-
 рабдур (Тар., 1906, 9); Арпә йаки сулини падратчикләр йеткузиб
 берсәләр керәк (ТВГ, 1911, 56); Ташкәндлик падратчикни әйәлгә қил-
 ган тәәрузини... йазадур (Ойна, 1913, 28, 2561).

пулдар پولدار < рус. "капиталист, богач" - капиталист, бой.

Бир пулдар вә мулқдар фәмилигә йоққи, мингләр бәлки миллионләрчә

ишчи.

Рабатчиқлар темир йолни оз қолида тутуб, ҳар хил мал ажнасларни ... ва болак шахарга бармақни хахлаган адамларни йубармайдур (ТВГ, 1905,46); Мазкур фабрикнинг рабачи, йаъни мардикарлари қолга тушмаққа ва берилмаққа рази болуб, ақ байрақ котарибдурлар (Тар., 1906,1); Мазкур фабриклардаги рабачи=мардикарлар сайаз баглаб котарилуб, енг кучли ва қувватли игвагърлардин болубдир (Тар.,1906,2); Амма рабачи, йаъни ишчи=фуқаралар учун уч даражали сайлав таъин болибдур (Тар., 1906,5); Амма рабачиларни мийанларидә бахуш адамлари ҳам бардурлар (Тар., 1906,9); Чунанчи, рабачи=мардикарлар арасидә тартиб жарий қилиниб, тинчлик ва хатиржамлик болмақлиги хусусидә ваъда бериб аҳд қилибдурлар (Тар., 1906,14); Чунанчи, гражданинларни ва кристиянларни ва ҳам рабачи=хизматкарларни қаттиқ меҳнатлари сулх болмасә, бекар болиб қаладур (Туж., 1907,2); Хурмәтлу гәзит оқуғучилар Русийә рабачиклар қилган йаман ҳадисәларни коп биладурлар (ТВГ, 1908,9); Бу йаман иш хусусидә коп нафар рабат хизматчиларини ушлаб махбус қилибдурлар (ТВГ,1908,26); Мирабад, Сәрикол деган мавзуларда турадурган мусулманийлар атәш арабә вакзалида ишлайдурган рабачи (ишчи) лардин... коп зәрәр тартибдурлар (ТВГ,1911,31); Қамалган салдат ва рабачилар... ҳазиргачә қамавдәдурлар (Турон,1917, II); Орус рабачилари ҳафтагина бир кунини рахәтлик учун сәрф еткандә ... бизниклар рахәтлик нимә, байрам нимә билмайдур (Эл бай., 1917,1).

райал

райал ~ رایال ~ райал деган нагма رایال دیکان نغمه деган кәттә музика رایال دیکان که موزیکه < рус. "рояль" - рояль.

Икки зән чиқди, бири чалди райал,

Бириси йитиб ашула бемисал

(Фуркат,ТА,II,28);

Алар гимназийанинг зал деган кәттә имарәтигә киргән вақтда икки кичкинә шагирд қиз балә райал деган нагмани ойнаб турди (ТВГ, 1887, 23); Ва йанә бир хатун райал деган кәттә нагмада бир нечә нагматларни чалибдур (ТВГ,1898,42); Бир хатун райал деган кәттә нагмада бир нечә нагматларни чалибдур (ТВГ, 1899,42); Унинг ичидәги бир райал, йаъни музикани корсатиб йитибдур (Туж.,1907, 3); Ул мадрәсәдаги мудәррисларнинг зуафалари... мийанларидин бири (райал) деган кәттә музика узасигә олтуруб (ТВГ,1908, 3).

рак

راك < рус. "рак" - рак.

Учагида дарвақе (рак) кәсалининг шиши пайда болган екан (ТВГ, 1914,1); Учакига рак намлик кәсәл пайда болди (ТВГ,1914,1).

рам

رام < рус. "рама" - ром, рама.

Айинанинг банд қилган рамлар атрафига ҳар хил нақшлар ва созларни мундәриж айлаб, шул тариқа хунарга алим болубдур (ТВГ, 1893, 43); Мәсҷид ханәқаҳлариға рам ва ешиклар қурилган (ТВГ,1898,7).

рамка

رامکا ~ رامکة ~ رامکة = чарчоба < рус. "рамка" - рамка.

Зал=уйни бир тарафига дэрваздеке катта рамкага ақ бозни тутиб қойган экан (ТВГ, 1898, 45); Биз олтурган уйга кириб каминга рамкани тапшуриб... чиқиб кетди (ТВГ, 1909, 88); Ул мазкур кэлиса ичидэги вэлиларнинг сурэтиларини рамкэлари (чохарчоп) тилладан, бу мазкур кэлисанинг таги мэрмэр ташдандур (ТВГ, 1911, 65); Ни-хайят, сэн"атлик рамка=чарчобэлэр вэ сепайэлэр... Амрикага кетар экан (Ойна, 1913, 47, 1123).

рапурт // рапорт راپورت ~ راپورت < рус. "рапорт" - рапорт.

Берган рапуртларини... тэржимэ қилмасдан бермэсунлар (ТВГ, 1892, 9); Оз истаршинларидан рапурт алиб турди (ТВГ, 1898, 32); Хар хил ариза вэ рапурт йазмак учун Русийа мирзаларини тапиб сақласэлэр боладур (ТВГ, 1898, 46); Ташкэнд шэхрини хурмэтлике хаками жанобларига Ташкэнд сийаз казилари сэдрнишинидин рапурт (Кози рапортлари, I); Мударрисликдин озин аэл қилиб рапурт бериб, мэдрэсадан чиқиб кетган еди (ТВГ, 1911, 25); Ташкэнд шэхрини хурмэтлике хаками жанобларига Шайхавандтахур даха казисидан рапурт (САД, 3, 7).

расход راسخود ~ راسخود < рус. "расход" - харajat.

Ушбу айтурган тарикда дамага алиб келадурганлари... мактабхана расхотига кифайа қиладур (ТВГ, 1900, 21); Тэлэбэлэрининг кийум, палас, тошак, йемак вэ ичмак расход вэ харajatлари озларидин болур (Туж., 1907, 2); Камобгал кишилар фэрзандларини мазкур мактабханага интирнатга оқитмак учун беришиб фэрзандларига хорак вэ кийим расход толамасдан... текин файдланадурлар (ТВГ, 1908, 12); Мазкур мактабханани расход=чиқимларини Торакорган хэлайиклари толайдурган болубдур (ТВГ, 1915, 8).

расчот راسحوت < рус. "расчот" - расчот.

Сизлар расчот алиб кетасизлар дебдур (ТВГ, 1905, 9).

рахатлик راحت ليك < рус. "отдых; день отдыха, выходной день" - дам олиш; дам олиш кунни.

Рус рабочилари хэфтасина бир кунини рахатлик учун сарф етгандэ... бизникилар рахатлик нимэ, байрам нимэ билмэйдур (Эл бай., 1917, I).

рад راد < рус. "ряд" - қатор.

Ким ишда илму хикмат қоллаб ачар тилсимат,

Отханэ бирла бир рад кетур бэри вэгонлар

(Завкий, ТА, 29).

радламак رادلاماق < рус. "ряд" сүзидан - радламак.

Чигитни радио сепадурган сепайка деган машинани тийшлиги бардур (Дехкон, 1915, 3, 5).

раис رئيس < рус. "председатель, руководитель" - раис.

Тэвкий болганларининг ичидэ хэм"ийятнинг баши (раиси) болган Михаил Деминтувич хэм бар емиш (Туж., 1907, 15); Бинайн = алайх Гандэга бардим. Фирканин раиси Насиббек Йусуфбекуф ила вэ фирканин башка а"залари ила корышмак учун...(Турон, 1917, 3); Бэ"даху раис мажлис думэ хэқиндаги мэсэлани тэмам қилди (Наж., 1917, 18).

вә бу зәмандағи драп вә сокнавай трика орнигә алачә вә қалами кийар едиләр (ТБГ, 1906, 57); Резинкә кәлуш хәммәдин мәрғуб болуб, йаш кәри хәммә мундин бәри емас (ТБГ, 1910, 8); Русийә келмасдин илғари бу тәрәфдә йоқ нямәрсәләр, мәсәлән; резинә кәлуш вә кар-тушкә вә башқә нямәрсәләр (ТБГ, 1911, 17).

релс ريلس نامايق تيراسباب ~ релсә ريلسه ~ релс نامليق تيمير اسباب
<рус. "рельс" - рельс, из (темир йул изи).

Мәзкур йолни ишлайдурган адәмләр савук вә қарғә қарамай релс нам-лик темир асбабни оз хайгә койуб борадурләр (ТБГ, 1904, 2); Те-мир йолнинг мәсафәтидәғи релсә ва ишпәли бир-биригә қошилмағиғә 39 чәқиримлик мәсафәтни таййарләсәләр боладур (ТБГ, 1904, 35); Би-раз хайгә барганидин сонг бир хайдә релсә синиб бузулган хай бар дебдур (ТБГ, 1907, 2); Дарданилгә темир йол (релс)ләр устиндән тоф-ләр кетирадурләр (С.Фарғ., 1915, 117).

ремисленной училишә ريميسلئى اوجياشئى ~ ремисленной училишчә ريميسلئى اوجياشئى
<рус. "ремесленное училище" - касб=хунар билим крти.

Ремисленной училишә, йә"ни хәр хил касб вә хунәр та"лим бера-дурган мәктәб (ТБГ, 1898, 42); Вә ремисленной училишчәләргә балә-ләрни оқутмақләри коп фәйдәликдур (ТБГ, 1906, 14).

рентгин رينتجين <рус. "рентген" - рентген.

Йақин фурсәтдә Аврупа уләмәләрдин бир рентгин намлик улуғ вә му"тәбәр уләма хәр хил тәҗрибәләрни қилиб, йаруғ откәрмәйдурган әҗнасләрнинг ичидә нимә барлиғини корадурган әләхидә бир асбаб-ни ойлаб чиқарди (МС, 1907, 77); Баҗханәләрдә қуфиллик йәхдан вә фечәтлик йашчикләр ичигә йашурган алтун, кумуш, алмас, мәржан вә гәйри қиймәтбәха әсл нямәрсәләрни ачмасдән мәзкур рентгин ас-баби васитәси илан тапиб аладур (МС, 1903, 69).

ресторан رستوران ~ рестаран رستاران ~ рестаран, йә"ни таамханә
<рус. "ресторан" - ресторан.

Суҳбат йеримиз болди номир, ресторанләр,

Кор козләр, ах учрәмайур гәйри пийанләр

(Авлоний, МШ, I, 14);

Барур йерләри бардақ вә йа ресторан,

Хәр кун платоҗтә сәвда йоқ хайран

(Даврон, ТБГ, 1908, 56);

Аләр мукәммәл вә тазә рестаранләр вә номирләр таййарләйдурләр (ТБГ, 1913, 33); Иликтрийә куввәти бирлан ишлайдуган рестаран, йә"-ни таамханә ачилибдур (ТБГ, 1913, 71).

реформа ريفورما <рус. "реформа" - ислох, ислохат.

Хукумәт реформаләр тәртиб қилмақ илә мәшғулдур (Тар., 1906, 16); Дахилий сийәсәтдә ҳеч бир турли кент иқтисадий реформаләр (йән-ги тәдбирләр) қилмайинчә әсасий қанунләрни озгәртиш мәжлиси му-әссисангә қалдирилсин (Кенгаш, 1917, 5).

ривайәт روايت <рус. "пьеса" - пьеса.

Тийатиригә йрәбий, ибраний... тилләридә ривайәт (песа)ләр қойи-лур екан (Ойна, 1914, 2, 29).

- ривизийа** ريويزيه < рус. "ревизия" - ревизия, тафтиш.
(Ривизийа) - тафтиш болганда уйаздной пристуфларга мен шариат бирлан хукм қилдим дийдур (ТВГ, 1906, 38).
- ривизор** ريويزور ~ ривизор, йа"ни муфаттиш ريويزور معفتى < рус. "ревизор" - ревизор, тафтишчи.
... Ушбу йилда ривизор, йа"ни муфаттиш тарикасидә хурмәтлу граф Палин... келудур (ТВГ, 1908, 84).
- рижали дәвләт** رجال دولت < рус. "государственный деятель" - давлат арбоби.
Енди бу ҳаридә сәбәбийә русийә мусулманларининг ехтијажи вә зарри Русийә рижали дәвләтигә ешитиладур (Ойна, 1913, 10, 237).
- рижисур** // рижисор // режисор ريجيسور ~ ريجيسور < рус. "режиссёр" - режиссёр.
Тийатир мәс"улийәтини Мәхмудхожә Бехбудхожә огли қәбул қилиб... рижисурлиги Али Аскәр Аскәруфгә болуб, ишларини муваффақийәт илә тәмам етдиләр (ТВГ, 1911, 21); Озининг уста рижисурлиги хәм жамаәт хадимлиги илә Туркистан мусулманларининг мухәббәтини кәлб етган Али Асғәр афанди (С.Турк., 1914, 24); Рижисур Байазидискигә сәммим қәлбимдән ихласли сәлам (С.Турк., 1914, 52); Рижисор Байазидиский, суфийор Қудрәтулла Йунусуф едиләр (С.Турк., 1914, 54).
- рийаксийанер** ريباكسيانير < рус. "реакционер" - реакционер.
Ески, кохнә тәртиб адәмларини рийаксийанерләр деб атәймиз (Тар., 1906, 14).
- рийаксийә** ريباكسيه < рус. "реакция" - реакция.
Мәжид Султан вә йаш мулла Мирза Жәвад Персийаний авам вә чин фуқараләри арасидә коп инабәтлик мә"руф вә мәшхур адәмләр фуқарани мәзкур силахлик рийаксийәләри бирлан уруштирмаққә дә"вәт етар емиш (Туж., 1907, 8).
- рийалнай мәдрәсә** ريبالنای مدرسه ~ рийалнийә мәдрәсә ريبالنایه مدرسه ~ рийалний ريبالنای ~ рийалнай училишчи мәдрәсә ريبالنای ~ ريبالنایه اوچيليشچيه مدرسه < рус. (эск.) "реальное училище" - урта ўқув юрти (революциядан илгари ги Россияда математика ва табиат фанлари кўпроқ ўқитиладиган урта ўқув юрти).
Баләларимиз гимназийә ва рийалнай мәдрәсәләридә коринадурган болди. Гимназийә вә рийалнийә мәдрәсәлариндә йигирмәгә йәқин қәзақ баләләри оқийдурләр (ТВГ, 1902, 9); Қиз вә еркак шагирд баләләр рийалнай училишчи мәдрәсәгә бариб, мәзкур мәдрәсәдә оқуйдурләр (ТВГ, 1902, 9); Рийалнай училишә мәдрәсәдә оқуйдурган бир шагирд... (ТВГ, 1909, 9); Рийалний мәктәбханә вә гимназийә... ләр болуб, ул мәктәбханәләрдә... бирар нафәр сәртийә баләләри йок (ТВГ, 1913, 3).
- рисаләи тийатир** رساله تياتر < рус. "пьеса" - пьеса.
Тийатир рисаләсини... йәзиб таб" етдириб ойнамақигә рухсәт алиб еди (Ойна, 1913, 5, 114); Рисаләи тийатирни алиб оқусәләр ибрәт олурләр (Ойна, 1915, 7, 157).

республика جمهوریة ~ республика جمهوریة ~ республика, йа"ни жумхурийят جمهوریة ~ республика, йа"ни жумхурийят جمهوریة < рус. "республика" - республика.

Республикани бизгә коп зәрәри бар емиш, зерәки биздән падша болмас емиш, тагин олгидек қазы, мудәррис...ларни хәкәмләр, инспектурләр, губирнатурләр сайлаб қилур емиш... (Хамза, МА, 17); Бул тарикә президент сайланган рәийәтләрни республика деб атай-дурлар (Тар., 1906, 3); (Фирантсийәдә) франтсузиски республикадә (йа"ни жумхурийәттә) йәнги президент (падшах) сайлави жарий болуб, йетти йил мухләт вә мудләт бирлан Фалир нам адәм президентликкә сайланибдур (Тар., 1906, 5); Русийә мәмләкәтигә табе" хәр хил коп әдәд таифәләр хеч вәкт әлахидә республика, йа"ни кичкинә мәмләкәт болмасә керәк (ТВГ, 1908, 31); Турк хукумәтигә республика, йа"ни жумхурийят жарий қилмақдә емишләр (ТВГ, 1913, 51).

розгар

روزگار < рус. "имущество; хозяйство" - рӯзғор; хўжалик. Аскәрләргә вә аларнинг розгар вә аялләритә йардәм бермаққә башләдиләр (Ойна, 1915, 16, 44).

ройхәт // ройхәт روی خط < рус. "список" - рӯйхат.

Сәмәрқәнд шәхәр думәсининг сайлави учун та"йин болган комитет йәкин фурсәттә сайлавчиләрни ройхәт қилмаққә башлар (Хур., 1917, 25); Хурмәтлу Сәйд Мәхмудхан мингоша бариб, пулдарни фәйдәсигә сатмаққә ройхәт қилган екан (САД, 21, 44).

рол

رول < рус. "роль" (в театре) - роль (театра). ... Бағданифинг (Йоқалган хатун) намлик икки пәрдәлик әсәри қойилди, (ойнавчиләр) оз ролләрни йәхши ижра қилишди (ТВГ, 1910, 59); Бу ролни миллий шаиримиз Абдулла Авланий әфәнди ойнади (С. Турк., 1914, 52); Хавәскарлар оз ролләрни йәхши мәхарәт илә бәжа келтурдиләр (Хур., 1917, II); Сийнчиләрнинг, ақтурләрнинг вәзифәләр^{ни} (ролләрни) ифодә хусусиндәги мәхарәтләри (Хур., 1917, 20); Ролләрни гозәл вә мәхарәт илә ифа етдикләри корулди (Хур., 1917, 20).

роман

رومان - қ. руман.

рот

روت ~ روط < рус. (харб.) "рота" - рота.

Екан ул йетти рот Русийә сәллат (Жангнома, II); Икки йәрим рот сәлдат (ТВГ, 1876, I); Дизәх шәхридә тургучи башлиқ торәләри илан бир рот сәлдатләр мәзкур уйәздгә табе"... (ТВГ, 1902, 35); Туркләрдин йәнә икки рот бутун аскәр бәнд алибдурлар (ТВГ, 1916, 25).

ротнай

روتناي ~ ротний командир روتناي < рус. "ротный командир" - рота командири.

Қирлиб ротнайлар сәф болди,

Олиқдин мисли қохи қаф болди

(Жангнома, II);

Ротний командиргә милтиқ найзәси бирлан хужум қилиб, таш атиб йәралар қилганләри учун вайанний судқә тапширилибдур (Тар., 1906, 17).

руман // роман

رومان ~ руман, йа"ни хикайәни әжайиб вә гәрәйиб

рус. "роман" - роман < رومان كتاب ~ руман=китаб ~ رومان يعنى مكتابه عجائب وغرائب.
ман.

Бул кунларда Ташканд шахрида йангидан икки китабча басылиб чиқиб базарда сатилмақдур, чунанчи руман, йаъни хикаяйи ажайиб ва гърайиб... Рабинзон деган бир ингилиснинг хикаяси дур. Хусусан йаш шағирдларга оқумақлик марғубдур (ТВГ, 1911, 26); Чунки қираатханада ҳар турли гәзитә, журналлар ва руман китаблар болур (С. Турк., 1914, 2).

румкә < رومكە ~ рус. "рюмка" - рюмка, қадах.

Мәзкур уйга киргандин сонтра бир неча фәтнусларга нәчәнд әдәд истәкан йангилар кәттә румкәларга шампаньски деган ширин мукайифатларни толдуруб алиб кәддиләр (ТВГ, 1898, 15); Сигарни қуввати кәм болса, ул вақтда орус аракларидин бир румкә ва йаки икки румкәни ичирмақ керак (ТВГ, 1898, 15).

рус < روس ~ рус. "русский; русские" - рус; руслар, рус халқи.

Русийанинг енг коп аҳалиси русдур (МС, 1903, 86); Бир неча намдар рус йититларини фәранг вилайатларига йубариб таҳсили илм етдирди (МС, 1903, 105); Рус манати (кағаз пули)нинг қиммати кундин=кун тушиб тәнәзул етмақдир (Хур., 1913, 3); Рус қираатханада бир неча гәзитлар болунуб... бул гәзитлар кәмлик қиладур (С. Фарг., 1914, 31).

рус лисани روس لسانى - қ. русийә тили.

Русийә¹ < روسى ~ Руссийә ~ روسىيە ~ Рәсий < рус. "Россия" - Русия, Россия.

Чәрх гәрдуи рашк етиб, лайиқ сентә кулфәт әләм,
Дөб Рәсийга қавлади ей достларә зар олмишәм

(Жангнома, 121);

Русийә дәвләтида чай дәрәхти Кафказ музафәтида осадур (МС, 1903, 22); Паракходга олтуруб, мәзкур денгиз илә келса, Русийә мамләкәтига кирур (Жуғрофия, 16).

русийә² < روسى ~ русийә ~ روسىيە ~ русий < рус. "русский; русские" - рус; руслар; русча.

Алим болсак зарә биз,

Қолга келуб чарәмиз,

Илмдар русий бирлан,

Тузалгуси йарәмиз

(Ҳамза, БА, 5);

Кориб русийәлар: аҳсан дедиләр,

Мусулмандин аҷаб бир фән дедиләр

(Фуркат, ТВГ, 1890, 35; ТА, П, 13);

Котарилди бу создин русийәлар (Жангнома, 20); Лекин ушбу кунларда суварә ул тәрәфта турсун русийә арабасида баҳузур мусулманлар турадурган шахарда йурилса боладур (ТВГ, 1890, 2); Бу сабабдин русийәлар коп ехтияат қилур еканлар (ТВГ, 1891, 3); Мирза Жәлалидин Тохсаба русийә улуглари бирлан олтурди (ТВГ, 1892, 1).

русийә ва мусулманийә мактаби < روسىيە ومسلماىيە مکتبى ~ рус. "русско-тузем-

ная школа" - рус=тузем мактаби, русча маҳаллий мактаб.
 Нечә йилдән берли Ош шаҳрини русийә вә мусулманийә мактаби бир дурустрак учитилгә учрамай, балаләри фақат русчәни аз=маз билиб, мусулманчәгә тишләри отмай бир нәв"и килуб отмакдә едиләр (ТБГ, 1916,7).

русийә дамласи روسيه داملاسي < рус. "русский учитель" - рус муаллими, рус уқитувчиси.

Русийә дамләридин вә мусулман дамләридин, хусусан, мусулман балаләригә мусулман дини вә хәтини оргәтиб туруб, озләри хәм русийә хәти вә тилини оргәтиб турган мусулман дамләридин изхари миннәтдарчилиқ қилибдурләр (ТБГ, 1887,49); Русийә дамласидин бәшқә ул мактабханәдә мусулман дамласи хәм бардур (ТБГ, 1892,17).

русийә дәвләти روسيه دولتي < рус. "русское государство" - рус дәвләти.

Русийә дәвләтидәги хәлқләр вә русийә әскәрләри (МС, 1903, 85); Тинчлик вә асайпштәлик вәқтидә русийә дәвләтидә бир миллион әскәр пийадә вә атлиқ миллиондә турадур (МС, 1903,86).

русийә духтури روسيه دوختوري - қ. русийә табиби.

русийә зәбани روسيه زباني - қ. русийә тили.

русийә мәдрәсәси روسيه مدرسه سي < рус. "русские средние и высшие учебные заведения; гимназия" - рус ўрта ёки олий ўқув юрти; гимназия. Фәрзәндләрингизни русийә мәдрәсәләригә берингизләр ... сизләргә мактаб лазим, оқумақ керәк (ТБГ, 1914,83).

русийә мактабханәси روسيه مكتب خانه سي < рус. "русская школа; русско=туземная школа" - рус мактаби; рус=тузем мактаби.

Илми мусулман балаләри русийә мактабханәләридин кәттә хәсил қиладурләр (ТБГ, 1892,3); Ташкәнд шаҳридәги биринчи русийә мактабханәсидә ... оқиган (ТБГ, 1892,23).

русийә сәндәли روسيه صندلي < рус. "стул" - стул.

Бунгә охшаб ушбу вәқтдә сәртийә хәлқининг уйләридә дәрпәрдә орнигә айналәрни, хәтта бә"зи сәртийәләрдә русийә сәндәли вә столләрни қорамиз (ТБГ, 1889,46).

русийә табиби روسيه دوختوري ~ русийә духтури < рус. "русский врач, доктор" - доктор, врач.

Бу сәбәбдән ехтият қилиб йардәм алмақ учун русийә табибләригә рижу" әйләмәк керәк (ТБГ, 1892,6); Кәсәл болган вәқтләрдә сәртләр русийә духтирләригә кәм=кәм барадурләр (ТБГ, 1893,7); Албәттә бай мусулманийәләр озләригә русийә табибини чәқирмақ вә даруханәдин даруни сәтиб алмақкә илажи бардур (ТБГ, 1897, 46); Сәртийә вә елатийә фукәрәләри жәнәб гинирал=губирнатур мустәхкәм қилган бәхәгә мувафиқ пул бериб, русийә табибләридин оз кәсәлләригә дару алсәләр боладур (ОСН,3).

русийә тили روسيه زباني ~ русийә зәбани < рус лисани روسيه زباني

< рус. "русский язык" - рус тили.

Аләр қилган сәвалләригә русийә тили бирлан жәваб бериб турдиләр (ТБГ, 1892,23); Мувапәлатләрдә хәм русийә зәбани вә илмининг

билмак вә оргәнмак коп зәрур вә дәркарлиғи хәммәгә равшан вә му-
айһандур (ТВГ, 1896, 38); Туркистан вилайәтидәғи мусулманийә фуқә-
рәләргә ҳукумәт тилини билмак ләзим вә лабутдур, чунки русийә
тилини вә хәтини билган адәм амалдар болуб, озиғә ва фуқаралар-
ғә нәф"и йеткурса ехтимал (МС, 1903, 74); Толда табе "лиғимиз ру-
сийага еллик йил, билмайин рус лисанин козимиз мулдур=мулдур (МС,
1907, 37).

руска=туземний ишколә روسکه توزيمنى اشكوله ~ руска=туземний ишкол روسکه توزيمنى اشكوله
~ руска=туземний ушкол روسکه توزيمنى اشكوله ~ руска=туземной
школ روسکه توزيمنى اشكوله ~ руска=туземной мәктәбханә روسکه توزيمنى اشكوله
~ рус. "русско=туземная школа" - рус=тузем мактаби, русча
маҳаллий мактаб.

Нечә адәд руски=туземной мәктәбханәләр ачиб... дарулфунунгачә
кирмаққә сә"й қиладурлар (ТВГ, 1900, 2); Йәқиндә дәдам мени рус-
ка=туземний ушколғә алиб бариб берди. Мен коп хурсәнд болдум, зе-
раки, руска=туземний ушкол азадә вә хәм йәхши боләр екан (МС,
1907, 6); Туркистан вилайәтидәғи руски=туземний ишколларнинг тах-
сили он ай боладур вә та"тили икки ай боладур (МС, 1903, 73); Рус-
ки=туземний ушколларнинг жәми" тахсили торт йил боладур (ТВГ,
1906, 39); Руски=туземний ишколларғә хәм ошәл йәнги қандәләрни
жарий қилмаққә буйрук қилинган еди (ТВГ, 1907, 89); Ушбу йигир-
мәнчи майдә Ташкәнд шәхридәғи жәм"и руска=туземной мәктәбханә-
ләрдә оқуб хәтм қилгучи шағирдларнинг имтиҳани болуб отди (ТВГ,
1909, 38); Шәхәр ехтијажи учун почтә вә руски=туземной мәктәбха-
на.. бардур (Ойна, 1914, 21, 295).

руслашдургучи روسلاشدورگوجى < рус. "русификатор" - руслаштирувчи, руси-
фикатор.

Ойнанинг мухәррири русларни йәхши деб йазгучи ва хәлқни руслаш-
дургучи мухәррир деб ишқайәт қиладурлар (Ойна, 1913, 44, 1056).

русчә روسچه < рус. "русский; по русски" - русча.

Ақил балә шул торт йил мулдәтида русчәгә тәйيار боладур (МС, 1903,
74); Еллик йил болди йатурмиз, русчә мәктәб кормәдик (Сабзәзор,
26); Ташкәндә "мәктәб" кутубханәсиндә әрәбчә, фәрсийчә, русчә,
туркийчә, қәзақчә китаблар мавжуддир (Авлоний, МШ, II, 46).

рутубәт رطوبت < рус. "влага, влажность" - намлик.

Хәвадин йергә тушган рутубәт тез фурсәтдә йәнәдин буггә тәбдил
тапмайдур (ТВГ, 1890, 8); Йамгур суйининг бә"зиси йергә сингиб, ру-
тубәт қалгандур (ТВГ, 1890, 8).

руханий тәрбийә روحانى تربيه < рус. "духовное воспитание" - маънавий=ахло-
қий тарбия.

Азиз фәрзәндларимизнинг ... руханий тәрбийәсигә нә учун аҳәмийәт
бермаймиз (Сам., 1913, 34).

С

сабор سبور ~ сабор, йә"ни жәме" намлик ибадәтханә
< рус. "собор" (большая церковь)-

катта черков.

Ул кунни икки сайтда ул меҳман Ташканд шаҳридаги Русийанинг сабор, йаъни каме намлик катта ибадатханасини кордилар (ТВГ, 1888, 28); Мазкур саборни (нг) ичиндаги тасвиратларни коруб... (ТВГ, 1900, 42).

сабрания ¹ سابرانیه ~ сабрания صابرانیا < рус. "собрание" (заседание) - мажлис.

Базмлар, гап йемақлар мислидек сабраниямиз бар (Ойна, 1913, 34, 815); Ушбу сабрания (жам) икинчи маратаба болган сабабдан азалар хах азу, хах коп келсун, мазкур ишларни бартараф қилинадур (С.Фарг., 1914, 94).

сабрания ² صابرانیه ~ сабрания имарати صابرانیه عمارتي < рус. (эск.) "собрание" (здание) - тупланиш жойи, тупланадиган бино.

Сабрания ичидә аскарийа улуғлари ва расмий тораларни коруб созлашиб... (ТВГ, 1902, 38); Афитсер торалари... сабрания имаратига тушдилар (ТВГ, 1909, 43); Сабранияларда ва ашханаларда испиртлик ичуликларни, йаъни арақга охшаш ичуликларни (нг сатилмақини мән) қалибдур (С.Фарг., 1914, 54).

савет ساويت ديگان ~ савет دهگان ماжлиس ساويت ~ савет دهگان мажлис ساويت < рус. "совет" - кенгаш, совет.

Озлари садрнишин болуб, министрлар савети (маслахати) барпа болубдур (Тар., 1906, 3); Тифлис шаҳридан хабар берадурларким, Наместникнинг савет маҳкамасига буйруқ болубдур (Тар., 1906, 15); Анинг хузуридә алти азаддин мураккаб бир савет ташкил қилинадур (ТВГ, 1913, 43); Ул кунга қадар йурутилган камитет сози орнига савет (шора) исоми қабул етилди (Кенгаш, 1917, 1); Ихтилатчи салдат ва ишчиларнинг тилаклари шулар: ҳукумат саветларга отсун (Хур., 1917, 48); (Дастурул-амаллар) ул жанабнинг хузурларида боладурган савет деган мажлисда аввал дафъа корулубдур (ОСН, 6).

саветник ساويتنيك ~ саветник ساويتنيك < рус. "советник" - маслахатчи.

Калиджиски асиссур Ибраҳимуфга... саветникни чин марҳамат айладилар (ТВГ, 1874, 2); Қазақийанинг саветниги ва бир уругнинг ҳукуматдари (ТВГ, 1892, 10).

сажин ساجين - қ. саржин.

сайуз سايوز سايوز ~ сайуз, йаъни катта жамийят سايوز سايوز ~ сайуз, йаъни катта ижтима سايوز سايوز ~ сайуз, йаъни катта ижтима سايوز سايوز < рус. "союз" - иттифок; жамият; союз.

Ислабодә сайуз, йаъни катта жамийят қилмаққа хуррийат деган созни маъмуни коп халқ фуқаралар биргалишиб обшества жамаининг ҳажат ва даркар ишлари хусусидә бир жайга жам болиб, маслахат қилишмақларига ихтиярлари бардур (Тар., 1906, 1); Жамийят ва сайуз, йаъни катта ижтима ни озига алаҳидә барпа болмиш қайдалари бойинча жарий болмағини талаб қиладур (Тар., 1906, 7); Петирбург шаҳрида йигилган Русийага табе мусулманиларининг сайуз=жамийят қилмақларига Петирбург шаҳрининг ҳакими иҷазат бермабдур (Тар., 1906, 7); Тубернада учитилиски сайузга, йаъни дам -

далар иқтима"иға қошулганларни қамаб турубдур (Тар., 1906, 7); Рус қардашларимиз тарафидан Ташкандда ҳар хил сайузлар бирлашиб, өз тарафларидан бир жам"ийат ташкил қилиб бир катта матбоа алиб газита чиқармақ учун бир иттифак қилмакчи болдилар (Турон, 1917, 4); Бинаён алай сайузнинг бирар чара амал тапиб, забастофкани тохтатуб, ишта йол ачмағига қурултай ишанганлиги байан қилинди (Эл бай., 1917, 12).

салдат صالات ~ صالات - қ. саллат.

салдатхана صالات خانة ~ صالات خانة - қ. салдатхана.

саллат صالات ~ صالات - қ. саллат.

салон صالون < рус. "салон" - салон (меҳмонхона).

500 киши бирдан отуруб таам қилдурган катта бир салони бар еди (Ойна, 1915, 7, 170).

самавар ساماوار - қ. самавар.

санийя ثانية < рус. "секунда" - секунд.

Муваллидул ҳам узани ҳар санийя ва ҳар лэхзада маҳв қилиб турмак-лари ила борабяр, ҳавада бу унсурнинг табиий миқдоридан таназзул етмағи шайани истиғраб ҳаллариндадур (С.Турк., 1914, 23).

санитар سانيتار ~ سانيتار < рус. "санитар; санитария" - санитар; санитария.

Шаҳарнинг вағзалидин нари қайлардағи қочалари санитардин ташқари ниҳайятда ифласдур (Тар., 1906, 2); Маскав қочасидағи ҳавлисини коп ифлас тутиб, санитарларнинг амрини бажа келтурмаган сабаблик мустаҳки қаваб болуб, пратакол йазилди (ТВГ, 1913, 42).

санитарний камисийя سانيتارديگان ~ سانيتار دegan камисийя كاميسييه < рус. "санитарная комиссия" - санитар комиссия.

Бамбий шаҳрида чумә кәсәлига муфта боладурган тамами адамларни санитар деган камисийялар қорадурлар (ТВГ, 1898, 12); Санитарний зақун қандәси: орниға келтурмаганлари тоғрисида санитарний камисийяси 14 нафәр пратакол йазибдур (Туж., 1907, 3).

сантиметр سانتيمتر ~ سانتيمتر < рус. "сантиметр" - сантиметр.

Узунлиги икки сантаметр нақ тақлидида қизилрак емиш (ТВГ, 1911, 89); Топлари ... саккиз сантиметрлик... он алти сантиметрлик-дур (Ойна, 1914, 17, 308).

санчку سانچكو ~ سانچكو < рус. "вилка" - вилка.

Ул табиб найрангбазинг қарини йариб, ул санчкуни алиб қарини қайтадин тикиб ул найрангбазни тузатиб йубарибдур (ТВГ, 1886, 43); Алар истол устидә пичак ва санчку исте"мал қилмас еканлар (ТВГ, 1888, 38); Қашиқ ва санчку жайиға бизлар қолларимизни исте"мал қиламиз (ТВГ, 1893, 45).

сапер ساپور ~ ساپور = сапер = салдат ساپور سادات < рус. "сапер" - сапер.

Саперний салдатлар учун ҳам тегишли авқатларини йеткузуб беруб турдилар (ТВГ, 1893, 30); Япун саперлари балта илан ул симни кесган вақтда торт хиссадин уч хисса йпун аскәри набуд болди (ТВГ,

1904,37); Сапер сәлдатлар учинчи батальоннинг сәлдатларыга қараб миллик ата башлайдурлар (ТВГ, 1906, 28); Бу ваган пәнжарәсининг ичидә хәбсдә турған мәхбусләрни (сапйур), йә"ни мастиравай әскәрләр васитәси илә азад қилинмақдаг хахишини дәмбәдәм истехкам етиб, мунтәзил болиб турувимиз бир ачиқ изхар қилиб болмай-дурган муддәа ерди (Тар., 1906, 9).

сатсийал=демакрат ساسیال ديماکرات ~ сасийал=демакрат ساسیال ديماکرات

< рус. "социал=демократ" - социал=демократ.

Мәзкур йәраг вә силахлик адәмләр сасийал=демакратләр, йәки сасийал ревалуссийанер жәмаәләрдин болсәләр керәк (Тар., 1906, II); Мәскавдә Грузиниски кочадә сатсийал=демакратләр камитетининг коп кәттә мәхфий басмәханәси тапилубдур (ТВГ, 1907, 50).

сатсийал=демукират рәбачи фирқә ساسیال ديموکرات رايچي فرقه ~ сасийал=демакрат ساسیال ديماکرات پارتیسی پارتیسی сасийал=демакратически پارتیسی پارتیسی сасийал=демакратически پارتیسی پارتیسی < рус. "социал=демократическая партия" - социал=демократик партия.

Әмма Туркистан вилайәтидә мәвжуд тортинчи партия сатсийал=демакратически партия жәмиәтнинг тәләби вә мулаһазәси билкул башқә хилдәдур (Тар., 1906, 7); Икки хил сасийал партиясига тәқсим қиләмиз, йә"ни сасийал=демакрат партияси хәм сасийал ревалуссийанерләр партияси деб... (Тар., 1906, 14); Сатсийал=демукират рәбачи фирқә жәмиәтига Туркистан камитетининг рәиси Нәлифкин: мән Туркистан камитетига рәис болған қихәтиндән ишим копейиб кетди... дебәрәә бермишдур (Турон, 1917, II).

сатсийал=ревалутсийанер ساسیال ديماکرات رايچي فرقه ~ сасийал=ревалуссийанер ساسیال ديماکرات رايچي فرقه < рус. "социалист=революционер" (әсер) - социалист=революционер (әсер).

Мәзкур йәраг вә силахлик адәмләр сасийал=демакратләр йәки сасийал=ревалуссийанер жәмаәләрдин болсәләр керәк (Тар., 1906, II); Сатсийал=ревалутсийанерләр (Тар., 1906, 13); Бизләр ешитдугимизга биһәян сатсийал=ревалутсийанерләр тәрәфидән думә ә"залигига сайланған Демидуф... исте"фа берәр емиш (Турон, 1917, II).

сатсийализм ساسیال ديماکرات < рус. "социализм; социалистический" - социализм; социалистик.

Сатсийализм гәзитәләри... (Тар., 1906, 9); Ағәр сатсийализм вә бил хәссә гоһа сатсийал=демукиратизм нуктәи нәзәриндән мәсәләга бақуб дейур едиләрки, ишчиләр қисмининг фәйдәси хукумәтнинг мәркәзләшувиндәдур (Турон, 1917, 10).

сатсийалист ساسیال ديماکرات < рус. "социалист" - социалист.

Аларни сатсийалист дерләр (Тар., 1906, 9); Кочәләрдә кезган адәмләр сатсийалистләр дейуб тутуб, намусләрни токадурған адәмләр нә зәман дунйадән котарилажақдурләр (Тар., 1906, 17).

сатсийалистически ساسیال ديماکرات < рус. "социалистический" - социалистик. Йашасун ревалутсоний вә хәм сатсийалистически Русийә! (Әл бай., 1917, 8).

сахиб صاحب < рус. "автор" - автор, муаллиф.

Сахиби мақалә тоғри созни йазубдур (Тар., 1906, 6).

сахибхунәр صاحب خنر < рус. "владеющий каким-либо ремеслом, мастерством, техникой" - сохибхунәр.

Ки бир саътдә ул сахибхунәрләр,
Уч айлик йердин алгайләр хабәрләр
(Фурқат, ТВГ, 1890, 19; ТА, П, 9);

Йанә мундин боләк сахибхунәрләр
Тәриқи илму фәндин бахәбәрләр
(Фурқат, ТВГ, 1890, 35; ТА, П, 13).

сабақ سبق < рус. "урок" - дарс.

Жаноби Налифқин тора сәртийә тилини сабақ берибдурләр (ТВГ, 1887, 8).

сабзават سبزوآت < рус. "овощи" - сабзавот.

Пийаз вә башқә хәр хил сабзават (зелен)ләрни бир саба́ти бир сом, икки сом болди (С. Фарг., 1914, 12).

савда вәзарәти سودا وزارت < рус. "министерство торговли" - савдо министрлиги.

Савда вәзарәтиндә испикулатсийәгә қарши тәдбирләр қилмақ тоғри-сидә кенгәш мажлиси болди (Турон, 1917, II).

савда пәраходи سودا پاراход < рус. "торговый пароход" - савдо пароходи.

Америка мәмләкәтидә хазир болган Йапуниядәнинг савда пәраходи бош болуб, йә"ни салмаққә хеч бир йук вә хеч адәм болмай Йапун мәмләкәтигә бош қайтибдур (ТВГ, 1904, 18).

савет совет - қ. савет.

сәддирах سد راه < форс. (< рус. "плотина") - туғон.

Мәзкур дәрийанинг ақишини бир йол бирлан йургузуб вә болак қай-ләргә ташмайдурган қилиб сәддирахини тосубдурләр (ТВГ, 1899, 2).

сәдр صدر < форс. (< рус. "председатель") - раис.

Азуқә комитәсининг сәдригә хәм әхвалатни тәфсил илә созләдим (Хур., 1917, 10).

сәдри ә"зәм صدر اعظم < форс. (< рус. "премьер-министр") - бош вазир, бош министр.

Сәдри ә"зәм муахәдәгә... имза қилибдур (Ойна, 1913, 6, 147).

сәдришин صدر شين < форс. (< рус. "председатель, главный начальник, управляющий") - раис, бошлик, бош бошқарувчи.

Дизәх пәхрининг сәдришини Муллабай Аманбай огли тәнаб вә хираж пули йиғиштирган вақтдә бехудә вә йәман иш қилгани учун орнидан мә"зул бодуб ерди (ТВГ, 1873, 23); Замин думәсининг сәдришини (ТВГ, 1875, 9); Нижний Городская йармарканинг камитетини сәдришини Маразуф... (ТВГ, 1892, 31).

сәйахәт سياحت < рус. "путешествие" - саёхат.

Бу йердән вагон сәйахәти тәмам олуб, афтамабил сәйахәти башландя (С. Турк., 1914, 3).

сәййар дәстәси سيار دسته سي < рус. "везная группа" - сәйёр группа.

Бу хәм"ийәт (тәләбәләргә йардәм хәм"ийәти)нинг фәйдигоғи тәйя-тир хавәскарләридан мураққиб бир "сәййар дәстәси" тәшкил етуб...

шәхәрләрдә... ақча тапмақлик арзуси хәм бар (Ойна, 1914, 42, 995); Иттифақ илә хәрәкәт етган тәқдирдә... сәййар дәстәси тәшкил етмақлик кәби ишләр қийин емас (Ойна, 1913, 42, 995).

сәйлав سیلاو ~ сайлав سایلاو < рус. "выборы" – сайлов.

Қачан ким, болди хәким әмри бирлән ибтида сәйлав.

Әмәлдар әхли башиғә болиб келдә бәла сәйлав.

Терәкләр бәрғидек титрәб, жәми"н қазимингбаши

Дегәйләрким: "йузини тескәри қил, ей худа, сайлав".

Сачиб қәрзи=қавалә, пул котәрис, истәйуб мәнсәб,

Болалмай коп кишини синдируб, қилди гәда сайлав

(Муқимий, АТ, II, II);

Ташкәнд шәхрини думәханәсигә гләснай сәйлави (ТВГ, 1881, 21); Мәзкур сайланиб чикарулмиш вәкил адәмләр йәнә оз ортәләрдин сайлав билан сайланмишләрни сайлайдурләр (Тар., 1906, 2); Йәнәдән еска ишбашиләр келиб бу сайлавимизни хәм пудратини алдиләр (Турон, 1917, 17).

сәйлав йурти سیلاو اوچاستگه ~ сәйлав участкаси سیلاو يورتي < рус. "избирательный участок" – сайлов участкаси.

Кеч сәйт 9 дә сәйлав йуртининг ешиги йапилур (Дума, 1917, 22); Озимизнинг фәйдәмизни, шәхримизнинг абадлығыни, арзуйимизнинг йәхши йолғә киришини истәгән мусулманләр сентябир айининг йеттисиндән сайлав йеригә келингләр! (Хур., 1917, 29); Бечарә зәхмәткәшләр вә әләрнинг тәрәфдарларидян бир нечә кишиләр сәйлав участкаларыдә шорачиләр (шорай исламчиләр) тәрәфидин урулдиләр, сокулдиләр (Хур., 1917, 39).

сәйлав картучкаси سیلاو کارتوچكاسی < рус. (эск.) "избирательная карточка"

(избирательный бюллетень) – сайлов бюллетени.

Хәр бир сәйлавчи... сәйлав картучкаси, йә"ни шәхадәтнамә аләдур (Дума, 8).

сәйлав округи سیلاو اوکروگی < рус. "избирательный округ" – сайлов округи.

Бир бутун сәйлав округи тәшкил қилар (Дума, 1917, 4).

сәйлав участкаси سیلاو اوچاستگه سی – қ. сәйлав йурти.

сәйлавчи سیلاوچی ~ сайлавчи سایلاوچی ~ сәйлагучи سیلاوچوچی ~ сайлагучи سایلاوچوچی

< рус. "избиратель" – сайловчи.

Сайлавчиләргә йубарган дә"вәтнамәләр (Хур., 1906, 1); Сәйлавдә бәрабәр аваз бермақлиғи бәрчә сайлагучиләр бир аваз бирлан бәрабәр сайләсә керак (Тар., 1906, 2); Сайланган адәмләр оз араларидян учинчи сайлавчиләрни сайлайдурләр (Тар., 1906, 5); Думағә сәйлавчиләрнинг испискәсини қайси кундән башлаб сәнамағини е"тибарғә алмақ... (ТВГ, 1912, 26); Йәнги имарәт болган дәрсканәдә әсл нухадә сәйлагучиләр әмрләри билән әләрнинг тәрәфларидян он нәфәр халисләри қол қойғандурләр (Тирик сүз, 1917, 1); Ғиражданләр!

Сәмәрқәнд шәхәр думасининг сайлави учун тә"йин болган комитет йақин фурсәтдә сайлавчиләрни ройхәт қилмаққә башләр (Хур., 1917, 25).

сайуз سيوز - қ. сайуз.

саламхана سلام خانه < рус. "приемный зал" - қабулхона.

Ул торалар устларидәги палта, йә"ни чәкмәнләрини вә кәфшләрини ва ул елчиләрни башлаб йургучи икки хурмәтлик худайчи саламхана-нинг дәхлизигә кириб... (ТВГ, 1906, 14).

салдат صلوات - қ. саллат.

салдатхана صلوات خانه < рус. "казарма" - казарма.

Йәнгидин бина қалиниб турган салдатхана (ТВГ, 1870, 1); Ташкәнд шәһридә... салдатханадә бир нечә хил йифәк курти пәрвәрш қалиниб турубдур (ТВГ, 1874, 9).

саллат

صلوات ~ صلوات ~ саллат صلوات ~ صلوات < рус. "солдат" - солдат, аскар.

Йиғиб йаш балаларни бә"ди әвқат,

Йағач милтиқ бериб айларди саллат

(Фурқат, ТВГ, 1891, 45; ТА, П, 35);

Бә"зини ухлагандә кести кечә тәмағия,

Қачти шәбанә, қуади саллат етиб сурағин

(Нодим, ДН, 228);

Низам растлаб тәмами турди ул дәм,

Сн икки мингчә саллат топчигә зәм

(Жангнома, 14);

Ташкәнд шәһридәги коп салдатлар учун мавзе" тәйيارланган ерди (ТВГ, 1872, 10); Ач салдатлар... ул хатунни тутиб... ерини азад қилибдурлар (ТВГ, 1892, 28); Колумб оз салдатлари бирлан... Португалия мәмләкәтигә чиқибдур (Колумб, 4); Саллатларни чәқариб алиб Аксенавгә айтди (ТВГ, 1902, 8); Он йетти аскәрийә салдатлар йәрәдар болубдур (ТВГ, 1902, 48); Бир салдат хизмәтини тәмам қилиб оз йуртигә барайтиб ерди (МС, 1903, 44); Ал хал хәр бир салдат фәқәт беш йил хизмәт қиладур (МС, 1903, 86); Икки афитсер вә едлик торт салдат йәрәдар болди (ТВГ, 1904, 5); Коп вақтлар отди, әмма салдат вә"дәсидә туруб тухумнинг пулини йубармади (МС, 1907, 52).

самәвар^I

سموار ~ самавар سموار ~ سموار < рус. "самовар" - самовар.

Болур тоғридә бир докан нәмудар,

Улуғ бир хәвздур йани самәвар

(Фурқат, ТА, П, 110);

Самәвар қойсун, деб алиб кетиб,

Ешиқ, тешику дәрчәни беркитиб...

(Муқимий, АТ, П, 21);

Тәк"йәләб, қәрләр, самәвару ақәр сув хуш хәва,

Мунчә ҳам сераб екан абад алдинг, ахуним

(Муқимий, АТ, П, 55);

Ул зәйфә вай йурәк бәғрим куйуб барадур деб хизмәткарлардин алдигә чәқариб, тез самәвар қойинглар вә мангә чай тәйيارлаб беринглар дебдур (ТВГ, 1874, 19); Самәварлар жошиқ қилиб турубдур

(ТБГ, 1879, 17); Ушбу вақтларда ҳаммага самавар рәсм болган (ТБГ, 1883, 22); Сувнинг буги нимә еканини қайнаган қазан вә йа самаварға қарасангиз биласиз (ТБГ, 1889, 44); Бир аздан кейин ешиккә чиқди, самавар қойдирилди (ТБГ, 1902, 8).

самавар² سموار самавар سموار < рус. "чайхана, чайная" - самовар, чойхона.

Бариб қарасам, торт=беш самавар, мазкур самаварларнинг сәхнидә кийгизләр салинган (ТБГ, 1908, 52); Кишиләрни самаварда қараштига диққатман (Сабзор, 38).

самаварчи سموارچی < рус. "чайханщик, содержатель чайханы; служитель в чайхане" - самовар (чойхона) этаси; самовар (чойхона)да хизмат қилувчи.

Мазкур деваннинг зийафәти учун самаварчинин чай келтурмақга барганда мазкур деванә нәмәтни астандан йигирмә торт сом пулини алмишдур (ТБГ, 1876, 3); Абдилмәлик Ҳақимбай самаварчи огли йаши он бешдә... алти йил оқиған... (ТБГ, 1892, 23); Бир самаварчи доканига қонуб... (ТБГ, 1897, 16); Самаварчи! Биртә чилим кетуринг! (Муин, Куннори, 3).

самаварчилик سموارچىلىك < рус. "профессия или занятие чайханщика или служитель в чайхане" - самоварчилик (касба) билан шуғулланишлик; самовар (чойхона)да хизмат қилишлик.

Ҳәр қайси самаварчилик доканларда ҳәр кечәси бир йуз, икки йуз адам... сәҳаргәча олтуруб, ҳәр хил вә ҳәр тәриқадәги анвай ойун вә тамаша вә нағаматләрни бәрпа айлаб, базғашт қиләр едиләр (ТБГ, 1899, 5).

санаат صناعت < рус. "ремесло; промышленное предприятие; промышленность" - касб=хунар; корхона; сансат.

Толди аләм нур илә йанги санаатлар чиқиб
(Авлоний, МШ, II, 21);

Бунларнинг темур йоллари вә параходлари, завод вә фабрикалари вә ҳәр турлик кари касб вә санаатлари бенихайя копдур (МС, 1903, 84); Бу шаҳорларда тижарәт вә санаат (хунар) башқә Австрия шаҳорларида болгандек аввал дәрәжә тәраққий қилган болса ҳам, ҳәр ҳалда кәттә тижарәт мәркәзлариндан бири еди (С. Фарг., 1914, 117).

санаатхана صناعت خانه < рус. "завод, фабрика, предприятие" - завод, фабрика, корхона.

Санаатханаларимизни ислах етгучи... ларни йетишдирмақ керак (Сийна, 1913, 7, 155).

санайе صنایع < форс. (< рус. "промышленное предприятие; промышленность") - сансат корхонаси; сансат.

Аврупа... улум, фунун вә санайе артурмақ йолидә тәраққий қилмақдә еди (Сийна, 1913, 14, 224).

санайи нафиса صنایع نفیسه < у.=турк. sanajii nefise (< рус. "изящные искусства; театральное искусство") - нафис санъат; театр санъати.

Санайи нафисани тақдир етуб, балки Маскувадә рәсм музәханәси бол-

ган (Третйакуф галлирийя)син икки йуз оеш минг киши кириб қараган (С.Турк., 1914, 19).

сана

سنة < рус. "год; дата; столетие" – йил; сана; аср.

Русийа давлатида миқдар икки йуз сана ҳукумат сордилар (МС, 1903, 101); Чунанчи, аввал 1595=нчи санадин буйан қул болуб памишчик деган Русийанинг катта деҳқан байлэрига хизмат қилиб келайатган (МС, 1903, III); 1908=нчи санада... маблаг 57 миллион сом пул зёрур екан (ТВГ, 1908, II).

санад

سند < форс. (рус. "денежный документ, вексель, акция") – пул хужжати, вексель; акция.

Санад берилган адэмлэрдэн бири қоллэридаги санадни йоқатсэлэр, тезлик бирлэ ширкэт идарэсигэ ма"лум қилмэклэри лазимдур (Турон, 1917, 4).

санамханэ

سماخانه < рус. "языческий храм, капище" – бутхона.

Севас тэрафида... катта бир "санамханэ тапилуб... Истанбул ажаиб атикаханэсигэ накл алинубудур (Ойна, 1914, 38, 9001).

сан"ат

صنعت < рус. "ремесло, промысел; промышленность" – касб=хунар; саноат.

Коруб сан"ат бу йанглиг хайрэт айин,

Қолин гишлэб хэлайиқ қилди тэхсин.

Ажаб сан"атки бу дунйада кэмдур,

Вужуди келсэ хэм ижада кэмдур

(Фуркат, ТВГ, 1890, 59; ТА, П, 18).

сан"аткар

صنعتكار < рус. "ремесленник, кустарь" – хунарманд, касиб.

Миллэтга йанэ етмақ учун, ислах мактаб ва мадарис учун, деҳқан ва сан"аткарлэргэ риваж бермақ учун (жам"ийати хайрийя)... фондлэр, жаридэлэр, мажэллэлэр, нашрийатлэр керэқдур (Сам., 1913, 31).

сан"ат мактаби

صنعت مکتبى < рус. "ремесленное училище" – касб=хунар мактаби.

Ушбу имарэтда сан"ат мактаби ачилур (Хур., 1917, 32).

сандэл

سندل ~ سندل < рус. "стул, скамейка" – стул; скамейка.

Қойуб ул сэхн ара сандэл адэдсиз,

Ададлиг болсэ хэм бар ерди хэдсиз

(Фуркат, ТВГ, 1890, 26; ТА, П, 22);

Сандэли тэртиб илэ бэрпа қилиб,

Йа"ни а"ла авсэту анда қилиб

(Фуркат, ТВГ, 1890, 28; ТА, П, 27);

санжақ

سنباق < у. =турк. sancak (рус. "уезд; область") – уезд; область.

Самэрқанд санжақининг тэхсири башлиги (Ойна, 1913, 9); Самэрқанд уйазд (санжақ)ининг Пахлэванэриқ нахийясининг вэластнайи... 183 сом ақча хэдийэ қилибдурлэр (Ойна, 1913, 31, 609).

сантур

صناتور ~ سناتور < рус. "рояль, пианино" – рояль, пианино.

Бир зэйфа сантурга мутэсадди болуб... (ТВГ, 1894, 2); Бир бакирэ қиз чиқиб, ошэл катта сантурни чинан машқ қилдиким, анинг махирлиги хатирдин фарамуш болмэсликига дэлалатлэр қилди (ТВГ, 1894, 2).

сърбаз سر باز < рус. "солдат" - солдат.

Бир рот сърбаз (ТВГ, 1885, 12); Сърбазлар ва атлиг қазаклар (Тар. 1906, 4); Сърбазлар ва атлиг қазаклар ва башқа әлэргэ охшаган қорукчилар (Тар., 1906, 4); Ул қараулханада хамма әжнасларни ва хам сърбазларнинг беш әдәд берданка милтиқларин алиб кетибдурлар (Тар., 1906, 4).

сърбазхана سر باز خانه < рус. "казарма" - казарма.

Сърбазхана, уруш кемәси, ордуғадда... мәстлик қилсәлар... қазаклинадурлар (Ойна, 1913, 10, 283).

сәрвәт егәләри سر و ت ايكه لري < рус. "владелец богатством, денежным капиталом, капиталист" - бойлик, капитал эгәси, капиталист.

Байлар, сәрвәт егәләри (капиталистлар) ишчи ва мәрдиқарларнинг хизмәтини сатуб олуб, анинг бәрабәригә хизмәт хәки берувчилар ва ишчилар хам оз куч ва хизмәтларин сотучилардир (Кенгаш, 1917, 5).

сәрдар سردار < рус. "командир" - сардор, командир; йул бошловчи.

Аларни тоғри йолгә салмақ учун чарчамайтурган қамандир (сәрдар) дәрқар боладур (С.Фарг., 1914, 94).

сәрдари ләшқар سردار لشکر ~ сәрдари кирам سردار کيرام < рус. "главнокомандующий; полководец; командир" - бош қумондон; сарқарда; командир.

Емиш Русийәгә сәрдари ләшқар,

Йуруб әмри билә бисйар аскәр

(Фурқат, ТВГ, 1891, 44; ТА, II, 34);

Аскәр мудирләри, йә"ни сәрдари кирам хәзрәтләри (С.Фарг., 1914, 67).

сәржин سارچين ~ саржин سارچين ~ саржин سارچين ~ сажин ساجين ~ сажин ساجين < рус. (эск.) "сажень" - саржин.

5734 сажин отун ва йа тартиб алинсә 258 минг 30 пуд отун лазимдур (ТВГ, 1873, 24); Мәгриф тәрәфида 33 саржин йер ушбу мәзкур йерләринг ичидә уйләри бар (ТВГ, 1878, 20); Биринчи қит"әнинг зираат ва безираат йери 95 десәтинә, 1800 саржин бәха қилинган (ТВГ, 1886, 25); Уйләринг араси бирдәк беш саржиндин қойулуб... сим тартилган (ТВГ, 1892, 1); Мәзкур уйнинг (коп қавәтли уйнинг) қәтбә=қәтлиги 19 әдәддур ва анинг бәләндлиги миқдар тоқсан сәржин ва шул уйнинг астидағи йернинг миқдари бир минг саржин мураббә"дур (Колумб, 82); Уч саржин отун (ТВГ, 1894, 32); Имарәтнинг тегидин бир саржингә йәқин чуқур болсә (ТВГ, 1902, 16); Волгәнинг узунлиги уч йарим минг чәқирим ва ени енг кәмбәр қайидә бир йуз саржин ва енг вәсе" қайидә 400 саржиндур (МС, 1903, 90); Имарәтнинг бәләндлигин 54 саржин деб байан қилдиләр... Стуннинг узунлиги сәккиз саржин, йә"ни 24 гәв... (ТВГ, 1911, 10); Арфәлар... он беш сажинликлә осуб, баш тартиб турәр ерди (Робинзон, 20).

сәрқатиб سرکاتب < рус. "секретарь, главный секретарь" - секретарь, сарқатиб.

Биринчи мәс"әлә идарәгә раис хам сәрқатиб сайламақ хусусидә бә-

луб, бир агиздан раисликка С. Муфтизада жанаблари, саркатибликка еса муллагази афанди Юнусмухаммад огли сайланди (Турон, 1917, 7); Ахмад афандини саркатиб муавинлигинда ҳамда шораи исламнинг та-
вухли а"залигига умумий мажлис бир агиздан қабул етди (Наж., 1917, 8).

сәрмайя سرمایه < рус. "капитал, денежные средства" - капитал, пул мабла-
ги.

Ширкатга 500 сомдан кам емас сәрмайя иля оз а"залари иля бир ху-
қуқга малик ва башқа шериклар алмақта ҳаққи бардур (Турон, 1917,
4); Таййарачилик қулубининг президенти "Антаря" сз сәрмайялар-
дин таййарачиликга махсус мактаб та"сис қилибдур (С. Фарг., 1914,
21).

сәрхад سرحد < рус. "граница" - чегара.

Андин йанада почта арабасига тушиб... Кафказ сәрхадига баргунча
бир йол илан барибдурлар (Наливкин, ТК, I).

сатхи арз سطح ارض < рус. "поверхность земли" - ер юзи.

Бинабарин, сатхи арзда аввалдан бери болуб келган тахавулат тари-
хининг копраги хаванинг та"сири иля хусулга келмишдир (С. Турк.,
1914, 23).

сафаратхана سفارتخانه < рус. "посольство" - элчихона.

Туркия сафаратханасининг имами... дуа оқуб... мажлиси тамам бол-
ди (Сийна, 1913, 15, 254).

сафина سفينة < рус. "судно, корабль, пароход" - кема, пароход.

Катта бир алман сафинаси... муз парчалари арасинда бандга қалиб-
дур (Сийна, 1915, 7, 170).

сафир سفیر < рус. "посол" - элчи.

Франса сафири... тамаку талқанидан... пешкаш қилди (Ойина, 1913,
I, 20); Алман давлати ма"лум қилибдурким, алман сафири (Фунгинса)
ватанига келиб йетмагунча Хитай сафири Берлиндан чиқа алмас
(Хур., 1917, 4); Барча келганлар башларида рус сафири (Миллер) бол-
ган ҳалатда Бухаранинг ҳамма кочаларини айлашиб, Регистанга, тоғ-
ри қушбеги сарайига бардилар (Хур., 1917, 5).

сахна صحنه < рус. "сцена" - сахна.

Тийатру=адабийат кечаларида сахнада қуйида йазилмиш миллий ше"р-
лардан бир байт бирла йауи икки киши тарафидан оқулуб, сонгидан
коп кишилар тарафидан хор сазлар иля жор қилиб иккинчи байт оқи-
дур (Авлоний, МШ, II, 15).

сберигателний касса سبیرگاتیلنی کاسسه ~ сбергателний касся سبیرگاتیلنی کاسسه
~ сберигателная касса سبیرگاتیلنی کاسسه < рус. "сберегательная
касса" - омонат касса.

Ташканд шаҳридаги падшаҳлик банкдаги сберигателний касса. йа"ни
пул сақланадурган жай (ТВГ, 1884, 31); Уйездлардаги хазинахоналарда
сберигателний касса деган пул сақлайдурган хазина ачилур емиш
(ТВГ, 1889, 3); Мазкур ширкатлик қарзга сбергателний касся намлик
алаҳида кичик банка ачиб... (ТВГ, 1908, 84); Сберигателная касса
намлик чакана ақча қарз бериладурган жай ачилди (ТВГ, 1911, 61).

сбиргательная дафтарча سبىرگاتىلىنىش دىۋىتە < рус. "сберегательная книжка" - омонат касса дафтарчаси.

Мазкур сандукни ачиб қарасълар бир аёд беш сомлик кагаз бирлан он бир аёд сбиргательная дафтарча бар екан (ТБГ, 1913, 57).

сезон سيزون < рус. "сезон" - мавсум, фасл.

Петигорскида дávalанмак сезони (фасли) ачилди (С. Фарғ., 1914, 12); Сезон ахиринда расчот вә атчот сорашиб... ачя алмақда (С. Фарғ., 1914, 22); Ушбу йилда сезон (мавсум) ҳар йилдагадан илгарирақ келди (С. Фарғ., 1914, 53).

сейалка سەيلىكە < рус. "сеялка" - сеялка.

Чигитни радлаб сефадурган сейалка деган машинани тишлиги бардур (Дехқон, 1915, 3, 5).

секретар سەكرەتار < рус. "секретарь, котиб".

Мана бу жанаб секретар афанди биләдиләр (Хамза, МА, 10); Секретар Поколуфни уйазднай судийа киламан (ТБГ, 1870, 1); Абдусаттар Абдулғаффар оглига губерниски секретар чин (мансаб) марҳамат қилибдурлар (ТБГ, 1892, 29); Андин сонгра, ошәл архийологически жаманинг секретари муддат бир йил ичинда болган мажлис вә анинг ичинда байан қилинган вақеатларни окуди (ТБГ, 1898, 49); Мазкур жаманинг секретари Барис Петравич торадан сорасалар боладур (ТБГ, 1902, 33); Ҳазирдан тажриба (фрактика) учун Ташканд судебний палатасига котиб (секретар) вәзифасини ада қилиб турадурган болди (С. Фарғ., 1915, 121).

секретарлик سەكرەتارىلىك < рус. "должность, положение секретаря; секретарские обязанности" - секретарлик.

Ошәл тариқадә бир чиланни секретарликка беш йиллик қилиб сайлар еканлар (Тар., 1906, 16); Хоқанд бержасининг секретарлигини киришган екан (С. Турк., 1914, 3); Секретарлиқта Мусабекуф афанди сайланди (С. Турк., 1914, 21).

сексийа سەكсийە < рус. "секция" - секция.

Иккинчи кун праграммадаги масәлаларга айрим сексийа (шу"ба")лар йасалди (Кенгаш, 1917, 10).

семинарийа سەمينارىيە < рус. "семинария" - семинария (урта махсус мактаб).

Семинарийа нам мадраса (ТБГ, 1879, 17); Савдагарлар семинарийа мадрасасини кундузи бир саатгача корса боладур (ТБГ, 1892, 32); Мазкур семинарийада окуб тамам қилалмадим, чунки кәсал болуб семинарийадин чиқаб қалдим (ТБГ, 1893, 26); Семинарийа деган мадрасада оқийдурган талиблар учун (Ҳаливкин, Тк, 1); Таажуб емәсдурким, семинарийа=мадрасада байан болган дәрсләр ул жанабга кәдрақ мағруб болубдур (ТБГ, 1898, 37); Гимназийа ва семинарийа=

шанба кунидә Ташкәнд шәһридә... алаҳидә сайру тәмашаләр вә хәм латарийа ойини боладур (ТВГ, 1897, 35); Хадирбай огли билан Рисаләтбиби... ишләри 10=нчи сентабирдә ... мәхкәмәгә тапшурилди (Қози рапортлари, 233); Бақий қалган 174 сомни мәнтә бермақләри-ни умид қиләман, деб 1912=нчи йилидә, сентабирни 12=нчи кунидә (САД, 34).

сентралний камитет سينترالى كاميته < рус. "центральный комитет" - марказий комитет.

24=нчи июлдә Фравинтсийа дилигатләрини иштиракләри илә Чигидзенинг тәхти райасәтиндә совет салдат вә рәбачиләрининг сентралний камитети болди (Турон, 1917, II).

серб سيرب < рус. "серб" - серб.

Булгарләрининг сербләргә хужум қилмақ плани илгаридиң хазирланган экан (ТВГ, 1913, 51).

серк // серк سيرك ~ тисерк // тисерк سيرك ~ тисеркә تيسيركه ~ серкә سيركه
серук سيروك серукханә سيروك خانه ~ тисеркханә تيسيرك خانه
 ~ серк ойунханәси سيرك اويون خانه سي ~ тисерк деган тәмашаханә تيسيرك دغان تاماشا خانه
 ~ серк, йә"ни ат тисерк=тәмаша تيسيرك تماشا ديگان تماشا خانه
ойуни سيرك тисеркә, йә"ни ат ойунләрини корсатадур-ган тийатирханә تيسيرك < рус. "цирк"
 - цирк.

Ул шәһәрдә мен музей имарәтләригә вә хәм тисерк деган тәмашаханәләргә кириб, әндә гәләти тәмашаләрни кордим (ТВГ, 1888, 5); Вә әндиң серкә деган тәмашагә бариб тәәжубләр қилдук вә ойунләри-ни кордук (ТВГ, 1895, 23); Чинанчи Петирбург шәһридә боладурган тисерк, йә"ни ат ойунханәсигә 23=нчи йәнвардә бир нечә хурмәтлик депутатләрни хурмәтлик Лякушин (Лыкошин) торә баш болиб алиб бардиләр (ТВГ, 1895, 42); Ташкәнд шәһридә сур намлик тисерк, йә"ни ат ойунләрини корсатадурган тийатирханәдә хәр қайу мәртәбә ни-хайәтдә йәхши ойунләрни корсатадур (ТВГ, 1898, 10); ... вә хах серк ойунханәси... (ТВГ, 1903, II); Адамләр нихайәти коп әдәд мәзкур тисерк=тәмашагә бариб тисерк егәсигә коп фәйдә келтурубдур (ТВГ, 1905, 28); Тисеркханәдә бир нечә йолбәрс бирлан тисерк егәси ойун қилган вәқтдә мәзкур йолбәрс қәфәс ичигә кириб йиқилибдур (ТВГ, 1906, 57); Бу раст, чунки бизнинг балә=чәқәмиз ошәл кундә серукдә едиләр (Туж., 1907, 10); Фуқараләр ошәл кундә мәзкур бағдә хәм серукханәдә еди (Туж., 1907, 10); 1915=нчи йилдә 7 йәнвардә Хоқәнддә серк (ат ойуни) боладур (С.Фарг., 1915, 100).

серк ойунләри سيرك اويونلاري < рус. "церковные представления" - цирк уйинләри, цирк томшалари.

Икки жәйдә серк ойунләри, адамләр тушадурган каруселләр, он бир әдәд хәр хил намлик ойунләр болиб турубдур (ТВГ, 1911, 67).

серкчи // сиркчи سيركچي < рус. "циркач" - циркчи, цирк артисти.

Ойунчи вә серкчи вә бәчә вә айалләрдин хәр уч=торт кундә йәнгиләри келиб турар еди (ТВГ, 1913, 47).

сибир سير ~ сибир жәзаси سير جزاسي < рус. "Сибирь" (место ссыл-

уҳайствавай сайазд қазиларидан илтимас қилибдур (ТБГ, 1904, 27); Сайазга нарази болганлар акружнай соднинг прукраарига барадур (ТБГ, 1905, 37); Сийазд қазилари, йаъни народнай содйалар (Тар., 1906, 6); Самарқанд сийазд-ҳамийат қазиларига алалхусус жанаб қазии мулла Бақата арзи ташаккур қилинур (Ойна, 1914, 24, 371); Сийезд қазиларининг берган гуваҳнамаларига бина қойуб, уйезд ҳакимининг берган гуваҳнамасини мәнзур қилмақ керакдур (ССН, 7); Сийездга келмаган... қазии ва йа бей, уйезд ҳакимининг амри билан он сом иштарофга гирифтар боладир (ССН, 9); Нарази болуб берган аризасини ҳурматлик шахар ҳакими 1912-нчи йилда 2446-нчи рақамда сийазга тапшурганлар (САД, 8, 13).

сийаз мажлиси سیاز مجلسی ~ сийазд мажлиси سیازد مجلسی ~ сийезд мажлиси سیزد مجلسی
 < рус. (эск.) "заседание съезда" (казиев, т.е. туземных народных судов) - қозилар анжумани (ҳакими)нинг маслаҳат мажлиси. Ташканд шахри қазиларининг сийезд мажлиси (ТБГ, 1884, 46); Ушбу ишларни... сийаз мажлисида айтувдурларки... (ТБГ, 1892, 34); Ҳазирги сийазд мажлиси лағви қилиниб, натаман ҳукмлар... вилайат мажлисига тапширулмағи керак (Ойна, 1913, 10, 251); Бир неча ула-маларни сийаз мажлисларига ҳазир айлаб, аларни фатвалари бирла ҳукм шарий қилсалар екан (САД, 25, 50).

сийазбаша سیاز قاضی صوری ~ сийаз қазилари садришини
 < рус. "председательствующий, председатель съезда туземных судей"
 - қозилар анжумани (ҳакими)нинг раиси.
 Неча йиллар сийазбаша болубан,
 Йана болган еди қайнарга қазии
 (Завқий, ТА, 51);

Ташканд шахрини ҳурматлик ҳакими жанабларига Ташканд сийаз қазилари садришинидан рапорт (Қози рапортлари, I).

сийасат سیاست < рус. "политика" - сиёсат.
 Туркийанинг ҳазирга қадар тутқан сийасати (палитикаси) ози учун зарарли ва Русийа учун файдасиз болди (С.Фарғ., 1914, II); Шунинчун билмақ керакки, бул дин маҳарабаси емас, сийасат маҳарабасидур (Ойна, 1914, 3, 67).

сийасат сози سیاست سوزی < рус. "нота" (дипл.) - нота.
 Иапунийа Американинг ноти (сийасат сози)ни бежаваб қалдурибдур (С.Фарғ., 1915, 123).

сийасий^I سیاسی < рус. "политик" - сиёсий арбоб, сиёсатдон.
 Рус сийасийлари Бухаристда шундай елан етибдурлар (Сам., 1913, 30).

сийасий² سیاسی < рус. "политический" - сиёсий.
 (Улар) бутун Росийага йер ҳам еркинлик сорарлар, сийасий озгарувларини талло етарлар (Тар., 1906, 4); Сийасий айбликлар (Тар., 1906, 13); кечаси турмадин икки нафар сийасий банди, торт нафар уғалавной бандилар қачибдурлар (Туж., 1907, 4); Турк вакили Га-либқамалбек ила бирлашуб турк-йунан муаҳадасини йазиб имза етарлар ва икки мамлекат арасида сийасий мунасабат башлатурлар (Сам.,

1913,31); Бу ташкилатларнинг ҳеч бири сийасий (политический) болмас (Турон, 1917, 1).

сийасий анг سیاسی آنگ < рус. "политическое сознание" - сийасий онг.

Мана бу кун Сямарқанд халқининг сийасий анг лари тоғрисида бир фикр алган болурмиз (Хур., 1917, 37).

сийасий кураш سیاسی کوراش < рус. "политическая борьба" - сийасий кураш.

Жам"ийатлар йасадиқ, бузулди, сийасий курашларга киришдик, йиқилдик (Хур., 1917, 34); Бу думâ ҳақиқатан бир сийасий кураш майданидурки, ҳар миллат ва ҳар фирқанинг сийасит қаҳраманлари оз миллат ва фирқаларининг ҳуқуқини арттирмақ хусусида кучлари бариҷа башқалар илан тартишурлар (Турон, 1917, 8).

сийасий мухтариёт سیاسی مختاریت < рус. "федерация" - федерация.

Федиратсийâ (сийасий мухтариёт) асосларини тузиш... ҳам навбәтдаги муҳим масаладур (Кенгаш, 1917, 8).

сийасий мухтариётчилар سیاسی مختاریتچیلر < рус. "федералисты" - федералистлар.

Федиралистлар (сийасий мухтариётчилар) сийездга иштирак учун Кийуфта... йубарилди (Кенгаш, 1917, 8).

сийасий шиар سیاسی شعار < рус. "политический лозунг" - сийасий шиор.

Мамлакатда усули идара алмашинув ила асрларча қарâ куч астинда қапланиб йатқан сийасий шиарлар (лозунглар) майданга атилди (Наж., 1917, 10).

сийасийâ талаб سیاسیہ طلب < рус. "политические требования" - сийасий талаб.

Бул партиянинг сийасийâ талаби 17-нчи октабирдаги алий манифестда ва"да қилинганларни, ҳукуматларларни орнига келтурмақларини сорайдурлар (Тар., 1906, 14).

сийезд سیاز ~ сийаз سیازد ~ сийезд سیازد < рус. "съезд" - съезд, қурултой.

Ҳар икки улазнинг ҳақимлари мазкур сийазга ҳазир болган едилар (ТВГ, 1900, 27); Бул хусусда фукараларнинг инабәтлик адамларини чакириб, жам қилиб, сийазд бәрпа қилган едим (Тар., 1906, 8); Петирбургда 15 кун давам еткан мусулман исийезди тубандаги тилақ (арзу)ларни байан етубдур (С. Фарг., 1914, 38); Ҳар хил жам"ийатлари вакилларининг йиғини (сийаз) қилмаққа рухсат алибдурлар (С. Фарг., 1914, 91); Кандидатлар та"йин қилу учун йасалган исийездларимиз ҳеч бир нәтижа бермади (Эл бай., 1917, 8).

сиқунда سیکوندا < рус. "секунда" - секунд.

Минута бир дақиқа ва сиқунда бир санийадур (МС, 1907, 124).

силаҳлик سلاحلیک < рус. "вооруженный" - қуролланган. Силаҳлик кишиләр почта вагонини талаб, ақчаларини алиб кетди (Хурш., 1906, 1).

сим қақмақ سیم قاقماق < рус. "телеграфировать" - телеграф (телеграмма) бермоқ.

Ушбу мазмунда қақди сим хожайин
(Муқимий, ДМ, 103).

симсиз тилиграф سیمسوز تیلیگراف ~ симсиз тилграф سیمسوز تیلیگراف ~ симсиз тил-

граф سیمسز تیلگراف < рус. "радиотелеграф" – радиотелеграф.

Симсиз хавадә тилграф йургузди илму фән илән (Үзб.ад., 309); Симсиз тилграфга охшаш ушбу вәкәтдә йәнә бир әләмәт тәәжжублик... (ТВГ, 1912, 86); Ҳазир дуняда 1100 сабит симсиз тилграф сәнәлмақдә (Ойна, 1914, 1, 21).

симсиз тилифон سیمسز تیلیفون < рус. "радиотелефон" – радиотелефон.

Симсиз тилифон илә 1200 чәқирим мәсафәтдән сойләшмәк мүмкин болубдур (Сам., 1913, 5); Илгәри симсиз тилифон илә фәқәт 45 чәқиримдән сойләшмақнинг мүмкинлиги тәҗрибә илә билинган екан (Ойна, 1913, 35, 844).

синағ سیناغ < рус. "испытания, экзамен" – сивов, имтихон.

Буқун Ҳәмаәт учун биринчи синағ (имтихан) сайлав кунидир (Хур., 1917, 37).

синатофон // синатофун سینا توفون < рус. "синетофон" – синетофон (овозли кинонинг Элиссон томонидан ихтиро қилинган дастлабки варианты). Мәшхур мухтәрә "Эдиссон" синатофон исминдә йәнги бир синатотграф иҗад қилубдур (Ойна, 1914, 3, 98); Бу синатофон сурат корсәтган әснасидә тәбий тавушләри вә ҳәқиқий мусиқий сәдаләрни өшитируп (Ойна, 1914, 3, 98).

синиматограф سیناماتوغراف ~ синаматограф سینما توغراف < рус. (эск.) "синематограф" (кинематограф) – кинематограф (кинотеатр ва аппарати).

Тәсәввур қилиб болмайдурган ҳикмәт вә сән"әт билан ... синиматотграф вә грамафон... пәйда болган (ТВГ, 1897, 23); Мәзкур тәмаша бағдә Истанбулдән келган пәхләванләр кураши вә синиматотграф тәмашаси... боләр емиш (ТВГ, 1908, 56); Йәхүдийләр тәрәфидән синиматотграфлар ачилиб... корсатилур (Ойна, 1913, 42, 1003).

синф // синиф سینف ~ сиф < рус. "группа; союз; класс" – гурух, тоифа; иттифок; синф.

Тәрәққий қилган вә йа енди тәрәққий қилгучи милләтләрнинг әхвалигә диққәт қилинса, мәзкур икки синф мухтәрәм уләма вә әғниәләрни оз милләтләригә соз вәәқчә илә хизмәт етканләри фәвран захир олур (Сам., 1913, 31); Иерли хәлқнинг йашрақ вә англирақ синифләри (С.Турк., 1917, 1); Ҳәр хил фирқә вә синиф нәмайәндәләри (Турк эли, 1917, 1).

сипариш سپارش ~ сифарिश سيفاريس ~ сифарिश=заказ سپارش زاکاز < рус. "заказ" – букртма, заказ.

Мина карханәсига йәрим миллион мина-кемәләрни тешгучи әсбаб сипариш қилинибдур (Ойна, 1913, 10, 284); Закаәз, йә"ни (сипариш) қабул қилинадур (С.Фарғ., 1914, 66); Гирманийәгә торт отханә (паравоз) сифарिश=заказ қилган, ҳазир хәбәр келганки, отханә шул шәрт илән тафшириладур (С.Фарғ., 1915, 117).

сипаҳийлик سپاهيک < рус. "служба в войске" – сипоҳийлик.

Сипаҳийлик ишигә маҳир еркән,

Коп ишләр дағи әндян захир еркән

(Фурқат, ТВГ, 1891, 44; ТА, П, 34);

Сипахийлик Суваруф тарк етти,
Бар ерди ози қишлақиға кетти

(Фуркат, ТБГ, 1891, 44; ТА, II, 35).

сифир

سفر < рус. "цифра" - рақам; ноль.

Озларининг Русийа сифирини биладурган мирзаларига... коп ишанмай, озлари кориб, билиб турадурлар (ТБГ, 1911, 43); Хусусан, му- сулманийа мансабдар адамлар Русийа мамлакатиға табе" болганиға қирқ йилдин копрак болуб, падшахлик забани ва хатини ва сифирля- рини билмак албатта лазим ва лабатдур (ТБГ, 1911, 43).

Скандар

سكندر < рус. "Александр Македонский" - Искандар, Александр Ма- кедонский.

Скандарким, жаханга шах ерди,

Сипах анжум, фалак хиргах ерди

(Фуркат, ТБГ, 1890, 19; ТА, II, 7).

скарлатина

سكارلاتينه < рус. "скарлатина" - скарлатина, қизилча.

Ташканд шахрида ушбу кунларда скарлатина намлик касал пайда бо- лубдур (ТБГ, 1898, 42).

скамейка

سكهمكه < рус. "скамейка" - скамейка.

Кочанинг нариги йузидә (скамейка)дә олтурган ахбабимга козим туш- ди (С. Фарғ., 1915, 116).

скрипка

سكريبكا ~ скрибка < рус. "скрипка" - скрипка.

Ушбу издихамда ва мамаликлар хузурларинда танча туруб, қолига скрипкани алиб ва бир зайфа сәнтурга мутасадди болуб ҳар иккиси нағаматларини жор қилиб, чунан машқ қилдиларким... (ТБГ, 1894, 2); Шал вақтда райал асбаби ва скрибка асбаби ва йанә бир йанги асбаб илан уч тора нағма чалибдурлар (ТБГ, 1899, 42).

славяндар

سلاوانر < рус. "славяне" - славяндар, славян халқлари.

Славяндар коп камбағал ердилар, либасларини ҳар хил ҳайванлар- нинг терисидә: қилар ердилар (МС, 1903, 96); Ҳамма жамаи славяни бир қилиб, бир улуг киназ сайламакга ва анга итаат қилмакга ва шул ҳукмга ҳаммалари рази болдилар (МС, 1903, 98).

смет

اسمته ~ исмета < рус. "смета" - смета.

Йазган нарсаларнинг ҳамасига ва йа мазкур сметга йазилган нарсә- ларни ба"зисига озига болак алаҳидә савда қилинса боладур (ТБГ, 1894, 25); Мазкур падратни алмакни хахлаган адамлар смет бойинча йазган нарсаларнинг ҳамасига ва йа мазкур сметга йазилган нарсә- ларни ба"зисига озига болак алаҳидә савда қилинса боладур (ТБГ, 1897, 26); Та"йин болган тақсимчилар мажлиси шахарларга бул та- рикә тақсим ва исмета қилибдурлар (Тар., 1906, 1); Оз уйига ози ижарага олтурган ва озининг берадурган исмета ақчасига пени де- ган иштарафни толайдурган адамлар киралмайдур (ТБГ, 1906, 47); Курсга оид дарамад ҳисоби (исметаси) арз қилинур курс учун 3340 сом ақча кераклиги англашиладур (Кенгаш, 1917, 6).

сод // суд

سود ~ сод < рус. "суд" - суд.

Туркистан вилайятида жарий болуб турган икки наъ" сод бардур (ТБГ, 1891, 19); Жаанаби сод чиланлари баланд даражадаги ақл ва

фарасатлари илан... (ТБГ, 1902, 17); Салдатни содга чакирдилар (МС, 1903, 45); Ахири мужик аччиғланиб сотга салдатни устидин ариза бериб, андин коп пул талаб қилди (МС, 1903, 45); Сод бирлан сора-либ, сод хукми бойинча хабс болмагин талаб қиладур (Тар., 1906, 7); Хукуматдарлар мазкур фуқараларнинг ҳеч бирини сод хукмисиз маҳбус қилмағайлар (Тар., 1906, 9); Сод (хукм) икки айча давам етар екан (С. Фарг., 1914, 22).

сод башлиги صود باشليغي < рус. "судья" - судья.

Сод башлиги нимата мунча кеч қалдинг деб андин соради (МС, 1903, 45).

сод мажлиси صود مجلسي < рус. "судебное заседание" - суд мажлиси.

Туркистандаги сод мажлисларини ҳар ким билурки, бир раис ва икки а "задан ибаратдур (Сам., 1913, 43).

сод маҳкамаси صود محكمه سي < рус. "суд" (здание) - суд, суд маҳкамаси.

Хурматлик прокурор сод маҳкамаларининг мутасаддилари. Ушбу хукми мустаҳкам айлабдурлар (Тар., 1906, 11); Аризаларини... сод маҳкамасига тапшурурлар (Дума, 5).

сода سودا < рус. "сода" - сода.

Глитсирин кучлик ва коп ачитаду, сода коп ачитмайдур (ТБГ, 1892, 5).

сол сатсийалистлар фирқаси سول سائسيالستلار فرقه سي < рус. "партия левых социалистов" - сўл социалистлар партияси.

Кабинет ташкил қилиниб еди, лакин сол сатсийалистлар фирқаси тарафидан унга коп тавуш ила иланчсизлик байан етилди (С. Турк., 1914, 38).

солкавай سولكاوای < рус. "целковый" - сўлкавой, бир сўмлик (танга пул).

Кетмиш минг солкавай марҳамат қилиб бағишладилар (ТБГ, 1870, 1); Ахчаданнинг ичидә 15 солкавай ва йана 9 солкавай кирк тийинлик патта бар екан (ТБГ, 1871, 6); Ҳар айга 10 солкавай тайин айладилар (ТБГ, 1873, 6).

ссм صوم ~ سوم < рус. "рубль" - сўм.

Қойу қол дума буйруқ қилса тора,

Адурлар иштараб уч ссм жора

(Муқимий, АГ, II, 158);

Бухара ифаги 175 сомдин те 180 сомгача... (ТБГ, 1871, 4); Бир ссм-лик ижаралар ақалли торт сомга алинадурган болгандур (ТБГ, 1904, 36); Кетимхана файдасига бир минг сом хад"ийа қилибдурлар (ТБГ, 1911, 38).

сомка // сумка صومكة < рус. "сумка" - сумка.

Ошал йердаги орманларда палисалар бир данә сомка тапмишлар (Тар., 1906, 16); Гимназга бариб окуйдурган бир орусийа баласи аркасинда сомкаси ила йоқаридин тайиб йиқилиб, ҳаммаси лейга булганиб йиғлаб=йиғлаб жонаб кетди (Туж., 1907, 10); Чунончи, дурбин, сомка, шафқа, балта, пичак, теша, икки ақад сандукда оқларни алиб, пул хазинасинә кирдим (Робинзон, 15).

рафиндан гарқ болгандур (Хур., 1917, 3).

сув кесими سو كيسي < рус. "тоннаж" - тоннаж.

Ушбу уч ай ичиндә алманлар Ўнанистаннинг 17 параходини гарқ қилгандурларким, аларнинг сув кесими 57 минг тон болиб, баҳаси 40 миллионга йақиндур (Хур., 1917, 3).

сув машинәси سو ماشينه سي < рус. "пожарный насос" - ўт ўчиргич насос.

Пайда болган ортларни очурмақ учун беш йуз йитмиш алти киши та"йин қилингандур. Ва ортларни очурмақ учун қирқ бир катта сув машинәси ва бир йуз он беш кичкинә машинәлар бардур (ТВГ, 1884, 42).

сув падшаси سو پادشاسي < рус. "русалка" - сув париси.

Мужикнинг йиғлаганини сув падшаси ешитди ва унинг мужикга рәҳми келди (МС, 1903, 24).

сув салдати سو سالاتي < рус. "матрос" - матрос.

Тортинчи флотский экипажнинг (матрослари) сув салдатлари (Тар., 1906, II).

сув фантани سو فانتاني < рус. "фонтан" - фонтан.

Атрафи чирайлик бақча болиб, дарахтлар арасидә... сув фантанлари (машинә булаглар) бар (Кенгаш, 1917, II).

суварә سواري < рус. "всадник, конник, кавале-рист" - суворий.

Ҳамидийә сувариси мингбаши Машхуруф (Ойна, 1913, 10, 261); 16 полк пийадә, 9 полк суварә, 6 полк топчи турк аскарлари йубармақлигини зарур корибдур (Ойна, 1913, 26, 491).

суд سود ~ سوود - қ. сод.

суд маҳкамәси سوود محكمه سي - қ. сод маҳкамәси.

судебний палата سوود ييني سوود ييني پالاته ~ судебний палата سوود ييني پالاته

судебнай палата سوود ييني پالاته ~ судебнай палата سوود ييني پالاته < рус. (эск.) "судебная палата" - суд палатаси (инкилобгача округ судлари устидан назорат қилиб турган олий суд муассасаси).

Улуғ гинираллар ва судебнай палата ва ҳам сод маҳкамәнинг башлуқлари ва прокурорлари (ТВГ, 1902, 22); Ҳаркуф шаҳридаги судебнай палатага чиланлик мансабига тайинландур (ТВГ, 1902, 34); Судебний палатда қилинмиш ҳукми бойинча... (Тар., 1906, 2); Шайад судебний палата каби улуғ маҳкамә бойла сарих хилаф шариат болган фатва бойинча тафтишсиз ҳукм қилмасә керәк (ТВГ, 1909, 6); Акружнай судларни устидан қарайдурган судебний палат... (Ойна, 1913, 5, 107); Мухаммадраҳимбай жанабларини судебний палата маҳкамәйи таъмизда ишлари корилиб, айбсизликга қарар тапилди (Ойна, 1915, 10, 266).

судебний пристуф سوود ييني بريستوف ~ судебнай пристав سوود ييني بريستوف

< рус. "судебный пристав" - суд ижрочиси.

Ташканднинг судебнай пристаи (ТВГ, 1875, 3); Судебний пристуф (ТВГ, 1877, 14); Шул аснада судебний пристуф ила бир палиска кияр (Туж., 1914, 45).

судйә سوود ييني سوود ييني سوود ييني < рус. "судья" - судья.

Мен қувәрмән, ул қачар, емди чаритди, нәйләйин,
Судйәсиғә әрз етәрмән: "Дад, қоймәс, пәшмәләр!".

(Муқимий, АТ, II, 83);

Секретар Покалуфни уйазнай судйә қиламан (ТБГ, 1870, I); Ташкәнд шәхрининг судйәсини(нг) хукмиғә рази болмай берган әрзәси мәзкур кундә сораладур (ТБГ, 1877, 6); Ҳасил ул ким, судйәнинг хукмиғә нарази болганда әризәни икки нусхәғә тәхрир қилиб бериләдур(ТБГ, 1882, 7); Ғәрмайишимнинг учинчи мәсәләсини мәнсуғ қилиб... судйәнинг қолидин алмақғә әмр қилдим (ТБГ, 1892, 30); Мәсәлән, судйәләр раст хукм қиләалмай, наинсағлик илан хукм қилур едиләр (ТБГ, 1913, 15); Дәвамни тийишли русийә судйәләрида қилурмән (САД, 7, 12).

сужәт

سورت < рус. "сюжет" - сюжет.

Драмма ойналуб битқач, сәхнәдә чапанлар турмушиндән сужәт алинуб тәртиб қилинган (С.Турк., 1914, 54).

сумкә

صومكە - қ. сомка.

супирфәсфәт

سوپيرفاسفات < рус. "суперфосфат" - суперфосфат (җит).

(Бир батмән йергә)... двайнай супирфәсфәт деган дару қошуб салиб гозәни емақ керәк (Дехқон, 1915, 3, 3).

сурәт

صورت < рус. "картинка, фотоснимок; портрет; кинокартина" - сурәт; портрет; кинокартина.

Бә хәм Пушкин шайрни(нг) сурәтларини қилиб қойбурлар (ТБГ, 1899, 44); Цавлодар синематаграфидә "Мухәммәд җәннәти" деган бир сурәт корсәтмәкчи еканлар, анна 40-50 мусулманлар имза қилиб, уйәзд хакимигә муражәәт етуб, мәзкур сурәтнинг корсәтишни мән" қилдирубурлар (Сам., 1913, 34).

сурәтгәр

صورتگار - қ. сурәтчи.

сурәти куррә

صورت گير < рус. "глобус" - глобус.

Сурәти куррә айлантурулган вақтдә әнинг устидәги иқлим вә мәмләкәт вә җашқаләр дәрия гах йаруғ вә гах қарангу болуб тұрадур (ТБГ, 1889, 41).

сурәтханә

صورتخانه < рус. "фотография" - фотография (сурат оладиган ишхона).

Шивәханә вә сурәтханә ваҳидин аҳали җәнәби Валиғә вә шәхәр мәхкәмәсиғә ружу" етсәләр боләдур (Сам., 1913, 26); Мусулман бирәдәрләримизнинг мусулман сурәтханәсиндә келишләри мәржудур (Сам., 1913, 41).

сурәтчи

صورتگار < рус. "фотограф" - фотограф.

Бир мәртәбә мәзкур сурәтгәр ундин сорабдур (ТБГ, 1900, 20); Думәнинг әввәлги мәжлисидин сурәт тушуруб алмақкә, енг махир сурәтчиғә заказ қилмақкә иттифәк қилибурлар (Тар., 1906, 7).

суруг

сурок // сурог < рус. "срок" - мухләт

сурوک // сурог < рус. "срок" - мухләт.

Демәнг ушбу сөзләрни сиз отрук,

Стиз икки айғә алишди сурук

(Муқимий, АТ, II, 22);

Ушбу муддат суружни учдан бир хиссәгә қисқартуб... (ТБГ, 1884, 19); Хизмәтләрини суруғләри битиб... (ТБГ, 1896, 35); Бир ай суруг = мухлат ичинда думәгә жәваб бермақләри лазим екан (Тар., 1906, 16); Агәрчи кантрактдә иш тамам қилмақгә мухлати=суруги тә"йин болған болсә=дә, әмма бу суруг=мухлатни рияйә қилмаған фурсәтдә шәхәргә ихтияр берилубдур (Туж., 1907, 1); Пулләрини толәнмағи хусусидә суруг, йә"ни мухлат илан кейинчалик берибдурләр (Туж., 1907, 2).

суткә صوتکه - ك, صوتکه ~ صوتکه.

суфийор // суфийур سوفیور < рус. "суфлёр" - суфлёр.

Режиссор Байзидиски, суфийор Қудратилла Йунусуф едиләр (С.Турк., 1914, 54).

сухари سوخاری ~ сухари нан سوخاری نان < рус. "сухарь" - сухари.

Орусийә әскәри учун 544 пуд сухари нан (ТБГ, 1879, 19); Әскәр учун 80 четверт сок, 400 четверт сухари, 600 четверт әрфә йә сули (ТБГ, 1880, 18); Нанни қуритуб (сухари) қилуб алмақ йәхшидур (С. Фарг., 1914, 35).

сухбат مصبت < рус. "беседа" - сухбат.

Сухбат йеримиз болди номир, ресторанлар

(Авлоний, МШ, I, 14);

Тәнавул әйләб бир=икки истақан ичиб, сухбатни тамам қилиб, жайләридин турдиләр (ТБГ, 1909, 50).

T

тавар طوار < рус. "товар" - товар, мол, газлама.

Мәзкур йәрмәнкә вә газләмә таварнинг хәридарләри отған йилгә қийас қилғандә азғина болубдур (ТБГ, 1894, 29); Фәрәнгистан мал=ақнасиягә қарағандә русийә тавар вә мәтаидин бизләргә мәнфәят копрақ йетадур (ТБГ, 1895, 44); Мал вә таварләргә голанған пулләр (Тар., 1906, 3); Чунанчи мәшхәд вилайәтидә бул мал таварләрни тамами сәвдәси Русийәгә та"е әрмәнләр қолидәдур (Тар., 1906, 8); Чума ағриқләри болуб турғани сәбәбидин Мисргә келәдурған тавар (малләр), трантин қилинар екан (С. Фарг., 1914, 34).

таварний вагон تاوارنای واگون ~ таварнай вагон < рус. "товарный вагон" - юк вагоны.

Вагонләр арасидә бир әдәд вә йаки икки әдәд таварнай вагон болсун (ТБГ, 1906, 66); Таварний вагон (С. Фарг., 1914, 1).

таварний пайизд تاوارنای آتش عرابه ~ таварнай атәш әрабә < рус. "товарный поезд" - юк поезди.

Таварнай атәш әрабәгә олтурәдурған адәмләр 4=нчи класгә олтурсә керәк (Тар., 1906, 3); Йолчи пайизди таварний (йук) пайизди билан урунубдур (С. Фарг., 1914, 22).

тавуш طاووش < рус. "голос; голосование" - овоз; овоз бериш; овозга қуйиш.

Тавушгә салинған ба"зи мәсәләләр (С.Турк., 1914, 5); Коп тавуш

плә шансизлик байан етилди (С.Турк., 1914, 18); Ҳукумати муваққәтә сизнинг хазирги сәдангизни кутаду; Һукумати муваққәт миллий, диний ишларда ҳәр қайси дин вә милләтни озини тавушига кулак салмакни әсос тутадур (Ҳур., 1917, II); Мусулман хатин-кизларини- (нг) тилларини тутган, әларни қаттиқ қисиб турган, әларнинг фиркларининг тәрәққийләринә мане" болган жәхаләтгә қарши тавуш котариш керак (Наж., 1917, 9); Шунинг учундә мусулманләр тавушларин йоқатмасқа, еру ҳам хатияләр қатушаргә керәкдур (Эл бай., 1917, I); Испискаларгә берилган тавушларнинг миқдаригә мутәнәсиб сурәт- да ҳисабланиб болиңур (Дума, II).

тавушли ә "زالیق تاوشل اعضالىق < рус. "член с решающим голосом" – ҳал қилувчи овозга эга бўлган аъзо.

Аҳмәд әфәндиини саркатиб муавинлигиндә ҳамдә шораи исламнинг тавушли ә "залиғигә" умумий мәжлис бир ағиздән қабул етди (Наж., 1917, 8).

тай تای < рус. "төк" – той.

Каракол бу йил учун 10 минг тай (тук)дән ашиқ келтурулубдур (С. Фарғ., 1914, 44).

таксә تاکسه < рус. "такса" (расценка) – такса, қатый баҳо.

Сз уйимгә қайтиб ердим, таксә гәрчи 70 тийин болсә ҳам мәзкур извашчик мендин I сом 50 тийин алди (ТВГ, 1906, 66); Азбәраи ески куштханадә йанги таксә бирлан мал соймақгә жәваб берадурган иттифақнама чикардиляр (Туж., 1907, I); Фарғанә областной губирнатурининг тәрәфләридән тәсдиқ қилинган бәха (таксә)гә мувафиқ бугдай илан унни сатмақ мумкин емәс (С. Фарғ., 1915, II0); Таксә бәхасига нан бериб турмақдаурлар (Турк эли, 1917, I); Қарарна- мәнинг муҳим маддәләри мәнә шундән ибарәт: "бундән сонгрә кәт"- ий бәха (таксә)ләр бутун битириладур" (Кенгаш, 1917, 9).

тактика تاکتیکه < рус. "тактика" – тактика, хатти-ҳаракат. Сайлав ишлариндә тактика (хатти ҳарәкәт) (Кенгаш, 1917, II).

талибат طالبات < рус. "ученики, школьники" – талабалар, мактаб ўқувчилари.

Русийә мусулманларидән ҳам талибат вә муәллимәләр қабул етиләдур (Сам., 1913, 32).

таможний تاموژنی < рус. "таможня" – божхона.

Фирмәләрни таможний, йә"ни бақ маҳкәмәләридин дахилийә министри- нини иҗазати бойинчә алинган гуваҳнамәләри болмасә қаттиғ мән" вә тәхқиқ қилинсун (Тар., 1906, I).

тансә تانسايوت < рус. "танец" – танца, рақс, ўйин.

Шагирд баләләр... губирнатурининг уйләридә кейин қалиб танпте қилдиляр (ТВГ, 1892, I); Гимназийәнинг оғул вә қиз шагирд балә- ләри танс деган ниҳайәтдә қизиқ ойун вә тәмашани қилиб, саат 3 дә ҳамләри оз вәтәнләригә бәз гәшт қилдиляр (ТВГ, 1898, 9); Ошәл ойуни тәмам болгандин кейин мусулман хатияләри вә ҳам еп-

какләри тансавайт ойунигә тушубдурлар (ТВГ, 1910, 10); Бир адәм айтдики, емди танса боләди деб, ушбу танса деганләри қандай нәрса болур екан деб туруб ердим (ТВГ, 1910, 11).

тануг تانوغ < рус. "свидетель" - гувоҳ, шоҳид.

Тәрихнинг хәр йапрағи муддәанинг ачиқ бир дәлили вә айдин бир тануги (шаҳиди) дир (Хур., 1917, 25).

тапограф تاپوگرافى < рус. "топограф" - топограф.

Йәнә тапографлар (йә"ни илми жуграфийә вә хәндәсә вә нужум вә мәсахәт вә хәй"әт вә нәққош әккаслик) билгучи торәләр (ТВГ, 1895, 36).

таргавай депутат تارگواى دىپوتات < рус. "торговой депутат" - савдо депутати.

Туркистан шәхрининг торговой депутати Мусаәли Әмин оғлигә... (ТВГ, 1892, 12); Шәхрихан базарининг таргавай депутати Хәкимжаннинг Йакубжан исмли бир оғлиләри вә башқаләр (ТВГ, 1916, 30).

тарилкә تارىلكە - қ. тәрилкә.

тарихий жәрәйән تارىخىي جريان < рус. "исторический процесс" - тарихий жараён, тарихий процесс.

Бурундан келган тарихий жәрәйән еллик йиллик орусий идарәси бизнинг тәбиятимизни, кучимизни зәифләтүб, инқилаб туғдурган сәвалләргә жәваб берүгә хәзирликсиз бир халдә қалдирган (Эл бай., 1917, 1).

ташишкә تاشيشله < рус. "насилшик" - ҳаммоллик, юк ташувчилик; ҳам-мол.

Бир киши мәгазингә кирсә (ташишкә) хәммоллик қилиб йурган әвлади=мискинләр ул мәгазин ешикигә он=он башлаб йиғилибдур (Тар., 1906, 4); Шунчә оқуганинг йетәр, пул тап деб (ташишкә) хәммоллик қилдиришни йәхши корурлар (С.Турк., 1914, 52).

тәавун жәм"ийәти تعاون جمعيتى < рус. "общество взаимопомощи, касса взаимопомощи" - ўзаро ёрдам кассаси.

Тәавун жәм"ийәти (Сам., 1913, 31).

тәбәә تبعه < рус. "поданный; поданные" - фуқаро; фуқаролар.

Биз русийә тәбәәси вә гражданимиз... (Ойна, 1913, 13); Қитайдә - хуқумәт тилиграфгә сензур тә"йин етди, душман тәбәәсининг йазувләри текширилуб турадур (Турон, 1917, 2).

тәбиб طبيب < рус. "врач, доктор" - доктор, врач.

Ғәзәли уйазининг тәбиби (ТВГ, 1870, 3); Мархум олмаәсдин он йетти саәт илгәри Йаврупа тәбибләри тәклиф қилинубдур (ТВГ, 1892, 2); Шәхәрдәғи бир нечә тәбибләр илан инжинерләрни мәхбус қилибдурлар (Тар., 1906, 5).

тәбиблик تەبیبىك تەلىم بىرادورگان كەتە مدرسه < рус. "медицинский институт" - медицина институти.

Отган йилләрдә бир нечә қизақийә баләләри Ташкәнд гимназийәсида оқуб хәтм қилиб, Петирбург шәхридә тәбиблик тә"лим берадурган кәттә мәдрәсәгә барибдурлар (ТВГ, 1895, 43).

тәбибханә تەبیب خانە < рус. "лечебница, амбулаторная лечебница, амбула-

тория" – шифохона, амбулатория.

Табобхона бина қилмақ ва анинг тамами харажатлари Сәмәрқанд шаҳрининг шаҳар пулидин боладур (ТБГ, 1885, 35); Мен Ҳоқанд шаҳрида мусулман хатинлари ва балалари оз кәсәлләрини корсатиб ва керак даруларни алиб турмақ учун табобхона ачмаққа рухсәт айләдим (ТБГ, 1887, 23); Шайхавандтаҳур дәҳәсида барпа болингән табобхона ва даваханаларни коруб... (ТБГ, 1892, 22).

таблиғат تبلیغات < рус. "пропаганда" – пропаганда, тарғибот.

Йәпонийәдә ҳам таблиғат ишлари кәмали муваффақийәт илән барибдур (Ойна, 1913, 89).

тавар طوار - қ. тавар.

тә"жилий тилграф تعجيلي تلغراف < рус. "срочная телеграмма" (молния= телеграмма) – тездор телеграмма, молния=телеграмма, шошилич телеграмма.

Йанги Бухара ижрайия қомитәсининг тә"жилий шорасиндә Сәмәрқанддән тә"жилий тилграф илә аскәр чақирилмаққа қарар берилди (Хур., 1917, 5).

тәзкирә تذكرة < рус. "протокол" – протокол.

Мәзкур қарайдурған табоб палитсийә хузурида пуртакол, йә"ни тәзкирә қилиб, мәзкур кәсәл хайванни билатәваққуф закундә корсатган тәртиб илән олдурадур (ТБГ, 1897, 26); Ҳәр қайуларига мунасиб жавабларидән рапуртлар йәзиб ва ҳәр хил ҳадисәләр тоғрисидаң протокол, йә"ни тәзкирә ва әктләр йәзиб... салиқ пулләрни бәқадри аҳвал йәзадур (ТБГ, 1909, 2).

тәзминати ҳарбийә تضمينات حربيه < рус. "контрбуция" – контрбуция.

Балқанлиларга тәзминати ҳарбийә (уруш мусрифи) учун беш пул ҳам бермадиләр (Ойна, 1913, 28, 536).

тәййарә طياره < у.=турк. tayyare (< рус. "аэроплан, самолёт") – аэроплан, самолёт.

Туркийә учун бир тәййарә инша қилмаққа қарар беруб, пул жәм"ламәққа машру" қилубдурләр (Ойна, 1913, 9, 214); Ушбу йил ийун бәшидә йенгил почталарни тәййарә (айруплан) билан йурғузмақ тақрибәләрини қилиб корар екан (С.Фарғ., 1914, 17); Бизнинг топханәмиз Алманийәнинг бир тәййарәсини уруб тушурди (Хур., 1917, 5).

тәййарәчи طياره چي < у.=турк. tayyarece (< рус. "лётчик") – учувчи.

Байрутга... тәййарәчиләр кетибдурләр (Ойна, 1913, 27, 516); Мусин деган тәййарәчи ҳавадә учқанидә машинәсидан йиқилуб тушуб олубдур (С.Фарғ., 1914, 15); Тәййарәчиләрдән Сәлимбек бирлан Кәмалбекнинг... тәййарәлари набуд болуб озлари сағ ва саламәтдурләр (Ойна, 1914, 27, 516).

тәййарәчилик қулуби طياره چيلىك قلوبى < рус. "клуб лётчиков" – учувчилар клуби.

Тәййарәчилик қулубининг призиенти "Анатра", оз сәрмайәларидан тәййарәчиликга махсус мәктәб тә"сис қилубдур (С.Фарғ., 1914, 21).

тәксә تاسه - қ. такса.

тәқауд мәаши تاقاعد معاش < у.=турк. tekaitt maas (< рус. "пенсия") –

пенсия.

Гинирал=майор Ҳашимбекуф кәсәллик сабабли хизмәтдән чиқибдур, әс-кәрий либасдә туриб хәм (пенсийә) тәқауд мәши аладур (Сам., 1913, 32).

тәқвим تقويم < у.=турк. takvim < форс. (< рус. "календарь") - календарь.

Мундән уч йил илгари... Ёран тәқвимләридә ушбу жәхан мухарибәси хусусидә бир коп ишарә вә ифәдаләр бар еди (Хур., 1917, I).

тәқсимнамә تقسيم نامه < рус. "распределение" - тақсимот.

1349=нчи рақәмдәги тәқсимнамә бойинчә тийишли болган мәзкур сәтилган жәйни тәхдиди шулки... (САД, 25, 51).

тәқсимчи تقسيميچي < рус. "распределитель" - тақсимловчи.

Тә"ийн болган тәқсимчиләр мәжлиси шәхәрләргә бул тарикә тақсим вә исметә қилубдурлар (Тар., 1906, I).

тәләбә طلبه < рус. "ученик, учащийся, школьник; студент" - талаба, шо-гирд; студент.

(Истудент) тәләбә формәсиндә бир киши... (Хурш., 1906, 9); 19 йаш-лик бир Серо тәләбәси туғанчә илә вәлиәхдни... атуб олдурубдур (Ойна, 1913, 36, 867); 7 йашдән йигирмәгәчә тәләбә вә талибатләргә қолләриндә онлаб нусхә китаб вә хәр бири сур"әтлик йуруш илә гу-рух=турух мәктәбләргә кетарлар (Сам., 1913, 41).

тәләбнамә طلبنامه < рус. "ультиматум" - ультиматум.

Германийә ҳукүмәти Бәлчиқа қираллиғигә ултиматум (тәләбнамә) тап-шуруб... (Ойна, 1913, 42, 100).

тәлинка تليكة ~ تليكة - қ. тәрилкә.

тәма طماع < рус. "перекупщик, спекулянт" - олибсотар, чайқовчи.

Тәма (алубсатарлар) шу дәрәжәдә инсаф вә намусларин йокатдиләр-ки, гунахларининг дәрәжәсин йалғиз аллах билур (Кенгаш, 1917, 15).

тәмаку تماکو < рус. "табак" - тамаки.

Тәмаку Америкадән кетурулган-табақум исмлик тийахнинг... йәфрақ-ләрига берилган исмдур (Ойна, 1913, I, 18).

тәмаша تماشا < рус. "зрелище, представление; народное гуляние; празд-ник весны" - томоша; сайил.

Йәнги йилни келиши мунасабәти илән шәхримиздә уч кун дәрйә лаби-дә тәмаша (сайил) болар еди (С. Фарғ., 1915, II 2).

тәмашабәг تماشا باغ < рус. "парк" - парк.

Ул иликтричиски деган йаруғ мәзкур тәмашабәгдәги бир нечә жәйдә шишә фанусдек кәттә мүдәввәр шишәләрни асиб қойибдур (ТВГ, 1890, 12); Ташкәнд шәхәр бағидә (тәмашабәгдә) боладурган "виставкә" (серк)ни кориб... (Дехқон, 1915, 4, 8); 22=нчи априлдә қәхрәман Хуррийәт фидайиларининг фәйцәләригә тәмашабәгдә... кинаматограф сурати коргузиләдур (Наж., 1917, 8).

тәмашабин تماشا بين ~ تاماشاچي < рус. "зритель" - томошабин.

Муәттәр бағ сәхни ачилиб гул,

Тәмашабинләр ерди әндә булбул

(Фуркат, ТВГ, 1890, 35; ТА, II, II);

Қисман миллий ва йа йуксәлтма миллий ва созләри у қадәр тез сой-ләмақлиги, тәмашачиләр анләринг на дедикләрини тәмам англамасун-ләр (Хур., 1917, 20).

тәнәззул تنزل < рус. "упадок, регресс" - инқироз, таназзул.

Бу йилләрдә Туркистандә тижарәт вә зираәт ишләри тәнәззул қилиб кейин кетиб турмақдәдур (С.Турк., 1914, 18).

тәнәззулпәрвәр تنزل پرور < рус. "сторонник регресса, регрессист, консерватор" - регресс тарафдори, мухофизакор, қўхнапараст.

Тәрәққийпәрвәр фәқәт порма чапан илә тез=тез йурмак, тәнәззулпәрвәр фәқәт узун чапан илә кәттә сәлләдән ибарәт болсә, хәрғиз мундай емас... чунки тәрәққий деб хәр ким оз жинсидән озиб бариб, оз мәтлубигә тәмам еришуб вә тәмам истифада қилмақни әйтилур. Ағәр оз мәтлубигә әсла еришмасә, ани тәнәззулпәрвәр дейилур (Наж., 1917, 17).

танәфғус تنفيس < рус. "перерыв; антракт" - танәфғус; антракт.

Тәнәфғус (С.Турк., 1915, 16); Хәр йуз вәкилләри озара англашуб, вәкилләр тә"йин етуб бермақләри учун танәфғус е"лан етилди (Эл бай., 1917, 8).

тәнзимат تنظيمات < у.=турк. tanzimat (< рус. "проект; реформа")-лойиха; ислох.

Вәхабуф жанабләри почтә план менинг намингә ирсал қилган мәктуб вә хәм тәнзимат (прайект)ләрини... ушбу гәзиттә басдирамән(Тар., 1906, 5).

тәрәққий ترقي < рус. "прогресс, подъем" - тараққий, оксалиш, прогресс.

Илддән озгә йоқлар бизгә йолдаш,

Тәрәққийгә алиб бармақгә йолдаш

(Хамза, ЕА, 1914, 18);

Йухләмә коп озбек әсри тәрәққий вақтидә

(Хамза, МШ, 1916, 7);

Тәрәққий йолина йурмиш йәврүпадин сен ибрәт ал,

Фунуну илми йапуну Амрқадин сен ибрәт ал

(Авлоний, МШ, I, 19);

Хәр заман учун әсбаби ислах вә тәрәққий вә ианат башқадур (Сам., 1913, 31); Мен ким Мәхмудхожа Бехбудий йигирмә йилдан бери хәрәкәт етамәнким, тәрәққий пайда болсин, муни сизләр хәм билурсизки, он вә йигирмә нафәр илә тәрәққий болмади (Хур., 1917, 10).

тәрәққийпәрвәр ترقي پرور < рус. "сторонник прогресса, новатор; прогрессивный" - тараққийпәрвар.

Тәрәққийпәрвәр фәқәт порма чапан илә тез=тез йурмак, тәнәззулпәрвәр фәқәт узун чапан илә кәттә сәлләдән ибарәт болсә, хәрғиз мундақ емас... чунки тәрәққийпәрвәр деб хәр ким оз жинсидән озуб баруб, оз мәтлубигә тәмам ерушуб вә тәмам истефа қилмақни әйтилур. Ағәр оз мәтлубигә әсла еришмасә, ани тәнәззулпәрвәр дейилур (Наж., 1917, 17); Уләмаләр билсунләрки, тәрәққийпәрвәр мусулманлар милләтнинг истиқбалина хадим вә амилләрдир (Турон, 1917, 4).

тарки хизмат қилғучи ترک خدمت قىلغۇچى < рус. "забастовщик" - иш ташловчи; забастовкачи.

Петербургда... дару заводлариндаги ишчилар тарки хизмат қилдилар.
Тарки хизмат қилғучиларнинг ҳисоби 15 минг (Тар., 1906, 16).

търсанә ترسانه < форс. (< рус. "арсенал") - арсенал, аслаҳахона.

Петроград търсанәсидән хабар берадурларким... тоққуз алман кемә-
 ларини ахтармақдадурлар (Сйина, 1914, I, 20).

тәртиб ترتيب < рус. "порядок" - тартиб.

Чунанчи, рабочи=мәрдикарлар арасидә тәртиб қарий қилиниб, тинч-
 лик вә хатирқамлик болмақлиғи хусусидә вә"дә берис әҳд қилибдур-
 лар (Тар., 1906, 14).

тәртибнамә ترتيب نامه < рус. "проект; программа" - лойиха; программа.

Бул камитет бир нечә мәжлисда ушбу минбә"д зикр болинадурган
тәртибнамәләр вә шәртнамәларни қилибдурлар (ТВГ, 1900, 25); Архи-
 тиктурәни-Хевә мәмләкәтигә боладурган кәсәлханәнинг планини вә
тәртибнамәларини таййар қилибдур (ТВГ, 1911, 47); Бизлар ҳам прог-
 рамма, йә"ни тәртибнамәгә қарәб сәф болуб турдик (ТВГ, 1911, 65).

тәртибсизлик ترتيبسىزلىك < рус. "беспорядки, бунт, смута" - исьән, га-
 лаён, гулгула.

Ул ҳалдә мәмләкәтдә тәртибсизлик башлануб, халқгә зәрәрләр кели-
 ши ма"думдур (Сам., 1913, 33); Халқ арасидә тәртибсизлик, коп йер-
 ләрдә уй вә мәгазинларнинг айиналарини сяндуруб вә башқә тәртиб-
сизликлар қалуб йурмақдадурлар (С.Фарғ., 1914, 24); Мәзкур кечә
 тинчлик илә отуб, ертаси кун йанә тәртибсизлик ва шоришлар тазә-
 ләнди (Хур., 1917, 5); Камиссарлар, аскәр вә ҳам демократически
 әрганисатсийәләр бирлән биргалашуб, әксилхәрәкәт вә ҳам тәртиб-
сизликларгә қарши тураргә... тийишләр (Эл бай., 1917, 1); Хукумәт
 ... әксилхәрәкәт вә башқә тәртибсизликларни басуб, бу йолдә ла-
 зим болган қәт"ий чарәларни қорув учун чекләнмәгән вәкаләт хуқу-
 қигә малиқдур (Кенгаш, 1917, 4).

тәрх طرح < рус. "план; чертёж, схема" - план, схема.

Гинирал губирнатур... имарәтнинг тәрхини (планини) кордилар (ТВГ,
 1902, 30).

тәсвир تصوير < рус. "картина, рисунок; портрет, фотокарточка" - сурат, расм; портрет, фотосурат.

Бул тәсвирларни әлаҳидә фотографийә дегән әсбаб илан аладурлар
 (ТВГ, 1898, 50); Мәзкурни ортәсигә чойәндиң ишләб, әтрафигә полат
 пәнжәрә қилиб, устигә Крилоф дегән шаирни тәсвирини отқизиб қо-
 йибдурлар (ТВГ, 1899, 37); Бизгә уч әдәд тәсвират тухфә айләб бер-
 ди (ТВГ, 1908, 13); Хәр хил әжайиб вә тәрайиб хәр хил рәңглик тәс-
вирларни қорулуб илм ҳәсил қалмақлиқдур (ТВГ, 1911, 71).

тәсвиратханә تصويرات خانه < рус. "фотография" - фотография.

Мәскависки кочәнинг тумшугидә Нәзәрүф намлик тәсвиратханәсидә
 адәмларнинг сурәтларини коп тазә вә пакизә тәриқәдә хели (хийла)
 әрзан баха илан алинадур (ТВГ, 1906, 35).

тәсхир تسخير < рус. "завоевание" - истило қилиш, забт этиш.

Русийа ҳукумати Ташканд шаҳрини тасхир қилгандин кейин... (ТВГ, 1914,8).

та"сис етмак تأسيس يتمك < рус. "учредить" – таъсис этмок.

Хуррийят мунасбаоти иля бәрчә мәмләкәтләр диний вә сийасий хуқуқ-ләрини оз қолләригә алмақ мақсади иля ишгә киришдиләр, ҳам"ийәт-ләр, шораләр, та"сис етиб, зәмангә мувофиқ қарарләр чиқардиләр (Хур., 1917, 21); Ташкәндә та"сис етилган (шорайи ислам)нинг про-грамин кенгайтув... мәтлубдур (Турон, 1917, 2).

та"тил تعطيل < рус. "каникулы" – каникул, таътил.

Ийун вә ийул та"тил айларидур (МС, 1903, 73).

тафтиш камисийәси تفتيشي كاميسيەسى < рус. "ревизионная комиссия" – тафтиш комиссияси, ривизия комиссияси.

Сатсийал=демакратләр фраксийәсигә дахил болган 55 нафәр чилан-ләрни хуқугә тапшурмақ ишләрини тафтиш камиссийәларидин тәшкил қилинмишләр еди (ТВГ, 1907, 49).

тафтишчи تفتيشچى < рус. "ревизор, исследователь" – ревизор, тафтиш-чи.

Мен бул ишдә йанә башқә тафтишчиләр йубармақгә қарши тураман (Турон, 1917, 11).

тахта تخته < рус. "доска" (школьная) – доска.

Вә ҳам учинчи ҳамма балаләр еҳжәз зәбут (әрифметика) ҳисабини кәттә тахтагә битиб корсәтдиләр (ТВГ, 1905, 10).

таҳсил تحصيل < рус. "учение, учёба, обучение" – таҳсил, ўқиш, ўр-ганиш.

Ушбу йилдәги таҳсил мазкур тариқадә тамам бодди (ТВГ, 1887, 23); Таҳсил башланадур биринчи августдән вә тамам боладур май айининг охиридә (МС, 1903, 73).

ташвиқ تشويق ташвиқат تشويقات < рус. "агитация" – ташвиқот, агитация, ташвиқ.

Милләт байләригә ташвиқ вә таҳриз етәр (Сам., 1913, 31); Ташвиқат (Турон, 1917, 4).

ташкилат تشكلات < рус. "организация" – ташкилот.

Хуррийят афтабининг аламгә нур сачуви сайәсиндә Туркистаннинг турли шаҳар вә қишлақлариндә, турли ҳам"ийәтләр ачилмақлә бәра-бәр, Ташкәндә ҳам 20-21 ташкилат (арганизатсийә) вуқудгә келуб... иш корә алмамиш еди (Турон, 1917, 1); Лекин бу ҳам"ийәтләр ҳамәси ҳам ҳам"ийәт (общество, кружок)ләргинадир, әмма ҳәр ҳалдә ташки-лат (организация) емәс (Кенгаш, 1917, 3).

ташкилат мажлиси تشكلات مجلس < рус. "учредительное собрание" – таъсис мажлиси.

Әмма алдимиздә сийасий муҳим бир мәсәлә бар – улдирки ташкилат мажлиси (учредителний сабрания) мәнә бу мәсәләдә биздә ҳазир-лик барму? (Турон, 1917, 5).

ташкилат шу"бәси تشكلات شعبهسى < рус. "организационный отдел, оргот-дел" – ташкилот бўлими.

Умумий шора (кенгаш)ләрни тамам ислах қилушмақ учун Туркистан

мáркáз шораси оз хузуриндá тáшкíлат шу "бáси (организационный отдел) исминдá бир кíсм ачди (Кенгаш, 1917, 3).

тезатар топ تيز آتار توپ ~ تيز آتار توپ < рус. "скорострельная пушка" - тезатар туп.

Áйтибдурлáрки, бизнинг хазирги тезатар топлáримиз тáхминán 5 чáкирим жáйдин урадур (ТВГ, 1908, 2); Мексика хукумáти... 420 тезатар топ вá башқалар, йáна хариждан уруш áсбаби алиб турубдур (Сйина, 1914, 27, 515).

текушчи исчоти تيكوشچى اسچوت < рус. "текущий счёт" - жорий счёт.

Áндá текушчи исчоти бардур (Сам., 1913, 38); Текушчи исчотигá муваққат мусулман камитети учун хáт-хábар унвани (Сйина, 1915, II, 320).

телешка áрабá تليشكا عرابه < рус. "тележка" - тележка, аравача.

Чáй ичканидин кейин телешка áрабáларигá ослáри илан олтургузув хáвиллáригá алиб келдилáр (ТВГ, 1909, 34).

темир йол تيمور يول - қ, темир йол.

темур йол تيمور يول ~ темир йол تيمور يول < рус. "железная дорога" - темир йул.

Йáврупа мáмлáкáтидин келган икки инжинер Ташкáнд шáхрининг ичидá ат билан йурадурган темир йолни бáрпа қилмаққá керáклик хáрáкáтларни қилиб, Ташкáндин Белгийáгá қáйтиб кетибдурлáр (ТВГ, 1897, 15); Áмма темир йол учун кочáни кенгайткани кифáйá қилмáйдур (ТВГ, 1898, 34); Хáсила кáлам, темир йол мусулманийáлáр билан русийáлáр мийнáсидá бóладурган муамáлá бенихáйá бáр "авж болишигá баис бóлуб турибдур (МС, 1903, 67); Вá лекин темир йолнинг копруклáри тáмам бузулибдур (ТВГ, 1904, 21); ... 1904=нчи йилдá темир йол бинаси жáрий болмаган жáйгá темир йоли бина бóлур емиш (Туж., 1907, 4); Туркистан гинирал=губирнатурининг сáвалигá Хевá хукумáти (биз Хевáнинг темир йол илá Русийáгá улáшмақигá разимиз) деб жáваб берубдур (Сам., 1913, 32); Дарданилгá темир йол (релс)лáр устиндán тофлáр кетурáдурлáр (С.Фарг., 1915, II7).

темур йол машинáси تيمور يول ماشينه سي < рус. "паровоз" - паровоз.

Бир сáйтдá тоқтáмай 100 чáкирим йурадирган темир йол машинáси йердан афтабгá йуз еллик йил ичидá бариб йетáр еди (Жуғрофия, 40).

темур йол мánзили تيمور يول منزىلى < рус. "вокзал" - вокзал.

Темир йолнинг мánзили, йá "ни вагзал мавзуидá (ТВГ, 1899, 46).

темур кемá تيمور كيمه < рус. "броненосец" - броненос.

Ушбу вáқтлáрдá Петирбург шáхридаги завуддá йáнгидин жудá бир кáттá темур кемá қилинбдур (ТВГ, 1885, 36).

темур кубур تيمور قوبر < рус. "железная труба" - темир кувур, темир труба.

Темурсув мá"данидán сув... темир кубурдán шиддáтлик сур"áтда атилиб ақмақдá (Сйина, 1914, 37, 883).

темур пластинкá تيمور پلاستينه < рус. "железная пластинка" - темир пластинка.

Тафтиш қилингандя... бирар сомкя ичиндя бир кичикрак пресс, 4 даня темур пластинкя... тапулубдур (Турон, 1917, 3).

тергав

تيرگاو < рус. "следствие, дознание" - тергов.

Тергов ишляри дуру дараз болмай, тезлик илан битибдур (ТВГ, 1880, 24); Озина тергавга тапширдилар ва анинг лавазимат ишлярини башка торага фармайиш етдилар (ТВГ, 1880, 24).

тергавчи

تيرگاوچى < рус. "следователь" - терговчи.

Тергавчи тораляр ва жаноби вайаннай губирнатур даф"атан келиб... (ТВГ, 1892, 33); Балаларингизни Русийя мактабханасига ва ушкол ва гимназийасига беринглар, таким балаларингиз окуб озларингиздин уйазднай судийя ва доктур ва тергавчи болганин корарсизлар дебдур (ТВГ, 1895, 43).

термометир // термометир

تيرموميتر ~ تيرموميتر < рус. "термометр" - термометр. تيرموميتر دېگان على حد اسباب < рус. "термометр" - термометр.

Хаванинг иссиқлигини термометир деган алаҳидя асбаб бирлан олчанадур (ТВГ, 1887, 20); Андин кейин термометирни йагач ва йа темур тахтга йапуштуруб, иссиқ ва савук даражаси учун адаллар қилинадур (ТВГ, 1887, 24); Бул асбабнинг исми термометир, йа"ни қиратдур ва ошял асбаб хяр кйу халда боладурган иссиқ ва савукни(нг) даражасини корсатадур (ТВГ, 1898, 50); Қибланамага охшаш адамизадга наф" йеткурадурган башка асбаблар хям бардур. Ул асбаблар барометир бирлан термометир, йа"ни қиратдур (МС, 1903, 71); Иссиқ ва савукнинг даражасини билмакга термометир деган алаҳидя асбаб бардур. Ул асбаб хавани оз теримиз бирлан сезилмайдурган даражасини хям билдирадур (Еднома, 88).

техник

تېخنيك < рус. "техник" - техник.

Исхақхан тора улуми динийада мударрисдур, фунуни дунйавийда, билашубха, инжинир, техник... ва йа"ни химик десак йаня аздур, чунки бу илмлярни билдур (ТВГ, 1908, 56); Он йилда булардан ақалли мартбаб 200 мухандис, доктур, хукукшунас, муаллим, техник, замана тақри ва улуг... чиқар (Сам., 1913, 26).

тижарат

تجارت < рус. "торговля, коммерция" - савдо; коммерция.

Тижаратнинг равиш рафтарини билган арманилар алмаларини йашчук алиб, аташ араба аркали хяр кйси вилайятларга алиб бариб сатмақдадурлар (Туж., 1907, 1).

тижарат мактаби

تجارت مکتبى < рус. "коммерческая школа" - савдо (тижорат) мактаби.

Тижарат мактабининг шагирди Назир Торакул огли... йазадур (Сийна, 1913, 17, 304); Йақинда йаня Каркидаги русча тижарат мактабига дин ва тил муаллими та"йинланди (Ойна, 1913, 18, 330).

тижаратхана

تجارت خانه < рус. "торговый дом, торговая фирма" - савдо уйи, савдо фирмаси, тижоратхона.

Тижаратхана ва банклар... керак (Сийна, 1913, 7, 155); Биз, сиз, гайри насаратга иш ва сипариш бералмаймиз (тижаратхана озидан айтадур) (Ойна, 1913, 10, 231).

тийатир^I تياتر ~ тиятир ~ тиятир, йа"ни муқаллид ойуни تياتر
 < рус. "театр" (искусство) – театр.

Хусус икки тамаша аввал, ахир,

Бири нағма, бири ерди тиятир

(Фурқат, ТВГ, 1891, II; ТА, П, 30);

Тез ғурсатда Ташканд шаҳрида тиятир, йа"ни муқаллид ойуни ой-
 найдурган мусулман ҳам"ийати ачилур емиш (ТВГ, 1910, 8); Тийатир
 мас"улийатини Маҳмудхожа Бехбудхожа оғли қабул қилиб, ҳукуматдин
 руҳсатини алиб еди (ТВГ, 1911, 21); Янги йилнинг биринчи кун
 9-нчи мартда Сәмәрқанда биринчи даф"а мусулманий тиятир ойнал-
 ди (ТВГ, 1911, 21); Тийатир... тамашага, йанки контул ачгучи
 миллий ва адабий ҳам"ийатларнинг баисидур (Ойна, 1913, 28, 550);
Тийатир... тоғри сойлагучи ва аччиқ ҳақиқатни билдиргучидир (Ойна,
 1913, 28, 550); Тийатир... урф ва та"амилнинг зарарини айнан
 корсатгучидур (Ойна, 1913, 28, 552); Ҳам"ийатнинг файдасига тиятир
 хаваскарларидан мураккаб бир "саййар даста" ташкил етуб...
 шаҳарларда болсун ақча тапмақ арзуси ҳам бар (Ойна, 1914, 42,
 995); Тийатир ва адабий кечаларида сахнада қуйида йазилмиш мил-
 лий шеърлардан бир байт бир йаки икки киши тарафидан оқилиб, сон-
 гидан коп кишиләр тарафидан хор, сазлар ила жор қилуб, иккинчи
 байт оқулур (Авлоний, МШ, Ш, 15).

тиятир² تياتر ~ тиятирханә ~ тиятирханә تياتر خانه ~ тиятир
 нам тамашаханә تياتر نام تحاشا خانه < рус. "театр" (здание, сцена) – те-
 атр (биноси, сахнаси).

Нечә мартбаә тиятир нам Русийа халқининг тамашаханәсига бариб,
 андаги ойун=тақлид тартибларини кордум (Фурқат, ТВГ, 1891, 5; ТА,
 II, 131); Андин кейин ма"лум болубдуким, ул курси тиятирханә баш-
 лигининг амри бирлан қойилмаган екан (ТВГ, 1883, 20); Мазкур тиятир-
ханә шул тарикә каттадуким, анинг ичига торт минг адам баху-
 зури тамам сизадур (ТВГ, 1892, 93, 83); Пушкин он икки йашга кир-
 ганда ози тиятирханә учун ше"р ва кичик айтиларни тасниф қи-
 либдур (ТВГ, 1899, 17); Ҳурматлик елчиләр тиятирханәга бариб,
тиятирдаги ойунларни корубдурлар (ТВГ, 1900, 49); Анинг ба"зи
 таснифатлари тиятир учун коп йахши онғайлик болиб ... тиятир-
ханәларда корсатса боладур (ТВГ, 1902, 9); Мазкур шаҳарда тиятир-
ханәлар ҳам ачилиб, ошал шаҳар халқининг зиндагарчиликлари ду-
 рустлик бирлан отуб турубдур (Тар., 1906, 5); Ва ба"зи тамашаханә
 ва тиятирханәлар барки, анда тамаша қилмақ учун икки кун илгари
 белат алинур (ТВГ, 1911, 10); Аввал мартбаә университит ва гимна-
 зийа = мадрәса ачиб ва тиятирханә барпа қилиб, Русийа фуқарала-
 ри ичидин бир неча ма"лум ва машҳур алим ва адиб Ламаносуф захир
 болуб еди (ТВГ, 1913, 16); Тийатир та"зир уйдир (Ойна, 1913, 28,
 550); Тийатирханәлар масҳарабазханә болмай, балки ибрәтханадур
 (Ойна, 1913, 28, 552); Атәш кемаләр... ичидә басмаханә, тиятирха-
на ва карханәлар болуб сув устинда... бир шаҳар ҳикматиндадур
 (Ойна, 1913, 28, 554).

тийатир бәзми تیاتریزی - қ. тийатир ойуни.

тийатир дәстәси تیاتردسته سی < рус. "театральная труппа, драмкружок" - театр труппаси, драмкружок.

Тийатир дәстәләри, қирайтханалар... русча оқутмақ учун (фонд)-лар бәрпа етмақ керәк (Ойна, 1914, 30, 590).

тийатир җәм"ийәти تیатر جمعیتی < рус. "театральное общество" - театр җамияти.

Мусулманлар тийатир җәм"ийәти келәдурган вәқтләрдә тәрәккий қилиб, йахши риваж тапса әҗәб емәс (ТВГ, 1910, 8).

тийатир ойуни تیاتر اویونی ~ тийатир тамашаси تیاتر تماشایی ~ тийатир деган ойун тамашаси تیاتر دیگان او یون تماشایی ~ тийатир бәзми تیاتر بزمی < рус. "спектакль, театральное представление" - спектакль, театр тамшоси, тамшо.

Тийатир бәзмини абад қилгил,

Тамаша әҳли конглин шад қилгил

(Фурқат, ТВГ, 1891, 45; ТА, П, 34);

Ташкәнд шәхридаги мужискайя гимназийя деган оғил балалар оқуйдурган мадрәсәдә тийатир деган ойун тамашаси болди (ТВГ, 1898, 9); Мәзкур мусәнниф йазган тийатир ойунләрини корсатадурлар (ТВГ, 1902, 8); Тийатир тамашаләри Қафказ мусулманләри арасиндә коңдән ойналуб, тәрәккий тапмақдә (Тар., 1906, 1);

тийатир рисаләси تیاتر رسالہ سی ~ рисаләи тийатир تیاتر رسالہ ~ тийатир тәртиби تیاتر ترتیبی < рус. пьеса" - пьеса.

Тийатир учун йазган тәртибләрни тийатирханәдә корсатубдурлар (ТВГ, 1902, 9); Тийатир рисаләсини... йазиб тәб" етдуриб ойнамақигә рухсат алиб еди (Ойна, 1913, 5, II4); Рисаләи тийатирни алиб оқусалар ибрәт алурлар (Ойна, 1915, 7, 157).

тийатру تیاترو < у.=турк. tiyatro (< рус. "театр") - театр.

Та"лили иттифақә муәллим тийатру,

Алҳәк бу сәхнаханәи та"лим тийатру

(Ойна, 1913, 31, 618);

Тамаша вәқтидә ул бағдә хәр хил ойун вә тийатру вә башқә таәҗжуб нәрсәләрни корсатадурлар (ТВГ, 1886, 14); Тийатру имарәти тамашабинлар илә толә еди (Хур., 1917, II); Хукәма вә мутәфәккирлар - "тийатру... әдәб вә тәрбийя мәктабидур" демиллар (Хур., 1917, 20); II=нчи йәнвардә Хоқанддә мусулманчә испиктакил (тийатру кеҗәси) боладур (С.Фарғ., 1915, 100).

тийатру тоғарәги تیاتر توغره گی < рус. "драмкружок, театральный кружок" - драмкружок, театр тугараги.

Қазан шәхриндәги бухаралик йашлар тәрәфиндән "тийатру тоғарәги" деган җәм"ийәт қурулган еди (Хур., 1917, 42).

тикадурган машина تیكادورگان ماشینه < рус. "швейная машина" - тикув машинаси.

Мәзкур базардә хәр хил ширинлик канфитлар вә тикадурган машина вә боз тәййарлайдурган машиналар хәм сатиләдур (ТВГ, 1897, 14).

тиканлик сим تیكالیك سیم < рус. "колочая проволока" - тиканли сим.

рати, телеграф қурилмаси).

Ушбу йил май айидә Туркистан вилайәтидә тилиграф, йә"ни хабәр алиб турадурган сим-темур қилмаққә рухсәт болди (ТВГ, 1870, 4); Орус гәзитләридә йазибдурларки, оттан йил ийун айидә Туркистан мәмләкәтигә тилиграф йеткурмаққә рухсәт болуб еди (ТВГ, 1871, 12); Ташкәнд шәхридин Алмати тәрәфи билан тилграф, йә"ни хабәр йеткурадурган сим тартилсә керәк (ТВГ, 1871, 22); Ушбу хабәр тилграф бирлан келди (ТВГ, 1873); Ташкәнд шәхригә тилиграф келиб орнади (ТВГ, 1875, 5); Бир адәм бир шәхәрдә вә боләк адәм башқә шәхәрдә оз вәтәнидә туриб тилиграф бирлан бир ләхзәдә хабәр йеткурадур (ТВГ, 1899, 1); Гинирал-губирнатургә тилиграф илан мә"лум қилсангиз деган илтимасни қиламиз деб... (ТВГ, 1902, 10); Тилиграфнинг хәммәгә, хусусән ҳукумәтдарлар билан аҳли туғжаргә зәрурлиги мә"лум вә равшәндур (МС, 1903, 68); Адәмләр ушбу аййамлардә тилиграф билан бир шәхәрдән бир шәхәргә бир ләхзәдә хабәр йеткурадурлар (МС, 1903, 68).

тилиграф² تيلگراف ~ тилграф // тилиграф تلگراف ~ تيلگراف
~ тилграф // тилиграф تلغراف ~ تيلغراف < рус. "телеграмма" - телеграмма.

Бир тилграф бирлә тутди хәхәнни әскәр,
Қилган тәмами дәрбәр тиру, туғянгу, хәнхәр
(Нодим, ДН, 228);

Ушбу хабәр бә"зи кишиләр ашналәригә йубарган тилграфин мә"лум болгандур (ТВГ, 1875, 5); Тилиграф йубарибдурлар (ТВГ, 1877, 18); Жәнаб Тәфкилуфдән тәклиф тилиграфи вә суалнамәләр келди (Ойна, 1914, 599).

тилиграф агентстваси تيلگراف شىركتى ~ тилиграф ширкәти
< рус. "телеграфное агентство" - телеграф агентлиги.

Серб тилиграф агентствасининг алган хабәригә қарағанда булгарлар йунан әскәригә бутун фронт бойинчә хужум етибдур (ТВГ, 1913, 49); Софийә муттафиқләрининг фуқараларга корсатган вәхшәти тоғрисидә булгар тилиграф ширкәти хабәр берибдурки (ТВГ, 1913, 59).

тилиграф йағачи تيلگراف ~ тилиграф устун تيلگراف ~ тилиграф
устуни تيلگراف ~ тилиграф устуни
< рус. "столб, телеграфный столб" - столб, телеграф столби.

Пишқәк истансәси тарасидәги тилиграф йағачини темер илмағи копрақ йоқ боладур (ТВГ, 1876, 32); Снг тәрәфдәги тилиграф устунининг башидан уч темер гайкәни ва астидин уч каттә темерни оғурлаб алингандур (ТВГ, 1888, 21); Ташкәндгә қараган тәрәфидә 14 әләд тилиграф устунларини йиқитиб вә синдириб тәшләбдур (Тар., 1906, 1); Тилиграф йағачлар, денгиз астидин йурадурган тилиграф йолларя қаттиқ зәрәрләншәбдур (С.Фарғ., 1914, 33).

тилиграф машинәси تيلگراف ماشينەسى < рус. "телеграфный аппарат; телеграф" - телеграф аппарати, телеграф.

Ушбу вәқтләрдә икки уләма тәҗрибә қиләбдурким, йәнги тилиграф машинәси икәд қилиб, бир сәйт ичидә бир мишгдан копрақ тилиграф

намәни йубарса мумкин боладур (ТВГ, 1900, 9).

тилиграф сими تیلیگرافی سیمی < рус. "телеграфный провод" – телеграф сими. Русийә келмасдин муқаддәм Туркистан вилайәтида почта йоли вә тилиграф сими йоқ еди (ТВГ, 1898, 40); Ҳазирдә тилиграф симләри тартмақ учун устун (сталба)лар откәзмақға башладиләр (С.Фарғ., 1914, 15).

тилиграф устун تیلیگرافی اوستون – қ. тилиграф йағачи.

тилиграф ширкәти تیلیگرافی شرکتی – қ. тилиграф агентстваси.

тилиграфнамә تیلیگرافی نامه у. = турк. telgrafname (< рус. "телеграмма") – телеграмма.

Тилиграфнамә ҳәқи тәнтә мири (ТВГ, 1883, 1); Бу хусусдә тилиграфнамә бирлан... хәбәр бердиләр (ТВГ, 1892, 4); Тилиграфнамәләр 10-нчи февралдан 17-нчи февралгәчә (ТВГ, 1892, 7); Ташкәнд ҳақими... намиғә Русийә шахриғә әввәл мәртәбә тилиграфнамә йубарибдурләр (ТВГ, 1894, 16); Шаҳардәғи тилиграфнамәнинг башдуқләри ул елчиғә иззәт қилиб, ул тилиграфнамәни йубарадур (ТВГ, 1897, 46); Тилиграфнамәләрдә йазилган сөzlәр шул тәриқә қисқә вә наравшән боладур (ТВГ, 1904, 27); Ул зәти мунаввәргә бул тәриқә тилиграфнамәни йубарибдурләр (ТВГ, 1907, 17); Шаҳар тилиграфини хәр бир кәлимәси учун бир тийяндән вә хәр бир тилиграфнамә учун он беш тийяндән мәркә пули толәмақ лазимдур (Еднома, 30); Пәйтәхт гәзитләридә диққәт вә тәәжжубға қалурлиқ икки тилиграфнамә бардур (ТВГ, 1913, 58).

тилиграфханә¹ تیلیگرافی خانه < рус. "телеграф" (учреждение, здание) – телеграф (муассаса ва унинг биноси).

Ташкәнд шахрини тилиграфханәси (ТВГ, 1879, 1); Ташкәнд тилиграфханәсидә икки хил тилиграф бар (ТВГ, 1900, 9).

тилиграфханә² تیلیگرافی خانه – қ. почта.

тилиграфчи تیلیگرافیچی < у. = турк. telgrafci (< рус. "телеграфист") – телеграфист, телеграф ходими.

Почтаханәнинг фәқәт бир хәтчиси бирлан биргинә тилиграфчиси бар екан (ТВГ, 1908, 1).

тилиграф تیلیگرافی – қ. тилиграф.

тилиграф устун تیلیگرافی اوستون – қ. тилиграф устун.

тилископ تیلیسکوپ ~ тилискоф تیلیسکوف ~ тилискоб تیلیسکوب ~ тилискоф дегән дурбин دیگان دوربین ~ тилископ, йә"ни расадханә дурбини تیلیسکوپ یعنی رصدخانه دوربین < рус. "телескоп" – телескоп.

Ушбу вәқтдә мунажжим уләмаләр илмләри хасийәти бирлән тилискоф дегән дурбин қилинғандурким, хәр бир әшйани уч йуз хиссә йәқинрак козгә корсәтадур (ТВГ, 1884, 39); Аларнинг хәммәсини тилископ билан муәййән кормәк мумкиндур (Ойна, 1914, 19); Дунйанинг буйуқ вә қиммәтли йуз дуймалиқ айинали тилископ, йә"ни расадханә дурбинининг иншәси тәмам болуб, Вәйләсун тағи тепәсиндәғи расадханәгә чиқарилур (Хур., 1917, 36).

тилифон // тилифун تیلیفون ~ тилфон تیلیفون < рус. "телефон" – телефон.

Ушбу икки шахарнинг арасига телефон сәнати бәрпа қилибдурлар (ТВГ,1881,20); Мәсәлән, мәсафати уч йуз гәзлик жайга телефон бир-лан хабәр йубармак жуда асандур (ТВГ,1883,38); Иккәлә баш йәлфак, бир тәрәфига кулак ушлаб, бир тәрәфига ағзини қоюб созләди, ани телефон деган созләшган адәм (ТВГ,1892,10); Хәбәр йеткурадур вә хәм типтон сурнаһи ялан тоғри созләшадурлар (ТВГ,1899,1); Тилиг-раф вә телефон асбабларини корсатмак керәк (ТВГ,1889,1); Мен дедимки, телефон ялан хурмәтлик пристуфини чәқирамен (ТВГ,1908,7); Искобилуф, Хоқанд, Андлан, Наманган, Ёски Мәрғилан мийаналарига телефон ачилибдур (ТВГ,1913,60).

тиллә медал طلا ميدال ~ алтун медал آلتون ميدال < рус. "золотой медал" - олтин медал.

Артуқ деган Султанзәвақнинг оғлига йәхши окуғани учун тиллә медал теғди (ТВГ,1878,18); Әләрнинг ичидин икки русийә шағирд қизларга вә йәнә бир мусулмандин Әминвә дегән шағирд қизга йәхши окуб чиққандарига әламәт учун алтун медал берилди (ТВГ,1883,35); Шахмурад Әлимәт оғлига кәтгә алтун медал... бердиләр (ТВГ,1892,2).

тинтув < рус. "объяс" - тинтув.

Крим муфтиси вә қомандани қамалган сайтлардә Кримдәги милләт гәзитәсининг идарәсиндә тинтув болған (Турон,1917,11).

тисар < рус. "царь" - подшо.

Чунанчи Қазан вә Аштәрхан ханликләри 1552=нчи сәнәи меладийдә тисар Иван Грознийнинг әсридә фәтх болмишдур (МС,1903,104); Мундин миқдар икки йуз сәнә муқәддәм русийә тәхти сәлтәнәтига тисар Петир Великий отирди (МС,1909,104).

тоғарәк < рус. "кружок" - тўғарак (театр тўғарағи).

Қазан шахриндәги бухаралиқ йашлар тәрәфиндән "тиятру тоғарәги" деган бир жәмийәт қурулған еди (Хур.,1917,42).

толав < рус. "налог" - солиқ.

1914=нчи йилдән е"тибарән Туркистан вилайәтдә йәнги надуғ (толав) салмақ лайиҳәси малийә вәзарәти тарафадән ишланған еди (С. Фарғ.,1914,8).

топ¹ < рус. "пушка, орудие" - тўп, замбарак.

Руманийәнинг топлари хәммәси йәнги усул болуб, тез атиладур (Сам.,1913,30); Топ фабрикаси (С.Турк.,1914,2); Саҳил топларига қараб, оз топларидән аташ ачмақга башләдиләр (Хур.,1917,19).

топ² < рус. "бомба" - бомба.

Айруплан бир данә топ ташлаб, унчә зәрәр қилмасдән кетибдур (С. Фарғ.,1914,55).

топ атишмәси < рус. "артиллерийская перестрелка" - тўп... отишмәси, артиллерия отишмәси.

Бутун хәт бойи шиддәтлик топ атишмәси барадур (Хур.,1917,5); Бә"зи нуқталәрида кичик тоқушмәләр вә топ атишмәләри дәвам болса... (Турон,1917,4).

топ оқи < рус. "снаряд; граната" - снаряд, уқ, гранат.

Топ оқләри (С.Турк.,1914,22); Қол илә аталадурған топ оқләри (гра-

трамвай арабага миниб шахарнинг Николаифиски деган вагзалига бардук (ТВГ, 1911, 62); Хар қайу йердан хақлаган йерга бармакта трамвай араба тийар (ТВГ, 1911, 70); Ташкандә трамвай, йа"ни конка йола салган Белгийски ширкати (ТВГ, 1912, 4); Емди шул кундә трамвайни адәмләри коча ишлагани келиб, мени имарәтими астини хистидән қуйи бир йарим гәз, икки гәзгә йақин ойиб тәшләди (САД, 26, 53); Бамқә йердин хавли сатиб адиб имарәт салиб алишга цулим йоқ. Трамвайдән бир тийин алганим йоқ (САД, 27, 54).

трамвай хайдавчи ترامواي صيداورچى < рус. "вагоновожатный, водитель" - трамвай хайдовчиси.

Трамвай хайдавчи трамвайни тездән тохтатаалмаган, бу бечарә му- сулман гилдирак астиндә езилуб вафат етган (Турон, 1917, 2).

тратувар ترا توار ~ тиртивар ترتوار ~ трутувар تروتووار < рус. "тро- туар" - тротуар, йулка.

Самарқанд шахридан хабәр берәдурләрким, русийә турадурган дехә- сидә пишган хистдин трутувар қилибдурләр (ТВГ, 1899, 15); Мәзкур тиртивардә хар вақт адәм толалагидин бир китф болуб йурадур (ТВГ, 1906, 45); Хар хил русийә улугләри каласкаләрдә йуруб, трутувар- ләрдин коп пийадә фуқараләр мәзкур сабур тәрифга барар еканләр (ТВГ, 1907, 94); Русийә кочәләрининг тиртиварләрндә бенихайә адәм- ләр сайру тамашәләр қилиди (ТВГ, 1908, 31); Шахр кочәләри маста- вай тратуварләри кәттә харасан илә ишланган (ТВГ, 1914, 90).

трика تريکا < рус. "трико" (ткань) - трико, тринка (газлама).

Адәмләр... боз, аләчә орнига қиймәтбәха кастор, трика мавут, ли- басләр кийиб... ишләргә амил болдиләр (ТВГ, 1900, 2); Боз, аләчә орнига қиймәтбәха трика, мавут либасләр... (ТВГ, 1914, 93).

труба طروبا - қ. туруба.

труппа تروپپا - қ. туруппа.

трутувар تروتووار - қ. тратувар.

тсемент تسيمينت ~ тсемент تسيمنت ~ тсемент تسيمنت деган ахәк تسيمينت ديگان مومغا ~ тсемент تسيمينت ديگان مومغا деган мумга охвәган нимәрсә تسيمينت ديگان مومغا < рус. "цемент" - цемент.

Тамләрина уста ва уй ичининг асти тсемент деган мумга охвәган нимәрсәдин екан (ТВГ, 1897, 14); Бир нечә сәржин ошәл чуқурдән мәх- кам таш қойуб ва тсемент деган ахәк илан ишләб, ахистә=ахистә бәләндгә котариб (ТВГ, 1899, 6); Ваганлаб тсемент келуб турмақдә- дур. Тсементдин хистләр қуйуб турадурләр (С.Фарг., 1914, 26).

тсинк تسينك ديگان ~ тсинк تسينك деган зәнгламайдурган темпр تسينك ديگان < рус. "цинк" - рух.

Мәзкур арабанинг ичини тсинк деган зәнгламайдурган темир бирлан йапштурулсә керак (ТВГ, 1897, 11).

тсинкланмақ تسينك لاشماق < рус. "цинковаться" - рух қопламоқ, рух итур- тирмоқ.

Мәзкур арабанинг ичи тсинкланган темир бирлан бириктирилган бол- син (ТВГ, 1899, 5).

тужурка توژورکه < рус. "тужурка" - тужурка (калта камзул).

- Нихайъати тар чалбар ҳам қисқа тужурка кийарлар (ТБГ, 1910, 2).
- туземной توزيمنى ~ туземнай توزيمنى ~ туземний توزيمنى < рус. "туземный" - ерли, маҳаллий.
- Ушбун Туркистан вилайатининг туземной гәзитигә мундәриж қилдук (ТБГ, 1902, 9).
- туземной ишкол توزيمنى ишкол ~ туземный ишкол توزيمنى ишкол < рус. "туземная школа, русски=туземная школа" - тузем мактаби, русча маҳаллий мактаб.
- Мәзкур туземной ишколдә шағирдлар ҳам жудә коп еканлар (ТБГ, 1909, 23); Мәзкур Мирзайәхмәдбекни мәзкур туземный ишкол мактабханәгә муаллимлик ләвазиматини қилмақ учун мустәхкәм қилибдурлар (ТБГ, 1904, 14).
- туйнук توينوك < рус. "форточка" - форточка, дарча.
- Мәзкур ешикнинг робәрсидә, тамни шифидә шәмал вә хәва киргуз-мәк учун қойилган туйнук бар екан (ТБГ, 1897, 22).
- туманги палатә تومانگى پالاته < рус. "нижняя палата" - қуйи палата.
- Парламент мәхкәмәси икки боләк палатә боладур, йә"ни икки залханә болуб, туманги палатә ҳам йоқариги палатә деб атайдурлар (Тар., 1906, 13).
- туника توبور تونيکه توبور < рус. "железная труба" - темир қувур, темир труба.
- Ул хәвуздин нефт туника кубурдин ақиб забутгә барар екан вә андә ишланиб кирасин болуб чиқар екан (МС, 1903, 63).
- туннил // туннел توننيل ~ тунил // тунел تونيل < рус. "туннель" - туннель.
- Хала ошал йол дәрйә асти билан жарийдур. Ул йолни туннил деб ат тутадурлар (ТБГ, 1876, 14); Ламанш богази астидин денгиз тәхтидән мәгарә йоли (тунил) қазулуб, Ангилийә, Франсийә арасидә йер учун темир йол салинур емиш (Сам., 1913, 32); Хизмәткарлар Кийифдә тунил кавламақ илә... мәшғулдур (Сйна, 1914, 31, 615).
- Туркистан марказ шораси تورکستان مرکز شوراسى < рус. (тар.) "Центральный совет Туркестана" - Туркистон Марказий шүроси.
- Туркистан мәркәз шораси оз хузуриндә тәшкилат шу"бәси исминдә бир қисм ачди (Кенгаш, 1917, 3).
- турмә تورمه ~ турма تورما < рус. "торьма" - турма.
- Бар еркан турмәдә торт йүздян ашә,
Мусулман оғли копрак қил тәмаша
(Жангнома, 104);
- Ташкәнд шәхридә турмәдә, йә"ни абахтәдә йатибдур (ТБГ, 1877, 16); Хатин бариб турманинг ҳакиминдән корушмакка жәваб берингиз деб илтимас қилғандә турманинг ҳакими жәваб берди (ТБГ, 1902, 8); Хатини бечарә баләларини алиб, ерининг турмәдә йатқан шәхригә келдә (ТБГ, 1902, 8); Бир нечә катружнай работигә хәйдәган бәндилярни бу йанги бәндилярнинг қашигә бәрчә турмадаги бәндиляр келиб сордилар (ТБГ, 1902, 9); Сәмәркәнд турмасидин 50 бәнди-аристанлар қачибдурлар (Тар., 1906, 11); Бул баләни турмәгә йубармақ керәк де-

гәнләри болди (Еднома, 86).

турмәханә تورمه خانه ~ تورمه خانه < рус. "тюрьма" - турма, турмахона.

Ташкәнд шәхрининг турмәханәсигә кәмәб... (ТВГ, 1884, 19); Хоқәнд кәттә турмәханәсигә хәбсгә дучар қилғанләри учун (ТВГ, 1902, 22); Сәмәркәнд шәхрининг турмәханәсидә бир болмәйдурган хадисә болубдур (Тар., 1906, II); Вә хәх кәтружноу рәботта, вә хәх турмәханәгә мәхбус қиладурләр (ТВГ, 1906, 57).

туруба // труба طروبا < рус. "труба" - труба, кувур.

Мәзкур завуdlәр йәхши хәвани турубаләр илә хәхләган адәмләрининг уйләригә йубармакчиләр (С.Турк., 1914, 22).

туруппа // труппа تروپيا < рус. "труппа" - труппа.

Труппанинг кәхрәман ә"заләрини милләтниниң енг муктәдир ақтурләри деб тәһиймән (С.Турк., 1914, 54).

туфәнгчә تفنگچه < рус. "револьвер" - туппонча, револьвер.

Прикашчикләргә туфәнгчәсини тоғриләб ушлаб йәтибдурларки... (Туж., 1907, 5); 19 йашлик бир серб тәләбәси туфәнгчә илә вәлиахдин... атуб олдурубдур (Ойна, 1913, 36, 867).

туфли توفلى < рус. "туфли" - туфли.

Стсәләр хәр йән шифиллаб туфли кийган хәр тәрәф (Сабзәзор, 16; С.Турк., 1914, 14).

У

угалавний иш اوگالاولىش < рус. "уголовное дело" - жиноий иш.

Биз... гражданиски вә угалавний ишләрни сорәб, оз арәмизгә ҳукм етмоқгә қадирмиз (Ойна, 1913, II, 250).

углирод اوگليمروود ~ اوگليمروود < рус. "углерод" - углерод.

Хәва икки нарсадан тәркиб болмишдир. Кислароддән вә хәм углироддән, кисларод адәмләргә вә хәйванатләргә вә пәррәндәләргә зәрур вә углирод нәбататләргә, йә"ни гийахләргә (МС, 1903, 81).

уй пули اوى پولى < рус. "налог" - солик.

Хәр бир болустдәги пацшахликгә тегишли уй пулини әввәл инабәтлик адәмләр хәр бир авул жәмаәтигә тәксим қиладурләр (ОСН, 25); Уй пулини йигмәқниниң ва тапширмағининиң мухләтләрини ушбу вилайәт әхвәлигә қараб жәнәби гинирал=губирнатур тәйин қиладурләр (ОСН, 20).

уйаз اوياز ~ уйазд اويازد // уйәзд // уйәзд < рус. "уезд" - уезд.

Йурт мингбашиләри келдиләр йәниб=тутәб,

Назу не"мәт журмини Хоқәнд уйаздин тиләб

(Муқимий, АТ, 63);

Оралиски йанғи облус болган вәқтдә торт уйазгә тәксим болган екан (ТВГ, 1874, 13); Хоқәнд уйаздининиң ҳакимини найиби (ТВГ, 1892, 29); Хоқәндек бир уйәзд шәхридә... сәвда банқаләри... кәнтурләрининиң мавжудийәти мушақиддур (Ойна, 1913, 8, 186); Мавжуд вилайәтләрининг уйазд (сәнжаҳ)и... зийадә болур (Ойна, 1913, 10, 227).

уйаз ҳакими اوياز حاكمى ~ уйазнай ҳаким اوياز ناي حاكم // уйәзднәй (уйәзднәй) ҳаким اويازدى بچلىنىك < рус. уйәзднәй нәчәлник اويازدى بچلىنىك

"уездной начальник" - уезд ҳокими, уезд бошлиғи.

Уйазнай ҳақимиға қағаз қилиб берса керәк (ТВГ, 1871, 24); Уйездной ҳақимлар... уйларни план вә образи бирлән текшуруб йатур еканлар (ТВГ, 1892, I); Уйазнай начәдник... палкавник Сәкалский... иоте"-фа - атиставка берибдурлар (Ойна, 1913, 9, 218); Амударёна музафатининг ҳақимиға фукәраларни башқармақ хусусида уйазд ҳақимларига берилган ҳукумәт берилдур (ОСН, 4).

уйазднай судий اوبازدناى سوديه уйазнай судий اوبازدناى سوديه
< рус. "уездной судья" - уезд суди.

Чимкәнтининг уйазднай судийси (ТВГ, 1870, I); Уйазнай судий (ТВГ, 1875, 6); Балларингиз окуб озларингиздин уйазднай судий вә доктор вә тергавчи болганини корәрсизлар дебдур (ТВГ, 1895, 43).

Уйушмақ اويوشماق < рус. "организоваться" - уюшмоқ, бирлашмоқ.

Мә"лумдурки, ҳазир дуняда хәлқ мутләқа йәхши уйушгандә (организованная) болгандәгинә оз мақсәдигә йетә аладур (Кенгаш, 1917, 3).

уйушма اويوشمه < рус. "общество" - жамият.

(Уйушма) фәйдәси учун ақчә дәхи топланә башләди (Хур., 1917, 36).

улама^I علما < рус. "верхушка мусулманского духовенства" - уламо.

Уләмалар вә кәттә бәйләр вә кәттә дехқанлар вә ақсуйақлар (Тар., 1906, 3); Бир нечә уләмаларни сийаз мәжлисләригә ҳазир айлаб әләрни фатваләри бирлә ҳукми шәр"ий корсәләр екан (САД, 25, 50).

улама² علما < рус. "ученный; специалист" - олим; мутахассис.

Бундан башқә инжинир уләмалар хәр хил машинә гилдиярак вә жузи сәқил хәрәкәти вә қувәтини билеб (ТВГ, 1899, I); Йәқин фурсәтдә Аврупа уләмалардин бир Рентгин намлик улуг вә мутәбәр улама хәр хил тәҗрибәләрни йасаб йаруг отказмайдурган йжнасләрнинг ичәдә нимә барлугини корадурган алаҳидә бир әсбабни ойлаб чиқарди (МС, 1903, 77).

ультиматум اولتيماتوم < рус. "ультиматум" - ультиматум.

Руминийә тәрәфидин Софийә кабинетигә ультиматум тәқдим етәдурганлигини йазадурлар (ТВГ, 1913, 14); Авистирийә елчиси Серб ҳукмәтигә ультиматум тапширди (С.Турк., 1914, 29); Авистирийәнинг ультиматумини (шәртнамәсини) тәқдим қилди (С.Фарг., 1914, 43).

улуг башлуг اولوغ باشلوع < рус. "главнокомандующий" - бош қўмондон.

Туркистан вилайәтининг гинирал-губирнатури вә хәм Туркистан вилайәтида мавжуд тамами русийә аскәрларининг улуг башлиғи (Едино-, 17).

улуг дәвләтлар اولوغ دولتلر < рус. "великие державы" - улуг давлатлар.

Туркийә ҳукмәти улуг дәвләтләрдә болган елчиләригә йангидин бир протестнамә (наразилик хәти) йубармишдур (С.Турк., 1914, 5).

улуг денгиз اولوغ دنگيز < рус. "океан" - океан.

Адамлар улуг денгизләрдә йуралмай, бу қит"әләрнинг вуҷудидән вә барлиғидән хәбәрләри йок ерди (МС, 1903, 82).

Улуг муҳит اولوغ مصيط < рус. "Тихий океан" - Тинч океан.

Колумбининг мундан гәрәзи Атлантичиски акйандин Улуг муҳитгә йол тапмақ ерди (Колумб, 62).

улуи рийазийя علوم رياضيه < рус. "точные науки" - аниқ фанлар.

Жуғрафийя вә саири улуи рийазийя дәрсләрини әлбәттә мудәррисләримиз озләри хәм оқимағанлар, шағирдләригә оқитмайдурлар (С.Фарғ., 1914, I).

улуш الوش < рус. "часть, доля" - улуш, қисм.

Момиқ екув отған йилгә қарағанда тортдан бир улуш... хәлас (С. Турк., 1917, 2); Оз кучигә ишанмасдан, тиләк йолиндә айағ басғанларнинг биринчи улушләри йолнинг ортәсиңдә йиқилиб қалмақдәдур (Хур., 1917, 28).

умумий мәжлис عمومي مجلس < рус. "общее собрание" - умумий мажлис.

Ертә саит 8 дә мәсҗиди җаме"дә умумий мәжлис йасамәкгә қарар қилнди (Турон, 1917, 3).

умумий муәссәсә عمومي مؤسسه < рус. "общественная организация" - җамоат ташкилоти.

Област шораләри вә мәркәзий шора йаки кенгаш хәммә мусулмангә тәмам умумий (общественный) муәссәсәдир (Кенгаш, 1917, 3).

умумий тәшкилат عمومي تشکيلات < рус. "общественная организация" - җамоат ташкилоти.

Умумий тәшкилат (общественной организатсия) (Кенгаш, 1917, 3).

унван عنوان < рус. "адрес" - адрес.

Вә йа Муҳаммади Абдулқарим огли Собирзадә каби озләригә унван тузатиб, почтә кағәзигә вә йаинки сипаришнамәләригә йазиб барса-лар, әлбәттә җариданинг (унвани), йа"ни адриси шул мәзмундә йазиләрди (Сам., 1913, 33).

университит اونيورسيتيت < рус. "адрес" - адрес. университит=мадрәсә اونيورسيتيت نام < рус. "адрес" - адрес. университит нам мадрәсә اونيورسيتيت مدرسه < рус. "университет" - университет, дорилфунун.

Ул мудәррис Мәскависки университит деган кәттә мадрәсәдә оттиз йилдән артикрақ Русийә халқининг йаш йигитләригә дәрстгойлик қилиб коп нәф" вә фәйдә йеткирган ерди (ТВГ, 1883, II); университит деган ләфзининг ма"ниси - адәмизад кәмалатигә дәхли бар хәр хил илмләр органадурған җайни айтадур (ТВГ, 1884, 30); Мәзкур Талип огли Харкуф шәхригә сәйхәт қилиб, ул шәхәрдаги университит деган кәттә мадрәсәнинг ба"зи мудәррисләригә ашна болубдур (ТВГ, 1896, 48); Баләләримиз... бир нечәси енг кәттә университет нам мадрәсәсиндә оқуб... (ТВГ, 1902, 9); Ошал университит=мадрәсәдә бир ләк алтмиш икки минг исмлик хәр хил китаблар бар (ТВГ, 1904, 4); университитларидә оқуладурған илм-фәнләр оғни билмақләрининг нәф" вә фәйдә болмағидин боләк хеч бир зәрәри болмас (Тар., 1906, I); Русийә мәмләкәтидаги русийә ушкол вә гимназийя вә хәм университит хусусидә хәр хил депутатлар коп қизик соз әйтиб... (ТВГ, 1909, 47); Гимназийя вә дарулфунунлар - университит=мадрәсәләрни ачдиләр (ТВГ, 1913, 16).

унсур عنصر < рус. "элемент" - элемент.

Хәванинг коп унсурлардан мураккаб болиши, бу унсурларнинг мутә-

Ўқиди сифатларга маллик болмақларин та"сири инсанларнинг қисмларига болган каби қиҳатларига ҳам барқир (С.Турк.,1914,23).

унтир-афисар اونتير افيسر ~ унтир-афитсер اونتير افيسر < рус. (эск.) "унтер-офицер" - унтер=офицер.

Хизматдин халас болган унтир-афисар Ибраҳим Башир... (ТБГ,1870,3); Мазкур афитсарлар орнига унтир-афитсерларни та"йин қиладурлар (ТБГ,1904,16); Мазкур воқеани аташ араба вақзалдаги хизмат қиладиган унтир-афисар (Каши) ушлаб алган экан (ТБГ,1908,24); Моғилистан Русийа афитсерлари ва унтир-афитсерлари қол астида он икки минг аскар ушлаб турмақга маллик боладур (ТБГ,1913,38).

упалнамачин اوپالنامه چين < рус. "уполномоченный" - вақил.

Болустлардин... (упалнамачинлар) вақиллар 14-нчи сентябрда тай-йарланур емиш (Туж.,1907,5).

управа اوپراوا ~ управа-маҳкамә اوپراوا محکمه < рус. (тар.) "управа" - маҳкама, ядора.

Шәхәрни управа маҳкамәси думә маҳкамәсигә е"лан айлабдурки (ТБГ,1878,15); Кенг болунган кочәларга шәхәр управаси оз йанидин таш тоқтурубдур (ТБГ,1885,39); Ташканд шәхрини управаси Ташканд шәх-ридаги кәм"и маҳкамәларга хәт дубарубдурлар (Тар.,1906,7); Бул тоғрида думә управага байаннамә йазмақликни тапширбдурлар (ТБГ,1913,26); Раис кәнвертда управанинг мухри болган ва болмагани-нинг... тафтиш айлаб алур (Дума,21).

управлайушчи اوپراولا يوشچي ~ уфравлайушчи اوپراولا يوشچي ~ управлайушчи, йа" ни баш мутасадди اوپراولا يوشچي يعنى باش متصدري < рус. "управляющий"- башқарувчи.

Ул банканинг уфравлайушчиси, йа"ни башлигига кагәз бериб озини ма"дум қилмақлик (ТБГ,1876,24); Падшалик банкәханәсини управлайушчиси, йа"ни баш мутасаддиси Зәйядаскин ошә ләвазимдин Бухарайи шәрифидәги падшалик банкәханәсини ләвазимәтига тайин қилмақ боли-нибдур (Тар.,1906,3); Биржада хазир болган қәми савдагар управлайушчига қарәб мәрхәмәт қилдилар (С.Фарғ.,1914,52).

ура اورا < рус. "ура" - ура, ятасин.

Хәмә хуроәнданә ура деб қичкурушдиллар ва нәғмә болуб турди (ФМС,40); Русийа топчиларининг сәламәтликларини тиләб ура дебдурлар (ТБГ,1889,46); Ошәл қәйдә хазир турган русийа ва мусулманийәлар бирдән бәләнд аваз билан ура деб турдиллар (ТБГ,1903,37).

уруш اوروش < рус. "война" - уруш.

Орта Америка хумхурийәтләри арасидә уруш е"лан етиллиш (Тар.,1906,8); 23 йуннинг бутун кун инадлик урушлар барур... еди (Хур.,1917,2).

уруш асбаби اوروش اسبابي < рус. "оружие" - қурол=аслаха.

Уч йарым миллион қадәк нан, йәнә жүдә коп аядәсиз уруш асбаби га-нимәт алибдурлар (Сам.,1913,30).

уруш кемәси اوروش كيمه سي < рус. "военный корабль" - ҳарбий кема.

Туркийянинг енг кәтга уруш кемәси... аврупалиларни аңдишәга сал-ган (Ойна,1914,II,278).

уруш пәраходи اوروش پراخودي < рус. "военный пароход, военный корабль" - харбий кома.

Туркийя дәвләти "Чили" дәвләтидән... жүдә кәттә уруш пәраходи сатиб алыбдур (Ойна, 1914, 15, 265).

урушмак اوروشماق < рус. "воевать" - урушмоқ, жанг қилмоқ.

Қайу шахәрдин башлаб урушмаққа тәйيارланмиш планларни тапибдурлар (Тар., 1906, 5).

урушма اوروشمه < рус. "сражение, стычка" - уруш, жанг.

Шахәрда атишма вә урушмалар барадур (Хур., 1917, 48).

устал اوستال - қ. устәл.

усталбаш اوستال باش < рус. "начальник" - башлиқ.

Палисә махкәмәсининг усталбашиси (ТВГ, 1870, 7).

усталбә اوستالبه // исталбә < рус. "столб" - столба, симёгоч; устун.

Чәхарқой копруги Никисун усталбәси 24 йдәд еди (ТВГ, 1909, 83); Хазирдә тилиграф самләри тартмақ учун стун (исталбә)лар отказмаққа башладиләр (С.Фарг., 1914, 15).

устаф اوستاوعنى نظام < рус. "устав" - устав.

Қануннамәсини, йә"ни устафини сорамақ лазим (С.Фарг., 1914, 22); Банканинг устави, йә"ни низемләри (ТВГ, 1893, 28); Сайузинг устафия тузувгә таширадурлар (Кенгаш, 1917, 5).

уста اوستا < рус. "мастер; механик" - устә, мастер; механик.

Бу қара узур Алманийядән Руманийя ичидән отиб келган йуз нафәр уста (механик) тәхти назарәтиндә тә"мир қилилмақдәдур (С.Фарг., 1914, 89); Хәр хил фабрикалардә якки миллионгә йәкин уста вә мардикарлар бар (Хур., 1917, 85).

устәл اوستال < рус. "стол; стул" - стол; стул (курси).

Қойиб мухрин хақимнинг устәлигә
(Жангнома, 108);

Ғәзитә идарәси; пәрдә котарилган вақтдә кәттә бир устал йанидә мухәррир әфәнди ғәзитәлар қараб отираб (Бадрий, Ах., 1); Жанаби гинирал=губиратур уйнинг сәхнидә устал вә курсиләрни қойдириб ... (ТВГ, 1892, 24); Ул зал уйдә қойилган устәлләрни хамәсини ул уйна әтрафигә тәртиб илан териб (ТВГ, 1846, 6); Хәтм қиладурган баләләр ул устәл алдигә нәвбәт илан келиб, ул баләнд дәрәжәликнинг хәр қайси сәвалләригә жәваб бердиләр (ТВГ, 1897, 21); Равақләрни ичигә усталләрни қойуб, озләри алаҳидә олтириб (ТВГ, 1902, 8); Пәртәләрниг алдидә бир устәл билан бир устул турубдур, әндә учитил, йә"ни дамудламит отирадурлар (МС, 1903, 6); Ул имарәт ичидә кәмфири малика болуб, устәлда отурубдур (МС, 1903, 58); Хәр қайусинә алдиләринә бир хан, йә"ни бир устәл қойулган (Тар., 1906, 10); Бир устални устидә қартә ойнашиб олтирган ерканлар (Тар., 1906, 12); Бир нечә уйләрдә қанчә қиймәтбәха ташләрдән ха-

тәмқари ялан қилған усталларни қордум (ТБГ, 1911, 65).

устаҳана اوستاخانه ~ устаҳана اوستاخانه < рус. "мастерская" - устаҳана.

Ушбу кун устаҳаналардин ҳам басмаҳаналардин государственни ду-
маға мутасаддилар сайланган емиш (Тар., 1906, 14); Ташканд вағза-
лининг устаҳаналарини башлиғи инжинир Рангбергни туфайнча бирлан
атиб олдуруб кетибдурлар (Туж., 1907, 7).

устул // устол استول ~ استول < рус. "стул; стол" - стул; стол.

...Андан кейин устулда олтурган адамға харақат қилмай олтургил,
деб мусаввур машинани қапқакни алабдур (Фурқат, ТБГ, 1891, 20; ТА,
П, 143); Б"зи уйларға деван, устул ҳам айиналар қурулган (ТБГ,
1892, 1); Устол устига... бир китабчани ачиб қойуб, ул асбабни
садаға киргиздилар (ТБГ, 1892, 11); Парталарнинг алдида бир устул
билан бир устол турубдур, анда учитил, йа"ни дамудламит отурадур-
лар (МС, 1903, 6); Мажлисга келуб устулга суйалиб фарағат қилуб
турган вақтларидида (С.Турк., 1914, 52).

усули жади́д اصول جديد < рус. "новый метод" - усули жади́д.

Асбаби савад деган рисоламиз 44 саҳифалик бир китабчадурки, усу-
ли жади́д узра фарсий тилига таъ" болди (ТБГ, 1906, 28); Чинанчи,
Қрим вилайатида усули жади́д мактаблар ачилиб, бирнеча вақт ре-
валютсийа ваҳидин билмай қалиб, кейин ма"лул болиб, ул мактаб-
ларни коп афсуслик аҳвалати ма"лум болди (ТБГ, 1909, 18).

усули жади́дчи اصول جديدچي < рус. "новометодник" - усули жади́дчи.

• Сиз газитачи усули жади́дчиларданму (С.Турк., 1914, 3).

усули жади́д макта́би اصول جديد مکتبى ~ усули жади́д макта́би اصول جديد مکتبى
< рус. "новометодная школа" - усули жади́д макта́би, янги усулда-
ги мактаб.

Байбаччи... усули жади́д макта́биде-ми окуйдур, йаки ески мактаб-
га (Беҳбудий, Падарқуш); Қалалабад мазуидида ҳеч бир усули жади́д
макта́би йок (С.Турк., 1914, 11).

усули идара́ اصول ادارت < рус. "образ правления" - усули идора, идора
усули.

У йерда миллийат ва ҳам усули идара́ масалалари ҳал қилинмақ ила
барабар... (Турк эли, 1917, 17).

усули қади́м اصول قديم < рус. "старометодная школа; старометодный" -
усули қади́м, эски усул; эски усулдаги мактаб.

Озлари мундаг усули жади́д бирлан йуруб, бир-икки йуз годакларни
усули қади́мга таъғиб қилсалар=а (С.Фарғ., 1914, 45); Басма китаб-
ларни оқимақлик усули қади́мму? Усули жади́дми? (С.Фарғ., 1914, 45).

усули та́лим اصول تعليم < рус. "педагогика" - педагогика.

Усули та́лим (педагогика) (С.Турк., 1914, 4).

участкавай думá اوچا سىتگا وای دومه < рус. "участковая дума" - участка дума-
си.

Участкавай управленийи участкавай думá участкавай управдан му-
раққаб олур (Дума, 13); Участкавай думáга сайланадурган гласний-
лар (Дума, 14).

участкавай пристуф اوچاستكاواي بريستوف ~ участкавай пристуф اوچاستكاواي بريستوف ~ участковой пристаф اوچاستكاواي بريستاف ~ участковой пристаф اوچاستكاواي بريستاف < рус. (эск.) - "участковый пристаф"- участка пристава.

Закунга.. мухалиф ишлар ваке болуб қалса, ани участковой пристафга ма"лум қилиб турса керак (ДА, 19); Участкавай пристуфларга буйураман (ТВГ, 1902, 25); Аризани жаноби муфаттиш участкавай пристуфга йубарур (Ойна, 1913, 31, 574); Хар бир уйездда тақсим қилинган махкумларнинг хар қайсиларидда Русийа закунига мувафиқ бир участкавай пристаф боладур (ОСН, 4); Участковой пристаф, йа"ни уйезд хақими найобининг фермайишига мувафиқ йа та"зири билмалга (штрафта) та беш сомгача йаки хабсга та уч кунгача муфта-ла болурлар (ОСН, 7).

участкавай управленийя اوچاستكاواي اوبولدينه < рус. "участковое управление" - участка бошқармаси.

Участкавай управленийя участкавай думя, участкавай управдан мураккаб олур (Дума, 13).

участка¹ اوچاستكه < рус. "участок" (земельный участок) - участка (ер участкаси).

Ташканд темир йолининг жанубий участкаси хазина хабзасига кириб, хазина файдасига қалган болса хам кира баҳаси ошл илгариги баҳад баланд болуб қалди (Тар., 1906, 7); Агар документларни камиссарларга тапшурмася, аларнинг участкалари ажратилмай қалади (ТВГ, 1908, 35); Участка (йерлар) сатиладур (С.Турк., 1914, 20).

участка² اوچاستكه < рус (эск.) "участок" - миршаб хона, полиция участкаси.

Шахарнинг биринчи участкасининг меравай судйаханаси (ТВГ, 1892, 1); Данжакент участкасига табе" тамами болустнай управителлар хазир еканлар (ТВГ, 1900, 45); Марки участкасидда болган ва хам халкларнинг корган тинчликларини байан қиламиз (ТВГ, 1904, 14); Мазкур участкада истиқамат қиладурган камбағал ва бечара фуқараларни Дарғамир нам участкага кочуруб турадулар (Тар., 1906, 1).

участка³ اوچاستكه < рус. "участок" (адм.=территориальное подразделение) - участка (маъмурий=территориал бўлима).

Мазкур Наҳалуджа нам пасолка мазкур участкага табе" екан (Тар., 1906, 5); Бечара заҳматкашлар ва аларнинг тарафдарларидан бир неча кишилар сайлав участка (қит"а)ларидда шорачилар, шорайи исламчилар тарафидан урилдилар, сокилдилар (Хур., 1917, 39).

учатурган машина اوچاتورگان ماشينه < рус. "самолёт" - аэроплан, самолёт. Харбийя вазирининг... берган ма"луматига коря, хазир Английадда 161 учатурган машина бар (Ойна, 1914, 19, 351).

учитил اوچيتيل ~ учитил, йа"ни дамла اوچيتيل يعني داملا ~ учитил, йа"ни муаллим اوچيتيل يعني معلم < рус. "учитил" - муаллим, ўқитувчи.

Мактабхананинг учитил=дамласи Василуф тора... мактаб балаларни ифтар қилдирибдур (ТВГ, 1900, 2); Мактабханани кориб шагирд балалар

ләр бирлан учитилгә ширин соз айтиб... (ТВГ, 1902, 37); Бизләр оку-
гандә учитил кулак салиб, ба"зи гәләтләримизни тузатиб отирадур-
ләр (МС, 1903, 5); Бир устул турибдур, андә учитил, йа"ни дама-
миз отурадурләр (МС, 1903, 6); Учитил, йа"ни муаллимләрнинг вәзи-
фәләрини хәр айгә 30 сүмдин қошиб ушкол, йа"ни мәктәб ишләри тог-
рисида абшиствагә вәсе болгучи ихтияр беридур (Тар., 1906, 16);
Мәзкур қишлақни бир янабәтлик учитил=дамласини әсир қилиб, бир
кәттә орман дәрәхтләргә алиб бариб айтибдурки... (Туж., 1907, 7);
Шул сәбәбли рус учитили икки киши болиб, мусулман муаллими йал-
ғиз қалди (Сам., 1913, 41); Икки нәфәр... учитил=дамла, бири му-
сулманийә дамлисидур (ТВГ, 1915, 55).

учитилскайя семинарийя اوجيتيلسكايه سيميناريه ~ учитилскайя семинарийя
деган мадрәсә اوجيتيلسكايه سيميناريه ديگان مدرسه
учитилскайя
семинарийя мадрәсә اوجيتيلسكايه سيميناريه مدرسه < рус. (эск.) "учитель-
ская семинария" - муаллимлар семинарияси, дорилмуаллимин (бош-
лангич мактабларга муаллимлар тайёрловчи билим юрти).

Учитилскайя семинарийя деган мадрәсә (ТВГ, 1883, 25); Ташкәнд шәх-
ридағи учитилскайя семинарийя мадрәсәсидә хәтм қилиб чиққан Ер-
мухаммад огли Қасимхан нәбирәси мулла Йусуф ул мәктәбханәгә дам-
ләликгә тайинланди (ТВГ, 1885, 32); Ташкәнд шәхридағи... учити-
лискайя семинарийя мадрәсәдә оқуйдурган... баләләр... нәғмә вә
ханиш қилиб халққә корсәтдиләр (ТВГ, 1892, 1); Ташкәнд шәхридағи
учитилскайя семинарийя мадрәсәдә оқуйдурган шагирдләр... (ТВГ,
1892, 29).

учитиллик اوجيتيلليك < рус. "профессия или занятие учителя" - муаллим-
лик, ўқитувчилик.

Мәзкур мәктәбханәгә туземнай учитилликгә Мирза Сиддиқ Нәзулла
огли та"йин болгандин сонг шагирдбәччаләрнинг әдәди кундан=кун-
гә азайи, ривақи болмай қалди (Тар., 1906, 64); Мусулман шагирди
тамам қилиб, учитиллик шәхадәтнамәси алибдурләр (Ойна, 1914, 39,
939).

учитилнитсә اوجيتيلنيتسه < рус. "учительница" - муаллима.

Учитил вә учитилнитсәгә тәшәққурләр қилдиләр (ТВГ, 1916, 7).

учкук اوجقوق < рус. "летательный аппарат" - училш аппарати.

Балон йа таййарә учкукләригә миниб... хәвагә чиқилсә... (Ойна,
10, 229).

учкуч اوجقوج < рус. "аэроплан, самолёт" - аэроплан, самолёт.

Ажнәбийләр сәйр едәр дунйани учкучләр илә (Ойна, 1913, 45, 1083);
Ангилийә учкучләрининг орта ҳисаб илә йуриши саәтдә 65 мил (Ойна,
1914, 19, 35).

учкучи اوجقوجي < рус. "летчик" - учувчи.

Хәрбий учкучи (С.Фарг., 1914, 28).

учот اوجوت < рус. "учёт" - ҳисоб, ҳисобот; ҳисобга олиш.

Вексилләрни учот қиләди (ТВГ, 1893, 28); Банкәләр вексилләрни
учот қилмақгә пул алиб, пул бермақгә башләдиләр (С.Фарг., 1914,
47); Банкәдән учотгә алган пулни... билдиләр (СШ, 222); Биз уни-

(нг) вексилни учот қилсагу, у башқә кишидин баршб мал алсинми (Туй, 30).

учредителний сабрания اوجريد يتيلنى صابرا نيه ~ учредителнай сабрания
اوجريد يتيلنى صابرا نيه < рус. "учредительное собрание" - таъсис мажлиси.

Ҳаман ҳақиқий хуррийәтләрни (учредителний сабрания), йәъни фуқарағә фаядәлик думә ачилмағини ани ҳам фуқарағә мувафиқ сурәтдә тартиб етмағини шиддәт илә тәләб қилмақдә едиләр (Тар., 1906, 9); Муваққәт ҳукумәт учредителний сабраниянинг йигилуш кунин башдә 20-нчи сентябрғә тәъин етган еди (Эл бай., 1917, 8); Лекин мәлүм болсинки, учредителнай сабрания вужудга келган ишни тәсдиқ қилмақ (Кенгаш, 1917, 3).

учув мәктәби اوجبو مکتبی < рус. "лётная школа" - учувчилар мактаби.
Учув мәктәбидә 76 афисәр, 32 салдат... учмақғә органибдур (Сйна, 1913, 25, 398).

Ф

фабрикәнт فابريکانت ~ пабрикант پا بريکانت ~ фабрикант فابريکانت
 ~ фабрикан فابريکان < рус. "фабрикант" - фабрикант, фабрика эгаси.

Чунанчи хоҷам, Падшахоҷани
 Чу Мәскав йубарган билан мал қани?
 Фабрикантлар вә дегә малини
 Беришмай, - деди, йигләб ахвалини
 (Муқимий, АТ, П, 8-9);
 Биз ҳаман тақвадә, отди фабрикантә бозимиз
 (Ҳамзә, МА, 5);

Чунки мавут фабрикантләри өз аралардин иттифақлашиб йунг малләрини биргалашиб алмақғә қарар берибдурлар (ТВГ, 1907, 65); Базарни (нг) риваж болмасә, кәттә пабриканлар қалган малләрни арзан сатмай, Мәскав шәхригә қайтариб алиб кетәр емишлар (ТВГ, 1911, 60); Агар қарз толамайдурганлар кәмайсә, фабрикантлар мални арзан қиладур (ТВГ, 1913, 12); Мәскав фабрикантләрини Туркистандәги йахуд фирмаләрини бай қилиб озләримизни фақиру фақадә қалдирамиз (С. Фарғ., 1914, 11); (Аларни созинча) егәсиз фабрикант малини тоғри келган кишигә нәсийә берур (Сйна, 1914, 16, 271); Еска залим ҳукумәтләримиз вә амалдарләримиз, кәттә мулкдарләримиз, кәттә пулдарләримиз Русийә фабриканчи вә пулдарләр илә биргәлашуб, уйләригә баруб мәсләхәтләшиб бизләрни-ҳамә фуқарани ездингиз! йанчдингиз (Турон, 1917, 6).

фабрика فابريکه ~ пабрика پا بريکه ~ фабрика فابريکه ~ пабрика پا بريکه
фабрик فابريك < рус. "фабрика" - фабрика.

Бул фабрикләрдә хизмәт қиладурган еркак вә хатунлар ҳисаби отуз мингдин зийадаракдур (ТВГ, 1883, 17); Ушбу вақтлардә андак фабрика русийә мәмләкәтидә копдур, бул фабрикләрдә коп миқдар кағәзләр таййарланадур. Коп бечарә адәмлар баъзиләри фабрикәдә

ишлаб ва ба"зилари ески латталар йигиб, авқатларини кечирадурлар (ТВГ, 1883, 22); Чай қилмақ учун пабрика ачибдур (ТВГ, 1883, 35); Русийа мамлакатларида... катта фабрикалар бина болгандур (ТВГ, 1897, 23); Басмаханалар ва ҳар хил завут ва фабрикалар бенихайа копдур (МС, 1903, 85); Маскавда ушбу кунларда тоқсан аъд мабут ва икки йуз аъд чит фабрикаси ва йетмишдан зиёд ифак фабрикаси бардур (МС, 1903, 88); Ул кагаз фабрикасини ижад болганига йигирма йилдан зиёд болмагандур (ТВГ, 1913, 2).

фабрика ва завутлар فابريكا و زابوتلار ~ фабрика ва завутлар فابريكا و زابوتلار
 < рус. "фабрики и заводы" - фабрика ва заводлар.

Ҳар хил фабрика ва завутларда буг машина илан ниҳайят коп ҳар хил ишларни қиладур (ТВГ, 1890, 50); Ҳар хил катта фабрика ва завутларда ва ҳам аташ кемаларда ва аташ арабаларда мазкур электричества илан равшан ва йаруг қиладур (ТВГ, 1899, 1); Йаврупаляқларнинг каттарак хунарларига, чунанчи, фабрика ва завутдек ишларга ҳам мусулманийалар тақлид қилиб турадурлар (ТВГ, 1902, 14).

пагон فاگون - қ. пагон.

фажиа فاجعا < рус. "трагедия" (драматическое произведение) - фожиа, трагедия (драматик асар).

Самарқандда мусулманлар ҳам"ийати хуррийат қурбонларининг аяллари манфаъатига... Ҳажи Муин афандининг торт пардаллик "Мазлуми хатун" фажиаси сахнага қойулди (Хур., 1917, II).

файиз فاييز ~ файиз=прасент فاييز پراسينت < рус. "процент" - процент.

Аввалан, йузда беш файиз=прасент илан бир миллион сомлик қарз берибдур (Ойина, 1913, 10, 256).

файтон // файтун فايتون ~ файтон < рус. "фэтон" - файтон.

Файтонларнинг гулдур=гулдурлари... адамларга асабийат берар еди (Ойина, 1913, 29, 565).

фалиса فاليסה - қ. палитсийа.

фалка فالكه ~ фалка فالكه < рус. "палка" - таёқ, ҳасса.

Мазкур орус... купесча либас кийган, қолида фалка (Туж., 1907, 18); Бир ҳафтада икки кун ҳаммамга баруб, ишдан чиқиб, қолида фалкаси бир аҳли ҳукуматлар формасида умр отказиб, тинчлик илан тириклик қилурлар (ТВГ, 1913, 43).

фамилийа فاميليه - қ. фамиля.

фанар فانار - қ. фанар.

фантан فانتان ~ фантан فانتان ~ пантан فانتان ~ пантан, йа"ни фаввара فانتان يعنى فوار ~ сув фантанлари سوفانتانلرى < рус. "фонтан" - фонтан, фаввора.

Шул тарихка таъажублик фантан қилибдурларки, ит ва ордак тасвиратларининг ағзидин сувлар чиқадур (ТВГ, 1899, 37); Хусусан пантан, йа"ни фаввара ҳар бир минутда икки минг фаввара сув, таҳи қизил, таҳи сариқ ва таҳи кок ва таҳи пушти рангда табиш қилиб, асманга фаввара уруб чиқадур (ТВГ, 1900, 45); Петиргоф шаҳрида мазкур балалар... машина бирлан сувни йуқари котарадурган ҳар

хил сурәтлик фонтанларни коруб тәмаша ййлабдурлар (ТВГ, 1900, 85); Мадра́сага печка вә фонтан илә зеб берганлар (Туж., 1907, 2); Қайнақ сувини хәвага қараб фонтан учургани 40 метиргәчәдур (Ойна, 1915, 14, 392); Бақчада хәр хил гуллар, дәрәхтлар арасида 6-7 йерда сув фонтанлари (машинә булаглари) бар (Кенгаш, 1917, II).

фанус

فانوس ~ фануз <форс. فانوس фанус <араб. <фн. (<рус. "фонарь") - фону́с; электр чирог.

Бу ййнглиг коп таги надир хунәрлар,
Бахасига йетишмәс симу зәрлар,
Чунанчи икки фанус, аҳли хикмәт,
Йәсәбдурлар қилиб изхари сән"әт
Йанәр бефилтә, бегугурт, бейаг,
Ангә бир сим ишарәт ййлаган чаг

(Фурқат, ТВГ, 1890, 59; ТА, П, 17);

Кел муңда енди йеткур кулбәмгә нур, фануз,
Вәсфинг ешитгәнимдә хушвәкт болди конгдум,
Коз рәвшән олди сендин, дилгә сурур, фануз,
Тунлар қара чирағни хәргиз шәмал қоймәс,
Сәнсиз каминә Зәвқий коп беҳузур, фануз

(Зәвқий, Фонуз, 34);

Кечкурун бағнинг хәмә жайида хәр хил рәнгә=рәнг фануслар йақилиб вә бир нечә мәртәбә қағәздин қилинган ичигә шәмлар йақилган шарлар асмангә учурулуб турулди (ТВГ, 1888, 17); Андин кейин Акрамхожа акам қолларида фанус ушлаб турган еканлар (САД, II, 27).

фанусчи

فانوسچی <рус. "фонарщик" - фонарь ясовчи уста.

Тавуг базаригә туратурган фанусчи орус сизни билар екан (Бадрий, Ах., 1916, 5).

фапирускути

فابروس قوتي - қ. папирусдан.

фарфор // фарфур

فارפור ~ фарфор, йә"ни чини <рус. "фарфор"

- чинни, фарфор.

Ушбу елчиләр мәзкур музийни коруб, андин сонтра экипаж арабга олтуруб, фарфор, йә"ни чини забутига барибдурлар (ТВГ, 1895, 20).

фә"алийәт

فعاليات <рус. "активность, деятельность" - фаолият, активлик.

"Турон"нинг ески идарә а"залариндан бир қадари тақрар сайланмишдирки, хәқиқәтән бу у хәнабларнинг фә"алийәтини исбат етмәкдәдур (Турон, 1917, 8); Душман артияқ фә"алийәт корсатмайур (Турон, 1917, 4).

фәвварәдек

فواروديك <рус. "как фонтан" - фавворәдек, фонтандек.

Агәр устки сув коп куч бирлән бассә, астинги сув йер устига фәвварәдек иргиб чикадур (ТВГ, 1890, 12).

фәвқуладдә зор ййгин

فوق العاده زور ييغين <рус. "манифестация" - манифестация, намойиш.

Биринчи декабирда Туркистан олкәсини йерлик мухтарийәтли етуб е"лан қилуш муносәбәти илә фәвқуладдә зор ййгин (манифестатсийә) йасалди (Эл бай., 1917, 12).

фавкуладдә хизмәт فوق العاده خدمت < рус. "сверхсрочная работа" - устама-тез иш.

Мәтәбә хәрф аз болгани учун мурәттибләргә фавкуладдә хизмәт ҳақиләр бериб турибмиз (Хур., 1917, 19).

файләсуф فيلسوف < рус. "философ, мудрец" - файласуф, донишманд.

Ислам аламидә заманигә корә ҳәкимләр, файләсуфләр йетишүб турур еди (С.Турк., 1914, 20); Илми рийазии вә денгиз аҳвалигә махир ҳәкими файләсуф Христафор Колумб деган киши (Жугрофия, 52).

фақирханә فقيرخانه < рус. "дом для бедных" - фақирхона.

Бир бай... фақирханәгә 280 сом ақча берибдур (ХСМ, 1913, 8).

фәлатун فلاطون < араб.=юн. (< рус. "Платон") - Афлотун, Платон (қадимги юнон файласуфи).

Бар ерди хизмәтимдә кеча=кундуз йахши ҳамдәмләр,

Белигә бағлаган тилла кәмәр гулчехрә маҳрамләр,

Мисали бу Али Сина фәлатун таб" адамләр,

Фәтанәт бабидә алган ҳамә хәтти мусәлләмләр

(Авлоний, МШ, I, 16).

фәлисә فليسه - қ. палитсийә.

фәлитсәханә فليسه خانه - қ. палитсийәханә.

фәлсәфә فلسفه < араб.=юн. (< рус. "философия") - философия, фалсафа.

Мәдрәсәдә оқулуб турадиган дәрсләр... фәлсәфә, динийә, усули тә"лим, жуграфия (Туж., 1907, 2).

фәмилиийә¹ فاميليه ~ фәмилиийә ~ фәмилиийә, йә"ни силсилә

фәмилиийә < рус. "фамилия" - фамилия.

Мәзкур орус миһанә қамәт - кози, қаши, мойләби қарә, сәқали тәрашланган, купесчә ләбас кийган, қоличә фалкә, тәхминан йаши 25 илан 30 ни ортәсидә, әмма исми вә фәмилиийәсидән хәбар берган йок (Туж., 1907, 18); Ал"ан бизләрда (фәмилиийә), йә"ни силсилә илә әталәтурган илм йок (Сам., 1913, 33); Мәсәлән, қәридәнинг мухәррири ози учун (Бөхбудий)ни фәмилиийә қарар берибдур (Сам., 1913, 33).

фәмилиийә² فاميليه < рус. (эск.) "фамилия" (семья) - оила, хонадон.

Бир пулдор вә мулкдор фәмилиийә йокки, мингләр, бәлки миллионләрчә амәләни рәсва қилмәсун (Тар., 1906, 10).

фәнар فانار فانوس ~ фәнар ~ панар ~ панар ~ фәнар=фанус < рус. "фонарь" - фонарь.

Хусусән чәраганләр дәрйә ичиндән нәчәнд миллион болиб, мисали асмани йулдуздек вә кәттә фәнарләр аймисллик... (ТВГ, 1894, 31); Ушбу йанги кочәгә таш токмақ вә панар йақмақ вә әнхар устигә кофрук қилмақни шәхәр оз миннәтигә аладур (ТВГ, 1898, 34); Вистафканинг ичидәги дәрәхтләргә қизил, ақ, кок фәнар қојубдур (ТВГ, 1900, 45); Адамләр... Әлахидә фәнарләр қилиб, йәзим шәхәрләрнинг кочәләрини кечәлари йаруғ қиладурләр (МС.1903, 68); Илектричиствәни... мусәххәр қилиб, әлахидә фәнарләр... шәхәрләрнинг кочәләрини ул от билан йаруғ қиладурләр (МС, 1907, 76); Ани устидә кәттә фәнар болуб, ул қәтар йақилган вәқтдә 92 мил жәйдан, денгиздин ко-

ринур екан (ТВГ, 1911, 61); Кочадаги фанаар-фанусларни йахши қилгани учун... (ТВГ, 1894, 45).

фанаар йағи فانار ياغي < рус. "керосин" - керосин.

Болмасә дәррав фанаар йағи сефиб куйдирәмиз (ТВГ, 1912, 43).

фанаарчи فانارچى ~ фанаарчи, йа"ни чирақчи فانارچى يعنى چراغچى, рус. "фонарьчик" - фонарь ясовчи уста.

Фанаарчи, йа"ни чирақчилар забаставкә, йа"ни иш тохтатгани сәбәб-ля мәзкур шәхәр қараңгулик вә зулмәтда қалибдур (Тар., 1906, I); Абдулла фанаарчини бир хатуни олуб йетим қалмуш годәк баләсини тәрбийәт қилурғә ози ажизлиқ қилиб қалган (Тар., 1906, 14).

фанний فنى < рус. "научный" - илмий, фанний.

Тәснифати қадимә вә қәдидә, фанний вә тәрихий китабләр (ТВГ, 1905, 13).

фараңг^I فرنگى < рус. "европеец; европейский" - европалы; европача.

Срусидур бу сән"ат ҳақ фараңги

Учар назиккувас адамни ҳанги

(Фурқат, ТВГ, 1890, 59; ТА, II, 17);

Ақчағә кәмзул алиб форум қавуш, белбағ фараңг,

Куз болуб, байләр келиб, ушләр етақидин тараңг

(БМҮ, 216);

Бир қути фараңги канфут... алиб берилди (ТВГ, 1883, 17); Петир Великий фарамайиш қилдики, қамики рус милләти фараңг либаси кийсин вә хатинләрнә йузләрини ачиб йурсинләр деб (МС, 1903, 105); Бир нечә намдар рус йигитләрини фараңг вилайәтларигә йубариб, тәхсил илм етдирди (МС, 1903, 105); Иңгилтәрә лисани бирлә йазилдиб, оң"даҳу жумлә фараңг тилләридә тәрқимә қилинган (Робинзон, 2).

фараңг² فرنگى ~ фараңги فرنگى < рус. "француз; французский" - француз; французча.

Фараңги ерди, йамма ани зати,

Баҳадир ерди коп, Напалийон оти

(Фурқат, ТВГ, 1891, 44; ТА, II, 35);

Етсә гәмзәнг сипәҳи қәсди алам

Алғуси русу, фараңгу йапуи

(БГА, 94);

Напалийон Банапарт ибтидаий ҳалдә Фараңгистангә таб"е бир вилайәтдәги фараңг аскарининг башлуғи ерди (МС, 1903, 107).

фараңг дәвләтләри فرنگى مملکت لارى ~ фараңг мәмләкәтләри فرنگى مملکت لارى < рус. "европейские государства, европейские страны" - Европа дәвләтләри, Европа мәмләкәтләри.

Хусусән фараңг мәмләкәтләридә мундағ йәмәлгә коп иштиғол қиладурләр (ТВГ, 1871, 7); Афғандән, Ерандән, Истамбулдән вә хәм мәғриби зәминдәги фараңг дәвләтләридән (МС, 1903, 89); (Петир) фараңг дәвләтләридин муаллим вә усталәр алдириб келиб русләрғә тә"лим бердирди (МС, 1903, 105).

фараңги^I فرنگى - қ. фараңг^I.

фәранги² فرنگ - қ. фәранг².

Фәрангистан¹ فرنگستان < форс. (< рус. "страна франков, Европа") - Франция.

Ушбу беш иқлимнинг бирини фәранг Истилахидә Йаврупа атарлар, амма турк истилахидә Йаврупани Фәрангистан дерлар, беш иқлимларнинг арасидә сахиб фәзл вә хунәрмәндрақлари мәзкур Фәрангистандур (ТВГ, 1876, 18); Фәрангистан мулуки коп пул талиб вә коп аскәрлар асраб... мулук бегларини мутабааът қилдурди (Колумб, 1892, 93, 78).

Фәрангистан² فرنگستان < форс. (< рус. "страна франков, Франция") - Франция.

Напалийон Банапарт ибтидаий ҳалдә Фәрангистангә табе" бир вилоятдәғи фәранг аскәрининг башлуғи ерди (МС, 1903, 107); Йакин фурсәтдә Бухара истансәсидин Фәрангистаннинг Париж шәхригә Бухаранинг бир қанчә муллабәччаләри Париж шәхрини бир мәдрәсәсидә талиби илм қилмақгә жәнәб кетибдурлар (ТВГ, 1910, 7); Мәзкур падшанинг асридә Фәнсийә, йә"ни Фәрангистандә бир Напалийон Банапарт деган киши пайда болуб... (МС, 1903, 107).

фәрангсуз فرنگ سوز ~ фәрангсус فرنگ سوس - қ. франсус.

фәрмайиш فرمايش < рус. "приказ; постановление" - буйрук; қарор.

Йарманка, йә"ни кәттә базар қилмақгә фәрмайиш қилдиләр (ТВГ, 1870, 3); Фәрмайиш вә приказлар (С.Фарғ., 1914, 55); Германиянинг сәккизинчи армиясидә (аскаригә) йазилган фәрмайишларни фәнсузлар тапди (С.Фарғ., 1914, 60).

фартук فوتوق < рус. "фартук" - фартук, этак.

Мәзкур либасларнинг устидан ақ боздин тазә фартук тартмақ лазимдур (ТВГ, 1899, 5).

фәсад فساد < рус. "бунт, смута" - исьән, галаён.

Беласток фәсадларида зәрәр корган йахудиийлар (Тар., 1906, 3); Смиски шәхридағи турмаханәдә йатган аристан бандитлар араләридә кечәси бунт, йә"ни фәсад вә иғва болибдур (Тар., 1906, II).

фәсадчи فسادچي < рус. "мятежник, повстанец" - исьәнчи, қўзғолончи.

Рум фәсадчилари илә турк аскәри арасидә вақе" олмиш (Тар., 1906, 3).

фәфәрас فخراس - қ. папирус.

фәшанг // фшанг فشانگ ~ форс. (< рус. "патрон") - ўк.

Мундә турк дәвләтининг фәшанг (оқ) кәрханәси бар (Ойна, 1913, 39, 940).

фәбрал فبرال ~ феврал فيورال < рус. "февраль" - февраль, февраль ойи.

4=нчи фәбралда ушбу минг саккиз йуз йетмишинчи йилда (ТВГ, 1870, I); Телеграфнамаләр 10=нчи февралдин 17=нчи февралгәчә қабул қилнур (ТВГ, 1892, 7); Ушбу йилдәғи фәбрал айиндәғи боладурган сийаз ишләри хусусидә... (Қози рапортлари, 4); 4=нчи февралдә 4=нчи рақамдә ушбуни жәнәбингизгә ма"дум айлаб биз сийаз қазиләри мухрләримиз бастук (Қози рапортлари, 24).

Федаратсийа فيدراتسيه ~ Федиратсийа فيديراتسيه < рус. "федарация" - федерация; иттифок.

Бәзилари Федаратсийа - махаллий мухтарийят усулинда кошма жумхурийят тарафдари болуб, анинг файдасини сойлаганлар (Хур., 1917, 14); Хар икки ташкилатнинг шари Федаратсийа болган (Турк эли, 1917, 1); Федиратсийа (сийасий мухтарийят) йасосларин тузув... хам нәвбәтдәги мухим мәсәләдур (Кенгаш, 1917, 8); Федаратсийа алгандан кейин бизнинг дахилий ишларимиз оз қолимизга отадур (Эл бай., 1917, 8).

Федиралист فيدراليست < рус. "федералист" - федералист, федерация тарафдари.

Турк адимимарказийят (Федиралист) фирқәси (Турон, 1917, 1); Федиралистлар (сийасий мухтарийятчилар) сийәздәги иштирак учун Кийифга... йубарилди (Кенгаш, 1917, 8).

Федиративний республика فيدراتيوني ريسپوبليكه ~ Федаративний рәспублика فيدراتيوني و سبوبليكه < рус. "Федеративная республика" - федератив республика.

Мәмләкәтнинг идара ишлари учридителиной собранийәдә (Федаративний рәспублика) кошма жумхурийят йасига курулмак, мунасиб тапилса ул вақтдә хар милләтнинг дини ва миллий мәсәләләри с тәкә равшадә қоюлур (Хур., 1917, 12); 27-нчи ноябир 1917-нчи йилдә Хокәнд шахридә умумий Туркистан мусулманларининг фәвқуладдә курултайи, Туркистанни улуг Русийәнинг Федиративний республикасига мәрбут қалгани ҳалдә йерлик мухтарийятли деб елан қилинди (Эл бай., 1917, 13).

Фелдшир فيلدشير ~ Фершил فيرشيل < рус. "Фельдшер" - фельдшер.

Уч мавзудә турадурган Фелдширлардин уч минг беш йуз еллик икки адәд адәм фәйдәланибдурлар (ТБГ, 1894, 2); Бәзи мусулманийәләр русийә Фелдширига бариб, озларига чечәкни емлатибдур (ТБГ, 1900, 23); Дохтур йок, бир нәфәргина Фелдшир бағ емиш (ТБГ, 1906, 66); Ул залга кириб, бир Фершил вә бир кокракига нишан таққан йаш торәни чақирди (ТБГ, 1909, 34); (Фелдшир) илмини окуйдурган йигитлар (Ойна, 1913, 10, 281); Биргинә байтар вә йа биргинә Фелдширдә йок (Ойна, 1915, 14, 376); Бир Фелдшир миқдаридә мадумати болган кишалар (Турк эли, 1917, 1).

Фелдширхана فيلدشیرخانه < рус. "лечебница" - давохона.

Бул Фелдширханәга ушбу йилдә йәнвар айдан башлаб та май айига чә 400 адәд кәсәлмәнд адәм келибдур (ТБГ, 1899, 28).

Филиәтон // Филиәтун فيليتون < рус. фельетон фельетон.

Вәхаланки, 1907-нчи йилдәги гәзитләрдә тәшаир мәсәләси унванли Филиәтондә бир вав изафә илә (мухәййәр вә мугәййәр) демаш едик (ТБГ, 1909, 56).

Фирқә^I فرقه < рус. "партия" (политическая) - партия.

Сатсийал ревалутсийанерлар фирқәси (Тар., 1906, 5); Алпавут вә байлардан мураққаб олган кадет Фирқәси (Тар., 1906, 9); Зераки, Фирқә тәлашләри коп зәрәрлик болганлиги билинибдур (ТБГ, 1913,

33); Сийасий фирқалар (Хур., 1918, 65); Ҳар турли фирқалар (масъ-
лан, савдагарлар, рабачилар ва салдатлар, муаллимлар...) оза-
лрига Ҳақида җамийятлар бәрпа қилиб, оз ҳуқуқларини кенгайтурмақ
ва матлабларини қолга кирғузмақ ҳаракатинда болдилар (Наж., 1917,
8).

фирқа²

فرقه < рус. "группа; отряд" - гурух, группа; отряд.

Русийа аскарлари икки фирқа болуб, бир фирқаси Алма Ата тарафдин
ва бир фирқаси Орунбурғ тарафдин чиқиб йолдаги Хоқанд ханига та-
бе" шахар ва қишлақларни маҳариб ва маҳасира план фатҳ ва зобот
қилиб алиб, Чимканд шахригача келибдур (МС, 1903, II6); Мазкур
фирқа башлиги Чернайиф екан (МС, 1903, II7); Летучи фирқаси [тез
ҳаракат қиладиган отрийад] (Тар., 1906, I6); Дивизийа аскаридан
бир фирқаси (С.Турк., 1914, 27); Фитначи аскарлардан бир фирқаси
(С.Фарғ., 1914, 26); Ба"зи фирқаларимиз оз афитсерлари ила истеҳ-
камларини ташлаб, шималга тараф чекандилар (Турон, 1917, I).

фирқа ташкилати فرقه تشکيلاتي < рус. "партийная организация" - партия
ташкilotи.

Фирқа ташкилати (партийнай арганизатсия) масълан, сасийал=дему-
кират, сасийал=ревалусийанер, кадет, радикал, анархист, монар-
хист кәбилар (Кенгаш, 1917, 3).

фирма // ферма فرمه ~ фирма فرما < рус. "фирма" - фирма.

Катта савдагарлар фирмаларини мутасаддилари ҳам болиб, Самар-
канд шахрида тавар бержасини ачмақ ва бәрпа қилмақ хусусидаги
сувалларни маслаҳати ва машварати жарий болган емиш (Тар., 1906,
15); Сарайларни Маскав фирмаларига он йилдан башлаб йигирма йил-
гача ижара қилишуб... (ТБГ, 1908, 56); Чунки, ҳамми "Қаракол фирма-
ларини йаз фәслида сатиб алган еканлар (ТБГ, 1911, 75); Хоқандек
бир уезд шахрида... машхур чет фирмаларнинг мунда кантур... кар-
ханаларининг мавжудийати мушахиддур (Ойна, 1913, 8, 186); Фирма-
ларнинг мундақ йумшақ муамилаларидин савдагарлар синувни адат қи-
либ йурмақдалар (С.Фарғ., 1914, 3).

фитначи

فتنه چي < рус. "мятежник, повстанец" - исьенчи, қузголончи.

Жандармалар фитначиларга қаршу турмақга қадир емасдур (С.Фарғ.,
1914, 19); Фитначи аскарлардан бир фирқаси (С.Фарғ., 1914, 26).

флаг

فلاگ < рус. "флаг" - байроқ.

Андин кейин бомба худудига баруб, Руманийа (флагини) байрагини
ташлади (С.Фарғ., 1915, 104).

флот

فلوت < рус. "флот" - флот.

Ҳақилар йурушини башқарғучи дабравалний флотнинг гиниралнай аген-
ти Саидганибай... (ТБГ, 1908, 3); Франсийа флотининг аскарий машқ
(манивир)ларига чакирибдурлар (Ойна, 1913, 39, 940); Руманийа ху-
кумати... оз флотини копейтурмақда (Ойна, 1914, 18, 328).

фонд

فوند < рус. "фонд" - фонд.

Миллатга ианә етмақ учун, ислаҳи мактаб ва мадрәса учун ... қи-
райтханалар, фондлар, кружоклар, жаридалар, мужаллалар, нашрий-
атлар керакдур (Сам., 1913, 31); Тийатир дәстәлари, қирайтханалар,

Аңчага кәмзул алиб форум кавуш, белбаг фәрәнг,
Куз болуб, байлар келиб ушлар етакидин тәрәнг
(БМҮ, 216);

Йарашубдур пәрдазу упә, хиналар,

Йол-йол бәхмәл кәмзул, порма йақалар

(Хамза, АТ, I, 4С);

Тәрәқкийпәрвәр фәкәт порма чапан ила тез=тез йурмак... дән ибарәт болса, хәргиз мундәй емас... (Наж., 1917, 17).

фотограф فوتوغراف ~ фотограф فوتوغراف ~ фотограф فوتوغراف < рус. "фотограф; фотография" - фотограф; фотография.

(Фотограф Илхамжан) бизгә уч аңад тәсвират тухфә ййлаб берди вә биз хурсәндлик ййлаб, оз тәрәфимиздин Русийә джанидаги фотограф хусусидаги бир китабни алиб, мәзкур Илхамжангә йубардик (ТВГ, 1908, 13); Ул фотограф адәмзаднинг ташқаридаги а"засини корсатдур (ТВГ, 1898, 48); Хәр хил йәнгидин фотографгә чиққан илмләр захир боладур (ТВГ, 1901, 71).

фотография فوتوغرافيه ~ фотография فوتوغرافيه ~ фотография فوتوغرافيه ~ фотография فوتوغرافيه = машинә فوتوغرافيه = машинә فوتوغرافيه < рус. "фотография" - фотография.

Бул тәсвирләрни йлахида фотография деган әсбаб илан аладурлар (ТВГ, 1898, 55); Бул вақтда мәзкур фотография илан тәййар қилинган хәр хил муслманийә мәктәбләрини корсатмак керәк (ТВГ, 1898, 50); Мәзкур Илхамжан русийәләр илан рабита пайда қилиб, фотография илмидән хабәрдар болуб вә мәзкур фотография әсбаб вә машинәләрини сатиб алиб адәмләрни вә русийәләрни тәсвиратләрини ниҳайәти йахши вә пакизә қилуб алиб турган емиш (ТВГ, 1902, 33); Мәзкур фотография сахибләри хәр хил тәсвиратләрни вә фотография=машинәләрини вә әсбабләрини мәзкур вистафқадә корсатадурлар (ТВГ, 1902, 33); Мәзкур мәжлисдаги чиланлар әйтибдурларким, ул хәтләрни йәнәдин фотография=машинә илан алмақ керәк деб (ТВГ, 1904, 46).

фотографхана فوتوغرافخانه < рус. "фотография" (помещение, здание) - фотография (биноси).

Ул Илхамжан алган тәсвиратләрини коруб сорадим: Ул хунәрни нечук вә қайда билдингиз, бирадәр, фотографханадин тә"лим алдингизми деб? Ул Илхамжан жаваб берди: Йок, озум китабгә қараб ул хунәрни билиб, дәрәжә=бадәрәдә тәсвират алмақни йахши қиладурган болдим деб (ТВГ, 1908, 13).

фраксия فراسيه ~ фраксия فراسيه < рус. "фракция" - фракция.

Сатсийал=демакратлар фраксиясиғә дахил болган 55 нафәр чиланларни хукмгә тапшурмақ ишләрини тафтиш камисийәләридин тәшкил қилинмишлар еди (ТВГ, 1907, 49); Иккинчи г. думәнинг сотсийал = демократ фраксиясининг хукми болубдур (ТВГ, 1908, 1); Иккинчи думәнинг муслман фраксиясинда хәм Туркистанимизни тафтишина ба әмри импратори келган граф Палин ханобларигә (Сйна, 1913, 8, 202); Муслман фраксиясининг раисләридан... йардам бермақләри-

ни хашиш қилибдурлар (Ойна, 1913, 28, 542); Мусулман фраксийаси а"залари (С.Турк., 1914, 7); Мудд'аларини гасударственний дум'ага ва мусулман фраксийасига билдурдилар (С.Фарг., 1914, 4); Давлат дум'асининг мусулман фраксийаси йанги вужудга келган ҳукуматни та"сис етмакда [етишда] оз иштиракини лазим қоруб муваққат ҳукуматга ушбу тақрирнамани тақдим етди (Хур., 1917, 13); Фраксийа, йа"ни сийасат ҳамфикр ва ақидача бир болган адамларнинг иттифақидур (Хур., 1917, 13).

Франсийа فرانسیه ~ Франтсийа فرانسیه ~ Франсийа, йа"ни Фарангистан فرانسیه مملکت Франтсийа مملکت فرانسیه یعنی فرنگستان
 < рус. "Франция" - Франция.

Алвизи... Франтсийа мамлакатига табе" Курсика ҳазирәдин иф'ақ куртини тазә тухумини алиб келибдур (ТВГ, 1892, 6); Мазкур падшаҳнинг асрида Франсийа, йа"ни Фарангистанда бир Напалийон Банапарт деган киши пайда болуб, бутун Аврупа қит"асида улуғ бетинчлик пайда болмақига сабаб болди (МС, 1903, 107).

франсуз // фарансуз فرنگ سوز ~ фарангсус فرنگ سوس ~ фарангсуз فرنگ سوز
франсус // фарансус فرانسوس < рус. "француз; французы; французский", - француз; французлар; французча.

Йаниб бундин бариб мулки франсус
 Нечә иқлимнийу та сәрхадди рус

(Фурқат, ТА, II, 55);

Келдилар катта=кичик рус аҳлидин,

Немис олсин, йа франсуз аҳлидин

(Фурқат, ТВГ, 1890, 28; ТА, II, 27);

Фарангсус вилайати билән Фурусийа вилайатлари урушуб турган сабабидин... (ТВГ, 1870, 4); Бир минг йетти йуз тоқсан учинчи йилда фарангсус таифаси билан афитсер жама'асини ортасида маҳариб'айи азим ваке болуб... (ТВГ, 1871, 8); Еран вилайатининг бул тарафига франсуз мамлакатидин барган қанд коп екан (ТВГ, 1875, 3);

фронт فرونت < рус. "фронт" - фронт.

Серб тилиграф агентствасининг алган хабарига қараганда булгарлар йунан аскарига бутун фронт бойинча хужум етибдур (ТВГ, 1913, 49).

фудрат فودرات - қ. пудрат.

фуқара فقرا < рус. "подданные; жители, народ" - фуқаро; аҳоли, халқ. 1891=нчи йилда... Петирбурх шаҳридаги фуқараларнинг ҳисоби тоққуз л'ақ еллик торт минг торт йуз екан (ТВГ, 1892, 7); Фуқара сайлаган депутатлар (Тар., 1906, 5); Тамами қалган ҳар хил фуқаралар учун икки даражалик сайлав та"йин болибдур (Тар., 1906, 5).

фуқаранаваз فقرانواز < рус. "защитающий интересы народа; защитник бедных, неимущих" - фуқаропарвар.

Русийа газитларида басилган думанинг чап тарафидеги, йа"ни фуқаранаваз ва бечарап'арвар депутатларнинг хашиш ва талаблари шулдурким... (Тар., 1906, 9).

футбол فوتبول < рус. "футбол" - футбол.

Июн 23-нчи сәһәдә, кундуз саат беш йәримдә Андиқан ва Хоҗанд рус мәктәбләри шағирдләрининг иштираки илә футбол (тәрбияи бәдәнийә учун йасаладурган бир турли оюн) ойуни - пайтәси болди (ТВГ, 1914, 22).

X

хадим

خادم < рус. "сотрудник" - ходим.

"Сәдайн Фәрганә" хәй"әти тәхририйә хәдимиридән Нури Усманий әфәнди "әдрисия" алуб сәхнәгә чиқдиләр (С.Фарғ., 1914, 28).

ханә

خانه < рус. "купе" - купе.

Вагондә орин тар, ханәләримизниң иккисидә фәрганәлак ва иккисидә русләр еди (С.Турк., 1914, 3).

харижий душман

خارجي دشمن < рус. "внешний враг" - хорижий душман.

Бир тәрафдән харижий душман Петраграддә йақинлашуб, ихтилал уйәси болган пайтәхтнә тәхдид астидә қойғандә, иккинчи йақдә дахилий ихтилал баш қотарди (Эл бай., 1917, 8).

хәбәрнамә

خبرنامه < рус. "извещение, уведомление" - хабарнома, билдириш қоғози.

Мухәррир нә нәтаријус, ва на банкәдән хәбәрнамә олган йоқ (Сам., 1913, 38).

хәзинә

خزينة < рус. "казна; государственный банк" - хазина; дәвлат банка.

Шәхримиздән хәзинәгә кирәтурган ақчәнинг копрағини берәтурган... шәхәрнинг улуғини ески халқидә қойдиләр (Хур., 1917, 29).

хәзинә министри

خزينة مينيستري < рус. "министр финансов" - моляя министри.

Байләр тәрифидин хәзинә министрләригә хәт тушубдур (Тар., 1906, 8).

хәзинәдарлик

خزينة دارليق < рус. "обязанности, должность казначея" - хазинадорлик.

Хәзинәдарликкә бир ағиздән мулла Абдулмуталиб Арифжәнүф әфәнди сайланди (Турон, 1917, 8).

хәзинәчи

خزينة چي < рус. "кассир" - кассир.

Хәзинәчи хәридарләрнинг ақчәләрини алиб, әләрнинг қолигә берәдурган фәтталәрни йетқузиб берәлмәйдур, ниҳайәт хәридарләрнинг копләгидән (Туж., 1907, 2).

хәзинәханә

خزينة خانه < рус. (эск.) "казначейство" - хазинахона.

...Уйездләридәги хәзинәханәләрдә сибиригәтәллий кассә дегән пул сақлайдурган хәзинә ачилур емиш (ТВГ, 1889, 3); Вә найибләрнинг вәзифә пулләри башқә падшахлик салиг вә алиг билән йурти мәзқурдин батәриқан тәқсим алиниб, уйезд хәзинәханәсигә тапшуриладур (ОСН, 5).

хәйрихақ

خزينة جماعه < рус. "благотворительное общество" - хәйрия (хәйр=әхсон) жәмияти.

Тәсриф болган хәйрихақ жәмаә хәр хил хәйрат ишләргә хәр йил сәккиз миңг сомдин ашиқ сәрф вә хәражәт қиладурләр (ТВГ, 1898, 30).

халк خلق < рус. "народ; население жители" – халк; аҳоли.

Бухара халқини еркән макани,

Туруб қилдим нәзарә бир зәмани

(Фуркат, ТВГ, 1890, 36; ТА, П, 14);

Мазкур шаҳардаги тийатирханалар ҳам ачилиб, ошол шаҳар халқининг зиндагарчиликлари дурустдурлик бирлән отуб турубдур (Тар., 1906, 5); Ма"думдурки ҳазир дуняда халк мутлақа йахши уйушганда (оргазаваннай) болгандәгина оз максәдигә йетәаладур (Кенгаш, 1917, 3); Манә бу кун Самарқанд халқининг "Сийасий англәри" тоғрисиндә бир фикр алган болурмиз (Хур., 1917, 37).

халк вәкили خلق وکیل – қ. халқвәкил.

халк жумхурийәти خلق جمهوریتی < рус. "демократическая республика" –

халк республикаси, демократик республика.

Халк жумхурийәти болганда ҳукумәт халқининг вәкилләри қоллариндә болуб, ҳәр бир пәлат (мәжлис) болсун (Турон, 1917, 5); "Халк жумхурийәти" мәсәлһси, әввәл вәтандашларимиз русләр тәрәфиндән қозғалган болсә ҳам, бунгә русләрдән башқә милләтләр ҳам жану дил илә фикрән иштирак етушдиләр (Наж., 1917, 16).

халк йурти خلق يورتی < рус. "народный дом" – халк узи.

Земский сабрания (народный дом) халк йурти салмақлик учун бир миллион сом пул йиғубдур (С. Фарғ., 1914, 22).

халқвәкил خلق وکیل ~ йуртвәкил یورت وکیل ~ халк вәкили خلق وکیل

< рус. "депутат" – депутат.

Депутат (йуртвәкил) (Тар., 1906, 4); Идарәи жумхурийә болуб, мазкур мәмләкәт қанунләри халқвәкил тәрәфидән тәсниф болуб, йанә мәмләкәт падшаси мақаминдә халк вәкилләри уч йа беш йил учун бир кишини раис сайлайдур (Сам., 1913, 43); Халк жумхурийәти болганда ҳукумәт халқининг вәкилләри қоллариндә болуб... (Турон, 1917, 5).

хәритә خريطة < у.-турк. harita (< рус. "план; карта") –

план; харита.

Иншаалла, сензурдин келсә, беш кит"ә йер қуруқлик хәритәси вә Русийә мәмләкәтининг хәритәси, палушар куррә вә башқаларини ила вә қилиб, таб"и вә нәшр етмаққә нийәтимиз бардур (ТВГ, 1905, 13); Сайхәтнамә, муфәссәл жуғрафия, ески хәритә (план) кәттә луғат китабләри... йубардиләр (С. Фарғ., 1914, 24); "Фир"авиләр зәманидә ... йеру туфрағ, тағ, сәхра вә денгизләрнинг плани алиқуб, (хәритә) деб айтилур еди (Жуғрофия, 5).

хәстәханә خسته خانه < рус. "больница" – касалхона.

Шаҳар хәстәханәсигә... 16 йашар қизни муалләжә учун келтурдиләр (Сийна, 1913, 1С, 279); Орунбург мусулманларининг 30 чарпайалик хәстәханә ачганләри... тилграф агентәси тәрәфидән нәшр қилинди (Сийна, 1914, 1, 43).

хәндәк خندق < рус. "окоп, траншей" – окоп, траншей.

Бизнинг кәшфчяларимиз... душмәннинг топ вә милтиқ атишмәләригә қарәмәй, ма"тул сәдләрдән отуб, душмән хәндәкләригә кириб, бир нечә топ алгандурләр (Хур., 1917, II); Бизнинг пийадә әскәримиз

душманнынг уч қатар хандақиға ҳамлә келтуруб, зәбт қилган еди (Хур., 1917, 19).

хат خط < рус. "линия" (фронта) – линия (фронт линияси).

Бутун хат бойи шиддәтлик топ атишмәси барадур (Хур., 1917, 5).

хат йазадурган машина خط يازدورگان ماشينه < рус. "машинка" – машинка.

Буләр бир=бирләри илә, хат йазадурган машина васитәси илә йази-шур еканләр (ТВГ, 1911, 58).

хәтланмақ خطلانماق < рус. (кр.) "описать" – хатланмоқ.

Учавин малу мулки хәтланибдур,

Стурубдур алти йил хала йагибдур

(Жангнома, II 9).

хәтлатмақ خطلاتماق < рус. "делать опись" – хатлатмоқ.

Бә"зи адәмләр бечарә қәрздарләрнинг вексилини зәкунчигә бериб, хавли вә йерләрини хәтлатуб саттуруб аладурләр (ТВГ, 1908, 59).

хәтиб خطيب < форс. хутба укувчи (< рус. "докладчик, лектор") – док-ладчи, лектор.

Вистафкә илә барабәр хәтибләр йуруб хәр шәхәрдә мускират хәқидә хутбаләр оқуйдурләр (Ойна, 1914, 39, 938).

хәтм ختم < рус. "окончание, завершение" (учёбы) – тугаллаш, тамом-лаш (ўқишни, билим юртини).

Он тўққуз шагирд хәтм қилган еканләр, әләрдин биригә йәхши оқу-ган учун кумуш медал ин"ом берилди (ТВГ, 1887, 23); Қазакийә балә-ләри русийә мәктәбханә вә мәдрәсәләридә хәтм қилиб, озләригә вә хәмаәләригә фәйдә йеткурсәләр керәк (ТВГ, 1895, 43).

хәтти=устува خط استوا < форс. (< рус. "экватор") – экватор.

Агәр биз йуқаридә мәзкур болган йернинг куррә сурәти глобусни алдимизгә қойуб қарасак, әндә корамизким, ул глобуснинг ортәси-дән айланә бир тоғри чизик йол салинғандур, әни мусулман уләма-ләри хәтти=устува дейдурләр, йаврупа хәлки екватур деб әтәйдур-ләр (ТВГ, 1889, 47).

хәтти=хәрәкәт خط حرکت < озар. (< рус. "тактика") – хәтти=хәрәкәт, так-тика.

Сонгрә хәтти=хәрәкәт (тактикә) хусусиндә даклад йасалмақчи бол-ган еди (Кенгаш, 1917, 10); Сәйлав ишләриндә тактикә (хәтти=хәрә-кәт) (Кенгаш, 1917, II).

хизмәткар خدمتکار < рус. "рабочий" – ишчи.

Баку нефт мә"дәнләридә хизмәт қиладурган 5000 нафәр хизмәткар иш ташладиләр (С.Фарг., 1914, 24).

хизмәтчи خدمتچی < рус. "рабочий" – ишчи.

Хизмәтчиләрнинг манифестләрини гәзитләргә бастуруб... (Тар., 1906, 2).

химийа сийахи خيمياءى سیاخى ~ химически сийахи < рус. "хими-ческие чернила" – сиёх.

Жәнаби ә"ләмләр... мәғазинләрдә бир шишәси беш тийинлик химийа сийахидин алиб йазсәләр мәзкур (химически сийахиси) сувдән вә йамғурдән очмайдур (ТВГ, 1908, 57).

хиня . خينه ~ хиня деган ақ дару خينو < рус. "хинин" - хинин.

Безгәк кәсәлигә берәдурган хиня деган ақ дару хәм Америкә иклимидин келгандур (ТБГ, 1893, 8).

хитабнамә خطاب نامه < рус. "листочка; обращение" - варақа, муροжаат-нома.

Алман тәййараләри кундә бир нечә мәртәбә шәхәр устидә учуб, бомбәләр вә хитабнамәләр ташлайдурлар (Хур., 1917, 28); Сәмәрқәндәги ишчиләр жәмийәти тәрафидән хитабнамә (Хур., 1917, 30).

хожайин خواجهين ~ хожайин < рус. "хозяин" - хужайин.

Ешитинг бир хикайә Иқандин,

Той начар қилди йалғандин.

Хожайин берди Ташкандин тил,

Той қилсәнгдә қой озинггә кәфил

(Муқимий, БХ, 194);

Ушбу мәзмундә қакди сим хожайин (Муқимий, ДМ, 103); Фәхшанә хожайинләри хәм сәйлав хәқидан мәхрумдурлар (Дума, 4).

хор خور < рус. "хор" - хор.

Енг сонгдә хор илә турли миллий ше"рләр жорланди (С.Турк., 1914, 54); Шул куйгә салинуб, йуқаридә йазилган миллий ше"рләрдән бир бәйт бир киши тәрафидән оқулуб, сонгидән коп кишиләр тәрафидән хор, созләр илә жор қилуб иккинчи бәйт оқулур (Авлоний, III, III, 18).

християн خریستیان ~ христиан, йә"ни нәсара عزنا نصارا < рус. "христиан" - христиан

Ул киназ христиан, йә"ни нәсара динини әввәл ози қәбул қилиб, бәд озигә табе" миллиәтләрни бул дингә дә"вәт етмиш (МС, 1903, 99); Йунан дини христиан, йә"ни нәсара дини ерди (МС, 1903, 100).

хулиган خولگان ~ хулиган خولگان < рус. "хулиган" - безори, хулиган.

Хәр хил бехудә адәм, йә"ни хулиганләр мәзкур урушгә келиб, бәзаргә бариб андә хәр хил доканләрдин малләр оғурләб вә қалганини бузуб куйдурубдур (ТБГ, 1906, 47); Бул сәбәбдин биз бир кәттә гәзитдин хулиган хусусидә йазилган бир әжиб мәқаләни тузимнай гәзит учун тәржима қилмақни лазим кордик (ТБГ, 1913, 66); Тәлавчи хулиганләр (С.Турк., 1914, 16).

хутбә خطبة < форс. (< рус. "лекция") - лекция.

Пушкин абшистваси биринчи башланганидә мувәққәт лексийә "хутбә" камисийәсининг "бйура" идарәси тәшқил қилинган еди (Наж., 1917, 17); Мәзкур камисийә тәшқилати озининг муддәасини мәйдангә қойуб... мусулман аҳалиләри мийаналариндә хазирги зәманнинг аҳвалатиндән бәйән қилиб, лексийә - "хутбә" оқуб, хәлқгә аңлатмақгә қарар бердиләр (Наж., 1917, 17).

хуфийә басмаханә خفيه باسماخانه < рус. "тайная (подпольная) типография" - яширин басмаханә.

Сәмәрқәнд шәхридә Шәмсиддинуф деган адәмнинг хәвлисидин йәқиндә

бир хуфийа басмаханә ушланибдур (ТВГ, 1907, 9).

хуфийа палисийа غيبه باليسيه < рус. "тайная полиция" – яширин полиция.

Хуфийа вә ашкара палисийа нафарини арттуруб турмақдәдур (Тар., 1906, 17).

хуфийалик غيبه ليك < рус. "шпионство, шпионаж" – жосуслик.

Ул адам икки маратибә Парижгә кируб, хуфийалик (шпийунлик) қилмишдур (С.Фарг., 1915, 103).

Ҳ

ҳаким

حاكم < рус. "правитель; начальник" – ҳоким; бошлиқ.

Ҳәр ишқи халқимизгә ҳакимлар етсә фәрман,

Қилмай илажи йоқтур душвару хақи асан.

Базару бәй ачалмай қишлагу пәҳр сил, деб,

Арз етдиләр халайиқ ҳакимгә: ҳукм қил, деб,

Қирқ кундә уч миридин буйруқ дегани чикди

(Муқимий, АТ, II, 34);

Кәмитет сәдри ҳаким ҳам приступ,

Чиқиб келди аларни қуршади туп

(Завқий, ТА, 89);

Чума (таун) камисийәси Кафказ ҳакими идарәсигә 1500 сом ақчә тәһийлан етди (С.Фарг., 1914, 13).

ҳакимийәти амма حاکمیت عامه < озар. (< рус. "демократия") – демократия.

Фәқәт дәмукраси (йәһни ҳакимийәти амма) илә жумхурийәт бир-биригә қаршидирилмәсун (Турк эли, 1917, 3); Бунинг устигә ҳәр мәмләкәтдә (аристокраси)нинг зидди болмақ узрә (дәмукратик – ҳакимийәти амма асасигә мустәнид) фикрлар пайда болди (Турк эли, 1917, 3).

ҳава кемәси هوای کیمه < рус. "воздушный корабль, дирижабль; самолёт" – ҳаво кемәси, дирижабль; самолёт.

Отган 25-нчи июлдә кечқурун ҳава кемәсинә машқ қиладурган пәркнинг башлуғи... (ТВГ, 1910, 60);

Аддий вә рәсмий йол коприқлар ҳавайи кемәлардән бомбәлар илән ҳалак болур (Ойна, 1913, 8, 195);

Аскарый ҳава кемәси (С.Турк., 1914, 18);

Мәнә козимиз алдиндәги ҳикмәти ҳадидлар (грамафон, тилифон, ҳавакәмә, иликтирик ашйаләри)дек ҳикмәтлар ошал тәрбийә, ошал ақлләрдән чиққан емәсму (С.Фарг., 1914, 24);

(Хавайи кемә) Парис устидә айланиб, шәҳәргә ийгирмә бомбә атибдур (Ойна, 1914, 52, 1252);

Фарәнсийә ҳава кемәсидәги Пеґо деган учувчи... (ТВГ, 1915, 66);

Австрийә ҳава кемәлари (ТВГ, 1916, 1);

Бизнинг ҳава кемәмиз илә икки алман таййарәси урулиб,

душманнинг ләштәрғахиғә тушди (Хур., 1917, 5).

ҳава машинәси هوای ماشينه سي < рус. "самолёт" – аэроплан, самолёт.

Хава машинәси йергә келиб йетуши билан бир нимәрсәси йарилиб,

тәмам ҳалак болубдур (ТВГ, 1913, 78);

Германийә айрупланләри (ҳава машинәлари) рус аскәри тәрәфидән милтиқ билан атилмақдәдур

(С.Фарг., 1914, 47).

- ҳава паймэн هواپایزی < рус. "самолёт" - самолёт.
Сәфәр айларга коп темур йоллар
Ҳәм ҳава пайизин Ҳәмә қоллар
(Ибрат, ТҲ, 120).
- ҳавада учадурган шар هواده اوچادورگان شر < рус. "воздушный шар, дирижабль" -
ҳаво шари, дирижабль.
Ҳавада учадурган шар (Ҳурш., 1906, 2).
- ҳавайи кемә هوايی کیمه - қ. ҳава кемәси.
ҳавайижи миллия هوايی ملیه < форс. (< рус. "нужда, интересы нации" - мил-
лат (халқ) эҳтиёжлари, миллат (халқ) манфаати.
Ҳар миллатни(нг) уләмәси аҳли, қаләми миллат учун сойлар, йазар
вә ҳавайижи миллия рәзманийәни оз миллат мәнсубәсигә билдурәр
(Сам., 1913, 31).
- ҳавакемә هواکیمه - қ. ҳава кемәси.
ҳаваләнамә حوالہ نامہ < рус. (бухт.) "аккредитив" - аккредитив.
Банкядән акридитиф исминдәги ҳаваләнамә кағәз алсун (Сийна, 1914,
45, 1080).
- ҳайәжан هیجان < рус. "волнение, смятение, восстание" - ғалаён, қуэго-
лон.
Кранштатдә ҳайәжан башланди, шоршчиләр муваққәт ҳуқумәтнинг
орундән тушурилмақини тә"ләб қиладурлар (Ҳур., 1917, 20).
- ҳай"әт هیئت < рус. "комиссия, коллегия; состав" - комиссия; коллегия;
состав, Ҳайят.
Уч кишидән мураққаб ҳай"әт келмиш еди (Турон, 1917, 1).
- ҳай"әти вузәра هیئت وزراء < рус. "совет министров" - министрлар кенгаши,
министрлар совети.
Мәктәб мәс"әләси ҳай"әти вузәрадә хош кенг қойулганини вә ҳазир-
дә бу мәс"әлә вузәра арасидә музакара етилур (Ҳур., 1917, 11).
- ҳай"әти иқтимаийә هیئت اجتماعیه < рус. "общественный состав, обществен-
ный строй" - иқтимоий состав, иқтимоий тузум.
Аврупанинг бутун ҳай"әти иқтимаийәси қуруни вәстадән бери йәк ди-
гәрини ғайримусавий синфларга тәқсим қилмиш еди (Турк әли, 1917,
3).
- ҳай"әти таҳририйә هیئت تحریریه < рус. "редакционная коллегия" - Ҳайяти
таҳририя, таҳрир Ҳайяти, редколлегия.
"Сәдаийи Фәрғана" ҳай"әти таҳририйә ҳадимләридән Нури Усманий
йфәнди "әдрисни" алуб сәхнага чикдиләр (С.Фарғ., 1914, 28).
- ҳай"әти ҳарбийә هیئت حربیه < рус. "военный совет; военный персонал" - ҳар-
бий кенгаш; ҳарбий состав.
ҳай"әти ҳарбийәнинг ичиндә ҳар нәв" силаҳлик афисәрлар дахилдур
(Сийна, 1913, 10, 238); ҳай"әти ҳарбийә афисәрлари Туркийәнинг баш
аркани ҳарбийәсидә (штабиндә) турурлар (Ойина, 1913, 10, 239).
- ҳайванат табиби حیوانات طبیبی < рус. "ветеринарный врач" - ветеринар
врач, мол доктори.
Шул зәман бетәхир ҳақимларга мә"лум қилиб ҳайванат табибини ча-
қирмақ керәк (ТВГ, 1885, 26).

- хайдагучи صیادگوجی < рус. "шофер" - шофер.
Барча афтамабелларни аскар учун алди ва хайдагучиларни аскар е"-
лан етди (Ойна, 1914, 44, 1053).
- хайкал صیك < рус. "памятник" - хайкал.
Америка қит'асини енг йаввал ачган (тапқан) Христуфар Қалумога па-
мятник (хайкал) ачилубдур (С.Фарғ., 1914, 43).
- ҳақим حكيم < рус. "ученый, мыслитель" - олим, мутафаккир.
Франсуз ҳақимларидан бири коп таҷрибалар қилиб, йер бир қайда
турган афтабни атрафидан айланур деб, исбат қилган екан (Жугро-
фия, 25).
- ҳақ حق - қ. ҳуқуқ.
ҳамватан هموطن < рус. "соотечественник" - ватандош.
Енди бу кунги хуррийятпярвәр рус ҳамватанлар ила қолоб = қол уш-
лашиб, тараққий учун ишламақ керак (Хур., 1917, 16); Шул яхатлар-
дан барча туркистанли ҳамватанлардан, маарифпярвәр химматлу зат-
лардан илтимас қилурмиз... йардамни дариғ тутмаслар (Хур., 1917,
19).
- ҳамла حمله < рус. "наступление" - ҳужум.
Бизнинг пийада аскаримиз душманнынг уч қатар хандәкига ҳамла кел-
туруб забт қилган еди (Хур., 1917, 19).
- ҳарарат حرارت < рус. "теплота; температура" - иссиқлик, ҳарорат; тем-
пература.
Афтаб ҳараратидан иситган йер ҳавани совуталмай шул сабабдин ту-
ман ва булут ҳавага котарилуб = сачилиб, даража = баддаража гайиб бо-
ладур (ТВГ, 1890, 3); Ҳава бизим бадданимизда болган ҳараратни та"-
дил ета ва озининг фойдали унсур ила бадданимиздаги газларни даф
қилладур (С.Фарғ., 1914, 23).
- ҳарбий حربى < рус. "военный" - ҳарбий.
Ҳарбий учқучи (С.Фарғ., 1914, 28); Салдатлар мийанасинда ҳарбий
тартибатни та"мин қилмақлик (Кенгаш, 1917, 5).
- ҳарбий машқ مناقب < рус. "маневры" - маневр.
Ҳукумат Адирна атрафида 180 минг аскарга ҳарбий машқлар қилдир-
мақчи болибдур (Сам., 1913, 35).
- ҳарбий полевой суд حربى پوليوى صود < рус. "военно-полевой суд" - ҳарбий
дала суди.
Ҳарбий полевой суд ҳақидаги лайиха государиственни совет тарафи-
дин рад қилинди (ТВГ, 1907, 49).
- ҳарбий таййарачи حربى طياره جى < рус. "военный летчик" - ҳарбий учувчи.
Ҳарбий таййарачи озининг механики (устаси) билан Катчен шахрига
2 саат 15 минутда учио барди (С.Фарғ., 1914, 24).
- ҳарбий тартибат حربى ترتيبات < рус. "военная дисциплина" - ҳарбий инти-
зом.
Салдатлар мийанасида ҳарбий тартибатни та"мин қилмақлик (Кенгаш,
1917, 5).
- ҳарбий ташкилат حربى تشکيلات < рус. "военная организация" - ҳарбий ташки-
лот.

Аларнинг хәр шәхәрда ҳам"ийәтләри барким "вайаннай организатсий-ә" - "хәрбий тәшкилат мәжлиси" аталур, йаинки "совет салдатски, рәбочи депутат" - "әскәр вә ишчиләр маб"усләрининг мәжлиси" аталур (Хур., 1917, 16).

хәрбий учкучи حربی اوچقوچی < рус. "военный летчик" - хәрбий учувчи.

Хәрбий учкучи (С.Фарғ., 1914, 28).

хәрбий шора حربی شورا < рус. "военный совет" - хәрбий кенгаш.

Хәрбий шора тәрафидән йәхши мәқсәд илә ишланган (Турк эли, 1917, 1).

хәрбийә вәзарәти حربیہ وزارت < рус. "военное министерство" - хәрбий министрлик.

Амма хәрбийә вәзарәтидин мәхкумидин чиқариб, дахилийә министрининг мәхкумигә табе" қилмақлик мәсләхәтләри ҳарий болиб туруб еди (Туж., 1907, 3).

хәрбийә вәзири حربیہ وزیر < рус. "военный министр" - хәрбий министр.

Мәшхур... әфәнди хәрбийә вәзири тә"йин қилинибдурләр (Ойна, 1913, 10, 26); Хәрбийә вәзирининг... берган мә"думатигә корә, ҳазир Англияда 161 учатурган машина бар (Ойна, 1913, 19, 35).

хәрбийә даирәси حربیہ دائرہ سی < рус. "гарнизон" - гарнизон.

Петербург хәрбийә даирәсининг баш қомандани... (Ойна, 1913, 42, 100).

хәрбийә кемә حربیہ کیمہ < рус. "броненосец=крейсер; военный корабль" - брсенос=крейсер; хәрбий кема.

Ингилиснинг "Натал" намлик хәрбийә кемәси ичидә... (ТВГ, 1916, 5).

хәрбийә мәктәби حربیہ макتب < рус. "военная школа, военное училище"- хәрбий мактаб, хәрбий билим юрти.

Туркийәдаги хәрбийә мәктәбләрининг идарәси ҳам уләрнинг ихтияригә бериләдур (Ойна, 1913, 10, 239).

хәрбийә параходи حربیہ پاراход < рус. "военный корабль" - хәрбий кема.

... Вә ҳам хәрбийә параходләрини тутмақни ижәд қилди (МС, 1903, 105); Мәзкур падшахләрнинг әскәрләри хәрбийә параходләри билән келиб... (МС, 1903, III).

хәрф терадурган адәм حرف تیرادرگان آدم < рус. "наборщик" - хәрф терувчи.

Андәги машиналәрни вә хәрф терадурган адәмләрни вә мәзкур машинә вә тәриқәдә ишланиб турганини рәвшән вә муаййән кориб ҳайран болдиләр (ТВГ, 1900, 48).

хәрф тературган машинә حرف تیراتورگان ماشینہ < рус. "линотип" - линотип.

Вәссаф Қадрибек әфәнди... мәтәбәләрдә хәрф тературган машинә... ихтира" қилибдур (Ойна, 1914, 23, 352).

ҳикмәт حکمت < рус. "мудрость; физика" - донишмандлик; физика.

Бу ҳикмәт Русийәнинг дәвләтидин,

Болубдур илми хасийәтидин

(Фурқат, ТВГ, 1890, 19; ТА, П, 9);

Мәзкур илми ҳикмәт мудәрриси Бәхметуғгә шул йолидә тәҗрибә етмақ учун Кийиф шәҳридан бир бай 1500 сом иана қилибдур (Сам., 1913, 43).

ҳикмәтханә حکمت خانہ < рус. "лаборатория" - лаборатория.

Кириб алқисса ҳикматхана ичра
Ҳама илмини кордук тилграми

(Фуркат, ТВГ, 1890, 15; ТА, II, 20).

ҳисаб бермақ حساب برماق < рус. "отчитаться" – ҳисоб бермоқ.

Амма думга тегишли ишлар хусусида озларини сайлаган адamlарига ҳисаб бермаққа миннатдар емас еканлар (Тар., 1906, 16).

ҳисоби ҳарий حساب جاري < рус. "текущий счёт" – жорий ҳисоб.

Ҳисоби ҳарийси бар адамнинг банка бирлан муамаласи тамам едилур (ТВГ, 1875, 15).

ҳисобнама حساب نامه < рус. "отчёт; перепись" – ҳисобот; руйхатга оляш (аҳолини).

Бир мударрис отган йилда гимназиянинг аҳвали хусусида ҳисобнамани окуди (ТВГ, 1887, 23); Ҷамии фуқараларни алади откан 1904-нчи йилда болган ҳисобнамасига қараганда тубанда бйан боладурган ҳисобнама йузасидан ма"лум ва рйвшн боладур (Туж., 1907, 40).

ҳисар حصار < рус. "укрепление, крепость" – истехком, қургон.

Шаҳарнинг уч ҳисари (истехкоми) ҳалак болса ҳам шаҳар ҳаман душманга мағлуб болмасдан ҳужумни қайтариб турадур (С.Фарг., 1914, 53).

ҳисса¹ حصص < рус. "процент" – процент.

Ул шагирд балалар белатларидин 40 ҳисса кам ақча алсалар керак (ТВГ, 1913, 1).

ҳисса² حصص < рус. "пай" – улуд, ҳисса, пай.

Берган 25 сом аларнинг ҳисса (пай) кағэзи саналуб, номирыди ва ширкат махсус дафтэрага йазулур (Турон, 1917, 4).

ҳиссадар حصص دار < рус. "пайщик" – хиссадор, пайчи.

Дахилла ва харидда баъзаклик маллар ила тижарат қилтурган ҳиссадарлар ширкэтининг идарэси (Ойна, 1913, 34, 823); ҳиссачиларга берилган ҳисса санадики алар озлари қол қойиб ҳамма шерикларнинг иттифақи ила иккинчи адамга тапширмаклари мумкиндур (Турон, 1917, 9).

ҳифзи сихат حفاظت < форс. (< рус. "здоровохранение, гигиена") – согликни сақлаш, гигиена.

Ҳаванинг ҳифзи сихатга тегишли болган аҳвали ва ҳайванат ила жисмларга болган та"сири хусусида йазамиз (С.Турк., 1914, 23); Шул мажлисда сентабиргача бар дана ерларга ва бир дана қизларга махсус ҳифзи сихатга мувафиқ мактабларни таййар қилмақга қарар берилуб, 15 кишидан мураккаб бир камиссийа сайланди (Наж., 1917, 18).

худуд сақчилари حدود صاقييلاري < рус. "пограничники" – чегарачилар, чегара сақчилари.

Руманийа худуд сақчилари унга от ачуб кетарга мажбур қилдилар (С. Фарг., 1915, 104).

худдат حجت < рус. "документ, доказательство" – ҳужжат.

Истараселискини ва анинг памушники Кишидзе нам адaмни гаьга тоғрисида айблик болганлари хусусида катта дaлли ила ҳуждатлари бар

емияш (Тар., 1906, 9).

хукм

حکم < рус. "постановление; приговор" – хукм; қарор.
Каторғата, йәни Сибиргә хукм болынган (Тар., 1906, 4); Каторғата хукм қилинган бәнди салдатлар (Тар., 1906, 7); Қой оғрисяни... 8 ай турмаханәдә хәбс болиб олтурмағиғә хукм қилибдурлар (ТВГ, 1911, 29).

хукманә

حکمانه معنی < рус. "судебный сбор" – суд тӯлови.
(Меравай судийлар) бебәха дәваларни сораб хукм қилган вәятларидә хукманә хәқини 20 сомдин артық тәһинләмәйдурлар (ОСН, 2 к., 6).

хукмнама

حکم نامه < рус. "приговор, решение" – хукм, қарор.
Хукмнама арқәсиғә йәзиб гуваҳлантирган екан (САД, 40).

хукмәт

حکومت < рус. "правительство; власть; правление" – хукумат; хоқимият; бошқарма.

Тәриқий қилди кундән=кунгә дәвләт.

Болиб қанун илә рәсми хукумәт

(Фурқат, ТВГ, 1890, 10; ТА, П, 8);

Бир тәрафдин хукумәт вә дигәр тәрафдин мулкдарлар фәқаранинг намус вә хуққини аяқ астиғә алиб езмақдә еди (Тар., 1906, 9); Бул кантурни ачмақлиқтә област хукумәтидин ижасәт алибдурлар (ТВГ., 1913, 50); Туркийә хукумәти улуг дәвләтләрдә болган елчәләриғә йәнгидән бир пратестнамә (наразия хати) йубармишдур (С. Турк., 1914, 15).

хукумәт

арабәси حكومة عربية < рус. "поезд" – поезд.

Хукумәт арабәсиғә олтуруб, Мәрғилан тәрафиғә сәфәр қилди (С. Турк., 1914, 7).

хукумәт

райасәти حكومة رياسته < рус. "состав правительства" – хукумат состави, хукумат хәйәти.

(Балшевиклар) оз кишиләрини хукумәт райасәтинә тәһин етдиләр (Эл бай., 1917, 8).

хукумәти

муваққәтә حکومت موقتة < рус. "временное правительство" – муваққат хукумат.

Хукумәти муваққәтә сизнинг хәзирги сәдангизни кутадур. Хукумәти муваққәт миллий, диний ишләрдә хәр қәйси дин вә милләтни озининг тавушиғә кулақ салмақ әсос тутадур (Хур., 1917, II).

хукумәтдар

حکومتدار < рус. "правитель; администратор" – хоқим; маъмур, бошқарувчи.

Қишлоқ хукумәтдарләри хәбәрдар болуб қалиб, пратакол йәзиб, падачини ушлаб соднинг ихтиариғә тапшурубдурлар (ТВГ, 1911, 31).

хукумәтчи

حکومه تچی < рус. "сторонник правительства, сторонник монархии" – монархия тарафдори.

Хуррийәтчиләр илә хукумәтчиләр арасидә вақе олмиш (Хурш., 1906, 8).

хукук

حقوق < рус. "право" – хукук.

Хукук < рус. "право" – хукук.
Русийә дәвләти мусулман хәлқини озигә табе қилгандин буян мусулманийә фәқараларининг хәк=хукукләрини худ русийә хәлқининг хәк=хукукләри билан закондә барабар етмишдурлар (ТВГ, 1895, 6); Бир тәрафдин хукумәт вә дигәр тәрафдин мулкдарлар фәқаранинг намус вә хуку

қини аяқ астига алуб езмақдә еди (Тар., 1906, 9); Бу қун Туркистан сәйлав қилур, сәйлавләрдә оз қувәтини корсатур. Унгә бу ҳақни берган русләрниң байләри йаки руҳанийләр емәс, ишчиси, қишлакисидур (Турон, 1917, 4).

ҳуқуқшунас حقوق شناس < рус. "правовед, юрист" - ҳуқуқшунос, юрист. Сонгрә торт сәһдә дарилфунун оқуб әндин ҳуқуқшунас, йурист, та"бири жайиз болса, зәманә фәқиҳи болиб чиқар (Сам., 1913, 25); Судийә, зақунчи, йә"ни ҳуқуқшунасләрни йетиштирмәк керәк (Ойна, 1913, 7, 155).

ҳулиган حو ليگان - қ. хулиган.

ҳунәр мактаби کسب هنر مکتبی ~ қасб=ҳунәр мактаби کسب هنر مکتبی ~ илму ҳунәр мактаби علم صناعت هنر مکتبی ~ илми сәнаәт, ҳунәр мактаби علم صناعت هنر مکتبی < рус. "ремесленное училище" - ҳунәр мактаби. Ташкәнд шәхридә илму ҳунәр мактабләри бәрпа болинди (ТВГ, 1899, 9); Хусусән йәнгидән бәрпа болган қасб=ҳунәр мадрәсәсидин таййар болуб чиққан асбабләрни коруб... вә мәзкур бағни сәйру тәмаша әйләб, қайтиб кетдиләр (ТВГ, 1900, 35); Бәрчә мактаб вә мадрәсәләрни бир тәртибгә салмақ ҳам илми сәнаәт, ҳунәр мактабини бир нечә йергә ачмақ мукалимәләри бардур (Тар., 1906, 16).

ҳунәрханә هنر خانه < рус. "мастерская; предприятие" - устахона; корхона. Шундағ (мастирской), йә"ни ҳунәрханәләрни ачмақ керәклигигә ҳеч ким инкар қилмасә керәк (С.Фарғ., 1914, 79); Йигирмәдән пәстигә (баләләрниң) мактаб керәк, сәнаәт вә ҳунәрханәләр керәк (Хур., 1917, 18); Дунйә ишләримизниң аҳләри болган мухтәрәм затләримиз дунйавий ишләримизни яслақ қилишгә қиддийәт илә киришсәләр, иншаалла, тезликдә ҳәр хил мактаб вә ҳунәрханәләр ачсәләр... курраё әрзи мусәххәр қилган болур едук (Турк әли, 1917, 1).

ҳур фикрли затләр حرفه داران < рус. "свободолюбящие люди, вольнодумные люди" - ҳур фикрли кишилар. Русийәниң ески идарәси йиқилиб мәмләкәт ҳур фикрли затләр қолигә ҷоткандин сонгрә (Наж., 1917, 19).

ҳуррийәт حریت < рус. "свобода" - хуррият, озодлик, эркинлик; инқилоб. Туркистандә ҳуррийәт болуви мунасәбәти илә йашләр вә уләмаләр арәсидә ихтилаф оләрақ уләмәләрниң айрилиб кетувләри вә шорайи ислам мәжлисиниң тәсвиридир (Ҳамза, МА, 1; АТ, П, 315); Фуқараләргә бәле" чинавникләрниң ҳуррийәтни мән" қилмаққә ҳәддиләри болмасә керәк (Тар., 1906, 2); Зераки ул созни мә"н қилмақ ҳуррийәт кәламини қисмақ боладур (Тар., 1906, 2); Мәтбуатләргә ҳуррийәт берилсун (Тар., 1906, 16); ҳуррийәт вә саадат мамлакат учундур. Йашасун йәқиндә келадурган равшәнлик зәман вә мäs"уд ҳайәт (ТВГ, 1907, 36); ҳуррийәт әрәбий ооз, мә"наси азадлик демәкдур (Наж., 1917, 17); ҳуррийәтни алувдә, истибадани йағув, йиқитиб еркинликкә чиқувдә биз иштирак етмәсәкдә, ҳуррийәтниң бизгә алиб келуб берган не"мәт вә ҳәдйәләринә кифрани не"мәт қилмасдән алушқә ҳарәкәт етмәк тийишдур (Эл бай., 1917, 1); ҳуррийәт мунасәбәти илә бәрчә мәмләкәтләрдиний вә сийасий ҳуқуқләрини оз қолләригә алмақ мәқсәди илә иштә

киришдиляр, ҳам"ийатлар, шоралар та"сис етиб, заманга мувафиқ қарарлар чиқардилар (Хур., 1917, 21); Хуррийят афтабининг аламга нур сачуви сайасинда Туркистаннинг турли шаҳар ва қишлоқларинда турли ҳам"ийатлар ачилмакка барабар, Ташкандда ҳам 20-21 ташикат (арганизатсийа) вужудга келуб... иш корә алмамш еди (Турон, 1917, 1).

хуррийят қаҳраманлари حریت قهرمانلىرى < рус. "борцы свободы, борцы за свободу" - хуррийят қаҳрамонлари, озодлик курашчилари.

Ҳайси мажлисдан руҳсат алиб хуррийят қаҳраманларининг айруча исмларини зикр қилиб табрик етдук (Наж., 1917, 13); Граждён мусулманлар! Хуррийят қаҳраманлари кимлар? Хуррийят қаҳраманлари мустабид залим ҳукуматнинг заманида сийасий ҳаракатлар ила озларининг ески ҳукумат ва анинг жалладларининг зулмига муштала қилиб ул раҳмсиз жалладларнинг темир пәнжаларинда биргина дар ағачларига асиямай, балки темирдан йасалган қафаслар ичинда боғилуб маҳву париян болуб, сургунларга йоллануб, Сибирийа сажраларинда ҳалакати абдийга муштала болуб олган кишилардир (Наж., 1917, 18).

хуррийят қурбанлари حریت قربانلىرى < рус. "жертвы свободы, жертвы борьбы за свободу" - озодлик қурбанлари.

Самарқандда муслималар ҳамийати хуррийят қурбанларининг аилалари манафатига... Ҳажи Муин афандининг торт пәрдалик "Мазлумә хатун" Ҷаҳийси сажнага қойулди (Хур., 1917, 11).

хуррийят намайиши حریت نمايشى < рус. "манifestация свободы" - озодлик намоиши.

Биринчи априлда Қарабулақда хуррийят намайиши (манфистатсийа) болди (Наж., 1917, 18).

хуррийят тарафдари حریت طرفدارى < рус. "революционер" - хуррийят тарафдори, инқилобчи.

Хуррийят тарафдарлари бечара ишчилар меҳнатини йенгил қилмақ ва деҳқан Ҷуқараларга кераклик йер бермақ ариздадур (Тар., 1906, 4);

хуррийят уйи حریت اويى < рус. "дом свободы" - хуррийят уйи, озодлик уйи.

Ҳарбийа мактабининг шагирдлари қол бомбалари ва пулимутлар ила... хуррийят уйини муҳасара етуб инқилабийун камитетининг 12 нафарлик а"заларини тамамила тутмиш (Турон, 1917, 5).

хуррийят фидайилари حریت فداىىلىرى < рус. "отдающие жизнь за свободу; добровольцы" - фидоийлар, кунгиллилар.

22=нчи ҳам 23=нчи априлда қаҳраман хуррийят фидайиларининг файдиларига... "Хевә" тийагирида "Қабара" деган кинаматаграф сурати коргузуладур (Наж., 1917, 8).

хуррийятпарвар حریت پرور ~ хуррийятчи حریتچی < рус. "свободолюбивый" - хуррийятпарвар.

Сайлав вақтларида ҳақиқий хуррийятчилар думадан халқни қайтариб, аввалги талабларида давам етмакни арзу қилуб, алпапут ва байлардан мураккаб олган қадит фирқасининг ва"даларини ҳийла еканини... созласалар ҳам аксари халқ етибарга алимади (Тар., 1906, 9); Мана

муни корилганда Кранштад хуррийятпарварлари хатарга келур (Кен-
гаш, 1917, 3); Енди бу кунги хуррийятпарвар рус хамватанлар ила
қолоб=қол ушлашиб тараққий учун ишламак керак (Хур., 1917, 16).

хуррийятпарвар фикр حریت پرور فکر < рус. "революционные идеи" - инқилобий
фикрлар, революцион фикрлар.

Канавалуф... озининг салдатлар арасида хуррийятпарвар фикрини
таркатган (Тар., 1906, 13).

хусул حصول < рус. "урожай" - ҳосил.

Хар қанча деҳқанчиликдин коп хусул болса шунча деҳқан ғани бола-
дур (Деҳқон, 1915, 3).

4

чай ичадурган кичкина қашук چای ایچادورغان کچکینه قاشوق < рус. "чай-
ная ложка" - чойқошиқ.

Ва агар кәсәлмәнд балә болуб, алти йашга йетмәган болса, ул вақт-
да хар кун и ертә бирлан ва қийам вақтида ва кечқурун чай ичаду-
рган кичкина қашук бирлан мәзкур даруни ичурсунлар (ТВГ, 1897, 36).

чайнак چایناک < рус. "чайник" - чойнак.

Мусулман баләлари окуйдурган биринчи русийә мәктәбханәсининг по-
чотнай блуститили Сәйдкәрим Сәйдәзимбай өгли мәзкур мәктәбханәда
тәхсил қиладурган баләлар учун сәмәвар ва чайник ва чинилар ҳад-
йә қилиб, хар бир ай учун бир қадәх чай ва керәкли миқдари ан-
гиштни (қумирни) бекул тә"йин ййлабдур (ТВГ, 1893, 16); Мәзкур сә-
райдаги кантурларигә чарчобга охшаш қилиб ортага солиб, икки чай-
накда сув келтуруб қойди (ТВГ, 1913, 13).

чайханә چایخانه < рус. "чайная, чайхана" - чойхона.

Багда хәммәга мә"лум ақсақал әсл чайханә ва ашханәлар бина қилиб,
хар хил ширин ва ләзиз тәамларни жуда арзан бәхадә сатадур (ТВГ,
1892, 38); Мен базардин қайтадурган вақтимда сентралнай чайханә-
нинг сахиби Илхамжан оз доканига тәклиф әйләди (ТВГ, 1908, 13); Би-
зингдек ертә=кеч чайханәда харгиз отурмайдур. Кор ей милләт, дә-
хан милләтларин бекар йурмайдур (Сабзасор, 41).

чана چانا < рус. "сани" - чана.

Мәзкур оғри ертәси кун и бир извашчикни чанасига кирә қилиб, Чиназ-
даги атәш арабани(нг) истансәсигә бариб, атәш арабәтә тушган ва-
қтда анинг кейнидин излаб барган палитсийәлар хәбәрдар болуб уш-
лаб алиб келибдурлар (ТВГ, 1900, 1).

чанта چانتا < озар=турк. "сумка") - сумка (ўқувчи
болалар сумкаси).

Анам чай берди, алдимга нан ва қанд қойди, алардан йедим ва ичдим,
чантамни қолга алиб тезлик ила мәктәбга жонәмәкчи болганимда...
(Болалар боғчәси, 1917, 3).

чапханә چاپخانه < рус. "типография; литография" - босмахо-
на; чопхона.

Йанги чапханә битиб таййар болди (ТВГ, 1907, 66).

чарпадарчилик چارپادارچىلىك < рус. "животноводство" - чорвачилик.

Аксари авишкар вѣ чарпадарчиликгѣ машгул ердилѣр (МС, 1903, 96).

чарпайбалик چارپايه ليك < рус. "коечный" - койкали (Уринли).

Орунбург мусулманларининг 30 чарпайбалик хастаханѣ ачганлары... талиграф агентаси тарафидан нашр қилинди (Сйина, 1914, 43).

часавай چاساواي < рус. "часовой" - часовой, қоровул.

Алмата шахридаги катта турмаханада йатган йаман бандиларни бири хѣр куни турма тиризасидан часавай сѣлдатларни хѣқарат қилаберган экан (ТВГ, 1908, 19).

чақирим چاقيريم < рус. "верст" - чақирим.

Андижан истансийаси 12 чақиримдур, Федчинка истансийасига 26 чақиримдур (ТВГ, 1902, 31).

чамадан چامادان < форс. جامه دان < рус. "чемодан") - чамадон.

Канйакла толур вақти сѣфарда чамаданлар,

Суҳбат йеримиз болди номир, ресторанлар,

Кор козлара ах учрамайю, гайру пийанлар.

(Авлоний, МШ, I, 14).

Сѣал асбаблар ичидан хусусан бир асбаб тѣажубдирким, кѣндай сандук болса, хах чамадан вѣ хах йахтани ичидѣ бир мис вѣ кумуш вѣ тилла нимарсани беркитиб қойган болса, ул асбаб васитаси илан беркитиб қойилган нимарсани сандукни ачмай билиб боладур (ТВГ, 1898, 37).

чанақ қал"а богази چناق قلعه بوغازي < озар=турк. Çanakkele bogazi (< рус. "Дарданеллы") - Дарданел.

Чанақ қал"а богазидѣ миналар қойилди (С.Турк., 1914, 31).

чѣп тарафдаги چپ طرفده عى < рус. "находящийся налево, левый" - сѣл.

Думанинг чѣп тарафдаги, йа"ни фуқаранаваз вѣ бечараларвар депутатлари (Тар., 1906, 9).

чѣс چاست ~ част < рус. "часть" - қисм, даха.

Қаттаганининг чѣсини сѣйлѣвидѣ ким тирилдийу, ким комилди денг (Нодим, ДН, 397); Дѣрхал Хокѣнд шахрининг биринчи чѣстини пристуфларини хѣмрах айлаб... (ТВГ, 1902, 24).

чеклѣнмагѣн вѣкалѣт چيكله نهمه دن وكالت < рус. "неограниченное полномочие" - чекланмаган ваколат.

Хукумѣт... аксилхѣракѣт вѣ башка тѣртибсизликларни басув лазим болган кѣт"ий чѣраларни корув учун чекланмагѣн вѣкалѣт хукуқиғѣ маликдур (Кенгаш, 1914, 4).

черкав چيركاو ~ чиркав // черкав چيركاو < тат. چيركاو чиркѣу (< рус. "церковь") - черков.

Черкавининг арасидан йургузмакка' алиб келиб экан (ТВГ, 1870, 3); Бу шахарнинг чиркавларида Лондун шахридаги чиркавгѣ келадурган адамлардин хѣм коп ерди (ТВГ, 1883, 12); Вѣладимир тез фурсѣтда Василуф шахригѣ оз ахдигѣ мувафѣк чиркав бина қилдурди (Тар., 1906, 33); Лондуннинг енг чирайлик ибадѣтханаси болган (шах йекатиринѣ) черкавиғѣ от қойубдур (ТВГ, 1913, 34).

четвирт چيتويرت - қ. читвирт.

чилан چيلان ~ члан // чилан چيلان ~ чилин // чилен چيلين ~ چيلين ~ چيلين

~ чилен چيلين < рус. "член" - аъзо.

Ҳар торт дэхънинг фуқараларига низам ва қанун бойинча озлорига қазил, ақсақал ва чилен сўйламақга ихтияр бергандур (ТВГ, 1896, 33); Ва йанә мазкур содга сәдрнишин ва члан ва сайир лазим тораларни таъйин айламақга буйурдум (ТВГ, 1882, 24); Камисийанинг члнлари мәннинг кийимларимга худә таяжуб қалдилар (ТВГ, 1888, 4); Ва ҳам бирнечә әдәд хурмәтлик му"тәбәр члн (ә"залар) (ТВГ, 1895, 36); Кечкурун 8 да ханаби гинирал=губирнатурнинг уйларада... архивоологичиски деган ханама чланларининг мажлислари барпа болди (ТВГ, 1897, 34); Анинг тасвиратини алиб, мазкур мажлисдаги чиланларга корсәтди (ТВГ, 1907, 56); У озининг сифирларини план қилиб йазган дафтәрини ҳар қайу чланларга корсәтди (ТВГ, 1902, 19); Бу хаваб сод чиланларига мәнзур болуб, сод мужикнинг да"васин фәсид деб бекар қилди (МС, 1909, 46); Ошәл фабрикада кәтгә мутәсәдди ва чиланлари йигилиб, мәсләхәт ва мәшварәт қилар еканлар (Тар., 1906, I); Шәхәр управәсини(нг) чилани (Хурш., 1906, 8); Мен ҳам шул хам"ийәтгә чиландурмен, дедилар (ТВГ, 1906, 34).

чилан пули چيلان پولى < рус. "членский взнос" - аъзолик бадали, аъзолик взноси.

Чилан пуллари икки йуз йигирма сомгина болди (ТВГ, 1905, 30).

чинавник چيناو نيك < рус. "чиновник" - чиновник, амалдор, мансабдор.

Биләк әдәлдин копрак афитсәр ва чинавник торалар мазкур тилларни органмаққа оз хахилларини нәхар қилдилар (ТВГ, 1887, 7); Дәрийдин сәламәт чиқиб алган сонг чинавникка кәттик аваз илан қичқурдум (ТВГ, 1897, 5); Араба тоқташ минан бир чинавник икки саллат билан арабдан чиқиб... (ТВГ, 1902, 8); Хаин ва қабилиһәти болмаган чинавниклар хусусидә хукумәтларлар йларни орунларидин әзл қилиб қалдурмаққа мажбур болурлар (Тар., 1906, 2); Почтахананинг чинавниги Бәрат Захируф Ташканд вагзалидаги почтаханига таъйин болубдур (ТВГ, 1907, 3).

числа¹ چيسلا ~ چيسله ~ числа چيسله < рус. "число" (дата) - число.

Агарда пул егәсигә пули 15=нчи числаларда дәркар ва хәдәт боладурган болса, бир хәфтә муқәддәм ма"лум қилмаққа лазимдур (ТВГ, 1894, II); Сайламақ учун март числасининг 8=нчи кунини таъйин етубдур (ТВГ, 1906, 13); Ушбу март айнининг 5=нчи ва 4=нчи числаларида, йә"ни пәнҷәнбә ва жум"ә кунлари (ТВГ, 1908, 21); Ташкандә ҳам бу йил май числаси хәман йамғур болуб отадур екан (С.Фарғ., 1914, 21); Шәхәрнинг коп жайларидә сентябир числасидан буйан (проекторлар), йә"ни қочәни йаруғ қиладурган асбаблар қойилгандур (С.Фарғ., 1915, IC3); Амма мазкур числадин кейин суғарсангиз, гозә йанә осиб ва гуллаб, илгәриги пайда болган косаклари тез ачилмайдур (Дәхқон, 1915, 4, 4).

числа² چيسله < рус. "календарь" - календарь.

Деварий календар, йә"ни числа (С.Фарғ., 1914, 55).

чистә пахта چيستە پاختا < рус. "хлопок первого сорта" - биринчи сорт пахта, тоза пахта.

Пăхтă тазăланиб, чистă пăхтă торт йуз минг путгă йăқин чиқадур (ТВГ, 1902, 31).

чит

چیت < рус. "ситец" - чит.

Болдим асир қайдин ишқидă ани Фурқат,
Чит рăстăсидă умрим отсă керăк зирилăб
(Фуркат, ТА, П, 54);

Айванчăлăр мисли кăтăк,
Бир йолки, адăм сиққудăк,
Чит бирлă бир йердă алак,
Базари тару танг екан

(Муқимий, АТ, П, 91);

Дадăм менгă бир мавут пешмат билан бир чит тон алиб бердилăр (МС, 1903, 9).

читверт

چيتويرت < рус. "вагон четвертого класса" - тўртинчи класс вагона (билети арзон, ёмон жиҳозланган вагон).

Читверт деган вăғониғă
Билмăй чиптă алганимă,
Салди азабни жанимă
Ул вăғони фăссăжир (ЗВО, 1910, 117).

читвирт // четверт

چيتويرت < рус. (эск.) "четверть" (мера) - чет-
верть (огирлик ўлчови).

Алти йуз он беш читвирт ун вă йанă йуз қирқ уч читвирт йармă Чинаснинг галләханасигă йеткуруб бериладур (ТВГ, 1877, 6); Сақлас қоймақ учун бир минг торт йуз читвирт арпă дăркар боладур (ТВГ, 1893, 16); Пишган наннинг читвирти 9 пуд қăдақдин ҳисаб болинадур (ТВГ, 1894, 40); Бир читвирт арпă 5 пуд 20 қăдақ ҳисаб қилинадур (ТВГ, 1894, 44).

члин // чилен

چلين - қ. чилан.

чойан

چوین < рус. "чугун; чугунный" - чўян.

Ахирги вăқтлăрдă Ташканд шăхридағи фуқаралăр кичик чойан печкăлăрни алиб турган емиш, мазкур печкăлăрни русийă мамлăкăтидан Туркистан вилайăтигă коп алиб келган еканлăр (ТВГ, 1895, 29); Бир йуз йетмиш пут чойан вă бир минг бир йуз алтмиш уч пуд полад сăрф болубдур (ТВГ, 1899, 2).

чот

چوت ~ ишчот. اشچوت ~ исчот < рус. "счёты конторские" - чўт.

Урди чот сăрфигă той отгандă,
Тузгăчă жам"и оттиз уч тăнгă
(Муқимий, ДМ, 109; АТ, П, 33);

Мăдрăсăдă нечă йиллăр оқурдум,
Сăвдагăрлиг қилдим, сонгрă чот урдум
(Нодим, ДН, 160);

Ахир дăф"ă илми ҳисабдин саваллăригă жăвабини тăхтăгă йазиб вă ишчотгă тартиб корсатдилăр (ТВГ, 1893, 23); Чунки мундă оқуб чиққан шагирдлăр гайăтдă савда ишлăригă махир болуб ҳисаб вă ишчот вă фăбриклăр вă завудлăрни хăммăсини ишни йăқши вă йаманини бил-

ләр (ТВГ, 1883, 23); Кечкурун бағнинг ҳамә жайидә ҳар хил рәнгта-
рәнг фанусләр йақилиб вә бир нечә мәртәбә кағәздан қилинган, ичи-
гә шәмиләр йақилган шарлар асмангә учрулуб турулди (ТВГ, 1888, 17);
Хавадә учадурган шар (Хурш., 1906, 2); Йернинг тәрбузгә охшаш йу-
малақ эканини вә ҳам ҳеч бир нәрсәни устидә турмай шар кәби хә-
ва устидә хәрәкәт қилиб туришин фәхмләганләр (Жуғрофия, 15).

шар² شار < рус. "шар" - сокка.

Шәхәр гәлаваси думәханә зақунини бйан қилғандин кейин ул шар
салмаққә уннади (ТВГ, 1892, 4).

шар деган машинә شارديگان ماشينه < рус. "воздушный шар, дирижабль" - ха-
во шари, дирижабль.

Ушбу зәманимиздә параход (атәш кемә), темир йол, хәвагә учиб йу-
радурган шар деган машинә әсбабләр, симсиз телеграфлар... мә"лум
болди (ТВГ, 1908, 75).

шайтан арабә شيطان عرابه < рус. "велосипед" - велосипед.

Жәм" хизмәт қилғучи адәмләрдә мухәррәр бир шайтан арабәси бар
(ТВГ, 1900, 27); Бирави вәласипед (шайтан арабә) да... у тәрәф, бу
тәрәф йугурмақдә еди (Ойна, 1915, 15, 426).

шапка شاپكه < рус. "шапка" - шапка.

Башларидә шапка гахе, гах дәстар әвлиһа,

Қолларидә субхәйу, бойнидә зиннар әвлиһа

(Муқимай, БХ, 1912, 211; АТ, П, 39);

Афқари йанги шапка қийуб рус олаверсун,

Сән сәлләни хәммали олуб, алтина ланг ол

(Ажзий, МИ, 26);

Буләрдин учавләрини башларидә шапкә вә йанә икавләрини башлари-
дә шлапа отурган эканләр (ТВГ, 1911, 86).

шар شور - қ. шар.

шарайти хайатийә شرایط حیاتیه < рус. "жизненное условие" - хаёт шароити.

Бир кишининг шарайти хайатийәси мәншәйга табе" болунур вә бир
шәкси қандай әхвали дахилиндә тугмиш есә, анинг йанә у ҳалдә
қалмаги тәбийий еди (Турк эли, 1917, 3).

шарқи жануб شرق جنوب < рус. "кто=восток; кто=восточный" - шарқи=жа-
нуб; шарқи=жанубий.

(Кимпалонг)нинг шарқи жануб тәрәфидә... душмән бизнинг ләшқари-
мизгә хәмлә келтурди (Хур., 1917, 25).

шартнамә¹ شرطنامه < рус. "нота" (дипломатическая) - нота (дипломатик
нота).

Грекнинг нота (шартнамә) сизгә 4-5=нчи ийундә жәваб бермақгә қә-
рар беридурлар (С. Фарғ., 1914, 28).

шартнамә² شرطنامه < рус. "договор" - шартнома.

Бул сәвда хусусидә равшән йазилган шартнамәни вә планни кормақ-
гә хахлаган адәмләр... областной правленийә махкәмәсизгә кириб
корсәләр боладур (ТВГ, 1893, 42).

шәрх شرح < рус. "параграф, пункт" - модда.

ICOI=нчи истатийәнинг биринчи шәрхигә мувафиқ жәнәби вәзири ма-

лийа, жанаби вазири дахилия, жанаби вазири харижийалардин рух-сат ва ижазат сорамакга лазимдур (ТВГ, 1893, 41).

шаҳадатнама شهادت نامه ~ рус. "аттестат; удостоверение" - аттестат; гувоҳнома.

Ҳамда шофир (афтамабелни йургузган адамлар)нинг шаҳадатнамаларини қаттиқ тафтиш ва муайяна қилинур (С.Фарг., 1914, 16); Органмакни хаҳлаган адам йаҳши устад болуб, тикгучиликга шаҳадатнама (атистат) алур (Хур., 1917, 32); Йанги ачиладурган мактабларда муаллимлик қилишга муаллимлик сифати ила танилган ва қўлларинда шаҳадатнамалари болган ҳар кимнинг ҳақи бардур (Кенгаш, 1914, 4).

шаҳар бақчаси شهر باقچه سی ~ рус. "парк, городской парк" - парк.

Ишдан бошоб бир аз истираҳат ва тамаша қилмак касди ила шаҳар бақчаси (парк) га чиқдум (С.Фарг., 1915, 116).

шаҳар галаваси شهر گلا وەسی ~ шаҳар галаваси شهر گلا وەسی ~ рус. "городской голова" - шаҳар бошлиғи, шаҳар ҳокими.

Шаҳар галаваси гласнойларга 1887=нчи йилда фуқаралар хусусида ҳар хил хабарларни берибдур (ТВГ, 1889, 6); Шаҳар галаваси думаҳана зақунини байан қилгандин кейин, ул шар салмаққа унади (ТВГ, 1892, 4); Ушбу йил 9=нчи августда жай болган думә мажлисда шаҳар галаваси даклад қиладур (Туж., 1907, 1); Шаҳар галавасига ариза - баҳа хусусида (САД, 37, 57).

шаҳар думаси شهر دومه سی ~ рус. "городская дума" - шаҳар думаси.

.Бир неча йиллардан бери шаҳар думасининг хизмәтидамен (САД, 14, 33).

шаҳар управаси شهر او فرا وەسی ~ шаҳар уфраваси شهر او فرا وەسی ~ рус. "городская управа" - шаҳар маҳкамаси.

Кенг болунган кочаларга шаҳар управаси оз йанидан таш тоқдурбдур (ТВГ, 1885, 39); На сабабли шаҳар управаси думә сайлагучиларни ройхатларини ушбу вақтгача таййар ва тамам қилиб бола алмайдур (Тар., 1906, 11); Шаҳар управасини чилани (Хурш., 1906, 6); Шаҳар управаси (шаҳар истаристаси) тарафидан тартиб берилган сайлав жадваллари тарқатилур (Дума, 4); Шаҳар уфравасига ариза - йер хусусида (САД, 34, 64).

шаҳмат شەمات ~ рус. "шахматы" - шахмат.

Анингчун жумә гап, йақшанга гап қойуб намин

Бутун кун карта, шаҳмат ойнашиб кайфу сафамиз бар

(Сабзазор, 24).

швитсар شویتسار ~ рус. "швейцар" - швейцар (дарвозабон).

Мазкур мавзу "ни швитсари, йа"ни хизматкари бизларни кайси тариқадә адам деб, бизларга бош номир йоқ деб жаваб берди (ТВГ, 1895, 24).

шиар شعار ~ рус. "лозунг" - шиор.

Бу кун еса енг сол бир низамнама тузуб, қошма халқ жумҳурийәти (федиратсийә) шиарин алга сурмақдәдурлар (Кенгаш, 1917, 98); Мамлакәтда усули идара алмашину ила асрларча қара куч астинда қап-

лануб йатган сийасий шиарләр (лазунгләр) майданга атилди (Наж., 1917,10).

шикаф // шкаф شڪاف - қ. ишкаф.

шимал شمال < рус. "север" - шимол.

Шимал деб афтаб нисфи шабда турадурган тарафни айтадурлар (МС, 1903,75); Марс намлик йулдуз август айинда қийа туруб... шимал тарафи бизларга корунмасдин турар екан (ТВГ,1909,70).

шималий полус شمالي بولوس < рус. "северный полус" - шималий қутб.

Ул окнинг (глобус ўқининг) икки учи чиқиб турган жайи нуқтаи полус деб аталадур. Аларнинг бириси жануб ва бириси шимал тарафда болган учун, бирини жанубий полус ва бирини шималий полус дейдилар (ТВГ,1889,43); Иер ул гәрдишдин айланганда аввала шималий полус, кейин жанубий полусга майил болуб айланиб йурадур (ТВГ, 1889,43).

ширкәт شىركت < рус. "товарищество, сообщество, компания" - ширкат, компания.

Бул ширкәтда йигирма йил ичидә болуб турган член ҳәр бир йил учун ақча толаб, андин кейин ҳеч бир пул толамайдур (ТВГ, 1906, 55); Аксарлари (компания) ширкәт тарикәсини озлариға низам айләб... жайларни банд қилдилар (Туж.,1907,2); Бу кунгачә азугимиз абштивалар, патрибитил ширкәтлари тарафидин берилиб келди(Хур., 1917,30).

штаб // штаб شتاب - қ. иштаб.

шифаханә شفاخانه < рус. "лечебница" - шифохона.

30 маҳрух учун бир шифаханә ачмаққа ишни башлабдур (Ойна,1914, 51,1228).

шкаф // шкаф شڪاف - қ. ишкаф.

школ شڪول ~ ишкол شڪول ~ ушкол اوشڪول ~ школ, йа"ни мактабханә شڪول رىنى مكتب خانه < рус. "русско-туземная школа; школа" - махаллий русча мактаб; мактаб.

Срусчә оқуйдурган школга харажат қилсалар (ТВГ,1892,28); Агәрда бизларнинг мактабларимизда илм тәләб қилган балаларимизнинг бири русийә школлариға кириб корсә, мазкур талибул илмга озининг оқуб истиқамат қилган мусулманийә мактаби белгули савқ ва хилаф корунур еди (ТВГ,1893,47); Йангидин барпа болган школ, йа"ни мактабханәларни ва аларнинг мудәррисларга мәнфәятини ҳәр даим байан қилиб турар едук (ТВГ,1895,38); Ей, қазакийалар балаларингизни русийә мактабханәсигә ва ушкол ва гимназийәсигә берингләр, таким балаларингиз оқуб озларингиздан уйазнай, судийә ва доктур ва тергавчи болганини корасизлар дебдур (ТВГ,1895,43); Русийә хәти ва тилини органмақ учун алахидә русский туземной намлик ушкол бардур ва мазкур ушколларда йаш балалар кундузи оқуб... (ТВГ,1902,12); Дәдам мени русска тузимний ишколга берди, мен хурсанд болдам, зераки бу ишкол азадә ва хам йахши болар екан (МС,1903,1).

шора شور < озар.=турк. şura (< рус. "совет") - совет; кенгаш.

Икрайи қомитәси, ишчиләр вә әскәрләр нәмайәндәләрининг шораси мәзкур әскәрләрнинг хәқиндә тәдбирләр коргандур (Хур., 1917, 3); Бәзирләр шораси (С.Фарг., 1914, 30); Лекин мә"лум олсунки, водус, уйаз, шәхәр вә област шораләри вә мәркәзий шора, йаки кенгаш хәммә мусулмангә тәмам умумий (әбшественний) муәссәсәләрди (Кенгаш, 1917, 3).

шорайи хәрб شورای حرب < рус. "военный совет" - хәрбий кенгаш.

Хитай гиниралләри (Чанчунда) бир шорайи хәрб тәшкил етиб, Мағулистангә сәфәр қилмақ хусусидә музакарәдә болинибдур (ТВГ, 1913, 32).

шорашчи // шурашчи شوراشچى < форс. شورشى шуреший (< рус. "повстанец") - қузғолончи, исьёнчи.

Кронштатдә хәйәжән башланди, шорашчиләр муваққәт хукумәтнинг орундан тушурилмағини тәләб қиладурләр (Хур., 1917, 20).

шосә йоли شوسه يولى < рус. "шосе-сейная дорога" - шоссе, тошйул.

Қара денгиз бойиндәги Самсон пристанигә қадәр бир шосә (таш) йоли салган еди (С.Фарг., 1915, 101); Хәр хил темир йол вә шосә (таш) йолләри вужудгә келтирмәк учун Туркийәгә йардәм етмақни тиләмақдә едиләр (С.Фарг., 1906, 101).

шофир شوفير < рус. "шофёр" - шофер.

Афтамобил йургузгучи шофирнинг аяғи узулуб кетибдур (ТВГ, 1913, 13); ...шофир (афтамобилни йургузган адәмләр)нинг шәхадәтнамәләрини кәттиқ тәфтиш вә муәййәнә қилинур (С.Фарг., 1904, 6).

штаб // шитаб شتاب - қ. иштаб.

штат شتات - қ. иштат.

штәраф // штраф شتراف - қ. иштәраф.

шу"бә شعبه < рус. "отделение" - шуьба, бўлим.

Биз банқадан қалишмаймиз деб хәр йердә сәвда шу"бәләри (атдилинийәләр) ачдиләр (С.Фарг., 1922, 1).

шу"лә شعله < рус. "луч, свет" - нур, ёруғлик.

Афтаб шу"ләси жүдә иссиқ болуб, хәтта адәмләрнинг йузләрини қуйдурадур (ТВГ, 1889, 46).

**СУЗ ВА ИБОРАЛАРИНИНГ АРАБ ЁЗУВИ АССИДАТИ
КЎРСАТКИЧИ**

абарот	آباروت	ижтимаий бухран	اجتماعي بحران
ибтидаий мактаб	ابتدائي مکتب	ижтимаий хайат	اجتماعي حیات
абразаваний	آبرازاوان	ижтимаийун=инқила	اجتماعيون اينقلابيون
абразаванийя	آبرازاوانيه	бийун фирқаси	فرقه سي
абласт	آبلاستا	ижтимаийун=амийун	اجتماعيون عاميون
абластнай маҳкамә	آبلاستناي محکمه	фирқаси	فرقه سي
абунә ~ абунә	آبونہ ~ ابونہ	ижрайя қомитәси	امراءيه قوميتہ سي
аптик	آپتيك	әғза	اجزا
април ~ апрел	آپريل ~ اپريل	әжнәбий	اجنبی
апера	آپيرا	еҳтият аскәри	احتيايات عسکري
апиратсийя	آپيراتيکيه	әхран	احزان
аперитка	آپيراتيکيه	ахтарिश	آختاريش
ат ойунханәси	آت اويون خانہ سي	ихтилаф	اختلاف
ат ойуни	آت اويون	ихтилал	اختلال
атпуска	آتپوسکا	ихтилалчи	اختلالچي
атчот	آتچوت	ихтиярлик аскәр-	اختيارلك عسکرلر
атчот хәт	آتچوت خط	ләр	
атдел	آتديل	идарә I-2	اداره
атдиленийя ~	آتديلينيه ~ اتديلينيه	идарә а"зәләри	اداره اعضاي
әтдиленийя		идарәи җумхурийя	اداره جمهوريه
атрад ~ әтрад	آتراد ~ اتراد	идарәи шарийя	اداره شرعيه
атстафкә бермақ	آستافکه بيرماق	идарәи мухтарийя	اداره مختاريه
атистафкәгә чикмақ	آستافکه که چيکمان	идарәи мәдәнийя	اداره مدنيه
әтиставной	استاوانوي	идарәи мәшрута	اداره مشروطه
атәш	آتش	идарәи миллийя	اداره مليه
атәшханә	آتشخانه	әддәбийят	ادبيات
атәш әрабә I-2	آتش عربيه	әдрис I-2	ادريس
атәш әрабә	آتش عربيه وارانالي	әдриснамә	ادريس نامه
вағзәли		әдминистратур	ادمينيستراتور
атәш әрабә йоли	آتش عربيه يولي	адвакәт ~ әдвә-	آدواکن ~ ادوکت
атәш кемә	آتش کيمه	кәт	
иттифак	اتفاق	әратур	اراتور
иттифакнамә	اتفاق نامه	артукчә	ارتوچکيه
ат куввәти	آت قوتي	артизан кудуги	آرتيزان کودوغي
әтказ	انکاز	артист ~ әртист	آرتيست ~ ارقيست
әтказ малләр	انکاز ماللار	әртил	آرتيل
ат кучи	آت کوچي	әртил җәмаәси	آرتيل جماعه سي
әтлантически	اتلانتيسيائي	артилерийя	آرتيلريه
акян		архитяктур ~ әр-	آرخيتيکتور ~ اخيتيکتور
етнаграфий	اتناغرافي	хитяктур	
атишмақ	آتشماق	әрхитяктурә	آرخيتيکتورا
атишмә	آتشمه	әрхиалагическайя	آرخي اوليگيسکايه
атишув	آتشو	камиссийя	کاميسييه
асари әтиқә	آثار عتيقه	әрхийологически де-	آرخيولوگيسکي
әсәр	اثارت نامه	ган җәмаә	ديگان جماعه
ижзәтнамә	اجازت نامه	Әрәсту	ارستو
ижтима	اجتماع		

аршин ~ аршин
 аркани ҳарб
 аркестир ~ аркис-
 тир

армийа
 арудийа
 арийанталист
 арист
 аристан
 аристан=бандя
 аристокраси
 ариқ
 избашчик
 азуқ // азиқ
 изваш
 извашчик
 изваш араба
 азот
 азуқ манаполийдаси
 азуқа қомитаси
 азуқа камитети
 извошчик
 Азия
 асосий қанун
 асосий капитал
 асбабланмоқ
 ибригатилний
 касса
 испалнителнай
 лист
 испарафка // ис-
 прафка
 спирт
 спиртлик ичкуликлар
 исписка
 исписка хат
 испикулатсийа
 испикулантчи
 истатийа I-2
 старши
 истарши ақсақал
 истаршин
 истаршина
 устал // истал
 усталба // исталба
 истанса

Аршин ~ аршин
 ارکان حرب
 آرکستر ~ ارکستر
 ارميه
 آروديه
 اريانتالیست
 اریست
 اریستان
 اریستان بندی
 آرستو قراسی
 اریق
 ازباشچیک
 آرزق
 ازواس
 ازواسچیک
 ازواس غرابه
 آزوت
 آرزق مانا پولیه سی
 آرزقه قومیتیه سی
 آرزقه کامیتیتی
 از ژوسچیک
 آریا
 اساسی قانون
 اساسی کاپیتال
 اساسی لائساق
 اسپریگاتیلنی کاسسه
 اسپالیتیلنای لیست
 اسپرافکا
 اسپیرت
 اسپیرتیک ایچکولیکلار
 اسپیسکه
 اسپیسکه خط
 اسپیکولاتسییه
 اسپیکولانتچی
 استاتیه
 استارشی
 استارشی اقسقال
 استارشین
 استارشینیه
 استال
 استالیه
 استانسه

истибад
 истеҳкам
 истражник
 истархават
 истархавай
 истархавайчи
 истархавайт
 истарши ақсақал
 истаршин
 истаршин ақсақал
 истаршина
 истаршина ақсақал
 исте "фа
 истикраз
 истиқлал
 истиқлалийат
 истакан
 истинадгах
 истанса
 истудент
 исторуж
 истатуй
 истатийа
 истакан
 истанса
 истипиндийа
 исчот
 старшина
 исфарафка
 асфалт
 искирипка деган
 нағмат
 искамика
 искипидар
 исметә ~ исмет
 Асия
 Асийаи басати
 иссиқ иқлим
 иссиқлиқ
 искирипка
 искала
 искалад
 ислабутка
 ислидаватил
 исим тойи
 исмета

استبداد
 استحکام
 اىستراژنىك
 استارخاوات
 استارخاواى
 استارخاواىچى
 استارخاوايت
 استارشى اقسقال
 استارشین
 استارشین اقسقال
 استارشینیه
 استارشینیه اقسقال
 استعفا
 استعراض
 استقلال
 استقلالیت
 استکان
 استنادگاه
 استنسه
 استوردیت
 استورویژ
 استه نوی
 استه تیه
 استه کان
 استه نسه
 استیببندیه
 اسجوت
 اسطرشینیه
 اسفرافکا
 اسفلت
 اسکریپکه دغان
 ناغمات
 اسکامیکا
 اسکىپیدار
 اسمتә ~ اسمت
 آسیا
 آسیاى باساتى
 اسسىق اقلیم
 اسسىقلىق
 اسکریپکه
 اسکالہ
 اسکلاڈ
 اسلابوتکه
 اسلمیا واییل
 اسم تویى
 اسمیتا

ишпал
ишпал йағач
иштаб
иштат I-2
иш ташлав
иш ташлавчи
иштараф // иштраф // иштарап
иштиракийун
иштиракийун=амийун фирқәси
иштик
ишчот I-2
ишчот кағаз
ишчот
ишчилёр синфи
ишчи=меҳнаткәш синфи
ашханә
ишфиюнлик
ишкаф
ишкул // ишкол
ишлапкә
әшулә ойуни
әшифкә
исторуж
ислах
ислахат
усули идарә
усули тә"лим
усули ҳади́д
усули ҳади́дчи
усули ҳади́д маъ-таби
усули ҳади́дә
усули ҳади́м
ә"за
ә"залик бәдәли
е"ламнамә
ағдармә
аграрний савал
аграном
агвагёр
афтамабел // афта-мобел
афтамабел араба́

ایشال
ایشال یغاق
ايشتاب
ایشات
ایش تا شلاو
ایش تاشلاوچی
ايشتراف - اشتراک
ايشتراکيون
ايشتراکيون عاميون
فرقه س
ايشتيك
ايشچوت
ايشچوت کاغذ
ايشچوت
ايشچيلر
ايشچي مخت گش مهنفي
آشخانه
ايشچو ناييق
ايشکاف
ايشلعمل
ايشلاپکە
ايشوله اديون
ايشيفکە
ايشوروز
اصلاح
اصلاحات
اصول ادارت
اصول تعليم
اصول جديد
اصول جديدچي
اصول جديد مکتبي
اصول جديد
اصول قديم
اعزايه اعضا
اعزاليك بدل
اعلام نامه
اعذارمه
آغزارى سئوال
آغزاروم
اغوار
آفتا مايل - افتامويل
اختايل عرابه

афтаномийә // аф-таномийә
афтаномийәлик йа-лат
Африка
Африкә // Африкә
африл
Афистралийә
Афлатун
афлисин
афитсийалний
афисар // афитсер
афлисун
ақ падша // ақ падшах
ақтармә
иктисадийат
ақтор
ақсуйәклар
ақшам дәрсханәси
иклимнамә
ақоп
ақпан
академияйә
ақсарийәт
ақт I-2
ақт дафтәри
ақт мажлиси
ақтнамә
акружнай сод
акружнай сод
акруг
акредитивф
аксийанер // ақ-сийанер
аксийанерний ҳәмийәт
аксийә
ақкладнай кағаз
ақкладной лист
ақушарка
ақушкә=дерәзә
ақушкә=дерәзә
ақпан
аграном
агитатсийә
агинт // агинт
آفتانوميه - افتانوميه
آفتانوميه ليك ايات
افريقا
آفريقه - افريقه
آفريكال
آفسترااليا
افلاتون
افلسين
افيتسيالني
آفيسارني
افيسر - افيتسير
افليسون
آق پادشاه - آق پادشاه
آق پادشاه
آقناره
اقتصاديات
آفتوس
آق سويلار
آفتنام در سخا نوس
اقلم نامه
آقوب
آقپان
آكاديميه
آكثريت
آلت
آكت دفترى
آكت مجلسى
آكت نامه
آكروژنای سود
آكروژنای صود
آكروك
آكريدتيف
آكسيانير - آكسيانير
آكسيانيرنى جمعيت
آكسيه
آكلادناي کاغذ
آكلادنوي ليست
آكو ساركا
آرسته ديوزمه - آرسته ديوز
آرسته ديوزمه
آركان
آغزاروم
آگتاسيه
آگينت - آگينت

учитилскайá семина-
рийá

учитиллик
ура
орам
ордá
орду
ордугах
ордин=нишан
ориндик
Аврупа
аврупачá
аврупали
аврупаий
орус
орус торáлáри
орус áрaбáси
орус купеслáри
орус мактáби
орусийá
уруш
уруш áсбаби
уруш пáраходи
уруш кемáси
урушмақ
урушмá
ушкол
устал
усталбаши
усталбá
устáл
устол // устул
устá
устáханá
осумлик
устаф
август
уфравлаушчи
оқ 1-2
оқ атмақ
оқувчи
октабир
октабирчи
оқруг
авусксийун
окладной лист

اورچينيلسكا يە
سيميناريە
اورچينيللىك
اورا
اورام
اورده
اوردو
اوردوگاھ
اوردين نشان
اوردينلاق
اورورپا
اورورپاچە
اورورپايي
اوروروس
اوروروس تورالري
اوروروس عرابەسى
اوروروس كوپيسلري
اوروروس مکتبى
اوروروسيه
اوروروش
اوروروش اسبابى
اوروروش پراخردى
اوروروش كيمەسى
اوروروشماق
اوروروشمە
اوروشكول
اوروشال
اوروشال باسى
اوروشالبا
اوروشال
اوروشال // اوروشال
اوروشال
اوروشتە
اوروشتە خانە
اوروشوملىك
اوروشتاف
اوروشوست
اوروشوراولا يوشىچى
اوروق
اوروق اتماق
اوروقچى
اوروقتا بر
اوروقتا برچى
اوروقرغ
اوروشون
اوروقلادىنوي لىست

угалавний иш
углерод
август
олпан пули
ультиматум
авулной истарши-
на
улуш
улуг башлуг
улуг денгиз
улуг дáвлáтлáр
улуг мухит
унтир=áфисáр
университит
университит=мад-
рáсá
университит нам
мадрáсá
авийатур
уъаз
уъаз ҳақими
уъазднай судйá
уй пули
уъáзд // уйезд
уъáзднай ҳáқим
уйушмақ
уйушмá
ойунчи
ойун мажлиси
аҳли касиб
áҳли муздур
аййамнамá
этажлик
этажиркá
искучи
иччулик
идиал
идийá
еркинлик
ермитаж
айруплан ай-
руплан
айростат
иримчик
извашчи
испиктакял

اوگالونى ايش
اوگليود
آوگوست
اولپان پولى
اولتيماتوم
آولونوي اسطرشينه
اولوش
اولوغ باشلوع
اولوغ دينگر
اولوغ دولتكر
اولوغ مصيظ
اونتيرا فيستىر
اونيورسييتيت
اونيورسييتيت مدرسه
اونيورسييتيت نام
مدرسه
آوياتور
اويانر
اويانر حاكسى
اويانردنای سوديه
اوى پلى
اوبزد
اوبزدنى حاكم
اويوشماق
اويوشمه
اويوشچى
اويون مجلسى
اهل كاسب
اهل مزدور
ايام نامه
ايتا كولىك
ايتا بركه
ايتا كوچى
ايتا كولىك
ايدىئال
ايديه
ايركىنلىك
ايرميتاژ
ايروبلان - ايروبلان
ايروستات
ايريمچيك
ايزواشچى
ايسپيككياك

истакан
 истансә
 студент
 искәмикә
 скульптурә
 скивер
 ески мәктәб
 ишанчсизлик байан
 етиш

иш баша
 иш башқарғучи
 иш ташлаш
 иш ташламақ 1-2
 иш ташламақлиғ
 ишчот
 ишчи
 ишчи дәстәләри
 ишханә
 ишкаф
 еқономийә
 экипаж
 екисприс
 екиспирт
 екистиринний по-
 изд

икискурсийә
 экватур
 екки хәтлик
 елатийә хәлқи
 елчи
 елчиханә
 елчилик
 айлиқ
 ел қурултайи
 иликтар
 иликтирий
 иликтиричества
 иликтирически
 иликтирик
 иликтирийә
 иликтирийә истән-
 сәси
 иликтирийә қуввә-
 ти

еливатур
 импиратритсә

ایسته کان
 ایسته نسه
 ایستودینت
 ایسکه میکه
 ایسکولپورت
 ایسکولیر
 ایسکی مکتب
 ایشتا نچسزلیق بیان
 ایشتی
 ایش باش
 ایش باشقارغوی
 ایش تاشلاش
 ایش تاشلاماق
 ایش تاشلاماقلغ
 ایشچوت
 ایشچی
 ایشچی دسته لری
 ایش خانه
 ایشکاف
 ایقرونومیه
 ایکپاژ
 ایکسپریس
 ایکسپورت
 ایکسترنش پوزد

ایسکورسیه
 ایکوا تور
 ایکی خطلیک
 ایلاتیه خلق
 ایلچی
 ایلچی خانه
 ایلیچیلیک
 ایلیق
 ایلی قورولتای
 ایلیکتار
 ایلیکتیری
 ایلیکتیریچستوا
 ایلیکتیریچسکی
 ایلیکتیریک
 ایلیکتیرییه
 ایلیکتیرییه استسنه سی

ایلیکتیرییه قوتی
 ایلیوا تور
 ایمبراتوریتسه

импиратур
 инастран
 интилгент
 интирнат
 инжинер
 инмопектур
 институт
 ингелис
 Ингелистан
 ингелис маллари
 ийул
 ийун

bab
 батарий
 батарийә
 баталйон
 батанически бағ
 баҳханә
 баржа
 барометар ~ ба-
 руметар
 баришна
 баставайт етмоқ
 бастоқкә
 басмә
 басмәханә
 баш
 баш әркини хәр-
 бийә
 баш иштаб
 башпурт
 башчи
 баш ҳаким
 баш сәрдар
 баш сәрмайә
 башсизлик
 башқарғучи
 баш котәрмақ
 башлуқ ~ башлиқ
 башлиқ=таһавә
 баш министр
 баш вәзир
 басмәханә

ایمبراتور
 اینا ستران
 اینتلیگینت
 اینتیرنات
 اینژینیر
 اینموپکتور
 اینستیتوت
 اینگلیس
 اینگلیستان
 اینگلیس ماللاری
 ایول ~ ایول
 ایون ~ ایون

باب
 باتاری
 باتاریه
 باتالیون
 باتانیچسکی باغ
 باج خانه
 بارژا
 بارومیتر
 باریشنا
 باستا وایت ایتماق
 باستونکە
 باسمه
 باسمه خانه
 باش
 باش ارکان حربیه
 باش اشتاب
 باشپورت
 باشچی
 باش حکیم
 باش ساردار
 باش سارمایه
 باشسزلیق
 باشقارغوی
 باش کوتهرماق
 باشلوқ ~ باشلیқ
 باشلیқ=таһавә
 باش министр
 باش вәзир
 басмәханә

баталйон	باطاليون	блоготваритилной	بلوغوتواريتيلنوي
багаж	باغاج	общества	اوبشستوا
багажный вагон	باغاج زني واگون	банан	بنان
бал	بال	банди	بندي
балалайка	بالالايكه	бандихана	بندي خانه
бал=тамаша	بال تماشا	ботка	بو تنگه
балшивик	بالشويك	бутулкә √ бутыл-	بو قولگه ~ بوتيلگه
Балтиқ денгизи	بالطيق دنگيزي	кә	
Балқан	بالقان	бутылкә=шишә	بو تيلگه شيشه
балқанди	بالقانلي	бочка	بو چكه
бандирол	بانديرول	бухран	بوхран ~ بوحران
банкрут	بانكروت	бохгалтир √ бох-	بوغغالतिير ~ بوغغالتيير
банкә	بانگه	галтир	
банкәхана	بانگه خانه	бохгалтирлик	بوغغالتييرليك
банкәвай белат	بانگه واي بيلات	бухгалтерийә	بوغгалتييرييه
банкир	بانكيير	бюджет	بودجيت
бахуш	باهوش	буржуазийә	بورژوازيه
бай	باي	борной кислота	بورنوي كيسلانا
байарин	بايارين	бузгунлик	بوزغونليق
байки	بايكيوت	богаз	بوغاناز
бәтәлйон	باي موتيلك	богалтир	بوغгалتيير
бутпәрәст	بتاليون	буғлик машина	بوغغاليك ماشينه
бәхри мухит	بت بريست	буг машина	بوغ ماشينه
Бәхри Мухити Шималий	بت بريست شيمي	бофит // буфит	بو فنت
Бәхри Мухити Ғарбий	بت بريست شيمي غربي	булафкә	بولافگه
Бәхри Мухити Кәбир	بت بريست شيمي كبير	болшәвик	بولشه ويقي
Бәхри Мухити Хиндий	بت بريست شيمي هندي	болкә	بولگه
бәхрий әскәр	بت بريست شيمي عسكري	болмә	بولمه
бәхрийә әмири	بت بريست شيمي اميري	булвар	بولوار
бәхрийә әскәри	بت بريست شيمي عسكري	болус √ болуст	بولوس ~ بولوست
бәдән тәрбийә	بت بريست شيمي تربيه	болустной управи-	بولوستنوي (اوپراويتيل)
бирадәрләр уруши	برادرلار اوروش	тил	
бәржә	برژه	болустнайханә	بولوستنای خانه
барометир	بروميتر	болуснай	بولوستنای
бризент	بريزنت	боләк	بولهك
бриллиант	بريليانت	болис	بوليس
бәзм	بزيم	бомбә	بومبه
бәгаж √ багаж	بغاج ~ بغاج	бомбә нам мушәк	بومبه نام موشك
бланкә	بلانگه	бунт	بونت
бланкә кағәз	بلانگه كاغذ	буйракират	بويراكرات
Бәлчиқа	بلچيكا	буйракиратийә	بويراكراتييه
бәлчиқалик	بلچيكاليك	буйракират	بويراكرات
бәлдә	بلده	буйракратийә	بويراكراتيا
бәлдийә	بلديه	буйура	بو يوراي
бәләдийә идарә	بلديه ادارت	бәха (таксә)	بها (تاكسه)
		бәхачи	بهاچي

байаннама
 беблиятка
 бетәртиблик
 берданка милтик
 бержавай камита
 байрам
 бесурук
 бесим тилиграм
 байтар
 бефавуска
 белат ~ беләт
 беләтхәт
 белит
 белитхәт
 белиткагәз
 байна́лмиләл
 бензин
 бензин=май

بیان نامہ
 بیبلی آتیکہ
 بی ترتیبلیک
 بیر دانگہ میلئتقا
 بیر ژاواى کامیتا
 بیرم
 بی سوروک
 بی سیم تیلگرام
 بیطار
 بی فاوسکە
 بیلات نہ بیلت
 بیلت خطہ
 بیلیت
 بیلیت خطہ
 بیلیت کاغذ
 بین الملل
 بینزین
 بینزین های

параход
 параход башлиги
 парад
 параднай либас
 парашук
 параваз
 паравай машинә
 паравуз ~ пара-
 воз

پاراخود
 پاراخود باشلیغ
 پاراد
 پارادناى لباس
 پاراشوک
 پاراواز
 پاراواى ماشینه
 پاراواز

партирит
 партә
 партийә I-2
 партийәбазлик
 парк
 парк деган баг
 парламент
 парус
 пажарний
 пожарний әскәр

پار تيريت
 پارته
 پارتيه
 پارتيه بازليک
 پارک
 پارک دگان باغ
 پارلامينت
 پاروس
 پارژارنى
 پارژارنى әскәр

пасажир
 паспурт
 паспуртханә
 паспуртсиз
 пасхә
 пассаж
 пасолкә
 пасилкә
 пашпурт
 пашпуртсиз
 паспурт
 патрул
 паграм
 пакет // пакит
 пагон
 пал
 палатә
 палажинийә
 палта ~ палто
 палкавник
 палитсийә I-2
 палитсийәханә
 палитсийә=мистир
 палитически агинт
 палис=мистир
 памошник
 памитник

پاساژير
 پاسپورت
 پاسپورت خانه
 پاسپورت سيز
 پاسخه
 پاسساج
 پاسولکه
 پاسيلکه
 پاشپورت
 پاشپورت سيز
 پاسپورت
 نا طرول
 پاگرام
 پاکيت
 پاگون
 پال
 پالاته
 پالاجينيه
 پالتا نه پالتو
 پاکاو نیک
 پاليتسيه
 پاليتسيه خانه
 پاليتسيه ميستر
 پاليتسيه سکی اگينت
 پاليس ميستر
 پاموشنيک
 پاميتنيک

پ

папур
 папирус
 папирус идиши
 папирусдан
 патрул
 патрон
 патент
 пачтавай вагон
 пачотнай булуститил
 пачотнай қаравул
 пачотнай гражданин
 падатной иниспектур
 падаходний налуг
 падрад
 падрадчик
 падрад сәвдаси
 падшахлик банкәханә
 падшахлик дума
 падшахлик салиги
 падшахпәрәст
 падвал
 падвалханә
 пар
 парат

پاپور
 پاپيروس
 پاپيروس ايديش
 پاپيروس دان
 پاترول
 پاترون
 پاتنت
 پاجتاي واگون
 پاجوتناى بولوستيتيل
 پاجوتناى قراول
 پاجوتناى گراژدانين
 پادانوى انيسپيکتور
 پاداخودنى نالوغ
 پادراد
 پادرادچيک
 پادراد سواداسي
 پادشاهليک بانکه خانه
 پادشاه ليک دوما
 پادشاه ليک سالين
 پادشاه پرست
 پادوال
 پادوال خانه
 پار
 پارات

ПАМЯТНИК ДЯГАН
ИМАРАТ

بامیتنیک دیگان عمارت

ПАМЯТНИК

بامیشچیك

ПАНАР

بانار

ПАНИСЛАМИЗМ

بان اسلامیزم

ПАНСИОН ~ ПАНСИУН

بانسیون

ПАВУСКЯ

باوسکه

ПАВЯСКЯ КРАБА

باوسکه عمان

ПАВЯСКЯ ~ ПАВЯСКЯ

باوسکه نه باوسکه

ПАВЯЛУН ~ ПАВЯЛУН

باوليون

ПАЙ

باي

ПАЙТАХТ

باي تخت

ПАЙИЗ ~ ПАЙИЗ

بايز نه بايز

ПАЙИЗ МАШИНА

بايز ماشينه

ПАЙОК

بايوك

ПАТТА

پت

ПАТКУС

پتنوس

ПАР

پارا

ПРАТАКОЛ

پارا تاقول

ПРАТЕСТ

پرا تيست

ПРАТЕСТНАЯ

پرا تيست نامه

ПАРАХОТ КАЙИК

پرا خون قبيق

ПАРАХОД

پرا خود

ПРАСАНТ

پرا سنت

ПРАГРАМ ~ ПРАГРАММА

پرا грам نه پرا грам

ПРАФИСУР

پرا فيسور

ПРАЧАТ

پرا قات

ПРАГРАММА

پرا грам نه پرا грам

ПРАКУРОР

پرا کورور

ПРАГИМНАЗИЯ

پرا گیمنازيه

ПРАВАД

پرا داد

ПРАВАСЛАВНАЯ МАЗ-

پرا و اسلامي مزهيب

ХАБ

ПРАВАСЛАВНИЙ ЛАР

پرا و اسلامي لارا

ПРАВАКАТУР

پرا واکاتور

ПРАВЛЕНИЯ

پرا وولينيه

ПРАЙЕКТ

پرا يکت

ПЯРАТ

پيرت

ПЯРТАКОЛ

پيرتا کول

ПЯРТА

پيرته

ПЯРДЯ

پيرد

ПЯСКУРАНТ

پير سکورانт

ПЯРСИДАТЯ

پير سید اتیل

ПЯРКАЗ

پير کز

ПЯРКА

پير که

ПЯРКИТ ПАЛ

پير کيت پال

ПРОТОКОЛ

پرو تاقول

ПРОТЕСТ

پرو تيست

ПРОЖЕКТОР

پروژيکتور

ПРУЖИНА

پروژينه

ПРОСЕНТ

پروسينت

ПРОГРАМ ~ ПРОГ-
РАММА

پرو грам نه پرو грам

ПРОГРАММА = ТАНЗИ-
МАТ

پرو грам نه تنظيمات

ПРОФЕССИОНАЛЬНИЙ
СОЮЗ

پرو فيسيونالني سو يو ز

ПРОФИСУР

پرو فيسور

ПРОКУРОР // ПУКУРОР

پرو کورور

ПРОГРАММА

پرو грам

ПРОГИМНАЗИЯ

پرو گیمنازيه

ПРОЕКТ

پرو يکت

ПРАТЕСТ

پره تيست

ПРЕДСИДАТЕЛЬ

پير سید اتیل

ПРЕЗИДЕНТ

پيريزيدنت

ПРИСАТКА

پريساتکا

ПРИСТАФ

پريساف

ПРИСТАН

پيرستان

ПРИСТУФ

پيرستوف

ПРЕСС=МАШИНА

پريس ماشينه

ПРИКАЗ

پريکار

ПРИКАЗЧИК

پريکار چيک

ПРИКАШЧИК

پريکار شچيک

ПЯСТАН

پستان

ПЯЛАТ

پيلات

ПЯЛАТПОРМА

پيلا تپورمه

ПЯЛОК

پيلا توك

ПЯСТИНКА

پيلا ستيکه

ПЯСҚАРТ

پلاسقارت

ПЯН I, 2

پلان

ПЯНЧИ

پلانچی

ПЯН ЛАЙИХАСИ

پلان لايحه سي

ПЯУГ

پلوع

ПЯЛИТСИЯ I-2

پليستيه

ПЯТА=ОЧАК

پلته اوچاق

ПЯЛИСА I-2

پليسه

ПЯМИШЧИК

پميشچيک

ПЯНДУ=НАСИХАТ

پند و نصيحت

ПОП

پوپ

ПОПЕЧИТЕЛНИТСЯ

پوپ چيچيتيل نيسه

ПУТ

پوت

ПОЧТАЛИОН

پوچتاليون

почтавай аташ араба	پوچتاواى آتش عرابه	пуламут ~ пула- мот	پولموت
почтавай пайиз	پوچتاواى پايز	полус	پولوس
почтавай кантур	پوچتاواى كانتور	политсийа 1-2	پوليتسيه
почтавай йол	پوچتاواى يول	полис	پوليس
почтā	پوچته	полиса махкамәси	پوليسه محكمه سى
почтā атлāри	پوچته آتلارى	пулимут	پوليموت
почтā хāки	پوچته خاكى	пулимит нам зāмбарāк	پوليميت نام زمبرك
почтāханā	پوچته خانه	пойизд	پويوزد
почтā āрабāси	پوچته عرباسى	пāй	پى
почтā кутиси	پوچته قوتيسى	пийадā āскār	پياده عسکر
почтā қағāзи	پوچته كاغذى	пийан	پيان
почтā кафтāрлāри	پوچته كفتورلى	пийанбазар	پيان بازار
почтā кāнтури	پوچته كنتورى	пийанистā	پيانسته
почтā йоли	پوچته يولى	пийану	پيانو
пуд	پوچته	питамник	پيتامينك
пудрāтчик	پود	печ	پيچ
пудрāт сāvдаси	پودراتچيك	пижак	پيچاك
пудрад	پودرات سوداسى	печатламоқ	پيچتلاماق
пудрадчик	پودراد	печатланган	پيچت لانگان
пудрāт	پودرادچيك	печкā	پيچكه
пудрāтчи	پودرات	печāt	پيچه ت
порт	پودراتچى	печāt қилмақ	پيچه ت قيلماق
пуртакoл	پورت	пера	پيرا
портфил	پورتاكلول	пирамид	پيراميد
портāкизлик	پورتاقيل	перавадчик ~	پيراوادچيك
портāнā	پورتاكليرليك	пераводчик	پيراوادچيك
пуркинāлик кāласкā	پورتاقه	перавад қилмоқ	پيراواد قيلماق
порх	پورچينه ليك كلاسكه	перисадкā	پوريسادكه
порт	پورخ	писār	پيسر
пуркурар	پورخوړ	пешдар дāстā	پيشدار دسته
пормā чапан	پوركورار	пешāки ақчā	پيشه كى آقچه
порустай қағāз	پورمه چاپان	пенсийā	پينسيه
поштā	پوروستاى كاغذ	пенсийāхор	پينسيه خور
поштāчи	پوشته	пенсийā деган	پينسيه ديگان انعام
поштāханā	پوشته چى	ин"ам	
поштā āрабāси	پوشته خانه	пенсийā деган	پينسيه ديگان وظيفه
поштāвай истансā	پوشته عرباسى	вāзифā	
пошлинā	پوشته واى ايستانسه	пенсийā=вāзифā	پينسيه وظيفه
пол	پوشينه	пени	پينى
полад қāлāм	پول	пени деган иш- тāраф	پين ديگان اشتراف
пулдар	پولادقلم	пива ~ пeвa	پيوه
полқ	پولدار	пивāханā ~ пeвā- ханā	پيوه خانه
полк	پولق	пивāфурушлик до-	پيوه فوروшлиك موکاهى
полкaвник	پولك		
	پولكاونيك		

кани

пийесса

پييسسا

tārтіb namā

ترتيب نامه

tārжіman

ترجمان

tārх

ترجمه

tārтіb қилmāk

ترتيب قيلمق

tārāққий

ترقي

tārāққийпārvār

ترقي پرواز

tārки хизmāt

ترک خدمت

tārки хизmāt қил-

ترک خدمت قيلمقى

гучи

tārки кар

ترون کار

туруппа ~ труппа

تруппا

трутувар

труппа

трика

трика

tārилkā

تریلك

тисар ~ тисār

تيسار

tāsкир

تيسير

тсирк

تيسيرچی

тсиркчи

تيسيرخانه

тсиркханā

تيسيرک خانہ

тсеминт

تسيمينت

тсинк

تسينک

тсинкланмақ

تسينک لاناқ

tāшқилат шу"бәси

تاشқилат شعبه سی

tāшқилат мәжлиси

تاشқилат مجلسی

tāшвиқ

تاشويق

tāsвир

تصوير

tāsвират

تصويرات

tāsвиратханā

تصويرات خانہ

tāзминати хәрбийā

تصميمات حربيه

tāавун жәм"ийāти

تعاون جمعيتی

tā"қдлий тилграф

تعليمی تلغراف

та"рифнамā

تعريف نامه

та"тил

تعطيل

tāфтшчи

تفتيشچی

tāфтш камисийāси

تفتيش کاميسيہ سی

туфенгчā

تفنگچہ

tāқауд мәәши

تقاؤد معاش

tāҳсимчи

تقسيمچی

tāҳсимнамā

تقسيم نامه

tāқвим

تقويم

tāқсā

تاکسه

tāлинkā

تلينکه ~ تلنگه

tāмаша

تماشا

tāмашабағ

تماشا باغ

tāмашабин

تماشا بين

tāмашачи

تماشاچی

ت

تاريخى

تاريخى مريان

تاريخى

تاريخى اينك

تاريخى

تاريخى

تاريخى

تاريخى

تاريخى

تاريخى

تاريخى

تاريخى

تاريخى

تاريخى

تاريخى

تاريخى

تاريخى

تاريخى

تاريخى

تاريخى

تاريخى

تاريخى

تاريخى

تاريخى

تاريخى

تاريخى

تاريخى

تاريخى

تاريخى

تاريخى

تاريخى

تاريخى

تاريخى

تاريخى

танограф

тарговой депутат

тарихий жәрәйян

тарилkā

та"сис етmāk

ташишкā

тактика

таксā

таможный

танс

тансавайт олуни

тансā

тауғ

тавар

тавернай атmā арабā

таварний паймзд

таварний вагон

тавуш

тавушли ā"залиқ

тай

tābāā

tāблиғат

тижарāt

тижарātханā

тижарат мәктәби

tāхтā

tāхшидат

таҳсил

tāзқирā

тратувар

трамвай ~ трам-бай

трамвай арабā

трамвай хайдавчи

tārбийāt

tārбийātханā

tārбийāи бәдәнний

тиртивар

tārтіb

tārтіbчи

tārтіbсизляк

تراجمان

تراجمانى

تراجمانى

تراجمان

تراجمان

تراجمان

تراجمان

تراجمان

تراجمان

تراجمان

تراجمان

тамаку	تھالو	тиятру имарати	تيا ترو عمارتى
таназзул	تنزل	тиятру кечаси	تيا ترو كچه سى
таназзулпәрвәр	تنزل پروور	техничиски училищ-	تېخنيچىسكى اوچىلىشچى
тансавайт ойуни	تنساويت اويونى	чи	
танзимат	تنظيمات	техник	تېخنيك
танәфүс	تنفس	тиртивар	تېر تيوار
топ I-2	توب	тергав	تېرگاو
топ атишмәси	توب آتېشمه سى	тергавчи	تېرگاوىچى
топ оқи	توب اوقى	термометир ~ терму-	تېرموميتر
топчи әскәр	توبچى عسكىر	метир	
топханә	توبخانه	тезатар топ	تېز آ تارتوب
торт	تورت	тикадурган машинә	تيكا دورغان ماشينه
торғ	تورغ	тиканлик сям	تيكانليك سيم
Туркистан мәркәз шораси	توركىستان مركز شورا سى	тикгучилик	تيكغۇچىلىك
турмә	تورمه	текушчи исчот	تيكەشچى اسچوت
турмәханә	تورمه خانه	тил	تيل
торә I-2	تورت	тилпон ~ тилпун	تيلپون
тузимной	توزيمئوى	тилископ	تيليسكوپ
туземной ишкол	توزيمئوى اشكول	тилиграф	تيلغراف
тужуркә	توزوركه	тилиграф агентәси	تيلغراف اگېنته سى
туфли	توفلى	тилиграф устуни	تيلغراف اوستونى
тоғарак	توگه روك ~ توگرك	тилиграф	تيلگراف
толав	تولام	тилиграм	تيلگرام
туманги палата	تومانگى پالاتا	тилископ ~ тилис-	تيليسكوپ ~ تيليسكوف-
тунил // тунел	توننيل	коф	коф
туника кубур	تونيكه قبور	тилискоф деган	تيليسكوف دېگان دوربين
туинук	توينوك	дурбин	
тиятир	تياتر	телешка әрабә	تيليشكا عرابه
тиятирханә	تياتر خانه	тилиграф	تيلغراف
тиятир I-2	تياتر	тилиграф устуни	تيلغراف اوستونى
тиятир ойуни	تيا تراويونى	тилиграф йағачи	تيلغراف ياغاچى
тиятир бәзми	تيا ترمزى	тилиграм	تيلگرام
тиятир тәртиби	تيا ترتوبى	тилифон ~ тили-	تيليفون ~ تيلي-
тиятир тәмашаси	تيا ترماساسى	фун	фун
тиятир хәм"ий-әти	تيا تر جمعيتى	тилиграф I-2	تيلگراف I-2
тиятирханә	تيا تر خانه	тилиграф агентист-	تيلگراف اگېنتىست-
тиятир дәстәси	تيا تر دسته سى	васи	васи
тиятир деган ойун тәмашаси	تيا تر دېگان اويون تماشاسى	тилиграф устуни	تيلگراف اوستونى
тиятир рисаләси	تيا تر رساله سى	тилиграфчи	تيلگرافچى
тиятир нам тәма-	تيا تر نام تماشا خانه	тилиграфханә	تيلگرافخانه
шаханә		тилиграф сими	تيلگراف سيمى
тиятру	تيا ترو	тилиграф ширкәти	تيلگراف شىركتى
тиятру тоғарәги	تيا ترو توگه كى	тилиграф машинәси	تيلگراف ماشينه سى
		тилиграфнамә	تيلگراف نامه
		тилиграм	تيلگرام
		тилиграмханә	تيلگرامخانه

телиграм қақмақ
телиграмнамә
темир йол
темур пластинкә
темур кубур
темур кемә
темур йол
темур йол маши-
наси
темур йол мән-
зили
тинтув

تېلېگرام قاتماق
تېلېگرام نامە
تېمور يول
تېمور پلاستينگە
تېمور قۇبۇر
تېمور كېمە
تېمور يول
تېمور يول ماشينەسى
تېمور يول مەنزىلى
تېنتو

ث

сандийә

ثانية

ج

жасус
жанхәт
жанхат мәхкәмәси
жандар
жандарал
жан дәфтәри
жәохә
жужур
жәдвәл
жәдидчи
жәридә
жәзайи нәкдий
жузв
жәзирә
жисм
жисманий тәрбийә
жүрафийә ~ жәра-
фийә
жүграфийә ~ жәгра-
фийә
жүграфийә жәм"ийәти
жәмаә I-3
жәмаат хадими
жәм"ийәт I-3
жәм"ийәти хәйрийә
жумхурийәт
жумхурийәти аһам
жумхурийәти аһам

جاسوس
جان خەت
جان خەت مەھكەمەسى
جاندار
جاندارال
جان دفترى
جەھە
جەجور
جدول
جدیدچی
جەریە
جەزای نەقدى
جەزۋ
جەزیرە
جەسەم
جەسەمان تەربىە
جەغرافىە
جەغرافىە
جەغرافىە جەمعیەتى
جەماعة
جەماعت خادەمى
جەمعیەت
جەمعیەت جەریە
جەمهورىت
جەمهورىت انام
جەمهورىت عوام

жумхурийәтчи
жәнубий полус
жужур
журнал
жәханнамә ~ жә-
ханнама
жәйиш
жин

جەمهورىيەتچى
جەنۇبىي پولىس
جەجور
جەورنال
جەھان نامە ~ جەھان نامە
جەيش
جەين

چ

чапханә
чарпадарчилик
чарпайалик
часавай
част
чанә
чанта
чай ичадурган кич-
кинә кашуқ

چاپ خانە
چارپادارچىلىك
چارپايالىك
چاساۋاي
چاست
چانە
چانطا
چاي اىچادورگان كىچ-
كىنە قاشۇق

чайханә
чайнак ~ чайник
чәп тәрәфдәғи
чәс ~ чәст
чақирим
члан
члин // член
чәмәдан
Чәнаққал"ә
чот
чоткә
чумә
чойән
чит

چاينخانە
چايناك ~ چاينىك
چەپ تەرەفدەغى
چەس ~ چەست
چەقىرىم
چلان
چلان
چلاين
چەمدان
چەناق قلغە
چوت
چوتكە
چومە
چوين
چىت

читверт ~ читвирт
черкав
чистә пәхтә
числә I-2
чекләнмәгән вәка-
ләт

چىت
چىتۋىرت
چىركاۋ
چىستە پەختە
چىسىلە
چىلىك نەمەن و كالت

чилан
чилан пули
чили́н ~ чиле́н
чинавник

چىلان
چىلان پولى
چىلىن
چىناۋنىك

ح

ҳаким	حاکم
ҳакимийāti амма	حاکمیت عامه
ҳамизи ғаҳм	ما مض فہم
ҳуҷжат	حجت
ҳудуд сақчилярә	حدود ما قبیاری
ҳарарāt	حرارت
ҳарбий	عسری
ҳарбий учкучи	عسری او چوقچی
ҳарбий полевоӣ	عسری پولیوای صرد
сод	
ҳарбий тәртибат	عسری ترتیبات
ҳарбий ташкилат	عسری تشکیلات
ҳарбий шора	عسری شورا
ҳарбий таййарәчи	عسری طیارچی
ҳарбий машқ	عسری مشق
ҳарбийә параходи	عربیہ پارا فوری
ҳарбийә даирәси	عربیہ دائرہ سی
ҳарбийә кемә	عربیہ کیمہ
ҳарбийә мактаби	عربیہ مکتبی
ҳарбийә вазарәти	عربیہ وزارت
ҳарбийә вазари	عربیہ وزیر
ҳарф терадурган	حرف تیرادرگان آدم
адәм	
ҳарф терадурган ма-	حرف تیرادرگان
шина	ماشینہ
хуррийāt	حریت
хуррийāt уи	حریت اوی
хуррийātпәрвәр	حریت پرور
хуррийātпәрвәр фикр	حریت پرور فکر
хуррийāt тәрәғғдари	حریت ترقذاری
хуррийātчи	حریتچی
хуррийāt фидоийләрә	حریت فدائی
хуррийāt қурбанләрә	حریت قربانلری
хуррийāt қәҳрәмон-	حریت قہرمانلری
ләрә	
хуррийāt нәмайиши	حریت نمایشی
ҳисаб бермақ	حساب بیرماق
ҳисаби ҷарий	حساب جاری
ҳисабнамә	حساب نامہ
ҳисар	حصار
ҳисса 1-2	حصہ
ҳиссадар	حصہ دار
хусул	حصول
ҳифзи сихāt	حفظ وصحت

ҳақ	حق
ҳақ=хуқуқ	حق حقوق
хуқуқ	حقوق
хуқуқшунас	حقوق شناس
хуқуқи мадәнийә вә	حقوق مدنیہ و
мулкийә	مورثیہ
хуқм	حکم
хуқманә ҳақи	حاکمانہ حق
ҳикмāt	حکمت
ҳикмātханә	حکمت خانہ
хуқмнама	حکم نامہ
хуқумāt	حکومت
хуқумātчи	حکومتچی
хуқумātдар	حکومتدار
хуқумāt рәйасати	حکومت ریاستی
хуқумәти муваққатә	حکومت موقتہ
ҳәким	حاکم
ҳәмлә	حملہ
ҳәваләнамә	حوالہ نامہ
ҳәважи миллия	حوالہ ملیہ
хур фикрли затләр	حور فکرلی زاتلر
хулиган	حو لیگان
ҳайванат табиби	حیوانات طبیبی

خ

ходим	خادم
харижий душман	خارجی دشمن
ханә	خانہ
ҳабәрнамә	خبارنامہ
хәтм	ختم
ҳизмәтчи	خدمتچی
ҳизмәткар	خدمتکار
ҳаритә	حریتہ
християн	خریستیان
ҳаритә	خریطہ
ҳәзинә	خزینہ
ҳәзинәчи	خزینہ چی
ҳәзинәханә	خزینہ خانہ
ҳәзинәдор	خزینہ دار
ҳәзинәдарлиқ	خزینہ دارلیق
ҳәзинә министери	خزینہ مینیستری
ҳәстаханә	خستہ خانہ
хәт	خط
хитабнамә	خطاب نامہ
хәттиустива	خط استوا

хутоб

хәтти=хәрақәт

хәтлатмақ

хәтланмақ

хәт йазадурган
машина

хәтиб

хуфийә басмаханә

хуфийә палисийә

хуфийәлик

хәләт ~ хәләт

хәлқ

хәлқ думхурийәти

хәлқвақил

хәлқ вәкили

хәлқ йурти

хәндәк

хожәйин

хожәйин

хор

хулиган

хәйрихоқ жәмаә

хилийә сийахи

хинә

хинә деган ақ

дару

дача

дахилий ихтилал

дахилий бухран

дахилийә нәзарәти

дахилийә вәзири

даход

дарилфунун

дарилмуаллимин

даруханә

даруханәчи

дару мағазини

дазнанийә

даскә

дақлад ~ даклад

дакладчи

даклад қилмақ

дакумент

дамла

خطبه
خط حرکت
خطا تماق
خطا تماق
خطا يازدورگان ماشينه

خطيب
خطيه باسماخانه
خطيه پاليسييه
خطيه ليك
خلات ~ خلت

خلق
خلق جمهوريتي
خلق وكيل
خلق وكيل
خلق يورتي

خندق
خواجهين
خوجين

خور
خوريگان
خيرخواه جماعه
خيمه سياسي
خينه
خينه ديگان آق دارو

د

داجا
داخلی اغتلال
داخلی بھوان
داخلیہ نظارتی
داخلیہ وزیري

دا خود
دارالکتون
دارالمعالمين
داروخانه
داروخانه چي
دارومکا رينس

دازنانيه
داسکيه
داقلاده
داکلادچي
داکلاد قيمهات
داکومينت
داملا

данос

давуш

давернас

давериннаст

дайа хатун

драма ~ драмә

дарсханә

дружинә

дринаж

дәстуруламәл

дәста

дә"вәтнама

дифтирит

дәқлад

дәқиқә

дилиғат

дунйа йигучи

дәваханә

дварәнкә

духтир

духтур ~ дохтур

духтурханә ~ дох-
турханә

дурбин

дурбин=айнә

дожнә ~ дожинә

дохтур ~ дохтур

дәвләт

дәвләт думаси

дәвләт думәси

дәвләт шораси

дәвләтмәнд адәм

думә ~ домә

домәханә ~ думә-
ханә

дунйавий илму фан-
лар

дәвернас

дәверинний

дәрамәд

дәмухратик

дәмуқраси

дәхә

депа

департамент

депломат

دائوس
داوش
داويرنامي
داويرنامست
دايا خاقون
درامه درامه

درستانه
دروژينه
دريناز
دستورالععمل
دسته
دعوتهنامه
دفتريت

دقلاد
دقيقه
دليغات
دنياييغوجي

دواخانه
دوارنگه
دوختر
دوختور
دوختورخانه

دوربين
دوربين آينه
دورزنه ~ دورزينه
دوقتوره دوكتور
دولت

دولت دوماسي
دولت دومه سي
دولت شوراسي
دولتمند آدم
دومه ~ دووما
دومه خانه

دونيوي علم و فنلار

دويرنامس
دويريني
ده آرمه
ده موقراتيك
ده موقراس
دهه
ديبا
ديپارتامينت
ديپلومات

депутат   د ډيپوتات
 дежурнай   د ډيژورнай
 деректор   د ډيركتور
 деректур   د ډيركتور
 дижур   د ډيژور
 дижурный ~ ди-
                    журналь   د ډيژورнай
 десатин ~ деса-
                    тинă   ديساتين نه ديسا تينه

дифтирит   د ډيفتيريت
 декабир   د ډيكابره
 декларатсийă   د ډيكلاراتسيه
 декламатсийă   د ډيكلаматسيه
 декламатор   د ډيكلамاتور
 дилижанка   د ډيلي جانكا
 дилигат   د ډيليغات
 демократически   د ډيمократيسيكي
 демократчи   د ډيمократчи
 демократлик   د ډيمократлик
 демократически   د ډيمократيسيكي
 демократийă   د ډيمократيه
 динамит   د ډинамит
 деншик   د ډينшик
 денгиз   د ډينгиз
 денгиз сăлдати   د ډينگиз салдати
 денгиз нишангачи   د ډينگиз нишангачи
 деварий калиндар   د ډеварий калиндар
 деван   د ډеван
 девонханă   د ډевонхане
 дийужинă   د ډиюжине
 дивизийă ~ дивизă   د ډивизионе نه د ډивизă

ذ
 ذاکون
 ذاکونچي
 ذال
 ذال اوی
 ذخیر
 ذکون
 ذکونچي

зақун
 зақунчи
 зал
 зал=уй
 зăхирă
 зăқун
 зăқунчи

рабатчи
 рабатчи=хизматкар

ر
 راباچی
 راباچی خدمتکار

рабатчик   رابا تښتک
 рабат=хизматчи   رابات خدمتچی
 рабачи   راباچی
 рабачи=мăрдикар   راباچی مردکار
 рабачи, йă"ни иш-
                    чи ڤукăра   راباچی یعنی اشچر
                                       فقرا
 рабачи, йă"ни мăр-
                    дикар   راباچی یعنی مردکار
                                       دикаر

рабочи   رابوچی
 рабочи=мăрдикар   رابوچی مردکار
 рапурт   راپورت نه راپورت
 раҳăтлик   راحت لیک
 распискă   راسписکه
 расхот   راسхот
 расход=чиқим   راسхот
 расфискă   راسфисکه
 рашчот   راشچوت
 рак   راک
 рам   رام
 рамкă   رامکه
 рамкă=чарчобă   رامکه چارچوبه
 райал   رايال
 райал деган нăг-
                    мă   رايال دегان نغمه
 райал деган кăттă   رايال دегان کتته
                    музика   صوزیکه

рăбачи   رباچی
 рăботчик   ربو تښتک
 рăд   رد
 рăдламак   ردلاماق
 рижали дăвлăт   رجال دولت
 рижисур   رژیسور
 рисалăи тийăтир   رساله تياتر
 рăспискă ~ рăсфис-
                    кă   رسپيسکه نه رسفيسکه

рăспискă=кағăз   رسفيسکه کاغذ
 Рăсий   رسي
 рăсăдханă   رسدخانه
 рутубăт   رطوبت
 рăқам   رقم
 рст   روت
 ротнай   روتنای
 ротний камандир   روتنی کا ماندير
 руқаний тăрбийă   روحانی تربيه
 розгар   روزگار
 рус   روس

русчә		
руссийә	روسىيە	резинавай калуш
Руссийә	روسىيە	режисур ~ ржи-
руски=туземний	روسىيە	сор
ишколә	روسىيە تۇزىمى اشكوله	риспублика
руски=туземной	روسىيە تۇزىمى مکتب خانە	рестаран ~ ресто-
мактабханә		ран
руслашдургучи	روسلاشدورگوجى	реформа
рус лисани	روس لسانى	релсә // релс
русийә	روسىيە	релсә намлиқ те-
Русийә	روسىيە	мир әсбаб
русийә тили	روسىيە تىلى	ремисланнай училиш-
русийә дамласи	روسىيە داملاسى	шә
русийә духтури	روسىيە دوختورى	рентгин
русийә дәвләти	روسىيە دولتى	ревалутсийә
русийә забани	روسىيە زبانى	ревалусийанер
русийә сәндәли	روسىيە سەندىلى	ревалитсийунний
русийә табиби	روسىيە طبيبى	әшулә
русийә лисани	روسىيە لسانى	ревалитсийунер
русийә мәдрәсәси	روسىيە مەدرەسەسى	ревалитутсийә
русийә мақтабха-	روسىيە مکتب خانەسى	ревалитусийанер
наси		револусийә
русийә вә мусулма-	روسىيە و مۇسۇلمانىيە	ривайәт
нийә мақтабх	مەكتەبى	ревматизм
рот	رۇت	револвир
рол	رول	ревизор
руман ~ роман	رۇمان	ревизийә
руман китаб	رۇمان كىتاب	рийаксийанер
румкә	رۇمكە	рийалнай=мәдрәсә
ройхат ~ ройхәт	رۇي خەت	рийалний мақтабха-
рийаксийә	رياكسىيە	на
рийал	ريال	раис
редаксийә деган гә-	ريدئا قىسىمە دىگان	
зитханә	گزيته خانە	
редаксийә мәхкәмәси	ريدئا قىسىمە مەخمەسى	заалогичиски деган
редактур ~ редак-	ريدئا كىتۇر	баг
тор		забастафчик ~ за-
редаксийә	ريدئا كىسىمە	бастофчик
редаксийә нам гәзит-	ريدئا كىسىمە نام	забастофка ~ забас-
ханә	گزيته خانە	тофка
резалутсийә ~ реза-	ريدئا لۇتسىيە	забастофкә қалғучи
лйутсийә	ريدئا لۇتسىيە	забут ~ забут
резинкә	ريدئا زىنگە	запас
резинкә калуш ~ ре-	ريدئا زىنگە كالوش	запасной
зинә калуш	ريدئا زىنگە كالوش	запасной әскәр
резинавай деган калуш	ريدئا زىنگە كالوش	запискә
		ريدئا زىنگە كالوش

задатка	زاد تگه	земиски җамалгәси	زميسكى جمالغه
задаган	زادگان	земиски салиғи	زميسكى ساليغى
заказ	زاكاز	земләмер	زميله مير
заказ қилмақ	زاكاز قىلماق		ژ
заказнай хәт	زاكاز ناي خط		
заказнай деган хәт	زاكاز ناي ديگان خط	Жапун забити	ژاپون ضابطى
заказной хәт	زاكاز نوي خط	жалонийә	ژالونيه
закәлад	زاكالاڧ	жандарм ~ жан-	ژاندارما ~ ژاندارم
закун	زاكون	дарма	
закунчи	زاكونچى	журнал I-2	ژورنال
закунханә	زاكون خانه	журнал дәфтяри	ژورنال دفترى
закун лойихәси	زاكون لايحه سى	журналист	ژورنال نيست
загранитсә	زاگرانيتسه		ژورنال نيست
зал	زال		سس
зал=уй	زال اوى		
зал деган катта имарәт	زال ديگان كته عمارت	сабранийә	سا برانيه
залог	زالوغ	сабор	سا بور
залок ~ залог	زالوك	сапер	سا پير
замәска	زامسكا	саперний салдат	سا پير نى سالدا ت
завуд ~ заву́т	زاود ~ زاوت	сатсийал=демократ	سا تسيال ديما كرات
завуд егәси	زاود ايكه سى		
завудчи	زاودچى	сатсийал=демуқират	سا تسيال ديموقرات
завут	زاوت	рәбачи фиркә	ر با چى فیركه
завидиушчи	زاويديو شچى	сатсийал=ревалутсийа-	سا تسيال ريوالوتسيال
зайавленийә	زاياولينيه	нер	نير
зайавленийә нам әризә	زاياولينيه نام عريزه	сатсийализм	سا تسياليزم
зайум	زايوم	сатсийалист	سا تسيال نيست
зәбастофкә ~ зә-бастофкә	زباستوفكه ~ زباستوفته	сатсийалистичиски	سا تسيال نيستيجى
зәпас	زباس	сахиб	سا عيب
зираәт ишләри	زراعت اشلىرى	сахибхунәр	سا حيب خونار
зерҳли	زرهلى	сарҗин	سا رچين
зәфәс	زخاس	сажин	سا رچين
зәказ қилмақ	زاكاز قىلماق	сасийал=демақрат	سا سيال ديما كرات
зәкаләт	زاكالت	партийәси	پار تيه سى
зәкун	زاكون	сасийал=ревалу сийа-	سا سيال ريوالوتسيال
зәкунчи	زاكونچى	нер	نير
зәкунханә	زاكون خانه	салдат	سالدا ت
зәлог	زالوغ	салдатханә	سالدا ت خانه
званок	زوانوك	саллат	ساللا ت
зәгарәничний тери	زهاره نيچين تيرى	самавар	سا ما وار
земискә	زميسكه	сантиметир	سا نتميتير
земиски избор	زميسكى ازبور	санчку ~ санчку	سا نجقوره ~ سانچلو
земиски пули	زميسكى پلى	санитар	سا نيتار
		санитарний	سا نيتار نى
		санитарний камисийә	سا نيتار نى كميسي

савет	ساوويت	сифарш	سفارش
саветник	ساويتنيك	сифарш=zakāv	سفارش زاکاу
сайлагучи	сайлагучи	сифир	سفیر
сайлав	сайлау	сифир	سفیر
сайлавчи	сайлауچی	сифина	سفینه
сайлав йери	сайлауیری	скапидар	سكاپيدار
сайуз	сайуз	скарлатина	سكارلاتينه
соқз=қам"ийат	сайуз جمعیت	скрипка	سكرپيکه
сабир қилмақ	سبر قيلماق	скандар	سكاندور
сбиргательнай даф- тйрча	سبر كاتيلان دفترچه	скамикā	سكته ميگه
сберигательний кассā	سبر كاتيلان كاسسه	сāллат	سلات
сāбзāват	سبزوات	силақлик	علا حلك
сāбāқ	سبق	сāламханā	سلام خانه
сипарш	سپارش	славандār	سلاوانلر
сипахийлик	سپاهيک	сāлдат	سلدات
спāрафқā	спāрақле	сāмāвар I-2	سموار
сāпер=салдат	سپير سالات	сāмāварчи	سموارچی
спиктакил	سپيكتاكل	сāмāварчилик	سموارچيلىك
стачка	ستاچكا	смет	سميت
стакан	ستاگان	сāнтāметир	سنتا ميتر
стансā // стан- сийā	ستانسه ~ ستانسيه	сāнтур	سنتور
страхават	سزاخوات	сāнжақ	سنجاق
студент	ستودينت	сāнāд	سند
стун	ستون	сāндāл	سندل
стāтийй	سته تيه	синиф ~ синф	سنيف
стāршинā	سته رشيد	сāнāмханā	سنم خانه
сāлддирах	سدراه	сāнā	سنه
сāрбаз	سرباز	сāнитар	سنيطار
сāрбазханā	سربازخانه	сāнитарний	سنيطارني
сāржин	سرچين	суварий	سوارى
сāрхāд	سرحد	суварā	سوارت
сāрдар	سردار	сув асти қайиғи	سوآستي قاييغى
сāрдари лāшкār	سردار لشكر	сув асти кемāси	سوآستي كيمه سى
сāркатиб	سر كاتيب	собор	سوچور
сāрмаййā	سرمايه	сув падшаси	سو پادشاسى
сāрвāt егāлāри	серот айгелеуи	супирфасфат	سو پير فاسفات
суруг ~ сурук	سرور	сот	سورت
суруг=мухлāt	سرورك مهلت	сотка // суткā	سورتكه
сāрир	سرير	сухари	سوخارى
ссуднай кассā	سسود ناي كاسسه	сухари нан	سوخارى نان
рātғи āрз	سطح ارض	сод ~ суд	سود
сиайāt	سعايت	сод мажлисi	سود مجلسى
сāфарātханā	سفارتخانه	сода	سودا
		сāвда параходи	سودا پارا خودى
		сāвда вāзāзāрātи	سودا وازارتى
		сод мажкāmāси	سود مچكه سى

судийа	سوديه	серк ~ сирк	سيرك
судебний палата	سوديهين پالاتا	серк оюнханәси	سيرك او يوين خانه سي
судебний пристуф	سوديهيني بريستوف	серк оюнлары	سيرك او يوينلاري
сорав	سوراو	серкчи ~ сирк-чи	سيركچي
сурәт	سورت	серкә	سيركه
сурәтчи	سورتچي	сийезд	سيزد
сурәтханә	سورتخانه	сийезд казилари	سيزد قاضيلاري
суруг ~ суруг	سوروك	сезон	سيزون
сужәт	سوزوت	сигуртә	سيفورته
сув салдати	سوسالдати	секратар	سكرا تار
сув фантана	سوفانتان	секратәрлик	سكرا تارليك
суфийор ~ суф-дйор	سوفايور	секритар	سكريتار
сув кесями	سوكيسيمي	секритарлик	سكريتارليك
сув кемәси	سوكиме سي	сексийә	سكسيه
сол сатсийалистләр	سول ساتسياليستر	сикундә	سكونده
фиркәси	فرقه سي	сквер	سكوير
солкавай // солкә-вай	سولкаواي ~ سولكە-واي	сигнал	سگنال
сом	سوم	сәйлагучи	سايلا گوجي
сув машинәси	سوما шинه سي	сәйлав	سايلاو
сәват	سويت	сәйлав участка-	سايلاو او چاستكه سي
сәйхәт	سياحت	он	он
сәйһар дәстәси	سياز دسته سي	сәйлав округи	سايلاو او گروگي
сәһаз I-2	سياز	сәйлавчи	سايلاوچي
сәһазбаши	سياز باشي	сәйлав картуч-	سايلاو картوچاسي
сәһазд	سياز	каси	каси
сәһаз қазилари	سياز قاضيلاري	сәйлав йурти	سايلاو يورطي
сәһаз қазилари сәдр-нишини	سياز قاضيلاري صدر نيشيني	сәһсиз тәлифон	سيسиз тилифон
сәһаз мәжлиси	سياز مجلسي	сәһсиз тәлиграф	سيسиз тилигран
сәһасәт	سياست	сәһ қақмақ	سهم قاقماق
сәһасәт сәзи	سياست سوزي	оёмнарист	سيمينариست
сәһасий I-2	سياسي	семинарийә	سيميناريه
сәһасий анг	سياسي انگ	семинарийә деган мәдрәсә	سيميناريه ديگان مدرسه
сәһасий кураш	سياسي گوراش	семинарийә=мәдрә-	سيميناريه مدرسه-
сәһасий мухтарийәт	سياسي مختاريت	сә	сә
сәһасий мухтарийәт-чиләр	سياسي مختاريتچيلر	семинарийә мәдрә-	سيميناريه مدرسه سي
сәһасий шиар	سياسي شعار	сәси	сәси
сәһасийә тәләб	سياسي طلب	семинарийә нам мәд-	سيميناريه نام مدرسه
Сибир ~ Сибир	سيبير	рәсә	рәсә
Сибир жәрахәти	سيبير جراحتي	сенат	سينات
Сибир жәзәси	سيبير جزاسي	сенат деган кәттә	سينات ديگان
Сибир қилмақ	سيبير قيلماق	мәхкәмә	مکه محكمه
серб	سيرب	сенат алий мәхкәмә-	سينات عالي
		си	محكمه سي
		сенатур	سيناتور

синаг
 синатофон ~ синато-
 фон
 синаматограф
 сентабир
 центральный камитет
 сензур
 синиматограф
 сәйгуз
 сийезд
 сейәлкә
 сейәлкә деган машина-
 һә

سيناغ
 سيناتافون

سيناماتوگراف

سينتاير
 سينترالئى كامىتت

سينزور
 سينماتوگراف

سايگوز
 سايييزد
 سايييزد
 ساييىلكە

ساييىلكە دىگان ماشىنە-
 ھە

шорайи хәрб
 шорйшчи
 шосә йоли
 шофир
 швитсар
 шәхадәтнамә
 шәхәр управаси
 шаҳар бақчәси
 шәхәр думәси
 шәхәр гәлавәси
 шәхмат
 шайтан әрабә

شورايى حرب
 شوريشچى
 شوسه يولى
 شوڤير
 شويتسار
 شهادت نامه
 شهر او پرواسى
 شهر باقچه سى
 شهر دومه سى
 شهر گلا و اسى
 شهات
 شيطان عربا

شش

шар I-2
 шар деган машина
 ташкә ~ шафкә
 шағирд
 шағирд балә
 шағирд қиз
 шампаниски деган шар-
 бат
 шампаниски шарәб
 шавлу
 шәпкә
 штаб ~ шитаб
 штат
 штәраф ~ штраф
 шчоткә
 шәр
 шәраити хайатийә
 шәрх
 шәртнамә I-2
 шәрқи жәнуб
 ширкәт
 шиар
 шу"бә
 шу"лә
 шифаханә
 шкаф ~ шикаф
 школ
 шимал
 шималий полус
 шора

شمار
 شمار دىگان ماشينه
 شاپكە ~ شافكە
 شمارد
 شمارد باله
 شمارد قىز
 شمارد شامپانىسكى
 دىگان شربت
 شامپانىسكى شراب
 شاولو
 شاپكە
 شتاب
 شتات
 شتراف
 شچوتكە
 شر
 شرط حياتيه
 شرح
 شرطنامه
 شرق جنوب
 شركت
 شعار
 شعبه
 شعله
 شفاخانه
 شكاف
 شكول
 شمال
 شمالي پولوس
 شورا

ص

сабранийя I-2
 сахиб
 сарқин
 салдат
 салдатханә
 саллат
 самавар
 салон
 совет
 советник
 суҳбат
 сәхнә
 сәдр
 сәдри ә"зәм
 сәдрнишин
 судийә
 сәлдат
 сәлдатханә
 сәллат
 сәнаәт
 сәнаәтханә
 сәнайс
 сәнайеи нәфисә
 сәнтур
 сәндәл
 сан"әт
 сан"әт мәктәби
 сән"әткар
 сәнф
 сәнәмханә
 сот

صا برانيه
 صاحب
 سارقين
 صالدا
 صالداخانە
 صاللات
 صا ماوار
 صالون
 صا و بيت
 صا و يتنيك
 صحبت
 صحنه
 صدر
 صدر اعظم
 صدر نشين
 صديە
 صلدا
 صلداخانە
 صلات
 صناعا
 صناعتخانە
 صنايع
 صنايع نفيسه
 صنتور
 صندل
 صنعت
 صنعت مکتبى
 صنعتکار
 صنف
 صنمخانە
 صوت

соткә ~ суткә
 сод ~ суд
 сод башлиғи
 судийә
 сурәт
 сурәтчи
 сурәтханә
 сурәти куррә
 сурәтгәр
 солкавай
 сом
 сомкә ~ сумкә

صوتکه
 صود
 صود باشليغ
 صودي
 صورت
 صورتچي
 صورتخانه
 صورت کورر
 صورتگار
 صولکاي
 سوم
 سومکە

ض

забыт
 забут
 зәрбә әскәри
 зийәли

ضايط
 ضا نوبط
 ضربه عسکري
 ضيالى

ط

талибат
 тавар
 тавуш
 табиб
 табибханә
 табиблик тә"лим бера-
 дурган каттә мәдрәсә
 туруба // труба
 тәрәфчетляк
 тәләб намә
 тәләбә
 тилла медал
 тәммә
 тәвар
 тәййәрә
 тәййәрәчи
 тәййәрәчилик кулуби
 адиланә
 алим
 алими зәманий
 амил
 ибадатханә
 ибратханә

طالبات
 طواف
 طابوش
 طبيب
 طبيبتخانه
 طبيبتلىق تەليم بيرا-
 دورگان کاتتە مەدرسە
 طروبيا
 طرف چيتلىق
 طلبنامه
 طلبه
 طلائيىل
 طماعة
 طوار
 طبابت
 طيار چي
 طيار چيلىق کولوبى

ع

عاديلانە
 عالم
 عالم زمانى
 عامل
 عبادتخانه
 عبرتخانه

ибратнама
 әжайибатханә
 әжайибоханә
 әзлийә министри
 әдәми мәркәзийәт
 әрабә I-2
 әскәр
 әскәрханә
 әскәр сәфәрбарлиғи
 әскәрий әнбар
 әскәрий мәшқ
 әскәрийә башлуғи
 әскәрийә табиблари-
 нинг назири

صورت نما
 عجايبات خانه
 عجايب خانه
 عدليه مينيستري
 عدم مرکزيت
 عربيه
 عسکر
 عسکرخانه
 عسکر سفر بارليغى
 عسکري انبار
 عسکري مشق
 عسکريه باشلوقى
 عسکريه طبيبلارى-
 نينگ نازيري

әскәрийә кәсәлханә
 исйан
 исйанчи
 әшулә оюни
 исйан
 әксил хәрәкәт
 әкси хәрәкәт
 әкси хәмлә
 әкси хукум
 әлахидә камитет
 әләм
 уләма I-2
 илми ташрих әл-
 абдан

عسکر کيسلخانه
 عسايان
 عسايانچى
 عشولە او يوني
 عسايان
 عکس الحركت
 عکس حرکت
 عکس حملە
 عکس هجوم
 علامه کاميتت
 علام
 طابيا
 علم تشریح الابدان
 علم جغرافيه
 علم حساب
 علمخانه
 علم صناعت
 علم نجوم
 علم او فنونکلىبى

илми куғрафийә
 илми ҳисаб
 илмханә
 илми сәнаәт
 илми нукум
 илму хунәр мәктә-
 би
 улуми рийазийә
 әмәлә
 әмәлә сифи
 әмәллийәни җарра-
 хийә

علم جغرافيه
 علم حساب
 علمخانه
 علم صناعت
 علم نجوم
 علم او فنونکلىبى
 علوم رياضيه
 عمله
 عمله صيفى
 عمله جراحيه

әмәллийәти җарра-
 хийә
 умумий ташкилат
 умумий маҳдас
 умумий муәссәсә
 унсур
 унван

معمولى تشکيلات
 معمولى مجلس
 معمولى مؤسسە
 عنصر
 عنوان

عیب لیک

ع

газ
гайаи амал
граждан
граждан уруши
грамафан
гранат
газитхана
газита
газита идарәси
газитачи
гласнай ~ глас-
ний
гинвар
гавга
гинирал
гинирал=губирна-
тур

غاز
غايه آمال
غواژدان
غواژدان اوروشي
غراما فان
غوانات
غزيت خانه
غزيتيه
غزيتيه اداروسي
غزيتيه چس
غلاسنای ~ غلاسنای

غينووار
غوغا
غينيرال
غينيرال گوبيرناطور

ق

фаиз
фаиз=прасент
фабрикан
фабрикант
фабриканчи
фабрика
фабрика ва завут-
лар
фатнус
фажиа
фарфур ~ фарфор
фасаж
фафирусдан
фафирускути
фагон
фалажиня
фалка
фалиса
фамидийя
фантан
фанус
фанусчи
фаускя
фависка ~ фавистка

فائز
فائز پراسينت
فابريكان
فابريكانت
فابريكانچس
فابريكه
فابريكه و زاوتلار

فاتنوس
فاجعه
فارفور
فاساژ
فافرورسدان
فافرورسكوتي
فاجون
فالاجينه
فالكة
فاليسه
فاميليه
فانتان
فانوس
فانوسچس
فاوسكه
فاويسكه ~ فافويستكه

файтун ~ фйтон
файиз I-2
фаиз = прасент
файиз
файиз = прасент
фаиз
фаиз=прасент
фабрикант
фатнус
фатга
фатгачи
фаҳшханя
фарахот
фрасент
фрақсийя
фрақсийя
франсуз // фāран-
суз

Франсийя
фиртакол
фартук
фартя
фирграм
фирка I-2
фирка ташкилати
фармайш
фаранг I-2
фаранги // фāран-
гий I-2

фāранг давлати
Фāрангистан I-2
фāрангсуз
фурустуф
фурукурар
фронт
фрисуф
фасад
фасадчи
фāшанг ~ фишанг
фа"алият
фафāрас
фуқāра
фуқāранāваз
фақирхана
Фалатун
фāлажинийя

فائتون
فائز
فائز پراسينت
فايض
فايض پراسينت
فائز پراسينت
فابريكانت
فاتنوس
فنته
فنته چس
فوحش خانه
فواحرهت
فواسينت
فراقسيه
فراقسيه
فوانسوز

فرانسيه
فرتا كول
فرتوق
فرته
فرغرام
فرقه
فرقه تشكيلاتي
فرمايش
فرنك
فرنكي

فرنك دولتي
فرانگستان
فرنك سوز
فروستوف
فروكورار
فرونت
فرويستوف
فساد
فسادچس
فوشنك
فوجاليت
فغراس
فقرا
فقرا نواز
فقير خانه
فلاتون
فلازينه

флаг	فلاک	ферават	فیه وات
флан	فلان	фелдшархана	فیله شیر خانہ
фәлсәфә	فلسه فہ	файләсуф	فیله مسوق
флот	فلوت	фәлһәтун ~ фәлһә-	فیһәтун
фәлитсәханә	فلیتسه خانہ	тон	
фәлисә	فلیسه	фенсийә	фәһһәһә
фәмилиһә	فصیلیه	феврал	фәһһәһә
фәнар	فنار	фивә ~ февә	фәһһәһә
фәнарчи	فنارچی	фивәханә ~ февәханә	фәһһәһә
фәнар=фанус	فنار فانوس		
фәнар йағи	فنار یاغی		
фәнний	فنی		
фәвварә	فوار		
футбол	فوتبول	қабак	قاباق
фотограф	فوتوغراف	қабакханә	قاباق خانہ
фотографхана	فوتوغرافی خانہ	капитан	قابیتان
фотография	فوتوغرافی	қаторғә	قاتорғә
фотография дегән	فوتوغرافی دیکان	қахол	قاخلول
әсбаб	اسباب	қадитиски корпус	قادیتیسکی کورپوس
фотография=машина	فوتوغرافی ماشینه	қара гурухләр	قارہ گوروһәр
фототалион	فوتоталион	қарбул	قاربول
фудрәт	فودرت	қартә	قارتә
форт	فورت	қартәбаз	قارتә баз
фортучкә	فورتوچкә	қарол	قارول
фортицийан	فورتیجیان	қәһитан	қәһитан
фуркурар	فورکورар	канал	قانал
формә I-2	فورمه	қантрабант ~ қан-	қантрабант ~
формәнама	فورمه نامه	трабанц	қантрабанц
форум	فوروم	қанунсизлик	қанунсизлик
фәвқуладдә хизмәт	فوق العاده خدمت	қанун илми	қанун илми
фәвқуладдә зор йи-	فوق العاده زور	қануннамә	қануннамә
гун	بعون	қанунийә	қанунийә
фолатнә	فولاتنه	қавучуқ	қавучуқ
фонд	فوند	қабак	қабак
фонограф ~ фонограф	فونوغراف	қабакчи	қабакчи
фийан	فیجان	қабакханә	қабакханә
феврал	فیبرال	қабләнамә ~ қаблә-	қабләнамә ~
фечәтламақ	فیچتلاماق	һәмә	һәмә
федәратсийә ~ феде-	فیдератсия	қәдимчи	қәдимчи
ратсийә	فیدراتسیه	қираәтханә	қираәтханә
федеративний респуб-	فیدراتیونی	қират	қират
ликә	رеспублиکه	қарардад	қарардад
федералист	فیдерالیست	қара гурухләр	қара гурухләр
фәрават қилмақ	فیروادات قیلماق	қарамол	қарамол
фәршил ~ фәлдшир	فیرشیل	қарават	қарават
фирма ~ ферма	فیرمه	қаравул	қаравул
		қаравул=салдат	қаравул=салдат
		қартә	қартә

кәдр	قون	каторга	کا تورغا
кредит	قريدت	катта әриқ	کا تہ اریق
кәрайсөр	قريسيير	кадет	کا ديت
кәзақ орус	قزاق اوروس	кадетския корпус	کا ديتسکی کورپوس
кәзақ әскәр	قزاق عسکر	кадет ғарқәси	کا ديت فرقہ سي
кәз шагирд	قزاق شاگرد	карантин	کا رانتين
кәзил крист	قزاق کریست	карантинъ	کا رانتينه
кит"ә	قطعه	карават	کا روات
қал"ә	قالعه	карбол суйи	کا ربول سويي
қулуб	قلوب	карболка	کا ربولکا
қамандир	قماندير	карболәвай кисла-	کا ربولواي کيسلا-
қамав	قماو	та	تا
қанал	قنال	картушка ~ кар-	کا رتوشکا ~ کا رتوشکه
қувас	قواس	тушка	توشکا
қорпус	قورپوس	карханә	کا رخانه
қуре	قورس	карзинка	کا رزينکه
қурорт	قورورت	каригә	کا ريته
қорукчи	قوروقچي	карита деган	کا ريته ديگان عرابه
қурултай	قورولتاي	әрәбә	әрәбә
қурултай мәжлиси	قورولتاي مجلسي	каригә нам	کا ريته نام عرابه
қошма җумхурийәт	قوشمه جمهوريت	әрәбә	әрәбә
қошма хәлқ җумхурийә-	قوشمه خلق	казармә	کا زارمه
әти	جمهوريت	казийоннай палата	کا زيوناي پالاتا
қулубнеқ	قولورنيق	мәхкәмәси	محکمه سي
қомандан	قوماندان	кастум	کا ستوم
қомитә	قوميته	кассә	کا سته
қонғира	قونغورا	кассәханә	کا سه خانه
қонғрансийә	قونفرانسيه	кассер	کا سسيير
қонғирақ	قونقوراق	кағәз	کا غند
қонуқ	قونوق	кафтақ	کا فتاق
қачқирушув	قايچقوروشو	каласкә	کا لاسکا
қарат	قيرات	каласкә әрәбә	کا لاسکا عرابه
қашли қаср	قاشلي قصر	калуш	کا لوش
қиймәт	قيمت	калиндар ~ калин-	کا ليندار ~
		дәр	کا ليندر
	ك	каманда	کا ماندا
кабинет	کا بينيت	камандир	کا ماندير
капитал	کا پيتال	камбой	کا مبوي
капитан	کا پيتان	кампас	کا مپاس
каталог ~ каталок	کا تالوك	компанийә	کا مپانيه
катиб	کا تب	камприс	کا مپريس
катта дехканләр	کا تته دهقانلر	кампускавайт етил-	کا مپوسکا وايته
катроқнай рабат	کا تروقتاي ربات	мақ	ايتيلماق
катлит	کا تليت	камзул	کا مзул
каторғнай рабат	کا تورقتاي ربات	коммунист	کا ممو نيست
		каммирчиски бан-	کا مмирچيسکی بان-
		кә	کا

каммирчиски иш-
кол

311
كامميرچيسكى شاكل

каммирсант
камандир

كامميرسانت

каметă

كاممدير

камитет

كامميتة

камедийă

كامميتيت

камирчиски мактаб-
ханă

كامميرچيسكى مكتب خانة

камисар ~ камисър

كامميسار ~ كاميسر

камисърлик

كامميسرليك

камисийанер

كامميسوئيگ

камисийă

كامميسيا نير

каминдант

كامميسيه

канал

كامميدانت

канбай

كانال

кантрабас

كانباي

кантрабанд

كانتراباس

кантрак ~ кант-
ракт

كانتراكاند

кантрак

كانتراك

кантур

كانتور

кантрол

كانتور

кантролор

كانتورلور

кантрибутсийă

كانتريوتسيه

кандитир

كانديتير

кандитирски

كانديتيرسكى

кандухтур

كاندوختور

кандуктур ~ кан-
дуктур

كاندوختور

кандидат

كانديرات

кандидатлик

كانديراتليك

каниститутсионной
търтиб

كانستيتوتсионون

каниститутсийонни-де-
мократически партија

كانستيتوتсионنيه

каниститутсийă

كانستيتوتسيه

кансерт

كانسерт

кансиларийă

كانسيلاريه

канфит

كانفит

канфиринсийă

كانفيرينسيه

канфискавайт бол-
мақ

كانفيسكاوايت

канфискават қилмақ

كانفيسكاوايت قيلماق

кангрис

كانگريس

канвай

كانواي

канвай қаравул

канверт

канйак ~ канйак

кавучук

кавалерийă

капитансă ~ капитан

сă ~ кавитансă

китабчă

китабханă

кутубханă

кăтлит

кăттă зал=уй

кăттă мадрăсă

кăратилний атрад

крахмал

красной крист

краснай крист

кирасин

кăрантина

кăрават

кăртушкă

кăртинханă

кăрантин

киросин

курраи зăмин

курраи муқассă-
мă

крипост // кри-
пуст

кăрита

кредит

крист

кристийан

кристийан=музлик

крайсир

кримил

кримил намлик
ордă

кăзăрма ~ гăзăрма

кăзăрмаханă

кăсб=хунăр макта-
би

кăссир

кăссирлик

кăсълханă

кăссă

كانواي قراول

كانويرت

كانياق ~ كانياك

كانوچوك

كانوايسه ~
كانوايسه

كانوايسه

كانوايسه

كانوايسه

كانوايسه

كانوايسه

كانوايسه

كانوايسه

كانوايسه

كانوايسه

كانوايسه

كانوايسه

كانوايسه

كانوايسه

كانوايسه

كانوايسه

كانوايسه

كانوايسه

كانوايسه

кафтансә	كفتانسه	корпус	كورپوس
кафтан	كفتان	корханә	كورخانه
кафтансә	كفتنه سه	кофчик	كوفچيك
клас 1-2	كلاس	кофәс	كوفس
кәләскә	كلاسكە	кофи	كوفي
класлик	كلاسليك	куфес	كوفيس
кәләскә	كلاسكە	кофийә	كوفيه
клуб ~ клуб	كلوب	кулги әсәр	كولگي اسر
кәлиса	كليسا	консул	كونسول
кәлиш	كليسش	консулханә	كونسولخانه
калмшә	كالمشه	контулдиләр	كونتولديلر
камандир	كماندير	конка	كونكە
компаниун	كمپانيون	конка әрабә	كونكە اربابه
компанийә	كمپانيه	кувартир	كوارتير
кәмпут	كسپوت	кувасчи	كواسچي
кәмзул	كمزول	квитансә	كوفتانه
кумуш медал	كמוש ميدال	кирасин	كيراسين
кәмитет	كميتهت	кирасин деган йер	كيراسين ديجان يەر
кәмиссия	كميسييه	йағи	يياغي
киназ	كيناز	кирасин кудук	كيراسين كودوق
канал	كنال	кирасин кани	كيراسين كان
кәнтрак	كنتراك	кирасин ланфә	كيراسين لانه
кәнтракт	كنتراكت	кирасин май	كيراسين ماي
кәнтур	كنتور	кирасин йағ	كيراسين ياغ
кәндидат	كنديدات	кислород	كيسلورود
кәндидатлик	كنديداتليق	кәнгәш мәҗлиси	كنگاش مجلسي
кәнсәларийә ~ кәнсәләр	كهنسه لره كهنسالاريه	километир	كيلومتر
кәнвирт	كنويرت	кәмә башлуғи	كيمه باشلوي
квәдрат	كوادرات	кәма рәиси	كيمه رئيسي
кәвартал ~ квар- тал	كوارتال	кәмйәвий гулудә	كيميياوي گلوله
кәвартир ~ квар- тир	كوارتير	киназ	كيناز
кувас ~ квас	كواس	кәнгәш	كينگاش
кувасчи	كواسچي	кәниматограф	كينيماتوگراف
кувасдуруш	كواسفوروش	кәниматографханә	كينيماتوگرافخانه
кубичаски	كوبچيسكي	кәниматограф	كينيماتوگراف
кубичаски сәрҗин	كوبچيسكي سارجين		
коп ~ коб	كوپ	газ	گاز
копчик	كوپچيك	газфәнар	گازفنار
копча кағәз	كوپچي كاغذ	газита	گازيته
копәс ~ купес	كوپس سه	гарадавай	چاراداي
копийә	كوپيه	гармон	گارمون
кочир ~ кучер	كوچير	гастансә	گاستانه
курс	كورس	гәләва	گالواه
		гәләвәлик	گالواهليك

lāk	لك	матрос ~ матрус	ماطروس
lāmpā	لصيه	маклер	ماكلير
lānpāmay	لنيه ماي	магазин	ماگازين
lāvḥā	لوجه	магнит	ماگنيت
lozung	لوزونج	мал=товар	مال=توار
лустир	لويستر	мал=товар	مال=توار
лексийā	ليكسيه	мамтат	مال طاوار ~ مال طوار
лиман	ليمان	манапол қилмақ	مانا پولات
леманат	ليمانات	манарх	مانا بول قيلمات
лемун // лимон	ليمون	мандалин	مانا نارخ
	م	мануфактур ~ ману- фактурā	مانا نازين
матрос ~ матрус	ما تروس	манифист	مانا نالين
материк ~ мати- рик	ما تيريك	манифистатсийā	مانا نوفاكتور ~ مانوفاكتور
материйā	ما تيريه	маневир	مانا نيغيست
махоркā ~ махор- ка	ماخوركه ~ ماخوركا	мавзир=милтик	مانا نيغيستاتسيه
махоркā деган тā- маку	ماخوركه ديگان تماكو	маҳанā	مانا نيور ~ مانو زيور
маддий	ماددى	май	ماهان
мадār=вātān	مادر وطن	майақ	ماي
маддā	ماده	майур	ماياق
март	مارت	мубаризā	مايور
марс	مارس	мубарāкбад	مبارز
Марс намлик йул- дуз	مارس نامليك يولدوز	му тāsāдди	مباركباد
марсийāзā	مارسيليازه	му тārāққий	متصدى
марш	مارش	мāтрос	مترقى
маршал	مارشال	мāдрух	متروس
март	مارط	мāжлис I-3	مجرى
маркā	ماركه	мāжлиси маб"усан	مجلس
массаж	ماسناژ	мāжлиси муāссисан	مجلس معونات
маставай	ماستواي	мāжāллā	مجلس مؤسسان
мастеравай āскāр	ماستيراوي اسكادر	мухарибā	مجلسه
мастерханā	ماستيرخانه	мухарибāи умумий	مچاربه
машин	ماشين	мухасирā	مچاربه عمومي
машин қāзан	ماشين قران	муҳазирā	معاصره
машинā I-6	ماشينه قران	муҳафизā	مجا خبر
машинаā атāш	ماشينه آتش عرابه	муҳафизāи шāдидā	مخافظه
āрабā		мāхбус	مخافضه شديد
машинāчи I-2	ماشينه چي	мāхбуслик	مصوبس
машинāи хаййатий	ماشينه خياطي	мухāррир	مصوبسليك
машинā қāзани	ماشينه قران	мāхкāmā	مصور
мадинист	ماشينيست	мāхкум миллāт	محكمة
		мāхāллий идарā	محلوم ملت
		мāхāллий хукумāт	محل ليارات
		мухбир	محل حكومت
		мухтарчи	مضري
			مضارعي

мухтарлик	مختارليك	mā"дән	معادن
мухтарийят	مختاريت	mā"дан сувләри	معادن سولرى
мухтарийятчи	مختاريتچى	ма"данийат	معرفيات
мухриб	مضرب	му"әрриз	معروض
мудәфәән миллий	مذافعه مليه	ма"рузә	معروضه
җам"ийәти	جمعيت	ма"руф	معروف
мудәррис	مدرس	муәллим	معلم
mādrāsā	مدرسه	муәллимләр җам"ийәти	معلمه جمعيت
mādānii iqtima	مدنى اجتماع		ати
mādānii ulfāt	مدنى الفتن	ме"мар	معمار
mādānii muhtariyyät	مدنى مختاريت	mā"vāvii	معنوى
мудир I-2	مدیر	māgarā йола	مغارو يونى
музакәрә	مذاكره	māgāzā	مغازه
māramnāmā	مراحمه	māgriḥ	مغرب
мурәбба	مربح	муғанний	معنى
мураттиб	مرتب	māgnit	مغنىت
mārjā	مرجه	māgnit oқи	مغنىت اوقى
mārc	مرس	māqalā	مقاله
mārш	مرش	муқәллид	مقلد
mārқаз шора	مرکز شورا	муқаллид ойуни	مقلد او يونى
mārқā ~ mārқа	مرکه ~ مرکز	муқәфәт	مکافات
~ mārқи		mākāriyyā йармәрқә-	مکريه ياره
мусафирханә	مسافر خانه	он	مکريه
мусават	مساوات	māgāzin ~ māgāzin	مکزين
мусавәдә	مساوده	māgnit	مگنىت
mās"āllā I-2	مسئله	māgnit degan те-	مگنىت ديگان
мустәхкамланган	مستحکم لانگان	мур	مگنىت
нуқта	نقطه	māllāх	ملاح
māskāvchi	مسکاوچى	мулқдар	ملکدار
мусавәдәнамә	مساوده نامه	миллий фонд	ملى фонд
муштәрий	مشترى	māliqā	ملكه
māшru tāchi	مشروطه چى	māmālik āqñābiyyā	مالک اجنبيه
мәшрутийят	مشروطيت	mānāstir	مناسير
māшinnā	مشينه	mānpās	منپاس
мусадәрә	مصادره	мунтәхәб а"за	منتخب اعضا
māslāхātханә	مسالحت خانه	мунаәддим	منجم
māslāхāt мәжли-	مسالحت مجلس	мунаәддимханә	منجم خانه
са		mānzil	منزىل
мусәнниф	مصنف	māntiq ilmi	منطق علمى
музафәт	مضافات	mānfāz	منفذ
mātōāā	مطبعه	māniḥist	منهفست
māariḥ	معارف	мубиллизатсия	موتيليزاتسيه
māariḥpārvar	معارف پرور	мужик	موجىك
māariḥ vāzir	معارف وزيرى	мужик орус	موجىك اوروس
māaш	معاش	мода	مودا
муахидә	معاهده	морфи	مورفى

музий	موزى	майрам	ميرم
музä	موز	мисйонер	ميسونير
музийханä	موزى خانه	мешчан ~ мешчанин	ميشچان ~ ميشچانين
музей деган äжайиб-ханä	موزى ديكان عجايب خانه	микруб	ميقروب
музика ~ музика	موزيكا	микраскоп=дурбин	ميكراسكوب=دوربين
музик	موزيك	микраскоп ~ микраскоп	ميكراسكوب ~ ميكراسكوب
музика	موزيكا	микраскоф	ميكراسكوف
музикан ~ музикант	موزيكانت	микраскоп	ميكراسكوب
музиканчи	موزيكانچى	микраскоп	ميكراسكوب
музика	موزيكا	микраскоп деган ма-дурбин	ميكراسكوب دى گان ما-دوربين
музикачи	موزيكاچى	микраскоп	ميكراسكوب
музык	موزيك	микраскоп деган ма-шина	ميكراسكوب دى گان ما-شينا
мужискайя гимна-зийя	موزيسكايه گيمنازى	микраскоп машинаси	ميكراسكوب ماشيناسى
моставай	موستاواى	микроб	ميكروب
музика	موسيقه	мил	ميل
музикай	موسيقى	милтиқдару	مىلتىق دارو
мавзу	موضوع	мелки кредитний	مىلكى كرىدىتى
муваққат ҳуқумат	موقت حكومت	банка	بانكا
мавқиф	موقف	миллиард	مىليارد
момпаc	مؤلف	миллиардчи	مىلياردچى
мундир	مومچى	миллиарднер	مىلياردنير
мухажир	مهاجر	миллиан	مىليان
мухлат=сруг	مهلت	миллианчи	مىليانچى
муҳандис	مهندس	миллианчи бай	مىليانچى باى
мебил	مىبيل	миллианер	مىليانير
метир	مىتر	миллианер=пулдар	مىليانير=پولدار
метрополийä	ميتروپولىه	миллиметир	مىللىمىتىر
митинг нам ҳам"ий-ат	مىتىنغ نام جمعيت	миллон ~ миллун	مىلليون ~ مىلليون
митинг ~ митинг	مىتىنغ	миллончи	مىلليونچى
митинга ~ метинка	مىتىنگه	миллионер	مىلليونير
меҳнätзäдä	مىهنئت زد	милиий	مىلىئى
меҳнätкäш	مىهنئت كاش	миана	مىنا
механик	مىخانىك	минанос	مىنانوس
медал	مىدال	минбар	مىنبر
майдä қарз банка-си	ميد قرض بانكه سى	минут	مىنوت
меравай судйä	مىراواى سوديه	минит	مىنىت
мирза	مىرزا	миниралний сув	مىنىرالنى سو
мирзаханä	مىرزاخانه	министир	مىنىستىر
миршäб	مىرشب	министир финан-суф	مىنىستىر فىنانسوف
миршäбханä	مىرشب خانه	министрлär саве-ти	مىنىستىر لى ساوئىتى
		министрлär каби-нити	مىنىستىر لى كابىنىتى
		министирства	مىنىستىرستوا
		мина	مىنه
		мина=мушäк	مىنه موشك

мина намлик му-
шақ
минанос кемә
милләт
милләтпәрәст I-2
милләт ҳакимә
милләти мәхкүмә
милләт мас"аләси
милләт мәжлиси
миллий
миллий ҳәрәкәт
миллий шора
миллий сәндүк
миллий музика
миллийләшдирил-
мәк

مينه نامليك موشك
مينه نوس كيمه
ملت
ملت پرست
ملت مانجه
ملت محكومه
ملت مسئله سي
ملت مجلس
ملي
ملي حرکت
ملي شورا
ملي سندوق
ملي موزيكا
ملي لشدر بيرامه ك

натарийус маҳкәмә
началник ~ начәл-
ник
началник истанса
нишан
нишанташ
насара
нутқ
низам
низамнамә
низам=қалаженийә
назәрийә
нағмә
нағмәчи
нефт
нақша
никахфәттә
наград
намайиш
намайишчи
намайянда
номир
номирлик
нот
нота
нотариус маҳкәмә-
си

نتاريوس محاكمه
نچا لنيك ~ نچا لنيك
نچا لنيك استانشه
نشان
نشان تاش
نصاري ~ نصارا
نطق
نظام
نظامنامه
نظام فلا ژنيه
نظريه
نغمه
نغمه چي
نقشه
نكاح فته
نگراد
نمايش
نمايشچي
نماينده
نصر
نصريك
نوت
نوتا
نوتاريوس محاكمه سي

ن

наборчи
натарийус I-2
нахийә
нарезилик
народнай судйә
народний дом
насос
насос деган асбаб
насос деган маши-

ناپورچي
نا تاريوس
نا صبه
نا زريليك
نا رودناي سوديه
نا رودني دوم
ناسوس
ناسوس ديكان اسباب
ناسوس ديكان ماشينه

на
насос машинә
насос
натарийус ~ натәрий-
ус
натарийус маҳкәмә
натик
натә
назир
наград ~ наград
валук
валук ақчә ~ валук
ақчәси

ناسوس ماشينه
نا صوص
ناظاريوس ~ باظاريوس
ناظاريوس مصلحه
ناطق
ناطه
ناظر
ناگراده ناگرات
نالوك
نالون آچمه ~ نالون آچمه سي

нотә I-2
нот
нота
нотә I-2
нуқтә
номирә
номирәли
номир I-2
номирханә
номирлик
нойабир
нефт
нефт деган йер
йағи

نوتاري اوس محاكمه سي
نوته
نوط
نوطا
نوطه
نوفته
نومر
نومرسي
نوميره نومر
نوميرخانه
نوميرليك
نويابير
نيفت
نيفت ديكان بيرياغي

нан
найиб
найиблик
натарийус
натарийусханә

نان
نايب
نايبليك
نتاريوس
نتاريوس خانه

нефт деган йағ
нефт йағи
нимкәт
никил
немис

نيفت ديكان ياغ
نيفت ياغي
نيكمت
نيكيل
نيمس

вапрос	واپروس
вапур	واپور
вадарод	وادارود
вадародний газ	وادارودنى گاز
ваздух	وازдух
вагзал	واغزال
вагон	واغون
вапур	واپور
вагзал	واغزال
вагон	واگون
вагончи	واگونچى
вагон араба	واگون عرابه
вагонетка	واگونىتىكا
валасной	والاسنوى
Валга	والگه
валосной истарши- на	والوسنوى اسطرشینه
ванни	واننى
вайанний	واياننى
вайанной	وايانىنى
вайенной совет	واينىنى ساويت
вайенной сабрания	واينىنى صابراىنه
вайенной сод	واينىنى صود
вайенной губерна- тур	واينىنى گوبرнатور
вайенний палажи- ний	واينىنى پارازىنىه
вайанний [вайенний] губернатур	واينىنى گوبرнатور
вайанний [вайенний] министир	واينىنى مينىستر
врач	وراچ
варакка	ورقه
вазарат	وزارت
вазир	وزير
вазири а"зам	وزير اعظم
вазири ҳарбий	وزير محاربه
вазири харижий	وزير خارجيه
вазири дахилий	وزير داخلية
вазири илмий	وزير علميه
вазирлар шораси	وزيرلر شوراسى
вазири малий	وزير مالیه
ватан	وطن
ватанпараст	وطن پرست

ватандашлар мухари- баси	ومنداشلر محاربه سى
вазифа 1-2	وضيفه
ва"з насихат	وعظ نصيحت
вагзал	واغزال
вақтла ҳукумат	وقتللر حکومت
вакалатнама	وقالت نامه
вакил 1-2	وكيل
ваган 1-2	واگان
вагзал	واغزال
валастнай	ولاستناى
валастнай управ- тил	ولاستناى اوپراويتل
валастнайхана	ولاستناى خان
валасафед	ولاسفيد
валасафедараба	ولاسفيد عرابه
вулкан ~ вулкан	ولقان ~ وولگان
вулкан деган таг	ولگان دىگان تاغ
валасафит	ولاسفيد
вулкан ~ вулкан	ولقان ~ وولگان
волус	وولوس
волустнай	وولوستناى
волустнай управ- тил	وولوستناى اوپراويتل
волуснай	وولوسناى
вайанний губерна- тур	واياننى گوبرнатور
ветирнар табиб	ويتيرنار طبيب
ветеринарний инис- пектур	ويتيرنارنى اينسىپىكتور
вершук	ويرشوك
веруф	ويروف
визит	ويرزيت
вистафка ~ вистаф- ка	ويستا فكه ~ ويسته فكه
вексил	ويكسيل
вексил кагаз	ويكسيل كاغذ
вилосипад	ويلو سىپيد
винтофка=милтик	وينتونكه ميلتىق
винтилатур	وينتيلاتور
вина	وينه
вивиска ~ вивиска	ويويسكا ~ ويريسكه

хәмвәтән
хунәр мәктәби
хунәрханә
хәваий кемә
хәва пайизи
хәвадә учадурган
шәр

хәва кемә
хәва кемәси
хәва машинәси
хәй"әт
хәй"әти ижтима-
ийә

хәй"әти тәхри-
рийә
хәй"әти хәрбийә
хәй"әти вузәра
хәйәнән
хәйдагучи
хәйкәл

Һапун ~ Һапон
Һатақ
Һатақханә
Һадгарий
Һаднамә I-2
Һаднамә таш
Һарағлиқ
Һардәм
Һарғу
Һармарка
Һармаркә ~ Һармәр-
кә ~ Һармәнкә

Һашчур
Һашук
Һанартағ
Һанғин
Һанвар
Һаврупа
Һаврупа иқлими
Һаврупа халқи
Һаврупали ~ Һавру-
палу
Һаврупалиқ

صمدون
منر مکتبی
منر خانه
هواش کیمه
هوا پایی
هواد-اوچادورگان شار

هوا کیمه
هوا کیمه س
هوا ماشینه س
هویت
هویت اجتماعیه

هویت تحریریه

هویت حربیه

هویت وزرا

هیجان

هینداکوجی

هیکل

ی

یاپون

یاتاق

یاتاق خانه

یادگار

یادنامه

یادنامه تاش

یاراغلیق

یاردم

یارغو

یارمارکا

یارمارکә ~ یارمارکә

یارمنکә

باشچور

باشوک

یانارتاغ

یانغین

یانوار

یاوروپا

یاوروپا یتغلیمی

یاوروپا یتغلیقی

یاوروپایی ~ یاوروپایی

Һаврупа мәмләкәт-
ләри

Һавлик
Һетимханә
Һер олчагучи
Һер олмаси
Һер уй
Һер айланмақ
Һер шари
Һер майи
Һармәнкә ~ Һармән-
кә

Һер йағи
Һәшиқ ~ Һәшчик
Һиғилиш
Һиғин
Һәмшиқ ~ Һәмчик
Һәмшиқлик
Һәнғи усул
Һәнғи мәктәб
Һәнвар
Һубилий
Һуртвәкил
Һурт вәкили
Һурист
Һузгуч шахәр
Һуфка
Һуқариги палатә
Һук афтамабили
Һук вағони
Һолбашчи
Һолчи
Һолхәт
Һолкә I-2

یاوروپا مملکتلری

یاورلیق
یتغلیق خانه
یر اولجاکوجی
یر آمانسی
یراوی
یرلانماق
یرشاری
یرمای
یرمنکә ~ یرمنکә

یریاغی
یشیک ~ یشچیک
یغیلیش
یعین
یششیک ~ یشچیک
یششیک لیک
ینکی اصول
ینکی مکتب
ینوار
یوبیایی
یورت وکیل
یورت وکیلی
یورپیست
یوزگوج شهر
یوزنکا
یوقارنی پالاتا
یوک آفتا مابیلی
یوک واکونی
یوباشچی
یولیچی
یولخط
یولکә

МУНДАРИЖА

Муқаддима	3
Араб графикаси асосидаги эски ўзбек алифбоси.	12
Фойдаланилган манбалар ва уларнинг шартли қисқартмалари.	13
Глоссарий.	17
Ўз ва ибораларнинг араб ёзуви асосидаги кўрсаткичи.	285

АЛИМ УСМАНОВ
ШАФИК ХАМИДОВ

Из истории лексики узбекского языка
(вторая половина XIX—начало XX вв.)

На узбекском языке
Ташкент, "Фан"

Ўзбекистон ССР ФА А.С.Пушкин номидаги Тил ва адабиёт инсти-
тuti илмий совети ҳамда Ўзбекистон ССР ФА Тарих, тилшунослик
ва адабиётшунослик бўлими томонидан нашрга тасдиқланган.

Муҳаррир Х.Зарипова
Рассом В.С. Тий
Корректор М.Ахророва
ИБ № 1033

Босишга рухсат этилди 10.06-81 й. Р-07738
Формати 70 X 100 I.16. Босмахона қоғози № I. Текис босма. Шартли
босма л. 25,9. Ҳисоб-нашриёт л. 23,0. Тиражи 1230, Заказ 1333 Баҳоси 4 с.
ЎзССР "Фан" нашриёти, Тошкент, 700047, Гоголь кўчаси, 70.
ЎзССР "Фан" нашриётининг босмахонаси, Тошкент, М.Горький проспекти, 79.